

HELSINGIN HOVIOIKEUDEN JULKAISUJA

HELSINGIN HOVIOIKEUS
HELSINKI

Toimittaneet
Pekka Koponen, Raimo Lahti ja Laura Kallioinen

Valittuja kysymyksiä rikos-, prosessi-
ja vahingonkorvausoikeudesta
III

HELSINGIN HOVIOIKEUS
HELSINKI

copyright: Helsingin hovioikeus ja tekijät

ISBN 978-951-53-3875-4 (pehmeäkantinen)

ISBN 978-951-53-3876-1 (PDF)

Kannen suunnittelu: Taisto Jantunen

Grano Oy

Tampere 2023

Sisällys

Esipuhe.....	7
Hovioikeuden presidentti Asko Välimaa	
Johdanto	
Kirjan toimittajat Pekka Koponen, Raimo Lahti ja Laura Kallioinen	8
ARTIKKELIT	
<i>Juhani Laine</i>	
Huomioita alaikäisiä ja mieleltään häiriintyneitä henkilöitä koskevan vahingonkorvausoikeudellisen tuottamusarvioinnin objektiivisuudesta ja subjektiivisuudesta	15
<i>Hanna Lehdes</i>	
Rikosasian vastaajan yksityiselämän suojasta tiedotusvälineissä sekä erilaisilla verkkoalustoilla – yksityisyyden suojan loukkaamisen arvioinnista etu- ja jälkikäteisesti.....	33
<i>Maiju Päivärinne</i>	
Tehostettu matkustuskielto ja tutkinta-aresti tutkintavankeuden vaihtoehtoina – havaintoja oikeuskäytännöstä.....	61
<i>Toni Pörsti</i>	
Harkinnanvarainen ja kustannusperusteinen esitutkinnan rajoittaminen	111
<i>Elisa Savolainen</i>	
Rikoshyödyn määrittämisestä ja laskemisesta huumausainerikoksissa	155
<i>Mari Tikkala</i>	
Hätävarjelu oikeuskäytännössä	213
<i>Matti Vaattovaara</i>	
Velallisen epärehellisyys toiminimiyrittäjän kohdalla. Tutkimus erityisesti toiminimiyrittäjän tekemien yksityisottojen hyväksyttävyyden arvioimisesta ja vaikutuksesta toiminimiyrittäjän maksukykyyn	265
MUUTA	
<i>Raimo Lahti</i>	
Ammatillinen oikeustieteen lisensiaatin tutkinto, Helsingin hovioikeuspiirin laatuhanke ja yliopistoyhteistyö – 21 vuoden kehitys (2003–2023).....	337
Kirjoittajat	347

Esipuhe

Helsingin hovioikeuspiirin ja Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan laatuhanke järjesti vuosina 2021–2022 opintokokonaisuuden valituista rikos-, prosessi- ja vahingonkorvausoikeuden kysymyksistä. Kurssi koostui luento-opetuksen lisäksi seminaarityöskentelystä, jota varten kurssilaiset laativat kirjallisia töitä. Perinteiseen tapaan artikkeleiksi viimeistellyt kirjalliset työt julkaistaan tässä artikkelikokoelmassa.

Laatuhankkeen kurssi oli avoin Helsingin hovioikeuspiirissä työskenteleville tuomareille, esittelijöille, syyttäjille ja asianajajille.

Julkaisun artikkelit käsittelevät erilaisia rikos- ja rikosprosessioikeuden sekä vahingonkorvausoikeuden kysymyksiä. Myös julkaistulla vahingonkorvausoikeudellisella artikkelilla on läheinen liityntä rikosprosessiin. Kaiken kaikkiaan artikkelit ovat käytännönläheisiä, ja niissä on usein esitelty runsaasti julkaisematonta oikeuskäytäntöä, mikä varmasti palvelee myös lukijoita heidän työssään.

Minulla on tässä yhteydessä mieluisa tilaisuus kiittää opintojakson toteuttamiseen osallistuneita. Opintojakson vastuuopettajina sekä kirjallisten töiden ohjaajina ja arvostelijoina ovat toimineet oikeusneuvos, oikeustieteen tohtori Pekka Koponen ja professori (emeritus) Raimo Lahti. Opintojakson suunnittelutyöryhmään ovat kuuluneet sen puheenjohtajana toimivan Lahden lisäksi hovioikeudenneuvokset, oikeustieteen tohtori Mirjami Paso ja Jaakko Rautio Helsingin hovioikeudesta, käräjätuomari Maritta Pakarinen ja käräjätuomari, OTL Laura Törnqvist Helsingin käräjäoikeudesta, jäsenpalveluyksikön johtaja Risto Ruuska Suomen Asianajajaliitosta sekä valtiosyyttäjä, OTT Ritva Sahavirta ja neuvotteleva virkamies Virpi Jalkanen valtakunnansyyttäjän toimistosta. Työryhmän sihteerinä on toiminut asessori, nyttemmin käräjätuomari Suvi Niemelä Itä-Uudenmaan käräjäoikeudesta. Oikeusneuvos Koponen, professori Lahti ja Helsingin käräjäoikeuden käräjätuomari Laura Kallioinen ovat huolehtineet tämän julkaisun toimitustyöstä.

Lopuksi kiitän myös artikkeleiden kirjoittajia, joiden asiantuntemus leviää tämän julkaisun välityksellä hovioikeuspiirin lainkäyttöhenkilökunnan ja koko oikeusyhteisön hyödynnettäväksi.

Helsingissä huhtikuussa 2023

Asko Välimaa
Helsingin hovioikeuden presidentti

Johdanto

Valittuja kysymyksiä rikos-, prosessi- ja vahingonkorvausoikeudesta III on ollut järjestyksessään 24. jatkokoulutustasoinen opintojakso, joka on toteutettu Helsingin hovioikeuspiirin yliopistopainotteisessa yhteistyössä Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan kanssa vuodesta 2003 lähtien. Koska ammatillisen oikeustieteen lisen-siaatin tutkinnon suorittaminen ja sen myötä nykymuotoisten hovioikeuskurssien jär-jestäminen lakkaa 31.7.2023, tämän teoksen loppuun on otettu myös koulutushank-keen ohjausryhmän puheenjohtajana alusta alkaen toimineen Raimo Lahden laatima lyhyt historiikki Helsingin hovioikeuspiirin laatuhankeeseen mukaisesta, yliopistotasoi-sesta koulutustoiminnasta vuosina 2003–2023.

Sanotulla kurssilla 2021–2022 perehdyttiin rikos-, prosessi- ja vahingonkorvaus-oikeuden valittuihin kysymyksiin. Luento-opetus järjestettiin syksyllä 2021 ja semi-naariopetus loppukeväästä 2022. Opetukseen oli koronavirusepidemian vuoksi mah-dollista osallistua etäyhteyksien avulla.

Opetus suunnattiin Helsingin hovioikeuspiirin laatuhankeeseen tavoitteen mukaisesti alueen lainkäyttöhenkilöstölle (tuomareille ja hovioikeuden esittelijöille, syyttäjille sekä asianajajille). Tällaisia lainkäyttötehtävissä työskenteleviä ilmoittautui 20 hen-keä koko kurssille, ja heistä 11 osallistui sekä luento- että seminaariopetukseen. Li-säksi yhteen tai useampaan yksittäiseen luentotilaisuuteen osallistui viisi muuta lain-käyttötehtävissä työskentelevää. Sekä luento- että seminaariopetukseen osallistuneista seitsemän henkilöä laati hyväksytysti myös kirjallisen työn, ja ne on viimeistelty jul-kaistaviksi tässä teoksessa.

Kurssin luento-opetuksessa oli seuraavia opetuskokonaisuuksia ja luennoitsijoita:

1) Mitä uutta eurooppalaistuvissa rikosoikeuden yleisissä opeissa ja rikoslain-käytössä?

- Professori emeritus *Raimo Lahti* (Helsingin yliopisto): Rikosoikeustieteen viimeaikaiset kehityssuunnat Suomessa ja kansainvälisesti (päivitetty katsaus)
- Professori *Sakari Melander* (Helsingin yliopisto): Eurooppalaistuva rikosoikeus – uusin kehitys
- Tutkijatohtori, sittemmin yliopistonlehtori, OTT *Heli Korkka-Knuts* (Helsingin yliopisto): Rikosoikeusteorian kehittämisen haasteet, esimerkkejä (kuten vastuu oikeushenkilön piirissä tehdystä rikoksesta) teorian ja käytännön vuorovaiku-tuksesta

2) Rikosprosessioikeuden ja rangaistuksen määräämisen teemoja

- Oikeusneuvos, OTT *Pekka Koponen* (korkein oikeus): Uusinta rikosprosessi-oikeudellista käytäntöä korkeimmasta oikeudesta
- Professori *Matti Tolvanen* (Itä-Suomen yliopisto): Rikosprosessin nopeuttami-nen ja muita rikosprosessin uudistustarpeita

- Oikeussihteeri, OTT *Heikki Kemppinen* (korkein oikeus): Rangaistuksen määrääminen korkeimman oikeuden uudemmassa oikeuskäytännössä

3) Tahallisuusoppi sekä ajankohtaisia erinäisten rikosten kysymyksiä

- Väitöskirjatutkija *Mikko Rudanko* (Max-Planck-instituutti, Freiburg i.Br., Saksa): Tahallisuusopista oikeusvertailevalta kannalta Oikeusneuvos, OTL *Timo Ojala* (Korkein oikeus): Seksuaalirikossäännökset ja niiden uudistaminen
- Käräjätuomari, OTT *Mika Illman* (Länsi-Uudenmaan käräjäoikeus): Viharikokset (erityisesti ilmaisorikokset) ja ns. maalittaminen

4) Ihmiskauppa, todisteiden harkinta ja vahingonkorvauskysymyksiä

- Asianajaja *Emilia Kaikkonen* (Asianajotoimisto Kaikkonen & Sunnari, Helsinki): Ihmiskauppa: tunnusmerkistöjen ja todistamisen ongelmia
- Valtionsyyttäjä, OTT *Anu Mantila* (valtakunnansyyttäjän toimisto): Hallinto- ja siviiliprosessuaalisten ratkaisujen merkitys rikosprosessissa
- Professori *Päivi Korpisaari* (Helsingin yliopisto): Vahingonkorvauksen määrääminen sananvapauserikoksissa ja tietosuojan rikkomuksissa

Kurssin yleisotsikkoa ja luento-opetuksesta saatuja virikkeitä seuraten julkaisun artikkelit käsittelevät rikos-, prosessi- ja vahingonkorvausoikeuden valittuja kysymyksiä. Kirjoitusaiheiden valinta on viime kädessä määräytynyt kunkin tekijän työkokemuksen pohjalta tai muuten muodostuneen oman kiinnostuksen mukaan. Kirjoittajia on kannustettu hyödyntämään omaa ammatillista kokemustaansa ja perehtymään lähdeaineistona myös julkaisemattomaan oikeuskäytäntöön. Keskeisenä tavoitteena on ollut, että kirjoitukset hyödyttäisivät käytännön oikeuselämää. Tarpeetonta päällekkäisyyttä aiempien kurssijulkaisujen sisältämien kirjoitusten kanssa on aiheista päätettäessä pyritty välttämään.

Tämän kurssin artikkeleiden enemmistö – neljä seitsemästä – on rikosoikeuden alalta, kaksi on prosessioikeudesta ja yksi vahingonkorvausoikeudesta. Seuraavassa selostetaan lyhyesti näiden teoksessa tekijöiden mukaiseen aakkosjärjestykseen sijoitettujen artikkeleiden pääsisältöä ja tuloksia. Vaikka artikkelit sisältyvät julkaisuun tekijöiden aakkosjärjestyksen mukaan, seuraavassa esitellään ensin rikosoikeudellisia ja sitten prosessioikeudellisia artikkeleita sekä tarkastelun lopuksi vahingonkorvausoikeudellista kirjoitusta.

Hanna Lehdeksen kirjoitus on otsikoitu näin: Rikosasian vastaajan yksityiselämän suojasta tiedotusvälineissä sekä erilaisilla verkkoalustoilla – yksityisyyden suojan loukkaamisen arvioinnista etu- ja jälkikäteisesti. Lehdeksen johtopäätöksiä ovat muun muassa seuraavat: Yksityisyyden suojan loukkaamisen arviointi ei muodostu helpoksi etenäkään silloin, kun kysymyksessä on rikoksesta epäillyn tai rikosasian vastaajan yksityisyyden suoja. Arvioinnissa on otettava huomioon yksityisyyden suoja, mutta yhtä lailla sananvapaus. Näitä molempia seikkoja on kirjoituksessa käsitelty. Korkein oikeus on antanut ennakkopäätöksiä rikoslain 24 luvun 8 §:n soveltamisesta, Lehdeksen

selostamina KKO 2019:101, 2018:51, 2013:100 ja 2005:136. Niistä voidaan saada johtoa sallitun ja kielletyn rajanvedolle sekä sille, mitä seikkoja yksityisyyden suojan loukkaamista arvioitaessa tulee ottaa huomioon silloin, kun on kysymys rikoksesta epäillyn taikka rikosasian vastaajan yksityisyyden suojasta.

Lehdes on kiinnittänyt erikseen huomiota syyttömyysolettaman merkitykseen ja hovioikeuksissa ratkaistuihin julkaisemattomiin tapauksiin, joissa on ollut kysymys sinänsä julkisena oikeudenkäyntimateriaalina olevien videotallenteiden kopioiden luovuttamisesta tuomioistuimen ulkopuolelle siten, että yksityisyyden suoja otetaan huomioon. Oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 13 § (98/2022) ei kuitenkaan ole sovellettavuudeltaan selkeä, ja osaa ratkaisuista tullaan Lehdeksen mielestä vielä käsittelemään korkeimmassa oikeudessa. Kirjoittajan mukaan verkkoalustojen sekä sosiaalisen median luomat mahdollisuudet voivat pikkuhiljaa muuttaa tuomioistuinten arviointia videotallenteiden kopioiden luovuttamisesta.

Elisa Savolaisen artikkelin aiheena on rikoshyödyn määrittäminen ja laskeminen huumausainerikoksissa. Huumausainerikosten osalta keskeisimmät julkaistut ratkaisut ovat olleet ennakkopäätökset KKO 2004:73, 2007:1 ja 2015:74. Savolaisen kirjoituksen tavoitteena on ensinnäkin selvittää, miten näissä ratkaisuissa annettuja oikeusohjeita on tulkittu ja sovellettu alioikeuskäytännössä. Rikoslain 10 luvussa (875/2001) säännellään menettämisseuraamuksista, ja näitä säännöksiä on muutettu 1.9.2016 voimaan tulleella lailla (356/2016), jolla saatettiin kansallisesti voimaan Euroopan parlamentin ja neuvoston rikoksentekevälaineiden ja rikoshyödyn jäädyttämisestä ja menetetyksi tuomitsemisesta Euroopan unionissa koskeva direktiivi (2014/42/EU). Kirjoituksessa selvitetään, onko direktiivillä ja sen kansallisella voimaannpanosääntelyllä ollut vaikutusta rikoshyödyn määrittämiseen ja laskemiseen huumausainerikoksissa. Kolmanneksi kirjoituksessa arvioidaan rikoshyödyn määrittämistä ja laskemista tekojen tapahduttua huumausaineiden myyntiketjussa tai -organisaatiossa. Kirjoituksessa on hyödynnetty Helsingin hovioikeuden ratkaisuja ajalta 1.1.2017–28.2.2023.

Savolaisen johtopäätöksiä on, että rikoshyödyn määrittäminen huumausainerikoksissa on pääosin suhteellisen yksinkertaista ja vakiintunutta. Rikoshyötyä on lähtökohtaisesti huumausaineen myynnistä saatu myyntihinta sellaisenaan tai palkkio huumausainerikollisuuteen liittyvien tehtävien suorittamisesta. Arvioitaessa yksittäisen vastaajan osalta hyödyn moninkertaisen menettämisen estämistä rikoshyöty määritetään edelleen pitkälti ratkaisussa KKO 2007:1 annetun oikeusohjeen mukaisesti, eikä EU-direktiivi tai sen kansallinen täytäntöönpano ole muuttanut arviointia. Haastavimmat tulkinta- ja arviointitilanteet liittyvät kirjoittajan mukaan hyödyn moninkertaisen menettämisen estämiseen ja menettämisseuraamuksen kohdentamiseen huumausaineen myyntiorganisaatiossa, ja näihin tilanteisiin kirjoituksessa suunnataan keskeinen huomio.

Mari Tikkanen laajan artikkelin otsikko on Hätävarjelu oikeuskäytännössä. Tikkanen kirjoituksessaan käsitellyt vastuuvapausperusteisiin kuuluvan hätävarjelu (rikoslain 4 luvun 4 §) edellytyksiä siihen vaikuttavan lainsäädännön ja lain esitöiden näkökulmasta ja erityisesti viimeaikaisen oikeuskäytännön valossa. Tapausaineistona ovat

korkeimman oikeuden ennakkopäätökset ja vuosilta 2021–2022 kerätyt hovioikeuksien ratkaisut. Tavoitteena on ollut luoda kokonaiskuva yksityishenkilön oikeudesta voimankäyttöön hätävarjelutilanteessa ja esittää tätä koskevia sääntely- ja tulkintasuosituksia. Näytön arvioinnista on kirjoituksessa oma jaksonsa.

Tikkalan loppuhuomioita on muun muassa, että yksityishenkilön hätävarjelun rajat ovat tiukasti sidoksissa valtion kykyyn viranomaisten avulla turvata yksilön oikeudet. Mitä heikommin valtio pystyy viranomaisten avulla turvaamaan yksilön oikeudet, sitä laajempaa soveltamisalaa hätävarjelusäännös yhteiskunnassa ottaa. Suurimmassa osassa hätävarjelua koskevista ratkaisuista on päädytty hätävarjelun liioitteluun sallitun hätävarjelun sijasta, mutta Tikkala ounastelee jonkinlaista murrosvaihetta. Oikeustapaukset havainnollistavat hänen mukaansa sitä, kuinka olosuhdesidonnaisesta harkinnasta hätävarjelutapauksissa on kysymys (esimerkkinä KKO 2020:88). Sekä korkeimman oikeuden että hovioikeuden ratkaisukäytännössä korostuu selkeästi puolustettavuusarvioinnin merkitys.

Matti Vaattovaaran artikkelin otsikko kuuluu näin: ”Velallisen epärehellisyys toimiminimiyrittäjän kohdalla. Tutkimus erityisesti toiminimiyrittäjän tekemien yksityisottojen hyväksyttävyyden arvioimisesta ja vaikutuksesta toiminimiyrittäjän maksukykyyn” (96 s.). Artikkelin vastaa yhtenäisen lisensiaatitutkimuksen sivumäärävaatimusta. Vaattovaaran tiivistelmän mukaan hänen työssään tutkitaan sitä, milloin toiminimiyrittäjä voi syyllistyä velallisen epärehellisyyteen (rikoslaki 39 luku 1 §) nostamalla toiminimestä yksityisottoja ja käyttämällä niitä yksityistaloudessa kulutukseen. Näin ollen tutkimuksessa systematisoidaan ja tulkitaan velallisen epärehellisyyden eri teko-
muotoja ja niiden arvioimista. Pääasiallisena tutkimuskohteena on yksityisottojen vaikutuksen arvioiminen suhteessa toiminimiyrittäjän taloudelliseen asemaan. Tutkimuksessa selvitetään myös sitä, milloin on kysymys maksukyvyttömyyden aiheuttamisesta tai sen oleellisesta pahentamisesta. Tutkimuksen kolmantena tutkimuskysymyksenä on velallisen tahallisuuden arvioiminen yksityisottilanteissa. Kirjoittajan metodi on lainopillinen, ja oikeuslähde-opillisesti korkeimman oikeuden ja hovioikeuksien ratkaisut ovat työssä keskeisessä asemassa. Myös taloustieteellistä näkökulmaa hyödynnetään lähinnä maksukyvyttömyyttä koskevan tunnusmerkistötekijän tulkinnassa.

Vaattovaaran tutkimuksen olennaisena sisältönä on keskittyminen siihen, milloin toiminimiyrittäjä on korkeimman oikeuden ennakkopäätösten ja julkaisemattomien hovioikeusratkaisujen perusteella rikosvastuussa velallisen epärehellisyydestä yrityksessä tekemistään yksityisotoista. Tähänastisessa oikeuskirjallisuudessa ja -käytännössä toiminimiyrittäjyyteen liittyvät velallisen epärehellisyyden tilanteiden erityispiirteet eivät ole saaneet ansaitsemaansa huomiota. Vaattovaara on kautta koko työnsä kirjannut siihen oikeuskäytännön kehittämiseen ja yhtenäistämiseen tärkeitä tulkintakannanottoja varsinkin siinä suhteessa, miten toiminimiyrittäjän rikosvastuun edellytykset mahdollisesti poikkeavat (osake)yhtiömuotoisen oikeushenkilön piirissä tehdystä vastaavasta rikoksesta.

Vaattovaaran tutkimuksen pääpaino on toiminimiyrittäjän taloudellisen aseman ja sen heikentämisen samoin kuin hyväksyttävien yksityisottojen kriteerien tarkastelus-

sa. Kirjoittajan mukaan toiminimiyrittäjän kohdalla arvioitavana tulisi olla erityisesti se, onko yrittäjällä luonnollisena henkilönä ollut hyväksyttävää syy luovuttaa omaisuuttaan varallisuuspiiristään esimerkiksi käyttämällä sitä yksityiseen kulutukseen, eikä yhtiömuotoisesta velallisen rikoksesta omaksuttuja periaatteita tulisi sellaisenaan noudattaa. Maksukyvyttömyyden aiheuttamisen ja sen olennaisen pahentamisen arviointi saa työn 4. ja 5. luvuissa paljon huomiota. Kirjoittaja puoltaa taloustieteellisten (liiketaloudellisten) seikkojen huomioon ottamista, ja hän on kehittänyt oman mallinsa maksukyvyttömyyden arviointiin.

Maiju Päivärinteen artikkeli käsittelee tehostettua matkustuskieltoa ja tutkinta-arestia tutkintavankeuden vaihtoehtoina erityisesti hovioikeuskäytännön pohjalta. Kysymyksessä ovat uudet pakkokeinot, joista on toistaiseksi vähän oikeustieteellistä kirjallisuutta, lähinnä opinnäytetöitä. Artikkelin tarkoituksena on tarkastella tehostettua matkustuskieltoa ja tutkinta-arestia koskevien säännösten voimassaolon ensimmäisinä vuosina kertynyttä oikeuskäytäntöä ja myös muuta aineistoa sen selvittämiseksi, millaisissa tilanteissa tehostettua matkustuskieltoa on sovellettu. Tarkoitus on myös pyrkiä selvittämään, liittyykö uusien säännösten tulkintaan tai uusien pakkokeinojen toimivuuteen erityisiä ongelmia, kun otetaan huomioon tehostetun matkustuskiellon ja tutkinta-arestin alhaiseksi jäänyt käyttöaste.

Päivärinne analysoi ennakkopäätöksiä KKO 2020:79 ja 2021:62, ja hän on kokoomansa laajan hovioikeusaineiston lisäksi laatinut tilastoja uusien pakkokeinojen soveltamisesta. Varsinkin tuoreimmista hovioikeuden kanteluratkaisuista on Päivärinteen mukaan havaittavissa taipumusta *pro et contra* -punnintaan. Syynä pakkokeinoja koskevien ratkaisujen aiempaa huolellisempaan perusteluun on kirjoittajan arvion mukaan se, että sekä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimien että korkein oikeus ovat antaneet useita perusteluvollisuutta koskevia ratkaisuja. Päivärinne päättää kriittisen artikkelinsa lausumaan, että tehostetun matkustuskiellon ja tutkinta-arestin hyödyistä ja haitoista on tärkeää saada lisää tutkimustietoa, jotta näiden uusien pakkokeinojen soveltuvuutta, tehokkuutta ja käyttömääriä voidaan tarkkailla.

Toni Pörstin prosessioikeudellisen artikkelin aiheena on harkinnanvarainen ja kustannusperusteinen esitutinnan rajoittaminen. Artikkelin on jatkoa aiemmalle kirjoitukselle, jossa tekijä käsittelee esitutinnan rajoittamista näyttöperusteella. Artikkeleiden yhteisiä tuloksia on Pörstin tiivistämänä seuraava pääsääntö: mikäli syyttäjällä ei pysty riittävällä tavalla varmistumaan siitä, että esitutinnan rajoittamisen edellytykset ovat käsillä, esitutkintaa ei pidä rajoittaa. Siten esitutinnan toimittaminen on pääsääntö ja esitutinnan rajoittaminen on poikkeus tähän pääsääntöön.

Ennen kaikkea kustannusperusteinen esitutinnan rajoittaminen on ongelmallinen oikeusvarmuuden tavoitteen näkökulmasta, varsinkin kun yhdenvertainen soveltaminen on osoittautunut vaikeasti saavutettavaksi. Pörstin suorittama valtakunnansyyttäjän toimiston kanteluaineiston analyysi samoin kuin sen täydennykseksi kootut haastattelulausunnot parantavat jatkossa edellytyksiä entistä yhdenvertaisempaan lain soveltamiseen. Pörstin tutkimustuloksilla on myös merkitystä, kun parhaillaan

oikeusministeriön asettamassa työryhmässä selvitetään muun muassa esitutkinnan rajoittamista koskevan lainsäädännön tarkistamista.

Juhani Laineen vahingonkorvausoikeudellisen artikkelin otsikko kuuluu näin: Huomioita alaikäisiä ja mieleltään häiriintyneitä henkilöitä koskevan vahingonkorvausoikeudellisen tuottamusarvioinnin objektiivisuudesta ja subjektiivisuudesta. Kirjoituksessa arvioidaan lainopillisesta näkökulmasta tuottamusarvioinnin objektiivisuutta Suomen vahingonkorvausoikeudessa vahingonkorvauslain (412/1974) 2 luvun 2 ja 3 §:n kohtuullistamissäännöksiä vasten. Tarkasteltavana kysymyksenä on, koskeeko noissa säännöksissä tarkoitettuja henkilöryhmiä oma, objektiivisesta tuottamusarvioinnista poikkeava yksilöllinen tuottamusstandardinsa. Lisäksi käsitellään sitä, onko asialla vaikutusta sanottuihin henkilöryhmiin kuuluvien aiheuttamien vahinkojen korvaamiseen vastuuvakuutuksesta.

Laineen loppupäätelmiä on, että ensisilmäykseltä voi vaikuttaa hyväksyttävältä edellyttää mainituissa säännöksissä tarkoitettuihin henkilöryhmiin kuuluvilta vahingonaiheuttajilta huolellisuuden tason arvioinnissa jonkinlaisen tapauskohtaisen subjektiivisen mittapuun noudattamista. Laine kuitenkin huomauttaa, että kyseiset säännökset ovat sovittelunormeja. Edelleen hän huomauttaa, että vahingonkäräjien ja laajemmin korvausoikeuden reparatiivisen funktion näkökulmasta kyseisten säännösten mukaiset mahdollisuudet korvauksen kohtuullistamiseen johtavat vahingonkorvauksen supistumiseen siitä vahingonkäräjän kannalta sattumanvaraisesta syystä, että vahingon on aiheuttanut alaikäinen tai mieleltään häiriintynyt. Laineen suositus on, että mainittujen vahingonaiheuttajien erityispiirteet otettaisiin huomioon korvauksen määrän kohtuullisuutta arvioitaessa, mutta ei tuottamusarvioinnin mittapuuta subjektiiviseksi tulkitsemalla.

Kurssin vastuuopettajina sekä kirjallisten töiden ohjaajina ja arvostelijoina ovat toimineet Helsingin yliopiston rikosoikeuden professori (emeritus) Raimo Lahti ja oikeusneuvos, oikeustieteen tohtori Pekka Koponen. Artikkelikäsitteiden arvioijina Koponen ja Lahti ovat myös julkaisun toimittajia. Kolmantena toimittajana on ollut käräjätuomari, OTL Laura Kallioinen Helsingin käräjäoikeudesta. Hän on käynyt julkaisuun otetut tekstit huolellisesti läpi, tarkistanut ja yhtenäistänyt niiden kielenkäyttöä ja muuta ulkoasua sekä huolehtinut painatuksen ja julkaisun valmistumisen vaatimista käytännön toimista.

Yhteistyö opintojakson suunnitteluun ja toteuttamiseen eri tavoin myötävaikuttaneiden kesken on sujunut erinomaisesti. Allekirjoittaneet kiittävät varsinkin kurssin luennoitsijoita, suunnitteluryhmää ja hovioikeuspiirin koulutushankkeen koulutus-toimintaa koordinoivaa ohjausryhmää hyvästä yhteistyöstä. Ohjausryhmään ovat kuuluneet professori Raimo Lahti (puheenjohtajana), hovioikeudenneuvokset, oikeustieteen tohtorit Mirjami Paso ja Jaakko Rautio Helsingin hovioikeudesta, käräjätuomari Maritta Pakarinen ja käräjätuomari, OTL Laura Törnqvist Helsingin käräjäoikeudesta, jäsenpalveluyksikön johtaja Risto Ruuska Suomen Asianajajaliitosta sekä valtiosyyt-

täjä, OTT Ritva Sahavirta ja neuvotteleva virkamies Virpi Jalkanen valtakunnansyyttäjäns toimistosta. Ohjausryhmän sihteerinä on toiminut Helsingin hovioikeuden asessori, nytemmin kärjätuomari, OTL Suvi Niemelä Itä-Uudenmaan kärjäoikeudesta.

Helsingissä huhtikuussa 2023

Pekka Koponen

Raimo Lahti

Laura Kallioinen

Juhani Laine

Huomioita alaikäisiä ja mieleltään häiriintyneitä henkilöitä koskevan vahingonkorvausoikeudellisen tuottamusarvioinnin objektiivisuudesta ja subjektiivisuudesta

1. Aluksi

Rikoslain (19.12.1889/39, RL) 3 luvun 4 §:n mukaan rangaistusvastuun edellytyksenä on, että tekijä on syyntakeinen. Tekijä on mainitun lainkohdan mukaan syyntakeeton, jos hän ei tekohetkellä kykene mielisairauden, syvän vajaamielisyyden taikka vakavan mielenterveyden tai tajunnan häiriön vuoksi ymmärtämään tekonsa tosiasiallista luonnetta tai oikeudenvastaisuutta taikka hänen kykynsä säädellä käyttäytymistään on sellaisesta syystä ratkaisevasti heikentynyt. Vahingonkorvauslain (31.5.1974/412, VahL) 2 luvun 1 §:n 1 momentin mukaan tahallisesti tai tuottamuksesta toiselle vahingon aiheuttanut on velvollinen korvaamaan vahingon, jollei siitä, mitä sanotussa laissa säädetään, muuta johdu. VahL 2 luvun 2 §:ssä on säädetty korvauksen kohtuullistamisesta silloin, kun vahingon on aiheuttanut 18 vuotta nuorempi, ja VahL 2 luvun 3 §:ssä puolestaan silloin, kun vahingon on aiheuttanut ”mielisairas, vajaamielinen tai sieluntoiminnaltaan häiriintynyt”.

Vakiintuneesti on katsottu, että rikosoikeudellisen syyntakeisuuden puuttumisella ei ole vaikutusta siviilioikeudelliseen korvausvastuuseen. Syyntakeettomanakin pidetty henkilö on lähtökohtaisesti velvollinen korvaamaan aiheuttamansa vahingon, jos vahinko on aiheutettu tahallisesti tai tuottamuksesta.¹ Kun kysymys on tuottamuksella aiheutetusta vahingosta, tuottamuksen arvioinnin on katsottu tapahtuvan lähtökohdiltaan ”objektiivisesti” eikä vahingonaiheuttajan ”subjektiivisestä”, hänen tosiasialliset tietonsa, taitonsa ja muut vastaavat seikat huomioon ottavasta näkökulmasta². Toisaalta VahL 2 luvun 2 §:n ja 3 §:n säännösten on katsottu tuovan tuottamusarvointiin myös

---

¹ Ks. esimerkiksi HE 116/1998 vp s. 10, HE 167/2003 vp s. 53 ja Hahto 2008 s. 57.

² Ks. Hakulinen 1965 s. 295, Hemmo 2005 s. 33, Mielityinen 2006 s. 313, Hahto 2008 s. 60–61 ja Ståhlberg – Karhu 2020 s. 112. Ks. myös Hellner – Radetzki 2010 s. 141. Oikeuskäytännössä tämä on tuottamusarvointiin sisältyvän vahinkojen ennalta-arvattavuuden vaatimuksen kannalta tuotu selvästi esille ratkaisussa KKO 1995:198, jossa on todettu, ettei vahinkojen ennalta-arvattavuutta arvioida vahingonaiheuttajien subjektiivisesta näkökulmasta, vaan yleiseltä kannalta eli objektiivisen arvion mukaan.

subjektiivisia piirteitä siten, että lainkohdissa tarkoitettujen vahingonaiheuttajaryhmien alempi henkinen toimintataso otetaan huomioon heitä koskevan käyttäytymisvaatimuksen sisällössä³.

Kysymyksellä mahdollisesta mainituissa lainkohdissa tarkoitettuihin henkilöryhmiin kuuluvien vahingonaiheuttajien subjektiivisesta tuottamusstandardista on merkitystä muun muassa sen kannalta, onko tuottamuksesta aiheutettu vahinko korvattava eräistä vakuutuksista. Rikokseen perustuvan korvausvastuun osalta on oikeuskäytännössä tullut esille kysymys, onko liikennevakuutuksesta korvattava syyntakeettomana rangaistukseen törkeään liikenneturvallisuuden vaarantamisesta ja törkeästä kuolemantuottamuksesta tuomitsematta jätetyn aiheuttamana vahinkona surmansa saaneen omaisille aiheutunut VahL 5 luvun 4 a §:ssä tarkoitettu kärsimys⁴. Rikosoikeudellisen arvioinnin ulkopuolelle jäävän menettelyn osalta kysymys voi olla esimerkiksi VahL 2 luvun 3 §:ssä tarkoitettujen henkilöiden aiheuttaman vahingon korvaamisesta vahingonkorvausvastuun varalta otetusta vakuutuksesta eli vastuuvakuutuksesta. Korvauksen maksaminen vastuuvakuutuksesta edellyttää vakuutetun korvausvastuun toteamista, vakuutetun tuottamus mukaan lukien.⁵ Tuottamuksen puuttuminen vahingonaiheuttajaan sovelletun subjektiivisen käyttäytymisstandardin seurauksena johtaisi siihen, että vakuutuksenantajalla ei olisi korvausvastuuta vastuuvakuutuksen perusteella.⁶

Seuraavassa kirjoituksessa arvioidaan lainopillisesta näkökulmasta tuottamusarvioinnin objektiivisuutta Suomen vahingonkorvausoikeudessa VahL 2 luvun 2 ja

---

³ Ks. esimerkiksi Hemmo 2005 s. 33–34, Hahto 2008 s. 119 ja Kivivuori 2009 s. 441.

⁴ KKO 2008:79.

⁵ Ks. lähemmin esimerkiksi Könkkölä 2009 s. 43 ss.

⁶ Ks. Vakuutuslautakunnan ratkaisusuositus 1.11.2021, FINE-038095. Tapauksessa vakuutettu A, joka kärsi pitkälle edenneestä muistisairaudesta, oli aiheuttanut vesivahingon. As Oy B haki vahingosta ensisijaisesti korvausta kiinteistövakuutuksesta, jonka omavastuuosuuden osalta As Oy B esitti korvausvaatimuksen A:lle. A:n edunvalvoja teki asiassa vahinkoilmoituksen A:n vastuuvakuutukseen. Vakuutusyhtiö totesi antamissaan korvauspäätöksissä, että vahingon korvattavuus vastuuvakuutuksesta edellyttää vakuutetun korvausvastuuta kyseisestä vahingosta. Yhtiön kannan mukaan hyvin muistamattomalla ja asiaa ymmärtämättömällä A:lla ei ollut vahingonkorvausvastuun synnyttävää tuottamusta asiassa eikä hän siten ollut vahingosta korvausvelvollinen, joten vahinko ei ollut myöskään vastuuvakuutuksesta korvattava. Lautakunta katsoi, että tuottamusarviointi tulee lähtökohtaisesti suorittaa objektiivisen mittapuun mukaisesti, mutta toisaalta vahingon aiheuttajan psyykkisen toimintakyvyn aleneman tilanteiden osalta viittasi oikeuslähdeaineiston suppeuteen ja siihen, että oikeuskirjallisuudessa oli esitetty ainakin osassa tällaisia tapauksia tulevan käytettäväksi yksilöllisempi ja lievempi huolellisuusmittapuu. Edelleen lautakunta totesi, että selvitys A:n terveydentilasta oli niukkaa, eikä sen perusteella voitu päätellä, ettei A olisi lainkaan ymmärtänyt toimintansa merkitystä ja seurauksia. Lautakunta katsoi tällä perusteella, että A:lle oli syntynyt vahingosta korvausvelvollisuus, ja suositti vakuutusyhtiötä korvaamaan vahingon A:n vastuuvakuutuksesta vakuutusehtojen mukaisesti. Merkillepantavaa on, että lautakunnan ratkaisu perustui nimenomaan vahingonaiheuttajan tilaa koskevan selvityksen niukkuuteen. Voitaneen arvioida, että väestön ikääntymisen seurauksena samankaltaiset kysymykset muistisairaana henkilön aiheuttaman vahingon korvaamisesta todennäköisesti yleistyvät, ja niiden ratkaiseminen edellyttää viime kädessä kannanottoa tällaisen vahingonaiheuttajan tuottamuksen arvioinnin objektiivisuuteen tai subjektiivisuuteen. Sinänsä muistisairautta lienee joka tapauksessa pidettävä VahL 2 luvun 3 §:ssä tarkoitettuna ”sieluntoiminnan” häiriönä. Vrt. Ruotsin vastaavan sääntelyn kannalta Bengtsson – Strömbeck 2014 s. 84.

3 §:ien kohtuullistamissäännöksiä vasten. Tarkasteltavana kysymyksenä on, koskeeko VahL 2 luvun 2 ja 3 §:issä tarkoitettuja henkilöryhmiä oma, objektiivisesta tuottamusarvioinnista poikkeava yksilöllinen tuottamusstandardi. Lisäksi käsitellään sitä, onko asialla vaikutusta sanottuihin henkilöryhmiin kuuluvien aiheuttamien vahinkojen korvaamiseen vastuuvakuutuksesta. Tuottamusarviointia käsitellään ainoastaan tuottamuksen käsillälölon kannalta, joten kysymys esimerkiksi siitä, miten VahL 2 luvun 2 ja 3 §:issä tarkoitettut seikat vaikuttavat tuottamuksen asteen arviointiin, jää kirjoituksen ulkopuolelle.

2. Objektiivinen huolellisuusstandardi tuottamusarvioinnin lähtökohtana

Vahingonkorvausoikeuteen rikosoikeuden ohella vakiintunutta tuottamus-termiä on toisinaan moitittu yleiskielelle vieraaksi ja sellaisena käsitteen sisällön ymmärtämisen kannalta epämääräiseksi⁷. Rikosoikeudessa tarkoitettu tuottamus on määritelty RL 3 luvun 7 §:n 1 momentissa, jonka mukaan kysymys on siitä, että tekijä rikkoo olosuhteiden edellyttämää ja häneltä vaadittavaa huolellisuusvelvollisuutta, vaikka hän olisi kyennyt sitä noudattamaan.⁸ Momentin alkuosalla on viitattu objektiiviseen tuottamukseen teon tunnusmerkistön mukaisuuden merkityksessä. Sen loppuosalla puolestaan on viitattu subjektiiviseen moitittavuuteen, joka edellyttää tekijän kykyä noudattaa vaadittavaa huolellisuutta.⁹

Tuottamuksen subjektiivinen puoli kytkeytyy rikosoikeudessa osaltaan paitsi toisintoimimismahdollisuuden yleisesti myös syyntakeisuusedellytyksen kanssa osin yhteisiä piirteitä sisältävään vaatimukseen siitä, että tekijältä ei esimerkiksi vammavuuden vuoksi ole puuttunut kykyä havaita toimintansa tai laiminlyöntinsä seurauksen mahdollisuutta¹⁰. Rikosoikeudellisen tuottamusarvioinnin subjektiivinen puoli ei kuitenkaan jo siitä syystä, että rikosoikeuden ja vahingonkorvausoikeuden keskeiset oikeuspoliittiset tavoitteet eräin osin olennaisesti poikkeavat toisistaan, ole luonteva lähtökohta sen arvioinnille, onko joidenkin henkilöryhmien kohdalla siviilioikeudellisen korvausvastuun edellytyksenä tuottamusta arvioitava subjektiivisin perustein^{11,12}.

---

⁷ Kivivuori 2009 s. 419–420.

⁸ Rikosoikeudellisenkin tuottamuksen määritelmän on katsottu olevan kirjattavissa lakiin vain huolimattomuusarvioinnin yleisen rakenteen osalta. Ks. HE 44/2002 vp s. 91.

⁹ HE 44/2002 vp s. 16 ja s. 89 ss. Tekijän huolimattomuutta rajaaviksi tekijöiksi on voitu nimetä niin syyntakeettomuus kuin eri vastuuvapausperusteetkin. Ks. Nuutila 1996 s. 528. Paitsi syyntakeisuutta koskevassa säännöksessä mainitut tekijät, myös esimerkiksi tekijän korkean iän on voitu katsoa vaikuttavan tuottamusarvosteluun. Ks. Lappi-Seppälä 1987 s. 315.

¹⁰ Ks. HE 44/2002 vp s. 96–97.

¹¹ Vrt. Träskman 2019 s. 482 lähteineen.

¹² Yksinkertaistetusti voidaan todeta, että vahingonkorvausoikeus painottaa seurausta, kun taas rikosoikeus syyllisyyttä, eikä rikosvastuu siten ole riippuvaista vain uhrille aiheutetusta haitasta, vaan pikemminkin yleisestä haitan uhasta. Ks. Pernu 2022 s. 195.

Rikosoikeudellisen järjestelmän tavoitteet keskittyvät yleis- ja erityispreventiiviseen vaikuttamiseen¹³. Nykyisen rikosoikeuden ja rikosoikeudellisten seuraamusten tavoitteena on ennen muuta yleispreventio, yleinen oikeussubjektien käyttäytymiseen kohdistuva ei-toivottua käyttäytymistä estävä yhteiskunnallinen vaikutus, joskin eräät seuraamustyypit perustuvat erityisestävälle näkökohdille¹⁴. Vahingonkorvausoikeudella on osaltaan myös preventiivinen, ennaltaehkäisevä funktio. Merkittävämpänä on kuitenkin nähty vahingonkorvausoikeuden hyvittävä eli reparatiivinen tehtävä, vahingonkärsijälle aiheutuneen vahingon korvaaminen.¹⁵ Edelleen preventiivistä funktiota tärkeämpänä on nähty vahingonkorvauksen vahinkokustannuksia hajauttava, pulverisoiva vaikutus.¹⁶ Tätä vasten varsin luonteavaa on, että keskeisenä erona rikosoikeudellisen ja vahingonkorvausoikeudellisen moitearvioinnin välillä on voitu pitää sitä, että siinä missä rikosoikeudessa syyllisyysarviointi lähtee teon arvostelusta tekijän yksilölliset ominaisuudet huomioon ottaen, vahingonkorvausoikeuden kannalta vahingon aiheuttanut ei yleensä voi torjua tuottamusväitettä vetoamalla sellaisiin yksilöllisiin puutteisiinsa, jotka heikentävät hänen kykyään huolelliseen toimintaan¹⁷.

Vahingonkorvauslaissa tuottamuksen käsitettä ei määritellä. Sama koskee lain esitöitä¹⁸. Siviilioikeudellisen tuottamuskäsitteen määrittely on näin jäänyt oikeuskäytännön ja oikeustieteen varaan.¹⁹ Tiettyä yksittäistä ja yleisesti hyväksyttyä käsitelmäritelmää ei niidenkään parissa meillä ole vakiintunut. Tyypillisesti tuottamusta luonnehditaan moitittavaksi riskinotoksi²⁰ tai vaadittavan huolellisuuden laiminlyön-

¹³ Ks. esimerkiksi Nuutila 1996 s. 537.

¹⁴ Ks. esimerkiksi Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020 s. 17–24. Rikosoikeudellinen vastuukärajä ja syyntakeisuus kytkeytyvät osaltaan siihen, millaisen toimijan käyttäytymistä voidaan rikosoikeuden keinoin ohjata. Koska syyntakeettoman henkilön toimintaan ei voida vaikuttaa rangaistuksella, olisi tämän rankaiseminen tarkoitukseton. Ks. HE 44/2002 vp s. 46 ja Yli-Hemminki 2022 s. 226.

¹⁵ Ks. Ståhlberg – Karhu 2020 s. 7–8. Vrt. kuitenkin Kivivuori 2005 s. 164, joka katsoo vahingonkorvauslain edustavan kompromissia näiden tavoitteiden välillä.

¹⁶ Ks. Mielityinen 2006 s. 300–303.

¹⁷ Ks. Hemmo 2005 s. 33. Perinteisessä rikoksen rakennemallissa, jossa teon tunnusmerkistön mukaisuus ja oikeudenvastaisuus muodostavat rikoksen rakenteen objektiivisen eli ulkoisesti havaittaviin seikkoihin perustuvan puolen, rikoksen subjektiivista eli tekijän mielensisäisiin seikkoihin liittyvää puolta edustaa syyllisyys, joka pitää sisällään yhtäältä syyntakeisuuden ja toisaalta syyksiluettavuuden perusmuotoinaan tahallisuus ja tuottamus. Ks. esimerkiksi Koskinen 2001 s. 43 ss. ja Melander 2016 s. 96–98. Uudemmissa, lähinnä angloamerikkalaiseen rikosoikeuteen tukeutuvissa hahmotustavoisissa rikosvastuun edellytykseksi on voitu nimenomaisesti hahmottaa tekijään liittyen tämän syyllisyys, ”syyllinen mieli” (*mens rea*), ja rikosvastuun edellyttävän tämän ”syyllisen mielen” ja rikollisen teon (*actus reus*) yhteyttä. Ks. Pernu 2022 s. 196. Perinteisen rikoksen rakennemallin kritiikistä ks. yleisesti esimerkiksi Melander 2016 s. 99–105.

¹⁸ Ks. HE 187/1973 vp s. 13.

¹⁹ Ks. Hahto 2008 s. 2.

²⁰ Ståhlberg – Karhu 2020 s. 93. Täysin selvää ei ole, minkä merkityksen vahingonaiheuttajan moitittavuudelle sen tuottamuskäsitteeseen sisällyttävät kirjoittajat ovat antaneet, kun samalla kuitenkin on hyväksytty vaadittavan huolellisuuden arviointi objektiivisesti. Useimmat kirjoittajat eivät sisällyttäkään moitittavuutta osaksi vahingonkorvausoikeudellista tuottamuskäsitettä. Ks. Hahto 2008 s. 61–62 lähteineen. Sinänsä juuri tekijää koskeva moitittavuus voitaisiin hahmottaa eroksi rikosoikeudellisen ja vahingonkorvausoikeudellisen tuottamuksen välillä, sillä vaikka henkilö voi olla sinänsä vastuussa teon aikaansaamisesta, rangaistukseen tuomitseminen edellyttää moitittavuutta rikosvastuun yleisten edel-

niksi²¹ taikka käyttäytymistä koskevan normin rikkomiseksi^{22, 23} Menettelyn toteamisen tuottamukselliseksi voidaan näin todeta merkitsevän kannanottoa, jonka mukaan arvioinnin kohteena olevan henkilön olisi pitänyt toimia toisin taikka pidettyä kokonaan toimimasta.²⁴

Kysymys tuottamusarvioinnin objektiivisuudesta tai subjektiivisuudesta kytkeytyy siihen standardiin, jota vasten arvioinnin kohteena olevan henkilön menettelyä arvioidaan. Klassisena – tai pikemmin historiallisena – lähtökohtana voidaan mainita kuvitteellisen huolellisen henkilön, ”hyvän perheenisän” (*bonus pater familias*), standardi.²⁵ Nyky-yhteiskunnan kannalta tällaista fiktiiviseen tai hypoteettiseen huolelliseen henkilöön kytkeytyvää standardia on pidetty liian erottelukyvöttömänä ratkaisemaan erilaisia toisistaan poikkeavia vahinkotilanteita²⁶. Osa kirjoittajista toteaa sen hylätyksi²⁷, jotkut taas näyttävät antavan sille jonkinlaisen toissijaisen tai heikon arviointiperusteen aseman^{28, 29}. Yleisellä tasolla tällaista arviointistandardia voitaneen luonnehtia objektiivisen tuottamusarvioinnin arkkityypiksi, jossa vahingon aiheuttajan tosiasialliset piirteet jäävät syrjään, ja tämän menettelyä verrataan oletettuun huolellisen toimijan menettelyyn.

Vallitsevana käsityksenä nykyisessä kotimaisessa oikeuskäytännössä ja -tieteessä voitaneen pitää vanhaan *bonus pater familias* -malliin verrattuna tilanneherkempää hahmotustapaa, jossa vahingon aiheuttajan menettelyä arvioidaan suhteessa vastaavaan henkilöryhmään kuuluvalta tai vastaavassa tilanteessa toimivalta yleensä vaadittavaan huolellisuustasoon. Tällainen arviointi näyttää siis sisältävän subjektiivisen elementin. Eritoten näin on tapauksissa, joissa henkilöryhmä, jolta edellytettävään

---

lytysten täyttymisen ja sen, että mikään anteeksiantoperuste ei poista syyllisyysoitetta, seurauksena. Ks. Yli-Hemminki 2022 s. 218; ks. myös Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020 s. 277. Rikosoikeudelliseen syyllisyyteen onkin saatettu hahmottaa moitittavuus omaksi elementikseen syynätakeisuuden ja syyksiluettavuuden rinnalle. Ks. Koskinen 2001 s. 60.

²¹ Hahto 2008 s. 64 ja Ståhlberg – Karhu 2020 s. 93.

²² Hahto 2008 s. 64.

²³ Laajassa merkityksessä vahingonkorvausoikeudellisen tuottamuskäsitteen alle on usein sisällytetty VahL 2 luvun 1 §:ssä tarkoitetut tahallisuus ja tuottamus yhdessä siten, että käsite kattaa sekä tahallisuuden että tuottamuksen. Ks. esimerkiksi Hemmo 2005 s. 23–24 ja Hahto 2008 s. 1.

²⁴ Hemmo 2005 s. 27. Ks. myös Hellner – Radetzki 2010 s. 128.

²⁵ Ks. Hellner – Radetzki 2010 s. 129.

²⁶ Hahto 2008 s. 3.

²⁷ Ks. Hahto 2008 s. 86. Ks. myös Hellner – Radetzki 2010 s. 129.

²⁸ Ks. Hemmo 2005 s. 30. Rikosoikeudellisen tuottamuksen kannalta vrt. esimerkiksi Träskman 2019 s. 470.

²⁹ Vanhalla *bonus pater familias* -standardilla on katsottu olleen moraalinen, hyvin ja oikein toimivan henkilön standardiin liittyvä ulottuvuus, jonka sittemmin meillä ja laajemmin pohjoismaisessa doktriinissa on syrjäyttänyt huolellisuuden arviointi kaksijakoisesti: yhtäältä sitä vasten, onko kysymyksessä oleva henkilö toiminut tilanteessa mahdollisesti sovellettavaksi tulevan lainsäädännön tai muun normiston mukaisesti, ja toisaalta erityisesti normin puuttuessa sitä vasten, miten henkilö on arvioinut toimintaansa liittyvän riskin. Tällöin alkuperäinen *bonus pater familias* -fiktio on arkipäiväistynyt tavalliseksi, keskimääräiseksi ihmiseksi. Ks. Viljanen 2005 s. 430 ss. Kotimaisessa vahingonkorvausoikeudellisessa kirjallisuudessa puhutaan vakiintuneesti normi- ja riskiperusteisista arviointitavoista. Ks. esimerkiksi Hemmo 2005 s. 27 ss. sekä kriittisesti Kivivuori 2009 s. 428–429.

huolessuustasoon vahingon aiheuttajaa verrataan, on kapea³⁰. Merkillepantavaa kuitenkin on, että huolessuusarviointi suhteessa tiettyyn henkilöryhmään koskee tyypillisesti ammatti- ja muita vastaavia ryhmiä, joille voidaan asettaa keskivertohenkilöön nähden korkeampi huolessuusstandardi³¹. Lähtökohtana tällöin on voitu todeta olevan objektiivinen arviointi sitä vasten, mitä kysymyksessä olevaan ryhmään kuuluvalla henkilöltä on voitu yleensä edellyttää. Merkitystä ei siten edelleenkään ole henkilön yksilöllisillä ominaisuuksilla.³²

Objektiivisesta tuottamusarvioinnista luopumista on perustellusti pidetty vahingonkäräjien näkökulmasta kestävämmänä. Kohtuutonta olisi, että vahingonkäräjältä evättäisiin oikeus korvaukseen sen vuoksi, että vahingon aiheuttajalta ei tämän subjektiivisesti arvioitujen ominaisuuksien vuoksi voitu edellyttää huolessuuta toimintaa, ja että vahingonkäräjien oikeus korvaukseen ylipäätään jäisi riippuvaiseksi siitä tämän kannalta sattumanvaraisesta seikasta, mitä vahingon aiheuttajalta subjektiivisella standardilla voitaisiin edellyttää.³³

3. Alaikäisen ja mieleltään häiriintyneen tuottamusarviointi

3.1 Vahingonkorvauslaki ja sen esityöt

VahL 2 luvun 2 ja 3 §:ien sanamuoto ei sisällä viittausta tuottamusarviointiin. Säännökset on kirjoitettu yksiselitteisesti kohtuullistamissäännöksiksi: kummankin mukaan siinä tarkoitettu henkilö on velvollinen korvaamaan vahingosta määrän, joka olosuhteisiin nähden arvioidaan kohtuulliseksi.

VahL 2 luvun 2 §:n esitöissä otetaan kuitenkin kantaa alaikäisen tuottamusarviointiin. Alaikäisen käyttäytymistä arvostellessa ei voitaisi soveltaa samoja sääntöjä kuin aikuisen kohdalla, vaan ratkaisevana olisi pidettävä, onko alaikäisen menettelyn katsottava poikenneen siitä, mitä yleensä on hänen ikäistensä kohdalla pidettävä hyväksyttävänä. Arvostelussa olisi lisäksi otettava huomioon hänen kehitystasonsa sellaise-

---

³⁰ Ks. KKO 1978 II 120: lento-oppilas oli kokemattomuudesta johtuneiden käsittely- ja arviointivirheiden takia laskeutunut virheellisesti, jolloin lentokone oli vaurioitunut, mutta hänen ei kuitenkaan katsottu olleen vastuussa koneelle syntyneistä vahingoista, kun hänen ei ollut näytetty rikkoneen hänelle annettuja määräyksiä lennon suorittamisesta tai häntä velvoittavia ilmailumääräyksiä eikä myöskään sitoutuneen vastaamaan kokemattomuudestaan johtuvista vahingoista. Kirjallisuudessa tapaus on voitu hahmottaa siten, että oppilaan menettelyä oli verrattu erilliseen oppilaalta edellytettävään huolessuusstandardiin eikä valmiin lentäjän standardiin. Ks. Hahto 2008 s. 76–77.

³¹ Ks. ammatinharjoittajien ja vastaavien virheistä annettuja ratkaisuja KKO 1955 II 129 (lääkäri), KKO 1962 II 77 (asianajaja), KKO 1966 II 125 (vakuutusasiamies), KKO 1969 II 34 (nosturinkuljettaja), KKO 1984 II 225 (rakennusmateriaalin valmistaja), KKO 2001:128 (tilitoimisto), KKO 2003:61 (kiinteistövälittäjä) ja KKO 2019:98 (terveyskeskuslääkäri).

³² Ks. Hahto 2008 s. 76–77 ja Ståhlberg – Karhu 2020 s. 112–113. Ks. myös Hakulinen 1965 s. 295–296 ja Saxén 1983 s. 104. Vrt. rikosoikeuden kannalta Nuutila 1996 s. 549–554.

³³ Ks. Miellityinen 2006 s. 314.

naan, joskin viisitoista vuotta täyttäneen kohdalla vastuun lieventäminen muilla kuin taloudellisilla syillä tulisi kysymykseen vain harvoin.³⁴

Alaikäisten osalta voisi esityölausumien perusteella saada sellaisen käsityksen, että kysymys olisi ”perusteluilla säätämisestä”: esityölausumilla olisi haluttu luoda alaikäisille oma subjektiivinen tuottamusstandardi. Erityisesti maininta alaikäisen kehitystason huomioon ottamisesta sellaisenaan voitaisiin ymmärtää tällä tavalla. Toisaalta lähtökohdaksi on nimetty se, mitä kysymyksessä olevan vahingon aiheuttajan ikäisten kohdalla yleensä pidetään hyväksyttävänä. Tätä vasten lienee lainsäätäjän tarkoitus ymmärrettävä kuitenkin niin, että tuottamusarviointi suoritetaan sinänsä objektiivisesti kysymyksessä olevan ikäryhmän normaalitasoon nähden eikä vahingon aiheuttajan tosiasiallisten ominaisuuksien mukaan. Eroa edellä jo käsiteltyyn VahL 2 luvun 2 ja 3 §:ien soveltamisalan ulkopuolella olevaan henkilöryhmä- ja tilanneperusteiseen arviointiin, jossa vaadittavan huolellisuuden mittapuu määrittyy kysymyksessä olevalta ammatti- tai henkilöryhmältä yleensä vaadittavan tason mukaan, ei näin periaatteessa olisi.

Tällainen tapa ymmärtää VahL 2 luvun 2 §:n esitöissä tarkoitettu alaikäisen ikäryhmäkohtainen tuottamusarviointi on myös luonteva sitä vasten, että jo ennen vahingonkorvauslain säätämistä oli katsottu vahingon aiheuttajan tuottamusta arvioitavan objektiivisesti sen henkilöryhmän ja tilanteen mukaan, johon vahingonaiheuttaja kuului³⁵. Alaikäisenkin kohdalla tuottamus olisi siten lain sanamuodon ja esitöiden valossa arvioitava sinänsä objektiivisesti ikätasoista standardia vasten. Vasta korvausvelvollisuuden olemassaolon toteamisen jälkeen suoritettaisiin erikseen kohtuullisuusarviointi VahL 2 luvun 2 §:ssä tarkoitettuja olosuhteita vasten, jolloin myös alaikäisen tosiasiallisella kehitystasolla voisi erityisesti pienempien lasten kohdalla olla merkitystä.

VahL 2 luvun 3 §:n osalta esitöissä ei ole viittausta erityiseen käyttäytymisstandardiin, jota vasten vahingon aiheuttajan toimintaa arvioitaisiin. Sen sijaan esitöissä todetaan säännöksen soveltamisen edellytyksenä olevan siinä tarkoitettun sieluntoiminnan häiriön ja vahingon tekemisen välinen syy-yhteys. Säännös myös tulisi sovellettavaksi vain poikkeuksellisesti, jos sieluntoiminnan häiriö ei ole ”mielisairautta tai vajaamielisyyttä.”³⁶ Esityöt eivät siten anna välillistäkään tukea sille, että VahL 2 luvun 3 §:ssä tarkoitettujen henkilöiden kohdalla olisi muodostettava erillinen mittapuu tuottamusarviointia varten.

3.2 Oikeuskäytäntö

VahL 2 luvun 2 ja 3 §:issä tarkoitettujen henkilöryhmien osalta on alaikäisen tuottamukseen perustuvaa korvausvastuuta arvioitu lukuisissa korkeimman oikeuden 1980-

---

³⁴ HE 187/1973 vp s. 14.

³⁵ Ks. Hakulinen 1965 s. 295–296.

³⁶ HE 187/1973 vp s. 15.

ja 1990-luvuilla antamissa ratkaisuisa. Varhaisten, 1980-luvun alussa annettujen ratkaisujen niukoissa perusteluissa alaikäisen vahingonaiheuttajan ikään ja kehitystasoon on viitattu yhdessä, vaikka arviointi näyttäisikin perustuneen vahingonaiheuttajan ikäiseltä edellytettävään huolellisuuden tasoon³⁷.

Sittemmin korkein oikeus on perustellut ratkaisujaan useissa tapauksissa siten, että tuottamusarvioinnin yhteydessä ei ole argumentoitu vahingon aiheuttaneen lapsen iällä tai kehitystasolla. Kun tuottamuksen on katsottu olevan käsillä, korvauksen määrää on sitten kohtuullistettu VahL 2 luvun 2 §:ssä tarkoitetuilla perusteilla³⁸. Jos kysymys on ollut tuottamuksellisella rikoksella aiheutetusta vahingosta, on tuottamuksen käsilläolo perusteltu rikoksen syyksilukemisella, jonka jälkeen on arvioitu kohtuullistamista³⁹. Kohtuullistamiseen ei kaikissa tapauksissa ole ollut aihetta⁴⁰. Toisaalta yhdessä tapauksessa korkeimman oikeuden enemmistö on viitannut suoraan vahingonaiheuttajan ikään silloin, kun on ollut kysymys kohtuullisuusarviota edeltävästä tuottamusarvioinnista⁴¹. Ikään on viitattu myös yhdessä tapauksessa, jossa katsottiin kysymyksen olleen vain tapaturmasta⁴². Korkeimman oikeuden julkaistua käytäntöä voidaan

³⁷ Ks. KKO 1981 II 170 ja KKO 1983 II 26.

³⁸ Ks. KKO 1984 II 93, jossa oli kysymys kahden seitsenvuotiaan aiheuttamasta vahingosta. Lapset olivat tulitikuilla leikkiessään sytyttäneet tulipalon, josta oli aiheutunut noin 250.000 markan vahinko. Perusteluissaan korkein oikeus totesi lasten aiheuttaneen vahingon tuottamuksellaan, eikä tässä yhteydessä perusteluissaan viitannut lasten ikään tai kehitystasoon. Sen sijaan sanotut tekijät otettiin huomioon korvausvelvollisuuden kohtuullistamisperusteina. Lasten ja vahingonkärsijöiden taloudellisten olojen sekä lasten iän ja kehitystason perusteella lapset tuomittiin yhteisvastuullisesti korvaamaan vahingosta 20.000 markkaa. Ks. myös KKO 1991:73, jossa oli kysymys 15-vuotiaan A:n korvausvastuusta tilanteesta, jossa alle 15-vuotias B oli sytyttänyt rakennuksen vieressä olleet jätessäliöt palamaan seurauksin, että tuli oli levinnyt rakennukseen. A:n katsottiin menettellyllään myötävaikuttaneen vahinkoon ja olevan siten korvausvelvollinen. Vahingonkorvausta soviteltiin A:n ikä ja varallisuusolot sekä vahinkoa kärsineen varallisuusasema huomioon ottaen niin, että A:n oli suoritettava vahingonkärsijälle 10.000 markkaa, kun vahingon määrä oli ollut noin 40.000 markkaa.

³⁹ Ks. 1982 II 140, KKO 1991:41 (ään.) ja KKO 1991:87 (ään.).

⁴⁰ Ks. KKO 1987:30, jossa oli kysymys alaikäisten A:n, B:n ja C:n luvatta käyttöön ottamalleen henkilöautolle aiheuttamastaan vahingosta. Perusteluissaan korkein oikeus totesi auton vaurioituneen sen johdosta, että alaikäinen C oli kuljettanut sitä varomattomasti. Rikoksen luonteeseen ja vaaditun korvausmäärän vähäisyyteen viitaten korkein oikeus katsoi, että korvausvelvollisten oli alaikäisyydestään huolimatta maksettava korvausmäärä kokonaisuudessaan.

⁴¹ Ks. KKO 1996:117 (ään.), jossa kysymys oli tilanteesta, jossa 13-vuotias A oli ripustanut asuinrakennuksen seinälle vaatteen ja sytyttänyt sen palamaan seurauksin, että tuli oli levinnyt rakennukseen. Tulipalossa oli rakennuksessa ollut irtaimisto tuhoutunut. A:n seurassa ollut 13-vuotias B ei ollut omilla toimillaan eikä A:ta avustamallaan myötävaikuttanut vahingon syntymiseen. B:n ei katsottu olevan vastuussa vahingosta myöskään sillä perusteella, että hän oli laiminlyönyt palo- ja pelastustoimesta annetun lain 28 §:stä ilmenevän velvollisuutensa viipymättä ilmoittaa vaarassa oleville, tehdä palo- ja onnettomuusilmoitus sekä ryhtyä kykynsä mukaan sammutus- tai pelastustoimintaan. Perusteluissaan korkein oikeus huomautti, että oli otettava huomioon, että B oli tapahtuma-aikana ollut vain 13-vuotias ja että kysymyksessä olleen tilanteen äkkiarvaamattomuus ja säikähähdys olivat heikentäneet nuoren B:n edellytyksiä mieltää velvollisuutensa toimia tulen syttymisen johdosta sekä tuon velvollisuuden laiminlyömisestä seurauksia. Korkein oikeus näyttää siis arvioineen tuottamusta vahingonaiheuttajan iän mukaista standardia vasten. Eri mieltä olleet oikeusneuvokset katsoivat, että B:n viaksi jäi tuottamus vahinkoihin, mutta korvauksen määrää tuli VahL 2 luvun 2 §:n nojalla kohtuullistaa.

⁴² KKO 1983 II 41 (ään.). Kysymys oli tilanteesta, jossa seitsemän vuoden viiden kuukauden ikäisen

näin pitää jossakin määrin epäyhtenäisenä sen suhteen, millaisella mittapuulla alaikäisen tuottamusta lopulta arvioidaan.

VahL 2 luvun 3 §:ssä tarkoitetulla tavalla mieleltään häiriintyneen tuottamuksen osalta oikeuskäytäntöä on vähemmän. Korkeimman oikeuden julkaistuissa ratkaisuisissa on tältä osin ollut kysymys tilanteista, joissa tuottamuksen käsilläolo on ollut siinänsä riidatonta. Arvioitavana on ollut tuottamuksen aste, ja tältä osin rajanvedossa sen suhteen, onko vahingonaiheuttajan tuottamus ollut törkeää, huomioon on otettu tätä koskevia yksilöllisiä seikkoja. Tuottamus on katsottu törkeäksi, kun huomioon on otettu vahingon aiheuttajan aiempi kokemus ja käyttäytyminen.⁴³ Toisaalta korkeimman oikeuden enemmistö ei ole hyväksynyt perusteluihin kannanottoa, jonka mukaan tuottamusarvioinnin mittapuu rikosoikeudellisesti syyntakeettoman kohdalla olisi yleensä sovelletusta poikkeava.⁴⁴ Viime vuosien aikaisessa hovioikeuskäytännössä on puolestaan käsitelty tahallisten rikosten yhteydessä korvauksen sovitteluedellytysten kannalta vahingon aiheuttajan tilan vaikutusta siihen, missä määrin hän on ymmärtänyt tekonsa luonteen⁴⁵, sekä vahingon aiheuttajan tilan ja hänen tekonsa välistä syy-

---

Sari B:n heittämä tikka oli osunut viiden vuoden yhdeksän kuukauden ikäisen leikkiveroin Erja A:n silmään. Sari B:n vanhemmat, jotka olivat laiminlyöneet valvoa, ettei huollettava päässyt yksin käyttämään tikkapeliä, tuomittiin maksamaan korvausta. Asiassa oli katsottu jääneen luotettavasti näyttämättä, että Sari B olisi tahallisesti tai tuottamuksesta aiheuttanut kysymyksessä olleen vahingon. Tikan osumista Erja A:n silmään oli näin ollen pidettävä tapaturmana, josta Sari B:llä ei ollut korvausvastuuta.

⁴³ KKO 1995:125 (ään.). Ratkaisussa oli kysymys tilanteesta, jossa 29-vuotias A, jonka älyllinen toimintatase synnynnäisestä kromosomihäiriöstä (Downin oireyhtymä) johtuen vastasi 6–7-vuotiaan tasoa, oli pannut palavan savukkeen roskalaatikkoon. Roskat olivat syttyneet tuleen seurauksin, että myös vieressä ollut kioskirakennus oli palanut. A oli hakiessaan muutosta alempien tuomioistuinten ratkaisuihin korvauksen osalta nimenomaisesti tunnustanut tulipalon aiheutuneen hänen huolimattomuutensa seurauksena. Sitä vasten, että A oli vajaata vuotta aikaisemmin asuntolassaan sytyttänyt roskalaatikon tuleen ja uhkailut roskalaatikkojen polttamisella kaupungilla, mistä voitiin päätellä hänen älyllisen suoritusstasonsa vajavaisuudesta riippumatta varsin hyvin ymmärtäneen sen palovaaran, joka aiheutui sammuttamattoman savukkeen heittämisestä roskien sekaan, korkein oikeus katsoi A:n aiheuttaneen tulipalon ja siitä aiheutuneet vahingot törkeällä huolimattomuudella. Eri mieltä olleet oikeusneuvokset olisivat A:n kehitystason huomioon ottaen katsoneet, ettei tämän huolimattomuutta olisi ollut pidettävä törkeänä.

⁴⁴ KKO 2008:79 (ään.). Ratkaisussa oli kysymys tilanteesta, jossa A oli henkilöautoa kuljettaessaan törmännyt toiseen ajoneuvoon, jonka kuljettaja B oli saanut surmansa. A:n syyksi oli luettu törkeä liikenteen vaarantaminen ja törkeä kuolemantuottamus, mutta hänet oli syyntakeettomana jätetty rangaistukseen tuomitsematta. B:n täysi-ikäiset ja kotoa jo poismuuttaneet lapset vaativat korvausta isänsä B:n kuoleman heille aiheuttamasta kärsimyksensä. A oli sairastanut paranoidista skitsofreniaa ja sekamuotoista persoonallisuushäiriötä. Lisäksi hänellä on havaittu olevan useita aivovaurioita, joilla oli ollut hänen impulssikontrolliaan heikentävä vaikutus. Tapahtumaa edeltäneenä yönä ja mahdollisesti vielä aamulla A oli nauttinut unilääkettä. Korkein oikeus katsoi, että asiassa esitetyn selvityksen perusteella A:n oli täytynyt ymmärtää se vakava vaara, joka hänen autolla ajostaan oli aiheutunut muiden tiellä liikkujien hengelle ja terveydelle, ja ettei hänen psyykkisellä kunnollaan siten ollut sellaista merkitystä, että hänen huolimattomuuttaan ei sen vuoksi olisi voitu pitää törkeänä. Eri mieltä olleiden oikeusneuvosten hyväksymässä esittelijän mietinnössä oli katsottu, että huolellisuuden mittapuu voisi syyntakeettoman kohdalla olla alhaisempi kuin muuten ja vertailu suoritettaisiin suhteessa siihen, mitä vastaavassa tilassa olevalta voidaan edellyttää. Mietinnönkin mukaan A:n tuottamusta olisi silti ollut asiassa esitettyä selvitystä vasten pidettävä törkeänä.

⁴⁵ HelHO 3.4.2019 nro 19/114770 (R 17/2039), HelHO 30.9.2019 nro 140967 (R 18/1229), VaaHO 25.1.2022 nro 102985 (R 21/880).

yhteyttä⁴⁶. Kaikkiaan oikeuskäytännön perusteella ei voitane luotettavasti tehdä päätelmiä siitä, onko ja missä määrin ”tavallisen” tuottamuksen arvioinnissa VahL 2 luvun 3 §:ssä tarkoitettujen henkilöryhmien kohdalla sovellettava subjektiivisia kriteerejä.

3.3 Oikeuskirjallisuus

Oikeuskirjallisuudessa vallitsevana kantana näkyy edellä käsitellystä lainvalmistelusta ja oikeuskäytännöstä huolimatta meillä olevan se, että VahL 2 luvun 2 ja 3 §:ien katsotaan tarkoittavan jonkinlaista subjektiivista tuottamusstandardia niissä tarkoitettujen henkilöryhmien kohdalla.

Saxén päätyi piakkoin vahingonkorvauslain säätämisen jälkeen esittämään, että vahingonkorvauslakia edeltäneessä oikeuskäytännössä olisi jo kehittynyt tapa arvioida alaikäisten tuottamusta täysi-ikäisistä poikkeavalla standardilla. Tässä suhteessa *Saxén* arvioi, että VahL 2 luvun 2 § – ilmeisesti ikää ja kehitystasoa koskevan viittauksensa kautta – olisi kodifioinut aiemman oikeuskäytännön⁴⁷. Toisaalta samassa yhteydessä *Saxén* huomautti, ettei aiemmassa oikeuskäytännössä ollut kysymys kohtuullistamisesta eikä näin esimerkiksi osapuolten taloudellinen asema ollut ollut arvioinnin kohteena.⁴⁸ Mieleltään häiriintyneiden osalta *Saxén* puolsi tavanomaisesta poikkeavaa arviointia vastaavasti kuin alaikäistenkin kohdalla ja viittasi rikoslain syyntakeettomuutta koskevaan sääntelyyn. Aiemman oikeuskäytännön *Saxén* toi kuitenkin esille asettaneen syyntakeettomatkin henkilöt korvausvastuuseen^{49, 50}. Kannanotoista muodostuu vaikutelma siitä, että on haluttu säilyttää ennen vahingonkorvauslain säätämistä käytetty mahdollisuus ottaa tuottamusarvioinnissa huomioon alaikäisten vahingonaiheuttajien erityispiirteet huolimatta siitä, että vahingonkorvauslain myötä arviointi olisi VahL 2 luvun 2 §:n sanamuodon mukaisesti ollut tuottamusarvioinnista erillistä kohtuullisuusarviointia. Mieleltään häiriintyneiden vastuun osalta rikosoikeudelliseen syyntakeettomuuteen kiinnittyvä ajattelumalli puolestaan ei ole kestävä sitäkään vasten, että nyttemmin voidaan edellä jo todetusti pitää selvänä, ettei syyntakeisuuden puuttumisella itsessään ole vaikutusta siviilioikeudelliseen korvausvastuuseen.

Hemmo toteaaakin puolestaan, ettei subjektiivinen tuottamusstandardi ilmene sovittelemusäänöksi laadittujen VahL 2 luvun 2 ja 3 §:ien sanamuodossa. Tästä huolimatta vastuuarviointi jaettaisiin hänen mukaansa kahteen osaan siten, että ensiksi tuotta-

⁴⁶ HelHO 28.1.2020 nro 103300 (R 18/1704).

⁴⁷ Selvää ei ole, kuinka lieväällä standardilla alaikäisten tuottamusta lopulta on arvioitu. Vaarallisten aineiden ja esineiden käsittelystä tai varomattomuudesta liikenteessä seuranneista vahingoista lapset usein katsottiin korvausvelvollisiksi. Ks. esimerkiksi KKO 1937 II 298, KKO 1950 II 250 ja KKO 1960 II 130. Lähtökohtaisesti vähemmän vaarallisten esineiden käsittelystä aiheutuvien vahinkojen osalta arviointi näkyy olleen lievempää. Ks. esimerkiksi KKO 1947 II 383.

⁴⁸ *Saxén* 1983 s. 99–102.

⁴⁹ KKO 1944 II 279 ja KKO 1954 II 69. Ks. myös KKO 1948 II 414.

⁵⁰ *Saxén* 1983 s. 105.

musarvioinnin yhteydessä otettaisiin huomioon normaalia yksilöllisemmin mitoitettu käyttäytymisvaatimus. Jos tätä vasten tuottamuksen todettaisiin olevan käsillä, korvausvastuun määrä mitoitettaisiin edellä mainituissa lainkohdissa nimettyjä perusteita vasten. Vastuu olisi siten kahdenkertaisesti lievennettyä. Lähempiä perusteita tälle *contra legem* -tulkintaa ainakin lähenevälle kannalleen Hemmo ei esitä. Täysin selvää ei kuitenkaan liene, kuinka subjektiivista arviointia hänen sanottu kantansa lopulta merkitsee.⁵¹

Hahto taas nimenomaisesti katsoo, että alaikäisten kohdalla esityölausumat oikeutaisivat lain sanamuodosta huolimatta tulkinnan, jossa VahL 2 luvun 2 §:ssä mainituista perusteista osa liittyisi tuottamuksen arviointiin. Toisaalta hänelläkin tuottamusstandardi on myös alaikäisten kohdalla huolellisen toiminnan tavoitetaso, jonka potentiaalisten vahingonaiheuttajien voidaan edellyttää tietävän ja jota heidän voidaan niin ikään edellyttää kykenevän noudattamaan.⁵² Paitsi ikä myös lapsen kehitystaso on Hahdolle vahingonaiheuttajan tosiasiallisten lähtökohtien arvioinnin sijasta vertailua siihen, minkä ikäkauden kehitystasolla lapsi yleisesti ottaen on ja millaista toimintaa tuon ikäkauden lapselta voidaan edellyttää. Lapsen yksittäisille tosiasiallisille vahuuksille tai heikkouksille ei annettaisi merkitystä.⁵³

VahL 2 luvun 3 §:ssä tarkoitettujen psyykkisesti vajaakykyisten osalta *Hahto* erottelee toisistaan yhtäältä psyykkisesti sairaat ja toisaalta psyykkisestä kehitysvammasta kärsivät. Ensiksi mainittuun ryhmään kuuluvien osalta hän hyväksyy tavallisen tuottamusstandardin soveltamisen, mutta sen sijaan katsoo olevan ”ilmeistä”, että psyykkisesti kehitysvammaisiin sovellettaisiin lievennettyä tuottamusstandardia. Tätä sinänsä sen paremmin lain sanamuotoon kuin sen esitöihinkään kytkeytymätöntä kantaansa hän perustelee sillä, että mielisairas henkilö on periaatteessa älyllisesti terveen aikuisen tasolla, mutta psyykkisesti kehitysvammainen ei ole tätä tasoa koskaan saavuttanut. Kun ikätasoon verrattavaa yleistä mittapuuta kehitysvammaisen henkilön arviointiin ei ole, *Hahto* tyytyy toteamaan psyykkisestä kehitysvammasta kärsivien vastuun arvioinnin olevan tapauskohtaista ja ettei siitä voida antaa yleisiä ohjeita.⁵⁴

Ståhlberg ja *Karhu* tuovat Hemmon esittämän suuntaisesti esille sen, että VahL 2 luvun 2 ja 3 §:t ovat korvauksen sovittelua koskevia eikä niissä mainita tuottamusta. Tästä huolimatta he katsovat sanottujen säännösten ”ilmentävän” sitä, että niissä mainittujen henkilöryhmien kohdalla tuottamusta arvioitaisiin poikkeavasti. Toisaalta he viittaavat subjektiivisiin tekijöihin, toisaalta taas siihen, että alaikäiseltä olisi vaadittava sitä huolellisuutta, jota vastaavan ikäiseltä ja samalla kehitystasolla olevalta voidaan vaatia, ja VahL 2 luvun 3 §:ssä tarkoitetuilta sitä huolellisuutta, jota vastaavassa tilassa olevalta voidaan kyseisessä tilanteessa vaatia.⁵⁵

---

⁵¹ Ks. Hemmo 2005 s. 33–34.

⁵² *Hahto* 2008 s. 120–121.

⁵³ Ks. *Hahto* 2008 s. 122–127.

⁵⁴ *Hahto* 2008 s. 166–168.

⁵⁵ *Ståhlberg* – *Karhu* 2020 s. 120–122.

3.4 Muita näkökohtia

Oikeuslähteiden tarkastelun perusteella voidaan kokoavasti todeta, että alaikäisten ja mieleltään häiriintyneiden vahingonaiheuttajien tuottamusarvioinnin subjektiivisia piirteitä painotetaan sitä enemmän, mitä vähäisempi muodollinen velvoittavuuden aste kysymyksessä olevalla oikeuslähteellä on. *Aarnion* ja *Peczenikin* nimiin liitetyn pohjoismaisen oikeuslähteiden velvoittavuusperusteisen luokittelun⁵⁶ termein vahvasti velvoittavat oikeuslähteet, VahL 2 luvun 2 ja 3 §:t, ovat molemmat korvauksen kohtuullistamista, eivät tuottamusarviointia koskevia normeja. Sallittuihin oikeuslähteisiin lukeutuvaan oikeuskirjallisuuteen päästessä löydetään sen sijaan äsken mainituissa lainkohdissa tarkoitettujen henkilöryhmien osalta pitkällekin meneviä näiden subjektiiviset ominaisuudet huomioon ottavia kannanottoja.

Pelkästään sillä perusteella, että VahL 2 luvun 2 ja 3 §:t ovat sanamuotonsa mukaan kohtuullistamis- eivätkä tuottamusarviointia koskevia normeja, ei kirjallisuudessa esitettyjä kantoja voine kuitenkaan kokonaan torjua. Se, että vahingonkorvausoikeudellinen tuottamuskäsite on jätetty laissa määrittelemättä ja siten oikeuskäytännön ja -tieteen muotoiltavaksi, mahdollistaa tulkinnat pitkällekin menevästä subjektiivisesta tuottamusarvioinnista ja kirjallisuudessa esiintyvän pyrkimyksen hakea niille tukea VahL 2 luvun 2 ja 3 §:ien kohtuullistamisnormeista.

Toisaalta voidaan kysyä, onko kirjallisuudessa esitetty ajatus erityisestä alennetusta huolellisuusstandardista kaikkien tai joidenkin mainituissa lainkohdissa tarkoitettujen henkilöryhmien osalta tarpeen, kun niitä kuitenkin koskee mahdollisuus korvauksen sovitteluun kyseisissä lainkohdissa esitetyllä tavalla. Sitä vasten, että näiden henkilöryhmien subjektiivista huolellisuusstandardia koskevien tulkintasuositusten perustelut ovat kirjallisuudessa varsin suppeita ja vaikuttavat osin periytyvän vahingonkorvauslakia edeltävältä ajalta vastaten silloisen oikeustilan tarpeita, voidaan edelleen esittää kysymys, onko kuitenkin katsottava, että tuottamusarvioinnin tulisi nykyisen vahingonkorvauslain järjestelmässä olla lähtökohdiltaan objektiivista myös näiden henkilöryhmien osalta. Tällöin vahingonaiheuttajan yksilöllisten ominaisuuksien arviointi keskittyisi VahL 2 luvun 2 ja 3 §:ien sanamuotoa ja esitöitäkin vastaavalla tavalla tuottamuksen käsilläolon toteamisen jälkeiseen kohtuullisuusarviointiin, eikä vastuun olisi tarvetta hahmottaa olevan kaksinkertaisesti lievennettyä.⁵⁷ Tällöin välttyttäisiin

⁵⁶ Ks. mallin perinteisinä esityksinä esimerkiksi Aarnio 1989 s. 220–221 ja Peczenik 1995 s. 213–218. Mallia on eri näkökulmista tunnetusti kritisoitu. Ks. esimerkiksi Siltala 2004 s. 376–377. Toisaalta vaihtoehdot esitykset eivät ole kenneet korvaamaan sitä, ja se on Suomen saatettua voimaan Euroopan ihmisoikeussopimuksen ja liittyttyä Euroopan unioniin myös ollut modifioitavissa muuttuneita oloja vastaavaksi. Ks. esimerkiksi Aarnio 2014 s. 216–218, s. 222–223 ja s. 229–256.

⁵⁷ Toisaalta voidaan ajatella, että subjektiivista tuottamusarviointia puoltavat kannanotot eivät olisikaan vain heijastumaa VahL:ia edeltävältä ajalta ja vahingonkorvausoikeuden historiallisesta kytköksestä rikosoikeuteen, vaan toisaalta toisivat mukaan vahingon aiheuttajan yksilöllisten ominaisuuksien merkityksen modernin tai sosiaalisen, tilannesidonnaisuutta ja joustavuutta painottavan varallisuus oikeuden hengessä. Vrt. esimerkiksi Wilhelmsson 2004 s. 217–218.

myös sellaisilta mahdollisilta näytön arviointiin liittyviltä ongelmilta, joita hyvin subjektiivisesta ja tapauskohtaisesta tuottamusarvioinnista voisi seurata⁵⁸.

Vertailukohtana voidaan esittää Ruotsi, jossa lapsen ja henkisesti häiriintyneen henkilön osalta vahingonkorvausoikeudellinen tuottamusarviointi tapahtuu lainvalmistelussa omaksutun kannan mukaisesti objektiivisen mittapuun mukaan ilman edes alaikäisten kohdalla sovellettavaa ikätasoa standardia. Ruotsin vahingonkorvauslakia (skadeståndslag 1972:207)⁵⁹ säädettäessä päädyttiin lasten osalta siihen, että tuottamusarviointi vahingon aiheuttaneen lapsen ikätasoa vasten johtaisi liian usein korvausvastuun välttämiseen, mitä ei voitu pitää tyydyttävänä vahingon kärsineen kannalta. Lain esitöissä lähdettiin nimenomaisesti siitä, että tuottamus arvioitaisiin lasten kohdalla objektiivisesti. Tämän jälkeen arvioitaisiin korvausvelvollisuuden kohtuullisuutta lapsen kannalta⁶⁰.⁶¹ Psykkisesti häiriintyneiden henkilöiden osalta tilanne on vastaava⁶².⁶³ Ruotsalaiset esityölausumat eivät näin jättäisi sijaa Suomessa esitetyn kaltaiselle kaksinkertaisesti lievennetyn korvausvastuun konstruktiolle.⁶⁴

Suomalaisesta näkökulmasta ajatus VahL 2 luvun 2 ja 3 §:issä tarkoitettujen henkilöryhmien korostuneen objektiivisesta tuottamusstandardista merkitsi kuitenkin irtottoa edellä kuvatusta osin vahingonkorvauslain esitöissä ja erityisesti oikeuskäytännössä hyväksytystä tavasta arvioida sanottuihin henkilöryhmiin kuuluvien tuottamusta suhteessa henkilöryhmän keskimääräiseen edustajaan, sikäli kuin tällainen standardi on mahdollista hahmottaa. Suomalaisesta näkökulmasta ruotsalaisen lainvalmistelun tapa hahmottaa lasten tai mieleltään häiriintyneiden henkilöiden tuottamusstandardia ei siten näyttäydy varteenotettavana tai edes mahdollisena tulkintasuosituksena. Pelkästään se, että ruotsalainen hahmotustapa ei sellaisenaan ole meille siirrettävissä, ei kuitenkaan merkitse sitä, että sille vastakkainen subjektiivisen tuottamusstandardin hyväksyminen olisi perusteltua. Toisena vertailukohtana voidaan esittää Saksa, jonka siviililakikirjassa (Bürgerliches Gesetzbuch vom 18.8.1896 in der Fassung der Bekanntmachung vom 2.1.2002, das zuletzt durch Artikel 6 des Gesetzes vom 7.11.2022 geändert worden ist, BGB) olevat alaikäisen ja mieleltään häiriintyneen

---

⁵⁸ Ratkaisevaksi voisivat liian usein nousta joskus sattumanvaraisetkin mahdollisuudet hankkia selvitystä vahingonaiheuttajan tilasta. Vrt. tässä yhteydessä Vakuutuslautakunnan ratkaisusuositus 1.11.2021, FINE-038095, jossa lautakunnan ratkaisun kannalta keskeistä oli, että vahingonaiheuttajan tilaa koskeva selvitys oli jäänyt niukaksi.

⁵⁹ VahL 2 luvun 2 ja 3 §:iä vastaavat säännökset ovat nykyisin Ruotsin vahingonkorvauslain 2 luvun 4 ja 5 §:issä. Kummassakin on kysymys korvausvastuun rajoittamisesta siihen, mikä on lainkohdissa tarkemmin mainittuihin seikkoihin nähden kohtuullista (skäligt).

⁶⁰ Kohtuullisuusarviointi puolestaan voi johtaa siihen, että lapselle ei aseteta lainkaan korvausvelvollisuutta. Tämä tulee kysymykseen erityisesti pienten lasten kohdalla. Ks. Prop 1972:5 s. 630 ja Bengtsson – Strömbäck 2014 s. 79.

⁶¹ Ks. Prop. 1972:5 s. 163–164 ja 629–630.

⁶² Ks. Prop. 1972:5 s. 169 ja s. 631.

⁶³ Ks. myös Bengtsson – Strömbäck 2014 s. 79–80 ja s. 85.

⁶⁴ Tässä yhteydessä voidaan kuitenkin kiinnittää huomiota siihen, että ruotsalaisessa kirjallisuudessa ei lainvalmistelussa omaksuttuja kantoja ole pidetty aina ongelmattomina erityisestikään alaikäisten osalta. Ks. Bengtsson 1982 s. 300–303.

vastuuta koskevat kohdat eivät ole VahL 2 luvun 2 ja 3 §:ien tavoin kohtuullistamisnormeja. Niissä on säädetty alaikäisen ja mieleltään häiriintyneen korvausvastuun puuttumisesta tietyin edellytyksin, mitä käytännössä melko pitkälti vastaavana olisi pidettävä ajatusta tällaisten henkilöiden tuottamusarvioinnin subjektiivisesta mittapuusta. Tämän sisältöisen ratkaisun tulisi kuitenkin perustua nimenomaiseen lainsäätäjän ratkaisuun, ei oikeuskirjallisuudessa kehitettyyn *contra legem* -tulkintaan, jollaisiksi subjektiivista tuottamusstandardia puoltavat kotimaisen oikeuskirjallisuuden kannanotot kuitenkin voidaan lukea.⁶⁵

4. Vastuuvakuutus ja tuottamus- ja kohtuullisuusarviointi

Kysymyksellä alaikäisen tai mieleltään häiriintyneen henkilön tuottamusarvioinnista on omanlaisensa merkitys tilanteissa, joissa tällaisen henkilön hyväksi on voimassa vastuuvakuutus. Alaikäisten osalta vahingonkorvauslain esitöissä on lähdetty siitä, että täysi korvaus vakuutussumman puitteissa ei lähtökohtaisesti ole kohtuuton, kun alaikäisen vahingonaiheuttajan suojaksi on voimassa vastuuvakuutus. Mieleltään häiriintyneen osalta vastaavaa kannanottoa esitöissä ei ole.⁶⁶ Oikeuskirjallisuudessa on kuitenkin – perustellusti – katsottu, että myös tämän henkilöryhmän osalta asiaa on arvioitava samalla tavoin: korvausvelvollisuuden sovittelu ei tule kysymykseen siltä osin kuin vastuuvakuutus kattaa aiheutuneen vahingon⁶⁷. Täysi korvaus on näissä tilanteissa VahL 2 luvun 2 ja 3 §:issä tarkoitettulla tavalla kohtuullinen, kun todellisena vastuusubjektina on vakuutuksenantaja. Siltä osin kuin aiheutettu vahinko ylittää vastuuvakuutuksen vakuutusmäärän, on sen sijaan arvioitava korvausvelvollisen maksettavaksi jäävän määrän kohtuullisuutta äsken mainittujen lainkohtien perusteella.⁶⁸ Vakuutusalan taholta on tosin suhtauduttu jossakin määrin varauksellisesti vastuuvakuutuksen vahingonkorvausoikeudelliseen merkitykseen ajatellen, että vakuutuksen itsessään vaikuttaessa korvausvelvollisuuteen voisi seurauksena olla vastuuvakuutuksen korvausalan hämärtyminen^{69, 70}.

Vastuuvakuutuksen olemassaolon ei sitä vastoin ole katsottu voivan vaikuttaa vakuutetun vahingonkorvausoikeudelliseen huolellisuusarviointiin⁷¹. Tätä lähtökohtaa

---

⁶⁵ Mieleltään häiriintyneen vastuun osalta ks. BGB § 827 ja alaikäisten osalta BGB § 828. Säännösten taustalla on historiallinen yhteys rikosoikeuteen, ks. esimerkiksi Zeuner 1969 s. 1040–1041. Kysyä voidaan tässä yhteydessä, heijastuuko suomalaisissa yksilöllistä tuottamusarviointia painottavissa kannanotoissa Ruotsin ohitse kenties vanhempi ja ehkä tiedostamatonkin Saksan oikeuden vaikutus.

⁶⁶ Ks. HE 187/1973 vp s. 14–15.

⁶⁷ Hoppu 1975 s. 104.

⁶⁸ Hemmo 1996 s. 129–130.

⁶⁹ Ks. Könkkölä 2005 s. 459.

⁷⁰ Ruotsin lainvalmistelussa omaksutun alaikäisten ja mieleltään häiriintyneiden tuottamusarvioinnin korostetun objektiivisuuden taustalla on myös ollut tarve varmistaa vahingonkärsijöiden mahdollisuus saada korvaus vahingon aiheuttajalla mahdollisesti olevasta vastuuvakuutuksesta. Ks. Prop. 1972:5 s. 165–166 ja s. 630–631 ja Bengtsson 1982 s. 300.

⁷¹ Könkkölä 2009 s. 50.

vasten erityiset yksittäisten vahingonaiheuttajaryhmien subjektiiviset huolellisuusstandardit, jotka helposti johtaisivat arvioon tuottamuksen puuttumisesta, johtaisivat samalla siihen, että aiheutettu vahinko ei tulisi korvattavaksi vastuuvakuutuksesta, vaikka sellainen olisikin vahingonaiheuttajan suojaksi voimassa. Tältäkin kannalta subjektiiviset tuottamusstandardit johtaisivat vahingonkäräjien kannalta epätydyttävään tilanteeseen. Tältä osin mahdollista olisi joko omaksua tulkinta, jonka mukaan vastuuvakuutuksen olemassaolo voisi itsessään vaikuttaa siihen, ettei subjektiivista tuottamusstandardia sovellettaisi, tai yksinkertaisemmin edellä jo esitetysti luopua subjektiivisen tuottamusstandardin ajatuksesta. Tällöin vahingonkäräjä saa korvauksen vastuuvakuutuksesta, kun sellainen on vahingon tuottamuksellaan aiheuttaneen henkilön suojaksi voimassa, ja tarvittaessa korvauksen kohtuullisuutta arvioitaisiin erikseen siltä osin kuin koko vahinko ei tule katetuksi vastuuvakuutuksesta.

5. Lopuksi

Ajatus siitä, että VahL 2 luvun 2 ja 3 §:issä tarkoitettuihin henkilöryhmiin kuuluvilta vahingon aiheuttajilta edellytettävää huolellisuuden tasoa arvioitaessa noudatettaisiin jonkinlaista tapauskohtaista subjektiivista mittapuuta tai standardia, voi *prima facie* vaikuttaa hyväksyttävältä. Onhan toki niin, että esimerkiksi muistisairaudesta kärsivällä henkilöllä ei tosiasiaassa ole edellytyksiä toimia yhtä huolellisesti kuin terveellä täysi-ikäisellä henkilöllä keskimäärin. Vastaavastihan arvioidaan erityistä huolellisuutta vaativaa toimintaa harjoittavien tuottamusta lähtökohtaisesti kääntäen ankarammalla mittapuulla kuin vertaamalla sitä keskivertohuolelliseen henkilöön: vertailukohtana on huolellinen saman ammatin tai muun toiminnan harjoittaja. Edelleen VahL 2 luvun 2 §:ssä tarkoitettujen eli alaikäisten kohdalla vertailukohdaksi on tarkoitettu lähtökohtaisesti juuri se huolellisuus, jota samaan ikäryhmään kuuluvilta voidaan yleisesti edellyttää.

Oikeuskirjallisuudessa monestikin kannatusta saanut ajatus ainakin jossakin määrin subjektiivisesta tuottamusarvioinnista tapauskohtaista mittapuuta vasten johtaa kuitenkin useampiin ongelmiin kuin mitä sillä on tarkoitus ratkaista. Kenties silmiinpistävin sitä vastaan puhuva huomio on yksinkertaisesti se, että VahL 2 luvun 2 ja 3 §:t eivät ole tuottamusarviointia koskevia normeja, vaan sovittelunormeja. Lainkohdissa tarkoitettujen henkilöryhmien erityispiirteet, joiden vuoksi niihin kuuluvien kyky toimia huolellisesti on alentunut, otetaan huomioon korvauksen määrässä. Vaikka tuottamuksen käsitteen jäätyä oikeuskäytännön ja -tieteen määriteltäväksi sen tulkintaan on sinänsä jäänyt verraten laaja liikkumavara, ei kohtuullisuuden vaatimus vahingon aiheuttajan näkökulmasta kuitenkaan edellytä, että samat seikat, jotka otetaan huomioon korvausvelvollisuuden määrän kohtuullisuutta arvioitaessa, otettaisiin huomioon myös jo tuottamusarvioinnin yhteydessä. Korvausvastuun kaksinkertaiselle lieventämiselle on vaikea nähdä todellista tarvetta.

Se, että alaikäisten kohdalla tuottamusarviointi tapahtuu ikätasoisesti, ei puolestaan sekään yksin näyttäyty riittävänä perusteena sille, että myös VahL 2 luvun 3 §:ssä tarkoitettuihin henkilöryhmiin kuuluvien kohdalla tuottamusta olisi arvioitava jonkinlaista ryhmäkohtaista subjektiivista mittapuuta vasten. Lastenkin kohdalla ikätasoinen tuottamusarviointi on siinä mielessä objektiivista, että mittapuuna on ikätasoinen huolellisuus, ei yksittäisen vahingon aiheuttaneen lapsen tosiasiallinen kyky toimia huolellisesti. Toisekseen VahL 2 luvun 3 §:ssä tarkoitettujen henkilötahojen piiri on hyvin laaja, eikä niiden kohdalla ole useinkaan tarkoituksenmukaista yrittää muodostaa lasten kohdalla sovellettuun ikätasoiseen huolellisuuteen verrattavia standardeja. Ei olisi mielekästä tai mahdollistakaan ryhtyä arvioimaan, mikä olisi se erityinen huolellisuustaso, jota voidaan edellyttää esimerkiksi tietystä psyykkisestä sairaudesta taikka muistihäiriöstä kärsivältä henkilöltä.

Vahingonkärsijöiden ja laajemmin korvusoikeuden reparatiivisen funktion näkökulmasta voidaan vielä huomauttaa, että jo VahL 2 luvun 2 ja 3 §:ien mukaiset mahdollisuudet korvauksen kohtuullistamiseen johtavat vahingonkorvauksen supistumiseen siitä vahingonkärsijän kannalta sattumanvaraisesta syystä, että vahingon on aiheuttanut alaikäinen tai mieleltään häiriintynyt. Se, että erityisesti VahL 2 luvun 3 §:ssä tarkoitettujen henkilöryhmien osalta jo tuottamusta ryhdyttäisiin arvioimaan erityistä alennettua mittapuuta vasten, olisi myös omiaan johtamaan siihen, että tilanteissa, joissa vahingon aiheuttajan suojaksi on voimassa vastuuvakuutus, vahingonkärsijöiden mahdollisuus saada korvaus sanotusta vakuutuksesta kaventuisi. Tätä ei voitaisi pitää korvusoikeuden reparatiivisen eikä vahinkokustannuksia hajauttavan funktion kannalta toivottavana kehityksenä. Perustellumpana lähestymistapana tältäkin kannalta näyttäytyy se, että tuottamusarviointi pysytettäisiin myös VahL 2 luvun 3 §:ssä tarkoitettujen henkilöryhmien kohdalla objektiiviseen mittapuuhun perustuvana. Heidän erityispiirteensä otettaisiin sen sijaan huomioon korvauksen määrän kohtuullisuutta VahL 2 luvun 3 §:n mukaan arvioitaessa. Tällöin vastuuvakuutuksen ollessa voimassa vahingonaiheuttajan suojaksi olisi vahingonkärsijä vakuutuksen perusteella myös lähtökohtaisesti oikeutettu täyteen korvaukseen.

Lähteet

Kirjallisuus ja virallislähteet

Aarnio, Aulis: Laintulkinnan teoria. Yleisen oikeustieteen oppikirja. Werner Söderström Oy, Porvoo 1989.

Aarnio, Aulis: Oikeutta etsimässä. Erään matkan kuvaus. Talentum, Helsinki 2014.

Bengtsson, Bertil: Om jämkning av skadestånd. Norstedts, Stockholm 1982.

Bengtsson, Bertil – Strömbäck, Erland: Skadeståndslagen. En kommentar. Femte upplagan. Norstedts Juridik, Stockholm 2014.

Hahto, Vilja: Tuottamus vahingonkorvusoikeudessa. Sanoma Pro Oy, Helsinki 2008.

Hallituksen esitys Eduskunnalle vahingonkorvausta koskevaksi lainsäädännöksi (HE 187/1973 vp).

- Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi vahingonkorvauslain muuttamisesta (HE 116/1998 vp).
Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi (HE 44/2002 vp).
- Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi vahingonkorvauslain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi (HE 167/2003 vp).
- Hakulinen, Y. J.:* Velvoiteoikeus I. Yleiset opit. 2., laajennettu painos. Kirjayhtymä, Helsinki 1965.
- Hellner, Jan – Radetzki, Marcus:* Skadeståndsrätt. Ättonde upplagan. Norstedts Juridik, Stockholm 2010.
- Hemmo, Mika:* Vahingonkorvauksen sovittelu ja moderni korvausoikeus. Suomalainen Lakimiesyhdistys, Helsinki 1996.
- Hemmo, Mika:* Vahingonkorvausoikeus. Werner Söderström Oy, Porvoo 2005.
- Hoppu, Esko:* Vahingonkorvauslaki ja vakuutus. Lakimies 1975 s. 99–108.
- Kivivuori, Antti:* Vahingonkorvausvastuun tarkoituspäät. Teoksessa Halila, Heikki (toim.) – Hemmo, Mika (toim.) – Sisula-tulokas, Lena (toim.): Juhlajulkaisu Esko Hoppu 1935 – 15/1 – 2005 s. 163–172. Suomalainen Lakimiesyhdistys, Helsinki 2005.
- Kivivuori, Antti:* Moitittavuuden arviointi vahingonkorvausoikeudessa. Teoksessa Raulos, Kari (toim.) – Välimäki, Pertti (toim.) – Esko, Timo (toim.): Da mihi factum, dabo tibi ius. Korkein oikeus 1809–2009. Högsta domstolen 1809–2009. Supreme Court 1809–2009 s. 417–442. WSOY Pro, Helsinki 2009.
- Korkka-Knuts, Heli – Helenius, Dan – Frände, Dan:* Yleinen rikosoikeus. 3., uudistettu painos. Edita Publishing Oy, Helsinki 2020.
- Koskinen, Pekka:* Johdatus rikosoikeuteen. Forum Iuris. Oikeustieteellinen tiedekunta, Helsinki 2001.
- Könkkölä, Justus:* Vahingonkärsijän ja vakuutuksenantajan välisestä oikeussuhteesta vastuuvakuutuksessa. Defensor Legis 2005 s. 454–465.
- Könkkölä, Justus:* Vastuuvakuutus vahingonkorvausriidassa. Talentum, Helsinki 2009.
- Lappi-Seppälä, Tapani:* Rangaistuksen määräämisestä I. Teoria ja yleinen osa. Suomalainen Lakimiesyhdistys, Helsinki 1987.
- Melander, Sakari:* Rikosvastuun yleiset edellytykset. Tietosanoma, Helsinki 2016.
- Mielityinen, Sampo:* Vahingonkorvausoikeuden periaatteet. Edita Publishing Oy, Helsinki 2006.
- Nuutila, Ari-Matti:* Rikosoikeudellinen huolimattomuus. Lakimiesliiton Kustannus, Helsinki 1996.
- Peczenik, Aleksander:* Vad är rätt? Om demokrati, rättssäkerhet, etik och juridisk argumentation. Norstedts Juridik, Stockholm 1995.
- Pernu, Tuomas K.:* Harkinta, teko, seuraus. Kausaalinen ja juridinen vastuu rikosoikeudessa. Teoksessa Yli-Hemminki, Esko (toim.) – Melander, Sakari (toim.) – Nuotio, Kimmo (toim.): Rikoksen ja rangaistuksen filosofia s. 189–215. Gaudeamus, Helsinki 2022.
- Prop. 1972:5. Kungl. Maj:ts proposition med förslag till skadeståndslagen m.m.; given Stockholms slott den 14 januari 1972.
- Saxén, Hans:* Skadeståndsrätt. Andra oförändrade upplagan. Åbo Akademi, Åbo 1983.
- Siltala, Raimo:* Oikeudellinen tulkintateoria. Suomalainen Lakimiesyhdistys, Helsinki 2004.
- Ståhlberg, Pauli – Karhu, Juha:* Suomen vahingonkorvausoikeus. 7., uudistettu painos. Alma Talent, Helsinki 2020.
- Träskman, Per Ole:* Aktsamhetsnormen vid oaktsamhetsbrott. Teoksessa Frände, Dan (toim.) – Helenius, Dan (toim.) – Korkka, Heli (toim.) – Lahti, Raimo (toim.) – Lappi-Seppälä, Tapani (toim.) – Melander, Sakari (toim.): Juhlajulkaisu Kimmo Nuotio 1959 – 18/4 – 2019 s. 467–483. Forum Iuris. Helsingin yliopisto, Helsinki 2019.
- Viljanen, Mika:* Ihmisen identiteetti ja tuottamusarviointi. Lakimies 2005 s. 426–451.
- Wilhelmsson, Thomas:* Yleiset opit ja pienet kertomukset ennakoitavuuden ja yhdenvertaisuuden näkökulmasta. Lakimies 2004 s. 199–227.
- Yli-Hemminki, Esko:* Syyllisyysperiaatteen olettama toimija ja tämän ominaisuudet. Teoksessa Yli-Hemminki, Esko (toim.) – Melander, Sakari (toim.) – Nuotio, Kimmo (toim.): Rikoksen ja rangaistuksen filosofia s. 216–238. Gaudeamus, Helsinki 2022.

Zeuner, A.: §§ 827, 828. Teoksessa Soergel, Hs. Th. (begründet von) – Siebert, W. (neu herausgegeben von): Bürgerliches Gesetzbuch mit Einführungsgesetz und Nebengesetzen. Band 3. Schuldrecht II (§§ 611 - 853). Zehnte neubearbeitete Auflage s. 1040–1043. W. Kohlhammer Verlag 1969.

Oikeuskäytäntö

Korkein oikeus

KKO 1937 II 298
KKO 1944 II 279
KKO 1947 II 383
KKO 1948 II 414
KKO 1950 II 250
KKO 1954 II 69
KKO 1955 II 129
KKO 1960 II 130
KKO 1962 II 77
KKO 1966 II 125
KKO 1969 II 34
KKO 1978 II 120
KKO 1981 II 170
KKO 1982 II 140
KKO 1983 II 26
KKO 1983 II 41
KKO 1984 II 93
KKO 1984 II 225
KKO 1987:30
KKO 1991:41
KKO 1991:73
KKO 1991:87
KKO 1993:55
KKO 1995:125
KKO 1995:198
KKO 1996:117
KKO 2001:128
KKO 2003:61
KKO 2008:79
KKO 2019:98

Hovioikeudet

Helsingin hovioikeus 3.4.2019 nro 19/114770, R 17/2039
Helsingin hovioikeus 30.9.2019 nro 140967, R 18/1229
Helsingin hovioikeus 28.1.2020 nro 103300, R 18/1704

Vaasan hovioikeus 25.1.2022 nro 102985, R 21/880

Vakuutuslautakunta

Ratkaisusuositus 1.11.2021, FINE-038095

Hanna Lehdess

Rikosasian vastaajan yksityiselämän suojasta tiedotusvälineissä sekä erilaisilla verkkoalustoilla – yksityisyyden suojan loukkaamisen arvioinnista etu- ja jälkikäteisesti

1. Asian taustaa

Tässä kirjoituksessa on tarkoitus tutkia rikosasian vastaajan yksityiselämän suojaa tiedotusvälineissä ja rikoksia koskevassa uutisoinnissa erityisesti oikeudenkäynnin aikana. Nykypäivänä tiedon välittäminen ja leviäminen on nopeampaa ja laajempaa kuin vielä muutama vuosikymmen sitten. Tiedotusvälineiden julkaisemat kuvat ja muut tiedot rikosasian vastaajasta voivat levitä nopeasti esimerkiksi sosiaalisen median välityksellä. Voidaan myös pohtia, onko tiedonvälityksen muuttumisella ollut merkitystä sen arvioinnissa, miten, missä ja millaisessa yhteydessä rikosasian vastaajasta saa julkaista esimerkiksi valokuvan. Vahva lähtökohta oikeudenkäynneissä on niiden ja oikeudenkäyntiasiakirjojen julkisuus. Toisaalta myös rikosasian vastaajan yksityiselämää suojataan, eikä rikosasian vastaaja ole oikeudenkäynnissä yksityiselämän suojaa koskevan sääntelyn ulkopuolella. Yksityiselämän suojalla voidaan kuitenkin nähdä olevan eri tasoja, eikä yksityiselämän suojaa koskeva sääntely suojaa kaikkia täysin samalla tavalla.

Jokaisella on sananvapaus, johon sisältyy oikeus ilmaista, julkistaa ja vastaanottaa tietoja, mielipiteitä ja muita viestejä kenenkään ennakolta estämättä. Mikäli toimittaja rajoitetaan saamasta tietoa lähtökohtaisesti julkisesta oikeudenkäyntiasiakirjasta tai estetään julkaisemasta tietoja oikeudenkäynnin asianosaisena olevan rikosasian vastaajasta, rajoittaa tämä sananvapautta. Rikoksia koskevassa uutisoinnissa tulee myös pohtia sananvapauden rajoja suhteessa yksilön yksityiselämän suojaan.

Kirjoituksessa on tarkoitus tarkastella erityisesti korkeimman oikeuden ratkaisuja koskien rikoslain 24 luvun 8 §:n yksityiselämän loukkaamista sekä toisaalta soveltamistilannetta, jossa tuomioistuimen tulee ennakolta arvioida sitä, voiko kopion luovuttaminen videotallenteesta tuomioistuimen ulkopuolelle johtaa siinä esiintyvien henkilöiden, etenkin rikosasian vastaajan, yksityisyyden suojan loukkaamiseen.

Ensinnä kirjoituksessa käydään läpi yksityiselämän suojaa ja sananvapautta koskevaa sääntelyä sekä rikoslain 24 luvun 8 §:n säännöstä yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämisestä. Säännöspohjan tarkastelun jälkeen siirrytään käsittelemään

korkeimman oikeuden ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytäntöä yksityisyyden suojan loukkaamisesta tilanteissa, joissa rikoksesta epäillystä henkilöstä taikka tuomioistuimessa vireillä olevan rikosasian vastaajasta on julkaistu tietoja yleisön saataville. Tämän jälkeen kirjoituksessa tutkitaan syyttömyysolettaman merkitystä tiedotusvälineiden julkaisujen kannalta, minkä jälkeen siirrytään käsittelemään oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 13 §:ää ja siinä edellytettyä etukäteisarviointia yksityisyyden suojan mahdollisesta loukkaamisesta. Kirjoituksen lopuksi kootaan yhteen havaintoja yksityisyyden suojan loukkaamisen arvioinnista sekä etukäteis- että jälkikäteisarvioinnin näkökulmista.

2. Yksityiselämän suojaa koskevasta sääntelystä

2.1 Yksityiselämän suoja

Perustuslain 10 §:n 1 momentin mukaan jokaisen yksityiselämä, kunnia ja kotirauha on turvattu. Lähtökohtana on, että yksilöllä on oikeus elää omaa elämäänsä ilman viranomaisten tai muiden ulkopuolisten tahojen mielivaltaista tai aiheetonta puuttumista hänen yksityiselämäänsä. Yksityiselämään kuuluu muun muassa yksilön oikeus vapaasti solmia ja ylläpitää suhteita muihin ihmisiin ja ympäristöön sekä oikeus määrätä itsestään ja ruumistaan.¹ Säännös yksityiselämän suojasta turvaa osaltaan myös yksilön itsemääräämisoikeutta.²

Yksityiselämän suojasta säädetään myös Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklassa. Kyseisen artiklan mukaan jokaisella on oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämäänsä, kotiinsa ja kirjeenvaihtoonsa kohdistuvaa kunnioitusta. Perusoikeussäännöksen käyttämä käsite *yksityiselämän suoja* pohjautuukin ihmisoikeussopimuksen käsitteistöön, joten perustuslain 10 §:n tulkinnassa on perusteltua tukeutua tavanomaista enemmän ihmisoikeussopimuksen soveltamiskäytäntöön. Euroopan ihmisoikeussopimuksen näkökulmasta yksityiselämän suojan voidaan tulkita sisältävän ainakin henkilökohtaisen identiteetin suojan, moraalisen ja fyysisen koskemattomuuden suojan, vaatimuksen riittävän yksityisyyden turvaavista ulkonaisista olosuhteista, henkilötietojen suojan sekä vapauden päättää suhteistaan muihin ihmisiin.³

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on ihmisoikeussopimuksen 8 artiklan yhteydessä korostanut yksityiselämän piirin laajaa tulkintaa, eikä tuomioistuimen mukaan sen tarkka määrittäminen ole mahdollista eikä tarpeellista. Olennaista tuomioistuimen mukaan kuitenkin on, että yksityiselämän käsitettä ei tulkita liian suppeasti.⁴

---

¹ HE 309/1993 vp s. 52–53.

² Viljanen 1999 s. 336.

³ Viljanen 1999 s. 336–337.

⁴ Viljanen 1999 s. 337.

Perustuslain 10 §:ään ei sisälly yksityiselämän suojaa koskevaa erityistä rajoituslauseketta. Siten yksityiselämän suojaan puuttumisen sallittavuutta on arvioitava perusoikeuksien yleisten rajoitusedellytysten kautta. Erityistä huomiota yksityiselämän suojan osalta on kiinnitetty lailla säätämisen vaatimukseen, rajoituksen täsmällisyys- ja tarkkarajaisuusvaatimukseen, rajoitusperusteiden hyväksyttävyyksivaatimukseen sekä suhteellisuusvaatimukseen.⁵

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artikla 2 kappale sisältää tyhjentävän luettelon niistä rajoitusperusteista, joiden nojalla yksityiselämän suojaan voidaan puuttua. Luettelo sisältää muun ohessa kansallisen ja yleisen turvallisuuden sekä maan taloudellisen hyvinvoinnin turvaamisen, epäjärjestyksen ja rikollisuuden estämisen, terveyden ja moraalin suojaamisen sekä muiden henkilöiden oikeuksien ja vapauksien turvaamisen. Euroopan ihmisoikeussopimuksessa määritellyt rajoitusperusteet ovat hyvin tulkinnanvaraisia, mutta mainitulla luettelolla voidaan katsoa olevan merkitystä myös arvioitaessa sitä, onko jokin rajoitusperuste hyväksyttävä perustuslain yksityiselämän suoja-äännöksen kannalta. Toisaalta ihmisoikeussopimuksen rajoitusperusteet eivät välttämättä sellaisenaan ilman täsmennyksiä voi oikeuttaa yksityiselämän suojaan puuttumista Suomen perustuslain näkökulmasta.⁶

Yksityiselämän suojaassa lähtökohtana on se, että asiat kuuluvat yksityiselämän piiriin, kun taas kunnian suojaassa lähtökohtana on mahdollisten väittämien virheellisyys. Yksityiselämän suojan ala on Suomessa liitetty henkilöihin, eli kenestä kerrotaan, sekä nykyisin myös levitetyn viestin sisältöön. Silloin kun kysymys on esimerkiksi yhteiskunnallisesta vallankäyttäjistä, yksityiselämän suoja on kapea. Kun taas kysymys on tavallisesta kansalaisesta, yksityiselämän suoja on laajin. Ongelmallisia ovat tilanteet, joissa kysymys on rikoksesta epäilystä tai rikoksesta tuomitusta. Viimeksi mainituissa tilanteissa arviointikriteerinä on pidetty rikoksen yhteiskunnallista merkitystä. Joka tapauksessa rikoksesta epäiltyjen ja tuomitujen kohdalla kysymys on aina tapauskohtaisesta harkinnasta, johon vaikuttavat rikoksenteikijän ominaisuudet, rikoksen ominaisuudet ja kulloinkin yhteiskunnallinen tilanne. Huomattava kuitenkin on, että yhteiskunnan normien vastainen teko saattaa oikeuttaa kertomaan tekijän ja itse teon, mutta ei muita yksityiselämän piiriin kuuluvia tietoja rikoksesta tuomitusta tai hänen lähipiiristään.⁷

Joissain tilanteissa tietojen antaminen epäilystä tai rikoksesta tuomitusta voi johtaa mahdollisen rikoksen uhrin yksityisyyden suojan kapenemiseen. Rikoksesta epäillyn tai tuomitun tietojen levittämisessä korostuu myös syyttömyysolettama sekä rikosprosessin seuraaminen loppuun saakka, jotta vältytään tilanteilta, joissa syyttömiä leimataan julkisessa keskustelussa. Yhtenä kriteerinä on pidetty teon törkeyttä, jossa olenaisista on tuomittu rangaistus. Useasti esitettyinä sääntönä on pidetty kahden vuoden vankeusrangaistuksen rajaa, jolloin yli kahden vuoden vankeusrangaistuksen saaneista

⁵ Viljanen 1999 s. 338–339.

⁶ Viljanen 1999 s. 339–340.

⁷ Neuvonen 2014 s. 191 ja 194–195.

voitaisiin julkistaa nimi ja mahdollisesti kuva. Mainitusta kahden vuoden rajasta huolimatta lähtökohtana kuitenkin olisi pidettävä tapauskohtaista arviointia.⁸

2.2 Sananvapaus

Perustuslain 2 luvun 12 §:n 1 momentin mukaan jokaisella on sananvapaus. Sananvapauteen sisältyy oikeus ilmaista, julkistaa ja vastaanottaa tietoja, mielipiteitä ja muita viestejä kenenkään ennakolta estämättä. Saman pykälän 2 momentin mukaan viranomaisen hallussa olevat asiakirjat ja muut tallenteet ovat julkisia, jollei niiden julkisuutta ole välttämättömien syiden vuoksi lailla erikseen rajoitettu. Jokaisella on oikeus saada tieto julkisesta asiakirjasta ja tallenteesta.

Sananvapaus on turvattu myös Euroopan unionin oikeudessa ja Euroopan ihmisoikeussopimuksessa sekä kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevassa yleissopimuksessa (jäljempänä KP-sopimus), joilla on myös vaikutuksensa perustuslain sananvapaussäännöksen tulkintaan. Euroopan unionin perusoikeuskirjan 11 artiklan mukaan jokaisella on oikeus sananvapauteen. Tämä oikeus sisältää mielipiteenvapauden sekä vapauden vastaanottaa ja levittää tietoja ja ajatuksia viranomaisten siihen puuttumatta ja alueellisista rajoista riippumatta. Lisäksi 11 artiklan mukaan tiedotusvälineiden vapautta ja moniarvoisuutta kunnioitetaan.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 10 artiklan mukaan jokaisella on sananvapaus, joka sisältää vapauden pitää mielipiteitä sekä vastaanottaa ja levittää tietoja ja ajatuksia alueellisista rajoista riippumatta ja viranomaisten siihen puuttumatta. Sananvapauden käyttöä voidaan kuitenkin tietyissä tilanteissa sekä tietyillä ehdoilla rajoittaa. 10 artiklan mukaan sananvapauden käyttöön liittyy velvollisuuksia ja vastuuta, minkä johdosta se voidaan asettaa sellaisten muodollisuuksien, ehtojen, rajoitusten ja rangaistusten alaiseksi, joista on säädetty laissa ja jotka ovat välttämättömiä demokraattisessa yhteiskunnassa kansallisen turvallisuuden, alueellisen koskemattomuuden tai yleisen turvallisuuden vuoksi, epäjärjestyksen tai rikollisuuden estämiseksi, terveyden tai moraalin suojaamiseksi, muiden henkilöiden maineen tai oikeuksien turvaamiseksi, luottamuksellisten tietojen paljastumisen estämiseksi tai tuomioistuinten arvovallan ja puolueettomuuden varmistamiseksi.

Edelleen KP-sopimuksen 19 artiklan mukaan jokaisella on sananvapaus ja oikeus mielipiteen vapauteen ilman ulkopuolista puuttumista. Oikeus sananvapauteen sisältää vapauden hankkia, vastaanottaa ja levittää kaikenlaisia tietoja ja ajatuksia riippumatta alueellisista rajoista joko suullisesti, kirjallisesti tai painettuna taiteellisessa muodossa tai muulla valitsemallaan tavalla. Edellä mainittujen vapauksien käyttö merkitsee kuitenkin erityisiä velvollisuuksia ja erityistä vastuuta. Näitä vapauksia voidaan kuitenkin rajoittaa, mutta rajoitusten tulee olla laissa säädettyjä ja välttämättömiä toisten

---

⁸ Neuvonen 2014 s. 195.

henkilöiden oikeuksien ja maineen kunnioittamiseksi, valtion tuvallisuuden tai yleisen järjestyksen, terveydenhoidon tai moraalien suojelemiseksi.

Yksityiselämää turvaavat säännökset ovat perustuslain sananvapaussäännöksessä tarkoitettua sananvapauden käyttämisen tarkempaa sääntelyä. Yksityiselämää turvataan etupäässä rikos- ja vahingonkorvauslainsäädännöllä ja siten niiden tulee täyttää sananvapauserusoikeuden rajoittamisedellytykset. Sananvapautta ei esimerkiksi tule rajoittaa enempää kuin on ehdottoman välttämätöntä yksityiselämän suojaamiseksi ja rajoitusten tulee olla täsmällisiä.⁹

Viranomaisjulkisuudella toteutetaan oikeutta tietoon ja sananvapauden julkista kontrollitehtävää. Viranomaisjulkisuudella samoin kuin sananvapaudella on perusta perustuslain 12 §:ssä. Edellä mainitusta huolimatta viranomaisen asiakirjojen julkisuusperiaatteesta, yleisestä pyrkimyksestä julkisuuteen yhteiskunnassa ja oikeudenkäyntien julkisuudesta ei kuitenkaan tulisi seurata sitä, että kaikki tieto on julkaistavaa. Lähtökohtaisesti kahtena eri asiana voidaan pitää sitä, että kaikki ihmiset voivat halutessaan käydä lukemassa tietyn tiedon ja sitä, että tuhannet ihmiset voivat lukea tiedon esimerkiksi lehdestä. Näin ollen kaikki julkinen tieto ei ole julkaistavaa tietoa.¹⁰

Ydinajatukseltaan sananvapautta pidetään kuitenkin poliittisena perusoikeutena.¹¹ Sananvapaussäännöksen keskeisenä tarkoituksena on taata kansanvaltaisen yhteiskunnan edellytyksenä oleva vapaa mielipiteenmuodostus, avoin julkinen keskustelu, joukkotiedotuksen vapaa kehitys ja moniarvoisuus sekä mahdollisuus julkiseen kritiikkiin. Mainittuja tarkoituksia toteutetaan erityisesti joukkotiedotusvälineitä käyttämällä niiden toimiessa tärkeänä tiedon ja mielipiteiden levittäjänä. Nykypäivänä erityisesti verkkojulkaisut tarjoavat kaikille mahdollisuuden käyttää ilmaisunvapauttaan.¹²

Sananvapaussäännöksen ollessa sisältö- ja välineneutraali käytännön soveltamisessa julkaisun sisällöllä on kuitenkin olennainen merkitys harkittaessa sananvapauden rajoittamisen oikeutusta. Kuten myöhemmin tässä kirjoituksessa käsitellyistä korkeimman oikeuden ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisuista voi huomata, käytännön tilanteissa ratkaisevia seikkoja ovat kuitenkin kohteen tunnistettavuus, julkaisujen tietojen luonne ja paikkansapitävyys sekä muut viestin sisältöön liittyvät seikat. Lisäksi myös käytetyllä viestintätavalla voi olla merkitystä sananvapaussäännöstä tulkittaessa. Esimerkiksi yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämistä koskevan rikoslain 24 luvun 8 §:n mukaan yksityiselämää loukkaava tiedon levittäminen voi toteutua vain silloin, kun yksityiselämää koskevaa tietoa on levitetty joukkotiedotusvälinettä käyttämällä tai tieto on muutoin toimitettu lukuisten ihmisten saataville.¹³

⁹ Tiilikka 2018 s. 53.

¹⁰ Neuvonen 2012 s. 149–150.

¹¹ HE 309/1993 vp s. 56, PeVL 19/1998 vp ja Manninen 1999 s. 391. Ks. myös Neuvonen 2012 s. 131, jossa todetaan, että ajatus sananvapauden poliittisen sisällön merkityksestä on tuotu ensin voimakkaasti esiin yhdysvaltalaisessa keskustelussa, eikä Euroopassa ennen toista maailmansotaa poliittiselle sisällölle annettu samanlaista merkitystä kuin nykyään.

¹² Tiilikka 2018 s. 17–18.

¹³ Tiilikka 2018 s. 18.

Sananvapauden kohdalla sallitun ja kielletyn välistä tarkkaa kaikkiin tilanteisiin sopivaa rajaa on mahdotonta esittää. Sananvapauden ulottuvuuden tulkinta on tapauskohtaista ja riippuu monista eri tekijöistä. Sananvapauden käyttämisen sallittavuus riippuu keskeisesti muun ohessa ilmaisun sisällöstä ja luonteesta, ilmaisun kohteesta, ilmaisutavasta ja -tyylistä, ilmaisun paikkansapitävyydestä ja sen luonteesta julkisen tai yksityiselämän piiriin kuuluvana. Näin ollen oikeuskäytäntö saa sananvapaussäännöksen tulkinnassa keskeisen merkityksen.¹⁴

Suurta osaa journalisteista koskee myös journalismin itsesääntely, joka on kiinteä osa sananvapauden ja joukkoviestinnän suhdetta. Itsesääntely voidaan nähdä osana ammattien pyrkimystä kehittää omalle alalle tyypillistä ammattietiikkaa. Ongelmana kuitenkin voidaan nähdä erilaisten eettisten sääntöjen tehokkuus vasta silloin, kun niitä tosiasiaa noudatetaan ja kunnioitetaan. Suomessa tunnetaan esimerkiksi journalistin ohjeet, jotka sisältävät säännökset journalistin ammatillisesta asemasta, oikeista tiedoista, tiedonhankintatavoista, oikaisuista ja vastineesta sekä yksilön suojasta. Lisäksi Suomessa toimii Julkisen sanan neuvosto (jäljempänä myös JSN), jonka tehtävänä on tulkita hyvää journalistista tapaa sekä puolustaa sanan- ja julkaisemisen vapautta. JSN ei kuitenkaan ole tuomioistuin, eikä se käytä julkista valtaa.¹⁵

Joukkoviestintien aito itsesääntely ei perustu lakiin eivätkä sitä toteuta viranomaiset. Itsesääntely voidaankin tulkita joukkoviestinnän omaksi mekanismiksi, jolla rajoitetaan sananvapauden käytön ylilyöntejä, mutta myös turvataan riippumattomuus valtiotavallasta. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on myös osaltaan vahvistanut tulkintalinjaa, jonka mukaan median tehtävä on tuottaa tarkkaa ja luotettavaa tietoa, minkä vuoksi joukkoviestinnän itsesääntely edistää myös sananvapauden funktion toteutumista demokraattisessa oikeusvaltiossa.¹⁶

2.3 Yksityiselämää loukkaava tiedon levittäminen

Rikoslain 24 luvun 8 §:ssä säädetään yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämisestä. Kyseisen säännöksen 1 momentin mukaan, joka oikeudettomasti joko joukkotiedotusvälinettä käyttämällä tai muuten toimittamalla lukuisten ihmisten saataville esittää toisen yksityiselämästä tiedon, vihjauksen tai kuvan siten, että teko on omiaan aiheuttamaan vahinkoa tai kärsimystä loukatulle taikka häneen kohdistuvaa halveksuntaa, on tuomittava yksityiselämää loukkaavasta tiedon levittämisestä sakkoon. Saman säännöksen toisen ja kolmannen momentin mukaan yksityiselämää loukkaavana tiedon levittämisenä ei pidetä sellaisen yksityiselämää koskevan tiedon, vihjauksen tai kuvan esittämistä politiikassa, elinkeinoelämässä tai julkisessa virassa tai tehtävässä taikka näihin rinnastettavassa tehtävässä toimivasta, joka voi vaikuttaa tämän toiminnan

¹⁴ Tiilikka 2018 s. 19.

¹⁵ Neuvonen 2012 s. 259, 261, 265–266 ja 268.

¹⁶ Neuvonen 2012 s. 268.

arviointiin mainitussa tehtävässä, jos esittäminen on tarpeen yhteiskunnallisesti merkittävän asian käsittelemiseksi. Yksityiselämää loukkaavana tiedon levittämisenä ei myöskään pidetä yleiseltä kannalta merkittävän asian käsittelemiseksi esitettyä ilmaisuja, jos sen esittäminen, huomioon ottaen sen sisältö, toisten oikeudet ja muut olosuhteet, ei selvästi ylitä sitä, mitä voidaan pitää hyväksyttävänä.

Edellä mainitun säännöksen soveltaminen edellyttää, että teko toteutetaan käyttämällä joukkotiedotusvälinettä taikka toimittamalla viesti, vihjaus tai kuva muuten lukuisten ihmisten saataville. Joukkotiedotusvälineellä tarkoitetaan ennen muuta perinteisempiä tiedotuskanavia, kuten radiota, televisiota sekä sanoma- ja aikakauslehtiä. Rangaistavaa kuitenkin on myös viestin, vihjauksen tai kuvan saattaminen muuten lukuisten ihmisten saataville. Tämä voi tapahtua esimerkiksi sosiaalisessa mediassa, jota nykypäivänä käytetään hyvinkin paljon tiedon levittämiseen laajalle vastaanottajakunnalle. Tarkkoja määriä ihmisten lukuisuudesta ei voida esittää, mutta säännöksellä voidaan katsoa tarkoitettavan suurta määrää ihmisiä.¹⁷

Huomionarvoista on, että yksityiselämää loukkaavaa tiedon levittämistä koskevassa säännöksessä toisesta esitetty tieto on totuudenmukainen.¹⁸ Mikäli toisesta esitetään valheellinen tieto, kysymys on kunnianloukkauksesta.¹⁹ Lisäksi yksityiselämää loukkaavaa tiedon levittämistä koskevan teon rangaistavuus edellyttää, että tiedon, vihjauksen tai kuvan levittäminen on oikeudetonta ja tiedon, vihjauksen tai kuvan levittäminen toteutetaan siten, että teko on omiaan aiheuttamaan vahinkoa tai kärsimystä loukatulle tai häneen kohdistuvaa halveksuntaa. Ensinnä mainittua kriteeriä koskien esimerkiksi esitutkintaviranomaisilla voi olla lainmukaisen peruste julkaista epäillyn nimi tai kuva. Jälkimmäisen kriteerin osalta kysymys on niin sanotusta abstraktista vaarasta, jolloin konkreettisen vaaran aiheutumista asianomistajalle ei edellytetä.²⁰

Lisäksi henkilön yhteiskunnallisella asemalla voi olla merkitystä yksityiselämän suojan näkökulmasta. Rikoslain 24 luvun 8 §:n soveltamisalan ulkopuolelle suljetaankin sellaiset tilanteet, joissa henkilö toimii politiikassa, elinkeinoelämässä tai julkisessa virassa tai tehtävässä ja julkaistava tieto, vihjaus tai kuva voi vaikuttaa tämän henkilön toiminnan arviointiin kyseisessä tehtävässä ja sen esittäminen on tarpeen yhteiskunnallisesti merkittävä asian käsittelemiseksi. Yhteiskunnallisen merkityksen kannalta voidaan esimerkiksi pohtia, vaikuttaako seikka vallankäyttäjän kykyyn suorittaa tehtäviään.²¹

Edelleen rikoslain 24 luvun 8 §:n soveltamisalan ulkopuolelle suljetaan tilanteet, joissa esitetään ilmaisu yleiseltä kannalta merkittävän asian käsittelemiseksi, jos sen esittäminen ei selvästi ylitä sitä, mitä voidaan pitää hyväksyttävänä. Tämä säännös lisättiin myöhemmin rikoslakiin, jotta sääntely vastaisi paremmin Euroopan ihmis-

---

¹⁷ Melander 2022 s. 817.

¹⁸ HE 184/1999 vp s. 31.

¹⁹ LaVM 6/2000 vp s. 6.

²⁰ Melander 2022 s. 820–821.

²¹ Melander 2022 s. 821.

oikeustuomioistuimen ratkaisukäytäntöä. Kysymyksessä on punnintasäännös, jonka soveltamisen kannalta keskeistä on se, mitä pidetään yleiseltä kannalta merkittävänä asiana. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännön valossa tällaisia asioita ovat olleet esimerkiksi poliittinen keskustelu²², presidentinvaalikampanja²³, äärioikeistolaista puoluetta ja sen puheenjohtajaa koskevat väittelyt ja kritiikki²⁴, lapsen huoltoa koskevien ratkaisujen asianmukainen täytäntöönpano ja voimankäyttö tällaisessa tilanteessa²⁵ ja poliisin menettelytavat rikosasian tutkimisessa²⁶. Lisäksi lakivaliokunta on katsonut, että lähtökohtaisesti yleiseltä kannalta merkityksellisinä asioina voidaan pitää poliittista keskustelua yleensä sekä keskustelua, joka koskee poliittisten vallanpitäjien, liikeyritysten, kirkkojen ja muiden uskonnollisten yhteisöjen, erilaisten järjestöjen sekä muiden merkittävien yhteiskunnallisten vaikuttajien toimintaa.²⁷ Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännön edellyttämä suhteellisuusarviointi ajankohtaistuu sovellettaessa kohtaa, jonka mukaan ilmaisu ei saa selvästi ylittää sitä, mitä voidaan pitää hyväksyttävänä. Hyväksyttävyyden vaatimuksia ei kuitenkaan voida ilmaista tyhjentävästi, mutta oikeuskäytännöstä hyväksyttävyyden vaatimuksille voi saada johtoa.²⁸

Seuraavaksi tarkastellaan korkeimman oikeuden sekä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntöä rikoslain 24 luvun 8 §:n soveltamisesta.

2.4 Korkeimman oikeuden ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntöä

Tapauksessa KKO 2019:101 A oli anastanut X Oy:n myymälästä tavaraa, minkä jälkeen kyseisen liikkeen kauppias B oli julkaissut yhtiön Facebook-sivuilla videon ja kuvan A:sta myymälässä ja kirjoittanut kaikkien Facebook-käyttäjien nähtävillä olevaan päivitykseen tekstin, jonka mukaan kuvassa ja videossa esiintynyt henkilö oli unohtanut maksaa asioidessaan liikkeessä ja tapahtumasta oli tehty rikosilmoitus. Tämän jälkeen C oli jakanut oman yrityksensä Facebook-sivuilla B:n julkaiseman videon ja kuvan sekä päivityksen tekstin.

Tapauksessa kysymys sinänsä oli siitä, olisiko hovioikeuden tullut myöntää A:lle jatkokäsittelylupa, mutta korkein oikeus on myös arvioinnissaan sivunnut rikoslain 24 luvun 8 §:ää yksityiselämää loukkaavasta tiedon levittämisestä. Korkeimman oikeuden mukaan kysymys oli ollut teoista, joilla videolla ja kuvassa näkynyt henkilö

---

²² Lingens v. Itävalta 8.7.1986.

²³ Saaristo ja muut v. Suomi 12.10.2010.

²⁴ Lindon, Otchakovsky-Laurens ja July v. Ranska, GC 22.10.2007.

²⁵ Krone Verlag GmbH v. Itävalta 19.6.2012.

²⁶ Pedersen ja Baadsgaard v. Tanska 19.6.2003.

²⁷ LaVM 11/2013 vp s. 8.

²⁸ Melander 2022 s. 822–823.

oli leimattu rikokseen syyllistyneeksi. Tässä tapauksessa kysymys oli henkilöstä, jota vasta epäiltiin rikoksesta, eikä mahdollinen esitutkinta tai oikeusprosessi ollut vielä alkanut. Korkein oikeus totesi, että yksityisellä henkilöllä, jota vasta epäillään rikoksesta, oli lähtökohtaisesti yksityiselämään sisältyvä oikeus elää rauhassa. Tiedon levittäminen rikosepäilystä siten, että tekijä oli tunnistettavissa julkaisusta ja rikosepäily oli siten kohdistettavissa häneen, voi loukata henkilön yksityisyydensuojaa ja syyttömyysuolettamaa. Korkein oikeus katsoi, että hovioikeuden olisi tullut myöntää jatkokäsittelylupa muutosperusteella.²⁹

Tapauksessa KKO 2018:51 A oli julkaissut internetissä Pedofilian uhrien puolesta -nimisellä avoimella Facebook-sivustolla B:n valokuvan sekä linkittänyt sen uutis-sivustolla olleeseen uutiseen siitä, että nimeltä mainittu B oli noin neljä kuukautta aiemmin tuomittu vankeusrangaistukseen törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä. Korkein oikeus viittasi ratkaisussaan Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntöön ja totesi, että yksityiselämän käsitteellä oli laeva merkityssisältö, joka ei ollut yleisellä tasolla tyhjentävästi määriteltävissä. Tieto rikokseen syyllistymisestä ja siitä saadusta tuomiosta oli koskenut B:n yksityiselämää. Lisäksi uutiseen linkitetty B:n kuva oli kertonut hänen yksityiselämästään. Vaikka kysymys pääosin oli jo aikaisemmin julkisuudessa olleista tiedoista, ei se sinänsä poistanut tietojen luonnetta B:n yksityisyyttä koskevana tietona.³⁰

Korkein oikeus katsoi, että B:tä koskevat tiedot olivat olleet rikoslain 24 luvun 8 §:n 1 momentissa tarkoitettuja hänen yksityiselämäänsä kuuluvia tietoja.³¹ Seuraavaksi korkein oikeus arvioi, oliko teko ollut omiaan aiheuttamaan vahinkoa tai kärsimystä B:lle tai häneen kohdistuvaa halveksuntaa. Korkein oikeus totesi, että alaikäiseen kohdistunut seksuaalirikos oli omiaan aiheuttamaan tekijän voimakasta tuomitsemista ja myös hänen halveksimistaan. Valokuvan julkaiseminen oli korostetusti tuonut esiin B:n henkilön. Valokuva B:stä oli kuulunut hänen yksityisyytensä ytimeen, ja sen julkaiseminen rikosuutisen yhteydessä oli merkinnyt erityisen voimakasta puuttumista B:n yksityisyyden suojaan. Koska B oli yksityishenkilö, hän nautti lähtökohtaisesti suurinta yksityisyyden suojaa. Korkein oikeus katsoi, että uutisen ja valokuvan linkittäminen sivustolle oli käsillä olevassa asiayhteydessä ollut omiaan aiheuttamaan B:lle kärsimystä ja vahinkoa sekä häneen kohdistuvaa halveksuntaa.³²

Korkein oikeus arvioi ratkaisussaan myös rikoslain 24 luvun 8 §:n 3 momentin rajoitussäännöksen soveltamista. Korkein oikeus viittasi Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntöön, jossa oli vakiintuneesti painotettu tiedotusvälineiden asemaa demokraattisessa yhteiskunnassa. Toisaalta samalla oli korostettu sananvapaudteen liittyviä velvollisuuksia ja vastuita, joilla oli merkitystä varsinkin yksilön oikeuksien

---

²⁹ KKO 2019:101 kohdat 12, 15 ja 20.

³⁰ KKO 2018:51 kohdat 21 ja 23.

³¹ KKO 2018:51 kohta 24.

³² KKO 2018:51 kohdat 25 ja 26.

ollessa kysymyksessä. Tämän lisäksi Euroopan ihmisoikeustuomioistuimien oli todennut, että myös internetillä oli merkittävä rooli tiedonvälityksessä, mutta se samalla aiheutti tiedotusvälineitä suuremman riskin erityisesti yksityisyyden suojalle.³³

Korkein oikeus edelleen arvioi, että sananvapaus oli perustuslain mukaan jokaiselle kuuluva oikeus eikä sen sisältö riippunut siitä, mitä välinettä tiedon levittämiseen käytettiin. Erityisesti internetin myötä mahdollisuudet perinteisestä mediasta riippumattomaan tiedonvälitykseen olivat laajentuneet huomattavasti, ja tällaisen tiedonvälityksen merkitys julkiselle keskustelulle oli kasvanut. Kuitenkin myös velvollisuus kunnioittaa yksityisyyden suojaa koski yhtä lailla verkkokeskustelua kuin tiedotusvälineitäkin. Sananvapauteen ja yksityiselämän suojaan liittyvien oikeuksien tapauskohtaisessa punninnassa merkitystä oli muun muassa sillä, missä määrin verkkojulkaisussa oli journalistisin periaattein toimitettua sisältöä ja millainen merkitys julkaisulla tässä suhteessa oli tiedon levittämiseksi ja yhteiskunnalliselle keskustelulle.³⁴

Korkein oikeus totesi, että seksuaalirikollisuuteen ja niiden rangaistustasoon liittyvät kysymykset olivat yleiseltä kannalta merkittäviä keskustelunaiheita. Kuten myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännöstä ilmeni, sananvapauden suoja yleisesti merkittävien aiheiden käsittelemiseksi oli erityisen vahva ja sananvapauden rajoituksille oli tältä osin vain vähän sijaa. Korkein oikeus kuitenkin katsoi, että B:n henkilöllisyydellä ei ollut ollut merkitystä julkaisun ilmoitetun tavoitteen kannalta, joka A:n mukaan oli ollut herättää yleistä keskustelua seksuaalirikoksista ja niiden rangaistuksista. A ei ollut tuonut esiin sellaisia seikkoja, jotka perustelisivat nimen tai kuvan julkaisemista verkkosivuston tavoitteella, ja B:n tuomiota koskevan uutisen linkittäminen keskustelufoorumille olisi ollut mahdollista tehdä myös ilman valokuvaa B:stä. Korkein oikeus katsoi, että B:n kuvan julkaiseminen ei sellaisenaan edistänyt yleiseltä kannalta merkittävää julkista keskustelua. Vaikka aihepiiriä koskeva julkaisu olisi voitu yhtä hyvin ja ilmaisan sanoman siitä kärsimättä tehdä ilman rikoksenteijän henkilöllisyyden paljastamista, tämä ei kuitenkaan ratkaissut kysymystä siitä, oliko julkaisemisella selvästi ylitetty se, mitä voitiin pitää hyväksyttävänä.³⁵

B:n henkilöllisyyden paljastavan tiedon julkaisemista oli korkeimman oikeuden mukaan kuitenkin voitu perustella sillä, että kysymys oli ollut tavanomaista törkeämmästä seksuaalirikoksesta. Tällaisessa tapauksessa B oli jo ennakolta voinut varautua hänen henkilönsä kiinnostavan ihmisiä. Korkein oikeus viittasi myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytäntöön³⁶, jonka mukaan yksityiselämää turvaavien säännösten ei ole tarkoitettu antavan suojaa sellaista maineen menetystä vastaan, joka johtuu omaan rikolliseen tekoon liittyvistä tavanomaisista seuraamuksista. Edelleen

---

³³ KKO 2018:51 kohta 31 ja esim. *Bladet Tromsø ja Stensaas v. Norja* 20.5.1999 kohta 65, *Bergens Tidende ja muut v. Norja* 2.5.2000 kohta 53 sekä *Fressoz ja Roire v. Ranska* 21.1.1999 kohta 54 ja *Egill Einarsson v. Islanti* 7.11.2017 kohta 46.

³⁴ KKO 2018:51 kohta 32.

³⁵ KKO 2018:51 kohdat 34 ja 36.

³⁶ Esim. *Sidabras ja Dziautas v. Liettua* 24.7.2004 kohta 49.

mitä vakavammasta teosta on kysymys, sitä todennäköisempää on, että rikoksenteiki-
jän henkilöllisyyttä koskeva tieto tulee julkisuuteen.³⁷

Tiedot A:sta oli julkaistu noin neljä ja puoli kuukautta käräjäoikeuden antaman tuomion jälkeen, mutta asian ei kuitenkaan katsottu olleen menettänyt kokonaan ajan-
kohtaisuuttaan. B:n valitus oli kuitenkin ollut vireillä hovioikeudessa, eikä käräjä-
oikeuden tuomio ollut saanut lainvoimaa julkaisuhetkellä. Korkein oikeus kuitenkin
punnitsi sitä, minkälaisella alustalla henkilöllisyyden paljastaminen oli tehty ja oliko
julkaisu kiinnostanut todennäköisesti vain rajattua henkilöpiiriä, julkaisun luonnetta ja
neutraalisuutta sekä faktoihin pohjautumista, sitä, oliko julkaisussa paljastettu jotakin
epätavanomaista B:n yksityiselämästä sekä B:n osallistumismahdollisuutta keskuste-
luun julkaisualustalla ja mahdollisuutta ilmaista oma käsityksensä asiasta.³⁸

Toisaalta korkein oikeus pohti B:n henkilöllisyyden yleistä merkitystä asiassa,
valokuvan tarpeellisuutta julkaisussa sekä sen aiheuttamaa voimakasta kajoamista
yksityisyyteen, B:n tunnistettavuutta valokuvasta, muita valokuvasta pääteltävissä
olevia B:n henkilökohtaiseen elämään kuuluvia asioita sekä julkaisun toimituksellista
sisältöä ja keskustelua yleisesti merkittävistä aiheista. Korkein oikeus totesi, että Face-
book-sivustolla esitetyt uutislinkki, valokuva ja lyhyt teksti olivat sinällään olleen asi-
allisia, mutta kysymys ei kuitenkaan ollut ollut ajankohtaisesta rikosuutisoinnista eikä
A ollut käynyt keskustelua yleisesti merkittävistä aiheista. Julkaisusta oli puuttunut
toimituksellinen sisältö ja siihen oli sen sijaan syntynyt kiivasta keskustelua, josta
oli ilmennyt jopa kostomielialaa. Erityisesti valokuvan julkaiseminen tällaisessa yh-
teydessä oli loukannut B:n yksityisyyttä voimakkaasti. Korkein oikeus katsoi, että
uutislinkin, valokuvan ja tekstin yhdistäminen toisiinsa Pedofilian uhrien puolesta
-nimisellä sivustolla oli merkinnyt B:n henkilöön kohdistuvaa halveksivaa leimaamista.
Korkein oikeus päätyi siihen, että A:n menettely oli olosuhteet huomioon ottaen
selvästi ylittänyt sen, mitä oli pidettävä hyväksyttävänä, ja menettely täytti yksityis-
elämää loukkaavan tiedon levittämisen tunnusmerkistön.³⁹

Tapauksessa KKO 2013:100 television uutislähetyksissä oli kerrottu poliisin tutki-
mista, elinkeinotoiminnan yhteydessä tehdyiksi epäillyistä vakavista talousrikoksista.
Epäilyihin henkilöihin oli liitetty yritystoimintaa harjoittavat puoliset, joista toisen
puolison nimi ja kuva oli myös esitetty uutislähetyksessä. Myöhemmin uutisissa uu-
tisoiduista rikoksista oli osasta tehty syyttämättäjättämispäätös ja osassa syyte oli hy-
lätty.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntöön viitaten korkein oikeus to-
tesi, että yhtäältä sananvapaus ja toisaalta yksityiselämän suoja oli otettava yhtäläisesti
huomioon. Perustavanlaatuinen arviointiperuste oli se, oliko esimerkiksi lehtiartik-
kelilla tai kuvalla edistetty yleisen mielenkiinnon alaan kuuluvaa keskustelua. Euroo-
pan ihmisoikeustuomioistuinkin oli todennut, että sananvapauden rajoittamiseen tuli

---

³⁷ KKO 2018:51 kohta 37.

³⁸ KKO 2018:51 kohdat 38, 39 ja 40.

³⁹ KKO 2018:51 kohdat 41 ja 42.

suhtautua erityisen pidättyvästi silloin, kun kysymys oli keskustelusta, jolla oli yleistä mielenkiintoa. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännössä yleisesti kiinnostavina aiheina oli pidetty poliittisia kysymyksiä ja rikoksia, mutta arviointi oli tapauskohtaista.⁴⁰

Toinen tärkeä seikka asian arvioinnissa oli asianomaisen henkilön asema ja se, miten hyvin hänet yleisesti tunnettiin sekä itse artikkelin tai kuvan aihe. Yksityishenkilöt olivat erilaisessa asemassa kuin julkisuudessa toimivat henkilöt. Lisäksi merkitystä oli sillä, liittyikö artikkeli tai kuva henkilön toimintaan julkisuudessa vai koskivatko ne yksinomaan henkilön yksityiselämää tai pyrittiinkö julkaisuilla ainoastaan tyydyttämään määrätyn lukijakunnan uteliaisuutta. Asiassa tuli myös ottaa huomioon henkilön käyttäytyminen ennen artikkelin julkaisemista sekä se, oliko artikkelin tiedot tai kuva julkaistu jo aikaisemmin. Edelleen huomioon tuli ottaa se, millä tavalla artikkeli tai kuva oli julkaistu, millainen oli ollut henkilöä koskeva esittäminen, julkaistujen tietojen totuudenmukaisuus sekä yksityiselämään tunkeutumisen laatu ja vakavuus ja julkaisemisesta aiheutuneet seuraukset. Toisaalta sananvapauden kuului oikeus tietynlaiseen liioitteluun ja provokaatioon.⁴¹

Korkein oikeus myös viittasi Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomioon *Novaya Gazeta ja Borodyanskiy v. Venäjä* 28.3.2012, jossa todettiin muun ohella, että toimittajien tuli toimia vilpittömässä mielessä sekä tarjota oikeaa ja luotettavaa tietoa, kertoa objektiivisesti julkiseen keskusteluun osallistuneiden mielipiteistä ja pidättäytyä sensaation tavoittelusta. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin oli antanut merkitystä myös sille, että tiedotusvälineet eivät toimineet vain tiedonantajina, vaan saattoivat tietojen esittämistavalla vaikuttaa myös siihen, miten tieto ymmärrettiin.⁴²

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käytännön mukaan tiedotusvälineissä sai käsitellä oikeusjuttuihin liittyviä kysymyksiä niiden vireillä ollessa tai ennen niiden vireille tuloa. Toisaalta jokaisella oli oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Lisäksi toimittajilla oli vastuita ja velvollisuuksia, joiden laajuus oli riippuvainen kunkin tapauksen olosuhteista. Huomioon otettavaa oli myös Euroopan ihmisoikeussopimuksessa taattu syyttömyysolettama. Edelleen Euroopan ihmisoikeustuomioistuin oli katsonut, että rikoksesta epäillyn tai syytetyn henkilön yksityiselämän suoja ei ollut vailla merkitystä, vaikka henkilö olisikin aikaisemmin ollut yhteistyössä lehdistön kanssa.⁴³

Syyttömyysolettamalla voitiin katsoa olevan korostunut merkitys uutisen esittämisen ajankohta huomioon ottaen. Silloin kun kysymys oli vasta rikosepäilystä, jossa syyttämistä koskevaa ratkaisuaakaan ei ollut vielä tehty, niin henkilön tunnistamiseen johtavien tietojen julkaisemisessa oli oltava varovainen. Merkitystä oli annettava sille,

⁴⁰ KKO 2013:100 kohdat 18 ja 19. Ks. myös *von Hannover v. Saksa ja Bladet Tromsø ja Stensaas v. Norja* 20.5.1999 (suuri jaosto).

⁴¹ KKO 2013:100 kohdat 20, 21 ja 22. Ks. myös *Yordanova ja Toshev v. Bulgaria* 2.10.2012.

⁴² KKO 2013:100 kohta 23 ja *Novaya Gazeta ja Borodyanskiy v. Venäjä* 28.3.2012 kohdat 37 ja 42.

⁴³ KKO 2013:100 kohdat 24 ja 25. Ks. myös *Tourancheau ja July v. Ranska* 24.11.2005, *Campos Damaso v. Portugali* 24.4.2008, *Pinto Coelho v. Portugali* 28.6.2011, *Egeland ja muut v. Norja* 16.4.2009 kohta 62 sekä *Eerikäinen ja muut v. Suomi* 10.9.2009 kohta 66.

tuliko uutisesta vaikutelma siitä, että henkilöt olivat jo syyllistyneet rikokseen, vai että kysymyksessä oli vasta rikosepäily. Tässä tapauksessa korkein oikeus arvioi, että uutinen oli antanut vääran vaikutelman siitä, että oli olemassa tosiasiaperusteita sille, että yritystoimintaa harjoittavia puolisoita voitiin pitää syyllisinä uutisessä kerrottuun rikolliseen menettelyyn.⁴⁴

Korkein oikeus totesi, että vihjauksella syyllistymisestä rikokseen oli loukattu syyttömyysolettamaa niin vakavasti, etteivät julkaisijat voineet saada sananvapauden suojaa. Korkein oikeus katsoi, että esitutkintaa koskevan tiedon julkaiseminen kerrotuissa olosuhteissa oli ollut omiaan aiheuttamaan puolisoille suurta taloudellista vahinkoa sekä kärsimystä ja ettei julkaiseminen ollut perusteltua sananvapauden näkökulmasta.⁴⁵

Tapauksessa KKO 2005:136 kysymys oli siitä, oliko rikoksesta tuomitun henkilön nimen julkaisemisella aikakauslehdessä loukattu yksityiselämää. Korkein oikeus viittasi ratkaisussaan Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntöön ja totesi, että yksityiselämän käsitteellä oli laeva merkityssisältö. Yksityiselämän suojassa oli lähtökohtaisesti kysymys oikeudesta elää rauhassa, joutumatta vastentahtoisien julkisen huomion kohteeksi. Erityisesti sellaisista yksityiselämän suojan piiriin luettavista henkilöä koskevista seikoista, jotka olivat kielteisiä tai joita voitiin pitää kielteisinä, johtuva julkinen leimautuminen oli omiaan eri tavoin haittaamaan asianomaisen elämää, toimintamahdollisuuksia ja kanssakäymistä yhteiskunnassa.⁴⁶

Korkein oikeus arvioi rikoksenteikijän nimeä ja henkilöllisyyttä yksityiselämän suojan kohteena ja totesi, että rikos ei ollut siihen syyllistyneen yksityisasiasia, mutta yksityiselämään kuuluva oikeus elää rauhassa kuului lähtökohtaisesti myös rikoksesta rangaistukseen tuomitulle. Rikosoikeudenkäynnin ja siihen liittyvien asiakirjojen julkaisuudesta ei sinänsä seurannut, että oikeudenkäynnissä julkisiksi tulleet tiedot olisivat sellaisenaan joukkoviestimien vapaasti julkaistavissa. Tämä ilmeni myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen vakiintuneesta ratkaisukäytännöstä.⁴⁷ Myös voimassa olevan rikoslain 24 luvun 8 §:n esitöissä oli todettu, että asiakirjan julkisuus ei automaattisesti antanut oikeutta esittää asiakirjaan sisältyvää, yksityiselämää koskevaa tietoa joukkoviestimissä.⁴⁸

Yksiselitteistä vastausta siihen, milloin rikoksenteikijän nimen ja henkilöllisyyden julkaiseminen joukkoviestimissä oli sallittua, ei voitu antaa. Toisaalta oli eroteltava tapaukset, joissa rikoksenteikijän nimen ja henkilöllisyyden julkaisemisella edistettiin yleiseltä kannalta kiinnostavista ja tärkeiksi koetuista asioista käytävää keskustelua ja ne tapaukset, joissa yksityiselämään puuttuvan tiedon paljastaminen oli pelkästään

---

⁴⁴ KKO 2013:100 kohdat 34 ja 35.

⁴⁵ KKO 2013:10 kohdat 38 ja 39.

⁴⁶ KKO 2005:136 kohta 7 sekä *Amann v. Sveitsi* 16.2.2000 (suuri jaosto) kohta 65 ja *Sidabras ja Dziautas v. Liettua* kohdat 43 ja 49.

⁴⁷ KKO 2005:136 kohdat 10 ja 11. Ks. myös esim. *Z v. Suomi*, tuomio 25.2.1997 kohta 99 sekä *P4 Radio Hele Norge v. Norja* 6.5.2003.

⁴⁸ HE 184/1999 vp s. 32.

tarkoitettu tyydyttämään tietyn lukijakunnan uteliaisuutta. Rikoksenteikijän nimen ja henkilöllisyyden julkaisemisen sallittavuus riippui rikoksen laadusta ja sitä koskevan oikeudenkäynnin luonteesta sekä asian saamasta muusta julkisuudesta, kuten myös rikoksenteikijän omasta henkilöstä ja yhteiskunnallisesta asemasta sekä hänen lähiympäristönsä olosuhteista. Tiedon julkaisijan oli punnittava vastakkain yhtäältä sananvapauden ja siihen liittyvän tiedonjulkistamisen intressiä, toisaalta taas asianosaisten ja heidän läheistensä samoin kuin sivullisten henkilöiden perusoikeutena turvattua oikeutta yksityiselämän suojaan. Joissakin tapauksissa myös yhteiskunnan turvallisuus ja tarve ehkäistä ennalta uusia rikoksia voi puoltaa sitä, että rikoksenteikijän nimeä ja henkilöllisyyttä koskeva tieto julkaistaan.⁴⁹

Lisäksi rikosten vakavuusasteella voi olla merkitystä, ja vakava rikollisuus jo sellaisenaan koettiin yleiseltä kannalta kiinnostavaksi sekä yhteiskunnallisestikin tärkeäksi asiaksi. Tällöin usein korostui tarve paljastaa rikoksenteikijän nimi ja henkilöllisyys, jotta sivulliset välttyisivät aiheettomilta epäluuloilta. Erityisen törkeiden rikosten kohdalla rikoksenteikijän henkilöllisyyden paljastamisen voitiin ajatella myös lisäävän ihmisten yleistä turvallisuuden tunnetta. Henkilöllisyyden paljastamisen osaltakaan ei siten välttämättä ollut kysymys pelkästään tietyn lukijakunnan uteliaisuuden tyydyttämisestä, minkä Euroopan ihmisoikeustuomioistuin oli todennut riittämättömäksi perusteeksi yksityiselämän suojaan puuttumiseen.⁵⁰

Yksityiselämän suojaa turvaavien säännösten ei ollut tarkoitettu antavan suojaa sellaista maineen menetystä vastaan, joka johtui omaan rikolliseen tekoon liittyvistä tavanomaisista seuraamuksista. Mitä vakavamasta rikoksesta henkilö tuomittiin, sitä todennäköisempää oli, että rikoksenteikijän nimeä ja henkilöllisyyttä koskeva tieto tuli joka tapauksessa julkisuuteen. Törkeään tahalliseen rikokseen syyllistynyt henkilö voi siten jo rikosta tehdessään ennalta varautua siihen, että hänen teollaan ja sitä koskevalla oikeudenkäynnillä tuli olemaan tavanomaista suurempi uutisarvo. Myöskään rikoksenteikijän henkilöön kohdistuva yleinen mielenkiinto ja tiedontarve eivät tällöin voineet tulla hänelle itselleen yllätyksenä. Sillä tosiasiallisella lisähaitalla, joka rikoksenteikijän henkilöllisyyttä koskevan tiedon julkaisemisesta hänelle tällaisessa tilanteessa lähes aina aiheutui, ei ollut merkitystä julkaisemisen sallittavuutta harkittaessa.⁵¹

Paljastuksen oikeudettomuutta ei vielä itsessään osoittanut se, että tiettyä rikosta koskeva lehtikirjoitus olisi voitu yhtä hyvin julkaista ilman rikoksenteikijän nimen tai henkilöllisyyden paljastamista sekä julkaisun journalistisen sanoman siitä kärsimättä. Rikoksenteikijän nimen tai henkilöllisyyden paljastamisen sallittavuutta arvioitaessa oli huomiota kiinnitettävä lehtikirjoituksen sisältöön ja sanomaan, yleiseen sävyyn, otsikointiin sekä kuvitukseen. Yksityiselämän loukkaamiskynnyksen ylittyminen oli todennäköisempää silloin, jos rikoksenteikijän nimen tai henkilöllisyyden julkaisemi-

⁴⁹ KKO 2005:136 kohdat 12 ja 13 sekä von Hannover v. Saksa kohta 65.

⁵⁰ KKO 2005:136 kohta 15.

⁵¹ KKO 2005:136 kohta 16 ja Sidabras ja Dziautas v. Liettua kohta 49.

sen yhteyteen liittyi muita yksityiselämän piiriin puuttuvia paljastuksia tai jos koko kirjoituksen ja siihen liittyvän kuvituksen katsottiin tapahtuneen sellaisessa epäasiallisessa ”häirinnän ilmapiirissä”, jonka Euroopan ihmisoikeustuomioistuin oli todennut tuomiossaan leimaa-antavaksi.⁵²

Johtopäätöksensä korkein oikeus totesi, että A oli tuomittu rangaistukseen tavanomaista törkeämmästä teosta ja oli siten voinut varautua siihen, että hänen nimensä voi tässä yhteydessä tulla julkisuuteen. Rikosasia oli lehtiartikkelin julkaisemisen aikaan ollut ajankohtainen ja julkaisun yleissävy oli ollut asiallinen, eikä nimen ohella oltu julkaistu kuvaa tai muuta hänen yksityiselämän piiriin kuuluvaa tietoa. Korkein oikeus katsoi, että A:n yksityiselämää ei oltu loukattu.

3. Syyttömyysolettaman merkityksestä

Rikosoikeudenkäynnin lähtökohtana on syyttömyysolettama eli syyttömän suojaamisen periaate. Kyseinen periaate on ilmaistu YK:n ihmisoikeusjulistuksen 11 artiklassa, Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6.2 artiklassa, KP-sopimuksen 14.2 artiklassa sekä Euroopan unionin perusoikeuskirjan 48.1 artiklassa. Syyttömyysolettama tarkoittaa sitä, että jokaista rikoksesta syytettyä on pidettävä syyttömänä, kunnes hänen syyllisyytensä on laillisesti näytetty toteen.

Ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännössä syyttömyysolettamaan on katsottu kuuluvan tuomioistuimen objektiivisuusvelvollisuuden, *in dubio pro reo* -säännön⁵³, syyttäjän todistustaakan ja syytetyn oikeuden vastanäytön esittämiseen. Laajemmassa kontekstissa syyttömyysolettama on yksi ilmaus syytetyn suosimisen periaatteesta (*favor defensionis* -periaate).⁵⁴

Syyttömyysolettama on lähtökohtainen rikosprosessin presumptio, jonka tarkoituksena on turvata myöhemmän oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuus. Mikäli oikeudenkäynti päättyy syyksilukevaan tuomioon, lähtökohtainen olettaus syyttömyydestä kumoutuu. Henkilöä kohtaan ei saa jäädä virallista rikosepäilyä, mikäli syyllisyyttä ei tulla näyttämään toteen. Vaatimus syyttömyysolettamasta on itsenäinen rikosprosessiin liittyvä vaatimus muiden Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin liittyvien seikkojen joukossa. Näin ollen syyttömyysolettama voi tulla itsenäisesti loukatuksi, vaikka muut 6 artiklan oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeet toteutuisivatkin.⁵⁵

Henkilöllisen ulottuvuuden näkökulmasta syyttömyysolettama suojaa Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 2 kohdan mukaan henkilöitä, jotka ovat Euroo-

⁵² KKO 2005:136 kohdat 18 ja 19 sekä von Hannover v. Saksa kohta 59.

⁵³ *In dubio pro reo* -säännön mukaan kaikki epäselvyydet todistusaineistossa on arvioitava syytetyn eduksi.

⁵⁴ Jokela 2018 s. 34.

⁵⁵ Hirvelä – Heikkilä 2017 s. 493–494.

pan ihmisoikeussopimuksen autonomisesti tulkitun ”rikossyyte” -käsitteen kohteena. Lähtökohtaisesti käsite rikossyytteestä koskee myös tosiasiallisesti rangaistusseuraukseen johtavia menettelyjä sekä esitutkintaa. Tilanteissa, joissa esimerkiksi oikeusprosessit erotetaan toisistaan, myöhemmän prosessin kohteena olevan henkilön syyttömyysolettamaa ei ole vielä loukattu, mikäli aikaisemman tuomion perusteluissa on selvästi ilmaistu, ettei tuomioistuimien ole vielä ottanut kantaa henkilön syyllisyyteen.⁵⁶

Syyttömyysolettaman ajallisen keston osalta keskeistä on huomata, että syyttömyysolettama on voimassa, kunnes tapauksessa annetaan lopullinen lainvoimainen ratkaisu syyllisyydestä. Siten syyttömyysolettama on voimassa siihen saakka, kunnes asiassa annetaan lopullinen ratkaisu. Näin ollen syyttömyysolettama kattaa tilanteet, joissa syyllisyyksymyksen ratkaiseminen ja rikossyytteen käsittely tavalla tai toisella jatkuvat.⁵⁷

Kuten korkeimman oikeuden sekä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen edellä luvussa 2.4 läpikäydyistä tapauksista huomataan, ongelman syyttömyysolettaman kannalta saattaa muodostaa lehdistössä tai erilaisilla verkkoalustoilla käyty kirjoittelu rikosasiasta.⁵⁸ Korkeimman oikeuden sekä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännön perusteella on huomioita kiinnitettävä siihen, edistääkö esimerkiksi kuvan tai videon julkaisu vastaajasta yleiseltä kannalta merkittävää keskustelua, julkaisun luonteeseen sekä neutraalisuuteen ja faktoihin pohjautumiseen. Silloin, kun kysymys on vasta rikosepäilystä, jossa syyttämistä koskevaa ratkaisuakaan ei vielä ole tehty, on oltava erityisen varovainen. Huomiota tulee myös kiinnittää uutisesta saatavaan vaikutelmaan, sen sisältöön, sanomaan ja yleiseen sävyyn.

Tilanteissa, joissa julkaistaan tietoja vasta rikosepäilyn kohteena olevasta henkilöstä taikka vailla lainvoimaa olevalla tuomiolla tuomitusta henkilöstä, tulee noudattaa erityistä harkintaa. Mikäli tietoja vailla lainvoimaa olevalla tuomiolla tuomitusta henkilöstä halutaan julkaista, on edellä mainittujen ratkaisujen perusteella erityisen tärkeää kiinnittää huomiota julkaistavan artikkelin tai muun julkaisun totuudenmukaisuuteen sekä siihen, millaisen kuvan kyseinen artikkeli tai muu julkaisu siinä esiintyvistä henkilöstä antaa. Mikäli yleisölle voisi syntyä sellainen kuva, että kyseinen henkilö on varmuudella syyllistynyt rikokseen, loukkaa tämä hyvin todennäköisesti syyttömyysolettamaa. Lisäksi tulee pohtia, onko kuvan taikka videon julkaiseminen tarpeellista, vai voitaisiinko asiasta uutisoida myös ilman niitä. Toki syyttömyysolettama voidaan loukata myös ilman kuvan taikka videon julkaisemista.

Edelleen voidaan pohtia kysymystä siitä, onko syyttömyysolettaman kannalta merkitystä sillä, että henkilöä vasta esitutkinnassa epäillään rikoksesta, syytteet on nostettu ja asian käsittely on käräjäoikeudessa kesken tai että asiasta on valitettu hovioikeuteen, jolloin käräjäoikeuden tuomio ei ole saanut lainvoimaa. Syyttömyysolettaman katsotaan kuitenkin olevan voimassa siihen saakka, kunnes henkilö on lainvoimaisella

---

⁵⁶ Hirvelä – Heikkilä 2017 s. 494–495.

⁵⁷ Hirvelä – Heikkilä 2017 s. 496–498.

⁵⁸ Hirvelä – Heikkilä 2017 s. 507.

tuomiolla rikoksesta tuomittu, joten siihen saakka uutisissa, artikkeleissa tai muissa julkaisuissa olisi kiinnitettävä huomiota siihen, minkälaisen mielikuvan kyseinen julkaisu antaa henkilön syyllistymisestä rikokseen.

4. Etukäteisarviointi yksityisyyden suojan loukkaamisen mahdollisuudesta

Oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain sekä viranomaisen toiminnan julkisuudesta annetun lain tiettyjä säännöksiä sovellettaessa joudutaan pohtimaan etukäteen kysymystä siitä, voiko kopion antaminen oikeudenkäyntiasiakirjasta oikeudenkäynnin ulkopuoliselle henkilölle johtaa yksityisyyden suojan loukkaamiseen. Tässä etukäteispohdinnassa voidaan hyödyntää luvussa 2 käsiteltyjä korkeimman oikeuden sekä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisuja, joissa yksityisyyden suojan loukkaamista on arvioitu tilanteessa, jossa jonkinlainen teko oli jo tapahtunut.

Oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 13 §:n 1 momentin uudistetun sanamuodon (28.1.2022/98) mukaan oikeudenkäyntiasiakirjan antamistavoista säädetään viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 16 §:ssä. Saman uudistetun pykälän 2 momentin mukaan käräjäoikeudessa tehdystä kuva- ja äänitallenteesta voidaan antaa tieto vain luovuttamalla tallenne tuomioistuimessa nähtäväksi. Käräjäoikeudessa tehdyn kuva- ja äänitallenteen äänestä voidaan kuitenkin antaa tieto noudattaen viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 16 §:ää. Edelleen saman uudistetun pykälän 3 momentin mukaan muusta kuin 2 momentissa tarkoitettusta kuva- ja äänitallenteesta voidaan antaa tieto vain luovuttamalla tallenne tuomioistuimessa nähtäväksi, jos tallenteen sisältö huomioon ottaen on syytä olettaa, että tiedon antaminen muulla tavoin voisi johtaa tallenteessa esiintyvien henkilöiden yksityisyyden suojan loukkaamiseen. Kyseisen uudistetun pykälän voimaantulosta säädetään kuitenkin erikseen lailla.

Uudistetun lain esitöiden mukaan momentti on jaettu selvyiden vuoksi kahdeksi niin, että 2 momentti koskee vain käräjäoikeudessa tehtyjä kuva- ja äänitallenteita ja uusi 3 momentti muita oikeudenkäyntiaineistoon sisältyviä kuva- ja äänitallenteita. Käräjäoikeudessa tehdyllä kuva- tai äänitallenteella tarkoitetaan tallennetta, joka tehtäisiin käräjäoikeudessa ehdotettavan oikeudenkäymiskaaren 22 luvun 6 §:n 1 momentin nojalla.⁵⁹ Viimeksi mainitulla pykälällä viitataan uudistukseen, jonka mukaan oikeudenkäynneissä näytön vastaanottaminen keskitetään käräjäoikeuksiin niin, että todistelu taltioidaan hovioikeuskäsittelyä varten. Jatkossa käräjäoikeudessa vastaanotettavasta suullisesta todistelusta tehtäisiin kuva- ja äänitallenne. Mikäli asiassa haettaisiin muutosta, hovioikeus ja korkein oikeus ottaisivat suullisen todistelun lähtökoh-

---

⁵⁹ HE 133/2021 vp s. 84.

taisesti vastaan tallenteelta, eikä todistajia ja muita oikeudenkäynnissä kuulusteltavia henkilöitä kutsuttaisi esittämään kertomustaan uudelleen. Videotallenneuudistuksella pyritään parantamaan muutoksenhaussa tapahtuvan näytön arvioinnin oikeellisuutta, tehostamaan muutoksenhakumenettelyä sekä vähentämään muutoksenhausta asianosaisille ja todistajille aiheutuvia kustannuksia ja muuta haittaa. Edelleen esityksellä tavoitellaan hovioikeuden roolin vahvistamista kärjäoikeuden ratkaisun oikeellisuutta kontrolloivana tuomioistuimena siirtämällä oikeudenkäynnin painopistettä entistä enemmän kärjäoikeuteen.⁶⁰

Pykälän 2 momentista on poistettu mahdollisuus antaa tieto kärjäoikeudessa tehdystä kuva- ja äänitallenteesta muulla tavalla kuin luovuttamalla se tuomioistuimessa nähtäväksi. Lain esitöissä kuitenkin todetaan, että esitys ei tältä osin muuttaisi nykytilaa, koska tiedon antamisen kärjäoikeudessa kuulustellusta henkilöstä tehdystä kuva- ja äänitallenteesta voitaisiin nyky säännöstenkin valossa lähes aina katsoa voivan johtaa tallenteessa esiintyvän henkilön yksityisyyden suojan loukkaamiseen. Edellä todetusta huolimatta momentin muuttaminen olisi tarpeellista kuulusteltavien henkilöiden yksityisyyden ja henkilötietojen suojan vahvistamiseksi. Muutoksella halutaan varmistaa, että kärjäoikeudessa tehtyä kuva- tai äänitallennetta, josta kuulusteltava on selvästi tunnistettavissa, ei milloinkaan luovutettaisi tuomioistuimen ulkopuolelle. Kärjäoikeudessa tehty kuva- ja äänitallenne sisältäisi kuvaa kuulustellusta henkilöstä, jolloin sitä ei lain esitöiden mukaan voida rinnastaa muihin oikeudenkäyntiasiakirjoihin. Myöskään asianosaisilla ei olisi oikeutta saada kopiota kuva- ja äänitallenteesta. Pelkkiä äänitallenteita taas koskisi jatkossakin viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 16 §, ja kopio pelkästä äänitallenteesta voitaisiin lain edellyttämässä puitteissa antaa myös tuomioistuimen ulkopuolelle. Pelkän äänen ei ole katsottu olevan yksityisyyden suojan näkökulmasta yhtä merkityksellistä kuin kuvan.⁶¹

Edellä mainittu uudistus koskee tiedon antamistapaa, eikä siinä ole rajoitettu sitä, kenelle tieto kärjäoikeudessa tehdystä kuva- ja äänitallenteesta voitaisiin antaa. Pykälä 3 momentti koskisi muita kuin 2 momentissa tarkoitettuja kuva- ja äänitallenteita, jotka sisältyvät oikeudenkäyntiaineistoon, joten tältä osin lakia ei sisällöllisesti muutettaisi.⁶²

Pykälän aikaisemman sanamuodon 1 momentin mukaan oikeudenkäyntiasiakirjan antamisen tavoista on voimassa, mitä viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 16 §:ssä säädetään. Pykälän 2 momentin mukaan videotallenteesta tai siihen rinnastettavasta muusta kuva- ja äänitallenteesta tieto voidaan kuitenkin antaa vain luovuttamalla tallenne tuomioistuimessa nähtäväksi, jos tallenteen sisältö huomioon ottaen on syytä olettaa, että tiedon antaminen muulla tavoin voisi johtaa tallenteessa esiintyvien henkilöiden yksityisyyden suojan loukkaamiseen.

---

⁶⁰ HE 133/2021 vp s. 1.

⁶¹ HE 133/2021 vp s. 84.

⁶² HE 133/2021 vp s. 84.

Yleislakina viranomaisen toiminnan julkisuudesta annetun lain 16 §:n 1 momentissa säädetään, että viranomaisen asiakirjan sisällöstä annetaan tieto suullisesti taikka antamalla asiakirja viranomaisen luona nähtäväksi ja jäljennettäväksi tai kuunneltavaksi tai antamalla siitä kopio tai tuloste. Tieto asiakirjan julkisesta sisällöstä on annettava pyydetyllä tavalla, jollei pyynnön noudattaminen asiakirjojen suuren määrän tai asiakirjan kopioinnin vaikeuden tai muun niihin verrattavan syyn vuoksi aiheuta kohutuota haittaa virkatoiminnalle. Saman lain 16 §:n 2 momentissa säädetään, että videotallenteesta tai muusta vastaavasta tallenteesta, jolla on viranomaisen kuvaama kuulustelu tai muu tapahtuma, jossa henkilöä kuullaan, saa kuitenkin antaa kopion vain, jos tallenteesta kuultava henkilö siihen suostuu tai jos tallenteen sisältö huomioon ottaen on ilmeistä, ettei kopion antaminen johda hänen yksityisyyden suojansa loukkaamiseen. Oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annettua lakia sovelletaan tuomioistuimissa kuitenkin ensisijaisesti.

Helsingin hovioikeus on viime vuosina antanut muutamia videotallenteiden kopioiden luovuttamista koskeviin pyyntöihin liittyviä ratkaisuja, joissa on pohdittu yksityisyyden suojan loukkaamisen mahdollisuutta. Helsingin hovioikeus on 30.12.2020 antamassaan ratkaisussa nro 1822 soveltanut oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 13 §:n 2 momenttia. Asiassa oli kysymys tilanteesta, jossa hakija oli pyytänyt hovioikeudelta kopiota rikosasiassa todisteena olleesta videotallenteesta. Kyseisessä hovioikeudelta pyydytyssä tallenteesta olivat esiintyneet ryöstörikoksen osapuolina olleet henkilöt, mutta heidän kasvonsa eivät videoista olleet tunnistettavissa. Rikoksen asianomistaja oli videolla ollut selin kameraan, eikä hänkään ollut videolla tunnistettavissa. Hakija oli myös ilmoittanut hovioikeudelle pyytämänsä videotallennekopion käyttötarkoituksen, joka oli osoittautunut journalistiseksi sekä yksityisyyden suojaa kunnioittavaksi. Hakijan ilmoittamaa käyttötarkoitusta ratkaisussa ei kuitenkaan ole sen tarkemmin käyty läpi. Hovioikeus katsoi, että asiassa ei ollut syytä olettaa, että kopion antaminen tallenteesta voisi johtaa tallenteessa esiintyvien henkilöiden yksityisyyden suojan loukkaamiseen.

Kopion luovuttamista videotallenteesta koskevassa 30.12.2020 annetussa Helsingin hovioikeuden ratkaisussa nro 1820 oli kysymys samantyyppisestä tilanteesta, jossa hovioikeudelta oli pyydetty kopiota rikosasiassa todisteena olleesta videotallenteesta. Tallenne oli sisältänyt kuvaa syytteessä tarkoitettun teon tapahtumapaikalla olleista yksittäisistä henkilöistä, jotka olivat olleet selvästi tunnistettavissa. Helsingin hovioikeus katsoi, että ottaen huomioon videotallenteelta tunnistettavien henkilöiden suhde syytteessä tarkoitettuun tapahtumaan, tässä tapauksessa oli syytä olettaa, että kopion antaminen voisi johtaa tallenteessa esiintyvien henkilöiden yksityisyyden suojan loukkaamiseen. Hovioikeus vielä totesi, että tallenne oli kuitenkin nähtävissä tuomioistuimissa, joten oikeudenkäynnin tosiasiallisen julkisuuden toteutuminen ei estynyt. Siten hovioikeus punnitsi vastakkain oikeudenkäynnin julkisuusperiaatetta sekä yksityisyyden suoja.

Helsingin hovioikeuden 21.6.2021 antamassa ratkaisussa nro 2285 oli kysymys siitä, oliko käräjäoikeus voinut määrätä asianosaisten ja todistajien kertomusten ääni-

tallenteet salassapidettäviksi. Käräjäoikeudessa käsittelyn välipäivinä oli tullut ilmi, että erään asianomistajan istunnossa tallennettu kertomus oli julkaistu YouTube-suoratoistopalvelussa.

Hovioikeus on ratkaisussaan tuonut esille, että oikeuskäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 13 §:n 2 momentin perusteella pelkän äänitallenteen antamista ei voida rajoittaa siten, että äänitallenne annettaisiin nähtäväksi vain tuomioistuimen tiloissa. Lain esitöissä⁶³ ei myöskään äänitallenteiden luovuttamista ole pidetty yksityisyyden suojan kannalta ongelmallisena. Toisaalta hovioikeus piti mahdollisena, että 15 vuotta sitten lakia säädettäessä ei ollut osattu varautua siihen, että äänitallenteita leviteltäisiin sosiaalisessa mediassa.

Hovioikeus arvioi, että käräjäoikeuden päätös oli perustunut epäilyyn siitä, että mikäli äänitallenteet olisivat julkisia, ne julkaistaisiin internetissä, kuten yhden äänitallenteen osalta oli jo tapahtunut. Pääkäsittelyssä kuultujen henkilöiden kertomuksista tehdyt äänitallenteet olivat kuitenkin lähtökohtaisesti julkisia oikeudenkäyntiasiakirjoja. Hovioikeus katsoi, että oikeudenkäyntiasiakirjojen julkisuudesta tehtyjä poikkeuksia ei ollut mahdollista tulkita käräjäoikeuden tavoin laajentavasti eikä ilman nimenomaisen säännöksen tukea. Salassapito ei myöskään voinut perustua sinänsä aiheelliseen epäilyyn äänitallenteiden myöhemmästä asiattomasta levittämisestä, sillä tämä merkitsisi ennakkosensuuria. Toistaiseksi lain sanamuodon mukaisen tulkinnan mukaan julkinen äänitallenne oli aina luovutettava sitä pyytävälle, joka ei kuitenkaan merkinnyt sitä, että äänitallenne olisi vapaasti julkaistavissa. Hovioikeus vielä totesi, että edellä mainitusta huolimatta sen arvioiminen, oliko tallenteen sisältämiä tietoja julkaistaessa loukattu toisen yksityiselämää, tapahtui vasta jälkikäteen. Näin ollen hovioikeus katsoi, että käräjäoikeuden salassapitomääräys koskien äänitallenteita oli lakiin perustumaton.

Korkein oikeus on myöntänyt Helsingin hovioikeuden 21.6.2021 antamasta ratkaisusta valitusluvan (VL 2021-101).

Helsingin hovioikeuden 2.2.2022 antamassa ratkaisussa nro 150 MTV Uutisten toimittaja oli pyytänyt hovioikeudelta kahta rikosasiassa todisteena ollutta teknisen katselun videotallennetta. Kyseisiltä tallenteilta oli tunnistettavissa kaksi rikosasian vastaajaa, joiden osalta käräjäoikeuden tuomio ei vielä ollut lainvoimainen. Lisäksi videoilta oli tunnistettavissa sivullisten henkilöiden häkkivarastojen sisältöä sekä toiselta tallenteelta asuinrakennuksen pyykkitupa. Toinen vastaajista oli tuomittu kahdeksan kuukauden ehdolliseen vankeusrangaistukseen ja toinen kuuden vuoden kuuden kuukauden ehdottomaan vankeusrangaistukseen. Tallenteilla oli väitetyksi kysymys rikosten tekemisestä. Hovioikeus katsoi, että vaikka tallenteilla esiintyneet kaksi rikosasian vastaajaa olivat tallenteilta tunnistettavissa, ei kopioiden luovuttaminen videotallenteista voinut mainituissa olosuhteissa johtaa vastaajien yksityisyyden suojan loukkamiseen. Lisäksi hovioikeus katsoi, että tallenteilta näkyneet häkkivarastot sisältöineen ja pyykkitupa eivät olleet liitettävissä tiettyyn henkilöön.

---

⁶³ HE 13/2006 vp s. 49.

Viimeksi mainittu ratkaisu ei ollut yksimielinen ja eri mieltä oleva hovioikeuden neuvos katsoi, että kopioiden luovuttaminen hakijan pyytämistä kahdesta videotallenteesta voi johtaa tallenteessa esiintyvien henkilöiden yksityisyyden suojan loukkaamiseen. Perusteluinaan eri mieltä oleva jäsen lausui, että tallenteilta olivat tunnistettavissa rikosasian vastaajat, joiden osalta rikosprosessi oli vielä kesken, millä oli myös merkitystä vastaajien yksityisyyden suojan laajuutta arvioitaessa. Asiassa ei myöskään ollut ilmennyt, että vastaajat olisivat aikaisemmin olleet julkisuudessa. Lisäksi asiassa oli huomioitava, että hakija oli pyytänyt kopioita videotallenteista, jotka oli hankittu pakkokeinolain 10 luvun mukaisilla salaisilla pakkokeinoilla, joilla voidaan puuttua hyvin syvälle yksityisyyden suojan ydinalueelle.

Korkein oikeus on 5.10.2022 myöntänyt valitusluvan (VL 2022-89) koskien edellä mainittua Helsingin hovioikeuden erimielistä ratkaisua, joten mainittu ratkaisu ei vielä kirjoituksen tekohetkellä ole saanut lainvoimaa.

Turun hovioikeus on 18.10.2022 antamassaan ratkaisussa nro 636 myös arvioinut kopion luovuttamista kirjallisena todisteena esitystä videotallenteesta, jossa Sanoma Media Finland Oy oli vaatinut, että Varsinais-Suomen käräjäoikeudessa kirjallisena todisteena esitetystä videotallenteesta luovutetaan Ilta-Sanomille kopio. Hakija oli perustellut pyyntöään siten, että viranomaisen hallussa olevien asiakirjojen julkisuus oli lähtökohta ja videotallenteella esiintyvien henkilöiden kasvot sekä muut ulkoiset tuntomerkit voitiin sumentaa. Lisäksi hakija oli todennut, että kiinnioton paikan paljastuminen ei loukannut vastaajan yksityisyyttä eikä videotallenteen perusteella voitu tehdä päätelmiä vastaajan yksityiselämästä. Edelleen hakija oli tuonut esille, että Ilta-Sanomat noudattaa Julkisen sanan neuvoston laatimia journalistin ohjeita.

Varsinais-Suomen käräjäoikeus oli 16.5.2022 antamassaan ratkaisussa nro 587 todennut, että tallenne sisälsi tapahtumapaikalla olleisiin henkilöihin kohdistettua kuvaamista siten, että heidän kasvonsa olivat selvästi tunnistettavissa. Tallenne oli kuvattu asukkaiden kotirauhan piirissä, josta oli mahdollista tehdä päätelmiä vastaajan ja muiden asianosaisten yksityiselämästä, eikä näillä kotirauhan piiriin kuuluneilla seikoilla ollut liitääntä käsillä olleeseen rikosasiaan. Näin ollen Varsinais-Suomen käräjäoikeus oli katsonut olevan syytä olettaa, että kopion antaminen tallenteesta voisi johtaa siinä esiintyvien henkilöiden yksityisyyden suojan loukkaamiseen. Pyyntö videotallenteen kopion luovuttamisesta oli hylätty käräjäoikeudessa.

Hovioikeus on ensinnä todennut, että journalistinen käyttötarkoitus ja yksityisyyden suojaa kunnioittava käytötapa voivat sinänsä puoltaa kopion antamista videotallenteesta. Toisaalta perusteltuna tulkintana ei hovioikeuden mukaan kuitenkaan voitu pitää sitä, että journalistinen käyttötarkoitus ja asiakirjapyynnön yhteydessä esitetty sitoumus videotallenteella esiintyvien henkilöiden yksityisyyden suojan kunnioittamisesta oletusarvoisesti tarkoittaisi, ettei videotallenteen luovuttaminen voisi johtaa tallenteella esiintyvien henkilöiden yksityisyyden suojan loukkaamiseen. Oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 13 §:n 2 momentin sanamuoto asetti kynnyksen videotallenteen luovuttamistavan rajoitukselle varsin matalaksi. Hovioikeus on lisäksi todennut, että videotallenne oli joka tapauksessa

nähtävissä tuomioistuimessa eikä oikeudenkäynnin julkisuuden tosiasiallinen toteutuminen estynyt. Näin ollen hovioikeus ei muuttanut Varsinais-Suomen kärjäoikeuden päätöslauselmaa.

Edellä mainituissa tapauksissa hovioikeuksien on tullut arvioida yksityisyyden suojan loukkaamisen mahdollisuutta etukäteisesti ilman, että mitään varsinaista tekoa olisi yksityisyyden suojan loukkaamisen suhteen vielä tapahtunut. Ratkaisusta voi huomata, että erityisen tärkeää on arvioida mahdollisesti tuomioistuimen ulkopuolelle luovutettavien videotallenteiden sisältöä ja sitä, onko videoilta tunnistettavissa henkilöitä ja minkälainen on tunnistettavan henkilön asema rikosprosessissa. Mikäli videotallenteelta on tunnistettavissa esimerkiksi rikokseen liittymättömiä henkilöitä taikka rikoksen uhri, kopion luovuttamisen videotallenteesta tuomioistuimen ulkopuolelle katsotaan herkemmin johtavan siinä esiintyvien henkilöiden yksityisyyden suojan loukkaamiseen. Mikäli taas videotallenteesta esiintyy rikosasian vastaaja, arviointi siitä, voiko kopion luovuttaminen videotallenteesta johtaa siinä esiintyvän vastaajan yksityisyyden loukkaamiseen, on monitahoisempi.

Turun hovioikeus näytti ratkaisussaan painottavan sitä, että tallenne oli joka tapauksessa nähtävissä tuomioistuimessa, jolloin sillä, että videotallenne oli sinänsä julkinen asiakirja, ei ollut asiassa merkitystä. Vaikutusta asiassa ei näyttänyt tämän ratkaisun perusteella olleen sillä, että hakija oli ilmoittanut tuomioistuimelle käyttötarkoituksen sekä kertonut noudattavansa Julkisen sanan neuvoston laatimia journalistin ohjeita. Toisaalta Varsinais-Suomen kärjäoikeuden ratkaisusta ilmenee, että videotallenteelta oli tunnistettavissa muitakin henkilöitä kuin rikoksesta syytetty, jolloin videotallenteen kopion luovuttamiselle tuomioistuimen ulkopuolelle voidaan lähtökohtaisesti katsoa olevan korkea kynnyks. Mikäli videotallenteelta olisi ollut tunnistettavissa esimerkiksi vain rikoksesta syytetty henkilö, arviointi olisi voinut tapahtua erilaisin perustein.

Helsingin hovioikeus on myös ratkaisussaan painottanut videotallenteilla esiintyvien henkilöiden tunnistettavuutta. Toisaalta 2.2.2022 antamassaan ratkaisussa hovioikeus on ollut erimielinen siitä, voitiinko videotallenteiden kopioita luovuttaa toimittajalle, kun kyseisissä videotallenteissa olivat esiintyneet rikoksesta kärjäoikeudessa lainvoimaa vailla olevalla tuomiolla tuomitut henkilöt, jotka olivat videotallenteilta tunnistettavissa. Viimeksi mainittu ratkaisu osoittaa, että niissä tapauksissa, joissa videotallenteella esiintyy tunnistettavasti rikosasian vastaaja, mutta ei muita henkilöitä, yksityisyyden suojasta tehtävä arviointi ei ole täysin yksiselitteistä. Tässä arvioinnissa huomioon otettavia seikkoja ovat toisaalta syyttömyysolettama, mutta toisaalta myös se seikka, että rikos ei ole siihen syyllystyneen yksityisasia. Edelleen voidaan pohtia, minkälaista painoarvoa videotallenteen kopion pyytäjän ilmoittamalle käyttötarkoitukselle voidaan asian arvioinnissa antaa.

5. Pohdintaa rikosasian vastaajan henkilöllisyyden käsittelystä julkisuudessa nimen ja valokuvien taikka videoiden muodossa

Edellä luvussa 2 käsiteltyjen säännösten sekä oikeuskäytännön valossa katsoisin, että valokuvan taikka videotallenteen julkaisemiseen on suhtauduttava pidättyväisemmin kuin pelkän nimen julkaisemiseen. Voidaan ajatella, että useinkaan ei ole tarpeellista julkaista valokuvaa taikka videotallennetta tuomioistuimessa vireillä olevan rikosasian vastaajasta tai mikäli niin tehdään, täytyisi valokuvan tai videotallenteen julkaisemiselle olla jokin peruste.

Pääsääntöisesti oikeuden istunnot ovat julkisia ja kuka tahansa voi tulla katsomaan oikeuden istuntoa paikan päälle. Kuitenkin se, että istunnot ovat pääsääntöisesti julkisia, voidaan nähdä eri asiana kuin se, että jotakin julkaistaan lehdessä tai erilaisilla verkkoalustoilla potentiaalisesti suurellekin yleisölle. Lisäksi nykypäivänä sosiaalisessa mediassa valokuvat ja videotallenteet leviävät helposti eteenpäin, vaikka alun perin julkaisu olisi ollut tarkoitettu pienemmälle vastaanottajakunnalle. Mikäli kysymys on yhteiskunnalliselta asemaltaan merkittävästä henkilöstä, valokuvan tai videotallenteen julkaisemista voidaan paremmin perustella. Lisäksi erittäin vakavien rikosten osalta kuvankin julkaisemista on pidetty hyväksyttävänä, mutta usein esitetyn säännön mukaista kahden vuoden vankeusrangaistuksen rajaa voidaan mielestäni kuvan tai videotallenteen julkaisemisen kannalta pohtia kriittisesti. Tällaisissakin tapauksissa voisi riittää pelkän nimen julkaiseminen. Toki huomioon voitaisiin myös ottaa se seikka, millaisessa asiayhteydessä valokuva tai videotallenne julkaistaan, mutta näkisin tämän pohdinnan alisteisena sille, onko kuvaa taikka videotallennetta ylipäätään tarpeen julkaista.

Valokuvan tai videotallenteen julkaisemista sanomalehdissä taikka erilaisilla verkkoalustoilla olisi hyvä pohtia sen kysymyksen kautta, miten itse perustelisin valokuvan taikka videotallenteen julkaisemisen tarpeellisuutta, ja voisiko pelkän nimen julkaiseminen olla riittävää uutisoinnin sekä yhteiskunnallisen keskustelun näkökulmista. Lisäksi valokuvan ja videotallenteenkin välillä voi yksityisyyden suojan näkökulmasta ilmetä eroja riippuen siitä, minkälaista sisältöä videotallenteelle on kuvattu. Korostaisin arvioinnin tapauskohtaisuutta.

Edellä on myös käsitelty oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 13 §:n uudistusta, joka mielestäni vie tulkintaa enemmän siihen suuntaan, että esimerkiksi todisteena olevia videotallenteita taikka valokuvia voi tulla katsomaan tuomioistuimen tiloihin, mutta kopioiden antamiseen niistä suhtaudutaan pidättyvästi. Jatkossa käräjäoikeudessa tehdyistä suullisen todistelun videotallenteista ei luovutettaisi kopioita tuomioistuimen ulkopuolelle erityisesti yksityisyyden suojaan liittyvistä syistä. Näin ollen voidaan pohtia, onko sitten eroa valokuvilla ja muilla kuin käräjäoikeudessa suullisesta todistelusta tehdyillä videotallenteilla vastaajan yksityisyyden suojan näkökulmasta, mikäli vastaaja valokuvasta taikka videotallenteesta

on tunnistettavissa. Useimmissa tilanteissa oikeudenkäynnin julkisuuskaan ei rajoitu, vaan videotallenteita on mahdollista tulla katsomaan tuomioistuimeen.

Lehtikirjoittelun tai eri verkkoalustoilla tapahtuvien julkaisujen myötä ihmisten mielissä henkilö helposti leimaantuu rikoksentehtäjäksi, vaikka rikosasia olisi vasta tuomioistuimessa käsittelyssä, eikä syyksilukevaa taikka syytteet hylkäävää lainvoimaista ratkaisua olisi vielä annettu. Erityisesti esitutkintavaiheesta olevista rikoksesta epäillyistä henkilöistä kuvan tai videotallenteen julkaisemista ei lähtökohtaisesti voida pitää perusteltuna. Esitutkintavaihe ei yleensä muutoinkaan ole pääasiallisesti julkinen tilaisuus, ja siinä vaiheessa rikoksesta epäillyn kuvan tai videotallenteen julkaisemiselle on erittäin vaikeaa löytää perusteita. Rikoksesta syytetyn kuvan julkaisemiseen käsittelyn käräjäoikeusvaiheessa tulee myös suhtautua kriittisesti ja ainakin kyetä perustelevaan kuvan tai videotallenteen julkaisemisen tarpeellisuuteen.

Kuvan julkaiseminen yhteiskunnallisesti vaikuttavasta henkilöstä rikosuutisoinnin yhteydessä voisi olla hyväksyttävää, mutta esimerkiksi viihdejulkisuuden henkilöiden kohdalla yksityisyyden suoja painaa jo enemmän, vaikka he muutoin näyttäytyvätkin julkisuudessa. Muutoksenhakuasteessa rikosasia ei vielä ole saanut lainvoimaa, mutta alioikeudesta on annettu ratkaisu, josta on sittemmin valitettu muutoksenhakuasteeseen. Tässä vaiheessa oikeudenkäyntiä en näkisi suurta eroa alioikeusvaiheeseen kuvan taikka videotallenteen julkaisemisen ja yksityisyyden suojan kannalta. Asian käsittely on vielä kesken, eikä lainvoimaista lopullista ratkaisua asiassa ole annettu. Toisaalta lainvoimaisen ratkaisun jälkeenkään ei yleensä kuvan taikka videotallenteen julkaiseminen ole välttämättä perusteltua. Riittävää voisi olla uutisointi henkilön nimestä sekä siitä, miten alioikeus taikka muutoksenhakuaste on asian ratkaissut. Korkeimman oikeuden ratkaisukäytäntö myös heijastelee osaltaan sitä, että rikoksesta epäillyn taikka rikosasian vastaajan kuvan julkaisemiseen tulee suhtautua pidättyvästi.

Arvioisin tulinnan siitä, voiko tuomioistuimen ulkopuolelle luovuttaa kopiota esimerkiksi sinänsä julkisesta videotallenteesta, jossa rikosasian vastaaja on tunnistettavissa, jatkossa kiristyvän ottaen huomioon edellä käsitelty lainsäädäntöuudistus koskien käräjäoikeudessa videoitavaa suullista todistelua sekä nykypäivän erilaiset tiedonvälitysmenetelmät. Toisaalta se, että hakija pyytää kopiota sinänsä julkisesta videotallenteesta, ei automaattisesti tarkoita sitä, että hän on aikeissa sen julkaista, mutta suuri riski luovutetun videotallenteen julkaisemiselle ja leviämislle olisi silti olemassa.

6. Lopuksi

Yksityisyyden suojan loukkaamisen arviointi ei muodostu helpoksi etenkin silloin, kun kysymyksessä on rikoksesta epäillyn tai rikosasian vastaajan yksityisyyden suoja. Arvioinnissa on otettava huomioon yksityisyyden suoja, mutta yhtä lailla sananvapaus. Korkein oikeus on antanut rikoslain 24 luvun 8 §:n soveltamisesta ennakkopäätöksiä, joista voidaan saada johtoa sallitun ja kielletyn välille sekä sille, mitä seikkoja yksityi-

syyden suojan loukkaamista arvioitaessa tulee ottaa huomioon niissä tapauksissa, joissa kysymys on rikoksesta epäillyn taikka rikosasian vastaajan yksityisyyden suojusta.

Yksi julkaisujen kannalta huomioon otettava seikka on syyttömyysolettama, jonka mukaan jokaista rikoksesta syytettyä on pidettävä syyttömänä, kunnes hänen syyllisyytensä on laillisesti näytetty toteen. Tiedotusvälineissä tai esimerkiksi sosiaalisen median alustoilla julkaistut kuvat, nimet ja muut tiedot sekä niissä käyty keskustelu saattavat loukata syyttömyysolettamaa, ja ulkopuoliselle voi helposti muodostua sellainen kuva, että julkaisussa mainittu henkilö on jo varmuudella syyllistynyt rikokseen. Toisaalta korkein oikeus on punninnassaan tuonut esille, että rikos ei ole siihen syyllistyneen yksityisasiasta ja että yksityiselämän suojaa turvaavien säännösten ei ole tarkoitettu antavan suojaa sellaista maineen menetystä vastaan, joka johtuu omaan rikolliseen tekoon liittyvistä tavanomaisista seuraamuksista. Syyttömyysolettaman kannalta julkaisun sisällöllä sekä sillä, miten asiat siinä esitetään, on suuri merkitys. Toisaalta valokuvan taikka videotallenteen julkaiseminen ei välttämättä lainvoimaisenaan tuomion jälkeen ole tarpeellista, vaan tuomiosta voidaan uutisoida valokuvia tai videoita julkaisematta.

Tietyissä tilanteissa arviointia yksityisyyden suojan loukkaamisen mahdollisuudesta tulee tehdä jo ennen kuin mitään varsinaista tekoa yksityisyyden suojan loukkaamista koskien on tapahtunut. Niissä tapauksissa, joissa on kysymys sinänsä julkisena oikeudenkäyntimateriaalina olevien videotallenteiden kopioiden luovuttamisesta tuomioistuimen ulkopuolelle, tulee tuomioistuimen jo etukäteisesti arvioida sitä, voisiko videotallenteen kopion luovuttaminen tuomioistuimen ulkopuolelle johtaa siinä esiintyvien henkilöiden yksityisyyden suojan loukkaamiseen. Tähän arviointiin johtoa voidaan myös hakea Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen sekä korkeimman oikeuden ratkaisukäytännöstä koskien tilanteita, joissa väitetty yksityisyyden suojan loukkamisteko on jo tapahtunut.

Oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 13 § ei kuitenkaan ole sovellettavuudeltaan selkeä, ja osaa edellä selostetuista hovioikeuden asiaa koskevista ratkaisuista tullaan vielä käsittelemään korkeimmassa oikeudessa. Tämä osoittaa osaltaan suoritettavan arvioinnin monimutkaisuutta. Nähtäväksi jää, minkälainen linja tulevaisuudessa omaksutaan sinänsä julkisten videotallenteiden kopioiden luovuttamisen suhteen, ja viekö kehitys enemmänkin siihen suuntaan, että videotallenteet ovat tuomioistuimessa nähtävissä, mutta niitä ei ainakaan kovin matalalla kynnyksellä luovuteta tuomioistuimen ulkopuolelle. Lisäksi huomioon otettavaa on, että toimittajilla on myös vastuunsa mahdollisesti saamiensa videotallenteiden käytöstä, eikä tallenteiden luovuttaminen automaattisesti tarkoita sitä, että niitä voisi sellaisenaan julkaista tiedotusvälineissä tai muilla alustoilla. Tuomioistuimen on kuitenkin etukäteisarvioinnissaan pohdittava, onko mahdollisella käyttötarkoituksen esille tuomisella ja joukkoviestinten itsesääntelyllä merkitystä sen arvioinnissa, voidaanko tuomioistuimen ulkopuolelle luovuttaa kopio videotallenteesta, jossa vastaaja on tunnistettavissa.

Lisäksi huomioitavaa on, että oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 13 §:n sanamuotoa on muutettu. Uusi sanamuoto nostaa esille kärjäoikeudessa tehdyt kuva- ja äänitallenteet, joiden osalta tallenne voidaan luovuttaa vain tuomioistuimessa nähtäväksi. Tämä uudistus koskee suullisen todistelun videomista kärjäoikeuksissa. Tulevaisuudessa pyyntöjä saada kopioita kärjäoikeuksissa kuvatuista videotallenteista voi tulla yhä enenevässä määrin. Uudistetun sanamuodon mukaisen pykälän voimaantulosta säädetään kuitenkin erikseen.

Nykyisin erilaisten alustojen, kuten sosiaalisen median, kautta on nopeaa ja vaivattomaa levittää kuvia ja videoita laajan yleisön saataville. Verkkoalustojen sekä sosiaalisen median luomat mahdollisuudet voivat myös pikkuhiljaa muuttaa arviointia videotallenteiden kopioiden luovuttamisesta. Yksityisyyden suojan loukkaamisen tavat ja siihen käytettävät välineet ovat ajan saatossa muuttuneet, ja tämäkin voi heijastua tuleviin yksityisyyden suojan loukkaamista koskeviin ratkaisuihin sekä etukäiteisessä että jälkikäiteisessä arvioinnissa.

Lähteet

Kirjallisuus ja virallislähteet

- Hallituksen esitys Eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta (HE 309/1993 vp).
- Hallituksen esitys Eduskunnalle yksityisyyden, rauhan ja kunnian loukkaamista koskevien rangaistussäännösten uudistamiseksi (HE 184/1999 vp).
- Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi (HE 13/2006 vp).
- Hallituksen esitys Eduskunnalle suullisen todistelun tallentamista ja vastaanottamista yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi (HE 133/2021 vp).
- Hirvelä, Päivi – Heikkilä, Satu:* Ihmisoikeudet. Käsikirja EIT:n oikeuskäytäntöön. Alma Talent, Helsinki 2017. Verkkojulkaisu, Alma Talent verkkokirjahylly.
- Jokela, Antti:* Rikosprosessioikeus. Alma Talent, Helsinki 2018. Verkkojulkaisu, Alma Talent verkkokirjahylly.
- Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä yksityisyyden, rauhan ja kunnian loukkaamista koskevien rangaistussäännösten uudistamiseksi (LaVM 6/2000 vp).
- Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä eduskunnalle laeiksi rikoslain, pakkokeinolain 10 luvun 7 §:n ja poliisilain 5 luvun 9 §:n muuttamisesta (LaVM 11/2013 vp).
- Manninen, Sami:* Sananvapaus ja julkisuus. Teoksessa Hallberg, Pekka – Karapuu, Heikki – Scheinin, Martin – Tuori, Kaarlo – Viljanen, Veli-Pekka: Perusoikeudet. WSOY, Helsinki 1999.
- Melander, Sakari:* RL 24: Yksityisyyden, rauhan ja kunnian loukkaamisrikokset. Teoksessa Lappi-Seppälä, Tapio – Hakamies, Kaarlo – Helenius, Dan – Melander, Sakari – Nuotio, Kimmo – Ojala, Timo – Rautio, Ilkka: Rikosoikeus. Alma Talent, Helsinki 2022.
- Neuvonen, Riku:* Sananvapauden sääntely Suomessa. Helsingin seudun kauppakamari, Lakimiesliiton kustannus, Vantaa 2012.
- Neuvonen Riku:* Yksityisyyden suoja Suomessa. Helsingin seudun kauppakamari, Lakimiesliiton kustannus, Viro 2014.
- Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä televisio- ja radiotoimintaa koskevaksi lainsäädännöksi (PeVL 19/1998 vp).

Tiilikka, Päivi: Journalistin sananvapaus. Alma Talent, Helsinki 2018. Verkkojulkaisu, Alma Talent verkkokirjahylly.

Viljanen, Veli-Pekka: Yksityiselämän suoja. Teoksessa Hallberg, Pekka – Karapuu, Heikki – Scheinin, Martin – Tuori, Kaarlo – Viljanen, Veli-Pekka: Perusoikeudet. WSOY, Helsinki 1999.

Oikeuskäytäntö

Korkein oikeus

KKO 2019:101

KKO 2018:51

KKO 2013:100

KKO 2005:136

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin

Lingens v. Itävalta, 8.7.1986

Z v. Suomi, tuomio 25.2.1997

Fressoz ja Roire v. Ranska 21.1.1999

von Hannover v. Saksa ja Bladet Tromsø ja Stensaas v. Norja, suuri jaosto 20.5.1999.

Bladet Tromsø ja Stensaas v. Norja 20.5.1999

Amann v. Sveitsi, tuomio 16.2.2000 (suuri jaosto)

Bergens Tidende ja muut v. Norja 2.5.2000

P4 Radio Hele Norge v. Norja, päätös 6.5.2003

Pedersen ja Baadsgaard v. Tanska, 19.6.2003

Sidabras ja Dziautas v. Liettua 24.7.2004

Tourancheau ja July v. Ranska 24.11.2005

Lindon, Otchakovsky-Laurens ja July v. Ranska, GC, 22.10.2007

Campos Damaso v. Portugali 24.4.2008

Egeland ja muut v. Norja 16.4.2009

Eerikäinen ja muut v. Suomi 10.9.2009

Saaristo ja muut v. Suomi, 12.10.2010

Pinto Coelho v. Portugali 28.6.2011

Novaya Gazeta ja Borodyanskyi v. Venäjä 28.3.2012

Krone Verlag GmbH v. Itävalta, 19.6.2012

Yordanova ja Toshev v. Bulgaria 2.10.2012

Egill Einarsson v. Islanti 7.11.2017

Hovioikeudet

Helsingin hovioikeus 30.12.2020 ratkaisu nro 1822

Helsingin hovioikeus 30.12.2020 ratkaisu nro 1820

Helsingin hovioikeus 21.6.2021 ratkaisu nro 2285

Helsingin hovioikeus 2.2.2022 ratkaisu nro 150

Turun hovioikeus 18.10.2022 ratkaisu nro 636

Käräjäoikeus

Varsinais-Suomen käräjäoikeus 16.5.2022 ratkaisu nro 587

Maiju Päivärinne

Tehostettu matkustuskielto ja tutkinta-aresti tutkintavankeuden vaihtoehtoina – havaintoja oikeuskäytännöstä

1. Johdanto

Tutkintavankeudella tarkoitetaan aikaa, jonka rikoksesta epäilty on vangittuna rikoksen johdosta ennen täytäntöönpanokelpoista tai lainvoimaista tuomiota. Tutkintavankeuden tarkoituksena on turvata rikoksen esitutinnan, oikeudenkäynnin ja rangaistuksen täytäntöönpanon asianmukainen toteutuminen ja estää rikollisen toiminnan jatkaminen.

Tutkintavankeus merkitsee voimakasta puuttumista perus- ja ihmisoikeutena suojattuun henkilökohtaiseen vapauteen. Varsinkin pitkäkestoiseen tutkintavankeuteen liittyy rikoksesta epäillyn kannalta monenlaisia henkilökohtaisia ja sosiaalisia haitta-vaikutuksia. Viranomaisnäkökulmasta tutkintavankeuden toimeenpano aiheuttaa kustannuksia, minkä lisäksi tutkintavankien määrällä on välitön vaikutus vankiloiden käyttöasteeseen. Tutkintavankien määrä on noussut huomattavasti 2000-luvun aikana muun muassa huumausainerikollisuuden, järjestäytyneen rikollisuuden, rikollisuuden kansainvälistymisen ja poliisin tiedonhankintamenetelmien kehittymisen myötä. Samoista syistä myös rikosprosessien kestot ovat pidentyneet.

Tutkintavangin kohtelussa lähtökohtana on Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklasta ilmenevä syyttömyysolettama, jonka mukaan jokaisella rikoksesta epäillyllä on oikeus tulla pidetyksi syyttömänä, kunnes hänen syyllisyytensä on laillisesti näyttetty toteen. Syyttömyysolettamasta seuraa, että tutkintavankeusajasta ei tulisi muodostua etukäteistä rangaistuksen suorittamista. Tutkintavankeutta tulisi käyttää vasta viimesijaisena keinona, mikäli tavoiteltavaa tarkoitusta ei saavuteta lievemmillä pakokeinoilla. Vähimmän haitan periaatetta ja myös suhteellisuusperiaatetta ilmentävä näkökohta edellyttää, että tutkintavankeudelle olisi käytettävissä toimivia ja uskottavia vaihtoehtoja.¹

Oikeusministeriö asetti marraskuussa 2006 työryhmän selvittämään sähköisen valvonnan mahdollisuuksia Suomessa. Työryhmä antoi mietintönsä vuonna 2007. Sähköistä valvontaa koskevan mietinnön mukaan tavanomaisia matkustuskieltoja rikottiin paljon: esimerkiksi vuoden 2007 kahdeksan ensimmäisen kuukauden aikana

---

¹ HE 252/2016 vp s. 4–5.

poliisi oli määrännyt 397 matkustuskieltoa, ja samana aikana oli rikottu 202 kieltoa. Matkustuskiellon rikkomista valvottiin vaihtelevasti, ja erillisen valvontajärjestelmän puuttumisen vuoksi matkustuskieltoa rikkoneet jäivät yleensä kiinni kiellon rikkomisesta jouduttuaan poliisiin kanssa tekemisiin muista kuin matkustuskieltoon liittyvistä syistä. Siihen nähden, että matkustuskiellon rikkomisesta kiinni jääminen oli sattumanvaraista, poliisin tietoon tulleiden kiellon rikkomisten määrä oli huomattavan suuri.² Työryhmä päätyi ehdottamaan sähköisen valvonnan liittämistä kaikkiin matkustuskieltoihin.³

Työryhmän mietinnöstä järjestetyn lausuntokierroksen perusteella suurin osa lausunnonantajista suhtautui torjuvasti ehdotukseen sähköisen valvonnan liittämisestä jokoiseen matkustuskieltoon, mutta sähköisen valvonnan käyttöä pakkokeinoissa pidettiin sinänsä tarpeellisena ja selvittämisen arvoisena.⁴ Ristiriitaisen lausuntopalautteen vuoksi työryhmän ehdotukset eivät edenneet vielä osaksi 1.1.2014 voimaan tullutta pakkokeinolakia (806/2011).

Oikeusministeriö asetti jälleen helmikuussa 2014 työryhmän selvittämään tutkintavankeuden vaihtoehtoja ja järjestämistä. Työryhmän mietinnön⁵ ja siitä saatujen lausuntojen⁶ perusteella valtioneuvosto antoi 1.12.2016 eduskunnalle hallituksen esityksen tutkintavankeuden vaihtoehtoja ja järjestämistä koskevaksi lainsäädännöksi.⁷ Eduskunnan lakivaliokunta puolsi hallituksen esitystä asiantuntijoita kuultuaan ja kirjallisia lausuntoja vastaanotettuaan.⁸ Hallituksen esityksen pohjalta pakkokeinolakia uudistettiin lisäämällä pakkokeinojen valikoimaan tehostettua matkustuskieltoa ja tutkinta-arestia koskevat säännökset. Ensimmäisiä täsmennystarpeita muun muassa pakkokeinojen alkamisaikaa, etsintäkuuluttamista ja päätösvaltaa koskeviin säännöksiin ilmeni jo ennen säännösten voimaantuloa sitä valmisteltaessa.⁹

Tehostettua matkustuskieltoa ja tutkinta-arestia (jäljempänä myös ”uudet pakkokeinot”) koskevat uudet säännökset ovat tulleet voimaan 1.1.2019. Tätä kirjoittaessa lakimuutokset ovat olleet voimassa hieman yli neljän vuoden ajan. Käytännön lainkäyttötyössä ja myös media uutisoinnin¹⁰ perusteella on syntynyt käsitys, että uusia pakkokeinoja on toistaiseksi käytetty varsin vähän. Tehostettuja matkustuskieltoja on määrätty suhteellisen harvoin ja tutkinta-arestia ei tiettävästi ole määrätty vielä lain-

2 Oikeusministeriön työryhmämietintö 2007:17 s. 53.

3 Oikeusministeriön työryhmämietintö 2007:17 s. 66.

4 Oikeusministeriön lausuntoja ja selvityksiä 2008:17 s. 28.

5 Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 5/2016.

6 Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 34/2016, lausuntoyhteenveto.

7 HE 252/2016 vp.

8 LaVM 10/2017 vp.

9 HE 222/2018 vp s. 4.

10 Esimerkiksi Yleisradion artikkeli ”Poliisi ei luota nilkkapantaan ja kotiarestiin, joiden piti parantaa tutkintavankien asemaa: ”Pelkona on, että epäilty katoaa ikuisiksi ajoiksi”. Julkaistu 29.5.2019 osoitteessa <https://yle.fi/a/3-10792469>. Ks. myös Aamulehden artikkeli ”Tutkintavankien määrä haluttiin pienemmäksi, mutta toisin kävi – tekniset valvontavaihtoehdot toimivat vain poikkeustapauksissa”. Julkaistu 3.8.2019 osoitteessa <https://www.aamulehti.fi/uutiset/art-2000007426258.html>. Molempiin viitattu 11.4.2023.

kaan.¹¹ Lainsäätäjän tarkoituksesta huolimatta uudet pakkokeinot eivät vaikuta osoitautuneen varteenotettaviksi vaihtoehtoiksi tutkintavankeudelle.

Tämän artikkelin tarkoituksena on tarkastella tehostettua matkustuskieltoa ja tutkinta-arestia koskevien säännösten voimassaolon ensimmäisinä vuosina kertynyttä oikeuskäytäntöä ja myös muuta aineistoa sen selvittämiseksi, millaisissa tilanteissa ja missä määrin tehostettua matkustuskieltoa on sovellettu ja minkä vuoksi tutkinta-arestia ei ole sovellettu lainkaan. Uusien pakkokeinojen käyttöaste on jäänyt alhaiseksi, mihin nähden tarkoitus on selvittää, liittyykö tehostettua matkustuskieltoa tai tutkinta-arestia koskevien säännösten tulkintaan tai uusien pakkokeinojen toimivuuteen erityisiä ongelmia. Tutkinta-arestista ei edellä todetuin tavoin ole toistaiseksi vielä lainkaan käyttökokemuksia, mutta huomionarvoista on, että korkein oikeus on ratkaisussaan KKO 2020:79 katsonut, että kysymyksessä olevassa tapauksessa tuomittu A olisi tullut määrätä tutkinta-arestiin vangittuna pitämisen sijasta. Käsittelen mainitun ratkaisun sisältöä tarkemmin jäljempänä oikeuskäytäntöä koskevassa osiossa.

2. Yleistä uusista pakkokeinoista

Tehostettu matkustuskielto ja tutkinta-aresti ovat teknisillä tarkkailulaitteilla valvottuja pakkokeinoja, jotka tuomioistuin voi määrätä vangitsemisen tai vangittuna pitämisen sijasta. Edellytyksenä edellä mainittuun kieltoon tai arestiin määrättävän henkilön suostumuksen lisäksi on se, että pakkokeinon kohteena oleva henkilö sitoutuu noudattamaan hänelle asetettavia velvollisuuksia ja että velvollisuuksien noudattamista voidaan pitää todennäköisenä. Tehostettu matkustuskielto voidaan määrätä ennen rangaistukseen tuomitsemista. Tutkinta-aresti voidaan määrätä ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomitsemisen jälkeen, jos rangaistuksen pituus on vähemmän kuin kaksi vuotta vankeutta. Tutkinta-aresti on voimassa siihen saakka, kunnes ehdoton vankeusrangaistus pannaan täytäntöön tai ylempi tuomioistuin toisin määrää.¹²

Tehostettuun matkustuskieltoon tai tutkinta-arestiin määrätyn henkilön olinpaikan varmistaminen tapahtuu pakkokeinon kohteena olevan haltuun annettavan tai hänen ylleen asennetun GPS-laitteen¹³ avulla satelliittipaikannusjärjestelmää hyödyntäen.¹⁴ Laitteiden asentaminen tapahtuu pääsääntöisesti Rikosseuraamuslaitoksen tukipartion toimesta. Valvonnan kohteena olevalle henkilölle annetaan kirjalliset ohjeet laitteiden käytöstä, ja laitteiden asentamisen yhteydessä käydään läpi liikkuma-alueet sekä niiden mahdolliset rajoitukset. Teknisen valvonnan sovelluksessa on käytettävissä erilaisia alueiden määrittelyyn pohjautuvia toimintoja, ja sovellukseen on mahdollista

---

¹¹ Oikeusministeriön työryhmämietintö 2022:1 s. 21–22.

¹² Lailla pakkokeinolain muuttamisesta 101/2018 pakkokeinolakiin (806/2011) lisätyt 2 luvun 12 a § 1 momentti ja 5 luvun 1 a § 1 momentti sekä HE 252/2016 vp s. 1 ja 41.

¹³ Lyhenne sanoista ”Global Positioning System”.

¹⁴ HE 252/2016 vp s. 27.

määritellä niin sanottu varoalue, joka ilmoittaa valvonnan kohteena olevalle henkilölle hänen läheystessään aluetta, jolla hänen ei ole sallittua liikkua tai oleskella.¹⁵

Valvontaa kohdistetaan henkilön olinpaikkaan, joten henkilön on oltava paikassa, jossa hänet on määrätty oleskelemaan tai jonne hänet on määrätty saapumaan. Valvontaa ei kohdisteta erikseen siihen, mitä henkilö kysymyksessä olevassa paikassa tekee. Valvontaa ei kohdisteta myöskään asunnon sisäpuolelle. Tehostettuun matkustuskieltoon määrätty voidaan velvoittaa ilmoittautumaan tiettyinä aikoina poliisille tai Rajavartiolaitokselle. Tutkinta-arestiin määrätty henkilö on velvollinen pitämään tiettyinä aikoina yhteyttä Rikosseuraamuslaitokseen eli käytännössä sähköisen valvonnan keskusvalvomoon tai valvontakäyntejä suorittavaan tukipartioon.¹⁶ Valvontatapaamiset voivat olla joko ennalta sovittuja tai tukipartion suorittamia yllätyskäyntejä.

Tehostetun matkustuskiellon ja tutkinta-arestin tarkempi sisältö voi vaihdella sen mukaan, minkä laatusesta rikosepäilystä on kysymys. Kiellon tai arestin sisältöä määriteltäessä on otettava huomioon pakkokeinon kohteena olevan henkilön rikostausta, elämäntilanne, asuinpaikka ja mahdollisia muita yksilöllisiä seikkoja. Vastaavaan tapaan kuin kiinni otetun, pidätetyn tai vangitun henkilön yhteydenpitoa voidaan rajoittaa pakkokeinolain (806/2011) 4 luvussa säädetyin tavoin, myös tehostettuun matkustuskieltoon tai tutkinta-arestiin määrättävä voidaan velvoittaa olemaan ottamatta yhteyttä rikosasian asianomistajaan, todistajaan, asiantuntijaan tai rikoskumppaniinsa.

Tehostettuun matkustuskieltoon tai tutkinta-arestiin määrättävä henkilö on velvoitettava pysymään asunnossaan tai muussa asumiseen soveltuvassa paikassa vähintään 12 ja enintään 22 tuntia vuorokaudessa. Tehostettua matkustuskieltoa koskevaan päätökseen voidaan kirjata lupa poistua määrättyltä alueelta työssäkäyntiä varten tai muusta siihen rinnastettavasta syystä. Vähäinen poikkeaminen tehostettua matkustuskieltoa koskevasta velvollisuudesta on mahdollista pidättämiseen oikeutetun virkamiehen luvalla. Tutkinta-arestia koskevasta päätöksestä poikkeaminen edellyttää vankilan tai yhdyskuntaseuraamustoimiston yksikönpäällikön myöntämää poikkeuslupaa, ja velvollisuuksien noudattamatta jättäminen ilman lupaa on mahdollista ainoastaan sairastumisen tai muun ennalta-arvaamattoman ja pakottavan syyn vuoksi.¹⁷

Mikäli tehostettuun matkustuskieltoon määrätty rikkoo kieltoa taikka pakenee, ryhtyy valmistelemaan pakoa, vaikeuttaa asian selvittämistä tai jatkaa rikollista toimintaa, hänet saadaan pidättää ja vangita. Tutkinta-arestia rikkovalle voidaan antaa lievästi velvollisuuksien rikkomisesta kirjallinen varoitus. Mikäli tutkinta-arestiin määrätty kirjallisesta varoituksesta huolimatta tai muuten törkeästi rikkoo velvollisuuksiaan, hänet saadaan pidättää tai vangita. Tutkinta-arestiin määrätty voidaan myös määrätä noudettavaksi Rikosseuraamuslaitoksen määräämään tapaamiseen asian selvittämistä varten.¹⁸

¹⁵ Rikosseuraamuslaitoksen määräys 25.2.2019.

¹⁶ Rikosseuraamuslaitoksen määräys 25.2.2019 ja pakkokeinolaki (806/2011) 2 luku 12 g 1 momentti 3 kohta.

¹⁷ Pakkokeinolaki (806/2011) 5 luku 2 a § ja 6 § sekä 2 luku 12 b § ja 12 h §.

¹⁸ Pakkokeinolaki (806/2011) 5 luku 10 § ja 2 luku 12 i §.

Rikosseuraamuslaitokselta heinäkuussa 2022 saadun tilaston perusteella tehostettu- ja matkustuskieltoja on määrätty lakimuutosten voimassaolon ensimmäisten 3,5 vuoden aikana seuraavat määrät käräjäoikeuksittain.

	1.1.– 30.6.19	1.7.– 31.12.19	1.1.– 30.6.20	1.7.– 31.12.20	1.1.– 30.6.21	1.7.– 31.12.21	1.1.– 30.6.22
Helsingin KO	10	11	5	11	16	12	7
Itä-Uusimaan KO	1			4		4	5
Länsi-Uusimaan KO	5	3	8	9	5	2	3
Etelä-Pohjanmaan KO	2	3	1	1	1		
Kanta-Hämeen KO				1			
Pohjanmaan KO		4		2		1	
Pirkanmaan KO			1	3	1	1	1
Päijät-Hämeen KO		3	4	3	7	5	1
Satakunnan KO						1	
Varsinais-Suomen KO	2	4	4	4	2	10	2
Etelä-Karjalan KO	1	1	1		2	1	
Etelä-Savon KO		1	2	8	1		2
Keski-Suomen KO			1		2		
Kainuun KO						2	
Kymenlaakson KO		2	1	2	7	3	1
Lapin KO				1	3	1	
Oulun KO	8	15	10	9	10	7	2
Pohjois-Karjalan KO	1	5	1	3	4	2	
Pohjois-Savon KO	4	9	3	5	7	3	4
Yhteensä	34	61	42	66	68	55	28

Tarkasteltaessa yhteismääriä käräjäoikeuksittain voidaan havaita, että tehostettuja matkustuskieltoja on määrätty lukumääräisesti eniten Helsingin käräjäoikeudessa (72 kpl) ja toiseksi eniten Oulun käräjäoikeudessa (61 kpl). Seuraavaksi eniten kieltoja on määrätty Länsi-Uudenmaan ja Pohjois-Savon käräjäoikeuksissa (35 kpl), Varsinais-Suomen käräjäoikeudessa (28 kpl) ja Päijät-Hämeen käräjäoikeudessa (23 kpl). Kymenlaakson, Pohjois-Karjalan, Etelä-Savon ja Itä-Uudenmaan käräjäoikeuksissa tehostettujen matkustuskieltojen käräjäoikeuskohtaiset yhteismäärät ovat jääneet alle 20 kappaaleen, ja Etelä-Pohjanmaan, Pohjanmaan, Pirkanmaan, Etelä-Karjalan, Lapin, Keski-Suomen sekä Kainuun käräjäoikeuksissa kieltoja on määrätty alle kymmenen kappaletta käräjäoikeutta kohti. Satakunnan ja Kanta-Hämeen käräjäoikeuksissa on määrätty tarkasteltavana olevan ajanjakson aikana vain yksi tehostettu matkustuskielto.

Käräjäoikeuskohtaisia eroavaisuuksia voidaan perustellusti pitää suhteellisen suu- rina. Eroavaisuudet eivät selity tuomiopiirien alueellisilla erityispiirteillä tai esimer-

kiksi toimialueiden väestöpohjilla, sillä esimerkiksi Pohjois-Savon käräjäoikeuden väestöpohja on noin 248.000 henkilöä ja Pirkanmaan käräjäoikeuden noin 533.000 henkilöä.¹⁹ Pohjois-Savossa tehostettua matkustuskieltoa on käytetty 35 kertaa, kun yli kaksi kertaa suuremman väestöpohjan Pirkanmaalla käyttökertoja on saman ajanjakson aikana ollut vain 7.²⁰

Tehostetun matkustuskiellon käyttömääriä suhteessa käräjäoikeuksissa ratkaistuihin vangitsemisasioihin voidaan tutkia selvittämällä vangitsemisasioiden vuosittaisia kokonaismääriä ja vertaamalla niitä vastaavana aikana määrättyjen tehostettujen matkustuskieltojen määriin.²¹ Tarkastelemalla Tuomioistuinviraston ja Rikosseuraamuslaitoksen ylläpitämiä tilastoja vangitsemisasioiden ja tehostettujen matkustuskieltojen määristä rinnakkain on mahdollista selvittää, missä määrin eri käräjäoikeuksissa on määrätty tehostettuja matkustuskieltoja suhteessa vangitsemisasioiden kokonaismääriin. Ottaen huomioon, että Tuomioistuinviraston tilastoissa vangitsemisasiota ei eritellä tarkemmin, vangitsemisasioiden yhteismäärä sisältää myös sellaisia asioita, joihin tehostettua matkustuskieltoa ei olisi voitu soveltaa. Näin ollen vangitsemisasioiden ja tehostettujen matkustuskieltojen käyttömäärien jäljempänä esitettävät prosentuaaliset suhdeluvut eivät ole absoluuttisen tarkkoja, mutta niitä voidaan pitää suuntaa antavina erityisesti käräjäoikeuskohtaisia eroavaisuuksia tarkasteltaessa.

Alla olevaan taulukkoon olen poiminut Tuomioistuinviraston asiamääriä koskevas-ta tilastosta käräjäoikeuksissa ratkaistujen vangitsemisasioiden määrät tämän tutkimuksen havainnointijakson kokonaisten vuosien 2019–2021 aikana.

Käräjäoikeus	2019	2020	2021	2019–2021
Ahvenanmaan KO	14	12	7	33
Etelä-Karjalan KO	63	40	23	126
Etelä-Pohjanmaan KO	91	121	78	290
Etelä-Savon KO	34	55	35	124
Helsingin KO	533	543	609	1685
Itä-Uudenmaan KO	238	229	202	669
Kainuun KO	17	12	18	47
Kanta-Hämeen KO	57	27	8	92
Keski-Suomen KO	130	96	74	300
Kymenlaakson KO	60	89	75	224

¹⁹ Tunnuslukuja väestöstä. Tilastokeskuksen tietokanta. Pirkanmaan ja Pohjois-Savon käräjäoikeuden tuomiopiirin väestö. https://statfin.stat.fi/PxWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__vaerak/statfin_vaerak_pxt_11ra.px/table/tableViewLayout1/?loadedQueryId=45ba5f20-2525-44b7-96f0-0459758e1b5b&timeType=top&timeValue=1. Viitattu 13.4.2023.

²⁰ Samansuuntainen, lyhyempään tarkkailujaksoon perustuva havainto on myös Rekolalla (2020) s. 29.

²¹ Käräjäoikeuksien vangitsemisasioiden lukumäärät ovat saatavilla Tuomioistuinviraston vuositilastoista osoitteessa <https://app.powerbi.com/view?r=eyJrIjoiOGewMTUxNWItMGQ1Ni00ZGE4LTlhMzUtODJiNWewOGNkZGJkIiwidCI6IjdjMTRkZmE0LWmwZmMtNDcyNS05ZjA0LTc2YTQ0M2RlYjA5NSIsImMiOjh9>. Viitattu 1.5.2023.

Lapin KO	84	79	64	227
Länsi-Uudenmaan KO	124	115	75	314
Oulun KO	178	172	162	512
Pirkanmaan KO	222	206	147	575
Pohjanmaan KO	110	100	70	280
Pohjois-Karjalan KO	80	83	67	230
Pohjois-Savon KO	94	108	106	308
Päijät-Hämeen KO	129	115	97	341
Satakunnan KO	65	84	41	190
Varsinais-Suomen KO	204	191	161	556
Yhteensä	2527	2477	2119	7123

Seuraavaan taulukkoon olen koontanut käräjäoikeuksien ratkaisemista vangitsemisasiosta tehostettujen matkustuskieltojen prosentuaalisen osuuden (%) käräjäoikeuksittain niissä käräjäoikeuksissa, joissa tehostettua matkustuskieltoa on sovellettu.²²

Käräjäoikeus	2019	2020	2021	2019–2021
Etelä-Karjalan KO	3,2	2,5	13	4,8
Etelä-Pohjanmaan KO	5,5	1,7	1,3	2,8
Etelä-Savon KO	2,9	18,2	2,9	9,7
Helsingin KO	3,9	2,9	4,6	3,9
Itä-Uudenmaan KO	0,4	1,7	2	1,3
Kainuun KO	0	0	11,1	4,3
Kanta-Hämeen KO	0	3,7	0	1,1
Keski-Suomen KO	0	1	2,7	1
Kymenlaakson KO	3,3	3,4	13,3	6,7
Lapin KO	0	1,3	6,3	2,2
Länsi-Uudenmaan KO	6,5	14,8	9,3	10,2
Oulun KO	12,9	11	10,5	11,5
Pirkanmaan KO	0	1,9	1,4	1
Pohjanmaan KO	3,6	2	1,4	2,5
Pohjois-Karjalan KO	7,5	4,8	9	7
Pohjois-Savon KO	13,8	7,4	9,4	10,1
Päijät-Hämeen KO	2,3	6,1	12,4	6,5
Satakunnan KO	0	0	2,4	0,5
Varsinais-Suomen KO	2,9	4,2	7,5	4,7

Taulukosta ilmenee, että tehostettuja matkustuskieltoja on määrätty vuosien 2019–2021 aikana suhteellisesti eniten (yli 10 %) Oulun, Länsi-Uudenmaan ja Pohjois-

²² Rikosseuraamuslaitoksen toimittaman tilaston perusteella Ahvenanmaan käräjäoikeudessa ei ole vuosina 2019–2021 määrätty lainkaan tehostettuja matkustuskieltoja.

Savon käräjäoikeuksissa. Suhteellisesti vähiten tehostettuja matkustuskieltoja on määrätty Keski-Suomen, Pirkanmaan ja Satakunnan käräjäoikeuksissa (1 % tai alle). Tehostetun matkustuskiellon käyttöä eri käräjäoikeuksissa voidaan perustellusti pitää varsin vaihtelevana.

3. Aiemmista tutkimuksista

Tehostetusta matkustuskiellosta tai tutkinta-arestista ei ole toistaiseksi julkaistu laajempia tutkimuksia, eikä niitä ole käsitelty kotimaisessa oikeuskirjallisuudessa mainintoja tai pykäläviittauksia enemmälti. Esimerkiksi *Launiala* on rikoksesta epäillyn vangitsemisen edellytyksiä, vaihtoehtoja ja liitännäisiä käsittelevässä artikkelissaan sivunnut tehostettua matkustuskieltoa vähemmän haitan periaatetta käsitellessään. Launialan mukaan tutkintavankeudella tavoiteltu päämäärä voidaan usein saavuttaa määräämällä henkilö matkustuskieltoon tai tehostettuun matkustuskieltoon, jolloin optimointivelvollisuuden johdosta tulee valita se pakkokeino, joka on riittävän tehokas tavoitellun päämäärän saavuttamiseksi, mutta puuttuu yksilön oikeuksiin vähemmän kuin vaihtoehtoiset pakkokeinot.²³

Forss on todennut, että vuonna 2014 pakkokeinolakiin lisättiin erilliset kiellot alle 15-vuotiaan rikoksesta epäillyn pidättämisestä, matkustuskieltoon määräämisestä ja vangitsemisesta. Forssin mukaan on kuitenkin selvää, että alle 15-vuotiasta ei ole mahdollista määrätä myöskään tehostettuun matkustuskieltoon, kun otetaan huomioon pakkokeinolain (806/2011) 5 luvun 11 §:n 2 momentin viittaussäännös.²⁴

Sähköisestä valvonnasta, tehostetusta matkustuskiellosta ja tutkinta-arestista on tehty muutamia tämän artikkelin kannalta mielenkiintoisia opinnäytetöitä, joita esitellen tiiviisti alla ja joista osaa käsitellen tarkemmin jäljempänä tässä artikkelissa.

Koskinen on pro gradu -tutkielmassaan tutkinut teemahaastattelujen keinoin, millaisia vaikutuksia valvontarangaistukseen liittyvällä kontrollilla, kuten aikataulutamisella ja liikkumisen rajoittamisella, on rikoksentehtäjän arkeen. Koskisen mukaan valvontarangaistuksen vaikutusten kokeminen ja myös vaikutuksiin sopeutuminen näyttäytyivät yksilöllisinä eri rikoksentehtäjien kohdalla. Valvontarangaistusta suorittaneet henkilöt ovat kokeneet valvontarangaistuksen pääsääntöisesti toimivana ja joka tapauksessa vankeutta parempana seuraamuksena.²⁵

Bäckmann on tarkastellut opinnäytetyössään tutkinta-arestia koskevaa lainsäädäntöä. Bäckmann on käsitellyt lyhyesti myös pakkokeinolain muutoksen taustaa sekä pakkokeinoja yleisellä tasolla. Lisäksi Bäckmann on pyrkinyt asiantuntijahaastatte-

²³ Launiala 2021 s. 143.

²⁴ Forss 2022 s. 383–384. Pakkokeinolain 5 luvun 11 §:n 2 momentin viittaussäännöksessä todetaan, että jollei asiasta erikseen toisin säädetä, tehostettuun matkustuskieltoon sovelletaan, mitä pakkokeinolain 5 luvussa säädetään matkustuskiellosta.

²⁵ Koskinen 2017 s. 77–78.

luiden avulla selvittämään, minkä vuoksi tutkinta-aresti on jäänyt soveltamatta oikeuskäytännössä. Tutkimusta varten Bäckmann on haastatellut oikeusministeriön erityisasiantuntijaa, Itä-Suomen hovioikeuden virkamiestä ja Rikosseuraamuslaitoksen esimiehiä. Bäckmannin mukaan tutkinta-arestia ei ole sovellettu muun muassa siitä syystä, että alle kahden vuoden pituiseen ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomitun vangitseminen ennen lainvoimaisen tai täytäntöönpanokelpoisen tuomion täytäntöönpanoa on harvinaista.²⁶

Rekola on opinnäytetyössään tutkinut tehostetun matkustuskiellon käytön jalkautumiseen vaikuttaneita seikkoja. Tutkimus on toteutettu asiantuntijahaastatteluina vuonna 2020, jolloin tehostettu matkustuskielto oli ollut lainsäädännössä noin 1,5 vuoden ajan. *Rekola* on haastatellut poliisin tutkinnanjohtajia ja pakkokeinoja käsittelevää kärjätuomaria. *Rekolan* mukaan poliisin tulisi voida suoraan vaatia rikoksesta epäillyn määräämistä tehostettuun matkustuskieltoon ilman vangitsemisvaatimuksen esittämistä, tai vaihtoehtoisesti tulisi selvittää, voisiko poliisiviranomainen määrätä tehostetun matkustuskiellon itsenäisesti.²⁷ *Rekola* on kiinnittänyt huomiota myös siihen, että lainsäädäntö ei tällä hetkellä ole tarkkarajainen tehostettuun matkustuskieltoon määrätyn henkilön läsnäolovelvollisuuden osalta päätöksen antamishetken ja sähköisen valvonnan aloittamisen välisenä aikana.²⁸

Peltoluhdan opinnäytetyö pohjautuu rajatulla maantieteellisellä alueella suoritettuun haastattelututkimukseen. *Peltoluhta* on tutkinut, millaisia ongelmia tehostetun matkustuskiellon käytössä on ilmennyt poliisiviranomaisen näkökulmasta. Haastateltavat ovat raportoineet muun muassa valvontalaitteiden tekniikkaan liittyvistä ongelmista ja selkeän käytännön puutteesta tehostetun matkustuskiellon rikkomisen mahdollisten seurausten osalta. Yleisesti poliisit ovat kuitenkin olleet tyytyväisiä tehostettuun matkustuskieltoon, ja sitä on pidetty hyvänä ja käyttökelpoisena pakkokeinona. *Peltoluhdan* tutkimuksen perusteella koulutus sekä tietoisuuden ja myös tiedotuksen lisääminen auttaisivat hyödyntämään tehostettua matkustuskieltoa vielä paremmin. Tehostettuun matkustuskieltoon määrättyjen henkilöiden yhdenvertaisen kohtelun varmistamiseksi kiellon rikkomistilanteissa tulisi olla selkeä, johdonmukainen ja joustamaton linja, jotta kaikilla viranomaisilla ja myös kieltoon määrättyillä olisi selkeä käsitys rikkomisen seurauksista.²⁹

Ronkainen on käsitellyt pro gradu -tutkielmassaan tehostetun matkustuskiellon ja tutkinta-arestin sisältöä ja suhdetta muihin pakkokeinoihin. *Ronkainen* on selvittänyt, missä määrin uusia pakkokeinoja on käytetty ja millaisia kokemuksia viranomaisille on niistä kertynyt. *Ronkainen* on nostanut esiin säännösten tulkinnan ja soveltamisen kannalta ongelmallisia kohtia erityisesti uusien pakkokeinojen määräämiseen ja

---

²⁶ Bäckmann 2020 s. 36.

²⁷ *Rekola* 2020 s. 45–46.

²⁸ Pakkokeinolain (806/2011) 5 lukuun on sittemmin lisätty tehostetun matkustuskiellon valvonnassa käytettävien välineiden kiinnitykseen liittyvä täsmennys (laki 452/2023), jota koskeva pakkokeinolain 5 luvun 5 a § tulee voimaan 1.10.2023.

²⁹ *Peltoluhta* 2021 s. 33 ja 37–39.

toimeenpanoon liittyen. Ronkainen on tarkastellut myös sääntelyn kehityssuuntia ja esittänyt, että tutkinta-arestin käyttöalaa voitaisiin laajentaa korottamalla vankeusrangaistuksen ylärajaa siten, että tutkinta-aresti voisi tulla harkittavaksi myös tuomitun rangaistuksen ollessa enemmän kuin kaksi vuotta vankeutta.³⁰

4. Artikkelin rakenteesta ja tutkimuskysymyksistä

Artikkelin aluksi käyn läpi tiiviisti pakkokeinolakiin lisätyt uudet säännökset tehostetun matkustuskiellon ja tutkinta-arestin edellytysten, sisällön ja uusiin pakkokeinoihin liittyvän menettelyn selvittämiseksi. Esittelen myös tätä kirjoittaessa tiedossa olevat, 1.10.2023 voimaan tulevat lakimuutokset.

Tehostettua matkustuskieltoa ja tutkinta-arestia koskevia säännöksiä, uusien pakkokeinojen sisältöä sekä pakkokeinojen käyttöön liittyviä yleisiä periaatteita on tarkasteltu huolellisesti jo edellä referoiduissa opinnäytetöissä. Niiden tutkimusaineistoihin ei kuitenkaan sisälly lainkaan hovi- tai käräjäoikeustason tuomioistuinratkaisuja uusien pakkokeinojen soveltamistilanteista. Arvelen tämän johtuvan osittain siitä, että ainakaan ajallisesti ensimmäisten opinnäytetöiden laatimisajankohtana oikeuskäytäntöä ei ole vielä ehtinyt juurikaan kertyä. Lisäksi ratkaisujen saaminen tutkimuskäyttöön on voinut osoittautua ongelmalliseksi sen vuoksi, että pakkokeinoasioita koskevat oikeudenkäyntiasiakirjat tulevat julkisiksi oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain (370/2007) 16 §:ssä säädetyllä tavalla pääsääntöisesti viimeistään sitten, kun syyteasiaa käsitellään tai se on jätetty sillensä. Pakkokeinoratkaisuihin kohdistuvan tietopyynnön toteuttaminen on siten tuomioistuimissa melko työlästä, sillä jokaisen hakutulokseksi saadun ratkaisun julkisuus on selvitettävä erikseen. Tähän nähden on ymmärrettävää, että etenkin käräjäoikeudet ovat osoittautuneet haluttomiksi toteuttamaan opinnäytetöiden laatijoiden aineistopyyntöjä.³¹ Helsingin hovioikeuden informaation avustuksella olen saanut tätä tutkimusta varten käyttöni ratkaisuja kaikista Suomen hovioikeuksista, mutta kysymys on jäljempänä selostettavoin tavoin ollut pääasiaratkaisuista, joiden julkisuudesta ei ole ollut epäselvyyttä.

Edellä referoiduissa opinnäytetöissä on pyritty muun muassa lain sisältöä tutkivala ja asiantuntijahaastattelujen avulla löytämään syitä siihen, minkä vuoksi tehostettua matkustuskieltoa on käytetty suhteellisen vähän ja tutkinta-aresteja ei ole määrätty lainkaan. Tällaista tarkastelua ei kuitenkaan toistaiseksi ole suoritettu oikeuskäytäntöä aineistona hyödyntäen. Tässä tutkimuksessa pyrin erityisesti hovioikeuksien oikeuskäytäntöä tarkastelemalla selvittämään, millaisissa konkreettisissa rikosepäilyissä

³⁰ Ronkainen 2022 s. 61–62.

³¹ Esimerkiksi Ronkainen oli kohdistanut aineistopyynnön kaikkiin Suomen käräjäoikeuksiin. Ainoastaan muutama käräjäoikeus oli toimittanut hänelle tietopyynnön mukaista asiakirja-aineistoa, ja saatu aineisto oli osoittautunut kokonaisuudessaan sellaiseksi, että sen perusteella ei ollut ollut mahdollista tehdä alun perin suunnitellun tutkimuksen kannalta hyödyllisiä havaintoja. Ks. Ronkainen 2022 s. 72.

tehostettua matkustuskieltoa on sovellettu käräjä- ja hovioikeustasolla, ja onko oikeuskäytännön perusteella havaittavissa syitä uusien pakkokeinojen alhaiselle käyttöasteelle. Ajallisesti tuomioistuinratkaisuja on ehtinyt kertyä jo alkuvaihetta enemmän, mutta ratkaisujen julkisuuden osalta olen ollut saman haasteen äärellä kuin edellä referoitujen opinnäytetöiden laatijat. Tutkimuksen kannalta laadullisesti parasta oikeuskäytäntöä olisivat sellaiset ratkaisut, jotka sisältäisivät *pro et contra* -perusteita ja rajanvetoa tehostetun matkustuskiellon tai tutkinta-arestin ja lievemmän tai ankaramman pakkokeinon välillä, mutta aineiston rajalliset hankintamahdollisuudet huomioon ottaen olen päätenyt hyödyntämään käytettävissä olevin keinoin koostettua laadullista otantaa, jonka sisältöä ja rajausta selostan tarkemmin jäljempänä oikeustapausten esittelyn yhteydessä.

Oikeuskäytäntöä koskevassa jaksossa käyn ensin läpi aineistooni kuuluvat korkeimman oikeuden ratkaisut. Sen jälkeen esittelen hovioikeusratkaisuja ja sivuan myös yksittäistä käräjäoikeusratkaisua, jonka olen pyytänyt Helsingin käräjäoikeudesta erikseen, kun hovioikeuden ratkaisu on antanut siihen aiheita. Analysoin hovioikeuksien pääasiaratkaisuja käräjäoikeudessa ratkaistavina olleiden rikosnimikkeiden, tehostettuun matkustuskieltoon määrättyjen henkilöiden lukumäärän ja iän sekä tehostettujen matkustuskieltojen kestojen perusteella sekä hovioikeuspiireittäin että koko maan tasolla. Aineiston luotettavuuden osalta huomionarvoista on, että kaikissa hovioikeuksien pääasiaratkaisuisissa on kysymys tilanteista, joissa tehostettua matkustuskieltoa on varmuudella konkreettisesti sovellettu. Hovioikeuksien pääasiaratkaisuja on mukana kaikista hovioikeuspiireistä, joten otantaa voidaan pitää maantieteellisesti kattavana. Oikeustapausaineiston suurin puute liittyy näytteen edustavuuteen sen suhteen, että kysymys on hovioikeuksien ratkaisuisista, mutta läheskään kaikki käräjäoikeuden ratkaisemat asiat eivät etene hovioikeuteen saakka. Ottaen kuitenkin huomioon käräjäoikeusratkaisuihin liittyvissä tietopyynnöissä ilmenneet haasteet, olen tässä tutkimuksessa päätenyt hyödyntämään kohtuullisin ponnisteluin saatavilla olleita hovioikeusratkaisuja ja niiden liitteenä olevia käräjäoikeuden tuomioita tiedostaen, että jäljempänä esitettävä määrällinen informaatio voi parhaimmillaankin olla ainoastaan suuntaa antavaa.

Lain esitöiden mukaan tarkoitus on ollut luoda tutkintavankeudelle vaihtoehtoinen järjestelmä, joka tukee syyttömyysolettamaa ja noudattaa vähemmän haitan periaatetta. Artikkelin lopussa käsittelen uusien pakkokeinojen soveltamisessa ilmenneitä haasteita ja esitän oikeuskäytännöstä tehtävissä oleviin havaintoihin perustuvia arvioita siitä, onko tehostetun matkustuskiellon ja tutkinta-arestin tarkoitus tähänastisten kokemusten perusteella toteutunut.

5. Säädos pohja

5.1 Tehostettu matkustuskielto

Pakkokeinolain (806/2011) 5 luvun 1 §:n mukaan rikoksesta todennäköisin syin epäilty saadaan määrätä pidättämisen tai vangitsemisen sijasta matkustuskieltoon, jos rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta ja epäillyn henkilökohtaisten olosuhteiden tai muiden seikkojen perusteella on syytä epäillä, että hän 1) lähtee pakoon taikka muuten karttaa esitutkintaa, oikeudenkäyntiä tai rangaistuksen täytäntöönpanoa; 2) vaikeuttaa asian selvittämistä hävittämällä, turmelemalla, muuttamalla tai kätkemällä todistusaineistoa taikka vaikuttamalla todistajaan, asianomistajaan, asiantuntijaan tai rikoskumppaniinsa; tai 3) jatkaa rikollista toimintaa. Alle 15-vuotiaana tehdystä rikollisesta teosta epäiltyä ei saa määrätä matkustuskieltoon.

Pakkokeinolain (101/2018) 5 luvun 1 a §:n 1 momentin mukaan, jos tuomioistuin vangitsemisvaatimusta tai vangittuna pitämistä koskevaa asiaa käsitellessään katsoo, että matkustuskielto on riittämätön pakkokeino 1 §:n 1 momentissa tarkoitetun vaaran torjumiseksi, tuomioistuin voi vangitsemisen sijasta määrätä tutkintavangin tai vangittavaksi vaaditun 2 luvun 12 d §:ssä tarkoitetulla tavalla teknisin välinein valvottuun tehostettuun matkustuskieltoon.

Saman pykälän 2 momentin mukaan tehostetun matkustuskiellon määräämisen edellytyksenä on lisäksi, että 1) rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta; 2) vangittavaksi vaadittu tai tutkintavangi suostuu matkustuskiellon toimeenpanoon tehostettuna ja sitoutuu noudattamaan matkustuskieltopäätöksessä asetettavia velvollisuuksia; 3) vangittavaksi vaaditun tai tutkintavangin henkilökohtaisten olosuhteiden ja muiden seikkojen perusteella voidaan pitää todennäköisenä, että hän noudattaa hänelle asetettavia velvollisuuksia.

Edelleen saman pykälän 3 momentin mukaan harkitessaan tehostetun matkustuskiellon määräämistä tuomioistuimen on otettava huomioon vangitsemisvaatimuksen tai vangitsemisen uudelleen käsittelyn yhteydessä esitetty selvitys 1) vangittavaksi vaaditun tai tutkintavangin henkilökohtaisista olosuhteista ja muista vastaavista seikoista; 2) vangittavaksi vaaditun tai tutkintavangin asunnon tai muun asumiseen soveltuvan paikan soveltuvuudesta tehostetun matkustuskiellon toimeenpanoon; 3) vangittavaksi vaaditun tai tutkintavangin tarpeesta liikkua asunnon tai muun asumiseen soveltuvan paikan ulkopuolella.

Lainkohtaa koskevien esitöiden mukaan tehostettu matkustuskielto eroaa 1 §:ssä tarkoitetusta matkustuskiellosta siten, että tehostettu matkustuskielto voidaan määrätä aikaisintaan siinä vaiheessa, kun vangitsemista koskevaa asiaa käsitellään ensimmäisen kerran tuomioistuimessa. Tehostetusta matkustuskiellosta päättää aina tuomioistuin. Tehostetun matkustuskiellon edellytys siitä, että rikoksesta säädetyn ankarimman rangaistuksen tulee olla vähintään vuosi vankeutta, vastaa matkustuskiellolle säädettyä edellytystä. Selvityksen henkilökohtaisista olosuhteista ja muista vastaavista seikoista, asunnon tai muun asumiseen soveltuvan paikan soveltuvuudesta toimeenpanoon sekä

rikoksesta epäillyn liikkumistarpeesta esittäisi lain esitöiden mukaan pääsääntöisesti rikoksesta epäilty, hänen asiamiehensä tai puolustajansa. Liikkumistarpeen kartoittamiseksi tulisi selvittää rikoksesta epäillyn mahdollista työssäkäyntiä, opiskelua ja muuta toimintaa, joka edellyttää poistumista asunnosta.³²

Pakkokeinolain (101/2018) 5 luvun 2 a §:n 1 momentin mukaan tehostettuun matkustuskieltoon määrätty voidaan velvoittaa pysymään asunnossaan tai muussa asumiin soveltuvassa paikassa vähintään 12 ja enintään 22 tuntia vuorokaudessa. Asunnossa pysymisen velvoite tulee pääsääntöisesti ajoittaa kello 21:n ja kello 6:n väliseksi ajaksi. Saman pykälän 2 momentin mukaan matkustuskieltoon määrätyn työstä, opiskelusta tai muusta niihin rinnastettavasta välttämättömästä syystä veloitteen tuntimäärästä ja sen ajoittumisesta voidaan määrätä toisin kuin 1 momentissa säädetään.

Esitöiden mukaan velvoite pysyä asunnossa voitaisiin määritellä yksilöllisesti esimerkiksi mahdollisen työssäkäynnin mahdollistavalla tavalla. Lisäksi veloitteessa tulisi ottaa huomioon mahdollisuus ulkoiluun, kaupassakäynteihin ja muuhun välttämättömien henkilökohtaisten asioiden hoitamiseen.³³

Pakkokeinolain (452/2023) 5 luvun 4 §:ä koskeva muutos tulee voimaan 1.10.2023. Lakimuutoksella muutetaan 4 §:n otsikoksi ”Matkustuskiellosta päättävä viranomais- ja matkustuskieltoa koskeva harkinta”, kun tällä hetkellä voimassa oleva otsikko on ”Matkustuskiellosta päättävä viranomais-”. Pakkokeinolain 5 luvun 4 §:n 4 momentissa säädetään, että tehostetusta matkustuskiellosta päättää aina tuomioistuin.

Pakkokeinolain (101/2018) 5 §:n 1 momentin mukaan päätöksestä, jolla matkustuskielto on määrätty, on käytävä ilmi 1) rikos, jonka vuoksi kielto on määrätty; 2) kiellon peruste; 3) kiellon sisältö; 4) seuraamukset kiellon rikkomisesta; 5) kiellon voimassaoloaika; 6) oikeus saattaa matkustuskiellon voimassa pitäminen tuomioistuimen tutkittavaksi. Pykälän 2 momentin mukaan tehostettua matkustuskieltoa koskevasta päätöksestä on lisäksi käytävä ilmi tekninen valvontatapa. Jos tuomioistuin on määrännyt velvollisuuden pysyä asunnossa, päätöksestä on ilmentävä myös asunnossa pysymisen veloitteen tuntimäärä ja ajoittuminen sekä asunnon tai muun asumiseen soveltuvan paikan osoitetiedot.

Pykälän 3 momentin mukaan päätöksestä on annettava jäljennös kieltoon määrätylle. Jos matkustuskieltoon määrätty ei ole läsnä päätöstä annettaessa tai jos jäljennöstä ei muuten voida antaa tuolloin hänelle, jäljennös voidaan toimittaa hänelle postitse hänen ilmoittamaansa osoitteeseen. Jos tehostettuun matkustuskieltoon määrätty on vapaana eikä päätöstä tehostetusta matkustuskiellosta anneta hänen läsnä ollessaan, tuomioistuimen on annettava päätös tiedoksi jotakin oikeudenkäymiskaaren 11 luvun mukaista todisteellista tiedoksiannottotapaa noudattaen. Edelleen 4 momentin mukaan tehostettua matkustuskieltoa koskevasta päätöksestä sekä sen tiedoksiannosta on viipymättä ilmoitettava Rikosseuraamuslaitokselle ja poliisille.

---

³² HE 252/2016 vp s. 45–46.

³³ Ibid. s. 46.

Pakkokeinolain (452/2023) 5 luvun 5 a § tulee voimaan 1.10.2023. Lisäys koskee tehostetun matkustuskiellon valvonnassa käytettävien välineiden kiinnitystä. Lainkohdan 1 momentin mukaan tuomioistuin voi määrätä tehostettuun matkustuskieltoon määrätyn saapumaan vankilaan, yhdyskuntaseuraamustoimistoon tai muuhun tarkoitukseen soveltuvaan paikkaan 2 luvun 12 d §:ssä tarkoitettujen tehostetun matkustuskiellon valvonnassa käytettävien teknisten välineiden kiinnitykseen. Pykälän 2 momentin mukaan tuomioistuin voi määrätä tehostettuun matkustuskieltoon määrätyn otettavaksi tai pidettäväksi kiinni 1 momentissa tarkoitettun kiinnityksen valmistumiseen asti, jos kiinnitys voidaan suorittaa välittömästi määräyksen antamisen jälkeen.

Lainkohtaa koskevien esitöiden mukaan lisäyksen tarkoituksena on varmistaa, että laitteiden kiinnitys saataisiin tehdyksi mahdollisimman pikaisesti tehostetun matkustuskiellon määräämisen jälkeen, mikäli laitteita ei voitaisi kiinnittää heti määräämisen hetkellä. Määräykselle ei olisi tarvetta esimerkiksi silloin, jos laitteet olisi mahdollista kiinnittää välittömästi istunnon jälkeen tai jos asiaa koskevaa määräystä ei muista syistä pidettäisi tarpeellisena. Rikoksesta epäillyn kiinniottoon tai -pitämiseen liittyen laitteiden kiinnityksen voitaisiin katsoa olevan mahdollista suorittaa välittömästi, jos kiinnitys saataisiin valmiiksi muutaman tunnin sisällä määräyksen antamisesta.³⁴

Poikkeuslupaa koskeva pakkokeinolain (452/2023) 5 luvun 6 § tulee voimaan 1.10.2023. Lainkohdan mukaan pidättämiseen oikeutettu virkamies saa perustellusta syystä ja tutkinnanjohtajaa mahdollisuuksien mukaan kuultuaan yksittäistapauksessa myöntää luvan vähäiseen poikkeamiseen tehostettua matkustuskieltoa koskevassa päätöksessä asetetusta velvollisuudesta, jos kysymys ei ole tutkintavankeuden vaihtoehtona määrättyjä valvontatoimia koskevan puitepäätöksen lainsäädännön alaan kuuluvien säännösten kansallisesta täytäntöönpanosta ja puitepäätöksen soveltamisesta annetun lain (620/2012) mukaisesta tehostettua matkustuskieltoa koskevasta päätöksestä. Tehostettua matkustuskieltoa koskevasta poikkeusluvasta on viipymättä ilmoitettava Rikosseuraamuslaitokselle.

Esitöiden mukaan kysymys on lisäyksestä, jolla otetaan huomioon tutkintavankeuden vaihtoehtona määrättyjä valvontatoimia koskeva puitepäätös ja sitä koskeva täytäntöönpanolaki. Tarkoituksena on varmistaa, että kansallinen lainsäädäntö ei miltään osin ole ristiriidassa sen kanssa, mitä puitepäätöksessä ja sen täytäntöönpanolaissa edellytetään toimivaltaisilta viranomaisilta. Täytäntöönpanolain 4 §:n 3 momentin mukaan tunnustamisesta päättävällä viranomaisella on toimivalta päättää myös valvontatoimien mukauttamisesta, jollaisena voidaan pitää myös matkustuskiellosta poikkeamista.³⁵

Matkustuskiellon voimassaoloa ja kumoamista koskeva pakkokeinolain (452/2023) 5 luvun 8 § tulee voimaan 1.10.2023. Lainkohdan 1 momentin mukaan ennen syytteen nostamista määrätty matkustuskielto on voimassa pääkäsittelyyn asti, jollei sitä ole

---

³⁴ HE 217/2022 vp s. 111.

³⁵ Ibid. s. 112.

määrätty päättymään aikaisemmin tai sitä aikaisemmin erikseen kumota. Matkustuskielto on kumottava kokonaan tai osittain heti, kun edellytyksiä sen voimassa pitämiseen sellaisenaan ei enää ole. Kumoamisesta voi päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies, vaikka matkustuskielto olisi tuomioistuimen määräämä.

Pykälän 2 momentin mukaan matkustuskieltoon määrättyllä on jo ennen syytteen nostamista oikeus saattaa kysymys pidättämiseen oikeutetun virkamiehen määräämän matkustuskiellon voimassa pitämisestä tuomioistuimen tutkittavaksi. Vaatimus on otettava käsiteltäväksi viikon kuluessa sen saapumisesta tuomioistuimelle. Tuomioistuimen on kumottava kielto kokonaan tai osittain, jos se varattuaan asianomaiselle pidättämiseen oikeutetulle virkamiehelle tilaisuuden tulla kuulluksi katsoo, ettei matkustuskiellon pitämiseen sellaisenaan voimassa ole edellytyksiä. Tuomioistuimen määräämän matkustuskiellon uudelleen käsittelyssä noudatetaan soveltuvin osin 3 luvun 15 §:n 1 momentissa säädettyä. Pykälän 3 momentin mukaan, kun tuomioistuin peruuttaa tai lykkää pääkäsitteilyn asiassa, jossa vastaaja on matkustuskiellossa, sen on määrättävä, onko matkustuskielto pidettävä voimassa.

Edelleen pykälän 4 momentin mukaan ratkaistessaan syyteasian tuomioistuin saa määrätä vastaajan 1 §:ssä tarkoitettuun matkustuskieltoon tai hänelle määrätyn tällaisen matkustuskiellon pidettäväksi edelleen voimassa vain, jos hänet tuomitaan ehdottomaan vankeusrangaistukseen. Vapaana oleva vastaaja saadaan määrätä tällaiseen matkustuskieltoon vain syyttäjän tai vastaajalle rangaistusta vaatineen asianomistajan vaatimuksesta. Tuomioistuin saa omasta aloitteestaan määrätä vangitun tai vangittavaksi vaaditun vangitsemisen sijasta edellä tarkoitettuun matkustuskieltoon. Matkustuskielto on tällöin voimassa, kunnes rangaistuksen täytäntöönpano alkaa tai ylempi tuomioistuin toisin määrää.

Matkustuskiellon rikkomisen seurauksia koskeva pakkokeinolain (452/2023) 5 luvun 10 § tulee voimaan 1.10.2023. Lainkohdan mukaan, jos matkustuskieltoon määrätty rikkoo matkustuskieltopäätöksessä määrättyjä velvoitteita, toimii vastoin 5 a §:n 1 momentissa tarkoitettua tuomioistuimen määräystä saapua teknisten välineiden kiinnitykseen, irrottaa tai tekee toimintakyvyttömäksi tehostetun matkustuskiellon valvomiseksi hänen ylleen kiinnitetyn tai haltuunsa annetun teknisen välineen taikka pakenee, ryhtyy valmistelemaan pakoa, vaikeuttaa asian selvittämistä tai jatkaa rikollista toimintaa, matkustuskieltopäätöksen 2 tai 2 a §:ssä tarkoitettua sisältöä saadaan muuttaa tai hänet saadaan matkustuskiellon sijasta pidättää tai vangita. Jos hänelle tuomittu ehdoton vankeusrangaistus on jo tullut täytäntöönpanokelpoiseksi, se saadaan panna heti täytäntöön.

Lain esitöiden mukaan teknisen välineen toimintakyvyttömäksi tekemisessä voisi olla kysymys esimerkiksi siitä, että henkilö poistaisi laitteen virtalähteen ja saisi laitteen sammumaan, tai henkilö estäisi laitteen toiminnan estämällä sen välittämän signaalin lähettämisen, vaikka estäminen ei edellyttäisikään laitteen vahingoittamista tai laitteen virtalähteen poistamista. Mikäli kieltoon määrätty päädyttäisiin moittittavan menettelyn vuoksi pidättämään tai vangitsemaan, kysymys ei olisi itsenäisestä uudesta perusteesta, vaan pidättäminen tai vangitseminen tapahtuisi sillä perusteella,

jonka johdosta henkilö on alun perin määrätty pidättämisen tai vangitsemisen sijasta matkustuskieltoon.³⁶

Pakkokeinolain (101/2018) 5 luvun 11 §:n 2 momentin mukaan tehostetun matkustuskiellon tekniseen valvontaan ja virka-apuun sovelletaan, mitä 2 luvun 12 d ja 12 j §:ssä säädetään. Jollei pakkokeinolain 5 luvussa erikseen toisin säädetä, tehostettuun matkustuskieltoon sovelletaan, mitä mainitussa luvussa säädetään matkustuskiellosta.

5.2 Tutkinta-aresti

Pakkokeinolain (101/2018) 2 luvun 12 a §:n 1 momentin mukaan tuomittu voidaan 12 §:n 1 momentin 2 ja 3 kohdassa tarkoitetuissa tilanteissa määrätä vangitsemisen ja vangittuna pitämisen sijasta tutkinta-arestiin, jos 5 luvun 1 §:ssä tarkoitettu matkustuskielto on riittämätön pakkokeino. Vapaana oleva vastaaja saadaan määrätä tutkinta-arestiin vain syyttäjän tai vastaajalle rangaistusta vaatineen asianomistajan vaatimuksesta. Tuomioistuimien saa omasta aloitteestaan määrätä vangitun tai vangittavaksi vaaditun vangitsemisen sijasta tutkinta-arestiin.

Pykälän 2 momentin mukaan tutkinta-arestiin määräämisen edellytyksenä on, että 1) tuomittu suostuu tutkinta-arestin toimeenpanoon ja sitoutuu noudattamaan tutkinta-arestia koskevassa ratkaisussa asetettavia velvollisuuksia; 2) tuomitun henkilökohtaisten olosuhteiden ja muiden seikkojen perusteella voidaan pitää todennäköisenä, että tuomittu noudattaa hänelle asetettuja velvollisuuksia. Harkitessaan tutkinta-arestiin määräämistä tuomioistuimen on otettava huomioon asian käsittelyn yhteydessä esitetty selvitys 1) tuomitun henkilökohtaisista olosuhteista ja muista vastaavista seikoista; 2) tuomitun asunnon tai muun asumiseen soveltuvan paikan soveltuvuudesta tutkinta-arestin toimeenpanoon; 3) tuomitun tarpeesta liikkua asunnon tai muun asumiseen soveltuvan paikan ulkopuolella. Pykälän 4 momentin mukaan tutkinta-aresti toimeenpannaan tuomitun asunnossa tai muussa asumiseen soveltuvassa paikassa 12 d §:ssä tarkoitettulla tavalla valvottuna. Edelleen pykälän 5 momentin mukaan tutkinta-arestista muutoksenhakutuomioistuimessa ja muutoksenhausta tutkinta-arestia koskevaan päätökseen säädetään 3 luvun 18 ja 19 §:ssä.

Lain esitöiden mukaan tutkinta-aresti olisi vangitsemisen tai vangittuna pitämisen vaihtoehto aikaisintaan siinä vaiheessa, kun tuomioistuimien – pääsääntöisesti käräjäoikeus – antaa tuomionsa. Tutkinta-aresti voisi kuitenkin tulla kantelun johdosta kysymykseen myös myöhemmin muutoksenhakutuomioistuimen päätöstä odottaessa. Tutkinta-arestia ei voitaisi käyttää kaikista törkeimmistä rikoksista, joissa tuomittu rangaistus olisi kaksi vuotta vankeutta tai tätä enemmän. Tutkinta-arestia esittäisi pääsääntöisesti vastaaja. Asuntoon rinnastettaisiin muu asumiseen soveltuva paikka,

---

³⁶ HE 217/2022 vp s. 113.

joka voisi olla esimerkiksi asuntola, hoitolaitos tai muu näihin rinnastettava paikka. Tuomitun suostumus toimeenpanoon ja sitoutuminen tutkinta-arestille asetettujen velvollisuuksien noudattamiseen olisi keskeinen edellytys toimeenpanon onnistumiselle. Selvityksen tuomitun henkilökohtaisista olosuhteista, asunnon tai muun asumiseen soveltuvan paikan soveltuvuudesta toimeenpanoon ja tuomitun liikkumistarpeesta ko koaisi pääsääntöisesti vastaaja tai hänen asiamiehensä sen vuoksi, että selvityksen tekeminen olisi yleensä vastaajan edun mukaista. Selvitys olisi pääsääntöisesti kirjallista, mutta tuomioistuimen harkinnan mukaan myös suullinen selvitys voitaisiin hyväksyä. Selvityksenä asunnosta voisi toimia esimerkiksi vuokrasopimus, selvitys asunnon omistamisesta tai asuntolasta saatu todistus. Liikkumistarpeita koskevan selvityksen tulisi sisältää tietoja mahdollisesta työssäkäynnistä, opiskelusta tai muusta asunnosta poistumista edellyttävästä toiminnasta ja myös liikkumistarpeiden ajoittumisesta. Tutkinta-arestin edellytyksiä harkittaessa tuomioistuin voisi ottaa huomioon, kuinka suuri osa tuomitusta rangaistuksesta on jo pantu toimeen tutkintavankeutena, ja millaisia vaikutuksia vapaudenmenetyksellä on vastaajan mahdolliseen työpaikkaan, opiskeluun ja perheen toimeentuloon.³⁷

Pakkokeinolain (101/2018) 2 luvun 12 b §:n 1 momentin mukaan tutkinta-arestiin määrätty velvoitetaan pysymään asunnossaan tai muussa asumiseen soveltuvassa paikassa vähintään 12 ja enintään 22 tuntia vuorokaudessa. Velvoite tulee pääsääntöisesti ajoittaa kello 21:n ja kello 6:n väliseksi ajaksi. Tutkinta-arestiin määrätty velvoitetaan lisäksi 12 d §:ssä tarkoitettuun tekniseen valvontaan. Pykälän 2 momentin mukaan tutkinta-arestiin määrätyn työstä, opiskelusta tai muusta niihin rinnastettavasta välttämättömästä syystä velvoitteen tuntimäärä ja sen ajoittuminen voidaan määrätä toisin kuin 1 momentissa säädetään.

Edelleen saman pykälän 3 momentin mukaan tutkinta-arestiin määrätty voidaan lisäksi velvoittaa 1) pysymään ratkaisussa määrättyllä paikkakunnalla tai alueella; 2) pysymään poissa tietyltä ratkaisussa mainitulta alueelta tai olemaan liikkumatta siellä; 3) olemaan tiettyinä aikoina tavattavissa työ- tai opiskelupaikallaan; 4) pitämään tiettyinä aikoina yhteyttä Rikosseuraamuslaitokseen; 5) oleskelemaan laitoksessa tai sairaalassa, jossa hän ennestään on tai johon hänet otetaan; 6) olemaan ottamatta yhteyttä todistajaan, asianomistajaan, asiantuntijaan tai rikoskumppaniinsa; 7) luovuttamaan passinsa ja matkustusasiakirjaksi hyväksyttävän henkilökorttinsa Rikosseuraamuslaitokselle.

Lainkohtaa koskevien esitöiden mukaan oleellinen osa tutkinta-arestin sisältöä olisi asunnossa pysymisen velvoite, joka voitaisiin määrätä yksilöllisesti esimerkiksi työssäkäynnin tai opiskelun mahdollistavalla tavalla. Lähtökohtana olisi, että asunnossa tai muussa asumiseen soveltuvassa paikassa tulisi olla ilta- ja yöaikaan. Asunnossa pysymisvelvoite tulisi pääsääntöisesti ajoittaa kello 21:n ja kello 6:n väliseksi ajaksi, mutta tuntimäärästä ja sen ajoittumisesta voitaisiin tuomioistuimen harkinnan mukaan

---

³⁷ HE 252/2016 vp s. 37–39.

poiketa välttämättömästi henkilön työhön, koulutukseen tai muuhun niihin rinnastettavasta syystä. Erona matkustuskieltoon olisi, että tutkinta-arestiin määrätty voitaisiin velvoittaa pitämään yhteyttä sekä luovuttamaan passinsa ja matkustusasiakirjaksi hyväksyttävän henkilökorttinsa poliisin sijasta Rikosseuraamuslaitokselle.³⁸

Pakkokeinolain (101/2018) 2 luvun 12 c §:n 1 momentin mukaan ratkaisusta, jolla tutkinta-arestiin määrätään, on käytävä ilmi 1) asunnossa pysymisen velvoitteen tuntimäärä ja ajoittuminen sekä tekninen valvontatapa; 2) muut tutkinta-arestiin määrätylle asetetut velvollisuudet; 3) seuraamukset tutkinta-arestin velvollisuuksien rikkomisesta. Pykälän 2 momentin mukaan tutkinta-arestiin määräämistä koskevasta ratkaisusta ja sen tiedoksiannosta on ilmoitettava Rikosseuraamuslaitokselle. Jos tutkinta-arestiin määrätty on vapaana eikä ratkaisua tutkinta-arestista anneta hänen läsnä ollessaan, tuomioistuimen on annettava ratkaisu tutkinta-arestista tiedoksi jotakin oikeudenkäymiskaaren 11 luvun mukaista todisteellista tiedoksiantotapaa noudattaen. Pykälän 3 momentin mukaan ratkaisu tutkinta-arestista on voimassa, kunnes rangaistuksen täytäntöönpano alkaa tai ylempi tuomioistuin toisin päättää.

Lain esitöiden mukaan tuomioistuimen ratkaisu voisi olla tuomio taikka tutkinta-arestista, vangitsemisesta, vangittuna pitämisestä tai kantelun johdosta tehty päätös. Jos tuomiota ei julistettaisi heti pääkäsitteilyn jälkeen, vastaaja voitaisiin määrätä matkustuskieltoon tai tehostettuun matkustuskieltoon, mutta ei vielä tässä vaiheessa tutkinta-arestiin. Tuomioistuin ei määräisi siitä, milloin tutkinta-aresti alkaa, sillä Rikosseuraamuslaitoksen on ehdittävä huolehtimaan valvontalaitteiden asentamisesta. Tuomitulta ja hänen asiamieheltään edellytettäisiin aktiivisuutta. Tutkinta-arestin suorittaminen alkaisi, kun laitteet on asennettu.³⁹

Pakkokeinolain (101/2018) 2 luvun 12 d §:n 1 momentin mukaan tutkinta-arestiin määrätylle asetettujen velvollisuuksien noudattamista valvotaan hänen haltuunsa annettavilla tai hänen ylleen ranteeseen, nilkkaan tai vyötärölle kiinnitettävillä teknisillä välineillä taikka tällaisten välineiden yhdistelmillä. Väline ei saa mahdollistaa pysyväisluonteiseen asumiseen käytettäviin tiloihin ulottuvaa 10 luvun 16 §:ssä tarkoitettua teknistä kuuntelua eikä 10 luvun 19 §:ssä tarkoitettua teknistä katselua. Pykälän 2 momentin mukaan valvonnassa on vältettävä aiheettoman huomion herättämistä. Tekninen valvonta on toteutettava puuttumatta enempää kenenkään oikeuksiin ja aiheuttamatta suurempaa haittaa kuin on välttämätöntä valvonnan suorittamiseksi. Edelleen 3 momentin mukaan tutkinta-arestin teknisestä valvonnasta vastaa Rikosseuraamuslaitos. Rikosseuraamuslaitos järjestää tutkinta-arestia koskevan keskusvalvonnan valtakunnallisesti tai alueellisesti noudattaen, mitä yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain (400/2015) 57 §:ssä säädetään. Lain esitöiden mukaan tutkinta-arestin teknisestä valvonnasta vastaisi käytännössä Rikosseuraamuslaitoksen keskusvalvomo.⁴⁰

³⁸ HE 252/2016 vp s. 39–40.

³⁹ Ibid. s. 40–41.

⁴⁰ Ibid. s. 41.

Pakkokeinolain (101/2018) 2 luvun 12 e §:n mukaan tutkinta-arestiin määrätylle ei saa myöntää passia eikä matkustusasiakirjaksi hyväksyttävää henkilökorttia, jos myöntäminen vaarantaa tutkinta-arestin tarkoituksen. Saman luvun 12 f §:n mukaan tutkinta-arestin valvonnasta ja toimeenpanosta vastaa Rikosseuraamuslaitos.

Pakkokeinolain (101/2018) 2 luvun 12 g §:n 1 momentin mukaan tutkinta-arestiin määrätty on velvollinen 1) noudattamaan tutkinta-arestia koskevassa tuomioistuimen ratkaisussa asetettuja velvollisuuksia ja ottamaan välittömästi yhteyttä Rikosseuraamuslaitokseen tutkinta-arestin valvonnan järjestämiseksi; 2) käsittelemään huolellisesti 12 d §:n 1 momentissa tarkoitettuja valvontavälineitä ja noudattamaan niiden käytöstä annettuja ohjeita; 3) pitämään yhteyttä Rikosseuraamuslaitokseen laitoksen määräämällä tavalla. Pykälän 2 momentin mukaan yhteydenpito voi sisältää valvontatapaamisia, valvontakäyntejä, puhelimella tapahtuvaa yhteydenpitoa ja muuta vastaavaa yhteydenpitoa.

Lain esitöiden mukaan valvontakäyntien yhteydessä ei mentäisi tutkinta-arestiin määrätyn kotiin, vaan tutkinta-arestiin määrättyä kehoitettaisiin tulemaan asunnostaan valvontatapaamiseen, joka voitaisiin järjestää asunnon lähellä soveltuvassa paikassa tai esimerkiksi Rikosseuraamuslaitoksen valvonta- ja tukipartion ajoneuvossa. Tarpeetonta huomiota olisi kuitenkin vältettävä, joten Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehet eivät käyttäisi valvontakäynneillä virkavaatetusta. Valvontatapaamisia järjestettäisiin keskimäärin kerran viikossa. Jos tutkinta-arestiin määrätty ei noudattaisi kehoitusta tulla tapaamiseen taikka ei vastaisi puhelimeen, Rikosseuraamuslaitos voisi antaa hänelle kirjallisen varoituksen. Laiminlyönnin jatkuessa meneteltäisiin 12 i §:n 2 momentissa säädetyllä tavalla.⁴¹

Pakkokeinolain (101/2018) 2 luvun 12 h §:n 1 momentin mukaan vankilan yksikönpäällikkö tai yhdyskuntaseuraamustoimiston yksikönpäällikkö saa perustellusta syyistä yksittäistapauksessa myöntää luvan vähäiseen poikkeamiseen tutkinta-arestia koskevassa ratkaisussa asetetusta velvollisuudesta. Tutkinta-arestiin määrätty voi saattaa poikkeusluvan epäämistä koskevan asian syyteasiassa toimivaltaisen tuomioistuimen käsiteltäväksi. Pykälän 2 momentin mukaan tutkinta-arestiin määrätty saa olla noudattamatta tutkinta-arestin velvollisuutta ilman etukäteen saatua lupaa, jos se on yksittäistapauksessa välttämätöntä tutkinta-arestiin määrätyn sairastumisen tai muun ennalta arvaamattoman ja pakottavan syyn vuoksi. Tällöin tutkinta-arestiin määrätyn on viipymättä ilmoitettava asiasta Rikosseuraamuslaitokselle. Pykälän 3 momentin mukaan tutkinta-arestin sisältöä saadaan muuttuneiden olosuhteiden vuoksi tai tärkeästä syystä muuttaa.

Lainkohdan esitöiden mukaan tutkinta-arestiin määrätyn tulisi antaa luotettava selvitys poikkeamisen syystä. Perusteltu syy, joka edellyttäisi tilapäistä poistumista tutkinta-arestin toimeenpanopaikkakunnalta, voisi liittyä esimerkiksi työhön, opiskeluun tai perheeseen. Lupa poikkeamiseen tulisi hankkia etukäteen. Ennalta arvaamattomal-

---

⁴¹ HE 252/2016 vp s. 42.

la ja pakottavalla syyllä tarkoitettaisiin ylivoimaisen esteen kaltaisia tilanteita, kuten esimerkiksi julkisen liikenteen ongelmista aiheutunutta myöhästymistä, hoidossa olevan lapsen tai lähiomaisen äkillistä vakavaa sairastumista tai työpaikalla tapahtunutta tulipaloa tai vesivahinkoa, josta aiheutuisi työssäkäynnin estyminen. Päätös tapahtuman tai esteen hyväksyttävyydestä voitaisiin tehdä ennen poikkeamista, poikkeamisen aikana tai jälkikäteen. Tutkinta-arestin sisällön muuttamista edellyttävä olosuhde olisi esimerkiksi muutto toiseen asuntoon.⁴²

Pakkokeinolain (101/2018) 2 luvun 12 i §:n 1 momentin mukaan, jos Rikosseuraamuslaitos tekemänsä selvityksen perusteella toteaa, että tutkinta-arestiin määrätty on rikkonut lievästi ja ilman 12 h §:n 2 momentissa tarkoitettua syytä hänelle asetettuja velvollisuuksia, Rikosseuraamuslaitos antaa hänelle kirjallisen varoituksen. Sen antamisesta päättää yhdyskuntaseuraamustoimiston yksikönpäällikkö.

Pykälän 2 momentissa säädetään, että jos Rikosseuraamuslaitos tekemänsä selvityksen perusteella toteaa, että tutkinta-arestiin määrätty on kirjallisesta varoituksesta huolimatta tai muuten törkeästi rikkonut hänelle asetettuja velvollisuuksia taikka jos tutkinta-arestiin määrätty jatkaa rikollista toimintaa, pakenee tai ryhtyy valmistelemaan pakoa, Rikosseuraamuslaitoksen on viipymättä ilmoitettava asiasta poliisille ja syyttäjälle. Tutkinta-arestiin määrätty saadaan pidättää ja vangita, jos hän muussa kuin 1 momentissa tarkoitettussa tapauksessa rikkoo hänelle asetettuja velvollisuuksia taikka jatkaa rikollista toimintaa, pakenee tai ryhtyy valmistelemaan pakoa. Tutkinta-arestin suorittamisajaksi ei lueta aikaa sen vuorokauden alusta, jolloin velvollisuuksien rikkominen tapahtui, tutkinta-arestiin määrätty jatkoi rikollista toimintaa tai pakeni. Rikosseuraamuslaitoksen on ilmoitettava syyttäjälle tuomioistuinkäsittelyssä tarvittavat tiedot tutkinta-arestin suorittamisesta. Jos tutkinta-arestiin määrättylle tuomittu ehdoton vankeusrangaistus on jo tullut täytäntöönpanokelpoiseksi, se saadaan panna heti täytäntöön.

Pykälän 3 momentin mukaan vangitsemista ja velvollisuuksien rikkomista koskevan asian käsittelee käräjäoikeus. Käräjäoikeus on päätösvaltainen, kun siinä on yksin puheenjohtaja. Asia voidaan ratkaista tutkinta-arestiin määrätyn poissaolosta huolimatta. Pykälän 4 momentin mukaan rikosseuraamuslaitoksen on varattava tutkinta-arestiin määrättylle tilaisuus tulla kuulluksi 1 ja 2 momentissa tarkoitettua selvitystä tehdessään.

Edelleen pykälän 5 momentin mukaan, jos tutkinta-arestiin määrätty on rikkonut hänelle asetettuja velvollisuuksia, hänet voidaan noutaa Rikosseuraamuslaitoksen määräämään tapaamiseen rikkomuksen selvittämistä varten. Poliisin on annettava noudon toteuttamiseksi virka-apua. Noudosta päättää pidättämiseen oikeutettu poliisimies Rikosseuraamuslaitoksen pyynnöstä. Noudettavaksi määrätty saadaan aikaisintaan kuusi tuntia ennen määrättyä tapaamista ottaa kiinni ja säilöön.

Lain esitöiden mukaan rikkomustilanteet olisivat lähtökohtaisesti lieviä tai törkeitä. Törkeänä rikkomuksena pidettäisiin esimerkiksi useita tunteja kestänyttä poikkeamis-

---

⁴² Ibid. s. 42–43.

ta asunnossa pysymisvelvollisuudesta, asunnosta poistumista yöaikaan tai luvatonta poistumista toimeenpanonpaikkakunnalta, pakenemista, paon valmisteluun ryhtymistä ja rikollisen toiminnan jatkamista. Kun tutkinta-arestiin määrätyn todettaisiin törkeästi rikkoneen velvollisuuksiaan, tutkinta-arestin suorittaminen päättyisi eikä sitä enää vähennettäisi vapaudenmenetyksenä rikoslain 6 luvun 13 §:n 1 momentin nojalla. Siitä, miltä ajalta tutkinta-arestin suorittamisaika otetaan vähennyksenä huomioon, päättäisi tuomioistuin.⁴³

Tuomitusta rangaistuksesta tehtävistä vähennyksistä säädetään rikoslain (102/2018) 6 luvun 13 §:ssä. Lainkohdan 1 momentin mukaan, jos määräaikainen vankeusrangaistus tuomitaan teosta, jonka johdosta rikoksen tehnyt on ollut tehostetussa matkustuskiellossa tai tutkinta-arestissa yhtäjaksoisesti vähintään kaksi vuorokautta, tuomioistuimen on vähennettävä rangaistuksesta vapauden rajoitusta vastaava aika siten, että kaksi vuorokautta tehostetussa matkustuskiellossa tai tutkinta-arestissa vastaa yhtä päivää vankeutta tai se on katsottava rangaistuksen täydeksi suoritukseksi. Jos vähennettävien päivien lukumäärä ei ole kahdella jaollinen, ylijäävä päivä jätetään vähentämättä. Vapaudenmenetyksiaika ja vapauden rajoituksen aika lasketaan päivinä. Tuomioon on merkittävä vapaudenmenetyksen, tehostetun matkustuskiellon ja tutkinta-arestin alkamis- ja päättymispäivät.

Lainkohdan 2 momentin mukaan samoin on meneteltävä, jos vapaudenmenetys on aiheutunut muun saman asian yhteydessä syytteen tai esitutinnan kohteena olleen rikoksen johdosta tai oikeuteen tuotavaksi määrätyn vastaajan säilöön ottamisen johdosta. Lainkohdan 3 momentin mukaan, jos rangaistukseksi tuomitaan sakkoa, 1 momentin mukainen aika on otettava huomioon kohtuullisessa määrin, kuitenkin vähintään vapaudenmenetystä ja vapauden rajoitusta vastaavan ajan pituisena, tai katsottava rangaistuksen täydeksi suoritukseksi.

Pykälän 4 momentin mukaan, jos rangaistukseksi tuomitaan nuorisorangaistus, 1 momentin mukainen vapaudenmenetys ja vapauden rajoitus on otettava huomioon vähennyksenä. Vähennystä laskettaessa yksi vapaudenmenetysvuorokausi vastaa kahden nuorisorangaistuspäivää ja yksi vapaudenrajoitusvuorokausi vastaa yhtä nuorisorangaistuspäivää, jollei tästä ole erityistä syytä poiketa. Lainkohdan 5 momentin mukaan, jos rangaistukseksi tuomitaan rikesakko, vapaudenmenetys on katsottava rangaistuksen täydeksi suorittamiseksi.

Tehostettu matkustuskielto eroaa perusmuotoisesta matkustuskiellosta muun ohella siten, että perusmuotoista matkustuskieltoa ei vähennetä tuomittavasta rangaistuksesta. Sen sijaan aika, jonka rikoksesta epäilty tai tuomittu on tehostetussa matkustuskiellossa tai tutkinta-arestissa, rinnastetaan osittain tutkintavankeuteen, jolloin tämä aika vähennetään täytäntöön pantavana olevan ehdottoman vankeusrangaistuksen suorittamisajasta siten, että kaksi päivää tehostetussa matkustuskiellossa tai tutkinta-arestissa vastaa yhtä päivää tutkintavankeutta. Ylijääviä päiviä ei vähennetä.

---

⁴³ HE 252/2016 vp s. 43–44.

6. Oikeuskäytäntö

6.1 Korkein oikeus

Korkein oikeus on antanut tähän mennessä yhden ratkaisun, jossa asiansanana esiintyy tehostettu matkustuskielto (KKO 2021:62) ja yhden ratkaisun, jossa on arvioitu tutkinta-arestin edellytyksiä (KKO 2020:79). Tätä kirjoittaessa korkeimmassa oikeudessa ei ole vireillä valituslupia, joissa esiintyisi asiansanana tehostettu matkustuskielto tai tutkinta-aresti.⁴⁴

6.1.1 KKO 2021:62

Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2021:62 A:ta oli vaadittu eurooppalaisen pidätysmääräyksen nojalla luovutettavaksi Belgiaan syytetoimenpiteitä varten. Käräjäoikeus oli ennen luovuttamisasian käsittelyä määrännyt säilöön otetun A:n pidettäväksi edelleen säilössä luovuttamispyynnön täytäntöönpanon turvaamiseksi. Korkeimman oikeuden ratkaistavana oli A:n kantelun johdosta kysymys siitä, olisiko A tullut määrätä säilössä pitämisen sijasta tehostettuun matkustuskieltoon.

A oli otettu kiinni Belgian viranomaisen antaman eurooppalaisen pidätysmääräyksen perusteella. Luovuttamispyyntö oli liittynyt A:han Belgiassa kohdistuviin syytetoimenpiteisiin epäilyistä ihmissalakuljetuksesta, väärennyksestä ja salakuljettamisesta osana rikollisryhmää. Ennen asian käsittelyä korkeimmassa oikeudessa A oli määrätty luovutettavaksi Belgiaan ja pidettäväksi edelleen säilössä, joten kantelun kohteena olevan päätöksen lopputulokseen ei voitu puuttua. Ratkaistavana oli siten kysymys siitä, oliko A:n säilöön ottamisen voimassa pitämiseksi ollut lailliset edellytykset vai olisiko hänet tullut säilöön ottamisen asemesta määrätä tehostettuun matkustuskieltoon.

Korkein oikeus lausui arvioinnin oikeudellisista lähtökohdista, että asiassa sovelletaan rikoksen johdosta tapahtuvasta luovuttamisesta Suomen ja muiden Euroopan unionin jäsenvaltioiden välillä annetun lain (jäljempänä EU-luovuttamislaki) säännöksiä, jonka taustalla on eurooppalaisesta pidätysmääräyksestä ja jäsenvaltioiden välisistä luovuttamismenettelyistä tehty neuvoston puitepäätös 2002/584/YOS (jäljempänä puitepäätös). Sekä EU-luovuttamislain että puitepäätöksen lähtökohtana on varmistaa henkilön luovuttamisen tosiasialliset edellytykset estämällä kohdehenkilön pakeneminen tarvittavin kansallisin toimenpitein. EU-luovuttamislain mukaan luovuttamisen täytäntöönpano voidaan Suomessa turvata ottamalla luovutettavaksi pyydetty henkilö säilöön tai määräämällä hänet matkustuskieltoon.⁴⁵

Korkein oikeus katsoi, että tuomioistuimien voi määrätä matkustuskiellon myös tehostettuna luovuttamista koskevan päätöksen täytäntöönpanon turvaamiseksi. Tehostetun

---

⁴⁴ Vireillä olevat valitusluvat on tarkistettu 11.4.2023.

⁴⁵ Laki rikoksen johdosta tapahtuvasta luovuttamisesta Suomen ja muiden Euroopan unionin jäsenvaltioiden välillä (1286/2003) 17 §, 18 § sekä 33 §:n 2 ja 3 momentit.

matkustuskiellon määräämisen edellytysten arviointi, täytäntöönpano ja kiellon tekninen valvonta edellyttävät kuitenkin selvittely- ja valmistelutoimia, jotka osaltaan heikentävät sen soveltuvuutta tiukkoihin määräaikoihin sidotun luovuttamismenettelyn yhteydessä (kohta 5).

Korkein oikeus viittasi aiempaan ratkaisuunsa KKO 2012:62 (kohta 19) ja totesi, että EU-luovuttamislaisissa ja puitepäätöksessä on asetettu tiukka velvollisuus huolehtia siitä, että luovuttamista koskeva ratkaisu on täytäntöön pantavissa. Lähtökohtana on siten luovuttamiseksi määrätyn henkilön määrääminen säilössä pidettäväksi, jollei poikkeuksellisesti ole perusteita määrätä häntä matkustuskieltoon. Säilössä pitämisen käyttämisessä on kuitenkin soveltuvien osin otettava huomioon pakkokeinojen käyttämisessä sovellettavat keskeiset periaatteet, kuten suhteellisuusperiaate ja kohtuuttoman vangitsemisen kieltö.

Korkein oikeus viittasi tuomioistuimen velvollisuuteen perustella pakkokeinoasioita koskevat päätökset riittävän yksityiskohtaisesti, jotta niiden lainmukaisuutta voidaan arvioida. Sama perusteluvelvollisuus koskee myös säilöön ottamisen voimassapidosta päättämistä. Näiltä osin korkein oikeus viittasi aiempaan ratkaisuunsa KKO 2020:16 (kohta 12 ja siinä viitatu ratkaisut). Lisäksi korkein oikeus viittasi tuomioistuimen prosessinjohtovelvollisuuteen ja velvollisuuteen ottaa lievemmän pakkokeinoon käyttömahdollisuus viran puolesta keskusteltavaksi, jotta mahdollisuus tulee riittävällä tavalla selvitettyksi ja käsitellyksi. Pakkokeinoja koskevan päätöksen perusteluista tulee selvästi ilmetä, mihin seikkoihin harkinta ankaramman ja lievemmän pakkokeinoon välillä on perustettu.

Arvioitavana olevassa asiassa A oli käräjäoikeudessa perustellut vaatimustaan tehostetusta matkustuskiellosta sillä, että hänellä oli kolme alaikäistä lasta, jotka asuivat pääsääntöisesti hänen kanssaan. Hänellä oli myös pysyvä oleskelulupa Suomessa. Korkein oikeus piti A:n käräjäoikeudessa esittämiä perusteita varteenotettavina ja käräjäoikeuden päätöksen perusteluja siltä osin puutteellisina, että käräjäoikeus ei ollut päätöksessään ottanut erikseen kantaa A:n vaatimukseen tehostetusta matkustuskiellosta.

Korkeimman oikeuden mukaan säilöön ottamisen voimassa pitämistä puolsi se lähökohta, että säilössä pitämisen tarkoitus on turvata luovuttamisen täytäntöönpano. Säilössä pitäminen on myös EU-luovuttamislain mukaan ensisijainen turvaamistoimi. Lisäksi A:n luovutuspyynnön perusteena olleet syytetoimenpiteet koskivat vakavia niin sanottuja listarikoksia, joiden osalta luovuttamiseen suostutaan rikosten kaksoisrangaistavuutta erikseen tutkimatta. Tekojen luonne huomioon ottaen luovuttamispyynnössä oli tuotu esiin pakenemisen vaaran todennäköisyyttä tukevia seikkoja. Edelleen kysymys oli ensimmäisestä säilöön ottamisen voimassa pitämistä koskevasta tuomioistuimen ratkaisusta, joka oli annettu A:n oltua säilöön otettuna vasta kahden päivän ajan.

Säilöön ottamista vastaan puhuvina seikkoina korkein oikeus piti A:n henkilökohtaisia olosuhteita. Korkein oikeus piti A:n läsnäoloa A:n alaikäisten lasten kannalta inhimillisesti tärkeänä, mutta lasten asemaa ei kuitenkaan voitu pitää erityisen turvatto-

mana, sillä lapset olivat olleet toisen vanhempansa luona, minkä lisäksi lasten tilanne oli lastensuojelun tiedossa.

Säilöön ottamisen voimassa pitämistä puoltavia ja sitä vastaan puhuvia seikkoja punnittuaan korkein oikeus päätyi harkinnassaan siihen, että tehostetun matkustuskiellon määräämisen ei voitu katsoa riittävällä tavalla turvaavan luovutus päätöksen täytäntöönpanoa. A:n säilössä pitämisen jatkaminen ei ollut myöskään suhteellisuusperiaatteen vastaista eikä kohtuutonta. Korkein oikeus totesi johtopäätöksensä, että tässä tapauksessa A oli voitu määrätä pidettäväksi edelleen säilössä.

6.1.2 KKO 2020:79

Ratkaisussa KKO 2020:79 on kysymys tutkinta-arestin edellytysten arvioinnista. Käräjäoikeus oli tuominnut tutkintavankeudessa olleen A:n muun muassa törkeästä pahoinpitelystä, kolmesta pahoinpitelystä ja vammantuottamuksesta vankeuteen yhdeksi vuodeksi yhdeksäksi kuukaudeksi ja määrännyt hänet pidettäväksi edelleen vangittuna jatkamisvaaran (pakkokeinolaki 2 luku 12 §:n 1 momentti 2 b kohta) perusteella.

Hovioikeus oli hylännyt A:n kantelun ja vaatimuksen tutkinta-arestiin määräämisestä ja todennut vangitsemisen edellytysten olevan edelleen olemassa. Hovioikeuden mukaan tutkinta-arestin edellytykset eivät täytyneet, koska A oli syyllistynyt ratkaisu tavana oleviin rikoksiin pian ehdonalaisten vapauten pääsyn jälkeen ja koska A oli syyllistynyt väkivaltarikoksiin myös aiemman ehdonalaisten vapauten aikana. Hovioikeus piti käräjäoikeuden tavoin todennäköisenä, että A jatkoi rikollista toimintaa. Hovioikeus katsoi, että tutkinta-arestiin määrääminen olisi voinut vähentää riskiä siitä, että A menettää asuntonsa. A:n toimittaman selvityksen perusteella vapaudenmenetyksellä ei kuitenkaan ollut haitallisia vaikutuksia hänen työpaikkaansa, opiskeluunsa, toimeentuloonsa, taloudelliseen asemaansa tai sosiaalisten suhteiden ja perhesuhteiden ylläpitämiseen, minkä lisäksi tutkintavankeudessa vietetty aika oli suhteellisen lyhyt verrattuna käräjäoikeuden hänelle tuomitseman vankeusrangaistuksen pituuteen. Näillä perusteilla hovioikeus katsoi, että A:n vangittuna pitäminen ei ollut kohtuutonta.

Korkein oikeus totesi, että vähemmän haitan periaatteen mukaisesti saman tarkoituksen saavuttamiseksi riittävästä pakkokeinoista tulee valita se, jolla vähiten puututaan yksilön oikeuksiin. Tutkinta-arestia on pidettävä vankeuteen nähden ensisijaisena vaihtoehtona sen soveltamiselle säädettyjen edellytysten täytyessä.

Korkeimman oikeuden mukaan tutkinta-aresti soveltuu käytettäväksi arvioitavana olevan tapauksen kaltaisissa tilanteissa, joissa vangitsemisen perusteena on rikollisen toiminnan jatkamisvaara. Jatkamisvaaraa osoittaville seikoille ei voida antaa erityistä merkitystä tutkinta-arestin määräämistä harkittaessa, elleivät seikat nimenomaisesti liity pakkokeinolain 2 luvun 12 a §:n 2 momentissa säädettyjen tutkinta-arestin edellytysten arviointiin.

Korkein oikeus katsoi, että A:n pyyntö tutkinta-arestiin määräämisestä merkitsi hänen suostuvan tutkinta-arestin mahdolliseen toimeenpanoon ja sitoutuneen noudattamaan siihen liittyviä velvollisuuksia. Toimeenpanopaikan osalta A:lla oli vakinainen

asunto, jossa hän asui yksin. A:n asuntoa voitiin siten pitää toimeenpanoon soveltuvana.

Arvioitaessa A:n henkilökohtaisia olosuhteita korkein oikeus totesi, että arvioinnissa korostuu yhtäältä velvollisuuksien noudattamista tukevien seikkojen ja toisaalta velvollisuuksien rikkomista koskevien riskitekijöiden keskinäinen punninta. Tutkinta-aresti merkitsee lievempää puuttumista yksilön oikeuksiin kuin vangittuna pitäminen, mutta se edellyttää tuomitun elämänhallinnalta lähtökohtaisesti enemmän kuin laitospiloissa toteutettava tutkintavankeus. A oli ilmoittanut, että hänellä ei ollut työ- tai opiskelupaikkaa, eikä hän ollut esittänyt selvitystä myöskään näihin liittyvistä suunnitelmista. A oli ilmoittanut eronneensa muutamien syytekohtien asianomistajana olleesta avopuolisostaan. A:n terveydentilasta esitetyn selvityksen perusteella hänellä oli hoitoa edellyttävä sairaus ja päihteiden väärinkäyttöä. A oli maininnut läheiseksi henkilöksi äitinsä, mutta selvityksestä ei muutoin ilmennyt, millaiset sosiaaliset verkostot hänellä oli. A ei ollut ilmoittanut erityisistä liikkumistarpeista asunnon ulkopuolella.

Korkein oikeus katsoi tutkinta-arestin määräämistä puoltavaksi A:n vakituisen asuinpaikan sekä sen, että hän oli eronnut asianomistajana olleesta avopuolisostaan, joka oli myös muuttanut toiselle paikkakunnalle. Tutkinta-arestin määräämättä jättämistä puolsi se, että A:lla ei ollut työ- eikä opiskelupaikkaa eikä suunnitelmia niiden hankkimiseksi. A ei ollut myöskään selvittänyt äidin lisäksi muita perhe- tai muita sosiaalisia suhteita, jotka tukisivat häntä tutkinta-arestin velvollisuuksien noudattamisessa. A oli aikaisemmin usein syylistynyt rikoksiin koeaikana, mutta ottaen huomioon, että rikokset olivat liittyneet parisuhdeväkivaltaan, A:n ja tämän avopuolison eron jälkeen tälle seikalle ei voitu antaa erityisen painavaa merkitystä velvollisuuksien noudattamisen todennäköisyyttä harkittaessa.

Tutkinta-arestin edellytyksiä ja A:n olosuhteita arvioituaan korkein oikeus päätyi siihen, että A:n henkilökohtaisten olosuhteiden ja muiden seikkojen perusteella oli voitu pitää todennäköisenä, että A olisi noudattanut hänelle määrättäviä velvoitteita, minkä johdosta A olisi tullut määrätä tutkinta-arestiin vangitsemisen sijasta. A:n vangittuna pitämiseksi ei siten ollut ollut laillisia edellytyksiä (äänestys).

6.2 Hovioikeudet

6.2.1 Tutkimusaineistoon valikoituneet ratkaisut

Aineistooni kuuluvat hovioikeusratkaisut on kerätty Helsingin hovioikeuden informaatikon avustuksella pyytämällä touko-kesäkuussa 2022 kaikista Suomen hovioikeuksista ratkaisut, joissa esiintyy käsite ”tehostettu matkustuskielto” tai ”tutkinta-aresti” myös mainittujen käsitteiden katkaistuine muotoineen. En ollut rajannut aineistopyyntöäni edellä mainittua tarkemmin, mutta tästä huolimatta vastaukseksi palautui ainoastaan pääasiasratkaisuja. Yhtenä mahdollisena ja jopa todennäköisenä syynä kanteluratkaisujen puuttumiseen pidän työläyttä niiden mahdollisen julkisuuden selvittämisessä,

sillä kuten edellä luvussa 4 todetaan, pakkokeinoasioiden oikeudenkäyntiasiakirjat tulevat julkisiksi pääsääntöisesti viimeistään sitten, kun syyteasiaa käsitellään tai se on jätetty sillensä. Asiakirjan julkisuutta koskeva tieto on siten selvitettävä jokaisen kanteluratkaisun kohdalla erikseen, mikäli tieto ei suoraan ilmene ratkaisusta. Hovi-oikeustason pääasiaratkaisuja saapui kaikista hovioikeuksista yhteensä 123 kappaletta siten, että 120 ratkaisussa oli kysymys tehostetusta matkustuskiellosta. Tutkinta-aresti esiintyi terminä kolmessa ratkaisussa, mutta jäljempänä selvitettävällä tavalla nämä maininnat osoittautuivat käräjäoikeudessa tapahtuneiksi virheellisiksi kirjauksiksi.

Kanteluratkaisujen puuttuminen oli luonnollisesti pettymys, mutta ei yllätys. Jotta sain aineistooni mukaan myös kanteluratkaisuja, päätin etsiä niitä erikseen Helsingin hovioikeudesta, jossa tällä hetkellä työskentelen. Etsin kanteluratkaisuja hovioikeuden asianhallintajärjestelmästä keväällä 2023 sanahakuja ”tehostettu matkustuskielto” ja ”tutkinta-aresti” käyttäen ja sain tulokseksi yhteensä kahdeksan ratkaisua, jotka päätin ottaa mukaan aineistooni. Kanteluratkaisuja, joissa tehostettu matkustuskielto tai tutkinta-aresti mainitaan, löytyy kuitenkin huomattavasti tätä enemmän, sillä useimmiten vangitun kantelu sisältää vähintäänkin toissijaisen vaatimuksen matkustuskieltoon, tehostettuun matkustuskieltoon tai tutkinta-arestiin määräämisestä. Useimmiten tällaiset vaatimukset on kuitenkin hylätty sillä pääasiallisella perusteella, että vangitsemista lievempää pakkokeinoa ei ole pidetty riittävänä. Mukaan valikoituneista kanteluratkaisuksista kuusi liittyi tehostettuun matkustuskieltoon ja kaksi tutkinta-arestiin. Kanteluratkaisujen osalta olen erikseen selvittänyt jokaisen aineistoon sisällyttämäni ratkaisun julkisuuden joko hovioikeuden asianhallinnan avulla tai varmistamalla asian käräjäoikeudesta, mikäli ratkaisun julkisuus ei ole ilmennyt suoraan ratkaisusta.

Kaikissa tehostettua matkustuskieltoa koskevissa pääasiaratkaisuisissa osoittautui olevan kysymys tilanteista, joissa rikoksesta epäillyt henkilöt olivat olleet tehostetussa matkustuskiellossa käräjäoikeuden tuomiota edeltävästi. Koska kysymys ei ole pakkokeinoasioiden ratkaisuisista, ratkaisuisista ei ilmene lainkaan punnintaa siitä, millä kriteereillä tehostetun matkustuskiellon käyttämiseen oli pakkokeinovaiheessa päädytty, mikä luonnollisesti olisi ollut tutkimuksen kannalta kaikkein olennaisinta ja mielenkiintoisinta tietoa. Toisaalta ratkaisuisista voidaan luotettavasti päätellä, millaisissa rikosepäilyissä tehostettu matkustuskielto on varmuudella katsottu soveliaaksi pakkokeinoksi. Päätin hyödyntää aineistoa selvittämällä ratkaisuisista rikosnimikkeitä, jotka rangaistusasteikon puolesta soveltuivat tehostetun matkustuskiellon perusteeksi ja joista tehostettuun matkustuskieltoon määrätyt henkilöt olivat tulleet tuomituiksi jommassakummassa oikeusasteessa. Harkitsin, että ottaisin mukaan myös sellaiset epäilyn asteelle jääneet rikosnimikkeet, joista tehostettuun matkustuskieltoon määrätyille oli vaadittu rangaistusta, mutta joita koskeva syyte oli hylätty molemmissa oikeusasteissa, koska myös hylätyksi tulleiden rikosnimikkeiden joukossa on mahdollista olla tehostetun matkustuskiellon määräämiseen johtaneita rikosepäilyjä. Päädyin kuitenkin tässä kohden operoimaan ainoastaan toteennäytetyillä nimikkeillä pitääkseen suuren ratkaisumäärän seulonnan teknisesti mahdollisimman yksinkertaisena.

Käräjätuomarina työskentelyn, käräjä- ja hovioikeuksien koulutustilaisuuksien sekä osittain myös aihetta käsittelevien opinnäytetöiden perusteella minulle oli muodostunut käsitys, että tehostettua matkustuskieltoa käytettäisiin merkittävässä määrin nuorten eli 15 vuotta täyttäneiden, mutta vielä alle 18-vuotiaiden rikoksesta epäiltyjen kohdalla. Pakkokeinolain (806/2011) 2 luvun 11 §:n 5 momentin mukaan alle 18-vuotiaan rikoksesta epäillyn vangitseminen edellyttää painavia syitä, minkä lisäksi vangitsemiseen erityisesti alaikäisen kohdalla on suhtauduttava varauksella, kun otetaan huomioon lyhyestäkin vankilassa olosta nuorelle aiheutuvat sosiaaliset haitat ja vaara samaistumisesta vankilan rikolliseen alakulttuuriin. Nuoren henkilön kohdalla vangitsemisen tulee ehdottomasti olla viimesijainen keino, johon turvaudutaan vasta silloin, jos mitään muita vaihtoehtoja ei ole enää käytettävissä. Sen selvittämiseksi, pitikö ennakkokäsitykseni paikkansa, päätin tutkia tehostettuun matkustuskieltoon määrättyjen henkilöiden lukumääriä sekä hovioikeuspiireittäin että koko maan tasolla ja selvittää, mikä osuus heistä on ollut 15–18-vuotiaita eli nuoria rikoksentehtäjiä.

Tehostettua matkustuskieltoa ja tutkinta-arestia koskevilla säännöksillä on tavoiteltu säästöä tutkintavankeuspäivissä. Saadakseni suuntaa antavaa arviota siitä, onko mainittu tavoite toteutunut, tutkin hovioikeuden ratkaisujen liitteinä olleiden käräjäoikeuden tuomioiden tuomiolauselmien kirjauksista, mikä on ollut aineistooni kuuluvissa ratkaisuissa tehostetun matkustuskiellon keskimääräinen kesto sekä hovioikeuspiireittäin että koko maan tasolla.

Pääasiaratkaisuissa tutkin tehostettuun matkustuskieltoon liittyviä seikkoja etupäässä hovioikeuden ratkaisuihin liitetystä käräjäoikeuden tuomioista. Aluksi karsin aineistosta ratkaisut, joissa oli kysymys useaan kertaan toimitetusta samasta käräjäoikeuden tuomiosta esimerkiksi tilanteissa, joissa eri vastaajia koskevat muutokset oli käsitelty hovioikeudessa eri päätöksillä tai ratkaistu eri ajankohtina. Tällä kriteerillä tarkempaan tarkasteluun valikoitui yhteensä 110 tehostettua matkustuskieltoa koskevaa ratkaisua. Ratkaisut jakautuivat hovioikeuspiireittäin siten, että Helsingin hovioikeuden ratkaisuja on aineistossa 31 kappaletta, Itä-Suomen hovioikeuden ratkaisuja 37 kappaletta, Rovaniemen hovioikeuden ratkaisuja 24 kappaletta, Turun hovioikeuden ratkaisuja 12 kappaletta ja Vaasan hovioikeuden ratkaisuja kuusi kappaletta.

Ottaen huomioon se edellä todettu, että pääasiaratkaisuihin ei sisälly punnintaa siitä, millä perusteella tehostettua matkustuskieltoa on käytetty, päädyin käsittelemään pääasiaratkaisut massaluonteisesti siltä osin kuin katsoin niistä mahdollisesti olevan saatavissa jonkinlaista tehostetun matkustuskiellon käyttämiseen liittyvää uutta tietoa. Olen kuitenkin varsin tietoinen siitä, että jäljempänä esittämäni numeerinen selvitys on ainoastaan suuntaa antavaa, eikä tutkimustuloksista voida määrällisessä mielessä tehdä kovinkaan luotettavia johtopäätöksiä. Läheskään kaikki tilanteet, joissa tehostettua matkustuskieltoa on sovellettu, eivät etene hovioikeuteen, joten jo sillä perusteella on selvää, että kysymys ei voi olla tarkasta kvantitatiivisesta analyysistä. Huomioon on otettava myös mahdollisuus siitä, että hovioikeuksien asianhallintajärjestelmien sanahaku ei välttämättä ole määrittänyt hakutuloksiksi edes kaikkia olemassa olevia hovioikeusratkaisuja.

Mukaan valikoituihin kanteluratkaisuihin sisältyy kuitenkin tutkimuksen kannalta relevanttia punnintaa eri pakkokeinojen välillä tai muita erityiskysymyksiä, joita olen halunnut tässä yhteydessä nostaa esiin. Käsittelen kanteluratkaisuja yksitellen jäljempänä.

6.2.2 Tehostettu matkustuskielto

6.2.2.1 Rikosnimikkeet

Alla näkyvään taulukkoon olen koonnut tehostettua matkustuskieltoa koskevien pääasiaratkaisujen tuomioista rikosnimikkeet, jotka rangaistusasteikon puolesta ovat voineet olla perusteena tehostetun matkustuskiellon määräämiselle ja joista tehostettuun matkustuskieltoon määrätyt henkilöt ovat tulleet tuomituiksi käräjä- tai hovioikeudessa, sekä kulloisenkin rikosnimikkeen yhteenlasketun esiintymismäärän. Sama henkilö saattaa olla tuomittu useammasta kuin yhdestä rikosnimikkeestä, ja sama henkilö saattaa olla tuomittu useammasta samaa rikosnimikettä koskevasta teosta. Nuorena henkilönä tehdyt rikokset ja yrityksen tai avunannon asteelle jääneet teot ovat taulukossa omina erillisinä riveinään. Rikosnimikkeet esitetään niiden esiintymiskertojen mukaan laskevassa järjestyksessä.

varkaus (rikoslaki 28 luku 1 §)	169
törkeä huumausainerikos (rikoslaki 50 luku 2 §)	54
huumausainerikos (rikoslaki 50 luku 1 §)	48
törkeä varkaus (rikoslaki 28 luku 2 §)	35
varkauden yritys (rikoslaki 28 luku 1 §)	29
moottorikulkuneuvon käyttövarkaus (rikoslaki 28 luku 9a §)	26
ampuma-aserikos (rikoslaki 41 luku 1 §)	23
törkeä liikenneturvallisuuden vaarantaminen (rikoslaki 23 luku 2 §)	18
ryöstö (rikoslaki 31 luku 1 §)	16
pahoinpitely (rikoslaki 21 luku 5 §)	15
vahingon teko (rikoslaki 35 luku 1 §)	15
petos (rikoslaki 36 luku 1 §)	12
maksuvälinepetos (rikoslaki 37 luku 8 §)	11
ryöstö nuorena (rikoslaki 31 luku 1 §)	11
törkeä pahoinpitely (rikoslaki 21 luku 6 §)	10
törkeä ryöstö nuorena (rikoslaki 31 luku 2 §)	9
törkeä kotirauhan rikkominen (rikoslaki 24 luku 2 §)	8
törkeä petos (rikoslaki 36 luku 2 §)	8

vaarallisen esineen hallussapito (rikoslaki 41 luku 5 §)	7
varkaus nuorena (rikoslaki 28 luku 1 §)	7
kätkemisrikos (rikoslaki 32 luku 1 §)	6
laiton uhkaus (rikoslaki 25 luku 7 §)	6
rahanpesu nuorena (rikoslaki 32 luku 6 §)	5
törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö (rikoslaki (540/2011) 20 luku 7 §)	5
törkeä rattijuopumus (rikoslaki 23 luku 4 §)	5
törkeä ryöstö (rikoslaki 31 luku 2 §)	5
törkeän varkauden yritys (rikoslaki 28 luku 2 §)	5
lähestymiskiellon rikkominen (rikoslaki 16 luku 9 a §)	4
moottorikulkuneuvon käyttövarkauden yritys (rikoslaki 28 luku 9 a §)	4
pahoinpitely nuorena (rikoslaki 21 luku 5 §)	4
raiskaus (rikoslaki 20 luku 1 §)	4
seksuaalinen hyväksikäyttö (rikoslaki (540/2011) 20 luku 5 §)	4
tapon yritys (rikoslaki 21 luku 1 §)	4
tietomurto (rikoslaki 38 luku 8 §)	4
lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö (rikoslaki (540/2011) 20 luku 6 §)	3
petoksen yritys (rikoslaki 36 luku 1 §)	3
törkeä raiskaus (rikoslaki 20 luku 2 §)	3
virkamiehen väkivaltainen vastustaminen (rikoslaki 16 luku 1 §)	3
törkeä huumausainerikos, avunanto (rikoslaki 50 luku 2 §)	2
huumausainerikos nuorena henkilönä (rikoslaki 50 luku 1 §)	2
laiton uhkaus nuorena (rikoslaki 25 luku 7 §)	2
luvaton käyttö (rikoslaki 28 luku 7 §)	2
moottorikulkuneuvon käyttövarkaus nuorena (rikoslaki 28 luku 9 a §)	2
pakottaminen nuorena (rikoslaki 25 luku 8 §)	2
rahajäljitelmän levitys nuorena (rikoslaki 37 luku 7 §)	2
ryöstön yritys nuorena (rikoslaki 31 luku 1 §)	2
räjähderikos (rikoslaki 44 luku 11 §)	2
törkeä ampuma-aserikos (rikoslaki 41 luku 2 §)	2
törkeä liikenneturvallisuuden vaarantaminen nuorena (rikoslaki 23 luku 2 §)	2
törkeä maksuvälinepetos (rikoslaki 37 luku 9 §)	2
törkeän pahoinpitelyn yritys (rikoslaki 21 luku 6 §)	2
törkeän ryöstön yritys nuorena (rikoslaki 31 luku 2 §)	2
vaaran aiheuttaminen tietojenkäsittelylle (rikoslaki 34 luku 9 a §)	2

huumausainerikos, avunanto (rikoslaki 50 luku 1 §)	1
varkaus, avunanto (rikoslaki 28 luku 1 §)	1
kavallus (rikoslaki 28 luku 4 §)	1
kätkemisrikos nuorena (rikoslaki 32 luku 1 §)	1
laiton tuontitavaraan ryhtyminen (rikoslaki 46 luku 6 §)	1
oikeudenkäytössä kuultavan uhkaaminen (rikoslaki 15 luku 9 §)	1
omaisuutta koskevan viranomaiskiellon rikkominen (rikoslaki 16 luku 10 §)	1
pahoinpitelyn yritys (rikoslaki 21 luku 5 §)	1
rekisterimerkintärikos (rikoslaki 16 luku 7 §)	1
ryöstön yritys (rikoslaki 31 luku 1 §)	1
tappo nuorena (rikoslaki 21 luku 1 §)	1
tietosuoja-rikos (rikoslaki 38 luku 9 §)	1
törkeä kotirauhan rikkominen, avunanto (rikoslaki 24 luku 2 §)	1
törkeä pahoinpitely nuorena (rikoslaki 21 luku 6 §)	1
törkeä perätön lausuma tuomioistuimessa (rikoslaki 15 luku 3 §)	1
törkeä rahanpesu (rikoslaki 32 luku 7 §)	1
törkeä tietomurto (rikoslaki 38 luku 8 a §)	1
törkeän ryöstön yritys (rikoslaki 31 luku 2 §)	1
törkeän varkauden yritys nuorena (rikoslaki 28 luku 2 §)	1
vaarallisia esineitä koskevien säännösten rikkominen (rikoslaki 41 luku 4 §)	1
vangin karkaaminen (rikoslaki 16 luku 16 §)	1
väärennys (rikoslaki 33 luku 1 §)	1
vahingonteko, yllytys (rikoslaki 35 luku 1 §)	1
yritytty yllytys perättömään lausumaan (rikoslaki 15 luku 5 §)	1

Taulukkoon listattujen rikosten lisäksi tehostettuun matkustuskieltoon määrättyjä henkilöitä on samalla kertaa tuomittu myös lukuisista muista vähäisemmistä rikoksista ja rikkomuksista, jotka rangaistusasteikon perusteella eivät kuitenkaan voi olla tehostetun matkustuskiellon perusteena. Tällaisista rikoksista yleisimmiksi osoittautuivat kulkuneuvon kuljettaminen oikeudetta (rikoslaki 23 luku 10 §) 130 kappaletta, huumausaineen käyttörikos (rikoslaki 50 luku 2 a §) 89 kappaletta, näpistys (rikoslaki 28 luku 3 §) 83 kappaletta ja rattijuopumus (rikoslaki 23 luku 3 §) 81 kappaletta.

6.2.2.2 Tehostettuun matkustuskieltoon määrättyjen lukumäärät

Hovioikeuksien pääasiantekaisista ilmenevä tehostettuun matkustuskieltoon määrättyjen rikoksesta epäiltyjen yhteismäärä on 131 eri henkilöä. Pääasiantekaisujen lukumäärää suurempi määrä selittyy sillä, että samassa asiassa on saattanut olla useampi

kuin yksi tehostettuun matkustuskieltoon määrätty vastaaja. Muutamissa tapauksissa sama vastaaja on myös saattanut olla määrättyä tehostettuun matkustuskieltoon kahdessa erillisessä jaksossa, minkä olen ottanut huomioon jäljempänä tehostettujen matkustuskieltojen keskimääräistä kestoja laskettaessa.

Alla näkyvästä taulukosta ilmenevät hovioikeuksien pääasiallisiin poimitut tehostettuun matkustuskieltoon määrättyjen rikoksesta epäiltyjen lukumäärät hovioikeuspiireittäin. Nuorten osuus esitetään sekä lukumääränä että prosentuaalisena osuutena kaikista tehostettuun matkustuskieltoon määrättyistä.

Hovioikeuspiirit	kaikki yhteensä lkm	nuoret 15–18 v lkm	nuorten osuus %
Helsingin hovioikeus	43	14	32,6
Itä-Suomen hovioikeus	38	1	2,65
Rovaniemen hovioikeus	29	2	6,9
Turun hovioikeus	14	0	0
Vaasan hovioikeus	7	0	0

Kaikki hovioikeuspiirit huomioon ottaen tehostettuun matkustuskieltoon määrättyjä nuoria rikoksesta epäiltyjä on ollut yhteensä 17 kappaletta, joka vastaa noin 13 prosenttia kaikista tehostettuun matkustuskieltoon määrättyistä.

6.2.2.3 Tehostetun matkustuskiellon keskimääräinen kesto

Hovioikeuksien pääasiallisiin ilmenevä yksittäisten tehostettujen matkustuskieltojen kesto vaihtelee aineiston ratkaisussa kahdesta päivästä yli kahteen sataan päivään. Mikäli sama henkilö on ollut tehostettuun matkustuskieltoon määrättyä kahdessa eri jaksossa, olen ottanut seikan huomioon erottamalla jaksot toisistaan ja laskemalla kestot erillisinä.

Tehostetun matkustuskiellon keskimääräinen kesto	vuorokautta
Itä-Suomen hovioikeus	57
Helsingin hovioikeus	53
Rovaniemen hovioikeus	49
Vaasan hovioikeus	46
Turun hovioikeus	40
Koko maa	49

6.2.2.4 Tehostettua matkustuskieltoa koskevat kanteluratkaisut

Helsingin hovioikeuden 2.2.2022 antama päätös nro 158 koskee A:n kantelua vangitsemisesta tilanteesta, jossa käräjäoikeus oli ensin määrännyt hänet tehostettuun matkustuskieltoon. A oli rikkonut tehostettua matkustuskieltoa irrottamalla valvon-

tapannan, minkä johdosta käräjäoikeus oli kantelun kohteena olevalla ratkaisullaan määrännyt hänet vangittavaksi käräjäoikeuden pääkäsittelyyn saakka. A vaati vangitsemispäätöksen kumoamista ja tehostetun matkustuskiellon jatkamista. A myönsi irrottaneensa valvontapannan, mutta esitti menettelylleen terveydentilaan liittyvän perustelun. A oli myös itse ilmoittanut pannan irrottamisesta hätäkeskukseen. Syyttäjä oli ohjeistanut A:n puolustajaa ohjeistamaan A:ta terveydentilaan liittyvien seikkojen selvittämisessä.

Hovioikeuden arvioitavana oli kysymys siitä, oliko A saanut luottaa viranomaisilta saamaansa lupaukseen siitä, että terveydentilaan liittyvien edellytysten täytyessä tehostettua matkustuskieltoa voidaan jatkaa. Hovioikeus totesi, että A oli ollut tietoinen kiellosta irrottaa valvontapanta. Asiassa saatu selvitys siitä, millaisia ja milloin annettuja toimintaohjeita A oli saanut pannan irrottamisen jälkeen, oli ristiriitaista. A oli kuitenkin itse luvattomasti irrottanut valvontapannan, eikä hän ollut useaan päivään ryhtynyt tehokkaisiin toimenpiteisiin terveydentilaansa liittyvien seikkojen selvittämiseksi ja pannan uudelleen kiinnittämisen sekä teknisen valvonnan jatkamisen mahdollistamiseksi. A:n katsottiin rikkoneen tehostettua matkustuskieltoa. A:n vangitsemista ei voitu pitää myöskään kohtuuttomana, joten hovioikeus hylkäsi kantelun.

Helsingin hovioikeuden 3.6.2022 antama päätös nro 774 koskee A:n kantelua vangitsemisesta. A on vaatinut, että hänet määrätään ensisijaisesti heti päästettäväksi vapaaksi tai toissijaisesti joko matkustuskieltoon tai tehostettuun matkustuskieltoon.

A oli esittänyt, että hänet voitaisiin velvoittaa oleskelemaan erään henkilön luona toisella paikkakunnalla kuin epäillyn rikoksen tekopaikkakunta. Toisaalta A oli kantelussaan ilmoittanut myös tarpeestaan asioida muussa yhteydessä epäillyn rikoksen tekopaikkakunnalla. Hovioikeus katsoi, että asiassa ilmenneet liitynnät epäillyn rikoksen tekopaikkakunnalle ja A:n esittämä asumisjärjestely huomioon ottaen ei voitu pitää todennäköisenä, että A noudattaisi hänelle tehostetun matkustuskiellon yhteydessä asetettavia velvollisuuksia. A:n kantelussaan esittämät seikat eivät varteenotettavalla tavalla tukeneet tehostettuun matkustuskieltoon määräämistä, joten kantelu hylättiin.

Helsingin hovioikeuden 28.6.2022 antamassa päätöksessä nro 948 on kysymys poliisiviranomaisen kantelusta tilanteesta, jossa käräjäoikeus oli määrännyt A:n tehostettuun matkustuskieltoon. Rikoskomisario on vaatinut, että A määrätään tehostetun matkustuskiellon asemesta vangittavaksi. Vangittavaksi vaadittu A oli 15-vuotias, eikä asiassa ollut ilmennyt, että hän olisi ikäistään kehittymättömämpi. A oli ollut epäiltynä samantyyppisestä vakavasta rikollisuudesta myös aikaisemmin, joten kysymys ei ollut yksittäisestä ymmärtämättömyydestä tai ajattelemattomuudesta johtuneesta menettelystä. Asiassa oli ilmeinen vaikeuttamisvaara. Kantelija pyysi hovioikeutta toteamaan, että käräjäoikeus oli asettanut kohtuuden ja painavien syiden arvioinnin tähän tapaukseen liittyvillä perusteilla liian korkeaksi ja että epäilty olisi tullut vangita.

A vastusti vangitsemista ja vaati ensisijaisesti, että kantelu jätetään tutkimatta sillä perusteella, että kantelijakaan ei kantelun perusteella odottanut, että epäillyn vangitseminen tosiasiallisesti enää prosessin tuossa vaiheessa turvaisi esitutkintaa ja että epäilty vangitaisiin. Kun kantelijan käsitys asian lopputuloksesta oli sama kuin käräjä-

oikeuden, ei kantelua tullut tutkia. Mikäli kantelu tutkittaisiin, käräjäoikeuden päätös oli oikea eikä sitä tullut muuttaa.

Hovioikeus totesi yleisenä pääsääntönä olevan, ettei oikeutta muutoksenhakuun ole tilanteissa, joissa ratkaisun lopputulos ei voi muutoshakemuksen johdosta muuttua. Tässä tapauksessa A oli määrätty tehostettuun matkustuskieltoon, jonka erityisenä edellytyksenä oli katsottu olleen jatkamisvaaran lisäksi vaikeuttamisvaara vangitsemisvaatimuksessa ilmoitetuin tavoin. Hovioikeus viittasi korkeimman oikeuden ratkaisun KKO 2019:99 kohtaan 14, jossa todetaan, että rikoksesta epäilty voi esitutkintakuulustelujen jälkeen vielä vaikuttaa kanssavastaajan kertomukseen ennen kuin tätä kuullaan rikosasian pääkäsittelyssä, ja että esitutkintakertomuksen merkitys on toisenlainen kuin välittömästi oikeudenkäynnissä annetun kertomuksen, sillä asia ratkaistaan sen perusteella, mitä pääkäsittelyssä on käynyt ilmi. Hovioikeus katsoi, että A:n määrääminen vangittavaksi tehostetun matkustuskiellon asemesta myös vaikeuttamisvaaran perusteella oli edelleen mahdollista, ja sen vuoksi hovioikeus otti kantelun tutkittavaksi.

Hovioikeus viittasi pakkokeinolain 2 luvun 11 §:n 5 momenttiin, jonka mukaan alle 18-vuotiasta epäiltyä ei saa vangita tai määrätä pidettäväksi edelleen vangittuna, elleivät painavat syyt sitä vaadi. Vangitsemisen edellytyksiä arvioitaessa on lisäksi otettava huomioon kohtuuttoman vangitsemisen kielto, suhteellisuusperiaate ja vähemmän haitan periaate.

Hovioikeus viittasi käräjäoikeuden ratkaisuun niiltä osin, että mikäli A vangittaisiin, hänet sijoitettaisiin samaan tutkintavankilaan aikuisten kanssa. Lisäksi käräjäoikeus oli ottanut huomioon, että A:n henkilökohtaisissa olosuhteissa oli tapahtunut positiivista kehitystä. Edelleen käräjäoikeus oli pitänyt tehostettua matkustuskieltoa oikeasuhtaisena pakkokeinona ottaen huomioon A:n ikä, teosta kulunut aika sekä se, että A oli myös itse joutunut rikoksen uhriksi. Hovioikeus hylkäsi kantelun.

Helsingin hovioikeuden 9.9.2022 antamassa päätöksessä nro 1216 on kysymys poliisiviranomaisen kantelusta tilanteesta, jossa käräjäoikeus oli määrännyt A:n tehostettuun matkustuskieltoon. Kantelija on vaatinut, että A määrätään heti vangittavaksi. Poliisilla oli tutkittavana useita ryöstörikoksia ja myös muita rikoksia, joista A:ta epäiltiin todennäköisin syin. Kantelu liittyi kohtuussäännöksen ja painavien syiden arviointiin alaikäisen vangitsemisasiassa.

Kanteluperusteina kantelija esitti, että A oli 15-vuotias, mutta harkinnassa tuli antaa enemmän painoarvoa epäiltyjen rikosten laadulle ja alaikäisen epäillyn henkilökohtaisille olosuhteille. Asiassa oli ilmeinen vaikeuttamisvaara. Käräjäoikeus oli myös määrännyt tehostetun matkustuskiellon asunnossa pysymisvelvollisuuden kestoksi vain kello 21–06, joka oli lyhyempi kuin säännöksessä pääsäännöksi mainittu 12 tunnin aika.

Lasten vangitsemiskynnykseen liittyen haasteena oli pitkälti arvoperustaisen, joustavan ja oikeuskäytännössä muovautuvan kohtuussäännöksen sekä painavien syiden arviointi. Lapsen vangitsemisesta ei ollut olemassa ennakkopäätöstä, joten linja vangitsemispäätöksissä ei ollut välttämättä niin yhtenäinen kuin tarve olisi. Jos van-

gitsemiskynnys 15–17-vuotiaiden kohdalla asetettiin myös ylitörkeissä ja muutoin vakavissa rikoksissa korkeaksi, oli sillä merkittävä vaikutus myös asianomistajien oikeusturvaan.

A vaati, että kantelu hylätään. Jatkamis- ja vaikeuttamisvaaran olemassaolo oli riidatonta. Arvioinnissa olennaista oli A:n ikä ja sen merkitys kohtuuspohdinnassa, A:n perheolot ja hänen koulunkäyntinsä.

Hovioikeus totesi, että rikosepäilyt olivat luonteeltaan vakavia. Vaikeuttamisvaaran olemassaoloon liittyen oli esitetty konkreettisia seikkoja. A oli 15-vuotias eikä häntä ollut aiemmin rikoksista rekisteröity, mutta häntä epäiltiin useista rikoksista, joista vakavimmasta ei ole säädetty lievempää rangaistusta kuin kaksi vuotta vankeutta. Sosiaaliviranomaisilla ei ollut tarkempia tietoja perheen olosuhteista, mikä seikka ei sellaisenaan puhunut vangitsemisen puolesta tai sitä vastaan. Se, että sosiaaliviranomaisella ei ollut tietoa seikoista, joilla voisi olla vaikutusta vangitsemisen kohtuullisuuden arviointiin tai myöskään siitä, oliko vangitseminen ainoa keino rikoskierteen katkaisemiseksi, ei voinut koitua A:n vahingoksi. Toisaalta selvitystä ei ollut esitetty siitäkään, että vangittavaksi määrääminen olisi kohtuutonta.

Hovioikeus päätyi kokonaisarviossaan siihen, että tehostettu matkustuskielto ei etenäkään vaikeuttamisvaaran kannalta ollut ollut riittävä pakkokeino vangitsemista ensimmäistä kertaa käräjäoikeudessa vaadittaessa. Käräjäoikeuskäsittelyn jälkeen A oli ollut viikon ajan tehostetussa matkustuskiellossa, mutta tiettyjen kellonaikojen ulkopuolella hänellä oli yhteydenpitokielloista huolimatta ollut mahdollisuus pyrkiä vaikuttamaan kanssavastaajien, asianomistajien tai todistajien kertomuksiin. Vaikeuttamisvaaraa koskevat olosuhteet ja esitutinnan vaihe olivat siten jo ehtineet muuttua. Vaikka A:n liikkumisrajoitukset ja yhteydenpitokiellot eivät voineet jatkossakaan kokonaan poistaa vaikeuttamisvaaraa tai jatkamisvaaraa, hovioikeus katsoi, että selvityksissä olosuhteissa tehostettu matkustuskielto oli riittävä pakkokeino. Hovioikeus kuitenkin muutti tehostettua matkustuskieltoa koskevaa päätöstä lisäämällä A:lle asettua asunnossa pysymisvelvollisuutta.

Helsingin hovioikeuden 14.10.2022 antama päätös nro 1391 koskee A:n kantelua tilanteessa, jossa A oli ollut tehostetussa matkustuskiellossa reilun kolmen kuukauden ajan. A vaati, että hänelle määrätty tehostettu matkustuskielto poistetaan tai toissijaisesti, että hänet määrätään matkustuskieltoon siten, että hänen liikkumisvapauttaan ei rajoiteta Suomessa eikä hänelle määrätä velvollisuutta oleskella tiettyssä osoitteessa tiettynä aikana. Viimesijaisesti A vaati, että hänet määrätään matkustuskieltoon niin, että hänellä ei ole velvollisuutta oleskella tiettyssä osoitteessa tiettynä aikana ja että hän saa oleskella ja matkustaa kahden maakunnan alueella.

A perusteli vaatimustaan sillä, että asiassa ei ollut riitaa yleisistä edellytyksistä. Väitetyn vaikeuttamisvaaran osalta riittävää oli, että A velvoitettiin olemaan ottamatta yhteyttä tiettyihin kanssavastaajiin. Tehostettua matkustuskieltoa koskevasta lisämääräyksistä ei ollut sanottavaa hyötyä, koska kanssavastaajilla oli mahdollisuus tavata A:ta päiväsaikaan tai pitää häneen muutoin yhteyttä. Sen sijaan tehostetusta matkustuskiellosta aiheutui A:lle tarpeettomasti haittaa ja vahinkoa. A halusi kouluttautua

ja työskennellä yhden maakunnan alueella ja auttaa sukulaistaan toisen maakunnan alueella. Tehostettu matkustuskielto oli suhteellisuusperiaatteen vastainen, kun otettiin huomioon, että A oli ollut sitä edeltävästi vangittuna yli vuoden ajan. Todistusaineisto oli pääosin poliisin hallussa ja poliisilla oli ollut pitkä aika suorittaa tutkintatoimenpiteet. Vaikeuttamisvaara ei muuttunut, vaikka A olisi tehostetun matkustuskiellon sijasta perusmuotoisessa matkustuskiellassa.

Syyttäjä vaati, että kantelu hylätään. Kysymys oli erittäin laajan huumausainerikokkokonaisuuden käsittelystä, mikä oli vaikuttanut tutkinnan ja oikeudenkäynnin keston. Vaikeuttamisvaara oli edelleen olemassa ja pakkokeinon käytölle oli siten edelleen erityinen edellytys. A:lle oli tehostetun matkustuskiellon aikana myönnetty useita poikkeuslupia siten, että hänen pyyntönsä oli evätty vain yhden kerran. A ei opiskellut eikä käynyt töissä, joten aluerajoitusta ei ollut perusteltua muuttaa. Asunnossa pysymisvelvoite oli määrätty oleskeluvelvoitteen vähimmäisajan pituiseksi, ja myös tältä osin A:lle oli pyynnöstä myönnetty poikkeuslupia. Sähköisen valvonnan avulla oli mahdollista valvoa yhteydenpitokieltojen noudattamista.

Hovioikeus totesi tehostetun matkustuskiellon edellytysten olevan edelleen olemassa ja perusteli kantelun hylkäämistä rikosepäilyn vakavuudella, asian oikeuskäsittelyn vaiheella ja yhteydenpitokieltojen ja -rajoitusten valvomisen tehokkuuden tarpeella.

Helsingin hovioikeuden 14.3.2023 antama päätös nro 254 liittyy syyttäjän kanteluun. Käräjäoikeus oli määrännyt A:n vangitsemisen sijasta ensin tehostettuun matkustuskieltoon ja sittemmin tehostetun matkustuskiellon sijasta matkustuskieltoon.

Syyttäjä vaati kantelussaan, että A on karttamis- ja jatkamisvaaran perusteella määrättävä takaisin tehostettuun matkustuskieltoon. Toissijaisesti syyttäjä vaati, että matkustuskiellon aluetta laajennetaan.

Syyttäjä perusteli vaatimustaan sillä, että A:lle vaadittiin rangaistusta 12 törkeästä huumausainerikoksesta, huumausainerikoksesta ja ampuma-aserikoksesta. Rikosasia oli tuomioharkinnassa. Käräjäoikeuden päätöksistä ei ilmennyt, millä erityisillä edellytyksillä tehostettu tai perusmuotoinenkaan matkustuskielto oli määrätty. A:n epäilty rikollinen toiminta oli kestänyt pitkään ja ollut vakavaa, mikä puolsi jatkamisvaaran olemassaoloa. A:lle oli vaadittu 13 vuoden pituista vankeusrangaistusta ja tuomiolla vangitsemista. Odotettavissa olevan tuomion pituus ei yksin riittänyt perustelemaan karttamisvaaran olemassaoloa, mutta tässä tapauksessa oli otettava huomioon, että A oli asunut ennen kiinniottoaan ja vangitsemistaan pitkään ulkomailla siten, että hän ei ollut ilmoittanut viimeisintä osoitettaan väestötietojärjestelmään. A:lla oli Suomessa asuvia lapsia, mutta lapsia ei voitu tässä tapauksessa pitää riittävänä perhesiteenä, koska A oli asunut ulkomailla lapsista huolimatta.

A oli ollut tutkintavankeudesta vapauduttuaan oppisopimuskoulutuksessa ja vuokrannut itselleen myös asunnon. A:lla oli kuitenkin suhteita ulkomaille ja valtaosa hänen rikoskumppaneistaan oli ulkomaalaisia. Vaadittu tehostettu matkustuskielto ei merkittäväällä tavalla rajoittanut A:n liikkumista eikä riistänyt häneltä vapautta, mutta turvasi sen, ettei hän poistunut Suomesta karttaakseen mahdollisesti tuomittavaa rangaistusta.

A vaati, että kantelu hylätään. Syytteen tueksi esitetty näyttö koostui lähinnä SkyECC- ja Anom-viesteistä, ja A oli alusta saakka kiistänyt olevansa väitettyjen nimimerkkien takana. Oikeudenkäynnissä ja myös muissa oikeudenkäynneissä oli nostettu esille viestien hyödyntämiseen liittyviä ongelmia. Asiassa tuli ottaa huomioon varteenotettava mahdollisuus siitä, että A:n syyksi ei tulla lukemaan mitään rikosta. Ainakin tuli valita lievin mahdollinen pakkokeino, joka tässä tapauksessa oli perusmuotoinen matkustuskielto. Myös muita samassa tilanteessa olevia saman asian vastaajia oli määrätty perusmuotoiseen matkustuskieltoon. Tehostettu matkustuskielto oli sujunut moitteettomasti, eikä A:n aikomuksena ollut vältellä mahdollista rangaistuksen täytäntöönpanoa.

Hovioikeus totesi, että karttamisvaaran arviointi tapahtuu objektiivisin perustein epäillyn henkilökohtaisten olosuhteiden tai muiden seikkojen perusteella. Arvioinnissa otetaan huomioon mahdollinen vakinainen asunto, työpaikka, perhesuhteet, sosiaaliset sidonnaisuudet sekä aikaisempi elämä ja käyttäytyminen. Paon vaara on selvästi olemassa silloin, kun epäilty on tavattu pakosalta, yrittänyt paeta, ilmaissut pakoaikeensa tai tehnyt pakovalmisteluja. Hovioikeus on ottanut huomioon, että tämän asian käsittelyä varten A oli otettu kiinni ulkomailta kantelussa tarkemmin kuvatuissa olosuhteissa.

Asiakirjoista ei ilmennyt, että jatkamisvaara olisi ollut kantelun kohteena olevan matkustuskieltovaatimuksen ja -päätöksen perusteena, joten syyttäjän vaatimusta jatkamisvaarasta kiellon perusteena ei voitu vasta hovioikeudessa esitettynä tutkia.

Kysymys oli vakavasta rikosepäilystä, josta vaadittiin pitkää vankeusrangaistusta. Hovioikeus viittasi käräjäoikeuden marraskuussa 2022 tekemään arvioon siitä, että tehostettu matkustuskielto oli tarpeellinen karttamisvaaran estämiseksi. Hovioikeus katsoi, ettei asiassa ollut ilmennyt riittävän painavia perusteita arvioida karttamisvaaran vähentyneen tuon ajankohdan jälkeen. Hovioikeus hyväksyi syyttäjän kantelun ja määräsi A:n tehostettuun matkustuskieltoon.

6.2.3 Tutkinta-arestia koskevat ratkaisut

Helsingin hovioikeuden 3.7.2019 antamassa tuomiossa nro 130138 on kysymys muutoksenhausta Länsi-Uudenmaan käräjäoikeuden 12.2.2019 antamaan tuomioon. Länsi-Uudenmaan käräjäoikeus on tuominnut vastaaja A:n yhden vuoden pituiseen vankeusrangaistukseen. A:ta koskevalle tuomiolauselmalle merkitty ”tutkinta-aresti 14.–31.1.2017” ei voi ajallisesti pitää paikkaansa, koska tutkinta-arestia koskevat säännökset eivät ole olleet vielä tuolloin voimassa. Hovioikeus on tutkinut A:n valituksen, mutta ei ole oikaissut selvästi virheellistä merkintää. Kirjauksella on mitä ilmeisimmin tarkoitettu rikoslain 6 luvun 13 §:n mukaista vapaudenmenetysaikaa tutkintavankeuden johdosta.

Itä-Suomen hovioikeuden 31.12.2021 antamassa tuomiossa nro 155890 on kysymys muutoksenhausta Kymenlaakson käräjäoikeuden 14.5.2021 antamaan tuomioon. Kymenlaakson käräjäoikeus on tuominnut vastaaja A:n yhteiseen yhden vuoden

pituiseen vankeusrangaistukseen, joka on määrätty ehdolliseksi 14.5.2023 päättyvin koeajoin. A:ta koskevaan tuomiolauselmaan on merkitty vapaudenmenetysaika 1.–2.12.2020 ja tutkinta-aresti 11.–21.1.2021. Vastaaja A on tyytynyt kärjääioikeuden tuomioon, joten asia ei ole ollut Itä-Suomen hovioikeuden tutkittavana häntä koskevilta osin. Ottaen huomioon kärjääioikeuden tuomion antamisajankohdan lisäksi sen, että A:lle tuomittu vankeusrangaistus on ollut laadultaan ehdollinen, tutkinta-aresti ei tässäkään tapauksessa voi pitää ajallisesti tai muutoinkaan paikkaansa. Merkintätavasta päätellen myös tässä tapauksessa on mahdollisesti tavoiteltu rikoslain 6 luvun 13 §:n mukaista vapaudenmenetysaikaa tutkintavankeuden johdosta.

Helsingin hovioikeuden 1.6.2022 antama tuomio nro 122624 liittyy Helsingin kärjääioikeuden 18.11.2021 antamaa tuomiota koskevaan muutoksenhakuun. Vastaaja A:n tuomiolauselmalta on merkitty vapaudenmenetysajoiksi 12.5.–10.6.2021 ja 20.8.2021–31.5.2022 sekä tutkinta-aresti 11.6.–7.8.2021. Olen erikseen pyytänyt Helsingin kärjääioikeudesta tähän asiaan liittyvän pakkokeinopäätöksen 3.9.2021 nro 2648, josta ilmenee, että Helsingin kärjääioikeus oli 4.5.2021 määrännyt A:n vangittavaksi poissaolevana. Sittemmin A oli otettu kiinni ulkomailla ja hänet oli luovutettu Suomeen. Ajallisesti on pääteltävissä, että tutkinta-arestiksi merkittynä ajanjaksona A oli todennäköisesti ollut ulkomailla kiinniotettuna odottamassa luovutus päätöstä, mutta asia ei ilmene kärjääioikeuden tai hovioikeuden tuomion perusteluista.

Helsingin hovioikeuden 30.9.2022 antama päätös nro 1304 koskee kantelua vangittuna pitämisen johdosta. Kärjääioikeus oli tuominut A:n yhteiseen yhden vuoden kolmen kuukauden pituiseen vankeusrangaistukseen ja määrännyt A:n pidettäväksi edelleen vangittuna jatkamisvaaran perusteella. A vaati kantelussaan ensisijaisesti, että hänet määrätään heti päästettäväksi vapaaksi, ja toissijaisesti, että hänet määrätään tutkinta-arestiin.

Hovioikeus otti huomioon korkeimman oikeuden ratkaisusta KKO 2020:79 ilmenevän oikeusohjeen siitä, että jatkamisvaaraa osoittaville seikoille ei voida antaa erityistä merkitystä harkittaessa tutkinta-arestin määräämistä, elleivät ne nimenomaisesti liity tutkinta-arestia koskevien edellytysten arviointiin (kohta 16). A:n tutkinta-arestia koskevan pyynnön katsottiin osoittavan, että hän suostuu tutkinta-arestin toimeenpanoon ja sitoutuu noudattamaan siihen liittyviä velvollisuuksia. A oli ilmoittanut tutkinta-arestin toimeenpanopaikaksi lähisukulaisensa asunnon, ja puolustaja ilmoitti varmistaneensa lähisukulaisen suostumuksen mahdolliseen toimeenpanoon.

Arvioitaessa sitä, voitiinko pitää todennäköisenä, että A noudattaisi hänelle tutkinta-arestimääräyksellä asetettavia velvollisuuksia, hovioikeus otti tutkinta-arestia puoltavana huomioon, että A:lla oli opiskelupaikka ja myös pieni lapsi. A oli ilmoittanut pyrkimyksistään saada päihdeongelmansa hallintaan sopimalla tapaamisen päihdekuntoutuskeskukselle, miltä osin hovioikeus kiinnitti huomiota kantelusta ilmenevään ristiriitaisuuteen sen suhteen, että A ei kantelussaan kuitenkaan ollut katsonut päihdeidenkäyttönsä olevan ongelmallista. Ristiriitainen suhtautuminen ei hovioikeuden arvion mukaan tukenut sitä, että tutkinta-aresti olisi omiaan edistämään päihdeongelman hallintaa. Tutkinta-arestin velvollisuuksien noudattamista koskevassa punninnas-

sa hovioikeus otti huomioon A:n aiemman samankaltaisen tai saman vakavuusasteen rikoshistorian, aikaisemman rangaistuksen koeajalla uuteen rikokseen syyllistymisen sekä A:n muut samankaltaiset rikosepäilyt. Hovioikeus katsoi, ettei asiassa ollut saatettu todennäköiseksi, että A noudattaisi hänelle tutkinta-arestimääräyksellä asetettavia velvollisuuksia. Koska A:n vangittuna pitämistä ei pidetty myöskään kohtuuttomana, hovioikeus hylkäsi kantelun.

Helsingin hovioikeuden 23.12.2022 antama päätös nro 1828 koskee kantelua vangittuna pitämisen johdosta. Käräjäoikeus oli tuominnut A:n yhteiseen yhden vuoden kahden kuukauden pituiseen vankeusrangaistukseen ja määrännyt A:n pidettäväksi edelleen vangittuna jatkamisvaaran perusteella. A vaati kantelussaan ensisijaisesti, että hänet määrätään heti päästettäväksi vapaaksi ja toissijaisesti, että hänet määrätään tutkinta-arestiin.

Asiassa oli selvitetty, että A oli jatkanut hänelle 1.10.2021 tuomitun ehdollisen vankeusrangaistuksen jälkeen rikollista menettelyä, eikä oheisseuraamuksena tuomitulla valvonnalla ollut ollut vaikutusta hänen toimintaansa. Hovioikeus tulkitsi A:n tutkinta-arestia koskevan pyynnön suostumukseksi mahdolliseen toimeenpanoon ja sitoutumiseksi noudattamaan tutkinta-arestiin liittyviä velvollisuuksia. A:lla oli asunto, mutta sen soveltuvuudesta tutkinta-arestin toimeenpanoon tai tutkinta-arestin mahdollisista vaikutuksista muiden henkilöiden asuinoloihin ei ollut esitetty selvitystä. Asiassa ei ollut esitetty selvitystä myöskään A:n henkilökohtaisista olosuhteista tai siitä, millaisia asunnon ulkopuolella liikkumisen tarpeita hänellä oli. Selvityksen puuttuessa hovioikeus katsoi, ettei asiassa ole saatettu todennäköiseksi, että A noudattaisi hänelle tutkinta-arestimääräyksessä asetettavia velvollisuuksia. Hovioikeus katsoi, että tutkinta-arestiin määräämisen edellytykset eivät täytyneet, ja A:n kantelu hylättiin.

7. Havainnot ja johtopäätöksiä

7.1 Havainnot ja johtopäätökset oikeuskäytännöstä

Korkeimman oikeuden ratkaisu KKO 2021:62 on ensimmäinen ratkaisu, jossa on otettu kantaa tehostettuun matkustuskieltoon luovutuksen toimeenpanon turvaamistoimenpiteenä. Ratkaisun perusteella tuomioistuimen on arvioitava tehostetun matkustuskiellon soveltuvuutta samoin perustein sekä ennen luovutusasian käsittelyä että sen jälkeen, ja ratkaisu on perusteltava yksityiskohtaisesti.⁴⁶ Tässä tapauksessa korkein oikeus on painottanut enemmän luovuttamisen täytäntöönpanon turvaamista kuin säilöön otetun henkilökohtaisia olosuhteita. Korkein oikeus on painottanut myös matkustuskiellon poikkeuksellisuutta pääsääntöön eli säilöön ottamiseen nähden. Säilöön otettujen henkilökohtaisissa olosuhteissa, säilössä pitämisen kestossa ja muissa

---

⁴⁶ KKO 2021:62 kohta 8. Ks. myös Viitanen 2022.

näytönvaraisissa seikoissa voi kuitenkin esiintyä huomattavaa vaihtelua, joten tilanteita on arvioitava tapauskohtaisesti. Korkeimman oikeuden ratkaisu jättää mahdolliseksi sen, että joissakin tapauksissa tehostettu matkustuskielto voisi olla sovelias pakkokeino säilöön ottamisen tai säilössä pitämisen sijasta. Kysymykseen voisivat tulla esimerkiksi tilanteet, joissa luovuttamismääräyksen täytäntöönpano lykkääntyy tai joissa säilöönotto kestää tai tulisi kestäämään kohtuuttoman pitkään.⁴⁷

Korkeimman oikeuden ratkaisu KKO 2020:79 on ensimmäinen ratkaisu, jossa korkein oikeus on punninnut tutkintavankeuden ja tutkinta-arestin välistä rajanvetoa. Kysymys on äänestysratkaisusta, jossa osa korkeimman oikeuden jäsenistä olisi antanut enemmistöä enemmän painoarvoa sille, että A oli syyllistynyt uusiin rikoksiin pian ehdonalaan vapautteen päästyään. Osa jäsenistä taas oli sitä mieltä, että pakkokeinon tarkoituksena oli estää muihin henkilöihin kohdistuvia rikoksia, joten asiassa ei ollut saatettu todennäköiseksi, että A noudattaisi hänelle tutkinta-arestissa asetettavia velvollisuuksia. Kuten edellä ratkaisun KKO 2021:62 kohdalla on todettu, myös tutkinta-arestin edellytyksiä arvioitaessa tuomitun olosuhteet ja muut seikat voivat vaihdella tapauskohtaisesti, mistä syystä ratkaisusta ei ole yleistettävissä juurikaan konkreettista tulkinta-apua muihin tapauksiin. Ratkaisussa lausutuin perusteiden uuden pakkokeinon käyttöalaaan liittyvien olosuhteiden olemassaoloa osoittavilla seikoilla voidaan kuitenkin päätellä olevan erityistä merkitystä pakkokeinon määräämistä koskevassa harkinnassa vain siltä osin kuin seikat liittyvät varsinaiseen uuden pakkokeinon määräämistä koskevien edellytysten, kuten velvoitteiden suorittamista tai rikkomista koskevan todennäköisyyden, arviointiin.⁴⁸ Toinen yleistettävissä oleva havainto liittyy siihen, että arvioitaessa, onko tuomittu suostunut ja sitoutunut tutkinta-arestin toimeenpanoon, tuomitun omaa pyyntöä voidaan pitää sekä suostumuksena että sitoutumisena. Ratkaisun KKO 2020:79 kohdan 16 perusteella pelkkä rikollisen toiminnan jatkamisvaara ei sulje pois tutkinta-arestin käyttöä, joten tutkinta-arestia voidaan käyttää myös tilanteissa, joissa jatkamisvaara on olemassa. Mikäli rikosten jatkaminen halutaan estää tutkinta-arestin keinoin, velvollisuuksien konkreettinen muotoilu saattaa osoittautua varsin haasteelliseksi.⁴⁹

Hovioikeuksien pääasiaratkaisuissa huomioni kiinnittyi ensimmäiseksi siihen, että käräjäoikeuksien tuomiolauselmissa esiintyi runsaasti virheitä etenkin uusia pakkokeinoja koskevien säännösten voimaantulon jälkeen soveltamisen alkuvaiheessa, mutta vielä myöhemminkin. Käräjäoikeuksissa on jouduttu tekemään paljon vapaudenmenetysaikoihin liittyviä päivämääräkorjauksia, ja eräs tyypillinen virhe on ollut myös tehostettua matkustuskieltoa koskevan vapaudenmenetysajan puuttuminen kokonaan tuomiolauselmalta etenkin tilanteissa, joissa tehostettuun matkustuskieltoon määrätty on jossakin vaiheessa ollut myös tutkintavankina. Osassa ratkaisuja hovioikeus on

---

⁴⁷ Viitanen 2022.

⁴⁸ Näin myös Ronkainen 2022 s. 46.

⁴⁹ Viitanen 2022.

asian tutkiessaan lisännyt puuttuvan vapaudenmenetysajan, kun taas joissakin tapauksissa lisäys on tehty jälkeenpäin käräjäoikeudessa.

Tiedossani ennen tätä tutkimusta oli, että tutkinta-aresteja ei ole määrätty lainkaan. Kun sain vastaukseksi tiedonhakupyynnöni kolme ”tutkinta-arestia koskevaa ratkaisua”, ehdin jo hieman innostua, mutta kaikkien pääasiallisen merkinnät tutkinta-arestista osoittautuivat virheellisiksi joko ajallisen mahdottomuuden vuoksi tai muusta syystä. Yritin pohtia syytä sille, mistä terminologinen epätarkkuus olisi voinut näissä tilanteissa johtua. Sana ”tutkinta” viittaa rikosasioissa usein tuomiota edeltävään aikaan, mikä on saattanut olla omiaan luomaan virheellisen mielikuvan siitä, että tutkinta-arestissa olisi kysymys esitutkinnan aikana pidätettynä tai vangittuna ”arestissa” olemisesta. Huomionarvoista näiden ratkaisujen osalta on, että käräjä- ja hovioikeuksissa käytössä oleva rikustuomiojärjestelmä RITU sallii käyttäjän kohdistaa tutkinta-arestia aikaan ennen uutta pakkokeinoja koskevan lain voimaantuloa, vaikka tällaisten virheiden aiheutuminen voisi käsitykseni mukaan olla suhteellisen helposti ehkäistävissä nykyaikaisten tietojärjestelmien avulla.

Ylivoimaisesti yleisin rikosnimike, jossa tehostettua matkustuskieltoa aineistoni pääasiallisen merkinnät perusteella on sovellettu, on varkaus. Tämä ei ole yllättävää, sillä varkausrikokset muodostavat yleensä huomattavan suuren osan viranomaisien tietoon tulleesta rikollisuudesta.⁵⁰ Seuraavaksi yleisimpiä nimikkeitä olivat huumausainerikokset, muut omaisuusrikokset ja ampuma-aserikokset. Henkilöön kohdistuvista rikoksista yleisin nimike oli pahoinpitely, mutta joukossa oli myös seksuaalirikoksia sekä yksi henkirikos (tappo nuorena henkilönä), johon liittyen rikoksesta epäilty nuori oli ollut tutkintavankina ennen tehostettuun matkustuskieltoon määräämistä. Tavanomaisten rikosnimikkeiden ohella joukosta löytyi myös harvemmin sovellettavaksi tulevia säännöksiä, kuten esimerkiksi rikoslain 38 luvun tieto- ja viestintärikoksia. Rikosnimikkeiden perusteella tarkasteltuna vaikutelma onkin, että tehostettua matkustuskieltoa on sovellettu kattavasti erityyppisiin ja myös eri vakavuusasteisiin rikos-epäilyihin.

Aineistostani tehtävissä olevat rikosten laatuun liittyvät havainnot tukevat käsitystä siitä, että tehostettua matkustuskieltoa käytetään ja halutaankin käyttää paljon rikoskierteen katkaisemiseksi tilanteissa, joissa yksittäiset rikokset ovat vakavuudeltaan lievähköjä ja joissa vangitseminen ei olisi suhteellisuusperiaatteen mukaista. Rekola on omissa tutkimuksissaan maininnut esimerkkinä polkupyöriin kohdistuvat varkauudet ja internetin välityksellä tehtävät petokset.⁵¹

Nuorten henkilöiden suhteellinen osuus kaikista tehostettuun matkustuskieltoon määrättyistä on pääasiallisen merkinnät perusteella ollut suurin Helsingin hovioikeuspiirissä, mikä vastaa ennakkokäsitystäni alueella noudatettavasta toimintakulttuurista. Esimerkiksi Helsingin poliisilaitoksella työskentelee useampia tutkinnanjohtajia, jotka

---

⁵⁰ Miltei kolmannes tilastoiduista rikoksista (pois lukien muun muassa liikennerikkomukset) ovat varkausrikoksia tai moottoriajoneuvon käyttövarkauksia. Ks. Rikollisuustilanne 2021 s. 88.

⁵¹ Rekola 2020 s. 39.

aktiivisesti esittävät nuorten rikoksista epäiltyjen kohdalla tehostettua matkustuskieltoa vaihtoehdoksi tutkintavankeudelle ja pyrkivät osaltaan tekemään uuden pakkokeinon käyttöä tunnetuksi. Tutkintavankeuden vaihtoehtojen käyttämisellä voidaan ehkäistä ja vähentää yhteyksien syntymistä sekä samaistumista vankilan rikolliseen alakulttuuriin, mikä on tärkeää kaikenikäisten rikoksesta epäiltyjen, mutta erityisesti nuorten uusintarikollisuuden vähentämisessä.⁵² Esimerkiksi niin sanottujen katujengien johdosta vankilaa ei enää nykyään kuitenkaan voida pitää suinkaan ainoana rikollisen alakulttuurin työssijana, vaan nuorten rikollisuus on ilmiötasolla voimakkaassa muutoksen tilassa.⁵³ Rikollisia vaikutteita leviää enenevässä määrin vankiloiden ulkopuolella myös muun muassa sosiaalisen median välityksin.

Rikosseuraamuslaitoksen ja Tuomioistuinviraston tilastoista ilmenee, että tehostettujen matkustuskieltojen käyttö on edelleen jossain määrin keskittynyt muutamien käräjäoikeuksien alueelle, eikä uutta pakkokeinoja ole sovellettu tasavertaisesti kaikissa tuomiopiireissä. Työskenneltyäni uusien pakkokeinojen voimassaolon aikana kolmessa eri käräjäoikeudessa käräjätuomarina rikososastolla käsitykseni on, että käräjäoikeuskohtaiset erot johtuvat pikemminkin erilaisista toimintakulttuureista poliisin, puolustajien ja pakkokeinoja käsittelevien tuomareiden kohdalla kuin siitä, että eri käräjäoikeuksien alueilla rikollisuus tai olosuhteet muutoinkaan poikkeaisivat huomattavasti muiden alueiden olosuhteista.⁵⁴ Mahdolliset paikallistavat ja ylipäätään toimintatapojen eroavaisuudet eivät kuitenkaan saisi johtaa siihen, että rikoksesta epäiltyjä kohdellaan eri tavalla eri tuomioistuimissa tilanteissa, joissa ratkaistavana on kysymys henkilön perusoikeuteen puuttuvasta pakkokeinosta.⁵⁵

Tehostettujen matkustuskieltojen keskimääräistä kestoja tarkastelemalla voidaan havaita, että tutkintavankeuspäivissä on yksin jo aineistoon kuuluvien ratkaisujen perusteella saavutettu merkittävää säästöä. Lain tarkoituksen voidaan siten tältä osin todeta vähintäänkin jossain määrin täyttyneen. Ottaen huomioon pääasiaratkaisuihin liittyvä satunnaisuus sen suhteen, mitkä asiat ovat edenneet hovioikeuteen saakka, yksittäisten tehostettujen matkustuskieltojen pituuden huomattavaan vaihteluun nähden hovioikeuspiirikohtaiset keskimääräiset kestot ovat jopa hämmästyttävän lähellä toisiaan vaihdellen Turun hovioikeuspiirin reilun kuukauden kestoista Itä-Suomen hovioikeuspiirin hieman alle kahteen kuukauteen.

Kanteluratkaisuja etsiessäni havaitsin, että joissakin kanteluissa tuomittu oli vääntynyt, että hovioikeus määräisi hänet vangittuna pitämisen sijasta tehostettuun matkustuskieltoon, vaikka kysymys ei enää käräjäoikeuden tuomion jälkeen ole ollut tutkintavankeudelle soveliaasta vaihtoehdosta. Tästä voidaan päätellä, että etenkin soveltamisen alkuvaiheessa uusien pakkokeinojen terminologia ja niiden määräämi-

---

⁵² HE 252/2016 vp s. 36.

⁵³ Tihilä – Karhu: Katujengit ovat vakiinnuttaneet asemansa pääkaupunkiseudulla, kertoo poliisi – uusia rikoksia tulee tutkittavaksi lähes päivittäin. Ylen uutinen 14.3.2023. Viitattu 17.4.2023.

⁵⁴ Samansuuntaisen havainnon on esittänyt myös Rekola 2020 s. 29.

⁵⁵ Näin myös esimerkiksi Ronkainen 2022 s. 40.

sen edellytykset eivät välttämättä ole olleet kovinkaan yksityiskohtaisesti kaikkien vastaajien ja puolustajien tai asiamiesten tiedossa.

Niissä aineistoon nostamissani kanteluratkaisuissa, joissa kantelijana on ollut vangittu, henkilön olosuhteet ja esitetty selvitys on ollut vaihtelevaa ja tapauskohtaista. Ratkaisut toimivat siten lähinnä käytännön esimerkkeinä kulloisenkin selvityksen perusteella ratkaistuista rajanvetotilanteista vangitsemisen ja lievemmän pakkokeinon välillä. Oman kokonaisuutensa muodostavat Helsingin hovioikeuden ratkaisut 28.6.2022 nro 948 ja 9.9.2022 nro 1216 poliisiviranomaisen tekemiin kanteluihin nuoria rikoksesta epäiltyjä koskevissa asioissa, mutta mielestäni myöskään näistä sinänsä mielenkiintoisista ratkaisuista ei ole tehtävissä tämän tutkimuksen teemaan liittyviä yleisempiä johtopäätöksiä. Ratkaisuista välittyy kuitenkin viesti siitä, että nuorten rikoksesta epäiltyjen osalta oikeuskäytäntö näyttää jokseenkin epäyhtenäisenä ja että nuorten kanssa työskentelevät viranomaiset kaipaavat ylempien tuomioistuinten ratkaisuja vangitsemisen ja lievemmän pakkokeinon välisistä rajanvetotilanteista.

Helsingin hovioikeuden 14.3.2023 antama päätös nro 254 syyttäjän kantelun johdosta on ainoa löytämäni ratkaisu, jossa hovioikeus on määrännyt tehostetun matkustuskiellon katsottuaan tehostetun matkustuskiellon edellytysten olevan olemassa käräjäoikeuden aiemmassa vaiheessa toteamin tavoin. Muissa hakutuloksiksi saaduissa ratkaisuissa hovioikeus oli enintään muuttanut tehostettua matkustuskieltoa koskevan päätöksen sisältöä.

Tutkinta-arestin edellytyksiä koskevan Helsingin hovioikeuden päätöksen 23.12.2022 nro 1828 lopputulokseen on vaikuttanut mitä ilmeisimmin se, että hovioikeus ei ole pitänyt tutkinta-arestin edellytyksistä esitettyä selvitystä riittävänä. Kysymyksessä olevassa ratkaisussa tuomitun olosuhteissa vaikuttaa objektiivisesti arvioiden olleen seikkoja, joiden perusteella tutkinta-aresti olisi saattanut olla sovelias ja mahdollinen vaihtoehto. Ratkaisusta ei erikseen ilmene, oliko hovioikeus mahdollisesti pyytänyt tuomittua täsmentämään selvitystään joiltakin osin, vai oliko asia ratkaistu esitetyn selvityksen perusteella ilman lisäselvityspyyntöä.

Varsinkin tuoreimmista hovioikeuden kanteluratkaisuista on mielestäni havaittavissa nousevaa tendenssiä avoimeen pro et contra -punnintaan, mitä pidän positiivisena kehityksenä. Syynä pakkokeinoja koskevien ratkaisujen aiempaa huolellisempaan perusteluun on suurella todennäköisyydellä se, että sekä Euroopan ihmisoikeustuomioistuin että korkein oikeus ovat antaneet useita perusteluvollisuutta koskevia ratkaisuja.⁵⁶ Hakutulosteni perusteella vangitsemista tai vangittuna pitämistä perustellaan yhä kuitenkin valitettavan usein myös pelkällä fraasilla ”matkustuskielto ei tehostetunakaan ole riittävä pakkokeino” sen tarkemmin avaamatta, mihin nimenomaisiin seikkoihin mainittu johtopäätös kulloinkin tarkemmin perustuu.

Käytettävissä olleiden tuomioistuinratkaisujen perustelujen perusteella yhtenä syytä tehostetun matkustuskiellon vähäiselle soveltamiselle vaikuttaa olevan se, että sen

---

⁵⁶ Esim. KKO 2020:16 sekä sen kohdassa 10 viitatus EIT:n ratkaisut.

avulla ei ole mahdollista torjua vaikeuttamisvaaraa, joka etenkin esitutkinnan alkuvaiheessa on varsin yleinen pidättämisen ja vangitsemisen peruste.

7.2 Havainnot ja johtopäätökset lainsäädännöstä

Tehostettua matkustuskieltoa ja tutkinta-arestia koskevissa säännöksissä on havaittu useita täsmennys- ja muutostarpeita, joista ensimmäisiin on reagoitu jo ennen uusia pakkokeinoja koskevien lakimuutosten voimaantuloa. Muutostarpeet osoittavat, että huolellisesta lainvalmistelusta, pohdintoista ja lausuttamisesta huolimatta säännöksissä on ilmennyt seikkoja, joita valmisteluvaiheessa ei ole osattu ottaa huomioon.

Uusia pakkokeinoja koskeviin säännöksiin liittyen lainkäyttäjää on askarruttanut muun ohella se, että sääntely rikoksesta epäillyn läsnäolovelvollisuudesta tehostettua matkustuskieltoa koskevan päätöksen antamisesta sähköisen valvonnan aloittamiseen ei ole ollut tarkkarajainen. Tehostettu matkustuskielto voidaan määrätä ainoastaan vangitsemisen sijasta, joten vangitsemisvaatimus voidaan katsoa hylätyksi sillä hetkellä, kun ensikäsittelyssä pakkokeinon kohteena oleva määrätään tehostettuun matkustuskieltoon. Tämä tarkoittaa sitä, että henkilö on määrättävä päästettäväksi heti vapaaksi, jolloin mikäli valvontalaitteita ei voida asentaa välittömästi, asiassa ei ole laissa säädettyä perustetta velvoittaa pakkokeinon kohteena olevaa henkilöä odottamaan laitteiden asentamista. Ottaen huomioon, että molemmat uudet pakkokeinot edellyttävät niiden kohteena olevan henkilön myötävaikutusta, tietooni ei ole omien kokemusten kautta tai muutoinkaan tullut, että käytännön lainkäyttötyössä asennusviiveestä johdun olisi aiheutunut konkreettisia tilanteita, joissa pakkokeinon kohteena oleva henkilö olisi esimerkiksi pyrkinyt pakoon. Asennusviivettä koskevaa ongelmaa pyritään joka tapauksessa korjaamaan 1.10.2023 voimaan tulevan pakkokeinolain (452/2023) 5 luvun 5 a §:n myötä.

Lain sanmuodon ja esitöiden perusteella aloite tehostettuun matkustuskieltoon tulisi aina joko tuomioistuimelta tai puolustukselta. Käräjätuomarikokemukseni perusteella aloitteellisia ja aktiivisia tehostetun matkustuskiellon käyttämiseen ovat kuitenkin olleet ennen muuta poliisin tutkinnanjohtajat, jotka ovat selvittäneet pakkokeinon käytön edellytykset eli esimerkiksi henkilön ja asunnon soveltuvuuden sekä suostumuksen.⁵⁷ Tutkinnanjohtajilla on ollut runsaasti relevanttia tietoa myös tehostetun matkustuskiellon käytännön järjestelyistä muun muassa Rikosseuraamuslaitoksen keskusvalvomon, tukipartioiden ja valvontalaitteiden asentamisen suhteen.

Uusia pakkokeinoja koskevissa opinnäytetöissä on nostettu esiin kysymys siitä, keneellä on viimekätinen vastuu tehostettua matkustuskieltoa tai tutkinta-arestia koskevan selvityksen laatimisesta.⁵⁸ Laissa ei suoraan säädetä siitä, kenen vastuulla selvityksen teko on, vaan lainsäätäjän tahto ilmenee ainoastaan lain esitöistä. Hallituksen esityk-

⁵⁷ Ks. myös Rekola 2020 s. 44–45.

⁵⁸ Muun muassa Ronkainen 2022 s. 42.

sessä lähtökohtana on, että selvitysvastuu olisi pakkokeinon käytön kohteena olevalla henkilöllä, koska selvityksen tekeminen on yleensä rikoksesta epäillyn intressien mukaista.⁵⁹ Hallituksen esityksen perustelu ei kuitenkaan täysin vakuuta. Rikoksesta epäiltyjen esittämien selvitysten laatu vaihtelee tällä hetkellä voimakkaasti, sillä kaikilla ei ole tasavertaisia valmiuksia selvityksen koostamiseen. Kaikilla epäilyillä ei ole myöskään apunaan puolustajaa tai asiamiestä. Itse laaditut selvitykset edellyttävät usein esimerkiksi poliisilta lisäselvitystä selvityksen totuudenmukaisuuden varmistamiseksi.⁶⁰ Tehostetun matkustuskiellon edellytyksiä koskevalla selvityksellä on usein kova kiire, sillä vangitsemisvaatimukseen liittyvistä määräajoista johtuen aikaa selvityksen laatimiseen on enintään kolme päivää. Useat lausunnonantajat ovat olleet sitä mieltä, että selvitys olisi tarkoituksenmukaisempaa laatia puolueettoman tahon toimesta viranomaistyönä selvitysten tasaisemman laadun ja tasapuolisuuden varmistamiseksi.⁶¹ Vaikka selvitystyön keskittäminen viranomaiselle edellyttäisi lisäresursseja, asetun varovaisesti sille kannalle, että selvitysten laatimisen tulisi tapahtua viranomaisen toimesta rikoksesta epäiltyjen yhdenvertaisen kohtelun varmistamiseksi.⁶²

Käytännön toimijoista etenkin poliisit ovat edellä selostetuissa opinnäytetöissä ilmaisseet pitävänsä epäkohtana sitä, että tehostettuun matkustuskieltoon määräämistä ei voida vaatia ”suoraan”, vaan sitä koskevan vaatimuksen esittäminen edellyttää vangitsemisvaatimuksen esittämistä.⁶³ Rekolan suorittamien haastattelujen perusteella vaihtoehtoisesti voitaisiin tarkastella jopa sitä mahdollisuutta, että tehostettu matkustuskielto olisi poliisin määräämä pakkokeino, kunhan kieltoon määrätylle taattaisiin mahdollisuus saattaa päätös tuomioistuimen tutkittavaksi vastaavaan tapaan kuin perusmuotoisen matkustuskiellon kohdalla.⁶⁴

Peltoluhdan ja Rekolan tutkimusten mukaan poliisilla on ollut jonkin verran teknisiä ongelmia sähköisten valvontalaitteiden kanssa. Ongelmana ovat olleet erityisesti valvontajärjestelmän hälytykset tilanteissa, joissa valvontapanta ei saa yhteyttä varsinaiseen seurantalaitteeseen. Häiriöiden kestot vaihtelevat, jolloin erityisesti mikäli katkos osoittautuu pidemmäksi, joudutaan arvioimaan, onko kysymys velvollisuuksien rikkomisesta vai teknisestä viasta. Mahdollista on myös, että pakkokeinon kohteena oleva henkilö noudattaa tarkasti saamiaan ohjeita, mutta laitteisto siitä huolimatta menettää

---

⁵⁹ HE 252/2016 vp s. 45.

⁶⁰ Ronkainen 2022 s. 42.

⁶¹ Ulkopuolisen tahon laatimaa selvitystä kannattivat ainakin Lapin käräjäoikeus, Suomen syyttäjäjhditys ja Asianajajaliitto. Ks. oikeusministeriön lausuntoyhteenveto ”Tutkintavankeuden vaihtoehdot ja järjestäminen” s. 14–15.

⁶² Esimerkiksi Helsingin hovioikeuden ratkaisu 23.12.2022 nro 1828 herättää kysymyksen siitä, olisiko tuomittu A voitu määrätä tutkinta-arestiin, mikäli hän olisi kyennyt esittämään paremman selvityksen. Mikäli tutkinta-arestin tai tehostetun matkustuskiellon käyttömahdollisuutta ei selvitetä asianmukaisesti, seurauksena saattaa olla pakkokeinon kohteena olevan henkilön tarpeeton vangitseminen, jolloin suhteellisuusperiaate ja vähemmän haitan periaate eivät toteudu.

⁶³ Esimerkiksi Rekola 2020 s. 55.

⁶⁴ Ibid. s. 46–47.

yhteyden.⁶⁵ Ottaen huomioon, että kysymys on henkilön perusoikeuteen puuttuvasta pakkokeinosta, pidän selvänä, että teknisen vian mahdollisuus on kyettävä sulkemaan pois täydellä varmuudella ennen kuin pakkokeinon kohteena olevaa henkilöä voidaan rangaista velvollisuuksien rikkomisesta. Poissuljenta voi kuitenkin osoittautua hyvin haasteelliseksi. Laitteiden toimintavarmuus ja siitä varmistuminen on tärkeää myös sen vuoksi, että sähköisen valvonnan käyttöala laajenee 1.10.2023 lukien, jolloin uutena keinona hengen tai terveyden vaarassa olevan henkilön suojelemiseksi otetaan käyttöön sähköisesti valvottu laajennettu lähestymiskielto.⁶⁶

Oikeusministeriön asettama pakkokeinolain muutostarpeita tarkastellut työryhmä on tutkinut muun muassa tehostettua matkustuskieltoa ja tutkinta-arestia koskevia pykälää tavoitteenaan selventää epäselviksi tai tulkinnanvaraisiksi osoittautuneita säännöksiä.⁶⁷ Tunnistettuja tulkinnanvaraisuuksia muun muassa perusmuotoista ja tehostettua matkustuskieltoa koskevan päätöksen muuttamista, kumoamista, rikkomista sekä valvontalaitteiden asennusviivettä koskevissa pakkokeinolain (806/2011) 5 luvun säännöksissä on tarkoitus korjata 1.10.2023 voimaan tulevilla täsmennyksillä. Tutkinta-arestin osalta työryhmä oli kuitenkin jäänyt odottamaan lisätietoja, eikä muutoksiin ollut haluttu ryhtyä muun muassa muuhun lainsäädäntöön mahdollisesti aiheutuvien heijastusvaikutusten vuoksi. Työryhmä oli jäänyt odottamaan myös sitä, lisääntyisikö tutkinta-arestin käyttömäärä korkeimman oikeuden ennakkoratkaisun KKO 2020:79 myötä, mutta tätä kirjoittaessa voidaan todeta, ettei näin ole tapahtunut.

Tehostetun matkustuskiellon osalta lain tarkoitus vaikuttaa toteutuvan osittain, kun otetaan huomioon käyttömäärien voimakas käräjäoikeuskohtainen vaihtelu. Tutkimusaineistoni perusteella suureen vaihteluun ei ole osoitettavissa yksittäistä selkeää syytä, mutta kysymys saattaa olla esimerkiksi tehostetun matkustuskiellon soveltamisalan tai kiellon määräämisen edellytysten vaihtelevasta tulkinnasta. Niissä käräjäoikeuksissa, joissa tehostettua matkustuskieltoa sovelletaan harvoin, uudet pakkokeinot saatetaan kokea yleisesti haastaviksi muun muassa niiden edellyttämien käytännön toimenpiteiden ja rikoksesta epäillyn selvitykseen liittyvien seikkojen vuoksi, tai niiden toimivuuteen saatetaan suhtautua muutoin epäluuloisesti esimerkiksi valvonnan riittävyuden osalta. Ratkaisuna tämäntyyppisiin ongelmiin voisi toimia pakkokeinoja käsittelevien tahojen koulutuksen ja yleisen tietoisuuden lisääminen. Niissä käräjäoikeuksissa, joissa tehostettua matkustuskieltoa sovelletaan enemmän, korkea käyttöaste voi olla seurausta harvalukuisten aktiivisten toimijoiden työskentelystä.

Aineistoni perusteella tutkinta-arestista ei ole muodostunut uskottavaa ja toimivaa vaihtoehtoa tutkintavankeudelle, eikä lainsäätäjän tarkoitus ole tältä osin toteutunut lainkaan. Saman käsityksen jakavat kanssani myös edellä referoitujen opinnäytetöiden

---

⁶⁵ Peltoluhta 2021 s. 30–31.

⁶⁶ Lähestymiskiellon tehostamista koskeva säädöshanke. https://www.eduskunta.fi/FI/naineduskunta-toimii/kirjasto/aineistot/kotimainen_oikeus/LATI/Sivut/lahestymiskiellon-tehostaminen.aspx. Viitattu 16.4.2023.

⁶⁷ Oikeusministeriön työryhmämietintö 2022:1.

tekijät.⁶⁸ Ongelmalliseksi vaikuttaa osoittautuneen erityisesti kahden vuoden rangaistusmaksimiraja. Mikäli rajaa ei koroteta tai tutkinta-arestin soveltamisalaa muulla tavoin muuteta, oletettavaa on, että tutkinta-aresti jää jatkossakin joko soveltamatta tai ainakin hyvin harvoin käytetyksi. Ronkainen on opinnäytetyönsä yhteydessä esittänyt pakkokeinolain 2 luvun 12 a §:n 1 ja 2 momentteja koskevan konkreettisen esimerkkiehdotuksen siitä, millaisin muutoksin tuomitun rangaistuksen ylärajaa olisi hänen mukaansa mahdollista nostaa alle kahdesta vuodesta esimerkiksi alle kolmeen vuoteen ilman, että pakkokeinolain 2 luvun 12 §:n 1 momentin 1 ja 2 kohdissa mainitun kahden vuoden rajaa tarvitsisi muuttaa.⁶⁹ Mikäli tutkinta-aresti jää kokonaan käyttämättä, tarkoittaa se resurssien hukkakäyttöä siltä osin, että Rikosseuraamuslaitoksen on joka tapauksessa muun muassa ylläpidettävä tutkinta-arestia varten varattuja valvontalaitteita ja henkilöstön osaamista. Lisäksi tietojärjestelmiin tehdyt muutokset ovat edellyttäneet sekä taloudellista että ajallista panostusta. Nähtäväksi jää, ryhtyykö lainsäätävä toimii tutkinta-arestin nostamiseksi realistiseksi vaihtoehdoksi muiden pakkokeinojen valikoimaan.

Tehostetun matkustuskiellon ja tutkinta-arestin hyödyistä ja haitoista on tärkeää saada tutkimustietoa myös jatkossa, jotta uusien pakkokeinojen soveltuvuutta, tehokkuutta ja käyttömääriä voidaan tarkkailla.

Lähteet

Kirjallisuus ja virallislähteet

- Bäckmann, Katja:* Tutkinta-arestin edellytykset ja sisältö. Opinnäytetyö, Satakunnan ammattikorkeakoulu 05/2020.
- Fors, Marko:* Alle 15-vuotiaan rikollisen teon esitutkinta ja vapautteen kohdistuvat pakkokeinot. Defensor Legis 2/2022 s. 382–402.
- Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi pakkokeinolain ja esitutkintalain muuttamisesta sekä niihin liittyviksi laeiksi (HE 217/2022 vp).
- Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi vankeuslain ja tutkintavankeuslain, pakkokeinolain ja rikoslain 6 luvun 13 §:n muuttamisesta (HE 222/2018 vp).
- Hallituksen esitys eduskunnalle tutkintavankeuden vaihtoehtoja ja järjestämistä koskevaksi lainsäädännöksi (HE 252/2016 vp).
- Koskinen, Jutta:* Elämää pannan kanssa: Valvontarangaistus rikosentekijän näkökulmasta. Pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto 05/2017.
- Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä eduskunnalle tutkintavankeuden vaihtoehtoja ja järjestämistä koskevaksi lainsäädännöksi (LaVM 10/2017 vp).
- Launiala, Mika:* Rikoksesta epäillyn vangitsemisen edellytyksistä, vaihtoehtoista ja liitännäisistä. Defensor Legis 1/2021 s. 138–158.
- Lähestymiskiellon tehostamista koskeva säädöshanke. Lakihankkeen tietopaketti. Eduskunnan kirjasto. Saatavilla verkko-osoitteessa <https://www.eduskunta.fi/FI/naineduskuntatoimii/>

⁶⁸ Muun muassa Bäckmann 2020 s. 36 ja Ronkainen 2022 s. 60.

⁶⁹ Ks. tarkemmin Ronkainen 2022 s. 64.

- kirjasto/aineistot/kotimainen_oikeus/LATI/Sivut/lahestymiskiellon-tehostaminen.aspx. Viitattu 16.4.2023.
- Pakkokeinolain muutostarpeiden tarkastelu. Oikeusministeriön työryhmämietintö 2022:1. Saatavilla verkko-osoitteessa https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/163783/OM_2022_1_ML.pdf. Viitattu 14.4.2023.
- Peltoluhta, Essi*: Tehostetun matkustuskiellon ongelmat Jokilaaksojen alueella poliisin näkökulmasta. Opinnäytetyö, Poliisiammattikorkeakoulu 03/2021.
- Rekola, Matti*: Tehostettu matkustuskielto. Opinnäytetyö, Poliisiammattikorkeakoulu 10/2020. Rikollisuuskehitys tilastojen ja tutkimusten valossa. Katsauksia nro 52/2022. Helsingin yliopisto, kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti. (Rikollisuustilanne 2021)
- Ronkainen, Ville*: Tehostetun matkustuskiellon ja tutkinta-arestin sisällöstä ja ongelmista. Pro gradu -tutkielma, Turun yliopisto 11/2022.
- Sähköinen valvonta. Lausunnotiivistelmä. Oikeusministeriön lausuntoja ja selvityksiä 2008:17. Saatavilla verkko-osoitteessa https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/76130/omls_2008_17_lausunnotiivistelma_39s.pdf. Viitattu 14.4.2023.
- Sähköinen valvonta. Oikeusministeriön työryhmämietintö 2007:17. Saatavilla verkko-osoitteessa https://www.hel.fi/static/helsinki/paatosasiakirjat/Kh2008/Esityslista10/Liitteet/Opetusministerion_tyoryhmamietinto_sahkoisesta_valvonnasta.pdf. Viitattu 13.4.2023.
- Tunnuslukuja väestöstä. Tilastokeskuksen tietokanta. Pirkanmaan ja Pohjois-Savon käräjäoikeuden tuomiopiirin väestö. Saatavilla verkko-osoitteessa https://statfin.stat.fi/PxWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__vaerak/statfin_vaerak_pxt_11ra.px/table/tableViewLayout1/?loadedQueryId=45ba5f20-2525-44b7-96f0-0459758e1b5b&timeType=top&timeValue=1. Viitattu 13.4.2023.
- Tuomioistuinviraston vuositilatot. Saatavilla verkko-osoitteessa <https://app.powerbi.com/view?r=eyJrIjoiOGUwMTUxNWItMGQ1Ni00ZGE4LTlhMzUtODJiNWUwOGNkZGJkIiwidCI6IjJjMTRkZmE0LWZmZmMtNDcyNS05ZjA0LTc2YTQ0M2RIYjA5NSIsImMiOiJh9>. Viitattu 1.5.2023.
- Tutkintavankeuden vaihtoehdot ja järjestäminen. Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 5/2016.
- Tutkinta-arestin valvonnan suorittaminen ja pakkokeinolain 2 luvun 12 h §:n mukainen poikkeuslupa (1/004/2019). Rikosseuraamuslaitoksen määräys 25.2.2019. Saatavilla verkko-osoitteessa <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/seuraamukset/saannokset/maarayksetjaohjeet/tutkinta-arestinvalvonnansuorittaminenjapakkokeinolain2luvun12hnmukainenpoikkeuslupa.html>. Viitattu 15.4.2023. (Rikosseuraamuslaitoksen määräys 25.2.2019)
- Viitanen, Marko*: Oikeustapauskommentti KKO 2021:62. Teoksessa Timonen, Pekka (toim.): KKO:n ratkaisut kommentein 2021:II. Alma Talent Oy, Helsinki 2022. Päivittyvä digitaalinen hakuteos. Viitattu 1.5.2023.

Oikeuskäytäntö

Korkein oikeus

KKO 2020:79

KKO 2021:62

Hovioikeudet

Helsingin hovioikeus 29.5.2020 nro 119283

Helsingin hovioikeus 18.6.2020 nro 122472

Helsingin hovioikeus 3.9.2020 nro 130819
Helsingin hovioikeus 22.9.2020 nro 133860
Helsingin hovioikeus 27.10.2020 nro 139568
Helsingin hovioikeus 8.1.2021 nro 100474
Helsingin hovioikeus 20.1.2021 nro 102240
Helsingin hovioikeus 23.4.2020 nro 104369
Helsingin hovioikeus 4.3.2021 nro 109415
Helsingin hovioikeus 10.3.2021 nro 110087
Helsingin hovioikeus 12.3.2021 nro 110609
Helsingin hovioikeus 28.5.2021 nro 123045
Helsingin hovioikeus 24.6.2021 nro 128918
Helsingin hovioikeus 19.7.2021 nro 130775
Helsingin hovioikeus 18.8.2021 nro 135463
Helsingin hovioikeus 3.9.2021 nro 135928
Helsingin hovioikeus 24.9.2021 nro 139145
Helsingin hovioikeus 22.10.2021 nro 144324
Helsingin hovioikeus 27.10.2021 nro 145046
Helsingin hovioikeus 3.11.2021 nro 146125
Helsingin hovioikeus 5.11.2021 nro 146738
Helsingin hovioikeus 25.11.2021 nro 150574
Helsingin hovioikeus 30.11.2021 nro 151456
Helsingin hovioikeus 14.1.2022 nro 101512
Helsingin hovioikeus 17.3.2022 nro 111576
Helsingin hovioikeus 6.5.2022 nro 119180
Helsingin hovioikeus 12.5.2022 nro 119588
Helsingin hovioikeus 13.5.2022 nro 119785
Helsingin hovioikeus 17.5.2022 nro 120419
Helsingin hovioikeus 16.5.2022 nro 120464
Helsingin hovioikeus 10.6.2020 nro 811
Helsingin hovioikeus 3.7.2019 nro 130138
Helsingin hovioikeus 2.2.2022 nro 158
Helsingin hovioikeus 1.6.2022 nro 122624
Helsingin hovioikeus 3.6.2022 nro 774
Helsingin hovioikeus 28.6.2022 nro 948
Helsingin hovioikeus 9.9.2022 nro 1216
Helsingin hovioikeus 30.9.2022 nro 1304
Helsingin hovioikeus 14.10.2022 nro 1391
Helsingin hovioikeus 23.12.2022 nro 1828
Helsingin hovioikeus 14.3.2023 nro 254

Itä-Suomen hovioikeus 17.1.2022 nro 101803
Itä-Suomen hovioikeus 25.1.2021 nro 103135
Itä-Suomen hovioikeus 6.2.2020 nro 104942
Itä-Suomen hovioikeus 9.2.2022 nro 105402
Itä-Suomen hovioikeus 12.3.2020 nro 110107
Itä-Suomen hovioikeus 10.3.2022 nro 110145
Itä-Suomen hovioikeus 17.3.2022 nro 111169
Itä-Suomen hovioikeus 25.3.2021 nro 113087
Itä-Suomen hovioikeus 1.4.2020 nro 113356
Itä-Suomen hovioikeus 30.3.2022 nro 113421

Itä-Suomen hovioikeus 29.3.2021 nro 113611
Itä-Suomen hovioikeus 22.4.2020 nro 115264
Itä-Suomen hovioikeus 13.4.2022 nro 115493
Itä-Suomen hovioikeus 13.4.2021 nro 115692
Itä-Suomen hovioikeus 14.4.2022 nro 115739
Itä-Suomen hovioikeus 6.5.2021 nro 116774
Itä-Suomen hovioikeus 23.4.2021 nro 117953
Itä-Suomen hovioikeus 29.5.2020 nro 119157
Itä-Suomen hovioikeus 11.5.2022 nro 119437
Itä-Suomen hovioikeus 12.5.2022 nro 119560
Itä-Suomen hovioikeus 3.6.2022 nro 122720
Itä-Suomen hovioikeus 30.6.2020 nro 122987
Itä-Suomen hovioikeus 7.7.2020 nro 124305
Itä-Suomen hovioikeus 22.6.2022 nro 126318
Itä-Suomen hovioikeus 6.7.2021 nro 129971
Itä-Suomen hovioikeus 7.7.2021 nro 129977
Itä-Suomen hovioikeus 17.9.2020 nro 132717
Itä-Suomen hovioikeus 15.10.2020 nro 138014
Itä-Suomen hovioikeus 24.9.2021 nro 139278
Itä-Suomen hovioikeus 11.10.2021 nro 141493
Itä-Suomen hovioikeus 9.11.2020 nro 142625
Itä-Suomen hovioikeus 3.11.2021 nro 146218
Itä-Suomen hovioikeus 4.11.2021 nro 146447
Itä-Suomen hovioikeus 9.11.2021 nro 147190
Itä-Suomen hovioikeus 11.11.2021 nro 147284
Itä-Suomen hovioikeus 18.11.2021 nro 148504
Itä-Suomen hovioikeus 16.12.2020 nro 150090
Itä-Suomen hovioikeus 31.12.2021 nro 155890

Rovaniemen hovioikeus 19.11.2019 nro 150855
Rovaniemen hovioikeus 14.5.2020 nro 117267
Rovaniemen hovioikeus 18.6.2020 nro 121850
Rovaniemen hovioikeus 2.7.2020 nro 123736
Rovaniemen hovioikeus 9.7.2020 nro 124389
Rovaniemen hovioikeus 9.7.2020 nro 124409
Rovaniemen hovioikeus 10.9.2020 nro 131707
Rovaniemen hovioikeus 2.10.2020 nro 135898
Rovaniemen hovioikeus 9.10.2020 nro 137577
Rovaniemen hovioikeus 30.11.2020 nro 146766
Rovaniemen hovioikeus 17.12.2020 nro 150136
Rovaniemen hovioikeus 30.12.2020 nro 151657
Rovaniemen hovioikeus 20.1.2021 nro 102345
Rovaniemen hovioikeus 27.1.2021 nro 103376
Rovaniemen hovioikeus 8.9.2021 nro 136603
Rovaniemen hovioikeus 28.10.2021 nro 145032
Rovaniemen hovioikeus 22.11.2021 nro 149298
Rovaniemen hovioikeus 3.12.2021 nro 151967
Rovaniemen hovioikeus 7.12.2021 nro 152029
Rovaniemen hovioikeus 10.1.2022 nro 100485
Rovaniemen hovioikeus 21.1.2022 nro 102654

Rovaniemen hovioikeus 14.2.2022 nro 106101
Rovaniemen hovioikeus 8.3.2022 nro 109496
Rovaniemen hovioikeus 4.4.2022 nro 112081

Turun hovioikeus 14.8.2019 nro 133879
Turun hovioikeus 30.3.2020 nro 112996
Turun hovioikeus 24.11.2020 nro 145571
Turun hovioikeus 26.11.2020 nro 146044
Turun hovioikeus 24.2.2021 nro 108060
Turun hovioikeus 19.3.2021 nro 112301
Turun hovioikeus 21.5.2021 nro 122595
Turun hovioikeus 10.2.2022 nro 105650
Turun hovioikeus 11.2.2022 nro 106075
Turun hovioikeus 7.4.2022 nro 114988
Turun hovioikeus 6.5.2022 nro 119190
Turun hovioikeus 16.7.2021 nro 548

Vaasan hovioikeus 8.11.2019 nro 148752
Vaasan hovioikeus 9.4.2020 nro 114029
Vaasan hovioikeus 9.6.2020 nro 120321
Vaasan hovioikeus 26.10.2020 nro 140057
Vaasan hovioikeus 15.12.2021 nro 154105
Vaasan hovioikeus 23.3.2022 nro 112192

Käräjäoikeus

Helsingin käräjäoikeus 3.9.2021 nro 2648

Muut lähteet

Mattinen, Johanna – Jansson, Kaisu: Poliisi ei luota nilkkapantaan ja kotiaarestiin, joiden piti parantaa tutkintavankien asemaa: ”Pelkona on, että epäilty katoaa ikuisiksi ajoiksi.” Yle uutinen 29.5.2019. Saatavilla verkko-osoitteessa <https://yle.fi/a/3-10792469>. Viitattu 11.4.2023.

Tihilä, Katri – Karhu, Otso: Katujengit ovat vakiinnuttaneet asemansa pääkaupunkiseudulla, kertoo poliisi – uusia rikoksia tulee tutkittavaksi lähes päivittäin. Ylen uutinen 14.3.2023. Saatavilla verkko-osoitteessa <https://yle.fi/a/74-20022228>. Viitattu 17.4.2023.

Uhari, Markku: Tutkintavankien määrä haluttiin pienemmäksi, mutta toisin kävi – tekniset valvontavaihtoehdot toimivat vain poikkeustapauksissa. Aamulehti 3.8.2019. Saatavilla verkko-osoitteessa <https://www.aamulehti.fi/uutiset/art-2000007426258.html>. Viitattu 11.4.2023.

Toni Pörsti

Harkinnanvarainen ja kustannusperusteinen esitutkinna rajoittaminen

1. Johdanto

Oikeusministeriö asetti toukokuussa 2020 työryhmän arvioimaan keinoja tehostaa rikosprosessia ja arvioimaan esitutkintalain (jäljempänä myös ”ETL”) muutostarpeita.¹ Työryhmän tehtävänä oli tehostaa ja nopeuttaa rikosasioiden käsittelyä ottaen erityisesti huomioon professori Matti Tolvasen laatimassa selvityshenkilön raportissa² esitetyt kehitysehdotukset. Työryhmän tehtävänä oli myös tehdä tarpeen mukaan muita rikosasioiden käsittelyä koskevia ehdotuksia rikosprosessiketjun toimijoiden käytäntöjen ja menettelytapojen kehittämiseksi.³ Sekä Tolvasen LEAN-raportissa että työryhmän mietinnössä esitutkinna rajoittamisen menettely on tuotu esiin keskeisenä keinona tehostaa rikosprosessia.

Esitutkinna rajoittaminen tarkoittaa esitutkinna lopettamista tai toimittamatta jättämistä syyttäjän päätöksellä esitutkintaviranomaisen esityksestä. Vuosien varrella⁴ esitutkinna rajoittaminen on lisääntynyt merkittävästi. Enimmillään esitutkinna rajoittamis päätöksiä on tehty vuonna 2018 noin 20.000 kappaletta, ja rajoittamisen menettely on edelleen laajassa käytössä.⁵ Sekä poliisin että syyttäjän edustajat ovat tuoneet esiin esitutkinna rajoittamisen menettelyn käyttökelpoisena tapana tehostaa rikosprosessia.⁶ Samaan aikaan on kuitenkin esitetty huolia rajoittamisen menettelyn käyttöalan liiallisesta laajentumisesta ja asianosaisten oikeusturvan vaarantumisesta.⁷ Lisäksi esitutkinna rajoittamiskäytännöt eivät ole vaikuttaneet yhtenäisiltä ja johdonmukaisilta eri alueilla.⁸

---

¹ Työryhmän mietintö 2022.

² LEAN-raportti 2020.

³ Työryhmän mietintö 2022 s. 8.

⁴ Esitutkinna rajoittamista koskeva säännös on ollut voimassa 1.10.1997 alkaen. Esitutkinna rajoittamista koskeva säännös laajeni 1.10.2006 alkaen siten, että rajoittaminen on ollut mahdollista myös kustannusperusteella. Ks. tästä kootusti Nissinen 2007 s. 55.

⁵ Työryhmän mietintö 2022 s. 25.

⁶ LEAN-raportti 2020 s. 29–31.

⁷ Esim. LEAN-raportti 2020 s. 33 sekä myöhemmin s. 39.

⁸ Työryhmän mietintö 2022 s. 18. Asiaan kiinnitti huomiota myös entinen valtakunnansyyttäjä Matti Nissinen vuonna 2007 julkaistussa esitutkinna rajoittamista koskevassa artikkelissaan, jossa hän totesi, että paine esitutkinna rajoittamisen käyttöalan laajentamiseen on suuri, mutta samalla on kiinnitettävä huomiota tärkeiden oikeudenmukaisuusarvojen toteutumiseen. Nissinen kiinnitti myös huomiota siihen, että tuohon aikaan kentän toimijoilla ei ollut välttämättä itselläänkään riittävästi tietoa rajoittamisinstrumentin käytöstä, mikä oli omiaan vaikeuttamaan rajoittamisen menettelyn käytössä tärkeää

Esitutinnan rajoittamismenettely on kiistatta keskeinen ja myös paljon käytetty rikosprosessuaalinen instrumentti. Tällöin on luonnollisesti tärkeää, että syyttäjät käyttävät sitä oikein ja johdonmukaisesti.⁹ Tämän artikkelin tarkoituksena on käsitellä edellä kuvattua tematiikkaa ja tuottaa tulkintakannanottoja siitä, miten esitutinnan rajoittamista voidaan käyttää, eli milloin esitutinnan rajoittamisen edellytykset ovat käsillä.¹⁰ Tutkimuskysymyksenä artikkelissa on näin ollen: milloin esitutkinta voidaan rajoittaa? Artikkelin on jatkoa vuonna 2021 julkaistulle kirjoitukselle ”Esitutinnan rajoittaminen näyttöperusteella”¹¹, joten näyttöperusteinen rajoittaminen on rajattu tämän artikkelin ulkopuolelle.¹²

Artikkelin otsikko noudattaa samaa jaottelua kuin oikeuskirjallisuudessa on käytetty syyttämättäjättämispäätösten osalta. Lain oikeudenkäynnistä rikosasioissa 1 luvun 6 §:n 1 momentin mukaan syyttäjän on nostettava syyte epäilystä rikoksesta, jos hän katsoo, että se on laissa säädetty rangaistavaksi, sen syyteoikeus ei ole vanhentunut ja on olemassa todennäköisiä syitä rikoksesta epäillyn syyllisyyden tueksi. Vaikka on olemassa todennäköisiä syitä epäillyn syyllisyyden tueksi ja muut laissa säädetty edellytykset syytteen nostamiselle täyttyvät, syyttäjä saa kuitenkin jättää syytteen nostamatta lain oikeudenkäynnistä rikosasioista 1 luvun 7 tai 8 §:ien taikka muun vastaavan lainkohdan nojalla.¹³ Toisin sanoen voidaan erotella tilanteet, joissa ei ole prosessuaalisia edellytyksiä syytteen nostamiselle, ja ne tilanteet, joissa edellytykset olisivat olemassa, mutta syyttäjä on harkinnut oikeaksi jättää tästä huolimatta syytteen nostamatta. Viimeksi mainituissa tilanteissa puhuttiin aiemmin seuraamusluonteisesta syyttämättäjättämisestä, mutta lainmuutoksen myötä on oikeampaa puhua harkinnanvaraisesta syyttämättäjättämisestä, koska nykyään näissä ratkaisuissa ei todeta rikok-

---

itsekontrollia. Ks. Nissinen 2007 s. 69. Ratkaisukäytännön sattumanvaraisuus kunnianloukkauksien käsittelyssä on myös Koivukarin ja Lehtilän vuonna 2022 julkaistun artikkelin keskeinen johtopäätös. Ks. Koivukari – Lehtilä 2022, erit. s. 81–82.

⁹ Tämä johtuu esimerkiksi siitä, että perustuslain 6 §:n mukaan ihmisiä pitää kohdella yhdenvertaisesti lain edessä ja perustuslain 21 §:n mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsiteltyksi asianmukaisesti ja ilman aiheutonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa.

¹⁰ On toki selvää, että tämän artikkelin kannanotoista huolimatta viranomaisille jää laaja tapauskohtainen harkinta rajoittamisinstrumentin soveltamisessa, koska lainsäädännön asettamat kriteerit rajoittamismenettelylle ovat suhteellisen väljät (ks. esim. Nissinen 2007 s. 54 sekä Koivukari – Lehtilä 2022 s. 81). Artikkelin lukemalla pitäisi kuitenkin lisääntyä tietämys vähintään siitä, millaisissa tapauksissa esitutkinta ei ainakaan pitäisi rajoittaa.

¹¹ Julkaistu vuonna 2021 Helsingin hovioikeuden julkaisussa Valittuja kysymyksiä rikos-, prosessi-, ja vahingonkorvausoikeudesta 1. Luonnollisesti tietyt kysymykset, joita käsiteltiin ensimmäisessä artikkelissa, ovat relevantteja myös tässä artikkelissa. Esimerkiksi se, että kaiken esitutinnan rajoittamisen taustalla on tavoite asioiden käsittelemisestä prosessiekonomisesti, on keskeistä myös tässä artikkelissa. Toisaalta tässä artikkelissa on pyritty välttämään tarpeetonta toistoa, mutta toisaalta tietyt asiat on välttämätöntä mainita ainakin ohimennen, jotta artikkeli toimii myös itsenäisenä kokonaisuutenaan.

¹² Artikkelin ulkopuolelle on rajattu myös esitutinnan rajoittaminen ETL 3 luvun 10 a §:n mukaisella tunnustamisperusteella, koska tämä soveltuu paremmin käsiteltäväksi syyteneuvottelua koskevassa kirjoituksessa. Ks. tältä osin esim. Vatjus-Anttila 2021 s. 1027 ja etenkin sen alaviite 32, jossa avataan yksityiskohtaisesti ETL 3 luvun 10 ja 10 a pykälien välistä suhdetta.

¹³ Esimerkiksi lapsikaappauksesta, vahingonteosta ja huumausaineen käyttörikoksesta on omat toimenpiteistäluopumispykälänsä rikoslaisissa.

sesta epäillyn syyllistyneen rikolliseen menettelyyn, eli ei ole oikein käyttää sanaa ”seuraamus”.¹⁴ Edellä mainitun perusteella artikkelin tutkimuskysymys täsmentyy myöhemmin ilmenevään jaotteluun: milloin esitutkinta voidaan rajoittaa vähäisyys-, nuoruus-, kohtuus-, konkurrenssi- ja kustannusperusteella?

Tutkimuskysymyksen ja artikkelissa käytetyn lähdeaineiston osalta on keskeistä todeta, että vastuu syyttäjien toiminnan yhdenmukaisuudesta on lain mukaan valtakunnansyyttäjän toimistolla.¹⁵ Tämä koskee luonnollisesti myös rajoittamiskäytäntöjen yhdenmukaisuutta.¹⁶ Tämän vuoksi artikkelin keskeisenä lähdeaineistona ovat valtakunnansyyttäjän toimistosta tilatut kanteluratkaisut, joiden avulla valtakunnansyyttäjän toimisto toteuttaa edellä kuvattua lainsäädännöllistä tehtäväänsä. Valtakunnansyyttäjä voi ylimpänä syyttäjänä ottaa paikallissyyttäjän¹⁷ ratkaiseman asian uudelleen ratkaistavaksi. Valtakunnansyyttäjä arvioi, onko perustetta muuttaa paikallissyyttäjän ratkaisua esimerkiksi ratkaisussa olevan virheen vuoksi tai ratkaisukäytännön yhdenmukaisuuden turvaamiseksi. Valtakunnansyyttäjä voi ottaa syyttäjän ratkaisun tai menettelyn arvioitavakseen myös omasta aloitteestaan. Muutosharkintapyynnön johdosta paikallissyyttäjän tekemä päätös esitutkinnan rajoittamisesta voidaan esimerkiksi kumota ja määrätä esitutkintaa jatkettavaksi. Virheellisesti menetellelle syyttäjälle voidaan myös ilmaista ohjaava käsitys tai hänelle voidaan antaa hallinnollinen sanktio. Rangaistavaksi epäillyn menettelyn johdosta voidaan määrätä toimitettavaksi esitutkinta ja nostaa syyttäjää vastaan virkasyyte. Jos syyttäjä on päättänyt, ettei esitutkintaa toimiteta tai että se keskeytetään taikka lopetetaan, asianomistajalla on oikeus itse nostaa syyte rikoksesta ja saattaa asia tuomioistuimen käsiteltäväksi.¹⁸

Artikkelin suurin tutkimuksellinen panos on käytetty VKST:n ratkaisukäytännön selvittämiseen, koska tutkimuskysymyksen kannalta ratkaisukäytännöllä on niin keskeinen merkitys.¹⁹ Artikkelia varten VKST:sta on tietopyynnöllä tilattu 86 kappaletta

---

¹⁴ Ks. esim. Frände 2017 s. 548. Myös valtakunnansyyttäjän toimiston (jäljempänä myös ”VKST”) rajoittamisohje noudattaa samaa jaottelua, eli ”harkinnanvarainen rajoittaminen” on yläkäsite, joka pitää sisällään ETL 3 luvun 10 §:n 1 momentin tarkoittamat toimenpiteistälouppumisperusteet ja kustannusperusteinen rajoittaminen on tästä erillinen päätösperuste, joka tulee arvioitavaksi ETL 3 luvun 10 §:n 2 momentin mukaisesti. Ks. tästä tarkemmin artikkelin 2 luvussa.

¹⁵ Laki syyttäjälaitoksesta 4 §.

¹⁶ Ks. tältä osin myös esim. HE 222/2010 vp s. 186–187, jossa todetaan, että eduskunnan lakivaliokunta piti tärkeänä, että yhtenäisen soveltamiskäytännön aikaansaamiseksi rajoittamisasioissa syyttäjille annetaan asiaa koskeva ohjeistus. Tällainen ohjeistus on annettu: Valtakunnansyyttäjän yleinen ohje VKS:2016:5 dnro 22/31/15, annettu 24.10.2016, eli tässä artikkelissa ”VKST:n rajoittamisohje”.

¹⁷ Syyttäjillä on, ja on ollut vuosien varrella, erilaisia virkanimikkeitä, kuten kihlakunnansyyttäjä, aluesyyttäjä ja apulaissyyttäjä, mutta tässä artikkelissa käytetään sanaa ”paikallissyyttäjä” yläkäsitteenä näille kaikille virkanimikkeille.

¹⁸ Syyttäjälaitoksen kanteluohje, joka on saatavilla syyttäjälaitoksen internetsivuilta osoitteessa <https://syyttajalaitos.fi/kantelut>. Kanteluohjeessa todetaan myös, että kantelun voi tehdä myös syyttäjän menettelystä, vaikka hänen tekemäänsä ratkaisua ei pyydetäisikään muuttamaan, jolloin kysymys siitä, onko syyttäjä toiminut laillisesti ja virkavelvollisuuksiensa mukaisesti. Tällaisen kantelun voi tehdä valtakunnansyyttäjän lisäksi eduskunnan oikeusasiamiehelle tai valtioneuvoston oikeuskanslerille, jotka valvovat kaiken viranomaistoiminnan laillisuutta.

¹⁹ Toisin sanoen laajempi teoreettinen pohdinta toimenpiteistälouppumissäännöksistä on pääosin rajattu

edellä mainitun kaltaisia kanteluratkaisuja,²⁰ joista suurin osa koskee vähäisyys- ja kustannusperusteisia rajoittamisia.²¹ Tiettyjen käytännön asioiden hahmottamiseksi artikkeleita varten on lisäksi pidetty tarkoituksenmukaisena haastatella viranomaisten edustajia, joilla on kokemusta rajoittamismenettelystä.²² Tämä johtuu ennen kaikkea siitä, että varsinaisia paikallissyöttäjien tekemiä rajoittamispäätöksiä ei ole tätä artikkeleita varten tietopyynnöillä tilattu, vaan tavanomaisten ja tyypillisten rajoittamispäätösten sisältö ja näihin liittyvät käytännöt on selvitetty haastatteluilla.²³

Seuraavassa luvussa käydään läpi rajoittamiskykälään liittyviä yleisiä ja yhteisiä kysymyksiä. Tämän jälkeen eri rajoittamisperusteet käydään yksitellen läpi siten, että kunkin luvun lopussa vastataan tutkimuskysymyksen alakysymyksiin. Lopuksi tehdään yhteenveto artikkelissa käsitellyistä aiheista.

2. Esitutkintalain 3 luvun 10 § – yleistä

Esitutkintalain 3 luvun 10 §:n mukaan:

Esitutkinnan rajoittaminen

Syyttäjä voi tutkinnanjohtajan esityksestä päättää, ettei esitutkintaa toimiteta tai että se lopetetaan, jos syyttäjä oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 7 tai

---

artikkelin ulkopuolelle. Tätä aihetta on sinänsä sivuttu edellisessä artikkelissani, ks. erit. Pörsti 2021 s. 326–329. Esitutkinnan rajoittamisesta yleisemmin toimenpiteistä luopumisen näkökulmasta ks. myös Koivukari – Lehtilä 2022 s. 30–33 alaviitteineen.

²⁰ Vain ne ratkaisut, joihin on erikseen viitattu, on listattu artikkelin lähdeluetteloon. Syyttäjälaitoksen internetsivuilla on tiivistetyt ratkaisuselosteet näistä ratkaisuista. Yhden syyttämättäjättämispäätöksen osalta sekä muutaman rajoituspäätöksen osalta on tutkittu ainoastaan näitä yleisesti saatavilla olevia ratkaisuselosteita. Myös nämä ratkaisut on eritelty lähdeluetteloon. Ne rajoittamispäätökset, joita ei ole tilattu ja tutkittu, julkaistiin tietopyynnön tekemisen jälkeen, joten ne eivät ehtineet varsinaiseen tutkimusaineistoon.

²¹ Se, että suurin osa ratkaisuista koskee vähäisyys- ja kustannusperusteisia rajoittamisia, johtuu yksinkertaisesti siitä, että niistä on tehty eniten ratkaisuja. Toisin sanoen minkäänlaista valikointia tätä taikka edellistä artikkeleita varten ei ole tehty, vaan käytännössä kaikki vuosien 2007–2022 aikana tehdyt rajoittamisasioita koskevat kanteluratkaisut, joista on syyttäjälaitoksen internetsivuilla julkaistu ratkaisuseloste, on tilattu tai muuten pyritty huomioimaan tämän ja edellisen artikkelin käsittelyssä.

²² Suurin osa syyttäjälaitoksen rajoittamispäätöksistä tehdään niin sanotussa nopean toiminnan yksikössä. Yksi haastateltavista on tämän yksikön pitkäaikainen syyttäjä, toinen yksikön entinen vastuusyyttäjä ja kolmas niin sanotun nuorten tiimin syyttäjä.

²³ On luonnollista, että ainoastaan pieni osa vuoden aikana tehdyistä rajoittamispäätöksistä päätyvät VKST:n tarkastelun kohteeksi erityisesti sen takia, että niistä ei kannella. Tästä johtuen on pidetty tarkoituksenmukaisena haastatella syyttäjiä ennen kaikkea sen tiedon saamiseksi, millaisissa asioissa esitutkintoja rajoitetaan onnistuneesti – toisin sanoen siten, etteivät päätökset ole joutuneet VKST:n kritiikin kohteeksi. Haastattelu on käytännössä toteutettu suullisesti tai Skypellä, minkä jälkeen haastattelutavat ovat saaneet sähköpostitse tarkistaa sen, miltä osin heidän lausumansa ovat päätyneet artikkeleihin. Tämän vuoksi lähdeluettelossa on merkitty kullekin haastateltavalle kaksi eri päivämäärää kuvaamaan varsinaista haastattelua ja lausumien hyväksymistä. Poikkeus viimeksi mainitulle on poliisin edustajan haastattelu, joka suoritettiin kokonaan sähköpostin välityksellä.

8 §:n taikka muun vastaavan lainkohdan nojalla tulisi jättämään syytteen nostamatta eikä tärkeä yleinen tai yksityinen etu vaadi syytteen nostamista.

Syyttäjä voi tutkinnanjohtajan esityksestä myös päättää, että esitutkinta lopetetaan, jos tutkinnan jatkamisesta aiheutuvat kustannukset olisivat selvässä epäsuhteessa tutkittavana olevan asian laatuun ja siitä mahdollisesti odotettavaan seuraamukseen tai jos jo suoritettujen esitutkintatoimenpiteiden perusteella on varsin todennäköistä, että syyttäjä tulisi jättämään syytteen nostamatta muulla kuin 1 momentissa mainitulla perusteella. Esitutkinnan lopettaminen edellyttää lisäksi, ettei tärkeä yleinen tai yksityinen etu vaadi esitutkinnan jatkamista.

Esitutkinta on 1 ja 2 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa aloitettava uudelleen, jos siihen asiassa ilmenneiden uusien seikkojen vuoksi on perusteltua syytä.

Rajoittamispöytäkirjassa on viittaus lain oikeudenkäynnistä rikosasioissa 1 luvun 7 ja 8 §:iin, joiden mukaan:

7 §

Syyttäjä saa jättää syytteen nostamatta:

- 1) jos epäilystä rikoksesta ei olisi odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakko ja sitä on sen haitallisuus tai siitä ilmenevä rikoksesta epäillyn syyllisyys huomioon ottaen kokonaisuutena arvostellen pidettävä vähäisenä; sekä
- 2) epäilystä rikoksesta, josta epäilty ei ollut tekohetkellä täyttänyt kahdeksaatoista vuotta ja josta ei olisi odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa tai enintään kuusi kuukautta vankeutta ja jonka katsotaan johtuneen pikemmin ymmärtämättömyydestä tai harkitsemattomuudesta kuin piittaamattomuudesta lain kieltoja ja käskyjä kohtaan.

8 §

Jollei tärkeä yleinen tai yksityinen etu muuta vaadi, syyttäjä saa sen lisäksi, mitä 7 §:ssä säädetään, jättää syytteen nostamatta, jos:

- 1) oikeudenkäyntiä ja rangaistusta olisi pidettävä kohtuuttomina tai tarkoituksettomina ottaen huomioon rikoksesta epäillyn ja asianomistajan välillä saavutettu sovinto tai muu epäillyn toiminta tekonsa vaikutusten estämiseksi tai poistamiseksi, hänen henkilökohtaiset olonsa, teosta hänelle aiheutuvat muut seuraukset, sosiaali- ja terveydenhuollon toimet tai muut seikat;
- 2) epäilty rikos ei yhteisen rangaistuksen määräämistä tai aikaisemmin tuomitun rangaistuksen huomioon ottamista koskevien säännösten johdosta olennaisesti vaikuttaisi kokonaisrangaistuksen määrään; tai
- 3) asian käsittelyn jatkamisesta aiheutuvat kustannukset olisivat selvässä epäsuhteessa asian laatuun ja siitä mahdollisesti odotettavissa olevaan seuraamukseen. – –”

Esitutkintalain rajoittamispykälässä rajoittamisperusteet on jaoteltu kahteen eri momenttiin, joista ensimmäisessä todetaan, että syyttäjä pystyy rajoittamaan esitutkinnan vastaavilla harkinnanvaraisilla perusteilla kuin jättämään syytteen nostamatta. Pykälää soveltamalla säästetään siis rikosprosessiketjun resursseja niissä jutuissa, joissa syyttäjä muutenkin jättäisi syytteen nostamatta, vaikka esitutkinta suoritettaisiin loppuun. Näin ollen tarkoitus on löytää ne tapaukset, joissa jo tutkinnan alkuvaiheessa on ilmeistä, että toimenpiteistä luopumisen edellytykset ovat käsillä, mikäli juttu tutkittaisiin ja asia toimitettaisiin syyteharkintaan. Esitutkintaviranomaisen on tunnistettava nämä tilanteet²⁴ ja esitettävä asiaa rajoitettavaksi syyttäjälle, jotta asiaa ei tutkita ”turhaan”, eikä viranomaisresursseja käytetä sellaisten asioiden selvittämiseen, joita ei ole tarkoituksenmukaista selvittää. Myös esitutkintalain esitöissä on todettu, että esitutkinnan rajoittamista koskeviin ratkaisuihin on pyrittävä mahdollisimman aikaisessa vaiheessa, jotta rajoittamisesta saadaan mahdollisimman suuri prosessiekonominen hyöty.²⁵ Harkinnanvarainen esitutkinnan rajoittamispäätös ei yllä mainitusta johtuen ole ”syyksi lukeva” ratkaisu, vaan ajatuksena on, että vaikka syyllisyyskysymys riittäväällä varmuudella esitutkinnassa selviäisi, asia jätettäisiin joka tapauksessa syyttämättä. Tämän takia pykälässä sanotaan tältä osin lopuksi, ettei tärkeä yleinen tai yksityinen etu vaadi nimenomaan syytteen nostamista.

Esitutkintalain 3 luvun 10 §:n 2 momentti eroaa 1 momentista lainsäädännöllisesti siinä, että siinä ei puhuta syytteen nostamisesta vaan esitutkinnan jatkamisesta. Tämä momentti pitää sisällään esitutkinnan rajoittamisen kustannusperusteella ja prosessuaalisella perusteella. Toisin sanoen esitutkinnan rajoittamisessa kustannusperusteella ei varsinaisesti oteta kantaa siihen, mitä tapahtuisi, jos asia päättyisi syyteharkintaan, vaan siinä todetaan, ettei asiaa edes yritetä selvittää, koska on ilmeistä, että asian selvittäminen olisi asian laatuun nähden liikaa resursseja vaativaa. Lisäksi, toisin kuin 1 momentin osalta, 2 momentin tarkoittamissa tapauksissa ei ole mahdollista, että esitutkintaa ei toimiteta, vaan mahdollista on ainoastaan lopettaa jo aloitettu esitutkinta.²⁶

---

²⁴ Esitutkintaviranomaisen primäärivastuu tästä perustuu muun muassa ETL 3 luvun 3 §:n 2 momenttiin, jonka mukaan ” – – esitutkintaviranomaisen on – – selvitettävä – – rikosepäilyyn liittyvät seikat erityisesti siten, että ketään ei aiheettomasti aseteta rikoksesta epäillyn asemaan ja että asian sitä edellyttäessä voidaan tehdä – – 10 §:n 1 momentissa tarkoitettu ratkaisu esitutkinnan toimittamatta jättämisestä. – –” Toki myös syyttäjällä on lain mukaan velvollisuus tehdä yhteistyötä esitutkintaviranomaisen kanssa (ETL 5 luku), ja mikäli syyttäjä tunnistaa tutkinnassa olevan asian olevan rajoituskelpoinen, voi syyttäjä itsekin tuoda käsityksensä esitutkintaviranomaiselle esiin esitutkintayhteistyön yhteydessä. Tämä luonnollisesti edellyttää sitä, että syyttäjä on tullut jo esitutkintavaiheessa virkansa puolesta jutun käsittelyyn osalliseksi.

²⁵ HE 222/2010 vp s. 188.

²⁶ Sinänsä nykyään myös oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (jäljempänä ”ROL”) 1 luvun 8 §:n 3 kohta mahdollistaa syyttämättä jättämisen kustannusperusteella, mutta rajoittamiskysymyksissä tämä ROL:n pykälän 3 kohta ei juurikaan saa itsenäistä merkitystä, koska kustannusperuste on jo vanhastaan ollut rajoittamispykälässä vaihtoehtona esitutkinnan lopettamiselle. Periaatteessa lienee mahdollista, että tutkinnanjohtaja esittäisi, ettei esitutkintaa toimiteta kustannusperusteella, mutta käytännössä näin ei käsitykseni mukaan juurikaan tapahdu, vaan tutkinnanjohtajat ehdottavat esitutkinnan lopettamista ETL 3 luvun 10 §:n 2 momentin nojalla, eikä esitutkinnan toimittamatta jättämistä ETL 3 luvun 10 §:n 1 momentin nojalla.

Tehokas rajoittamispykälän soveltaminen edellyttää toimivia käytäntöjä esitutkintaviranomaisten ja syyttäväviranomaisen välille. Esitutkintaviranomaisen havaittua asiaan mahdollisesti soveltuvan rajoittamisperusteen tutkinnanjohtajan tulee toimittaa syyttäjälle rajoittamisperusteen tueksi riittävä selvitys, jonka pohjalta syyttäjä voi tehdä päätösharkintansa. Alueellisesti sovitut menettelytavat helpottavat tätä päätöksentekoprosessia.²⁷ VKST:n rajoittamisohjeen mukaan esitutkinnan rajoittamista koskeva päätöksentekomenettely tulisi pyrkiä järjestämään mahdollisimman joustavaksi ja yksinkertaiseksi, jotta sillä saavutettaisiin lainsäätäjän tarkoituksena ollut työnsäästö. Toisaalta esitutkinnan rajoittamispäätös on keskeinen rikosprosessuaalinen ratkaisu, joten se on aina perusteltava asianmukaisesti ja ymmärrettävästi. Lain esitöissä on todettu, että päätöksen perusteluissa tulisi asian ratkaisuun vaikuttavina tosiseikkoina mainita ainoastaan ne, jotka välittömästi tukevat päätöksen lopputulosta. Tällä edistetään päätöksen ymmärrettävyyttä ja selkeyttä, jotta ratkaisun saava maallikkokin vaivatta ymmärtää, mistä asiassa on kysymys.²⁸ Toisaalta viimeksi mainittu ei tarkoita tietenkään sitä, että syyttäjä voisi valikoida vain ne tosiseikat, jotka tukevat esitutkinnan rajoittamista ja sivuuttaa muun aineiston, vaan esitutkinnan rajoittaminen edellyttää aina normaalia pro et contra -kokonaisharkintaa, jossa tapauskohtaisesti punnitaan rajoittamisen puolesta ja vastaan puhuvia seikkoja.

Oma kysymyksensä on rajanveto sen välillä, milloin tutkinnanjohtaja ei esitä asiaa syyttäjälle rajoitettavaksi, vaan tekee oman päätöksensä esitutkinnan toimittamatta jättämisestä ETL 3 luvun 3 §:n nojalla.²⁹ Esimerkiksi eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisukäytännössä on toistuvasti todettu, että lain käyttämä sanamuoto jättää esitutkinnan toimittamisesta päättävälle viranomaiselle jossain määrin harkintavaltaa, eikä esitutkintaviranomaiselle tehty ilmoitus tai tutkintapyyntö automaattisesti johda esitutkintaan.³⁰ Toisin sanoen esitutkintaviranomaisen tulisi ensin itsenäisesti arvioida, onko asiassa syytä epäillä rikosta³¹, ja vasta sen jälkeen tutkintaa aletaan viemään eteenpäin esitutkintalain tarkoittamalla tavalla.³² Käytännössä esitutkintaviranomai-

²⁷ HE 222/2010 vp s. 188.

²⁸ Viimeksi mainituilta osin VKST:n rajoittamisohjeen lisäksi myös HE 222/2010 vp s. 237–238.

²⁹ Oma kysymyksensä on myös jutun sisäinen esitutkinnan rajaaminen, jolloin jutun elinkaari ei kokonaisuudessaan pääty, mutta suuren juttukokonaisuuden tutkinnan resurssit kohdistetaan johonkin tiettyyn, esimerkiksi vakavimpaan, epäiltyyn rikolliseen menettelyyn ja vähäisemmät epäillyt rikokset rajataan asian käsittelystä pois. Tällä on yhteys ETL 5 luvun yhteistyövelvoitteeseen esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän välillä. Oma kysymyksensä on myös esitutkinnan lopettaminen ETL 3 luvun 9 §:n nojalla. Tällöin tutkinnanjohtaja voi ilman syyttäjää päättää ”ilmeisen vähäisen” rikoksen esitutkinnan toimittamatta jättämisestä tai esitutkinnan lopettamisesta. Näissä tilanteissa tosin on edellytyksenä, ettei ole sellaista asianomistajaa, jolla olisi vaatimuksia asiassa, mikä rajoittaa pykälän käyttökelpoisuutta. Pykälä tulee sovellettavaksi ennen kaikkea sellaisten huumausaineen käyttörikosten kohdalla, joissa voidaan myös antaa ETL 10 luvun 3 §:n tarkoittama huomautus.

³⁰ Esim. eduskunnan oikeusasiamiehen 30.11.2016 antama ratkaisu 5384/2015, 11.6.2018 antama ratkaisu 1121/2018 sekä 19.8.2020 antama ratkaisu 2416/2020.

³¹ Esitutkintaviranomaisen on siis ensin arvioitava ylittyykö syytä epäillä -kynnys ja vasta sen jälkeen mieltä mahdollista esitutkinnan rajoittamista, kuten VKST muistuttaa esimerkiksi 18.7.2019 annetussa ratkaisussa 187/21/19 ja 7.4.2021 annetussa ratkaisussa 372-21-20.

³² Vastaavasti myös VKST:n rajoittamisohje, jossa todetaan, ettei rajoittamisenettä tarkoituksena

nen arvioinnissa voi olla kysymys siitä, että sille tehdyn ilmoituksen tapahtumakuvaus ei täytä rikoksen tunnusmerkistöä, tai asiassa ei ole muutoin syytä epäillä tapahtuneen rikosta.³³ Mikäli asia on riittävän selvä, voi esitutkintaviranomainen päättää asian saatamatta sitä syyttäjän käsiteltäväksi. Aihetta on tutkittu myös oikeuskirjallisuudessa: esimerkiksi Helesvirta on esittänyt artikkelissaan nähdäkseni perustellun kannanoton siitä, että epäselvissä tapauksissa tulisi pikemmin jatkaa esitutkintaa kuin tehdä esitutkintapäätös ETL 3 luvun 3 §:n nojalla, mitä puoltaa muun muassa se, että esitutkintaviranomaisella on myöhemmin edelleen mahdollisuus esittää esitutkintaa rajoitettavaksi, mikäli esitutkinnassa kertynyt uusi selvitys tukee tätä johtopäätöstä.³⁴

Esitutkinnan rajoittamisen edellytyksenä on aina se, ettei tärkeä yleinen tai yksityinen etu saa estää rajoittamispäätöksen tekemistä.³⁵ Lain esitöiden mukaan yleinen etu liittyy ensinnäkin rikosoikeudellisen järjestelmän yleisestävään luonteeseen. Järjestelmän on toimittava yleisen oikeustajun mukaisesti ja luottamusta herättävällä tai ylläpitävällä tavalla.³⁶ Yleinen etu saattaa järjestelmää kohtaan tunnettavan luottamuksen ylläpitämiseksi edellyttää rikosepäilyn selvittämistä esimerkiksi silloin, kun rikosepäily on herättänyt julkista huomiota, kun epäilty on yhteiskunnallisesti merkittävässä asemassa tai kun rikollisen toiminnan jatkamisen vaara on ilmeinen. Yleiseen etuun liittyvät näkökohdat saattavat lisäksi koskea esimerkiksi menettämisvakuutuksen tuomitsemista tai esineen hävittämisen edellytysten toteamista, oikeuskysymyksen epäselvyyttä³⁷ tai rikoksen kuulumista rikoskokonaisuuteen, jossa kaikkien osien tutkimisella on merkitystä.³⁸

---

ole, että esitutkintaviranomaiselle kuuluvan esitutkinnan toimittamisvelvollisuuden eli ETL 3 luvun 3 §:n 1 momentissa tarkoitettua syytä epäillä -kynnyksen arviointi siirtyisi syyttäjille. Rajoittamisohjeen mukaan niin sanottu ei rikos -perusteinen rajoittaminen on mahdollista, mutta se koskee tilanteita, joissa aloitetussa esitutkinnassa saadun selvityksen valossa on käynyt todennäköiseksi, ettei kysymys olekaan rikoksesta, mutta asiaan liittyy tulkintakysymys, jonka vuoksi tutkinnanjohtaja ei voi päättää esitutkintaa ETL 10 luvun 2 §:n 2 momentissa tarkoitettulla toteavalla päätöksellä.

³³ Rikoskomisario Marja Väätin haastattelu. Väätti toteaa, että kysymys voi olla esimerkiksi siitä, että taapero- tai leikki-ikäisellä lapsella havaitaan jonkinlainen vähäinen vamma tai jälki, josta tehdään ilmoitus poliisille, mutta kukaan ei ole nähnyt, että lasta olisi pahoinpidelty, eikä lapsi myöskään itse tuota mitään sellaista, mikä viittaisi siihen, että häneen olisi kohdistettu väkivaltaa. Mikäli ei ole viitteitä, että jälki olisi aiheutettu tahalliseksi pahoinpitelyllä tai että lapsen hoito olisi muuten laiminlyöty, voidaan todeta, ettei saatavilla olevan selvityksen perusteella ole syytä epäillä rikosta. Väätti korostaa, että asia on ratkaistava tapauskohtaisesti, ja silloin kun rikosta on syytä epäillä, esitutkinta on aloitettava ja pohdittava mahdollista rajoittamista myöhemmin, mikäli esitutkinnassa saatu yksityiskohtaisempi selvitys ei riittävässä määrin tue rikosepäilyä tai asiaan soveltuu jokin muu rajoitusperuste.

³⁴ Helesvirta 2020 s. 13.

³⁵ Useissa VKST:n kanteluratkaisussa on kiinnitetty huomiota tärkeän yleisen ja yksityisen edun vaatimukseen, mihin palataan myöhemmin yksityiskohtaisemmin tämän artikkelin edetessä.

³⁶ Näin myös esim. VKST:n 10.1.2011 antamassa ratkaisussa 2/21/11, ks. tarkemmin tämän artikkelin 3. luvussa.

³⁷ Näin esim. VKST:n 18.12.2008 antamassa ratkaisussa 439/21/08, jossa oli kysymys luvattoman henkilöliikenteen harjoittamisesta. Syyttäjä oli katsonut, ettei epäillyn menettely ollut rangaistavaa, mutta VKST totesi, että ottaen huomioon hovioikeustason tuomio, jossa ainakin osittain vastaavanlaisessa tapauksessa oli päädytty vastakkaiseen lopputulokseen, käsiteltävänä olevaa kysymystä koskevan oikeustilan selventäminen edellytti esitutkinnan jatkamista.

³⁸ HE 222/2010 vp s. 187.

Tärkeä yksityinen etu liittyy yleensä asianomistajan vahingonkorvausvaatimuksen toteuttamismahdollisuuksiin. Mitä suurempi asianomistajan taloudellinen intressi on, sitä tärkeämmästä edusta hänen kannaltaan on kysymys. Merkitystä voi olla myös osapuolten taloudellisilla oloilla ja asianomistajan mahdollisuuksilla saada vahinkonsa korvatuksi ilman esitutkintaa esimerkiksi vahingon aiheuttajan, vakuutusyhtiön tai Valtiokonttorin kautta.³⁹ Vaikka yksityinen etu olisi tärkeää vähäisempi, on syytä harkita tutkinnan jatkamista ainakin siihen asti, että asianomistaja saa tutkinnan kautta riittävät tiedot ja muun selvityksen vaatimuksensa toteuttamista varten. Samanlaisten rikosten asianomistajia olisi lisäksi pyrittävä kohtelemaan yhdenvertaisesti.⁴⁰ Yhdenvertaisuutta saattaa loukata esimerkiksi se, että toimenpiteitä jatketaan vain jotakin asianomistajaa koskevan rikoksen osalta silloin, kun samaan rikossarjaan sisältyvillä teoilla on eri asianomistajia.⁴¹

Rajoittamisykälän 3 momentissa on säädetty siitä, milloin lopetettu esitutkinta voidaan aloittaa uudelleen. Käytännössä edellytetään sellaisten seikkojen ilmi tulemista, jotka eivät olleet päätöksen tehneen syyttäjän tiedossa, kun rajoittamispäätös tehtiin. Näiden uusien seikkojen ollessa nyt tiedossa ratkaisun tehneen syyttäjän on arvioitava uudelleen, ovatko esitutkinnan rajoittamisen edellytykset edelleen olemassa.⁴² Momentissa oleva ilmaisu ”perusteltua syytä” antaa harkinnanvaraa sen suhteen, milloin uudelleenaloittamiseen katsotaan olevan aihetta. Syyttäjä tekee päätöksen esitutkinnan jatkamisesta, ja käytännössä päätöstä tulisi edeltää keskustelu esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän välillä siten kuin esitutkintalain 5 luvun 3 §:n yhteistyövelvollisuus syyttäjän ja esitutkintaviranomaisen välillä edellyttää.⁴³

Päätös esitutkinnan jatkamisesta tai rajoittamispäätöksen pysyttämisestä on tehtävä kirjallisesti. Tämä johtuu siitä, että esitutkintalain 11 luvun 1 §:n mukaan päätös esi-

---

³⁹ Esitutkinnan rajoittamispäätös ei siis vapauta vahingonkorvausvelvollisuudesta.

⁴⁰ Täältä osin ks. esim. VKST:n 25.5.2007 antama ratkaisu 45/21/07 tämän artikkelin 6. luvussa.

⁴¹ HE 222/2010 vp s. 187.

⁴² Asiaa on arvioitu esim. VKST:n 1.3.2019 antamassa ratkaisussa 173/21/18, jossa oli kysymys siitä, että kantelija oli pyytänyt tutkimaan, täyttikö rikoksesta epäillyn toiminta yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämisen, kunnianloukkauksen, vainoamisen tai jonkun muun rikoksen tunnusmerkistön. Syyttäjä oli ensin tehnyt päätöksen esitutkinnan rajoittamisesta vain kunnianloukkauksen osalta arvioimatta tekoa muiden siihen mahdollisesti soveltuvien rikostunnusmerkistöjen kannalta. Hän ei myöskään ollut perustellut päätöksessään, miksi tärkeä yleinen tai erityisesti yksityinen etu eivät olleet vaatineet esitutkinnan jatkamista. Tämän jälkeen syyttäjä oli määrännyt esitutkintaa jatkettavaksi kertomansa mukaan kantelun johdosta. Kuitenkin jo tutkintapyynnössä oli pyydetty arvioimaan, täyttikö epäillyn toiminta jonkin muun rikoksen tunnusmerkistön, eikä kantelussa ollut esitetty uusia seikkoja, joilla olisi tässä suhteessa ollut merkitystä. Esitutkintaa olisi alun perinkin pitänyt jatkaa pidemmälle, eikä vasta kantelun johdosta.

⁴³ HE 222/2010 vp s. 188. Vastaavasti myös eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisukäytännössä, esimerkiksi 22.1.2020 annetussa ratkaisussa 158/2019, jossa asianomistaja oli toimittanut lisäselvitystä poliisille rajoitetun esitutkinnan jälkeen, ja poliisi oli omalla päätöksellään päättänyt olla toimittamatta / jatkamatta esitutkintaa. Oikeusasiamies totesi päätöksessään muun muassa, että ”(v)aikka asiasta ei ole säädetty laissa, pidän perusteltuna, että asiassa, jossa esitutkinta on lopetettu syyttäjän päätöksellä, tutkinnan mahdollisesta uudelleen aloittamisesta päättää syyttäjä tai asian tutkinnan aloittamisesta ainakin neuvotellaan hänen kanssaan.”

tutkinnan rajoittamisesta taikka muu vastaava esitutkintapäätös, joka voi vaikuttaa asianosaisen oikeuksiin, etuihin tai velvollisuuksiin, on tehtävä kirjallisesti. Saman pykälän 2 momentin 4 kohdan mukaan 1 momentissa tarkoitettu päätöksestä on ilmentävä päätöksen perustelut ja sovelletut säännökset. Säännöksen esitöissä on todettu, että asianosaisilla on tarve tietää, miksi asiassa ei toimiteta esitutkintaa tai miksi aloitettu esitutkinta keskeytetään.⁴⁴ Oikeus saada asiassaan perusteltu päätös kuuluu perustuslain 21 §:n 2 momentin perusteella oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon takeisiin.⁴⁵

Edellä mainittujen yhteisten kysymysten ja yleisten lähtökohtien jälkeen käydään seuraavaksi läpi tarkemmin eri rajoitusperusteet. Todetaan ensin selvyuden vuoksi, ettei siihen ole estettä, että samaan asiakokonaisuuteen liittyvät epäillyt rikokset rajoitetaan eri perusteilla. Toisaalta lähtökohta on se, että kukin rikosnimike rajoitetaan vain yhdellä perusteella, vaikka ratkaisulla voi olla yhtymäpintoja moneen eri rajoitusperusteeseen. Toisin sanoen, vaikka rajoitusperusteeksi valitaan esimerkiksi nuoruusperuste, voi tutkinnassa oleva rikos olla myös objektiivisesti arvioiden vähäinen rikos, minkä voi tuoda ilmi päätöksen perusteluissa yksityiskohtaisemmin, kun arvioidaan sitä, ovatko rajoittamisen edellytykset kokonaisuutena arvostellen käsillä ja onko olemassa tärkeää yleistä etua jatkaa esitutkintaa. Esimerkiksi VKST:n 19.8.2008 antamassa ratkaisussa 343/21/08 todetaan, että syyttäjän päätöksen tosiasiallisen sanamuodon mukaan esitutkinnan rajoittaminen on perustunut sekä vähäisyysperusteelle että esitutkintalain tarkoittamalle näyttöperusteelle. Syyttäjän päätöksessä ei kuitenkaan ole eritelty, mitä väitteitä rajoittaminen koskee tai sitä, miten perusteet ja rajoittamisen kohteena olleet väitteet kohdentuvat. Oikeustilan selventäminen olisi kuitenkin VKST:n mukaan edellyttänyt sellaista erittelyä. Myös VKST:n 3.9.2007 antamassa ratkaisussa 342/21/07 on korostettu, että valitun rajoitusperusteen ja esitettyjen perusteluiden on oltava keskenään yhdenmukaiset. Kyseisessä tapauksessa tutkinnanjohtaja oli esittänyt, että esitutkinta lopetetaan vähäisyysperusteella ja syyttäjä oli tehnyt ratkaisun tutkinnanjohtajan esittämän säännöksen nojalla ja perustellut ratkaisuaan epäillyn rikoksen vähäisyydellä. Kanteluasian yhteydessä syyttäjä oli kuitenkin tuonut esille, että esitutkinnan olisi mahdollisesti voinut rajoittaa myös kustannusperusteella. Esitutkinnan rajoittamisesitystä ei kuitenkaan ollut tehty tällä perusteella eikä syyttäjä ollut ratkaisussaan muutenkaan viitannut siihen. Siten syyttäjän myöhemmin esittämällä pohdiskelulla kustannusperusteen mahdollisesta soveltumisesta esitutkinnan rajoittamisperusteeksi ei kyseisessä tapauksessa ollut merkitystä kanteluasian ratkaisemisen kannalta.⁴⁶

---

⁴⁴ HE 222/2010 vp s. 66–67.

⁴⁵ Ibid. Näin on korostettu myös VKST:n 24.2.2016 antamassa ratkaisussa 116/41/15.

⁴⁶ On lisäksi huomioitava, että jos tutkinnanjohtajan rajoitusesitys on myöhemmin muuttunut siitä, mitä on kirjallisesti alun perin esitetty, tulee tästä mainita rajoittamispäätöksessä. Vrt. 26.6.2009 annettu ratkaisu 555/21/08, jonka perusteella on hyväksyttävää, että tutkinnanjohtaja suullisesti muuttaa esitystään, kunhan se ilmenee asianmukaisesti syyttäjän kirjallisesta päätöksestä.

3. Vähäisyysperuste

3.1 Yleistä

ROL 1 luvun 7 §:n mukaan syyttämättä jättämisen edellytyksenä vähäisyysperusteella on, että rikoksesta ei ole vakiintuneen tuomioistuinkäytännön perusteella odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa⁴⁷ ja että rikosta on lisäksi sen haitallisuus tai siitä ilmenevä tekijän syyllisyys huomioon ottaen kokonaisuutena arvostellen pidettävä vähäisenä.⁴⁸ Lain esitöiden mukaan teon haitallisuudella tarkoitetaan sen vahingollisuutta ja vaarallisuutta. Haitallisuutta arvioitaessa ei huomiota ole siis kiinnitettävä pelkästään toteutuneisiin vahinkoseurauksiin, vaan on otettava myös huomioon se vahinko, joka teosta olisi ennalta arvioitaessa todennäköisesti syntynyt. Tekijän syyllisyyden tulee ilmetä itse rikoksesta. Syyllisyyden arviointiin vaikuttavat muun muassa syyksi-luettavuus eli tahallisuuden ja tuottamuksen eri asteet sekä useat rikoslain 6 luvussa mainituista rangaistuksen koventamis- ja lieventämisperusteista. Syyllisyys saattaa siten olla alentunut esimerkiksi tekijään kohdistuneen painostuksen tai uhan vuoksi. Myös tekijään kohdistettu voimakas provokaatio sekä toimiminen pakkotilaa lähellä olevassa tilanteessa tai osittaisen oikeuserehdyksen vallassa vähentävät syyllisyyttä ja menettelyn moitittavuutta.⁴⁹

Tyypillisiä vähäisyysrajoitustilanteita käytännössä ovat muun muassa vähäiset lii-kennerikokset, joissa ei ole viitteitä tahallisesta menettelystä tai törkeästä huolimatto- muudesta, eikä menettely ole aiheuttanut vähäistä merkittävämpiä vahinkoseurauksia. Tällaisia tilanteita saattaa ilmetä esimerkiksi kaistanvaihtotilanteissa, joissa on aiheu- tunut vain vähäisiä peltivaurioita, ja joissa syyllisyysskysymyksen on epäselvä.⁵⁰ Li- säksi on tiettyjä rikosnimikkeitä, joiden tunnusmerkitöt täyttyvät melko helposti, mutta asian käsittelyä rikosprosessissa ei voida pitää jokaisessa tapauksessa prosessi- ekonomisesti järkevänä. Esimerkiksi kunnianloukkauksen tarkoittama halventaminen täyttyy helposti, mutta jos kysymys on kahdenkeskisestä viestinnästä ja loukkaukset ovat objektiivisesti arvioiden vähäisiä⁵¹, edellytykset rajoittaa esitutkinta voivat olla

---

⁴⁷ Toisin sanoen ei ole mahdollista rajoittaa rikosnimikkeitä kuten seksuaalinen kajoaminen tai virkamie- hen väkivaltainen vastustaminen rikoksen vähäisyyden vuoksi, koska näissä pykälissä vähimmäisran- gaistukseksi on säädetty vankeusrangaistus eikä sakkoa.

⁴⁸ Syyttäjien osalta harkintavalta vähäisyysperusteen soveltamisessa on siis tavallaan laajempi kuin myö- hemmin tuomioistuimessa, koska tuomioistuimen vähäisyysratkaisu tarkoittaa teon tuomitsematta jät- tämistä kokonaisuudessaan (rikoslaki 6 luku 12 §). Syyttäjä sitä vastoin voi todeta vähäisyyspäättök- sen tehdessään, että rikoksesta saatettaisiin langettaa rangaistus tuomioistuimessa, mutta rangaistus olisi ainoastaan sakkoa.

⁴⁹ HE 79/1989 vp s. 9. Vastaavasti myös VKST:n syyttämättäjättämisohejeessa.

⁵⁰ Tällöin asiaa ei siis voida ratkaista esimerkiksi summaarisessa sakkomenettelyssä. Jos esitutkinta suori- tettaisiin loppuun, syyllisyysskysymys saattaisi selvitä, mutta jos rikos on lähtökohtaisestikin vähäinen, voi esitutkinnan rajoittaa vähäisyysperusteella jo tutkinnan alkuvaiheessa. Tärkeä yleinen tai yksityinen etukaan ei tavallisesti edellytä syyteen nostamista korvauskysymysten vuoksi, koska vakuutusyhtiöt voivat ratkaista korvausasian ilman poliisin toimittamaa esitutkintaa.

⁵¹ Kuten: ”olet idiootti, joka ei tiedä mistään mitään”.

olemassa. Vähäisyysperustetta saatetaan käyttää myös lievissä omaisuusrikoksissa. Esimerkiksi jos näpistys on euromäärältään alle viisi euroa, tuote on saatu myyntikuntoisena takaisin eikä tekijällä ole merkittävää entisyyttä, rajoittamiseen ei liene estettä.⁵²

Kuten edellä mainituissa lain esitöissäkin on todettu, jos asiassa on esimerkiksi viitteitä rikoslain 6 luvun 5 §:n tarkoittamasta koventamisperusteesta, ei esitutkintaa välttämättä voida rajoittaa vähäisyysperusteella. Esimerkiksi VKST:n 25.10.2018 antamassa ratkaisussa 315/21/18 todettiin, että kunnianloukkauksen vähäisyyttä arvioitaessa oli huomioitava, että rikoksesta epäilty oli pyrkinyt vaikuttamaan epäasiallisesti asianomistajana olleeseen virkamieheen, joka oli toiminut tutkinnanjohtajana rasisia rikoksia koskevassa rikostutkinnassa. Tämän sekä rikoksesta epäillyn lähettämän sähköpostin sisällön perusteella oli VKST:n mukaan pääteltävissä, että epäillyllä rikoksella oli todennäköisesti ollut rasistinen motiivi. VKST totesi, että rikoksen tekeminen rasistisesta motiivista oli raskauttava asianhaara ja rikoslain 6 luvun 5 §:n mukaan rangaistuksen koventamisperuste rikoksen laatuun katsomatta ja riippumatta siitä, oliko rikos suoranaisesti kohdistettu suojeltavan ryhmän jäseneseen. VKST korosti, että epäillyn todennäköinen rasistinen motiivi oli teon vähäisyyttä vastaan vahvasti puhuva seikka. Toisaalta VKST:n ratkaisukäytännön perusteella esimerkiksi pelkkä rasistinen nimittely teon yhteydessä ei ilman muuta olisi este rajoittaa esitutkintaa vähäisyysperusteella. VKST:n 17.6.2020 antamassa ratkaisussa 270/21/20 esitutkinta oli rajoitettu asiassa, jossa kantelijaa kohti oli heitetty ”pieniä esineitä” kerrostalon viidennestä kerroksesta ja samalla häntä oli nimitetty rasistisesti. VKST totesi, että ottaen huomioon henkilövahingon epätodennäköisyys kyseisen tapauksen olosuhteissa sekä se, ettei suuri joukko ollut kuulemassa nimittelyä, edellytykset lopettaa esitutkinta vähäisyysperusteella olivat olleet olemassa.

Näin ollen mahdollinen koventamisperusteen olemassaolo ei VKST:n ratkaisukäytännön perusteella tarkoittaisi aina, ettei esitutkinnan rajoittamiselle olisi edellytyksiä, vaan tältäkin osin tapauskohtainen harkinta on mahdollista, vaikka pääsääntöisesti koventamisperuste ja sen mahdollinen olemassaolo onkin vähäisyysrajoittamista vastaan puhuva seikka.⁵³ Tämän johtopäätöksen voinee siis tehdä myös muiden koventamisperusteiden, kuten rikoslain 6 luvun 5 §:n tarkoittaman entisyydestä johtuvan ilmeisen piittaamattomuuden osalta. Toisaalta esimerkiksi saman rikollisen menettelyn jatkaminen rajoittamispäätöksen tiedoksisaamisen jälkeen voi aiheuttaa sen, ettei tekoa ole enää pidettävä kokonaisuutena arvostellen vähäisenä.⁵⁴

---

⁵² Tässä kappaleessa mainitut esimerkit ovat aluesyyttäjä Sini Pöyryn haastattelusta.

⁵³ Koivukari ja Lehtilä ovat samansuuntaisesti todenneet muun muassa kansainvälisiin velvoitteisiin nojautuen, että tulisi olla hyvin vahvoja perusteita katsoa rasistinen kunnianloukkaus sellaiseksi perusmuotoiseksi kunnianloukkaukseksi, joka voidaan vähäisyysperusteella rajoittaa ilman, että esimerkiksi tärkeä yleinen etu vaatii asian käsittelyä rikosprosessissa. Ks. Koivukari – Lehtilä 2022 s. 70–74.

⁵⁴ Näin esim. VKST:n 6.7.2011 antamassa ratkaisussa 186/21/11, jossa kunnianloukkaus oli jatkunut aiemman rajoittamispäätöksen tekemisen jälkeen, jolloin VKST totesi, että muun muassa tekojen jatkuminen edellytti esitutkinnan toimittamista.

Tässä yhteydessä voidaan tuoda myös esiin, että vaikka poliisi esittäisi esitutkinnan rajoittamista vähäisyysperusteella, voi käsillä olla jokin toinen rajoitusperuste.⁵⁵ VKST:n 9.4.2010 antamassa ratkaisussa 70/21/10 oli kysymys siitä, että kantelijan edesmennyttä isää oli loukattu valheellisilla kirjoituksilla internetin keskustelupalstalla. Kantelija oli ihmetellyt, kuinka vakavasti edesmennyttä sotaveteraania piti loukata, että loukkaus ei olisi vähäinen rikos. VKST totesi, ettei epäiltyä rikosta voinut pitää kokonaisuutena arvostellen vähäisenä, mutta esitutkinnan rajoittamisen edellytykset olivat olleet olemassa toisella perusteella eli kustannusperusteella. Tämä johtui siitä, että nimimerkillä internetissä kirjoitettu kirjoitus oli tehty käyttäen hyväksi Tor-reititintä, jolla pyritään tietoisesti salaamaan kirjoittajan henkilöllisyys. Esitutkinnan jatkamisen edellytyksenä oli näin ollen ollut kansainvälisen virka-apupyynnön tekeminen, ja mikäli se olisi johtanut lisätietoihin, olisivat nämä lisätiedot vaatineet todennäköisesti jälleen uuden kansainvälisen virka-apupyynnön tekemisen. Tutkinnan kohteena ollutta epäiltyä kunnianloukkausta koskevaa esitutkintaa ei siis voitu jatkaa ilman kansainvälistä virka-apua, jonka edellytyksenä oli erityinen tarpeellisuus, huomattava taloudellinen menetys ja rikoksesta odotettava sakkoa ankarampi rangaistus, eivätkä ulkomaalaiset viranomaiset pääsääntöisesti antaneet virka-apua tämän tyyli-sissä internetrikoksissa, koska ne vaativat kohtuuttomasti viranomaisten voimavaroja suhteessa asian laatuun.⁵⁶

Kuten edellä artikkelin ensimmäisessä luvussa todettiin, suuri osa artikkelia varten saaduista ratkaisuista koski vähäisyysperusteista rajoittamisia. Näiltä osin pystytään havaitsemaan tiettyjä toistuvia teemoja, jotka on seuraavassa jaoteltu alaotsikoiden alle.

3.2 Lajissaan vähäinen teko

Vanhastaan on katsottu, että rikoksen vähäisyys on suhteutettava jokaisessa yksittäistapauksessa kyseiseen rikoslajiin. On siis arvioitava, onko rikosta pidettävä rikoslajin ”normaalitapaukseen” verrattuna vähäisenä. Niille rikostapauksille, joissa syyttämättä jättäminen tulee kysymykseen, on yleensä ominaista sekä haitallisuuden että syyllisyyden vähäisyys. Poikkeuksellisesti rikos saattaa olla niin vähäpätöinen, ettei edes sen tekeminen tarkoituksellisesti ja toistetustikaan edellytä syytteen nostamista. Päätöksen syyttämättä jättämisestä onkin perustuttava kokonaisarviointiin, jossa samanaikaisesti otetaan huomioon teon haitallisuus ja tekijän syyllisyys.⁵⁷

---

⁵⁵ Rajoitusperusteesta on toki aina vallittava yksimielisyys tutkinnanjohtajan ja syyttäjän välillä, kuten esimerkiksi 29.7.2015 annetussa ratkaisussa 71/21/15 muistutetaan. Tässä jutussa tutkinnanjohtaja oli esittänyt rajoitusta ei näyttöä -perusteella, mutta syyttäjän päätös oli tehty kustannusperusteella.

⁵⁶ Kustannusperusteesta lisää tämän artikkelin 7. luvussa.

⁵⁷ HE 79/1989 vp s. 13. Hallituksen esityksessä tuodaan esimerkinomaisesti esiin niin sanotut blanko-kriminalisoinnit, jotka koskevat laajoja lakikokonaisuuksia ja jotka saattavat kirjaimellisesti tulkittuina tehdä rangaistavaksi sellaisen vähäisen määräysten vastaisen menettelyn, josta ei aiheudu haittaa ja josta syytteen nostaminen olisi ilmeisen epätarkoituksenmukaista.

Käytännössä vähäisyysperuste koskee siis vähäisten rikosten lieviä tekemuotoja. Tarkoitus ei kuitenkaan ole, että jostakin vähäisestä rikoslajista rikoksentehtäjä jätettäisiin aina syyttämättä. Tätä havainnollistaa VKST:n 25.4.2013 antama ratkaisu 30/21/13, jossa oli kysymys lievästä petoksesta, jossa 20,90 euron määräinen taksimatka oli jätetty maksamatta. VKST totesi ratkaisussaan, että paikallissyöttäjän olisi tullut hylätä tutkinnanjohtajan vähäisyysperusteella tekemä rajoittamisesitys ja siirtää asian käsittely summaariseen rangaistusmääräysmenettelyyn.⁵⁸ Kysymyksessä oleva taksipetos oli tyypillinen lievä petos, jossa edellytykset käsitellä asia rangaistusmääräysmenettelyssä olivat olemassa. Kaikki rangaistusmääräysmenettelyssä käsiteltävät teot ovat rikkomustyyppisiä massarikoksia ja siten omassa lajityypissään lieviä. Tässä tapauksessa aiheutetun vahingon määrä ei poikennut taksipetoksen normaalitapauksesta. Syyttäjä ei VKST:n mukaan voi usein toistuvissa samankaltaisissa teoissa jättää seuraamusta määräämättä yksinomaan omaisuuden arvon tai aiheutetun vahingon vähäisyyden perusteella, koska tällainen merkitsisi tämän tyyppisten rikosasioiden dekriminalisointia.⁵⁹

Lähtökohtaisesti mitään sellaista rikoslajia, josta voitaisiin tuomita sakkoa, ei ole tarkoitettu rajattavaksi lainkohdan soveltamisalan ulkopuolelle, mikäli soveltamisen edellytykset muuten täyttyvät.⁶⁰ Toisaalta VKST:n 6.5.2020 annetussa ratkaisussa 301/21/19 todetaan, että perusmuotoista petosta, jonka enimmäisrangaistus oli kaksi vuotta vankeutta, ei voitu lähtökohtaisesti pitää vähäisenä rikoksena, eikä asiassa suoritun esitutkinnan perusteella ollut muutenkaan ilmennyt seikkoja, joiden perusteella kyseistä petosta oltaisiin voitu pitää lajissaan vähäisenä. Toisin sanoen mitä vakavamman rikoksesta lähtökohtaisesti on kysymys, sitä paremmat tapauskohtaiset perustelut vähäisyysrajoittamiselle on oltava käsillä.

Kuten edellä on todettu, esimerkiksi liikenne rikokset saattavat soveltua rajoitettaviksi vähäisyysperusteella, mutta tämäkin toki on aina ratkaistava tapauskohtaisesti. Esimerkkinä liikennejutusta, jota ei olisi saanut rajoittaa vähäisyysperusteella, on VKST:n 15.3.2022 antama ratkaisu 553/21/20, jossa oli ilmoitustietojen perusteella kysymys mahdollisesta molemminpuolisesta tahallisesta toisten tienkäyttäjien häiritsemisestä vaaraa aiheuttavalla ajotavalla. VKST:n mukaan tämänkaltaista vaarallista ajotapaa, jonka taustalla oli tahallinen häiritsemistarkoitus, ei voitu pitää liikenneturvallisuuden kannalta vähäisenä teon haitallisuuden ja epäillyn tekijän syyllisyyden huomioivassa kokonaisharkinnassa. VKST:n mukaan esitutkinta olisi tullut tässä tapauksessa aloittaa epäiltyä menettelyjä, niiden haitallisuutta ja epäiltyjen tekijöiden syyllisyyden astetta koskevan tarkemman selvityksen saamiseksi. Ainakin asian rikoksesta epäillyt

---

⁵⁸ Rajoittamisesityksen ja summaarisen sakkomenettelyn välisestä yhteydestä tarkemmin tämän artikkelin 6. luvussa.

⁵⁹ Toisin sanoen esimerkiksi jokaista polkupyörävarkautta ei voida rajoittaa vähäisyysperusteella. Mikäli epäilty on tuntematon, asiassa voidaan tehdä ETL 3 luvun 13 §:n mukainen keskeytyspäätös.

⁶⁰ Esimerkiksi rekisterimerkintärikoksen enimmäisrangaistus on kolme vuotta vankeutta, mutta siitä voidaan tuomita myös sakkoa, eli tapauskohtaisesti syyttäjä voi katsoa, että rajoittamisen edellytykset vähäisyysperusteella ovat tästäkin rikoksesta käsillä.

sekä toisen auton kyydissä ollut matkustaja olisi ollut mahdollista kuulustella esitutkinnassa lisäselvityksen saamiseksi.

Vaikka ideaalitapauksessa rikoksen vähäisyys on ilmeistä jo tutkinnan alussa, joskus teon vähäisyyden arvioimiseksi on tehtävä tutkintatoimenpiteitä. Esimerkiksi VKST:n 30.9.2020 antamassa ratkaisussa 302/21/20 esitutkinta oli rajoitettu tapauksessa, jossa poliisimies oli poliisilaitoksen tiloissa käyttäytynyt epäasiallisesti toista poliisimiestä kohtaan tavalla, joka oli mahdollisesti täyttänyt lievän pahoinpitelyn ja virkavelvollisuuden rikkomisen tunnusmerkistöt. VKST totesi, että ottaen huomioon teon tapahtuminen poliisilaitoksen aulatiloiissa teko oli ollut omiaan heikentämään yleisön luottamusta poliisin tehtävien asianmukaiseen hoitoon. Esitutkinta oli rajoitettu kuulematta asianomistajaa. VKST:n mukaan teon vähäisyyden arviointi edellytti asian tarkempaa selvittämistä, eikä näin vähäisillä tutkintatoimenpiteillä ollut voitu tehdä sitä johtopäätöstä, että kysymyksessä olisi lajissaan vähäinen teko.⁶¹

Vastaavaa linjaa edustaa VKST:n 12.4.2017 antama ratkaisu 152/21/16, jossa oli kysymys siitä, että varatuomari oli käyttänyt lakitoimistonsa markkinoinnissa ”asianajaja-toimisto”-sanaa, vaikka kyseisen varatuomarin jäsenyys Suomen Asianajajaliitossa oli päättynyt, kun hänet oli erotettu liiton jäsenyydestä. Asianajaja ja asianajotoimisto olivat suojattuja nimikkeitä ja laissa asianajajista säädettiin, että erheellinen näiden sanojen käyttäminen oli rangaistava sakolla. Varatuomari oli tästä huolimatta markkinoinut toimistoaan asianajotoimistona sekä lehti-ilmoituksissa että toimiston ikkunoissa olevilla mainostarroilla. Suomen Asianajajaliitto oli huomauttanut varatuomaria ja kyseiset mainostarrat oli sittemmin poistettu toimiston ikkunoista. VKST totesi, että kyseisestä rikkomuksesta on säädetty seuraamukseksi vain sakkoa, mikä lähtökohtaisesti viittaa vähäiseen rikoslajiin. Toisaalta säännöksen suojeluobjekti eli kansalaisten oikeudenhoidollinen etu huomioiden säännöksen rikkomista ei voitu pitää luonteeltaan erityisen vähäisenä rikoksena. Jokaisesta rikoslajista oli kuitenkin löydettävissä normaalitapaukseen verrattuna vähäisimmät teot. VKST totesi, että nyt käsillä olevassa tapauksessa asianajajalain vastainen markkinointi oli kestänyt noin yhdeksän kuukautta. Suomen Asianajajaliitto oli antanut epäillylle henkilölle ainakin kaksi huomautusta asiasta ennen kuin mainostaminen asianajotoimistona oli loppunut. Epäiltyä tekoa ei siten voitu pitää rikoslajissaan erityisen vähäisenä ja lievänä tekona. VKST totesi lisäksi, että käsillä olevan kaltainen rikosepäily ei lähtökohtaisesti ollut sellainen, että sen esitutkinnan olisi voinut heti esitutkinnan alussa vähäisyysperusteella rajoittaa.

Pahoinpitelyrikosten osalta voidaan tuoda esiin VKST:n 21.1.2008 antama ratkaisu 535/21/07. Asiassa oli kysymys siitä, että 4-vuotiaaseen lapseen oli kohdistunut

---

⁶¹ Samantyyllisesti katsottiin VKST:n 18.1.2007 antamassa lievää pahoinpitelyä koskevassa ratkaisussa 144/21/06, jossa VKST:n mukaan kantelukirjoituksen ja asianomistajan laatiman tapahtumaselostuksen perusteella oli syytä epäillä, että rikoksesta epäillyn väitetty menettely ja sen seuraukset eivät olisi olleet niin vähäisiä kuin syyttäjä oli pelkän tutkintailmoituksen selostusosan perusteella arvioinut, eikä esitutkintaa olisi voinut rajoittaa vähäisyysperusteella.

epäilty pahoinpitely, joka oli rajoitettu vähäisyysperusteella muun muassa sen vuoksi, ettei lääkäri ollut todennut lapsessa vammoja. VKST totesi, että lääkärinlausunto oli kuitenkin osaltaan tukenut pahoinpitelyepäilyä, vaikka lääkäri ei ollut todennut lapsessa ulkonaisia vammoja. Kantelija oli myös yksilöinyt henkilöitä, joiden kuullen lapsi olisi kertonut itseensä kohdistuneesta ruumiillisesta kurituksesta. Useimmat henkilöt olivat myös kertomansa perusteella todenneet lapsessa vammoja. Lasta, hänen äitiään, epäiltyä itseään tai todistajia ei ollut kuulusteltu esitutkinnassa. Näissä olosuhteissa rajoittamiselle ei ollut ollut edellytyksiä vähäisyysperusteella eikä millään muullakaan perusteella. Pahoinpitelyä on arvioitu myös VKST:n 2.6.2017 antamassa ratkaisussa 141/21/17, jossa syyttäjä oli päättänyt, että esitutkinta lopetetaan vähäisyysperusteella, koska asianomistajan vammat olivat jääneet verrattain lieviksi. Lisäksi vammojen syntyaika ja -mekanismi olivat jääneet syyttäjän mukaan epäselviksi. VKST totesi, ettei asianomistajan kuulustelussaan kuvaamaa kuristamista voinut pitää kokonaisuutena arvostellen vähäisenä, minkä vuoksi esitutkintaa tuli jatkaa. Asiassa oli hankittavissa henkilötodistelua ja kirjallista todistelua tapahtumista ja aiheutuneista seurauksista.

Eläinsuojelurikoksen vähäisyyttä on arvioitu VKST:n 9.6.2021 antamassa ratkaisussa 421/21/20. Ratkaisussa todettiin, että esitutkintaa ei ollut voitu rajoittaa vähäisyysperusteella tapauksessa, jossa koirankouluttaja oli lyönyt koiraa kuonoon nyrkillä ja raahannut koiraa kuristuskaulapannalla tukahduttamistarkoituksessa. Kantelija oli liittänyt selvitykseensä lääkärinlausuntoja, joissa kolme eläinlääkärinä oli todennut, että kuvattu menettely aiheutti koiralle vähäistä suurempaa kipua, tuskaa ja kärsimystä. Näin ollen kysymyksessä ei ensinnäkään ollut se lievä eläinsuojelurikos, jollaisena tapausta oli käsitelty, eikä edellytyksiä rajoittaa esitutkintaa vähäisyysperusteella ollut muutenkaan olemassa.

VKST:n 1.4.2009 antamissa ratkaisuisissa 12/41/09 ja 57/21/09 oli kysymys siitä, että paikallissyöttäjä oli päättänyt, että esitutkintaa ei toimiteta vähäisyysperusteella epäiltyä opintovapaalain säännösten rikkomista koskevassa asiassa. VKST totesi, että esitutkinnan rajoittamisratkaisun perusteena olevissa asiakirjoissa ei ollut esitetty sellaista selvitystä, jonka perusteella sen vähäisyyttä rikoslajin normaalitapaukseen verrattuna olisi ollut mahdollista arvioida. Paikallissyöttäjä ei kantelun johdosta antamassaan selvityksessä myöskään esittänyt uutta selvitystä tältä osin. Näin ollen asiassa ei ollut käynyt ilmi asianmukaisia perusteita vähäisyysperusteisen esitutkinnan rajoittamispäätöksen tekemiselle.⁶²

---

⁶² VKST totesi myös, että kantelun kohteena olevia rikoksia tulee melko harvoin poliisin ja syyttäjän käsiteltäviksi. Siksi kaikilla näitä asioita käsittelevillä poliiseilla ja syyttäjillä ei välttämättä ole näistä rikoksista sellaista kokonaisnäkemystä, jonka perusteella toimenpiteistä luopumisen edellytysten arvioiminen rikosilmoituksen perusteella käy asiantuntevasti. Esimerkiksi epäillyn harvinaisen rikoksen vakavuuden vertaaminen rikoslajin normaalitapaukseen suppean rikosilmoituksen perusteella voi olla hankalaa. Tämän vuoksi syyttäjien kannattaa käyttää erityisviranomaisen asiantuntemusta hyväkseen myös harkitessaan esitutkinnan rajoittamisratkaisun tekemistä näissä asioissa. VKST:n mukaan voi olla tarkoituksenmukaista, että esitutkintaviranomainen varaa työsuojeluviranomaiselle tilaisuuden tulla kuulluksi ennen kuin tutkinnanjohtaja tekee syyttäjälle esitutkinnan rajoittamista koskevan esityksen työsuojeluviranomaisen valvottavana olevassa asiassa. Ellei esitutkintaviranomainen ole varannut tätä

VKST:n 9.12.2021 antamassa ratkaisussa 288/21/21 oli kysymys laittomasta uhkauksesta. Rikosepäilyn kohteena olevissa viesteissä oli viitattu kantelijan kuolemaan sekä puhuttu hänen seuraamisestaan, millaiset uhkaukset olivat lähtökohtaisesti vakavaksi arvioitavia. Kantelija oli myös kantelussaan tuonut ilmi, että hän oli uhkausten seurauksena ollut pakotettu olemaan poissa kotoaan, eli uhkaukset olivat aiheuttaneet kantelijalle pelkoa ja hän oli joutunut turvautumaan erityisiin varokeinoihin. Näin ollen epäiltyä rikosta ei voitu asiassa kertyneen selvityksen perusteella pitää lajissaan vähäisenä.

3.3 Vähäisyysperuste ja tärkeä yleinen ja yksityinen etu

Kuten edellä on todettu, kaiken esitutkinnan rajoittamisen edellytyksenä on, ettei tärkeä yleinen tai yksityinen etu vaadi asian käsittelyn jatkamista rikosprosessissa. Tärkeään yksityiseen etuun on kiinnitetty erityistä huomiota VKST:n 8.9.2011 antamassa ratkaisussa 88/21/11, jossa oli kysymys siitä, että asianomistajan kunniaa oli loukattu internetin blogikirjoituksissa. Paikallissyöttäjä totesi, ettei asianomistajasta ollut puhuttu nimellä blogikirjoituksissa, ja että blogikirjoituksilla oli ollut vain rajallinen lukijapiiri. Näiden seikkojen vuoksi syyttäjä oli katsonut, ettei myöskään tärkeä yleinen tai yksityinen etu vaatinut esitutkinnan suorittamista. VKST totesi kuitenkin, että esitutkinnan rajoittamista koskeva säännös merkitsi poikkeusta muutoin esitutkin-
tapakolle rakentuvassa järjestelmässämme. Ottaen huomioon muun muassa epäillyn rikoksen pitkäkestoisuuden tärkeä yksityinen etu vaati esitutkinnan toimittamista,⁶³ ja asian laatu huomioiden ainakin rikoksesta epäiltyä oli kuultava asiassa, eikä esitutkin-
taa olisi tullut ainakaan vielä lopettaa.

Lähtökohtaisesti voisi ajatella, ettei tärkeä yleinen etu tule usein arvioitavaksi vähäisyysasioissa, kun odotettavissa oleva seuraamus tutkittavana olevasta rikoksesta ei lain mukaan voi olla muuta kuin sakkoa. Kuitenkin, kuten alla myöhemmin käy

---

tilaisuutta työsuojeluviranomaiselle, tulisi syyttäjän varata sanottu tilaisuus työsuojeluviranomaiselle ennen päätöksen tekemistä. Vastaava kannanotto sisältyy 30.6.2009 annettuun ratkaisuun 204/21/09. Analogisesti samaa kannanottoa voi nähdäkseni soveltaa myös muunlaisissa asioissa. Esimerkiksi yhdenvertaisuuslain 6 luvun 27 §:n mukaan syyttäjän tulee varata yhdenvertaisuusvaltuutetulle tilaisuus lausua ennen syyteharkintaratkaisun tekemistä, mutta edellä kuvatun VKST:n ratkaisukäytännön perusteella tilaisuus lausua tulee varata myös silloin, kun pohditaan rajoittamista rikoslain 11 luvun 11 §:n mukaisessa syrjintäasiassa.

⁶³ Menettelyn pitkäkestoisuuteen kiinnitettiin huomiota myös VKST:n 16.12.2020 antamassa ratkaisussa 137/21/20, jossa oli kysymys hallinnan loukkauksesta ja siitä, että rikoksesta epäilty oli toistuvasti tukkinut asianomistajan tien käytön omistamallaan heinäpaaleilla. Syyttäjä rajoitti esitutkinnan vähäisyysperusteella todeten, että oli epäselvää, oliko kysymyksessä edes rikos. VKST totesi kuitenkin, että mahdollista vuosien ajan jatkunutta toimintaa ei voitu esitutkinnan tässä vaiheessa pitää kokonaisuutena arvostellen vähäisenä. Asiassa ei ollut selvitetty riittävällä tarkkuudella, missä määrin heinäpaalista oli ollut haittaa tien käyttäjille taikka miten usein heinäpaali oli ollut tien käytön esteenä vuodesta 2017 lähtien. Tämän takia esitutkintaa tuli jatkaa.

ilmi, myös vähäisyysrajoittamisissa tulee asianmukaisesti huomioida yksityisen edun lisäksi myös rikoksen laajempi yhteiskunnallinen konteksti.

VKST:n 14.2.2007 antamassa ratkaisussa 552/21/05 oli kysymys siitä, että syyttäjä oli rajoittanut esitutkinnan, jossa oli kysymys avustuspetoksesta. Rikoksesta epäiltyä oli epäilty siitä, että hän olisi syyllistynyt rikolliseen menettelyyn avustaessaan metsänomistajia nuoren metsän hoidon tuen hakemisessa ja tukeen liittyvässä raportoinnissa erehdyttämällä avustuksesta päättävää metsäkeskusta, tai ainakin yrittämällä sitä. VKST totesi, että tässä asiassa rikosepäily liittyi kestävän metsätalouden rahoituslain mukaisiin rahoituspäätöksiin, joiden tarkoituksena oli yhteiskunnan varoin tukea nuoren metsän hoitoa. Asiassa ilmennyt rikosepäily oli laadultaan sellainen, että kestävän metsätalouden rahoituslain mukaista järjestelmää kohtaan tunnettavan luottamuksen ylläpitäminen edellytti rikosepäilyn tarkempaa selvittämistä, ja yleisen edun kannalta oli tärkeää saada ratkaistuksi, miten epäiltyä menettelyä oli rikosoikeudellisesti arvioitava.

VKST:n 5.12.2018 antamassa ratkaisussa 475/21/17 oli kysymys lievästä pahoinpitelystä tilanteesta, jossa pääluottamusmiehen osallistuminen erääseen keskusteluun oli estetty. VKST:n mukaan epäilty lievä pahoinpitys oli liittynyt tilanteeseen, jossa oli ollut kysymys esimies-alaiskeskustelusta asiakkaan palautteeseen liittyen. Vaikka työnantajan edustajalla oli ollut oikeus estää pääluottamusmiestä osallistumasta keskustelutilaisuuteen, VKST katsoi, että tärkeä yleinen etu vaati esitutkinnan jatkamista sen selvittämiseksi, oliko läsnäolo estetty pahoinpitelyrikoksen tunnusmerkistön täyttämällä tavalla, eikä esitutkintaa olisi vähäisyysperusteella pitänyt rajoittaa.

VKST:n 31.10.2013 antamissa ratkaisuisissa 187/21/13 ja 190/21/13 oli kysymys siitä, että kantelija oli tehnyt rikosilmoituksen siitä, oliko rikoksesta epäilty loukannut hänen kunniaansa kertomalla lastensuojeluviranomaisille, muille viranomaisille ja tuttaville perättömiä asioita kantelijasta. Kantelija oli tehnyt rikosilmoituksen poliisille myös siitä, oliko rikoksesta epäilty loukannut hänen kunniaansa sekä esittänyt perättömiä lausumia käräjäoikeudessa väittämällä muun muassa, että kantelija olisi käynyt rikoksesta epäillyn kimppuun ja uhkailleen tätä. Esitutkinta oli rajoitettu vähäisyysperusteella, mutta kantelijan mukaan tekoja ei voinut pitää vähäisinä, koska ne olivat konkreettisesti vaikuttaneet lastensuojeluviranomaisten ja päiväkodin henkilökunnan suhtautumiseen häntä kohtaan, hänen toimintaansa ja toimintamahdollisuuksiinsa erässä yhdistyksessä sekä hänen työhönsä. VKST totesi, että asiaan liittyvien seikkojen perusteella tärkeä yleinen ja yksityinen etu vaativat esitutkinnan toimittamista kunnianloukkausten osalta ja määräsi esitutkintaa jatkettavaksi.⁶⁴ VKST totesi myös, ettei perätöntä lausumaa tuomioistuimessa edes voinut rajoittaa vähäisyysperusteella, koska siitä ei ollut odotettavissa sakkorangaistusta.

VKST:n 10.1.2011 antamassa ratkaisussa 2/21/11 oli kysymys siitä, että kantelijoiden poika oli kuollut ja tämän potilastietoja oli mahdollisesti tutkittu oikeudettomasti

---

⁶⁴ Vastaavasti katsottiin 17.12.2012 annetussa ratkaisussa 469/21/12.

kuoleman jälkeen. Paikallissyöttäjä oli poliisin esityksestä lopettanut esitutkinnan vähäisyysperusteella sekä vanhenemisvaaran takia katsonut esitutkinnan suorittamisen muutenkin tarkoituksettomaksi. VKST totesi, että ottaen huomioon mahdollinen tekotapa, teon kohteena olevat tiedot ja niiden merkitys sekä mahdolliset tekijät ja heidän asemansa tärkeä yleinen ja yksityinen etu vaativat esitutkinnan uudelleen aloittamista. VKST lisäsi, että rikosoikeudellinen järjestelmä perustui vahvasti yleisestäävyyden ajatukseen. Yleisprevention kannalta järjestelmän toiminnassa ei ollut keskeistä pelkäämistään rangaistuksen langettaminen, vaan myös se, että järjestelmä toimi yleisen oikeustajunnan suuntaisesti ja luottamusta herättävällä tai ylläpitävällä tavalla. Epäilty rikosasia oli laadultaan sellainen, että järjestelmää kohtaan tunnettavan luottamuksen ylläpitäminen edellytti rikosepäillyn selvittämistä ja esitutkinnan toimittamista. Epäilyssä rikosasiassa myös tärkeä yksityinen etu vaati rikosepäillyn selvittämistä ja esitutkinnan toimittamista. Epäiltyjen rikosten vanhenemisvaara ei tässä tapauksessa mahdollistanut asian selvittämättä jättämistä ja esitutkinnan toimittamatta jättämistä.⁶⁵

VKST:n 29.2.2016 antamassa ratkaisussa 48/21/15 poliisia oli pyydetty tutkimaan, olivatko rikoksesta epäillyt syyllistyneet hallinnan loukkaukseen ja vahingontekoon. Tapauksessa oli teetätetty kaivaustöitä asianomistajan asuintaloon johtavalla tieosuudella, johon vain asianomistajalla oli tieoikeus, kaventamalla tietä ja asettamalla paa-luja tiealueelle. VKST totesi, ettei vähäisyysrajoittamiselle ollut edellytyksiä, koska epäillyt teot olivat tapahtuneet tietoisesti vastoin kunnan teknisen lautakunnan päätöstä. Asia oli laadultaan sellainen, että järjestelmää kohtaan tunnettavan luottamuksen ylläpitäminen edellytti rikosepäilyn selvittämistä ja esitutkinnan toimittamista. Epäilyssä rikosasiassa myös tärkeä yksityinen etu vaati rikosepäilyn selvittämistä ja esitutkinnan toimittamista.

Jo aiemmin mainitun VKST:n kunnianloukkausta koskevan 25.10.2018 annetun ratkaisun 315/21/18 osalta on otettu teon arvioinnissa huomioon myös tärkeän yleisen edun arvioinnissa rikollisuusilmiö, johon kysymyksessä ollut epäilty rikos todennäköisesti kytkeytyi. Toisin sanoen, vaikka kysymyksessä oli virkamieheen tämän virkatoimensa johdosta liittyvästä viestittelystä, ei tapausta voinut pitää kokonaisuutena arvostellen vähäisenä. VKST:n mukaan rasististen rikosten tutkijat ja ääriyhmien järjestämiä mielenosoituksia valvovat poliisimiehet olivat toistuvasti joutuneet ääriyhmien edustajien epäasiallisen käytöksen kohteeksi. Tämän tarkoituksena oli mitä ilmeisemmin vaikuttaa koko oikeusjärjestelmään painostamalla yksittäisiä virkamiehiä luopumaan virkatehtävistään ja rajoittaa heidän sananvapauttaan. Ilmiön seurauksena oli vaarana myös, etteivät virkamiehet olisi jatkossa halukkaita tiedottamaan kaikista rikollisuuteen liittyvistä yhteiskunnallisista kysymyksistä julkisesti. Kysymys oli

---

⁶⁵ Vastaavasti myös VKST:n 2.6.2014 antamassa ratkaisussa 3/62/14, jossa ”puolituttu sairaanhoitaja”, jonka aviomiehelle kantelija oli tapahtuma-aikaan odottanut lasta, oli käynyt ajanjaksolla 1.6.–31.7.2013 katsomassa kantelijan potilastietoja ilman, että hänellä olisi ollut kantelijaan hoitosuhdetta. Kantelijan mukaan hänellä ja hänen lapsillaan oli turvakielto, jonka vaikutus yhdessä potilastietojen luottamuksellisuuden kanssa oli vaarantunut. VKST totesi, ettei näissä olosuhteissa ollut edellytyksiä lopettaa esitutkintaa vähäisyysperusteella, ja esitutkinta määrättiin jatkettavaksi.

VKST:n mukaan niin sanotusta rasitisesta maalittamisesta, jonka laajeneminen ja yleistyminen oli uhkana. Tämän kaltaisen vaarallisen ilmiön torjumiseksi ja voimistumisen ehkäisemiseksi tärkeä yleinen etu vaati esitutinnan jatkamista.

3.4 Kootusti vähäisyysperusteesta

Melko hyvänä yhteenvedona tässä luvussa käsitellyistä asioista toimii VKST:n 25.8. 2017 antama ratkaisu 113/21/17, jossa oli kysymys poronhoitorikkomuksesta. Kantelijan mukaan asiassa oli kysymys vuosikausia jatkuneesta poronhoitolain vastaisesta menettelystä siten, että rikoksesta epäilty oli laiminlyönyt aitojen rakentamisen porovahinkojen estämiseksi. Laiminlyönnistä oli aiheutunut maanviljelyselinkeinolle huomattavat, arviolta ainakin 10.000 euron taloudelliset vahingot. Paikallissyöttäjä oli rajoittanut esitutinnan vähäisyysperusteella.

VKST totesi lähtökohdaksi, että poronhoitorikkomuksesta voitiin tuomita rangaistukseksi enintään sakkoa, eli kysymyksessä oli luonteeltaan vähäinen rikoslaji. Käytettävissä olevan selvityksen mukaan rikosepäilyssä oli kuitenkin kysymys useita vuosia kestäneistä laiminlyönneistä, joiden johdosta porojen laiduntamisesta oli toistuvasti aiheutunut vahinkoa asianomistajalle. Viljelysten ja muiden laissa mainittujen alueiden aitaaminen vahinkojen välttämiseksi oli keskeinen ja selkeä poronhoitolaissa asetettu velvoite. VKST totesi myös, että tärkeään yleiseen ja yksityiseen etuun liittyvät näkökohdat oli otettava huomioon vähäisyysperustetta sovellettaessa. Yksityinen etu viittaa etenkin asianomistajan vahingonkorvausintressiin. Asianomistajan oikeuksien turvaamiseen liittyvät näkökohdat puolsivat yleisesti ottaen tutkinnan jatkamista ainakin siihen saakka, että asianomistajan käytettävissä oli riittävät tosiasiatiedot ja muu selvitys vaatimuksensa toteuttamiseen. Epäillyn rikoksen tarkempi tutkinta myös paransi asianomistajan mahdollisuuksia ajaa vahingonkorvausvaatimustaan sekä käyttää toissijaista syyteoikeuttaan siinä tapauksessa, että asia ei lopulta etenisi syyteharkintaan tai syytettä ei nostettaisi.⁶⁶ Toimenpiteistä luopumisen tuli perustua aina kunkin yksittäistapauksen erityispiirteisiin. VKST totesi, että paikallissyöttäjän päätöksestä ei ilmennyt syyttäjän arviota siitä, oliko epäiltyä rikosta pidettävä rikoslajin normaalitapaukseen verrattuna vähäisenä, ja jos oli niin millä perusteella. Päätös ei myöskään sisältänyt syyttäjän arviota siitä, muodostiko tärkeä yksityinen etu esteen esitutinnan rajoittamiselle. Vähäisyysarvioinnissa on keskeisesti kysymys teon haitallisuudesta. Haitallisuutta arvioitaessa otetaan huomioon muun ohella toteutuneet vahinkoseuraukset. Tässä tapauksessa asianomistaja oli ilmoittanut, että hänelle oli aiheutunut teosta merkittäviä taloudellisia vahinkoja. Edellä olevan johdosta edellytyksiä rajoittaa esitutkintaa vähäisyysperusteella ei ollut olemassa.

---

⁶⁶ Eli selvyiden vuoksi todettakoon, pelkkä suuri vahingonkorvausvaatimus ei välttämättä tarkoita sitä, että esitutkinta pitää aina suorittaa loppuun asti.

Edellä mainittu ratkaisu tuo esiin keskeiset seikat vähäisyysrajoittamisiin liittyen. Mikäli esitutkinta halutaan rajoittaa epäillyn rikoksen vähäisyyteen perustuen, on aina pystyttävä tapauskohtaisesti perustelevaan, miksi tutkittavana oleva rikos on lajissaan vähäinen, ja miksi tärkeä yleinen tai yksityinen etu eivät muodosta estettä esitutkinnan rajoittamiselle.⁶⁷ Toisin sanoen vastaus kysymykseen, milloin esitutkinta voidaan rajoittaa vähäisyysperusteella, voidaan muotoilla esimerkiksi seuraavasti: vaikka epäilystä rikoksesta saataisiin esitutkinnassa syytteen nostamiseen riittävä selvitys, syyte jätettäisiin nostamatta, koska epäiltyä rikosta on pidettävä kokonaisuutena arvostellen lajissaan vähäisenä, siitä ei ole odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkorangaistus, eikä tärkeä yleinen tai yksityinen etukaan vaadi rikosprosessin jatkamista. Keskeistä on, että yksittäistapauksessa pystytään perustelevaan, miksi kyseinen rikos on lajissaan vähäinen, ja miksi juuri tuossa tapauksessa tärkeä yleinen tai yksityinen etu ei vaadi rikosprosessin jatkamista.

4. Nuoruusperuste

Toimenpiteistä luopuminen nuoruusperusteella on mahdollista, jos tekohetkellä alle 18-vuotiaan rikoksesta epäillyn teosta ei ole odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa tai enintään kuuden kuukauden vankeusrangaistus. Lisäedellytyksenä on, että rikoksen on katsottava johtuneen pikemmin ymmärtämättömyydestä tai harkitsemattomuudesta kuin piittaamattomuudesta lain kieltoja ja käskyjä kohtaan.

Lain esitöiden mukaan säännöksen tavoitteena on sulkea syyttämättä jättämisen ulkopuolelle suunnitelmallinen ja harkittu lain rikkominen, mitä tarkoitetaan sanalla ”harkitsemattomuus”. ”Ymmärtämättömyys” liittyy kykyyn harkita tekoja ja ymmärtää niiden oikeudellinen ja tosiasiallinen luonne. Molemmissa tapauksissa tekijän menettely osoittaa keskimääräistä vähäisempää syyllisyyttä. Jos sen sijaan teko on johtunut ilmeisestä piittaamattomuudesta oikeusjärjestyksen käskyjä ja kieltoja kohtaan, ei toimenpiteistä luopuminen nuoruusperusteella tule kysymykseen. Esimerkiksi ensikertalaisen rikos voi olla osoitus tekijän ymmärtämättömyydestä tai harkitsemattomuudesta. Rikosten toistaminen taas antaa yhä painavimmat perusteet uskoa, ettei tekijä anna oikeusjärjestyksen normeille niille kuuluvaa arvoa. Vaikka uusiminen näin ollen onkin usein toimenpiteistä luopumisen este, voi rikoksiin aikaisemminkin syyllistyneen tekemä teko, esimerkiksi rikosten välillä kuluneen ajan, tekojen laadun

---

⁶⁷ Esimerkkinä todettakoon, että vaikka kunnianloukkauksesta voidaan tuomita vain sakkoa, eli se on lähtökohtaisesti vähäinen rikos, toisen perätöntä väittämistä raiskaajaksi ei voitane pitää lajissaan vähäisenä rikoksena, jos väite on esitetty muussa kuin kahdenvälisessä keskustelussa. Vastaavia havaintoja käytännön soveltamistilanteista ovat tehneet Koivukari ja Lehtilä, joiden havaintojen perusteella raiskausväitteisiin suhtaudutaan heidän tutkimusaineistonsa perusteella ”erityisen vakavasti”, mikä osaltaan on linjassa korkeimman oikeuden ratkaisukäytännön kanssa. Ks. Koivukari – Lehtilä 2022 s. 59–61 sekä alaviite 143.

taikka teko-olosuhteiden vuoksi silti yksittäistapauksessa johtua pikemminkin harkitsemattomuudesta kuin piittaamattomuudesta.⁶⁸

Nuoruusperusteisia esitutkinnan rajoittamisia tehdään suhteellisen harvoin. Tyypillisiä soveltamistilanteita ovat vähäiset rikokset, joissa epäillyllä rikosentekijällä ei ole entisyyttä, ja jotka on käsitelty jo esimerkiksi koulun sisäisessä kurinpitomenetelystä. Oleellista on, että tekijän voidaan jotenkin ulkoapäin havaittavissa olevin seikoilla katsoa suhtautuneen tekoonsa asiaan kuuluvalla vakavuudella ja että hän käsittää toimineensa lainvastaisesti.⁶⁹

Tutkimusaineistoon ei sisällynyt ainuttakaan nuoruusperusteella tehdystä rajoittamispäätöksestä aiheutunutta kanteluratkaisua. Tämä voi johtua esimerkiksi siitä, etteivät syyttäjät käytä tätä perustetta paitsi, jos on ilmeistä, että kaikki asian osapuolet hyväksyvät ratkaisun lopputuloksen. Tällöin kukaan ei osoita tyytymättömyyttään ratkaisuun kantelun muodossa. Lisäksi esitutkintalain esitöissä on todettu, että nuorten rikosentekijöiden kohdalla esitutkinnan rajoittamisessa tulisi noudattaa pidättyvyyttä.⁷⁰ Myös VKST:n rajoittamisohjeessa on todettu, että rajoittamismenettelyyn nuorten kohdalla tulisi suhtautua pidättyväisesti ja painottaa mahdollista toimenpiteistä luopumista koskevaa harkintaa vasta syyteharkinnan yhteydessä tehtäväksi. VKST:n rajoittamisohjeessa todetaan myös, että esitutkinnalla siihen liittyvine, parhaimmillaan eri viranomaisten yhteistyönä suoritettavine tukitoimineen, voidaan rikostutkinnallisten tavoitteiden lisäksi edistää mahdollisuutta puuttua vaikuttavasti ja myönteisellä tavalla rikoksesta epäillyn nuoren olosuhteisiin ja kehitykseen. Tätä taustaa vasten vaikuttaa siis siltä, että lainsäätäjän tarkoitus toteutuu vähintään melko hyvin myös käytännön esitutkinnan rajoittamistoiminnassa.⁷¹

Edellä mainittuun perustuen vastaus kysymykseen, milloin esitutkinta voidaan rajoittaa nuoruusperusteella, voidaan muotoilla esimerkiksi seuraavasti: vaikka epäilystä rikoksesta saataisiin esitutkinnassa syytteen nostamiseen riittävä selvitys, syyte jätettäisiin nostamatta, koska rikoksesta epäilty ei ole tekohetkellä täyttänyt 18 vuotta, eikä teosta olisi odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa tai enintään kuusi kuukautta vankeutta ja teko on johtunut pikemmin ymmärtämättömyydestä tai harkitsemattomuudesta kuin piittaamattomuudesta lain kieltoja ja käskyjä kohtaan, eikä tärkeä yleinen tai yksityinen etukaan vaadi rikosprosessin jatkamista. Toisin sanoen vastaavasti kuin vähäisyysperusteessa, tässäkin tapauksessa tulee tapauskohtaisesti pystyä perustelemaan, miksi rikoksesta epäillyn menettelyssä on kysymys ymmärtä-

---

⁶⁸ HE 79/1989 vp s. 14.

⁶⁹ Aluesyyttäjä Sini Pöyryn haastattelu.

⁷⁰ HE 222/2010 vp s. 187.

⁷¹ Vastaavasti myös aluesyyttäjä Juulia Lehtosen haastattelu, jossa Lehtonen toteaa, että alle 18-vuotiaiden epäiltyjen kohdalla esitutkinnan rajoittamista käytetään, mutta usein rajoitusperuste on jokin muu kuin nuoruusperuste. Toisin sanoen, jos nuoret ovat esimerkiksi saavuttaneet sovittelutoiminnassa sovinnon, eikä tärkeä yleinen etukaan vaadi asian käsittelyä tuomioistuimessa, myös nuorten tekemiä epäiltyjä rikoksia rajoitetaan, mutta näissä tilanteissa rajoitusperuste on kohtuusperuste eikä nuoruusperuste.

mättömyydestä tai harkitsemattomuudesta, minkä voi perustella esimerkiksi ensikertalaisuudella ja epäillyn menettelyllä teon jälkeen. Lisäksi, mikäli asia on käsitelty jo esimerkiksi oppilaitoksessa sisäisesti, eikä kellään ole vaatimuksia tekijää kohtaan, ei tärkeä yleinen tai yksityinen etukaan välttämättä vaadi asian käsittelyn jatkamista rikosprosessissa.

5. Kohtuusperuste

5.1 Yleistä

Kohtuusperusteinen rajoittaminen on mahdollista tiettyjen teon jälkeisten tapahtumien taikka rikosentekijän henkilökohtaisten olosuhteiden vuoksi. Pykälässä on lueteltu näihin liittyviä tyyppitapauksia, mutta säännös loppuu avoimeen ”muut seikat” -kohtaan. Käytännössä tämä säännös siis mahdollistaa toimenpiteistä luopumisen hyvin monenlaisilla syillä, kunhan yleinen tai yksityinen etu ei edellytä rikosprosessin jatkamista. Oikeuskirjallisuudessa on tältä osin kiinnitetty huomiota esimerkiksi siihen, että syyttäjän ratkaisu ei saa loukata yleistä oikeustajua eikä luottamusta oikeuslaitoksen toimintaan. Näin ollen esimerkiksi rattijuopumuksesta syyttämättä jättäminen edellyttää olennaisesti painavampia perusteita kuin esimerkiksi omaisuusrikoksista syyttämättä jättäminen.⁷²

5.2 Teon jälkeiset tapahtumat

Lain esitöiden mukaan toimenpiteistä voidaan luopua ensinnäkin silloin, kun oikeudenkäyntiä ja rangaistusta on pidettävä kohtuuttomina tai tarkoituksettomina ottaen huomioon tekijän toiminta rikoksensa vaikutusten estämiseksi tai poistamiseksi. Peruste voi soveltua tilanteissa, joissa tekijä on luopunut rikoksen jatkamisesta tai ehkäissyt tai poistanut taikka pyrkinyt ehkäisemään tai poistamaan rikoksensa vahinkovaikutukset.⁷³ Sama on tilanne silloin kun rikosentekijä on osallistunut tai pyrkinyt osallistumaan sovittelumenettelyyn, tai muuten sopinut asiasta ja vahingon korvaamisesta asianomistajan kanssa. Harkittaessa, onko oikeudenkäyntiä tai rangaistusta pidettävä tällaisissa tapauksissa kohtuuttomina tai tarkoituksettomina, syyttäjällä voi ottaa huomioon, kuinka aikaisin rikosentekijä on ryhtynyt tässä tarkoitettuihin toimiin ja kuinka oma-aloitteista hänen toimintansa on ollut.⁷⁴

⁷² Jokela 2018 s. 283.

⁷³ Esimerkiksi väärään ilmiantoon syyllistynyt saattaa myöntää valehdelleensa esitutkintaviranomaiselle ennen kuin asianomistaja on joutunut konkreettisesti poliisin toimien kohteeksi.

⁷⁴ HE 79/1989 vp s. 15. Huomionarvoista on hallituksen esityksen muotoilu, jonka perusteella riittävää voi olla pelkästään se, että rikosentekijä on pyrkinyt osallistumaan sovitteluun. Näin myös VKST:n syyttämättä jättämisohjeessa. Näin ollen joissain tapauksissa jo se, että epäilty on ollut aktiivinen viran-

Kohtuusperusteisella rajoittamisella on edellä kuvatuin tavoin yhteys rikosprosessin sujuvoittamiseen läheisesti liittyvän sovittelumenettelyn kanssa. Yhtenä vakavasti otettavana keinona sujuvoittaa rikosprosessia on esitetty sovittelun käytön lisäämistä.⁷⁵ Rikosprosessin tehostamista selvittänyt työryhmä piti tarpeellisena tehdä esitutkintalain epäillyn ja asianomistajan oikeuksien ilmoittamisvelvollisuutta koskeviin esitutkintalain 4 luvun 16 ja 18 §:iin lisäykset, joiden nojalla myös sovittelumahdollisuudesta olisi jatkossa muiden pykälissä säädettyjen oikeuksien ohella ilmoitettava asianosaisille. Työryhmän mukaan vaikuttaa lisäksi siltä, että sovittelun tarjoamien mahdollisuuksien täysimääräinen hyödyntäminen ja asioiden sovitteluun ohjautumisen tehostaminen olisi perusteltua arvioida laajemminkin. Teemaan liittyy useita kehityskohteita, joista useimmat saattavat edellyttää käytännön toimintatapojen kehittämistä, mutta myös lainsäädäntömuutokset voivat olla tarpeellisia. Näitä kehittämistarpeita ja ratkaisuja niihin on tarkoitus arvioida sovittelutoimintaa edistävässä työryhmässä, jonka tehtävänä on ottaa huomioon myös Tolvasen LEAN-raportin ehdotukset sovittelua koskevilta osin.⁷⁶

Teon jälkeisten tapahtumien osalta kohtuussyyt saattavat puoltaa toimenpiteistä luopumista myös esimerkiksi, jos tekijälle on teosta koitunut ankaria virallisia tai epävirallisia seurauksia, kuten jonkinlainen kurinpitorangeistus tai työpaikan menetykset. Tällainen seuraamusten kasaantuminen voi siis tapauskohtaisesti mahdollistaa toimenpiteistä luopumisen kohtuusperusteella.⁷⁷

5.3 Tekijän henkilökohtaiset olosuhteet

Lainkohdassa mainitaan huomioon otettavana seikkana rikoksentekijän henkilökohtaiset olot. Kohtuussyyt voivat puoltaa toimenpiteistä luopumista esimerkiksi, jos kysymyksessä on huomattavan iäkäs tai vaikeasti sairas rikoksesta epäilty. Sama tilanne on silloin, kun rikoksen tekijä on teon yhteydessä vakavasti loukkaantunut. Yhteiskunnallisen kontrollijärjestelmän kokonaistoiminnan kannalta voi olla tarkoituksenmukaista luopua toimenpiteistä myös, jos rikoksentekijään kohdistetaan syytteen nostamisen aikaan alkoholistien tai huumeidenkäyttäjien vieroittamiseen tarkoitettua hoitoa, tai jos rikoksentekijä on laitoshoidossa esimerkiksi kehitysvammaisuuden tai mielisairaudesta.⁷⁸

---

omaissovittelussa, voi olla peruste kohtuusperusteiselle rajoittamiselle, vaikka sovintoa ei syntyisikään esimerkiksi sen takia, että asianomistajaa ei tavoiteta sovittelua varten.

⁷⁵ Esim. Työryhmän mietintö 2022 s. 63–67.

⁷⁶ Työryhmän mietintö 2022 s. 66–67.

⁷⁷ HE 79/1989 vp s. 15.

⁷⁸ Ibid. Toisaalta viimeksi mainittua ei tule ymmärtää siten, että syyttäjä voisi aina jättää syytteen nostamatta, kun hän esimerkiksi vakuuttuu siitä, että tekijä on ollut teon tehdessään mielisairas. Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:ssä kuvatuin edellytyksin tuomioistuimien voi määrätä vastaajan mielentilan tutkittavaksi ja mielenterveyslain 21 §:n mukaan, jos tuomioistuimien jättää rikoksesta syytetyn mielentilan vuoksi rangaistukseen tuomitsematta, tuomioistuimien voi saattaa kysymyksen hänen psykiatrisen sai-

Syyttämättä jättämisen perusteena lainkohdassa viitataan myös sosiaali- ja terveydenhuollon toimiin. Esimerkiksi lapsiin kohdistuneissa perheen sisäisissä pahoinpitelyrikoiksissa tapauskohtaisesti voi olla lapsen edun mukaista, että rikosprosessin sijaan esimerkiksi sosiaaliviranomainen jatkaa perheen parissa työskentelyä ja poliisi esittää syyttäjälle esitutkinnan rajoittamista kohtuusperusteella. Viranomaisselvityksissä voi tulla esiin seikkoja, joiden perusteella on selvää, että lapsi ja perhe tarvitsevat terveydenhuollosta annettavaa vakauttavaa tukea, tai että lapsen ja perheen palveluiden tarvetta on arvioitava sekä selvitetävä lapsen suojelun tarvetta. Lapsen tilanteen pohtiminen siten, että eri viranomaiset suunnittelevat ja sopivat yhteistyössä, mitä eri toimijat voivat tehdä ja millä aikataululla, voi säästää kaikkien toimijoiden resursseja ja toteuttaa myös lapsen edun parhaiten. Esimerkiksi syyttäjä ei automaattisesti tiedä millaisia tietoja muilla viranomaisilla on käsiteltävänä olevaan asiaan liittyen. Kokonaisharkinta on oleellista esitutkinnan rajoittamispäätöstä tehdessä ja se edellyttää usein eri viranomaisten tietojen keräämistä yhteen, jotta syyttäjä ei tee päätöstään puutteellisilla tiedoilla. Rajoittamisesityksen tekijän olisikin huolehdittava, että rajoittamisesitykseen on kerätty kaikki päätöksenteon kannalta oleellinen tieto. Tällaisia tietoja ovat muun muassa muiden viranomaisten jo tehdyt toimenpiteet asiassa sekä lisäksi suunnitelma siitä, miten asiaa tullaan jatkossa käsittelemään.⁷⁹

5.4 Kootusti kohtuusperusteesta

Esimerkkeinä lainkohdassa mainituista ”muista seikoista”, jotka voidaan ottaa huomioon harkittaessa toimenpiteistä luopumista, ovat muun muassa asianomistajan nimenomainen toive siitä, ettei syytettä nostettaisi, sekä tilanne, jossa rikoksen syytteenpanon pitkäaikoinen vanhentumisaika on kulunut miltei loppuun ja rikos on sattumanvaraisesti vasta tässä vaiheessa tullut viranomaisten tietoon.⁸⁰

Kohtuusperusteisen rajoittamisen soveltamisalaa ei ole rajattu vain lieviin rikoksiin. Käytännössä epäillyn rikoksen vakavuus ohjaa kuitenkin kokonaisharkintaa, kun käytännön ratkaisutoiminnassa pohditaan, voiko toimenpiteistä luopua tutkittavan

---

raanhoidon tarpeestaan Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen selvitettäväksi. Tuomioistuimien voi samalla määrätä vastaajan säilytettäväksi vankilassa, kunnes Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen päätös on annettu. Toisin sanoen joissain tilanteissa henkilön hoidon toteutuminen voi liittyä vahvasti siihen, minkälaisen ratkaisun tuomioistuimien asiassa tekee, eikä tuomioistuimien pääse tekemään ratkaisua, mikäli syyttäjä päättää rikosasian omalla pöydällään. Ks. tältä osin myös VKST:n syyttämättä jättämisohje, jossa todetaan, että valtaosassa tapauksia syyntakeisuuden arviointi kuuluu tuomioistuimelle.

⁷⁹ Käsikirja lapsiin kohdistuvien väkivalta- ja seksuaalirikosten tutkintaan 2022 s. 29 sekä s. 53. Kyseinen käsikirja on laadittu monialaisen yhteistyön tuloksena tarkoituksena tukea lapsiin kohdistuvien rikosten esitutkintaa, joka edellyttää erikoisosaamista. Käsikirjan tehtävänä on toimia lapsiin kohdistuvien väkivalta- ja seksuaalirikosten tutkinnan kokoavana käsikirjana, johon on koottu tietoa esitutkinnan toimenpiteistä poliisille. Käsikirjan tavoitteena on tukea laadukasta esitutkintaa, jossa huomioidaan sidosryhmäyhteistyö ja lapsen etu. Ks. kyseisen käsikirjan s. 7.

⁸⁰ HE 79/1989 vp s. 15.

rikosnimikkeen kohdalla.⁸¹ Tyypilliset käytännön soveltamistilanteet heijastavat pitkälti sitä, mitä edellä on kuvattu ja mitä lain esitoissa on kaavailtu säännöksen soveltuvuudesta. Ehkä tavallisin kohtuusperusteinen rajoittamistilanne on pahoinpitely, jossa osapuolet ovat osallistuneet viralliseen sovittelumenettelyyn⁸² ja allekirjoittaneet siellä kirjallisen sovintosopimuksen, jonka mukaisesti vaatimuksista toista osapuolta kohtaan on luovuttu. Käytännössä ei kuitenkaan aina edellytetä sovittelutoimintaan osallistumista. Kohtuusrajoittaminen voi tulla kysymykseen poikkeuksellisesti myös, mikäli kysymyksessä on molemminpuolinen tasavertaisten osapuolten⁸³ pahoinpitely, kummallakaan ei ole suoritettujen esitutkintatoimenpiteiden perusteella vaatimuksia toista osapuolta kohtaan⁸⁴, kummallekaan ei ole aiheutunut vähäistä vakavampia seurauksia väkivallasta, ja molemmat osapuolet asianomistajina toivovat, ettei asiaa käsiteltäisi rikosprosessissa. Esitutkintoja rajoitetaan kohtuusperusteella myös, jos tekijä on loukkaantunut vakavasti rikoksen yhteydessä. Tällainen tilanne saattaa olla esimerkiksi silloin, kun henkilö on pyrkinyt vahingoittamaan itseään, mutta samalla syyllistyy johonkin rikolliseen menettelyyn, kuten rikoslain 23 luvun 11 a §:n tarkoittamaan liikenteen häirintään. Edelleen esitutkintoja saatetaan rajoittaa, mikäli teon taustalla on pikemminkin henkilön terveydentila tai muut henkilökohtaiset olosuhteet, ja epäilyn rikoksen seurauksena tekijä on toimitettu esimerkiksi hoitoon.⁸⁵ Rajoittamisia tehdään kohtuusperusteella myös, jos esimerkiksi omaisuusrikoksissa tekijä on korvannut aiheuttamansa vahingon tai muuten poistanut tekonsa vaikutukset. Lisäksi esimerkiksi työpaikan menetys rikoksen seurauksena saattaa johtaa rajoittamiseen kohtuusperusteella.⁸⁶

Tutkimusaineistoon sisältyi kaksi kohtuusperusteiseen rajoittamiseen liittyvää kanteluratkaisua. Ensimmäisessä ratkaisussa, eli VKST:n 9.6.2010 antamassa ratkaisussa 553/21/09, oli kysymys epäillystä Verohallinnon todistuksen väärentämisestä, mihin liittyvän esitutkinnan syyttäjä oli rajoittanut kohtuusperusteella. Verohallinto oli kantelussaan vaatinut määräämään esitutkintaa jatkettavaksi tai, ottaen huomioon asiassa annettu tunnustus, nostamaan syytteen väärennyksestä. Verohallinto oli katsonut, että teolla oli horjutettu viranomaisen antaman julkisen todistuksen luotettavuutta sekä ilmeisesti yritetty vääristää kilpailutilannetta tarjous- tai urakkakilpailussa. VKST yh-

---

⁸¹ Ibid. Mahdollisuus luopua toimenpiteistä myös muiden kuin sakkotekojen kohdalla on keskeinen ero vähäisyysperusteiseen rajoittamiseen verrattuna. Toisin sanoen esimerkiksi virkamiehen väkivaltaista vastustamista ei ole mahdollista rajoittaa vähäisyysperusteella, koska siitä ei ole odotettavissa sakkorangaistusta. Kohtuusperusteinen rajoittaminen on kuitenkin mahdollista, mikäli esimerkiksi teon taustalla on pikemminkin rikoksesta epäillyn kehitysvamma, eikä tärkeä yksityinen etukaan vaadi rikosprosessin jatkamista.

⁸² Eli laissa rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta tarkoitettuun sovitteluun.

⁸³ Toisin sanoen kysymys ei ole esimerkiksi lähisuhdeväkivallasta, jonka voi katsoa vaikuttavan menettelyn moitittavuutta lisäävästi. Ks. esim. KKO 2020:20.

⁸⁴ Tällöin sovittelulle ei siis välttämättä ole mitään todellista tarvetta.

⁸⁵ Tärkeä yleinen tai yksityinen etu saattaa estää rajoittamisen, mikäli kysymyksessä on vakava rikosepäily.

⁸⁶ Tässä kappaleessa käytetyt esimerkit ovat alue-syyttäjä Sini Pöyryn haastattelusta.

tyi näihin näkemyksiin ja totesi, että edellä mainituilla seikoilla oli myös merkitystä epäillyn rikollisen menettelyn vakavuutta arvioitaessa.

Toisessa ratkaisussa oli kysymys siitä, että paikallissyöttäjä oli päättänyt, että esitutkinta lopetetaan epäiltyä törkeää lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä koskevassa asiassa. Syyttäjää huomioi ratkaisussaan, että rikoksesta epäilty oli vaikeasti sairas, eikä häntä voitaisi kuulla asian selvittämiseksi. VKST katsoi kuitenkin, että ratkaisu oli tehty puutteellisen esitutkinta-aineiston perusteella, ja että epäillyn terveydentilaa ei ollut selvitetty asian laatuun nähden riittävän huolellisesti. Näin ollen kohtuusperusteisen rajoittamisen edellytyksiä ei voitu riittävällä tavalla arvioida.⁸⁷

Edellä mainituin perustein vastaus kysymykseen, milloin esitutkinta voidaan rajoittaa kohtuusperusteella, voidaan muotoilla esimerkiksi seuraavasti: vaikka epäilystä rikoksesta saataisiin esitutkinnassa syytteen nostamiseen riittävä selvitys, syyte jätettäisiin nostamatta, koska oikeudenkäyntiä ja epäillyn tuomitsemista rangaistukseen olisi pidettävä kohtuuttomana tai tarkoituksettomana rikoksesta epäillyn henkilökohtaisten olosuhteiden taikka epäillyn rikoksen jälkeisten tapahtumien vuoksi, eikä tärkeä yleinen tai yksityinen etukaan vaadi rikosprosessin jatkamista.

6. Konkurenssi-peruste⁸⁸

6.1 Yleisesti konkurensista

Rikoslain 7 luvun 6 §:n mukaan, jos ehdottomaan vankeusrangaistukseen tai yhdistelmärangaistukseen tuomittua syytetään hänen ennen tämän rangaistuksen tuomitsemista tekemästään muusta rikoksesta, voidaan aikaisempi ehdoton vankeusrangaistus tai yhdistelmärangaistus ottaa uutta rangaistusta määrättäessä kohtuuden mukaan huomioon rangaistusta alentavana tai lieventävänä seikkana. Uudesta rikoksesta voidaan myös tuomita laissa sille säädettyä vähimmäisaikaa lyhyempään vankeusrangaistukseen tai katsoa aikaisempi rangaistus riittäväksi seuraamukseksi myös myöhemmin käsiteltäväksi tulleesta rikoksesta. ROL 1 luvun 8 §:n 2 kohdan mukaan syyttäjällä voi jättää syytteen nostamatta, jos epäilty rikos ei yhteisen rangaistuksen määräämistä⁸⁹ tai aikaisemmin tuomitun rangaistuksen huomioon ottamista koskevien säännösten johdosta olennaisesti vaikuttaisi kokonaisrangaistuksen määrään.

Toisin sanoen käytännön syyttäjätöiminnassa on huomioitava kahden erilaisen konkurenssin mahdollisuus: niin sanotun jälkikonkurenssin eli konkurenssin aikaisemman tuomion perusteella sekä konkurenssin tulevan yhteisen rangaistuksen kanssa. Olennaista on, että aikaisemman eli rikosrekisteristä ilmenevän tuomion on oltava ehdoton vankeusrangaistus, tai sen sijaan tuomittava yhdyskuntapalvelu- tai valvonta-

⁸⁷ VKST:n 29.11.2022 antama ratkaisu 257/21/21.

⁸⁸ Oikeuskirjallisuudessa käytetään myös termiä ”yhtymisperuste”. Ks. esim. Jokela 2018 s. 284.

⁸⁹ Yhteisen rangaistuksen mittaamisesta säädetään rikoslain 7 luvun 5 §:ssä.

rangaistus taikka yhdistelmärangaistus, ja uusi arvioitava rikos on tehty ennen aikaisemman tuomion antamista. Tällöin tulee suorittaa kokonaisvertailua aikaisemman tuomion ja uuden jutun kanssa, eli uuden jutun tulee olla vähäisempi kuin aikaisemman jutun tai juttukokonaisuuden, eikä uuden jutun mahdollinen syyksi lukeminen olisi olennaisesti vaikuttanut kokonaisrangaistukseen, mikäli se olisi käsitelty samassa oikeudenkäynnissä rikoksesta epäillyn muiden asioiden kanssa.⁹⁰ Olennainen ero aikaisemmin tuomitun rangaistuksen huomioon ottamiseen verrattuna on, että tulevan rangaistuksen ei tarvitse olla ehdoton vankeusrangaistus tai yhdistelmärangaistus. Se voi olla mitä tahansa, myös sakkoa, kunhan ratkaistavana oleva uusi rikos ei olennaisesti vaikuttaisi tulevan kokonaisrangaistuksen määrään, mikäli teot käsiteltäisiin samassa oikeudenkäynnissä.

Kahta eri konkurrenssiperustetta havainnollistaa VKST:n 8.9.2017 antama ratkaisu 356/21/17, joka koski syyttämättä jättämistä. Siinä apulaisvaltakunnansyyttäjä otti omasta aloitteestaan tutkittavakseen paikallissyöttäjän tekemän syyttämättä jättämispäätöksen. Paikallissyöttäjä oli jättänyt syytteen nostamatta, koska rikoksesta epäilty oli aikaisemmin tuomittu ehdolliseen vankeusrangaistukseen, eivätkä epäillyt teot olisi aikaisemmin tuomitun rangaistuksen huomioon ottamista koskevien säännösten johdosta olennaisesti vaikuttaneet kokonaisrangaistuksen määrään. VKST teki asiassa uuden ratkaisun, koska aikaisemmin tuomittu vankeusrangaistus oli ollut ehdollinen, eikä sitä rikoslain 7 luvun 6 §:n mukaan voitu ottaa huomioon rangaistusta alentavana seikkana. VKST päätti kuitenkin ROL 1 luvun 8 §:n 1 momentin 2 kohdan nojalla jättää syytteen nostamatta sillä perusteella, että epäillyt rikokset eivät olisi yhteisen rangaistuksen määräämistä koskevien säännösten johdosta olennaisesti vaikuttaneet kokonaisrangaistuksen määrään. Rikoksesta epäiltyä vastaan oli nostettu syyte toisesta rikoksesta, josta oli odotettavissa tuntuva sakkorangaistus. Tärkeä yleinen tai yksityinen etukaan ei myöskään vaatinut syytteen nostamista. VKST kiinnitti vastaisuuden varalle paikallissyöttäjän huomiota huolellisuuteen syyttämättä jättämisperusteiden soveltamisessa. Paikallissyöttäjä oli käyttänyt syyttämättä jättämispäätöksessään väärää konkurrenssiperustetta, mutta asiassa oli kuitenkin ollut mahdollisuus luopua toimenpiteistä toisella konkurrenssiperusteella.⁹¹

Jälkikonkurrenssitilanteessa on päättynyt rikosasia, johon uutta asiaa voidaan verrata. Näin ei ole, kun arvioidaan konkurrenssia vireillä olevien asioiden kanssa. Tällöin on arvioitava, millainen tuomio rikoksesta epäillylle todennäköisesti tulisi, mikäli vireillä olevat asiat luettaisiin tekijän syyksi samassa oikeudenkäynnissä. Tässä arvioinnissa pitää erikseen kysyä, missä viranomaisessa nämä vertailtavana olevat toiset rikosasiat ovat vireillä. Toisin sanoen, kun kysymys ei ole jälkikonkurrenssitilanteesta,

---

⁹⁰ Rangaistusta voidaan rikoslain 7 luvun 6 §:n nojalla kohtuullistaa vain niiden aikaisemmin tuomitujen ehdottomien vankeusrangaistusten perusteella, joihin johtaneet rikokset olisi voitu käsitellä yhdessä. Ks. tarkemmin esim. KKO 2004:130.

⁹¹ Vastaava ratkaisu rikosrekisteristä ilmenevän ehdollisen vankeusrangaistuksen soveltumattomuudesta toimenpiteistä luopumisen perusteena on tehty sittemmin myös rajoittamista koskevassa asiassa 26.10.2022, 46/21/21.

jossa on olemassa tuomio, johon tekoa voidaan verrata⁹², voi tilanne olla hieman monimutkaisempi, kun arvioidaan konkurrenssikysymyksiä vireillä olevan asian perusteella. Nähdäkseni nämä muut vireillä olevat asiat voivat olla joko tuomioistuimessa, syyteharkinnassa tai tietyin edellytyksin jopa poliisin esitutkinnassa.⁹³ Päätöksen tekevän syyttäjän pitää kuitenkin riittävällä tavalla vakuuttua siitä, että toimenpiteistä luopumisen edellytykset ovat tapauskohtaisesti käsillä, eli realistisesti ajatellen rajoittamis- ja lopettamisohjeiden kohteena oleva asia ja muut vireillä olevat asiat tulisivat käsittelyyn samaan oikeudenkäyntiin, jossa epäillyn syyksi tullaan lukemaan ainakin joitain rikoksia. Syyttäjän ei nähdäkseni pidä esimerkiksi rajoittaa konkurrensisiperusteella näpistystä sillä perusteella, että jossain muualla Suomessa samalla rikoksesta epäillyllä on syyteharkinnassa esimerkiksi epäilty yksittäinen raiskausrikos.⁹⁴ Mikäli saman epäillyn jutut keskitettäisiin samalle syyttäjälle, pystyttäisiin varmistumaan siitä, että rajoittamispäätöksen tekevällä syyttäjällä on realistinen kokonaiskuva mahdollisesta tulevasta seuraamuksesta. VKST:n ratkaisukäytännöstä saadaan tukea tälle käsitykselle. VKST on todennut, että ROL 5 luvun 18 §:n säännös edellyttää, että saman vastaajan tekemiä eri rikoksia, eri vastaajien tekemää samaa rikosta ja eri vastaajien tekemiä eri rikoksia koskevat syytteet käsitellään ensisijaisesti yhdessä, jos syytteiden yhteinen käsittely on eduksi asian selvittämiseksi. Lisäksi valtakunnansyyttäjän yleisessä ohjeessa asiayhteydessä toisiinsa olevien rikosasioiden kirjaamisesta⁹⁵ todetaan, että saman vastaajan asiat tulisi keskittää samanaikaisesti käsiteltäviksi, mikäli se on kohtuudella mahdollista. Samaten olisi luontevaa, että jos aiemmin saapuneiden yhä vireillä olevien rikosasioiden kanssa samaan asiayhteyteen liittyviä rajoittamisesityksiä saapuu syyttäjälle, niin ne jaetaan samalle käsitelijälle.⁹⁶ Mikäli tämä ei ole mahdollista, rajoittamisohjeita tekevä syyttäjä voi nähdäkseni tarpeen mukaan olla yhteydessä toiseen syyttäjään ja pyytää arviota odotettavissa olevasta seuraamuksesta tällä toisella syyttäjällä syyteharkinnassa olevasta rikosasiasta.

---

⁹² VKST:n syyttämättäjäntamissuohjeen mukaan tämän tuomion ei tarvitse olla lainvoimainen.

⁹³ Esimerkiksi jos poliisilla on tutkinnassa tapon yritys, josta epäilty on vangittuna, voi syyttäjä pitää selvitettyinä, ettei näpistysasian esitutkintaa kannata suorittaa loppuun, koska se ei vaikuttaisi olennaisesti epäillyn kokonaisrangaistukseen, mikäli se luettaisiin oikeudenkäynnissä syyksi yhdessä sen rikoksen kanssa, josta epäilty on vangittuna. Jos asia on vireillä tuomioistuimessa, vertailu vireillä olevan asian kanssa on yleensä helpompaa, koska tuomioistuimeen on toimitettu haastehakemus, jossa todennäköisesti on syyttäjän seuraamuskannanotto. Näin ollen, jos rajoitusohjeiden kohteena on näpistys, voi näpistyskonkurrenssirajoittamisen perustella toteamalla esimerkiksi, että samalla tekijällä on vireillä asia, josta on vaadittu ehdotonta vankeusrangaistusta.

⁹⁴ Tämä johtuu muun muassa siitä, että yksittäisestä raiskausrikoksesta on mahdollista jättää syyte nostamatta, taikka syyte voidaan hylätä riittämättömän näytön vuoksi. Toisin sanoen, mikäli näpistys rajoitetaan konkurrensisiperusteella, koska epäillyllä on vireillä raiskaussyyte, joka myöhemmin hylätään, syyttäjän primääritehtävä eli rikosvastuun toteuttaminen ei toteudu kovin hyvin.

⁹⁵ VKS:2015:5.

⁹⁶ VKST:n 9.12.2021 antama ratkaisu 288/21/21.

6.2 Konkurrenssi käytännössä

Yhtenä kriminaalipoliittisena keskusteluaiheena Suomessa on ollut tuomioistuimen ulkopuolella määrättävien sakkojen, eli summaarisen sakkomenettelyn sakkojen, muuntokelvottomuus. Samaan keskusteluun liittyy myös se, kuinka tuomioistuimen ulkopuolella tulisi käsitellä sellaisten rikoksenteekijöiden rikoksia, joiden rikosasiat sinänsä soveltuvat summaariseen sakkomenettelyyn, mutta tekijä on osoittanut teollaan piittaamattomuutta lain kielloista ja käskyistä. Sakkomenettelyssä tätä on kutsuttu toistuvien rikkomusten käsittelyksi. Poliittiset tahot kehottivat aikoinaan päivittämään poliisin sakotusohjeen⁹⁷, jotta silloin voimassa olleen rangaistusmääräysmenettelyn käyttö saatiin rajattua pois tilanteista, joissa tekijä oli menettelyllään osoittanut piittaamattomuutta lain kielloista tai käskyistä. Poliisin sakkokäsikirjassa ohjeistettiin tuolloin eduskunnan lausuman mukaisesti, ettei rikosasiaa saanut käsitellä rangaistusmääräysmenettelyssä niissä tilanteissa, joissa toistuva syyllistyminen rikkomuksiin osoitti tekijässä piittaamattomuutta. Ylärajana rangaistusmääräysmenettelyn käyttämiselle pidettiin lähtökohtaisesti kuutta rikkomusta yhden vuoden aikana. Jos henkilö oli tekoa edeltäneen vuoden aikana syyllistynyt vähintään kuusi kertaa sakkorangaistukseen johtaneeseen tekoon, tuli asiasta lähtökohtaisesti kirjata rikosilmoitus ja asia tuli toimittaa syyttäjälle syyteharkintaan.⁹⁸ Sittemmin tämä käytäntö on vahvistettu lain tasollakin ja nykyään sakon ja rikesakon määräämisestä annetun lain 1 §:n 5 momentissa todetaan, että sakkorangaistukseen johtavaa rikkomusta ei saa käsitellä kyseisessä laissa säädettyssä menettelyssä, jos rikkomuksen tehneelle on tämän lain mukaisesti annettu rikkomusta edeltävän vuoden aikana tehtyjen rikkomusten perusteella yhteensä vähintään kuusi sakkomääräystä tai rangaistusmääräystä ja tekojen samankaltaisuus osoittaa kokonaisuutena arvioiden piittaamattomuutta lain kielloista ja käskyistä.

Toistuvien sakko- ja rangaistusmääräysten käsittelystä seuraava rikosasioiden siirtäminen sakkomenettelystä esitutkintaan ei kuitenkaan estä esitutkintaviranomaista ja syyttäjää päättämästä esitutkinnan rajoittamisesta tai syyttämättä jättämisestä.⁹⁹ Kuten tämän artikkelin johdannossakin on todettu, rajoittamispäätösten määrä on kasvanut 2010-luvun alkuvuosista eteenpäin. Jos harkinnanvaraisten rajoittamisratkaisujen määrää vertaa vuosien 2014 ja 2018 välillä, voidaan havaita, että kasvua on ollut yli 50 prosenttia.¹⁰⁰ Kyseinen kasvu johtui osaltaan yllä kuvatusta päätöksestä olla käsittelemättä saman rikoksenteekijän tekoja summaarisessa sakkomenettelyssä kuudennen rikkomuksen jälkeen. Kun tällaiset kuudennen rikoksen jälkeiset epäillyt rikokset siirrettiin esitutkintaan, seurauksena oli rajoitusasioiden määrän kasvu, koska rikoksista epäillyillä on yleensä vireillä muitakin rikosasioita, jotka ovat usein vakavampia kuin

⁹⁷ Poliisin sakkokäsikirja 2019.

⁹⁸ Poliisin sakkokäsikirja 2019 s. 179.

⁹⁹ Näin myös Poliisin sakkokäsikirja 2019 s. 183.

¹⁰⁰ Tieto perustuu Poliisihallitukselta tätä artikkelia varten sähköpostilla saatuihin tietoihin. Sinänsä vastaava tieto on saatavilla myös median kautta osoitteessa <https://yle.fi/a/3-10032016> (viitattu 26.11.2022).

sellaiset rikokset, jotka voidaan käsitellä summaarisessa sakkomenettelyssä.¹⁰¹ Toisin sanoen epäillyllä näpistäjällä saattaa olla vireillä myös ryöstörikos. Tyypillisiä konkurrenssirajoittamisia ovatkin näpistysrajoittamiset.¹⁰²

Edellä mainittua toistuvien rikosten rajoittamiskäytäntöä kohtaan voi osoittaa kriittikiä. Kuten aiemmin artikkelissa todettiin, yleinen etu saattaa järjestelmää kohtaan tunnettavan luottamuksen ylläpitämiseksi edellyttää rikosepäilyn selvittämistä esimerkiksi silloin, kun rikollisen toiminnan jatkamisen vaara on ilmeinen.¹⁰³ Toisin sanoen jatkuviin näpistykseen syyllistyvät voivat tiedostaa, että ainut haitallinen seuraus näpistyksestä saattaa olla esitutkintaviranomaisen suorittama kuulustelu niin kauan kuin heillä on esimerkiksi ryöstörikos vireillä käräjäoikeudessa. Toisin sanoen, mikäli samalle rikoksesta epäillylle tehdään lyhyessä ajassa esimerkiksi kymmenen erillistä konkurrenssirajoittamispäätöstä, jossain vaiheessa voisi herätä kysymys, olisiko nämä asiat sittenkin pitänyt kerätä yhdelle haastehakemukselle ja toimittaa tuomioistuimen ratkaistaviksi.¹⁰⁴ VKST ei ole tietääkseni antanut tästä tematiikasta ratkaisua, mutta sellainen olisi mielenkiintoinen.¹⁰⁵ Aiheeseen on kuitenkin kiinnitetty huomiota aiemminkin. Esimerkiksi poliittiset tahot ovat korostaneet, että summaarisen sakkomenettelyn vähentämisen tavoitteena on nimenomaan ollut toistuvien rikosten vieminen tuomioistuimeen, ja prosessilajina summaarisen sakkomenettelyn välttämisen perimmäinen tarkoitus on ollut rikosoikeusjärjestelmän uskottavuuden ja yleisen lainkuullaisuuden parantaminen.¹⁰⁶

Tutkimusaineistoon sisältyi yksi¹⁰⁷ ratkaisu konkurrenssirajoittamisesta. VKST:n 25.5.2007 antamassa ratkaisussa 45/21/07 oli kysymys siitä, että rikoksesta epäilty oli ottanut pikalainoja isänsä henkilötiedoilla ja myöntänyt syyllistyneensä lieviin petoksiin. Syyttäjät oli rajoittanut esitutkinnan kahdeksasta teosta viiden teon osalta. VKST katsoi, ettei kysymyksessä olevasta rajoittamisratkaisusta ollut merkittäviä hyötyjä esitutkinnan toimittamiselle ja asian käsittelemiselle tuomioistuimessa. Rajoittamisratkaisussa asianomistajia ei ollut kohdeltu yhdenvertaisesti. Rajoittamisratkaisun seurauksena asian myöhemmässä käsittelyvaiheessa tekokokonaisuudesta ei saanut oikeaa kuvaa, kun esitutkinta oli lopetettu suurimmasta ja vakavimmasta osasta tekokokonaisuutta.

---

¹⁰¹ Näin myös aluesyyttäjä Kreetta Mäki-Kahran haastattelu. Mäki-Kahra toteaa, että muitakin mahdollisia syitä rajoittamispäätösten määrän kasvulle on saattanut noihin aikoihin olla, kuten aktiivinen esitutkintayhteistyö ja tutkinnanjohtajien koulutus rajoittamismenettelystä.

¹⁰² Aluesyyttäjä Sini Pöyryn haastattelu.

¹⁰³ Ks. tämän artikkelin 2. luku.

¹⁰⁴ Kun myöhemmin rikosrekisteritietoja käyttämällä arvioidaan saman vastaajan ”ilmeistä piittaamattomuutta lain kielloista ja käskyistä”, on selvä ero, onko rikosrekisterissä yksi ryöstö ja kymmenen näpistystä vai ainoastaan yksi ryöstö.

¹⁰⁵ Tiedossani on, että joskus asianomistajat kääntyvät paikallissyöttäjän puoleen, koska ovat tyytymättömiä konkurrenssiratkaisuun (näin myös aluesyyttäjä Sini Pöyryn haastattelu), mutta tämä tyytymättömyys ei ole johtanut sellaiseen VKST:n kanteluratkaisuun, jota olisi voitu tutkia tässä artikkelissa.

¹⁰⁶ Vrt. Poliisin sakkokäsikirja 2019 s. 183.

¹⁰⁷ Tai oikeastaan kaksi, jos lasketaan aiemmin osiossa 6.1 mainittu ratkaisu, jolta osin on perehdytty vain ratkaisuselosteeseen.

Edellä mainittuun perustuen vastaus kysymykseen, milloin esitutkinta voidaan rajoittaa konkurrenssiperusteella voidaan muotoilla seuraavasti: vaikka epäillystä rikoksesta saataisiin esitutkinnassa syytteen nostamiseen riittävä selvitys, syyte jätettäisiin nostamatta, koska epäillyn rikoksen mahdollinen syyksi lukeminen ei yhteisen rangaistuksen määrittämistä koskevien säännösten tai aiemmin tuomitun ehdottoman vankeusrangaistuksen tai yhdistelmärankaistuksen vuoksi olennaisesti vaikuttaisi rikoksesta epäillyn kokonaisrangaistuksen määrään, eikä tärkeä yleinen tai yksityinen etukaan vaadi rikosprosessin jatkamista.

7. Kustannusperuste

7.1 Yleistä

ETL 3 luvun 10 §:n 2 momentin mukaan esitutkinta voidaan lopettaa, jos tutkinnan jatkamisesta aiheutuvat kustannukset olisivat selvässä epäsuhteessa tutkittavana olevan asian laatuun ja siitä mahdollisesti odotettavaan seuraamukseen. Lain esitöiden mukaan esitutkinnan rajoittaminen kustannusperusteella ilmentää ajattelua, jonka mukaan yhteiskunnan voimavarojen käytön kannalta on järkevää kiinnittää huomiota niiden kustannustehokkaaseen kohdentamiseen. Kustannusperusteinen rajoittaminen ei kuitenkaan tarkoita sitä, että vähäisimmät rikokset voitaisiin pääsääntöisesti jättää tutkittamatta puhtaasti asiasta aiheutuvien kustannusten vuoksi, vaikka vähäiset rikokset ovatkin kustannusperusteisen rajoittamisen keskeisiä soveltamiskohteita.¹⁰⁸ Vaadittavaa epäsuhdetta arvioitaessa täytyy kiinnittää huomiota tutkittavaan rikosnimikkeeseen ja siihen, onko kysymyksessä oleva rikos erityisen työläs selvitettävä rikoksen normaalitapauksiin verrattuna. Toisaalta kaikissa tapauksissa kustannusperusteisen esitutkinnan rajoittamisen arvioinnin kannalta edellytetään asian laadun ja siitä mahdollisesti odotettavan seuraamuksen ja toisaalta tutkintakustannusten suhteen hahmottamista. Säännöksen soveltamistilanteet voivat liittyä joko yksittäisiin tekoihin tai laajoihin juttukokonaisuuksiin. Jos rikos liittyy laajempaan rikoskokonaisuuteen, on arvioitava sen asema kokonaisuudessa, jolloin huomioon otettaviksi eivät voi tulla ainoastaan tutkinnan kustannuksiin liittyvät näkökohdat. Rajoittaminen voi olla perustellumpaa, jos teko ei ole olennainen kokonaisuuden kannalta. Kustannuksiin liittyvän epäsuhteen arviointi edellyttää tutkinnanjohtajan syyttäjälle ilmaisemaa riittävän yksilöityä ja perusteltua käsitystä tutkinnan jatkamisesta aiheutuvista kustannuksista.¹⁰⁹ Viimeksi mainittua on korostettu myös VKST:n 10.10.2013 annetussa ratkaisussa 180/21/13.¹¹⁰

¹⁰⁸ Se, että odotettavissa oleva seuraamus olisi sakkorangaistus, ei kuitenkaan ole ehdoton edellytys, toisin kuin vähäisyysrajoittamisissa.

¹⁰⁹ HE 222/2010 vp s. 187–188.

¹¹⁰ Nähdäkseni tutkinnanjohtajan ei kuitenkaan tarvitse esittää euromääräistä laskelmaa esimerkiksi siitä,

Kustannusperusteisessa esitutinnan rajoittamisessa on siis kysymys yhteiskunnan voimavarojen järkevästä käytöstä ja tutkittavien rikosten suhteuttamisesta rikoksen normaalitapaukseen. Huomioitava on myös odotettavissa oleva seuraamus, jolla on myös yhteys aina merkitykselliseen tärkeään yleiseen etuun. Seuraavassa tarkastellaan, miten näitä laissa ja esitöissä asetettuja kriteereitä on sovellettu VKST:n ratkaisukäytännössä.

7.2 Tutkintatoimenpiteet suhteessa rikoksen tyyppitapaukseen

Epäiltyyn rikokseen nähden tavanomaiset tutkintatoimenpiteet on pääsääntöisesti tehtävä, eikä niiden tekemättä jättämistä voi perustella puhtaasti asiasta aiheutuville kustannuksilla. Tätä ilmentävät muun muassa seuraavat kunnianloukkauksia koskevat VKST:n ratkaisut. Ensinnäkin VKST:n 10.7.2015 antamassa ratkaisussa 184/21/14 kantelijan ilmoittamaan kunnianloukkausepäilyyn liittyvien seikkojen perusteella VKST katsoi, että tapauksen selvittäminen ei eroa kustannuksiltaan olennaisesti muista internetin välityksellä tehdyistä kunnianloukkausta koskevista asioista. Tämä johtui muun muassa siitä, että kantelija oli toimittanut mahdollisesti kunnianloukkaukseen syyllistyneiden nimiä poliisin tietoon, ja tutkintaa olisi vähäisin kustannuksin voitu jatkaa kuulustelemalla näitä henkilöitä.¹¹¹ Vastaavasti katsottiin VKST:n 17.2.2010 antamassa ratkaisussa 433/21/09, jossa oli kysymys siitä, että kahden henkilön oli epäilty oikeudenkäyntikirjelmissä käytetyillä ilmaisuilla syyllistyneen kantelijan kunnianloukkaamiseen väittämällä kantelijan väärentäneen epäillyn nimen yhteen liike-elämässä käytettyyn sopimuspaperiin. VKST totesi, että nyt kysymyksessä oleva tapaus ei ole lajissaan tavanomaista suuritöisempi, ottaen huomioon epäillyn kunnianloukkauksen teko-olosuhteet. Myös VKST:n 1.9.2014 antamassa ratkaisussa 212/21/14 oli kysymys siitä, että kantelijasta oli esitetty hänen mukaansa perättömiä häirintävaihteita, jotka olivat vaikeuttaneet hänen työskentelyään konsulttina. Syyttäjä oli rajoittanut esitutinnan kustannusperusteella, mutta VKST totesi, että esitutkintaa olisi voinut vähäisin toimenpitein jatkaa kuulemalla kolmea nimettyä henkilöä.¹¹²

Yllä mainitut esimerkit koskevat kunnianloukkauksirikoksia, mutta myös muissa rikostyypeissä on pyrittävä arvioimaan epäiltyä rikosta suhteessa tyypilliseen saman rikosnimikkeen tekoon. VKST:n 27.2.2019 antamassa ratkaisussa 296/21/18 oli kysymys internetin välityksellä tehdystä petoksesta, jossa asianomistaja oli epäilyn mukaan erehdytetty luovuttamaan 900 euron arvoinen puhelin rikoksesta epäillylle. Esitutkinta

---

millaiset laskennalliset palkkakustannukset asiaan käytetyistä tutkintatunneista tulisi aiheutumaan. Riittävää on näin ollen käsitys siitä, että asian tutkimisen aktiiviset esitutkintatoimenpiteet voisivat aikaa esimerkiksi useita päiviä tai viikkoja.

¹¹¹ VKST tosin katsoi, että esitutinnan rajoittaminen vähäisyysperusteella oli mahdollista.

¹¹² Vähäisiin tutkintatoimenpiteisiin on kiinnitetty huomiota muissakin ratkaisuissa. Esimerkiksi VKST:n kunnianloukkausta koskevassa 19.4.2011 annetussa ratkaisussa 514/21/10, jossa oli tiedossa kaksi kuuluttavaa henkilöä, joita poliisi ei kuitenkaan ollut kuullut ennen esitutinnan rajoittamista.

oli lopetettu kustannusperusteella ennen kuin yhtään varsinaista tutkintatoimenpidettä oli tehty. Rajoittamispäätöksen ja syyttäjän antaman selvityksen mukaan tutkinnan jatkaminen lisänäytön saamiseksi olisi vaatinut poliisilta vähintään yhden työpäivän. Arvio työmäärästä oli kuitenkin perustunut sille olettamukselle, että epäillyn henkilöllisyyden selvittäminen edellyttäisi esimerkiksi teleoperaattorille tehtävän tiedustelun lisäksi useita muita poliisin tutkintatoimenpiteitä, joiden tarpeellisuus ei kuitenkaan ollut tiedossa esitutkintaa rajoitettaessa. Tutkittavana olleen rikoksen kohteena oli ollut asianomistajan ilmoituksen mukaan 900 euron arvoinen matkapuhelin. Omaisuuden arvon perusteella kysymyksessä ei ollut lajissaan aivan vähäinen rikos. Petoksessa oli lisäksi väitetysti käytetty väärennettyä asiakirjaa. Näissä olosuhteissa VKST katsoi, ettei tutkinnan jatkamisesta aiheutuva työmäärä ollut selvässä epäsuhteessa tutkittavana olevan asian laatuun ja siitä mahdollisesti odotettavaan seuraamukseen.

VKST on toistuvasti todennut, ettei kansainvälisen oikeusapupyynnön tekeminen ole pääsääntöisesti syy lopettaa esitutkintaa kustannusperusteella. Esimerkiksi 25.3.2019 annetussa ratkaisussa 420/21/18 VKST totesi, että syyttäjän antama selvitys tutkinnan aiheuttamista kustannuksista oli siinä määrin yleinen, ettei siitä ollut pääteltävissä, olisivatko kustannukset olleet epäsuhdassa tutkittavaan rikokseen, eli laittomaan uhkaukseen, nähden. Oikeusapupyyntöjen laatiminen oli osa normaalia esitutkintaa eikä sen voitu säännönmukaisesti katsoa tarkoittavan, että rikosasian kustannukset olisivat poikkeuksellisen suuret. Oli myös huomioitava, että kysymys oli lähtökohtaisesti vakavasta rikoksesta, jonka selvittämistä oli suuri.¹¹³

VKST:n 29.5.2007 antamassa ratkaisussa 156/21/07 oli kysymys työpaikan luottamusmiehen irtisanomiseen liittyvästä rikosepäilystä. Esitutkinnan rajoittamista koskevassa tutkinnanjohtajan esityksessä esitutkinnasta aiheutuva suurta työmäärää oli perusteltu sillä, että esitutkinnassa tulisi selvittää irtisanomisilmoituksessa esitettyjen irtisanomisperusteiden oikeellisuus. Myös syyttäjä oli ratkaisunsa perusteluissa todennut, että tutkinnan valmiiksi saattaminen edellyttäisi huomattavan suuren henkilömäärän kuulemistä. Kantelija oli kantelukirjoituksessaan painottanut sitä, että rikoslain 47 luvun 4 §:ssä tarkoitetun työntekijöiden edustajan oikeuksien loukkaamisen tunnusmerkistö täyttyy jo siten, että työnantaja on irtisanonut luottamusmiehen ja luottamusvaltuutetun työsopimuslain 7 luvun 10 §:n 1 momentin vastaisesti, eikä tämän osoittaminen vaadi paljoa henkilötodistelua. VKST totesi, että kysymyksessä olevassa rikosilmoituksessa tarkoitetun epäillyn työntekijöiden edustajan oikeuksien loukkaamisen esitutkinta ei ollut lajissaan tavanomaista suuritöisempi. Sillä, että irtisanomisperusteiden selvittäminen esitutkinnassa voisi olla tutkinnanjohtajan esittämin tavoin työlästä, ei voinut perustella sitä, että esitutkinta lopetettiin myös epäillyn työsopimuslain 7 luvun 10 §:n 1 momentin vastaisen menettelyn osalta, jonka selvittäminen ei ollut työlästä ja joka yksinkin täytti rikoslain 47 luvun 4 §:ssä tarkoitetun työntekijöiden edustajan oikeuksien loukkaamisen tunnusmerkistön. VKST kiinnitti huomiota siihen,

---

¹¹³ Vastaavasti katsottiin jäljempänä tarkemmin läpikäytävässä 31.10.2019 annetussa ratkaisussa 093/21/19.

että esitutkinnassa oli myös mahdollista päätyä sellaiseen ratkaisuun, että esitutkinta toimitetaan vain siltä osin kuin kysymyksessä oleva epäilty rikos on mahdollista selvittää prosessitaloudellisesti.¹¹⁴

VKST:n 18.6.2012 antamassa ratkaisussa 62/21/12 oli kysymys muun muassa mahdollisesta työturvallisuusrikoksesta, mutta ratkaisu oli tehty antamatta aluehallintovirastolle tilaisuutta lausua asiassa kirjallisesti. Tapauksessa ei siis ollut kysymys syyteharkintaratkaisun tekemisestä, jolloin syyttäjällä ei lain sanamuodon mukaan ollut velvollisuutta aluehallintoviraston lausunnon hankkimiseen. VKST:n mukaan oli kuitenkin arvioitava, onko työsuojeluviranomaiselle varattava laissa säädetty tilaisuus tulla kuulluksi jo esitutkinnassa. VKST:n mukaan hyvään viranomaisyhteistyöhön olisi kuulunut, että syyttäjää ei olisi tehnyt asiassa esitutkinnan rajoittamispäätöstä ennen kuin työsuojeluviranomaiselle olisi selvästi varattu tilaisuus tulla kuulluksi esitutkinnassa hankitun selvityksen ja esitutkinnan rajoittamisesityksen johdosta. VKST kiinnitti huomiota muun muassa siihen, ettei päätöksen perusteluista käynyt ilmi, millä perusteella tutkinnan jatkamisesta aiheutuvat kustannukset olisivat olleet selvässä epäsuhteessa tutkittavana olevan asian laatuun ja siitä mahdollisesti odotettavaan seuraamukseen, jos tutkinta olisi toimitettu jäsentyneesti yhteistyössä työsuojeluviranomaisen kanssa.

Edellä mainitut ratkaisut heijastavat sitä, että kun syytä epäillä -kynnys on ylitetty, asiassa pitää esitutkintalain mukaisen pääsäännön eli esitutkintapakon mukaisesti selvittää rikos niin pitkälle kuin se on kohtuudella mahdollista ottaen huomioon myös asiasta aiheutuvat kustannukset. Kohtuullisten tutkintatoimenpiteiden tekemisellä on myös yhteys tärkeään yksityiseen etuun, johon mennään yksityiskohtaisemmin seuraavassa osiossa.

7.3 Tärkeä yleinen ja yksityinen etu kustannusrajoittamisissa

Kuten kaikissa rajoittamisperusteissa, myös kustannusperusteisessa rajoittamisessa edellytyksenä on, ettei tärkeä yleinen tai yksityinen etu vaadi asian käsittelyn jatkamista rikosprosessissa. Aiemmin artikkelissa kuvatuin tavoin kustannusperusteisessa rajoittamisessa on arvioitavana, onko tärkeää jatkaa esitutkintaa, eikä syytteen nostaminen. Näin ollen seuraavissa VKST:n ratkaisuissa ei oteta kantaa siihen, nostettaisiinko syytettyä, jos rikosepäily selviäisi, vaan kysymys on siitä, onko järkevää edes yrittää rikoksen selvittämistä enemmälti.

VKST:n 28.6.2017 antamassa ratkaisussa 74/21/17 oli kysymys yrityssalaisuuden rikkomisesta. Paikallissyöttäjä oli lopettanut esitutkinnan kustannusperusteella, koska asiassa olisi tullut kuulla vielä useita henkilöitä ja todennäköisesti hankittava asiantuntijalausuntoja tai kuultava asiantuntijoita. Tutkinnan jatkamisesta aiheutuvat kustan-

---

¹¹⁴ Viimeksi mainituilta osin vrt. tämän artikkelin alaviitteessä 29 mainittu esitutkinnan rajaamisesta.

nukset olivat syyttäjän näkemyksen mukaan selvässä epäsuhteessa tutkittavana olevan asian laatuun ja siitä mahdollisesti odotettavaan seuraamukseen. Tärkeä yksityinen etukaan ei vaatinut esitutinnan jatkamista, koska asianomistaja olisi tarvittaessa ollut valmis sovitteluun asiaa. VKST katsoi, että syyttäjän johtopäätökset oli tehty tutkittavan asian laatuun nähden liian aikaisessa vaiheessa. Esitutkinnassa tuli ainakin suorittaa yksi jatkokuulustelu, jolla voitiin saada lisäselvitystä asiaan, eikä se aiheuttanut sellaisia kokonaiskustannuksia, jotka olisivat olleet selvässä epäsuhteessa tutkittavana olleen asian laatuun ja siitä mahdollisesti odotettavaan seuraamukseen. Tutkittavan asian laatu huomioon ottaen myös tärkeä yksityinen etu vaati, että esitutkintaa jatketaan. Epäillyn rikoksen tarkempi tutkinta olisi tässä tapauksessa parantanut olennaisesti asianomistajan mahdollisuuksia ajaa vahingonkorvausvaatimustaan ja käyttää toissijaista syyteoikeuttaan siinä tapauksessa, että asia ei lopulta etenisi syyteharkintaan tai syytetä ei nostettaisi.

VKST:n 26.4.2010 antamassa ratkaisussa 117/21/10 oli kysymys epäilystä, että siviiliasian kantaja oli tietoisesti ajanut käräjäoikeudessa perusteetonta vaatimusta ja pyrkinyt perustelemaan vaatimustaan väärennetyillä asiakirjoilla, eli epäilyn kohteenä oli (prosessi)petos. Syyttäjä oli lopettanut asian esitutinnan kustannusperusteella hyväksyen tutkinnanjohtajan esityksen perustelut, joissa muun ohella todettiin esitutinnan vaativan kansainvälistä oikeusapua. Asian esitutkintaa olisi kuitenkin voitu jatkaa kuulustelemalla esitutkinnassa nimettyä henkilöä sekä muita asiaan liittyviä Suomessa asuvia henkilöitä. Ottaen lisäksi huomioon sen, että käräjäoikeudessa velotu perusteettomaksi epäilty pääoma oli ollut noin 157.000 dollaria, tärkeä yleinen ja yksityinen etu vaativat esitutinnan uudelleen aloittamista. VKST totesi, että kyseisessä tapauksessa tutkinnanjohtaja oli käsitellyt asiaa vain väärennyksenä ja perustellut esitutinnan rajoittamista erityisesti kansainvälisen oikeusavun kustannuksilla. Syyttäjä oli yhtynyt näihin käsityksiin, vaikka käsillä olevan aineiston perusteella asiassa voitiin myös epäillä tuomioistuimessa tapahtunutta törkeän petoksen yritystä. Lisäksi rikoksesta epäilty henkilö asui Suomessa. Ottaen huomioon edellä mainitun sekä rikosepäilyn selvittämisen yleisen ja yksityisen merkityksen, ei esitutkintaa olisi tullut tässä vaiheessa lopettaa kustannusperusteella.

VKST:n 31.3.2011 antamassa ratkaisussa 450/21/10 oli kysymys siitä, että kantelijan omistamaan matkapuhelimenliittymään oli tullut tekstiviesti, jonka hän oli avannut. Tämän jälkeen 5.6.2010 ja 26.6.2010 välisenä aikana kantelija oli saanut kaikkiaan 12 maksullista palveluviestiä, joista oli kertynyt maksettavaa yhteensä 48 euroa. Asia käsiteltiin lievänä petoksena ja esitutkinta rajoitettiin kustannusperusteella. Kantelijan mukaan hän ei ollut tilannut väitettyjä maksullisia soittoäänäitä eikä vastannut mihinkään internet- tai tekstiviestikyselyyn, eikä veloituksille näin ollen ollut mitään perustetta. Kantelijan mukaan, vaikka hänen tapauksessaan maksettavaa oli kertynyt vain 48 euroa, oli internetkirjoittelusta nähtävissä, että vastaavanlaista oli tapahtunut useille muillekin suomalaisille. VKST totesi, että asiaa oli käsitelty vain yksittäisenä lievänä petoksena ja katsottu muun muassa, että asiassa jouduttaisiin tekemään kansainvälinen oikeusapupyynnö, jota ei tulnaisi toteuttamaan, koska oikeusavun lähettäminen vaatisi

sellaista rikosta, jossa taloudellinen tappio olisi huomattavasti käsiteltävää asiaa suurempi. VKST totesi, että nyt käsiteltävän asian lisäksi kahdessa toisessakin syyttäjänvirastossa oli tehty vastaavanlaisissa tapauksissa päätökset esitutkinnan rajoittamisesta. Kuluttajaviraston internetsivustolla olevan tiedotteen mukaan Kuluttajavirasto ja kuluttajaneuvonta olivat saaneet vuoden 2010 aikana yli 1.500 yhteydenottoa koskien mobiilisisältöpalveluita. Tiedotteen mukaan yhtenä palveluntarjoajana oli ollut sama taho kuin nyt rajoituksen kohteena olleessa tapauksessa. Lisäksi yleisistä internetkeskusteluista oli nähtävissä, että vastaavanlaisia tapauksia oli ollut melko paljon. Ottaen huomioon edellä mainitun sekä rikosepäilyn selvittämisen yleisen ja yksityisen merkityksen, ei esitutkintaa olisi tullut tässä vaiheessa lopettaa kustannusperusteella.¹¹⁵

VKST:n 10.12.2008 antamassa ratkaisussa 200/21/08 oli kysymys siitä, että syyttäjä oli rajoittanut esitutkinnan kustannusperusteella asiassa, jossa oli kysymys kaupungin toimihenkilöiden menettelystä kaupungin pääosin omistaman lämpökeskushankkeen yhteydessä. Kantelija epäili, että hankkeen edellyttämien kaava- ja lupa-asioiden käsittelemisen sekä rakentamisen valvonnan yhteydessä olisi syyllistytty väärinkäytöksiin muun ohella siksi, että lämpökeskusta oli ryhdytty rakentamaan ja rakentamista oli jatkettu, vaikka työn edellyttämä asemakaavan muutos ja rakennuslupa eivät olleet lainvoimaisia. VKST totesi, että käsillä olleessa asiassa oli kysymys merkittävään kunnalliseen päätöksentekoon liittyvistä perustelluista väärinkäytösepäilyistä. Asiakirjoista saatava selvitys viittasi mahdollisuuteen, että kaupungin pääosin omistamalle lämpöyhtiölle ilmeisen merkittävää voimalahanketta olisi päätöksentekomenettelyn eri vaiheissa edistetty epäasiallisin keinoin kaupunkiin palvelussuhteessa olevien henkilöiden toimesta. Näiden julkiseen päätöksentekoon kohdistuvien rikosepäilyjen selvittämiseen ei saadun selvityksen valossa voinut ennakoida liittyvän piirteitä, joiden vuoksi esitutkinnan toimittamisesta olisi aiheutunut asian laatuun ja siitä mahdollisesti odotettavissa oleviin seuraamuksiin nähden epäsuhteessa olevia kustannuksia. Kun lisäksi otettiin huomioon, että yleinen etu vaati voimakkaasti hallinnon laillisuuteen kohdistuvien rikosepäilyjen selvittämistä, ei esitutkinnan lopettamiseen syyttäjän rajoittamispäätöksellä ollut tässä asiassa perusteita.

VKST:n 31.10.2019 antamassa ratkaisussa 093/21/19 oli kysymys mobiilisovelluksen välityksellä tehdystä laittomasta uhkauksesta, jossa 13-vuotiaan lapsen henkeä ja terveyttä oli uhattu. Lapsi oli ilmoittanut epäilevänsä erästä henkilöä uhkauksesta, mutta tutkinnassa ei saatu riittävää tukea epäilyn tueksi ja esitutkinta rajoitettiin kustannusperusteella. Lapsen vanhemmat olivat kannelleet rajoittamisratkaisusta. Paikallissyöttäjän ratkaisuun oli vaikuttanut muun muassa se, että tutkinnan jatkaminen olisi edellyttänyt kansainvälisen oikeusapupyynnön tekemistä Yhdysvaltoihin. VKST totesi, että syyttäjän antama selvitys tutkinnan aiheuttamista kustannuksista oli siinä määrin yleinen, ettei siitä ollut pääteltävissä, olisivatko kustannukset olleet epäsuhdassa tutkittavaan rikokseen nähden. Oikeusapupyynnöjen laatiminen oli osa normaalia

---

¹¹⁵ Mikäli on epäselvää, onko yksittäinen rikosepäily osa isompaa kokonaisuutta, voidaan harkita myös esitutkinnan keskeyttämisestä, jos siihen on ETL 3 luvun 13 §:n mukaiset edellytykset.

esitutkintaa eikä sen voitu säännönmukaisesti katsoa tarkoittavan, että rikosasian kustannukset olisivat poikkeuksellisen suuret. Tämän kaltaisella tapahtumalla oli VKST:n mukaan potentiaalisesti suuri kielteinen vaikutus lapsen elämään, etenkin, jos tekijää ei saatu selville. Lapsen kohdistuvassa laittomassa uhkauksessa tärkeä yksityinen etu lähtökohtaisesti vaati esitutinnan jatkamista silloin, kun mahdollisia tutkinta-toimenpiteitä oli käytettävissä. VKST totesi lisäksi, ettei yksityistä etua pohdittaessa tullut arvioida ainoastaan taloudellista intressiä ja vahingonkorvausta, ja esitutkintaa oli jatkettava.¹¹⁶

7.4 Kootusti kustannusperusteesta

VKST:n ratkaisukäytäntö näyttää suhtautuvan melko torjuvasti kustannusperusteiseen rajoittamiseen, ja edellä mainitun ratkaisukäytännön perusteella esitutinnan rajoittaminen pääasiassa tutkinnasta aiheutuvien kustannusten vuoksi jää käyttöalaltaan suhteellisen kapeaksi. Tätä johtopäätöstä tukevat syyttäjälaitoksen internetsivuilla löytyvät tilastot, joiden perusteella kustannusperusteiset rajoittamiset muodostivat vain noin 0,9 prosenttia kaikista syyttäjän ratkaisuista vuoden aikana.¹¹⁷ VKST on kustannusperusteiseen harkintaan liittyen todennut, että tyypilliset tutkintatoimenpiteet on pääsääntöisesti tehtävä, ja linjannut muun muassa, että kansainvälisen oikeusapupyynnön tekeminen on osa normaalia esitutkintaa, eikä tämä pääsääntöisesti ole peruste lopettaa esitutkintaa kustannusperusteisesti.¹¹⁸ Tätä VKST:n linjaa voidaan pitää perusteltuna sitä taustaa vasten, että rikollisuus yhä enemmän ylittää kansalliset rajat, ja ajatus siitä, että viitteet kansainvälisestä ulottuvuudesta rikoksen esitutkinnaissa saisivat pääsääntöisesti aikaan esitutinnan rajoittamisen, ei prima facie vaikuta kovinkaan tarkoituksenmukaiselta nyky maailmassa.¹¹⁹

Käytännössä kustannusperusteinen rajoittaminen tulee sovellettavaksi esimerkiksi vähäisissä rikoksissa, joissa viranomaisten tiedossa on, että tekijä on poistunut sellaiseen valtioon, josta häntä ei realistisesti ajatellen tavoiteta Suomeen rikosprosessiin. Tällöin voidaan tehdä johtopäätös, ettei rikosta ole järkevää edes pyrkiä enemmälti selvittämään. Lisäksi kustannusperuste voi tulla sovellettavaksi esimerkiksi investointi-

---

¹¹⁶ Kuriositeettina mainittakoon, että mediatietojen perusteella rikos selvisi esitutkinnaissa. Ratkaisussa mainittu 13-vuotias lapsi oli esitutinnan perusteella lähettänyt uhkaavat viestit itselleen, eikä mainittu epäilty henkilö ollut syyllistynyt laittomaan uhkaukseen. Ks. <https://www.is.fi/kotimaa/art-2000008765329.html> (viitattu 27.10.2022).

¹¹⁷ Tieto vuodelta 2021, saatu syyttäjälaitoksen internetsivuilla osoitteessa <https://syyttajalaitos.fi/syyttajalaitos-lukuina> (viitattu 8.11.2022).

¹¹⁸ Selvyyden vuoksi on todettava, että joskus kansainvälinen ulottuvuus on kuitenkin ratkaisevaa esitutinnan lopettamisessa. Joissain tapauksissa voidaan pitää selvänä, että oikeusapupyynnöllä ei saataisi relevanttia lisätietoa, ja esimerkiksi osiossa 3.1 mainitussa tapauksessa VKST katsoi, että kunnianloukkausta koskevan asian pystyi lopettamaan kustannusperusteella.

¹¹⁹ Päinvastoin viranomaisten tulisi kehittää kansainvälistä yhteistyötä ja kehittää instrumentteja, joilla rikoksen selvittäminen onnistuu mahdollisimman tarkoituksenmukaisesti.

petoksessa, jossa asianomistaja pyrkii äkkirikastumaan ilman vakaata sijoitusriskien arviointia. Jos rikoksen jäljet johtavat ulkomaille ja pahimmillaan Euroopan ulkopuolelle, jossa ei oikeusapupyynnöllä välttämättä päästä tekijän jäljille, voidaan todeta, että tällaisten rikosten selvittäminen ei ole järkevää yhteiskunnan voimavarojen käytämistä.¹²⁰ Lisäksi aiemmin tässä artikkelissa kuvatuin tavoin VKST oli katsonut, että kunnianloukkauksen pystyi rajoittamaan kustannusperusteella tilanteessa, jossa yhden oikeusapupyynnön tekeminen todennäköisesti johtaisi toiseen, mikäli ensimmäisestä oikeusapupyynnöstä saataisiin rikoksen tutkintaan relevanttia lisäselvitystä.¹²¹

Edellä mainitun perusteella kustannusperusteisen rajoittamisen edellytykset ovat käsillä, kun tutkinnanjohtajan esittämien työmäärä- ja kustannusarvioiden mukaan esitutkinnan loppuun saattamisesta tulisi aiheutumaan suuria kustannuksia, jotka olisivat yhteiskunnan voimavarojen järkevän käytön kannalta selvässä epäsuhteessa tutkinnan kohteena olevaan rikokseen ja siitä mahdollisesti aiheutuvaan seuraamukseen, eikä tärkeä yleinen tai yksityinen etukaan vaadi rikosprosessin jatkamista.

8. Lopuksi

Artikkelin alussa esitettiin tutkimuskysymyksenä, milloin esitutkinta voidaan rajoittaa niillä perusteilla, jotka sisältyvät artikkelin otsikkoon. Vastaukset näihin kysymyksiin on esitetty kutakin perustetta käsittelevän luvun lopussa. Sinänsä kaikkien rajoitusperusteiden osalta voidaan tehdä se sama yhteinen johtopäätös, joka esitettiin edellisen aihetta käsittelevän artikkelin lopussa, eli mikäli syyttäjä ei ole varma siitä, että rajoittamisen edellytykset ovat käsillä, esitutkintaa ei pidä rajoittaa, vaan esitutkintaa on jatkettava.¹²² Syyttäjän primääritehtävä on rikosvastuun toteuttaminen, ja mikäli rajoittamisen vaihtoehtona on esimerkiksi asian käsittely summaarisessa sakkomenettelyssä, on tätä vaihtoehtoa pidettävä ensisijaisena. Myös sovittelumenettely voi joissain tapauksissa olla tarkoituksenmukaisempi keino käsitellä asia esitutkinnan rajoittamiseen verrattuna.

Kuten artikkelissa on aiemmin todettu, paikallisesti sovitut tavat on järjestettävä niin, että rajoittamismenettely toimii tarkoituksenmukaisesti. Käytännössä tämä on toteutettu esimerkiksi niin, että tutkinnanjohtaja kerää useita oman käsityksensä mukaan rajoittamiskelpoisia asioita ja tuo niitä kerralla suuremman määrän rajoitettavaksi erillisessä rajoittamispalaverissa syyttäjän kanssa.¹²³ Vaikka tällainen palaveri on järjestetty nimenomaan rajoittamisia varten, syyttäjän ei pidä palaverissa unohtaa sitä, että esitutkinnan rajoittaminen on poikkeus ja esitutkinnan toimittaminen on pääsääntö. Toki moni esitettävä asia hoidetaan rutiinilla, koska on ilmeistä, että rajoitta-

---

¹²⁰ Aluesyyttäjä Sini Pöyryn haastattelu.

¹²¹ Ks. tämän artikkelin vähäisyysperusteista rajoittamista koskeva osio.

¹²² Pörsti 2021, etenkin s. 326–329.

¹²³ Aluesyyttäjä Sini Pöyryn haastattelu.

misen edellytykset ovat käsillä, mutta aina jos syyttäjä havaitsee jotain tavanomaisesta poikkeavaa, hänen pitäisi hetkeksi pysähtyä miettimään, voidaanko juuri tämä juttu oikeasti rajoittaa. Mikäli tässä artikkelissa esitetyt edellytykset ovat tapauskohtaisesti olemassa, ei rajoittamiseen ole estettä, mutta mikäli asia on epäselvä, tulisi esitutkintaa jatkaa lisäselvityksen saamiseksi.¹²⁴ Esitutinnan rajoittamisessa on kuitenkin kysymys yhteiskunnan resurssien järkevästä käytöstä, ja syyttäjän tehtävä on toteuttaa rikosvastuuta muun ohella taloudellisesti,¹²⁵ eli rajoittamisinstrumenttia tulee käyttää silloin, kun se on tarkoituksenmukaista. Toisaalta syyttäjän pitäisi muistaa, että hänen primääritehtävänsä on rikosvastuun toteuttaminen, ja sen toteuttaminen taloudellisesti on vain yksi reunaehdoista.¹²⁶

Esitutinnan rajoittamisepohdinnat ajankohtaistuvat siinä vaiheessa, kun pitää miettiä, käsitelläänkö asia niin sanotussa täyspitkässä ja viranomaisvetoisessa rikosprosessissa. Kuten tässä artikkelissa on todettu, tällä pohdinnalla on yhteys tärkeään yleiseen ja yksityiseen etuun. Oikeuskirjallisuudessa on toistuvasti todettu, että etenkin tärkeän yleisen edun vaatimus on lainsäädännöllisesti melko väljä kriteeri, joka mahdollistaa laajan tapauskohtaisen harkinnan.¹²⁷ Oleellista tässä pohdinnassa on, että väitetyn rikoksen tulee ylittää tietty vakavuusaste ennen kuin asiaa aletaan viedä eteenpäin syyttäjävetoisesti valtion varoilla. Mikäli asian osapuolia ei kiinnosta asian käsittely ja odotettavissa oleva seuraamus on sakkoa, on rajoittaminen todennäköisempää kuin esimerkiksi tilanteessa, jossa asianomistajalla on intressi asian käsittelyyn rikosprosessissa esimerkiksi yksityisoikeudellisen korvausvaatimuksen takia. Kiistanalaisempaa onkin kysymys esitutinnan rajoittamisesta tapauksissa, joissa asianomistajalla on henkilökohtainen intressi saada asia käsitellyksi tuomioistuimessa, koska lain mukaan asian käsittelyssä on huomioitava myös tärkeä yksityinen etu. Näissäkin tilanteissa rajoittaminen voi kuitenkin tulla kysymykseen tietyin edellytyksin. Edelleen kysymys on yhteiskunnan voimavarojen järkevästä kohdentamisesta. Tietyissä tilanteissa on todettava, että mikäli asianomistajalle asia on henkilökohtaisesti tärkeä, hänellä on mahdollisuus käyttää omaa syyteoikeuttaan, mutta syyttäjävetoisesta prosessista asia rajataan pois, koska jokaista, esimerkiksi objektiivisesti arvioiden vähäistä, rikosasiaa ei ole järkevää käsitellä syyttäjävetoisesti tuomioistuimessa. VKST:n ratkaisukäytännöstäkin on pääteltävissä, että tietyissä tilanteissa riittävää on, että tutkinnassa on selvinnyt riittävät tosiasiatiedot asianomistajan oman syyteoikeuden käyttämiseksi.¹²⁸ Rajoittamisenettä on pohjimmiltaan kysymys syyttäjän roolista rikosprosessin

¹²⁴ Esimerkiksi rikoksesta epäillyn kuulemisen ja sieltä saadun lisätiedon jälkeen voidaan arvioida uudelleen, onko rajoittamiselle edellytyksiä, vai tulisiko esitutkintaa vielä jatkaa tai toimittaa loppuun asti.

¹²⁵ Laki Syyttäjälaitoksesta 9 §.

¹²⁶ Koko 9 § kuuluu näin: ”Syyttäjän tehtävänä on huolehtia rikosoikeudellisen vastuun toteuttamisesta hänen käsiteltävänä olevassa asiassa tasapuolisesti, joutuisasti ja taloudellisesti asianosaisten oikeusturvan ja yleisen edun edellyttämällä tavalla.”

¹²⁷ Ks. esim. Nissinen 2007 s. 54 sekä Koivukari – Lehtilä 2022 s. 44. Koivukarin ja Lehtilän mukaan tärkeän yleisen edun edellytys ei käytännössä selvennä rajoittamissäännöksen soveltamista, vaan pikemminkin lisää tulkinnanvaraa, mikä on omiaan johtamaan epäyhtenäiseen päätökskäytäntöön.

¹²⁸ Esim. tässä artikkelissa aiemmin läpikäytyt ratkaisut 28.6.2017, 74/21/17 sekä 25.8.2017, 113/21/17.

portinvartijana. Syyttäjä on se viranomainen, jonka tehtävänä on alkuvaiheessa päättää esimerkiksi, milloin menettely on niin moitittava, että se ansaitsee yhteiskunnan paheksunnan rikoksen leiman muodossa, ja tekijä ansaitsee rikollisen leiman. Jo rikoksesta epäiltyinä oleminen esitutkinnassa voi olla kuormittavaa, eikä ketään pidä aiheetta pitää siinä asemassa.¹²⁹ Tapauskohtaisesti on kysyttävä, onko tämä sellainen asia, jossa rikosprosessia pitäisi viedä eteenpäin syyttäjävetoisesti, vai pitäisikö todeta, että viranomaisresurssien täysimääräinen käyttäminen asian käsittelyyn ei ole yhteiskunnan voimavarojen järkevää käyttämistä, ja että asianomistaja voi oman harkintansa mukaan käyttää omaa syyteoikeuttaan.¹³⁰

Esitutinnan rajoittaminen on ollut menneinä vuosina toistuvasti huomion kohteena ja se on sitä jatkossakin. Tätä artikkelia kirjoitettaessa oikeusministeriössä on esimerkiksi työryhmä, jonka tehtävänä on kehittää rikosprosessia ja jossa myös esitutinnan rajoittamiset ovat keskustelun aiheena niiden keskeisen merkityksen vuoksi.¹³¹ Esitutinnan rajoittamiset tulevat jatkossakin olemaan tärkeä osa kehittyvää rikosprosessia.

Lähteet

Kirjallisuus ja virallislähteet

Frände, Dan: Syyte rikosprosessissa. Teoksessa *Frände, Dan – Helenius, Dan – Hietanen-Kunwald, Petra – Hupli, Tuomas – Koulu, Risto – Lappalainen, Juha – Lindfors, Heidi – Niemi, Johanna – Rautio, Jaakko – Saranpää, Timo – Turunen, Santtu – Virolainen, Jyrki – Vuorenpää, Mikko: Prosessioikeus. 5., uudistettu painos.* Alma Talent Oy 2017.

Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosoikeudellisista toimenpiteistä luopumista koskevien säännösten uudistamiseksi (HE 79/1989 vp).

Hallituksen esitys Eduskunnalle esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön uudistamiseksi (HE 222/2010 vp).

Helesvirta, Jussi: Esitutinnan aloittaminen. Syytä epäillä -kynnys ja siihen liittyvä harkinta. Edilex 2020/24. Referee-artikkeli. Julkaistu Edilexissä 22.6.2020.

---

¹²⁹ Vrt. jo aiemmin mainittu ETL 3 luvun 3 §. Lisäksi esimerkiksi passilain 15 §:ssä säädetään, että jos henkilön todennäköisin syin epäillään syyllistyneen rikokseen, josta saattaa seurata vähintään vuoden vankeusrangaistus ja jota koskeva esitutkinta on kesken tai jonka johdosta henkilö on etsintäkuulutettu, tällaiselta henkilöltä voidaan evätä passi.

¹³⁰ Syyttäjä ei siis ole asianomistajan asianajaja. Jos esimerkiksi sosiaalisessa mediassa jotakuta nimitetään ”kusipääksi” tai muulla vastaavalla halventavalla tavalla, olisin taipuvainen sanomaan, ettei syyttäjän pääsääntöisesti pidä viedä tällaisia asioita tuomioistuimeen. Vastaavasti on todennut myös Viljanen, joka kommentoi korkeimman oikeuden ns. huoritteluratkaisua KKO 2005:137 todeten: ”Parasta olisi, että oikeuslaitosta ei rasitettaisi tällaisilla asioilla lainkaan.” Ks. Viljanen 2006 s. 546. Tältä osin on tosin todettava, että jos tulevaisuudessa sukupuoleen perustuvasta vaikuttimesta tehty rikos lisätään rikoslain 6 luvun 5 §:n tarkoitamiin koventamisperusteisiin, tätä Viljasen esittämää kantaa tulee nähdäkseni arvioida uudestaan (vrt. tämän artikkelin vähäisyysperustetta koskevassa luvussa mainittu koventamisperusteen huomioimisesta).

¹³¹ Esitutkintaprosessin ja rikosprosessin sujuvoittaminen: Hankenumero OM068:00/2022. Toimikausi/aikataulu 1.10.2022–31.3.2023. Asettamispäivä 30.9.2022.

- Koivukari, Kristiina – Lehtilä, Sara:* Sattumaa vai yhtenäinen ja perusteltu päätöksäytäntö? Esitutinnan rajoittaminen vähäisyys- ja kustannusperusteilla kunnianloukkausepäilyissä. Oikeustiede–Jurisprudentia-vuosikirja LV:2022 s. 9–90.
- Nissinen, Matti:* Esitutinnan rajoittaminen – mahdollisuuksien taidetta. Defensor Legis 1/2007 s. 54–69.
- Jokela, Antti:* Rikosprosessioikeus. 5., uudistettu painos. Alma Talent Oy 2018.
- Käsikirja lapsiin kohdistuvien väkivalta- ja seksuaalirikosten tutkintaan 13.1.2022. Saatavilla sähköisesti osoitteessa <https://poliisi.fi/-/uusi-kasikirja-lapsirikostutkintaan-kokoaa-hyvayat-kaytannot-yksiin-kansiin>.
- Käsikirja rangaistusten määräämiseksi sakon ja rikesakon määräämisestä annetun lain mukaisessa sakkomenettelyssä. Osa I. Yleinen osa. Poliisihallitus 2019. Saatavilla sähköisesti osoitteessa <https://docplayer.fi/153189984-Kasikirja-rangaistusten-maaraamiseksi-sakon-ja-rikesakon-maaraamisesta-annetun-lain-mukaisessa-sakkomenettelyssa-osa-i-yleinen-osa-poliisihallitus.html>. (Poliisin sakkokäsikirja 2019)
- Oikeusministeriön julkaisuja. Mietintöjä ja lausuntoja 2022:14. Rikosprosessin tehostaminen. Työryhmän mietintö. (Työryhmän mietintö 2022)
- Oikeusministeriön julkaisuja. Selvityksiä ja ohjeita 2020:6. Rikosketjun LEAN-hanke. Selvityshenkilön raportti. (LEAN-raportti 2020)
- Pörsti, Toni:* Esitutinnan rajoittaminen näyttöperusteella. Teoksessa Koponen, Pekka (toim.) – Lahti, Raimo (toim.) – Kallioinen, Laura (toim.): Valittuja kysymyksiä rikos-, prosessi- ja vahingonkorvausoikeudesta I. Helsingin hovioikeus 2021.
- Syyttäjälaitoksen kanteluohje. Saatavilla sähköisesti osoitteessa <https://syyttajalaitos.fi/kantelut>.
- Valtakunnansyyttäjän ohje VKS:2015:5. Asiyhteydessä toisiinsa olevien rikosasioiden kirjaaminen. Dnro 25/31/15. Annettu 15.10.2015. Voimassa 1.11.2015 alkaen toistaiseksi.
- Valtakunnansyyttäjän ohje VKS:2016:6. Syyttämättä jättämispäätöksen laatiminen ja sisältö. Dnro 23/31/16. Annettu 8.12.2016. Voimassa 1.1.2017 alkaen toistaiseksi. (VKST:n syyttämättä jättämisohje)
- Valtakunnansyyttäjän ohje VKS:2016:5. Esitutinnan rajoittaminen. Dnro 22/31/15. Annettu 24.10.2016. Voimassa 1.11.2016 alkaen toistaiseksi. (VKST:n rajoittamisohje)
- Vatjus-Anttila, Jalo:* Tunnustukseen perustuva esitutinnan rajoittaminen ja syyttämättä jättäminen toimenpiteistöluopumisjärjestelmän uudenkaltaisten tavoitteiden ilmentäjänä. Lakimies 6/2021 s. 1015–1047.
- Viljanen, Pekka:* KKO 2005:137. Voitiinko kunnianloukkausesta jättää rangaistukseen tuomitsematta? Teoksessa Timonen, Pekka (toim.): KKO:n ratkaisut kommentein 2005:II. Alma Talent Oy 2006.

Oikeuskäytäntö

Eduskunnan oikeusasiamies

30.11.2016, 5384/2015
 11.6.2018, 1121/2018
 22.1.2020, 158/2019
 19.8.2020, 2416/2020

Korkein oikeus

KKO 2004:130
 KKO 2005:137
 KKO 2020:20

VKST: ratkaisut

18.1.2007, 144/21/06
14.2.2007, 552/21/05
25.5.2007, 45/21/07
29.5.2007, 156/21/07
3.9.2007, 342/21/07
21.1.2008, 535/21/07
19.8.2008, 343/21/08
10.12.2008, 200/21/08
18.12.2008, 439/21/08
1.4.2009, 12/41/09 ja 57/21/09
26.6.2009, 555/21/08
30.6.2009, 204/21/09
17.2.2010, 433/21/09
9.4.2010, 70/21/10
26.04.2010, 117/21/10
9.6.2010, 553/21/09
10.1.2011, 2/21/11
31.3.2011, 450/21/10
19.4.2011, 514/21/10
6.7.2011, 186/21/11
8.9.2011, 88/21/11
18.6.2012, 62/21/12
17.12.2012, 469/21/12
25.4.2013, 30/21/13
10.10.2013, 180/21/13
31.10.2013, 187/21/13 ja 190/21/13
2.6.2014, 3/62/14
1.9.2014, 212/21/14
10.7.2015, 184/21/14
29.7.2015, 71/21/15
24.2.2016, 116/41/15
29.2.2016, 48/21/15
12.4.2017, 152/21/16
2.6.2017, 141/21/17
28.6.2017, 74/21/17
25.8.2017, 113/21/17
8.9.2017, 356/21/17 (vain ratkaisuseloste)
25.10.2018, 315/21/18
5.12.2018, 475/21/17
27.2.2019, 296/21/18
25.3.2019, 420/21/18
18.7.2019, 187/21/19
31.10.2019, 093/21/19
6.5.2020, 301/21/19
17.6.2020, 270/21/20
30.9.2020, 302/21/20
16.12.2020, 137/21/20
7.4.2021, 372-21-20

9.6.2021, 421/21/20
9.12.2021, 288/21/21
15.3.2022, 553/21/20
26.10.2022, 46/21/21 (vain ratkaisuseloste)
29.11.2022, 257/21/21 (vain ratkaisuseloste)

Muut lähteet

Haastattelu, aluesyyttäjä Juulia Lehtonen, Eteläinen syyttäjääalue, 8.11.2022 sekä 29.11.2022.
Haastattelu, aluesyyttäjä Kreetta Mäki-Kahra, Länsi-Suomen syyttäjääalue, 28.11.2022 sekä 29.11.2022.
Haastattelu, aluesyyttäjä Sini Pöyry, Eteläinen syyttäjääalue, 9.11.2022 sekä 27.11.2022.
Haastattelu, rikoskomisario Marja Väätti, Helsingin poliisilaitos 19.1.–25.1.2023.
Tilasto: Syyteharkinnassa päättyneet asiat 2021. Saatavilla sähköisesti osoitteessa <https://syyttajalaitos.fi/syyttajalaitos-lukuina>. Viitattu 8.11.2022.
Uutinen: ”Näistä rikoksista tekijä pääsee seuraamuksitta – Yhä useampi pikkurikos jää poliisilta tutkimatta.” Saatavilla sähköisesti osoitteessa <https://yle.fi/a/3-10032016>. Viitattu 26.11.2022.
Uutinen: ”13-vuotias tyttö lavasti luokkakaverinsa epäillyksi vakavaan rikokseen – ratkaiseva tieto tuli Yhdysvalloista asti.” Saatavilla sähköisesti osoitteessa <https://www.is.fi/kotimaa/art-2000008765329.html>. Viitattu 27.10.2022.

Elisa Savolainen

Rikoshyödyn määrittämisestä ja laskemisesta huumausainerikoksissa

1. Johdanto

Menettämisseuraamuskeskustelussa klassisena kysymyksenä voidaan pitää sitä, onko rikoshyötyä huumausaineen myynnistä saatu myyntihinta vai myyntihinnan ja huumausaineen ostohinnan välinen erotus. Eri aikoina kysymykseen on vastattu eri tavoin. Huumausainerikosten ollessa korostetun laitonta toimintaa rikoshyödyn määrittämiseen ja laskemiseen liittyvät kysymykset koskevat edelleenkin keskeisesti huumausainekauppaan liittyvän rikoshyödyn määrittämistä. Huumausainerikollisuudessa rikoshyöty on käytännössä joko huumausaineiden myynnistä saatua tuloa tai palkkiota erilaisista huumausainerikollisuuteen liittyvien tehtävien suorittamisesta.

Rikoshyödyn määrittämisestä on säännelty kansainvälisesti ja kansallisesti. Rikoslain 10 luvussa säännellään menettämisseuraamuksista. Edellisen kerran säännöksiä on muutettu 1.9.2016 voimaan tulleella lailla (356/2016), jolla saatettiin kansallisesti voimaan Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi rikosentekovälineiden ja rikoshyödyn jäädyttämisestä ja menetetyksi tuomitsemisesta Euroopan unionissa (2014/42/EU). Laissa tai direktiivissä ei kuitenkaan säädetä sitä, kuinka rikoksen tuotama hyöty lasketaan.

Rikoshyödyn määrittämisessä ja laskemisessa laintulkinnalla on merkittävä rooli. Tulkintaa ohjaavat keskeisesti rankaisu- ja rikastumiskielloksi kutsutut periaatteet sekä EU-oikeuden tulkintavaikutus. Menettämisseuraamussäännösten sijoittaminen samaan rikoslain 10 lukuun on myös osaltaan korostanut systemaattista laintulkintaa. Rikoshyödyn määrittämisen ja laskemisen taustalla vaikuttavat keskeiset periaatteet ohjaavat tulkintaa vastakkaisiin suuntiin. Tulkintaratkaisu on aina punnintaa eri periaatteiden ja tavoitteiden välillä.

Korkein oikeus on antanut useita rikoshyödyn määrittämistä ja laskemista koskeneita ennakkoratkaisuja. Huumausainerikosten osalta keskeisimmät julkaistut ratkaisut ovat olleet KKO 2004:73, KKO 2007:1 ja KKO 2015:74. Tämän kirjoituksen tavoitteena on ensinnäkin selvittää, miten kyseisissä ratkaisuissa annettuja oikeusohjeita on tulkittu ja sovellettu alioikeuskäytännössä. Korkein oikeus ei ole antanut 1.9.2016 voimaan tulleen uudistuksen jälkeen ennakkoratkaisua, jossa olisi arvioitu uudistuksen mahdollisia vaikutuksia rikoshyödyn määrittämiseen ja laskemiseen huumausainerikoksissa. Tämän kirjoituksen toisena tavoitteena on selvittää, onko direktiivillä ja sen kansallisella voimaannpanosäytäntelyllä ollut alioikeustasolla vaikutusta rikoshyödyn määrittämiseen ja laskemiseen huumausainerikoksissa.

Huumausaineiden myynti tapahtuu tyypillisesti joko myyntiketjussa itsenäisten toimijoiden välillä tai organisaatiossa, jonka osalliset toimivat yhteiseen tai toisten lukuun. Korkein oikeus ei ole ohjannut rikoshyödyn määrittämistä ja laskemista huumausainerikosten osalta tällaisissa tilanteissa. Tämän kirjoituksen kolmantena tavoitteena on selvittää rikoshyödyn määrittämistä ja laskemista myyntiketjussa ja huumausaineiden myyntiorganisaatiossa.

Kirjoituksen keskeisenä aineistona on korkeimman oikeuden ratkaisujen ja oikeuskirjallisuuden lisäksi Helsingin hovioikeuden ajalla 1.1.2017–15.4.2023 antamia ratkaisuja huumausainerikoksista. Ratkaisuista tarkempaan tarkasteluun on valittu 18 tuomiota, jotka ovat kirjoituksen varsinaisena aineistona.¹

Kirjoitus etenee siten, että ensin käsitellään rikoshyödyn määritelmää, määrittämistä ja laskemista koskevaa sääntelyä ja sen tulkintaa. Kolmannessa luvussa käsitellään rikoshyödyn määrittämistä huumausainerikoksissa. Määrittämisen lähtökohtien ja vakiintuneiden brutto- ja nettohyötyperiaatteiden esittelyn jälkeen siirrytään käsittelemään tämän kirjoituksen kannalta keskeistä teemaa eli hyödyn moninkertaisen menettämisen estämistä huumausainerikoksissa. Hyödyn moninkertaisen menettämisen estämistä tarkastellaan sekä yksittäisen vastaajan näkökulmasta että myyntiketjussa. Lisäksi pohditaan lyhyesti sitä, onko direktiivillä tai sen kansallisella voimaannpanosääntelyllä ollut vaikutusta hyödyn moninkertaisen menettämisen estämiseen. Kolmannen luvun lopuksi käsitellään lyhyesti rikoshyödyn kohdentamista yleisellä tasolla ja erityisesti huumausaineiden myyntiorganisaatiossa. Viimeiseksi kootaan yhteen keskeiset johtopäätökset.

2. Rikoshyödyn määritelmää ja laskemista koskeva sääntely ja sen tulkinta

2.1 Sääntely

Menettämisseuraamuksia koskevat säännökset uudistettiin kokonaisuudessaan 1.1.2002 voimaan tulleella lailla (875/2001). Menettämisseuraamuksia koskevien

---

¹ Ratkaisuja on käyty läpi vuosittain satoja. Suurimmassa osassa ratkaisuja ei ole ollut tutkimuskysymyksen kannalta rikoshyötyyn liittyneitä mielenkiintoisia asetelmia. Kirjoituksessa ei ole yksityiskohtaisesti tuotu esiin eikä käsitelty sitä mittavaa ratkaisuaineistoa, jossa rikoshyödyn määrittämisessä ja laskemisessa on noudatettu ratkaisussa KKO 2007:1 annettua oikeusohjetta bruttohyötyperiaatteen soveltamisesta ja jossa arvioitavana ei ole ollut moninkertaisen hyödyn menettämisen estäminen. Kirjoituksessa ei myöskään ole yksilöidysti esitelty niitä ratkaisuja, joissa ei ole otettu huomioon esimerkiksi myyntiketjuun liittyvää laskennallista kokonaishyötyä. Näissä tapauksissa kysymys on ollut siitä, ettei ajatus ole ollut käräjäoikeudessa tai hovioikeudessa millään tavalla esillä ja rikoshyöty on tuomittu menetettäväksi bruttohyötyperiaatteen mukaisesti. Näiltä osin kirjoituksessa on viitattu yleisellä tasolla ratkaisuaineistoon. Lisäksi kirjoitusta varten on pyydetty Helsingin hovioikeudesta kaikki ratkaisut hakusanalla ”direktiivi (2014/42/EU)”. Ratkaisuja tuli yhteensä 11 kappaletta vuodesta 2015 lukien. Osa ratkaisuista koski muita rikoksia kuin huumausainerikoksia.

säännösten uudistaminen oli osa rikoslain kokonaisuudistusta. Aiempi säännöstö oli osaksi vanhentunutta ja epäjohdonmukaista, eikä sitä ollut aiemmin tarkasteltu kokonaisvaltaisesti.² Muutoksella rikoslain 10 lukuun koottiin menettämisseuraamuksia koskevat soveltamisalaltaan yleiset säännökset. Lakiin sisältyi myös useita uudenlaisia säännöksiä.³ Uudistuksen tavoitteena oli yhtenäistää menettämisseuraamuksia koskeva lainsäädäntö ja samalla kumota tarpeettomat konfiskaatiopykälät sekä tarkistaa omaksuttujen periaatteiden mukaisesti sellaiset pykälät, jotka on edelleen säilytettävä erityistilanteita silmällä pitäen.⁴

Rikoslain 10 luvun 2 §:n 1 momentin (875/2001) mukaan rikoksen tuottama taloudellinen hyöty oli tuomittava valtiolle menetetyksi. Laissa ei ollut säännöksiä siitä, miten hyöty oli laskettava. Esitöissä todettiin, että menetettäväksi oli tarkoitettu vain todellinen nettohyöty. Esimerkiksi laittomassa alkoholikaupassa hyötyä olisi vain myyntihinnan ja alkoholiliikkeestä ostetun tuotteen hankintahinnan erotus, koska edellä mainittu kustannus ei sinänsä ollut aiheutunut rikollisesta toiminnasta. Sitä vastoin vähennyksenä ei tullut ottaa huomioon rikoksen valmistelusta tai täytäntöönpanosta aiheutuvia kustannuksia, kuten tiirikan valmistamiskustannuksia tai huumausaineen valmistamiseen käytettyjen kemikaalien ostohintaa.⁵

Menettämisseuraamuksia koskevaa sääntelyä on myös kansainvälisellä ja EU-oikeuden tasolla. Euroopan unionin rikosoikeus välittyi kansalliseen rikoslainsäädäntöömme paitsi uuden implementoivan lainsäädännön myös EU-oikeuden tulkintavaihtuksen⁶ kautta.

Ennen kansallista rikoslain 10 luvun kokonaisuudistusta merkittävä rikoshyötyä koskeva sopimus oli Euroopan neuvoston rikoksen tuottaman hyödyn rahanpesua, etsintää, takavarikkoa ja menetetyksi tuomitsemista koskeva vuoden 1990 yleissopimus (SopS 53/1994), joka saatettiin kansallisesti voimaan 1.7.1994.⁷ Rikoshyödyn laskemisen osalta kansallisen uudistuksen esitöissä ei kuitenkaan otettu kantaa Euroopan neuvoston yleissopimukseen eikä sen selitysmuistiossa esitettyihin kannanottoihin rikoshyödyn laskemisesta.

---

² HE 80/2000 vp s. 1 ja 4.

³ Esimerkiksi laajennetusta hyödyn menettämisestä, menettämisseuraamuksen ja vahingonkorvauksen välisestä suhteesta ja syyttäjän vaatimistaakasta HE 80/2000 vp s. 1 ja 4.

⁴ HE 80/2000 vp s. 4.

⁵ HE 80/2000 vp s. 21.

⁶ Tulkintavaihtuuksesta tarkemmin luvussa 2.2.3.

⁷ Sopimuksen 1 artiklan a) kohdan mukaan ”rikoksen tuottamalla hyödyllä” tarkoitetaan rikoksista koituvaa taloudellista etuutta. Kohdan mukaan etuus voi olla mitä tahansa artiklan b) kohdassa määriteltyä omaisuutta. Artiklan b) kohdan mukaan ”omaisuus” tarkoittaa kaikkea aineellista tai aineetonta, irtainta tai kiinteää omaisuutta sekä asiakirjoja tai muita todistuksia omistuksesta tai oikeudesta omaisuuteen. Sopimuksessa ei suoraan otettu kantaa rikoshyödyn laskemiseen. Sopimukseen liittyvästä selitysmuistiotesta (selitysmuistio kohta 21) ilmeni, että sopimusvaltioissa sovellettiin rikoshyödyn laskemisessa sekä brutto- että nettohyötyperiaatetta, mitä ei pidetty yhteistyön esteenä. Huumausainerikosten osalta selitysmuistiossa esitettiin kanta, että hankintahinnan tulisi sisältyä tuomittavaan rikoshyötyyn.

Kansallisen kokonaisuudistuksen jälkeen Euroopan unionin neuvosto teki 24.2.2005 puitepäätöksen 2005/212/YOS rikoksen tuottaman hyödyn ja rikoksella saadun omaisuuden sekä rikosentekovälineiden menetetyksi tuomitsemisesta (jäljempänä konfiskaatiopuitepäätös). Konfiskaatiopuitepäätöksen menetetyksi tuomitsemista koskevan 2 artiklan 1 kohdan mukaan kunkin jäsenvaltion oli toteutettava tarvittavat toimenpiteet voidakseen tuomita osaksi tai kokonaan menetetyksi rikosentekovälineet ja sellaisen rikoksen tuottaman hyödyn, josta voi seurata yli yhden vuoden pituinen vankeusrangaistus, tai kyseisen hyödyn arvoa vastaavan määrän omaisuutta. Puitepäätöksessä rikoshyöty oli määritelty suhteellisen yleisellä tasolla⁸. Rikoshyödyn arviointiin vaikuttavia seikkoja tai hyödyn laskemistapaa ei myöskään ollut tarkemmin käsitelty puitepäätösten johdanto-osissa. Rikoslain 10 luvun 2 §:n hyödyn menettämistä koskevaa säännöstä ei muutettu konfiskaatiopuitepäätöstä täytäntöön pantaessa. Kansallisen sääntelyn katsottiin täyttävän puitepäätöksen vaatimukset.⁹

Euroopan parlamentin ja neuvoston 3.4.2014 antama ja 19.5.2014 voimaan tullut direktiivi rikosentekovälineiden ja rikoshyödyn jäädyttämisestä ja menetetyksi tuomitsemisesta Euroopan unionissa 2014/42/EU (jäljempänä konfiskaatiodirektiivi) korvasi suurelta osin konfiskaatiopuitepäätöksen (2005/212/YOS). Konfiskaatiodirektiivin 1 artiklan 1 kohdan mukaan direktiivin tarkoituksena on vahvistaa omaisuuden jäädyttämistä ja menetetyksi tuomitsemista koskevat vähimmäissäännöt. Jäsenvaltiot voivat säätää myös pidemmälle meneviä säännöksiä menettämis seuraamusten tuomitsemisesta. Konfiskaatiodirektiivin, toisin kuin konfiskaatiopuitepäätöksen, soveltamisala ei ole yleinen tietyn vakavuusasteen ylittävissä rikoksissa, vaan soveltamisala on määritelty 3 artiklassa¹⁰.

Konfiskaatiodirektiivissä rikoshyödyn määritelmä on laajempi kuin konfiskaatiopuitepäätöksessä. Konfiskaatiodirektiivin johdanto-osan mukaan määritelmä on tarpeen rikoshyödyn käsitteen sisällön selventämiseksi (kohta 11). Direktiivin johdanto-osan mukaan direktiivin laajaa hyötymääritelmää on kuitenkin sovellettava konfiskaatiopuitepäätöksen soveltamisalan mukaisesti rikoksiin, joista voi seurata yli vuoden vankeusrangaistus.¹¹

---

⁸ Konfiskaatiopuitepäätöksessä rikoksen tuottamalla hyödyllä tarkoitetaan 1 artiklan ensimmäisen ja toisen luettelukohdan mukaan rikoksista koituvaa taloudellista etuutta, joka voi olla kaikenlaista aineellista tai aineetonta, irtainta tai kiinteää omaisuutta sekä oikeudellisia asiakirjoja ja välineitä, joilla todistetaan omistusoikeus tai muu oikeus tällaiseen omaisuuteen.

⁹ HE 47/2007 vp s. 9.

¹⁰ Artikla sisältää 11-kohtaisen luettelon EU-lainsäädännöllä harmonisoiduista rikoksista, joihin direktiivin velvoitteita sovelletaan. Näitä rikoksia ovat artiklassa mainituissa lainsäädäntöinstrumenteissa mainitut lahjusrikokset, euron väärentäminen, maksuvälinepetokset, rahanpesu-, terrorismi- ja huumausainerikokset, järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistuminen, ihmiskauppa, lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttöön ja riistoon liittyvät rikokset sekä tietojärjestelmiin kohdistuvat rikokset. Myös tulevaisuudessa harmonisoitavat rikokset kuuluvat direktiivin soveltamisalaan edellyttäen, että myöhemmin hyväksyttävissä lainsäädäntöinstrumenteissa direktiivin velvoitteet ulotetaan kyseisiin rikoksiin.

¹¹ Konfiskaatiodirektiivin johdanto-osa kohta 14.

Konfiskaatiodirektiivin 2 artiklan 1 kohdan mukaan direktiivissä tarkoitetaan rikoshyödyllä rikoksen välittömästi tai välillisesti tuottamaa taloudellista etua; se voi muodostua mistä tahansa omaisuudesta, ja siihen kuuluvat minkä tahansa rikoksen välittömästi tuottaman hyödyn myöhempi uudelleensijoittaminen tai muuntaminen ja mitkä tahansa taloudellista arvoa omaavat edut.

Konfiskaatiodirektiivissä ei ole tarkemmin säännelty rikoshyödyn määrän arviointiin vaikuttavista seikoista eikä hyödyn laskentatavasta. Näitä seikkoja ei ole käsitelty myöskään direktiivin johdanto-osassa. Konfiskaatiodirektiivin kansallisen voimaansaattamisen katsottiin kuitenkin edellyttävän muutoksia rikoshyödyn määritelmään, vaikka sinänsä aiempi kansallinen säännös ei ollut suoraan ristiriidassa konfiskaatiodirektiivin säännösten kanssa.¹² Direktiivin edellyttämät lainsäädäntömuutokset sisällytettiin rikoslain 10 lukuun. Kansallisella tasolla muutosten soveltamisalaa ei ole rajattu, vaan ne koskevat kaikkia rikoksia.¹³

Konfiskaatiodirektiivi pantiin kansallisesti täytäntöön 1.9.2016 voimaan tulleella lailla (356/2016). Muutoksella uudistettiin myös rikoslain 10 luvun 2 §:n 1 momentti. Tällä hetkellä voimassa olevan rikoslain 10 luvun 2 §:n 1 momentin mukaan valtiolle on tuomittava menetetyksi rikoksen tuottama taloudellinen hyöty, jolla tarkoitetaan: 1) rikoksella välittömästi saatua omaisuutta; 2) 1 kohdassa tarkoitetun omaisuuden sijaan tullutta omaisuutta; 3) 1 ja 2 kohdassa tarkoitetun omaisuuden tuottoa; 4) 1–3 kohdassa tarkoitetun omaisuuden ja tuoton arvoa; 5) rikoksella saadun säästön arvoa. Uudistus ei vaikuttanut rikoslain 10 luvun 2 §:n 2 momenttiin, jonka nojalla hyöty on arvioitava ottaen huomioon rikoksen laatu, rikollisen toiminnan laajuus ja muut olosuhteet, jos hyödyn määrästä ei ole saatavissa selvitystä tai se on vain vaikeuksien esitettävissä.

Rikoslain 10 luvun 2 §:n 1 momentin 1 kohdan mukainen omaisuus voi olla esimerkiksi rahaa, irtainta tai kiinteää omaisuutta, oikeus, jolla on raha-arvoa, palkkio tai suoritusuomiolla perittävissä oleva saatava. Esitöissä katsottiin, että asiallisesti rikoshyödyn tarkoittama omaisuus kansallisessa oikeudessa vastaa direktiivin vaatimuksia, eikä tältä osin ollut tarvetta täsmentää määritelmää.¹⁴

Rikoslain 10 luvun 2 §:n 1 momentin 2 kohdassa tarkoitettua välillistä rikoshyötyä syntyy kohdan 1 omaisuutta uudelleen sijoitettaessa, vaihdettaessa tai muunnettaessa taikka sekoitettaessa lailliseen omaisuuteen. Aiemmin voimassa olleen säännöksen sanamuoto mahdollisti myös rikoksen välillisesti tuottaman taloudellisen edun tulkit-

---

¹² HE 4/2016 vp s. 10. Määritelmän etuna pidettiin sitä, että siten varmistettaisiin se, ettei direktiivin ja kansallisen lain tarkoituksen välille tulisi ristiriitaa. Lisäksi määritelmällä voitiin vähentää hyödyn käsitteeseen liittyviä tulkintaongelmia. Määritelmä myös asettaisi nykyistä selkeämmät ja laissa määritellyt rajat sille, millainen hyöty olisi konfiskoitavissa.

¹³ HE 4/2016 vp s. 11. Koska direktiivissä säädetään ainoastaan vähimmäisvelvoitteista, estettä ei ollut sille, että menetetyksi tuomitseminen ja jäädyttäminen direktiivin edellyttämässä laajuudessa ulotettiin myös muihin kuin direktiivissä tarkoitettuihin rikoksiin. Direktiivin edellyttämät lainsäädäntömuutokset sisällytettiin menettämisseuraamuksia koskevaan rikoslain 10 lukuun, jolloin ne soveltuvat myös muihin kuin direktiivin 3 artiklassa lueteltuihin rikoksiin liittyviin menettämisseuraamuksiin.

¹⁴ HE 4/2016 vp s. 31.

semisen menettämisestä kohteeksi. Säännöstä oli kuitenkin tulkittu yleensä niin, että konfiskoitavissa oli vain rikoksen tuottama välitön hyöty. Jaottelun käytännöllistä merkitystä oli vähentänyt hyödyn tuomitseminen menetetyksi arvona.¹⁵ Uudistuksen yhteydessä lakivaliokunta korosti, että tuomioistuimen harkinnassa on, tuomitaanko hyöty menetetyksi esineellisenä vai arvomääräisenä. Hyödyn määritelmän ottamisella lakiin ei ollut tarkoitettu muuttaa käytäntöä, jonka mukaan useimmiten hyödyn arvo tuomitaan menetetyksi.¹⁶

Useampaan kertaan muotoaan muuttanut omaisuus voi olla rikoshyödyn menettämisen kohteena silloin, kun syy-yhteys rikoksella saadun omaisuuden ja surrogaatin välillä on katkeamaton.¹⁷ *Kukkosen* mukaan tulkintaongelmia saattaa liittyä syy-yhteyden arviointiin, koska syy-yhteyttä ei ole valmistelutöissä pohdittu tarkemmin. Syy-yhteyttä lienee arvioitava kokonaisuutena ottaen huomioon omaisuuden haltijan koko omaisuusmassa ja siinä tapahtuneet muutokset ja niiden ajallinen ja määrällinen yhteys. *Kukkosen* mukaan yksiselitteistä tulkintaohjetta on vaikea antaa, koska osa surrogaatista voi olla laillista alkuperää.¹⁸

Rikoshyödyn määritelmän osalta merkittävin uudistus on rikoslain 10 luvun 2 §:n 1 momentin 3 ja 4 kohdassa tuoton ja tuoton arvon lisääminen rikoshyödyn määritelmään.¹⁹ Ennen rikoslain 10 luvun 1.9.2016 voimaan tulleita muutoksia ei rikoshyödyistä saatua tuottoa käytännössä juurikaan tuomittu menetettäväksi, vaikka vanhan säännöksen perustelujen mukaan rikoshyötynä olisi voitu tuomita myös vaikeuksista selvitetävissä oleva hyödyn arvonousu tai tuotto.²⁰

Direktiivissä ei edellytetä rikoksen tuottamasta hyödyistä saadun tuoton menettämistä. Johdantokappaleen 11 mukaan rikoshyödyksi voidaan katsoa myös tulot tai muut etuudet, jotka johtuvat rikoshyödyistä tai sen sijaan tulleesta omaisuudesta. Kansallisen lain valmistelussa kuitenkin korostettiin, että hyötykonfiskaation tarkoitus oli estää rikoksen oleminen taloudellisesti kannattavaa ja hyödyn sijoittaminen uusiin rikoksiin. Tällöin ei voitu pitää perusteltuna, että rikoksesta hyötynyt voisi pitää hyödyistä saadun tuoton. Tätä näkemystä puolsivat myös kansainvälisiin sopimuksiin²¹

¹⁵ HE 4/2016 vp s. 4 ja 9, Rautio 2006 s. 162–163 ja Viljanen 2007 s. 77.

¹⁶ LaVM 4/2016 vp s. 6 ja HE 4/2016 vp s. 33.

¹⁷ HE 4/2016 vp s. 32.

¹⁸ *Kukkonen* 2016a s. 728.

¹⁹ Esimerkiksi huumausainerikosten menettämisestä kohteeksi koskeneen 1.1.1994 voimaan tulleen uudistuksen esitöissä katsottiin seuraavasti: ”Sitä vastoin huumausainerikoksella hankittujen varojen myöhemmän, sinänsä laillisen tuoton konfiskaatio ei nykyisten säännöstemme mukaan tule kysymykseen. Muissakaan rikoksissa ei tällaista konfiskaatiota ole pidetty mahdollisena. Sitä vastaan puhuvat paitsi oikeusturvasyyt myös näyttövaikeudet: useimmiten olisi jokseenkin mahdotonta osoittaa, että tietty laillinen tulo on peräisin juuri rikoksella saaduista varoista. Sopimuksen määräys on siten vastoin voimassa olevan rikosoikeutemme periaatteita eikä sitä ehdoteta otettavaksi uusiin säännöksiin. Asiaa voidaan harkita uudelleen rikoslain yleisiä konfiskaatiosäännöksiä uudistettaessa.” Ks. HE 180/1992 vp s. 12.

²⁰ HE 80/2000 vp s. 21.

²¹ Hallituksen esityksen yleisperusteluissa (HE 4/2016 vp s. 8–10) viitataan muun ohella Euroopan unionin neuvoston puitepäättökseen rahanpesusta, rikosentekovälineiden ja rikoksen tuottaman hyödyn

liittyvät näkökohdat. Edelleen pidettiin perusteltuna, ettei seuraamuksen ankaruus vaihtele menetettävän hyödyn laadun mukaan eli tuomittaessa hyöty esineellisenä tai arvomääräisenä.²²

Menettämisseuraamuksen kohteena rikoslain 10 luvun 2 §:n 1 momentin 3 kohdassa on mainittu välittömän ja välillisen rikoshyödyn tuotto. Esimerkiksi rikoksella välittömästi saadun kiinteistön vuokratuotot voidaan tuomita menetetyiksi tämän kohdan perusteella arvomääräisesti, vaikka tuotoilla olisi jo ehditty hankkia muuta omaisuutta (surrogaattia). Tuottoa voisi kertyä siitä hetkestä lukien, kun omaisuus on rikoksella saatu, menettämisseuraamusta koskevaan tuomioon asti riippumatta siitä, oliko tuotto kertynyt rikoksella välittömästi saadulle omaisuudelle tai surrogaatille taikka molemmille. Merkitystä ei ole myöskään sillä, onko tuotto seurausta laillisesta vai laittomasta toiminnasta. Tuottoa on esimerkiksi sellainen jo konkretisoitunut etuus kuin pankkitilin saatavalle maksettu korko. Tuottona pidettäisiin myös esimerkiksi osakkeen arvonnousua.²³

Rikoslain 10 luvun 2 §:n 1 momentin 4 mukaan hyötyä on välittömästi tai välillisesti saadun omaisuuden sekä tuoton arvo. Kohdissa 1–3 tarkoitetaan lähinnä rikoksella saadun omaisuuden menettämistä eli esinekonfiskaatiota. Oikeuskäytännössä rikoshyöty tuomitaan kuitenkin lähestulkoon aina menetetyksi arvona eli rahamääräisenä. Arvon menettämistä voidaan lähtökohtaisesti pitää perusteltuna, koska menettämisseuraamus ei tällöin kohdistu yksittäiseen omaisuuserään, jota ei välttämättä ole enää jäljellä tai löydettävissä, vaan menettämisseuraamukseen tuomitun omaisuuden yleisesti, jolloin täytöntöönpano on todennäköisempi tuloksellisempaa. Uudistuksen jälkeenkin rikoshyöty voidaan siis tuomita menetetyksi rahamääräisenä. Uudistuksella ei ole tarkoitus puuttua siihen oikeuskäytännössä omaksuttuun linjaan, että rikoshyöty tuomitaan menetetyksi esineellisenä vain poikkeuksellisesti ja että valtaosassa tapauksista hyöty konfiskoidaan arvona.²⁴

Direktiivin 11 johdantokappaleen mukaan silloin, kun hyöty on sekoittunut lailliseen omaisuuteen, menettämisseuraamus voisi kohdistua sekoittuneen hyödyn arvioitun arvoon asti. Tällaisessa tapauksessa on perusteltua myös kansallisesta näkökulmasta tuomita menetetyksi hyöty arvona. Estettä ei ole sille, että yhtäältä rikoksella välittömästi saatu omaisuus tuomittaisiin menetetyksi esineellisenä ja toisaalta tuoton osalta arvo tuomittaisiin menetetyksi. Olennaista on, että tuomittava hyötykonfiskaatio kattaa paitsi rikoksella saadun omaisuuden myös tuoton.²⁵

---

tunnistamisesta, jäljittämisestä, jäädyttämisestä tai takavarikoimisesta ja menetetyksi tuomitsemisesta (2001/500/YOS), Euroopan neuvoston vuoden 1990 yleissopimukseen (SopS 53/1994), Euroopan neuvoston rikoksen tuottaman hyödyn rahanpesua, etsintää, takavarikkoa ja menetetyksi tuomitsemista ja terrorismin rahoittamista koskevaan yleissopimukseen, vaikka Suomi ei olekaan ratifoinut sitä, ja konfiskaatiopuitemääräykseen (2005/212/YOS).

²² HE 4/2016 vp s. 32.

²³ HE 4/2016 vp s. 32.

²⁴ HE 4/2016 vp s. 33.

²⁵ HE 4/2016 vp s. 33.

Rikoslain 10 luvun 2 §:n 1 momentin 5 kohdassa rikoshyödyn menettämisen kohteena on rikoksella saadun säästön arvo. Säästö tarkoittaa sitä, että varallisuusasema ei heikkene tehdyn rikoksen seurauksena.²⁶ Esimerkiksi henkilön anastaessa omaisuutta ja välttyessä kyseistä omaisuutta ostettaessa maksettavilta julkisilta maksuilta tai veroilta säästetty maksun tai veron määrä on tuomittu hyötynä menetetyksi.²⁷ Menetetyksi on tuomittu myös luvan vastaisesta menettelystä saatu jätevesipuhdistamon käyttö- ja korkokustannusten säästö²⁸ tai kirjanpidon toimittamatta jättämisestä saatu kirjanpitokustannuksia vastaava säästö²⁹.

Rikoslain 10 luvun 2 §:n 2 momenttia ei muutettu 1.9.2016 voimaan tulleen uudistuksen yhteydessä. Lainkohdan mukaan hyöty on arvioitava ottaen huomioon rikoksen laatu, rikollisen toiminnan laajuus ja muut olosuhteet, jos hyödyn määrästä ei ole saatavissa selvitystä tai se on vain vaikeuksien esitettävissä. Säännöstä voidaan soveltaa vain arvokonfiskaation yhteydessä eli 1 momentin 4 ja 5 kohdissa tarkoitetuissa tapauksissa, ei tuomittaessa menetetyksi rikoksella välittömästi saatu esine tai muu omaisuus taikka tällainen omaisuuden surrogaatti. Säännös voisi siten tulla sovellettavaksi paitsi silloin, kun tuomitaan menetetyksi rikoksella välittömästi tai välillisesti saadun omaisuuden arvo, myös silloin, kun tuoton arvo tuomitaan menetetyksi, riippumatta siitä, tuomitaanko menetetyksi rikoksella välittömästi tai välillisesti saatu omaisuus vai sen arvo. Esimerkiksi asunto-osakkeiden arvonnousu voisi tulla arvioitavaksi. On myös mahdollista, että ensin joudutaan arvioimaan rikoksesta välittömästi saadun hyödyn määrä ja, kun määrä on lyöty lukkoon, tälle määrälle kertynyt tuotto. Hyödyn määrän arviointikriteerit viittaavat etenkin rikoksesta välittömästi saatuun omaisuuteen. Myös säästö voidaan arvioida. Momenttia ei ollut tarpeen muuttaa tuotokonfiskaation vuoksi, koska harkinnassa voidaan jo nykyisen sanamuodon mukaan ottaa huomioon muut olosuhteet.³⁰

2.2 Säännösten tulkinta

2.2.1 Yleistä

Laissa tai konfiskaatiodirektiivissä ei ole säännöksiä siitä, miten hyöty on laskettava. Direktiivin johdanto-osiossa tai voimassa olevan rikoslain 10 luvun 2 §:n 1 tai 2 momenttien esitöissä³¹ ei ole otettu kantaa siihen, miten hyöty on laskettava. Näin ollen tarkoituksenmukainen hyödyn laskentatapa määräytyy laintulkinnan keinoin.³²

---

²⁶ HE 4/2016 vp s. 33.

²⁷ KKO 1992:119 ja KKO 2002:60.

²⁸ KKO 1995:181.

²⁹ KKO 2022:53.

³⁰ HE 4/2016 vp s. 34.

³¹ Aiemmin esitöissä otettiin tarkemmin kantaa hyödyn laskentatapaan, ks. esimerkiksi HE 180/1992 vp s. 27.

³² Lavonen 2011 s. 1215.

Laintulkintaa ohjaavat EU-oikeuden tulkintavaikutus ja rikoshyödyn menettämistä koskevan säännöksen vakiintuneiksi katsottavat päätavoitteet: rankaisu- ja rikastumiskielto. Lisäksi kutakin menettämisseuraamuslajia koskevaa säännöstä on tulkittava systemaattisena osana sääntelykokonaisuutta. Sen sijaan menettämisseuraamuksen perustavan rikoksen laatu ei voi olla määräävä tekijä rikoshyödyn laskemisessa, vaan tulkinnan tulisi *Korkan* toteamin tavoin soveltua kaikkiin rikoksiin.³³

Rikastumis- ja rankaisukieltoperiaate saavat institutionaalista tukea auktoritativisista oikeuslähteistä. Rikastumiskieltoperiaatteen mukainen ajatus siitä, ettei rikos saa kannattaa, olisi perustavanlaatuisuudestaan huolimatta vain moraaliperiaate, ellei rikoshyödyn menettämisestä olisi säädetty laissa. Vaikka rikoslain 10 luvun 2 §:n olemassaolo sinänsä jo riittää täyttämään institutionaalisen tuen vaatimuksen, voidaan lisäksi myös viitata lain esitöihin, joissa rikoksen kannattamattomaksi tekeminen on tuotu esille rikoslain 10 luvun 2 §:n tavoitteena.³⁴ Myös rankaisukieltoperiaate saa institutionaalista tukea lain esitöistä, joiden mukaan menettämisseuraamusta ei pidä käyttää rangaistuksen luonteisena seuraamuksena.³⁵ *Korkan* esittämin tavoin periaatteen painavampi voimassaolon peruste on kuitenkin lain systematiikassa. Menettämisseuraamus ei sisälly rikoslain 6 luvun rangaistuslajeihin, eikä menettämisseuraamusta siten oteta huomioon rangaistusta mitattaessa muutoin kuin mahdollisesti rangaistuksen kohtuullistamisen yhteydessä. Erot rangaistuksen ja menettämisseuraamuksen välillä oikeuttavat siten omalta osaltaan rankaisukieltoperiaatteen käyttämisen tulkintaperiaatteena.³⁶

2.2.2 Rankaisu- ja rikastumiskielto

Rikoshyödyn menettämisen keskeisin tavoite on estää rikoksesta hyötyminen. Menettämisseuraamussääntelyn tavoite ja tarkoitus on varmistua siitä, ettei kukaan pääse hyötymään taloudellisesti rikoksen tekemisestä. Rikos ei saa kannattaa, joten menetyksi on tuomittava kaikki se hyöty, joka on saavutettu rikollisella teolla.³⁷ Menettämisseuraamuksen sääntelyn taustalla vaikuttaa siten rikastumiskielloksi kutsuttu periaate.³⁸

Menettämisseuraamusta koskevan sääntelyn toiseksi lähtökohdaksi on otettu periaate, jonka mukaan menettämisseuraamusta ei tule käyttää rangaistuksena.³⁹ Periaatetta on oikeuskirjallisuudessa vakiintuneesti kutsuttu rankaisukielloksi.⁴⁰ Periaatteen

³³ Korkka 2015 s. 17–18.

³⁴ HE 80/2000 vp s. 4 ja HE 4/2016 vp s. 25 ja 32.

³⁵ HE 80/2000 vp s. 15 ja HE 4/2016 vp s. 37.

³⁶ Korkka 2015 s. 38–39. Ks. tarkemmin rangaistuksen ja menettämisseuraamuksen välisestä suhteesta Korkka 2015 s. 40–60.

³⁷ HE 80/2000 vp s. 4, HE 4/2016 s. 25 ja 32 ja Viljanen 2007 s. 23–27.

³⁸ Korkka 2015 s. 39.

³⁹ HE 80/2000 vp s. 15, HE 4/2016 vp s. 3 ja Rautio 2006 s. 11–15.

⁴⁰ Korkka 2015 s. 30.

mukaan rikoksen tekijä tulee tuomita menettämään vain se hyöty, jonka rikos on todellisuudessa tuottanut.⁴¹ Rikoshyötyä määritettäessä on pyrittävä huolehtimaan siitä, ettei seuraamuksesta muodostu rangaistuksen kaltainen seuraamus.⁴²

Rankaisu- ja rikastumiskielto on aina otettava huomioon määritettäessä menettäväksi tuomittavan hyödyn määrää. Periaatteen tasoisina sääntöinä kyseiset kiellot eivät ole täysin toisensa poissulkevia, vaan käytännön soveltamistilanteessa kysymys on punnintaratkaisusta⁴³.

Rikastumiskieltoperiaate vaikuttaa tulkinnassa rikoshyödyn menettämisen alaa laajentavasti. Rankaisukieltoperiaate toimii tulkinnassa rajoittavaan suuntaan, sillä se pyrkii varmistamaan, ettei menettäväksi tuomittavan hyödyn määrä muodostu liian suureksi ja siten kielletyllä tavalla rankaisulliseksi.⁴⁴ Tämän vuoksi rikoslain 10 luvun 2 §:n 1 momentin rikoshyötyä koskeva säännös on tulkinnallisesti jännitteinen. Korkan mukaan tulkinnallinen jännitteisyys johtuu rikoshyödyn menettämisen luonteesta rikoksen seuraamuksena. Vaikka rikoshyödyn menettäminen ei ole rangaistus, se on kuitenkin rangaistuksen tavoin rikoksen seuraamus.⁴⁵

Rikoshyödyn menettämisen tarkoitus on poistaa rikoksesta johtuva varallisuuden lisäys, mistä syystä rikoshyödyn menettämistä on kutsuttu neutralisointiseuraamukseksi. Korkan mukaan rikoshyödyn menettämisen perustana olevan teon norminvastaisuudesta kuitenkin johtuu, ettei taloudellisten muutosten neutralisointi kaikissa tilanteissa välttämättä ole riittävää, jotta rikoshyödyn menettäminen voisi täyttää paikansa rikoksen seuraamuskokonaisuudessa. Rikoshyödyn menettämisen rikosliitännäisyyden vuoksi seuraamus ei ole rikosoikeudellisesta arvolatauksesta vapaa. Teon norminvastaisuutta koskeva arvio kanavoi rikosoikeudellista arvolatausta rikoshyödyn menettämissäännöksen tulkintaan ja saattaa ankaroittaa menettämisseuraamuksen sisältöä verrattuna puhtaaseen hyödyn neutralisointiin.⁴⁶

---

⁴¹ HE 80/2000 vp s. 15 ja HE 4/2016 s. 37.

⁴² Korkka 2015 s. 30.

⁴³ Periaatteiden soveltamista tulkintatilanteessa kuvataan perinteisesti harkinnaksi tai punninnaksi. Periaatteiden ohjausvaikutus on väljää ja yleistä, kun taas säännöt on nähty yksiselitteisinä ja ehdottomina. Vaikka kyseinen jaottelu voidaan kyseenalaistaa liian yksinkertaistavana, se riittää kuvaamaan periaatteen soveltamisen relativisuutta. Tulkintaperiaatteet ovat luonteeltaan sääntöjä abstraktimpia ja niiden soveltamisala on epätasaisempi. Tästä syystä ne saattavat olla keskenään ristiriitaisia ja päällekkäisiä. Periaatteen hyödyllisyys juridisessa tulkinnassa johtuu tavallaan periaatteen vastaperiaatteesta, sillä periaatteen sisältö ja merkitys kristallisoituu vasta vastakkaisten periaatteiden yhteisvaikutuksena. Sama pätee rikastumis- ja rankaisukieltoperiaatteisiin, jotka tulkintaperiaatteina ovat selkeästi relativisia. Vasta niiden keskinäisellä punninnalla voidaan saavuttaa rikoslain 10 luvun 2 §:n 1 momentin optimaalinen tulkintasuositus. Korkka 2015 s. 77–78.

⁴⁴ Korkka 2015 s. 39.

⁴⁵ HE 4/2016 vp s. 3 ja Korkka 2015 s. 30–31.

⁴⁶ Esimerkkinä voidaan käyttää rikoshyödyistä tehtäviä kuluvähennyksiä, joiden kohdalla teon norminvastaisuudesta johtuva rikoshyödyn menettämisen ankaroituminen ilmenee selväpiirteisesti. Puhtaan neutralisoiva rikoshyödyn menettäminen johtaisi siihen, että menettämisseuraamusvastaaja menettäisi ainoastaan rikoksesta aiheutuvan varallisuuden lisäyksen. Rikosteon norminvastaisuudesta kuitenkin johtuu, että rikoksen mahdollistaneiden kulujen vähentäminen rikoshyödyistä voi olla moraalisesti arveuttavaa. Teon norminvastaisuus tulkintaan vaikuttavana tekijänä on itsessään kuitenkin niin epätarkka,

Korkka kuvaa norminvastaisuuden merkitystä liukumana, jonka toisessa päässä norminvastaisuus jätetään kokonaan ottamatta huomioon. Tällöin rikoshyödyn menettäminen on luonteeltaan puhtaan neutralisoiva. Toisessa ääripäässä norminvastaisuuden painotuksen vuoksi menettämisseuraamus ankaroituu siten, että rikoshyödyn menettämisen voidaan sanoa osoittavan rangaistuksen kaltaista moitetta tekijää kohtaan teon johdosta. Rikoshyödyn menettämissäännöksen tulkinta on tasapainoilua näiden kahden ääripään välillä.⁴⁷

Rikastumiskieltoperiaate korostaa norminvastaisuuden merkitystä, kun taas rankaisukieltoperiaate pyrkii huolehtimaan, ettei norminvastaisuusarvio johda siihen, että menettämisseuraamuksesta muodostuu rangaistus. Korkan mukaan vaikuttaa siltä, ettei menettämisseuraamusta voida (enää) pitää vain rikoksen jälkeisen tilan palauttavana neutralisointiseuraamuksena, vaan kysymys on ennemminkin rikoksen taloudellisia seurauksia eliminoivasta seuraamuksesta. Tulkintaperiaatteiden tasapainon avulla pyritään konkretisoimaan eliminointitehtävän sisältöä ja astetta.⁴⁸

Rikastumis- ja rankaisukieltoperiaatteiden materiaallinen sisältö heijastuu painoarvoon, jonka periaate saa käytännön tulkintatilanteessa. Rikastumiskieltoperiaatteen mukaisella ajatuksella siitä, ettei rikos saa kannattaa, on potentiaalisesti voimakas⁴⁹ tulkinnallinen vaikutus. Korkan mukaan rankaisukieltoperiaate ei ole samalla tavoin moraalisesti ja tehokkuusargumentein väritynyt kuin rikastumiskieltoperiaate, mikä tekee siitä kollisiotilanteessa mahdollisesti heikomman. Ilman vastaperiaatettaan rikastumiskieltoperiaate saattaa ohjata tulkintaratkaisuja epätarkoituksenmukaisen offensiiviseen suuntaan.⁵⁰

2.2.3 EU-oikeuden tulkintavaikutus

Menettämisseuraamussäntely on EU-oikeusliitännäistä, joten EU-oikeudellisen sääntelyn tulkintavaikutus on otettava huomioon rikoslain 10 luvun 2 §:n 1 momenttia tul-

---

että sen perusteella voitaisiin tehdä suoria tulkinnallisia johtopäätöksiä. Norminvastaisuusarvion hyödyllisyys juridisena apuvälineenä johtuu ennemminkin sen selitysarvosta tilanteissa, joissa optimaalista tulkintaratkaisua on vaikea perustella puhtaan teoreettisesti. Korkka 2015 s. 58–59. Ks. myös Viljanen 2007 s. 98 ja Rautio 2006 s. 159–160.

⁴⁷ Korkka 2015 s. 59.

⁴⁸ Korkka 2015 s. 60.

⁴⁹ Periaatetta korostettiin myös 1.9.2016 voimaan tulleessa uudistuksessa (356/2016). Uudistuksen tavoitteena oli direktiivin kansallisen täytäntöönpanon lisäksi se, että rikoksesta tai rikollisesta toiminnasta peräisin oleva hyöty voitaisiin jatkossa saada tuomitukseksi valtiolle menetetyksi entistä kattavammin ja siten estää nykyistä tehokkaammin rikoksista hyötyminen ja hyödyn käyttäminen uusien rikosten rahoittamiseen. Ks. HE 4/2016 vp s. 25.

⁵⁰ Rikoslain 10 luvun 2 §:n 1 momentin tulkinta on Korkan mukaan herkkä moraalien ja arvostusten vaikutukselle, koska rikoshyödyn menettäminen rikoksen seuraamuksena saattaa tulkitsijan silmissä kytkeytyä siihen, miten moitittavana menettämisseuraamuksen perustana olevaa tekoa on pidettävä. Tällöin kaikkea rikokseen heikostikin liittyvää taloudellista hyötyä saatetaan pitää rikoksen ”saastuttamana” ja siten menettämisseuraamuksen kohteeksi kelpaavana. Näin ei luonnollisesti tulisi olla, koska menettämisseuraamus on tekijään kohdistettavan moitteen kannalta neutraali eikä teon norminvastaisuudenkaan tule olla rikoshyödyn määrän ensisijainen mittari. Korkka 2015 s. 78.

kittaessa. Tulkintavaikutus edellyttää, että kansallinen tuomioistuin tulkitsee kansallista direktiivin tai puitepäätöksen täytäntöönpanemiseksi annettua tai muutoin näihin instrumentteihin liittyvää kansallista lainsäädäntöä mahdollisimman pitkälti direktiivin tai puitepäätöksen sanamuodon ja tarkoituksen mukaisesti, jotta sillä tarkoitettu tulos saavutettaisiin. Tätä velvollisuutta kuitenkin rajoittavat yleiset oikeusperiaatteet, erityisesti oikeusvarmuuden ja taannehtivuuskiellon periaate. Suoraan direktiivin perusteella ja sen implementoimiseksi annetusta lainsäädännöstä riippumatta direktiivin määräyksiä rikkoneen henkilön rikosoikeudellista vastuuta ei voi ankaroitaa tai perustaa suoraan direktiiviin vedoten. Tulkintavaikutus ei voi myöskään olla peruste kansallisen oikeuden *contra legem* -tulkinnalle.⁵¹

Rikosoikeudellinen vastuu edellyttää siis aina kansallista lainsäädäntöä, jota ei saa tulkintavaikutukseen vedoten laajentaa koskemaan tilanteita, joita kotimaisen säännöksen sanamuoto ei kata. Rikoslain 10 luvun 2 §:n 1 momentin tulkinnassa lähtökohdانا on lainkohdan sanamuoto, jolle haetaan merkityssisältöä konfiskaatiodirektiivin sanamuodosta ja tarkoituksesta yltämättä sanamuodon ulointa rajaa. Koska rikoslain 10 luvun 2 §:n 1 momentin sanamuoto ei ohjaa lainkaan hyödyn laskentatapaa, täytyy laskentatapa muodostaa tulkinnan keinoin. Tämän vuoksi konfiskaatiodirektiiville samoin kuin muille tulkintalähteille jää merkittävästi käyttötilaa.⁵²

Lavosen mukaan EU-oikeuden tulkintavaikutusta koskeva oppi tulisi erottaa kahteen erilliseen vaiheeseen, joista ensimmäisessä tulkitaan puitepäätöksen tai direktiivin sanamuotoa tai tarkoitusta EU-tasolla autonomisesti värittämättä tulkintaa kansallisella näkökulmalla (tulkintavaikutuksen ensimmäinen taso). Jälkimmäisessä, kansallisessa vaiheessa pyritään selvittämään, miten ensimmäisellä tasolla määriteltyä puitepäätöksen tai direktiivin sisältöä on tulkittava kansallisesta näkökulmasta.⁵³

Konfiskaatiodirektiivin säännökset eivät juurikaan ohjaa rikoshyödyn laskentatapaa.⁵⁴ Konfiskaatiodirektiivi ei edellytä esimerkiksi bruttohyötyperiaatteen soveltamista. Toisaalta konfiskaatiodirektiivi sääntelee vain menettämisseuraamuksia koskevat vähimmäisvelvoitteet. Koska kysymys on vähimmäisvelvoitteista, jäsenvaltiot voivat kansallisessa lainsäädännössään säätää myös pidemmälle meneviä säännöksiä menetetyksi tuomitsemisesta.⁵⁵ Kansallista lainsäädäntöä tulee rikoshyödyn laskemisen osalta tulkita mahdollisimman pitkälti direktiivin tarkoituksen mukaisesti. Konfiskaatiodirektiivin tarkoitus ilmenee, muiden EU-säädösten tavoin, sen johdanto-osasta.⁵⁶

⁵¹ Melander 2015 s. 101–107. Ks. tarkemmin Maria Pupino, C-105/03, EU:C:2005:386, tuomion kohdat 43–45 ja João Pedro Lopes Da Silva Jorge, C-42/11, EU:C:2012:517, tuomion kohdat 53–56.

⁵² Lavonen 2011 s. 1223.

⁵³ Lavonen 2011 s. 1223–1224.

⁵⁴ Konfiskaatiodirektiivin 1 artiklan määritelmäsäännöksen mukaan ”rikoksen tuottamalla taloudellisella hyödyllä” tarkoitetaan rikoksen välittömästi tai välillisesti tuottamaa taloudellista etua; se voi muodostua mistä tahansa omaisuudesta, ja siihen kuuluvat minkä tahansa rikoksen välittömästi tuottaman hyödyn myöhempi uudelleensijoittaminen tai muuntaminen ja mitkä tahansa taloudellista arvoa omaavat edut.

⁵⁵ Konfiskaatiodirektiivin johdanto-osa kappale 22 ja HE 4/2016 vp s. 8.

⁵⁶ Johdantokappaleiden merkitys jäsenvaltioiden yhteisen tahdon määrittäjänä on tärkeä, sillä johdannon

Konfiskaatiodirektiivin johdanto-osan mukaan rikoshyödyn menetettäväksi tuomitsemisen mahdollistaminen on tärkeää, sillä rajat ylittävän järjestäytyneen rikollisuuden pääasiallinen vaikutin on taloudellinen hyöty. Johdanto-osan viittaukset ilmentävät myös muilta osin konfiskaatiodirektiivin tavoitteiden liittyntä rajat ylittävän ja järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaan.⁵⁷ Lisäksi johdanto-osassa korostetaan tarvetta varmistaa tehokkaiden konfiskaatiosäännösten olemassaolo kaikissa jäsenvaltioissa.⁵⁸

Konfiskaatiodirektiivin johdanto-osasta ilmenevä sääntelyn tarkoitus korostaa menettämisseuraamuksen ja sitä koskevan tehokkaan kansallisen lainsäädännön merkitystä rajat ylittävän ja järjestäytyneen rikollisuuden torjunnassa. Johdanto-osan tarkoitusta kuvaavien ilmaisujen täsmentymättömän luonteen vuoksi niiden käyttäminen rikosoikeudellisessa tulkinnassa edellyttää kuitenkin tietynlaista varovaisuutta. *Melanderin* mukaan avointen, osittain poliittisluonteisten argumenttien ei tulisi sellaisenaan perustella ankarampaa tulkintaratkaisua.⁵⁹

---

teksti on jäsenvaltioiden hyväksymä siinä missä varsinaiset artiklatkin. Erityisesti silloin kun komission valmisteluasiakirjoja ei ole saatavana, johdanto-osan merkitys säädöksen sisällön tarkoituksen selvittämisessä on huomattava. Ks. *Melander* 2015 s. 108.

57 Konfiskaatiodirektiivi, johdanto-osan kappale 1: ”Rajat ylittävän järjestäytyneen rikollisuuden, mukaan luettuina mafiatyyppiset rikollisjärjestöt, tärkein motiivi on taloudellinen hyöty. Tämän johdosta toimivaltaisille viranomaisille olisi annettava keinot jäljittää, jäädyttää, hallinnoida ja tuomita menetetyksi rikoksen tuottama hyöty. Järjestäytyneen rikollisuuden tuloksellinen ehkäiseminen ja torjuminen olisi kuitenkin toteutettava rikoshyödyn neutralisoinnilla ja se olisi ulotettava tietyissä tapauksissa koskemaan kaikkea rikollisesta toiminnasta saatua omaisuutta.”

58 Konfiskaatiodirektiivi, johdanto-osan kappale 3: ”Tehokkaimpia järjestäytyneen rikollisuuden torjuntakeinoja on säätää tällaisia rikoksia koskevista ankarista oikeudellisista seuraamuksista ja tunnistaa rikokset tehokkaasti sekä jäädyttää ja tuomita menetetyksi rikoksentekevilineet ja rikoshyöty.”

59 *Melander* 2008 s. 41–43 ja *Melander* 2015 s. 101–111 ja 150–155.

Korkein oikeus on esimerkiksi ratkaisussa KKO 2007:1 arvioinut EU-oikeuden tulkintavaikutusta rikoslain 10 luvun 2 §:n tulkinnassa. Ratkaisussa oli kysymys konfiskaatiopuitemääräyksen tulkintavaikutuksesta. Ratkaisussa todettiin muun ohella seuraavasti (kohta 10): ”Olisi ilmeisesti puitemääräyksen tarkoituksen vastaista antaa sille sellainen tulkintavaikutus, että rikoshyöty olisi rikoslain 10 luvun 2 §:ää sovellettaessa rinnastettava laillisen yritystoiminnan tuottamaan liikevoittoon ja että myös rikollisen toiminnan mahdollistamiseksi tehtyjen rikosten tekijälleen aiheuttamat kustannukset olisi luettava menetettävän rikoshyödyn vähennykseksi. Tällainen tulkinta merkitsisi kansallisen menettämisseuraamussäännöksen rikostorjunnallisen tehon heikentämistä verrattuna siihen, miten rikoslain 10 luvun 2 §:ää on aikaisemmin tulkittu. Voidaan pitää selvänä, ettei rikoshyötypuitemääräyksellä ole pyritty tällaiseen lopputulokseen.”

Lavonen on aiheellisesti kritisoinut ratkaisua tältä osin. Konfiskaatiopuitemääräys mahdollisti hyödyn laskemisen sekä brutto- että nettohyötyperiaatteen mukaisesti. Lavosen mukaan oli ilmeistä, ettei konfiskaatiopuitemääräyksestä johdu mitään sellaista, joka estäisi rikoshyödyn laskemisen bruttohyötyperiaatteen mukaisesti. Bruttohyötyperiaatteen mukaisen rikoshyödyn laskemistavan voitiin katsoa olevan sopuisuudessa sekä konfiskaatiopuitemääräyksen sanamuodon että tarkoituksen kanssa. Ongelmallisempaa sen sijaan oli, voitiinko konfiskaatiopuitemääräyksen johdanto-osan hyvin yleistasoisista maininnoista tehdä johtopäätös, että nettohyötyperiaatteen soveltaminen saattaisi olla korkeimman oikeuden toteamin tavoin vastoin konfiskaatiopuitemääräyksen tarkoitusta.

Ratkaisussa bruttohyötyperiaatteesta pidättäytymistä perusteltiin sillä, ettei konfiskaatiopuitemääräyksellä ollut voitu pyrkiä heikentämään menettämisseuraamuksen rikostorjunnallista tehoa jäsenmaissa. Niin selvää kuin tämä Lavosen mukaan olikin, yhtä ilmeistä oli myös, ettei konfiskaatiopuitemääräys asettanut jäsenmaille mitään velvollisuutta pitää menettämisseuraamussääntelyään yhtä ankaralla tasolla kuin se oli ollut ennen konfiskaatiopuitemääräyksen voimaantuloa. Konfiskaatiopuitemääräyksellä

3. Rikoshyödyn määrittämisestä huumausainerikoksissa

3.1 Rikoshyödyn määrittämisen lähtökohdat

Huumausainerikoksissa rikoshyötyä on tyypillisesti huumausaineen myynnistä saatu myyntihinta tai erilaisten huumausainerikollisuuteen liittyvien tehtävien suorittaminen palkkiota vastaan. Huumausainerikoksissa rikoshyödyn määritelmä tai syy-yhteyteen liittyvät kysymykset ovat harvemmin ongelmallisia. Rikoshyödyn määritelmän kannalta jossain määrin haastavia ovat sellaiset tilanteet, joissa saatu hyöty on itsessään lainvastainen. Tällöin saadulla hyödyllä on tosiasiasa voinut olla taloudellista arvoa ja merkitystä tekijälle, mutta edellytyksiä tuomita tällaista hyötyä valtiolle ei lainvastaisuuden vuoksi ole. Tyypillinen tilanne on se, että huumausaine myydään velaksi ja myyntihinta on jäänyt – oikeudenkäyntiin mennessä – saamatta. Huumausainekaupasta syntynyt saatava ei kuitenkaan ole valtiolle menetettäväksi tuomittavaa rikoshyötyä.

KKO 2015:74: Ratkaisussa korkein oikeus katsoi, että B:n A:lle huumausainekaupan yhteydessä maksamatta jättämä suoritus, joka oli lainvastainen, oikeudellisesti sitomaton ja perimiskelvoton, ei ollut rikoslain 10 luvun 2 §:n 1 momentissa tarkoitettua rikoksen tuottamaa taloudellista hyötyä. A:ta ei siten voitu mainitun lainkohdan nojalla tuomita menettämään valtiolle maksamatta jääneen rahasuorituksen arvoa.

HHO 16.10.2020 nro 20/138350 asiassa R 20/971: Tapauksessa hovioikeuden arvioitavana oli syyttäjän vaatimus, jonka mukaan vastaaja tuli tuomita menettämään valtiolle rikoslain 10 luvun 8 §:n perusteella myytyjen huumausaine-erien saamatta olevat kauppahinnat. Hovioikeus katsoi, että vaatimuksen hyväksyminen johtaisi tosiasiasa samaan lopputulokseen kuin saatavien tuomitseminen valtiolle rikoksen tuottamana hyötynä rikoslain 10 luvun 2 §:n 1 momentin nojalla. Hovioikeus, kuten käräjäoikeuskin, hylkäsi vaatimuksen.

Toinen tyypillinen tilanne on palkkion suorittaminen huumausaineena. Voidaanko näissä tilanteissa huumausaineen arvo tuomita menetetyksi valtiolle rikoksen tuottamana hyötynä? Seuraavassa ratkaisussa hovioikeus katsoi, että palkkiona saadun huumausaineen arvo voitiin tuomita menetetyksi valtiolle rikoksen tuottamana taloudellisena hyötynä.

HHO 24.11.2017 nro 17/147462 asiassa R 17/713: Tapauksessa vastaajat olivat saaneet palkkiona 28 kappaletta Subutex-tabletteja. Hovioikeus totesi, että rikoksen tekemisestä saatu palkkio katsotaan vakiintuneesti rikoksen tuottamaksi hyödyksi. Vastaajat oli tuomittava menettämään palkkiota vastaava hyöty. Vastaajat olivat kertoneet, että he olivat ostaneet omaa käyttöönsä varten Subutex-tabletteja 30–40 euron kappalehinnalla. Hovioikeus arvioi, että vastaajien saama hyöty oli ollut 30 euroa tabletilta ja rikos oli siten tuottanut hyötyä 840 euroa (28 x 30 euroa).

---

pyrittiin sen johdanto-osassa ilmaistulla tavalla vain varmistumaan siitä, että jäsenvaltioissa oli tehokkaat säännöt rikoshyödyn menetetyksi tuomitsemiseksi. Menettämisseuraamuksen tehokkuus ei edellyttänyt rikoshyödyn laskemista bruttohöydyperiaatetta noudattaen. Ks. tarkemmin Lavonen 2011 s. 1226–1227.

Huumausainerikoksissa 1.1.1994 voimaan tulleessa uudistuksessa (1304/1993) rikoshyötynä ei enää pidetty huumausainetta tai huumausaineen arvoa, jonka henkilö on käyttänyt itse tai luovuttanut vastikkeetta eteenpäin. Rikoslain 10 luvun kokonaisuudistuksessa (875/2001) tai 1.9.2016 voimaan tulleessa uudistuksessa (356/2016) sääntelyä ei muutettu tältä osin. Voimassa olevan rikoslain 10 luvun 8 §:n 2 momentin mukaan arvoa ei tuomita menetetyksi, jos henkilö saattaa todennäköiseksi, että esine tai omaisuus on hävitetty tai käytetty. Tilanteissa, joissa palkkiona saatu huumausaine on mennyt omaan käyttöön tai luovutettu vastikkeetta muiden käyttöön, tulkintaa nähdäkseni rajoittaa rikoslain 10 luvun 8 §:n 2 momentti. Mikäli palkkiona saatu huumausaine on mennyt omaan käyttöön tai luovutettu vastikkeetta eteenpäin muiden käytettäväksi, palkkiona saadun huumausaineen arvoa ei voida tuomita menetetyksi valtiolle rikoslain 10 luvun 2 §:n mukaisena rikoshyötynä. Mikäli palkkiona saatu huumausaine on myyty eteenpäin, rikoshyötyä on huumausaineista saatu myyntihinta, ei niiden vastaanottaminen palkkiona.

Tilanteissa, joissa huumausainetta on viljelty tai valmistettu omaan käyttöön tai saatu vastikkeetta omaan käyttöön, arvioitavaksi voi tulla kysymys siitä, onko henkilö saanut menetettäväksi tuomittavaa rikoshyötyä esimerkiksi rikoslain 10 luvun 2 §:n 1 momentin 5 kohdassa tarkoitettuna säästönä. Seuraavassa hovioikeuden ratkaisussa kannabiksen kasvattamisen katsottiin tuottaneen rikoshyötyä siltäkin osin kuin kasvatusta oli tapahtunut omaan käyttöön.

HHO 30.8.2022 nro 22/132613 asiassa R 21/1871: Tapauksessa oli kysymys kannabiksen kasvattamisesta. Vastaajan katsottiin saaneen neljästä eri kasvatuserästä itselleen yhteensä 1.212 grammaa marihuanaa. Vastaaja oli vaatinut taloudellisen hyödyn määrässä otettavaksi alentavana seikkana huomioon sen, että hän oli käyttänyt osan marihuanasta itse.

Hovioikeus totesi, että vastaaja oli otettuaan osan huumausaineesta omaan käyttöönsä säästänyt vastaavan summan, joka hänen olisi vaihtoehtoisesti ollut aineesta maksettava, jos hän olisi hankkinut sitä omaan käyttöönsä muualta. Hovioikeus katsoi, ettei vastaajan omaa käyttöä tullut ottaa huomioon taloudellisen hyödyn määrää arvioitaessa. Hovioikeus tuomitsi vastaajan suorittamaan valtiolle rikoshyötyä siltäkin osin kuin huumausainetta oli mennyt tämän omaan käyttöön.

Hovioikeuden ratkaisussa säästön arvioinnissa huomiota ei ole ensinnäkään kiinnitetty niihin kustannuksiin, joita huumausaineen valmistamiseen on liittynyt. Joka tapauksessa, vaikka huumausaineen viljelemisellä tai valmistamisella saisi säästöä verrattuna huumausaineen ostamiseen toiselta henkilöltä, kysymys ei ole sellaisesta säästön arvosta, joka rikoslain 10 luvun 2 §:n 1 momentin 5 kohdan perusteella voitaisiin tuomita menetetyksi valtiolle. Tällaisessa tilanteessa – ja hankittaessa huumausainetta muutoin vastikkeetta omaan käyttöön – on tosiasiaa kysymys omaan käyttöön menneen huumausaineen arvon menettämisestä. Edellä todetuin tavoin omaan käyttöön menneen huumausaineen arvoa ei voida rikoslain 10 luvun 8 §:n 2 momentin nojalla tuomita menetetyksi.

3.2 Määrän arviointi

Rikoslain 10 luvun 2 §:n 2 momentin mukaan rikoshyöty on arvioitava, jos hyödyn määrästä ei ole saatavissa selvitystä tai se on vain vaikeuksien esitettävissä. Esitöiden mukaan arviointimahdollisuus ei muuta sitä lähtökohtaa, että todistustaakka hyödyn perusteista ja määrästä on syyttäjällä.⁶⁰ Arviointimahdollisuus koskee siten rikoshyödyn määrää, mutta ei sen perustetta.⁶¹

Rikoslain 10 luvun kokonaisuudistuksen valmistelutöiden mukaan rikoshyödyn arvioiminen tulee sovellettavaksi käytännössä useimmiten silloin, kun rikoksen tuottama hyötyä on vaikea erottaa laillisesta hyödystä. Tämä tilanne voi olla kysymyksessä esimerkiksi, kun laillisen liiketoiminnan yhteydessä on harjoitettu luvanvaraista toimintaa ilman lupaa. Arvioiminen on tarpeen myös määritettäessä huumausainerikoksista syntyneitä rikoshyötyä tilanteessa, jossa ei ole saatavissa selvitystä huumausaineiden myyntihinnasta tai pitkäaikaisen huumausaineiden vähittäismyynnin tuotosta.⁶²

Rikoslain 10 luvun 2 §:n 2 momentin mukaan hyöty on arvioitava ottaen huomioon rikoksen laatu, rikollisen toiminnan laajuus ja muut olosuhteet. Lain esitöissä ei oteta kantaa siihen, miten kyseisten kriteereiden tulisi vaikuttaa arviointiin. Korkan mukaan on ilmeistä, että arviointi tulee pyrkiä tekemään hyödyn täyteen määrään. Arvioinnin tavoitteena on siten mahdollisimman tarkasti hahmottaa, mikä on ollut todellinen rikoshyödyn määrä. Arviointikriteerit tarkoittavat käytännössä sitä, että rikoshyödyn arvio on perustettava kaikkiin niihin osapuolten vetoamiin objektiivisiin rikoshyödyn perustetta ja määrää koskeviin seikkoihin, joista on esitetty riittävänä pidetty näyttö. Hyöty arvioidaan yksinkertaisesti samojen seikkojen nojalla kuin se olisi määritetty, jos se olisi ollut mahdollista. Todistelun puutteellisuuden aiheuttama epävarmuus on Korkan mukaan otettava kuitenkin huomioon rikoshyödyn määrässä epävarmuuden asteesta riippuvana, hyödyn määrää alentavana ”oikeusturvamarginaalina”.⁶³

Huumausainerikoksissa tyypillinen tilanne on se esitöissäkin mainittu tilanne, että myydyin huumausaineen määrä on jokseenkin selvitetty, mutta tarkemmat hankita- ja myyntihinnat ovat jääneet epäselviksi. Tällöin arviointi tyypillisesti perustetaan kyseisen alueen kyseisenä ajankohtana käytettyihin keskimääräisiin kilo- tai grammahintoihin. Myytäessä suuremmissa erissä yksikköhinnat ovat huomattavasti edullisemmat kuin pienissä erissä myytäessä. Huomioon voidaan ottaa myös aineen pitoisuus, mikäli aineen laimentaminen on mahdollistanut suuremmat taloudelliset tuotot⁶⁴.

---

⁶⁰ HE 80/2000 vp s. 22.

⁶¹ Arviointikynnyksen täytymisestä ks. tarkemmin esimerkiksi Viljanen 2007 s. 124–126 ja Korkka 2015 s. 191–192.

⁶² HE 80/2000 vp s. 22 ja Viljanen 2007 s. 127.

⁶³ Korkka 2015 s. 190–196.

⁶⁴ KKO 2021:81 kohta 20.

3.3 Netto- ja bruttohyötyperiaate

3.3.1 Yleistä

Rikoshyödyn määrittämisessä keskeinen kysymys on se, voidaanko rikoshyödyistä vähentää kuluja, jotka rikoksen tekeminen on aiheuttanut tai jotka muutoin ovat liittyneet rikoksen tekemiseen.⁶⁵

Menetettävän rikoshyödyn määrän arvioinnissa on käytetty brutto- ja nettomääräistä laskentaperustetta sekä saadun lisähyödyn määrittelyä.⁶⁶

Nettomääräisellä laskentaperusteella eli nettohyödyllä tarkoitetaan rikoksesta johtunutta taloudellisen hyödyn määrää, josta on vähennetty rikoksen tekemiseen liittyneet kulut. Nettohyötyperiaatteeksi kutsuttua laskentatapaa sovellettaessa menetettäväksi tuomitaan vain todellinen varallisuusaseman parantuminen, joka johtuu rikoksen tekemisestä. Bruttomääräisellä laskentaperusteella eli bruttohyödyllä tarkoitetaan rikoksesta johtunutta taloudellisen hyödyn määrää, josta ei vähennetä rikoksen tekemiseen liittyneitä kuluja.⁶⁷

Rikoslain 10 luvun 2 §:n 1 momentin ja konfiskaatiodirektiivin sanamuoto mahdollistaa rikoshyödyn laskemisen sekä brutto- että nettohyötyperiaatteen mukaisesti. Rikoksen tuottamaa hyötyä voi olla yhtä hyvin rikoksesta saatu brutto- kuin nettohyötykin.

Hallituksen esityksen mukaan rikoksen tuottamaa hyötyä on lähtökohtaisesti nettohyöty.⁶⁸ Esimerkkinä todetaan, että laittomassa alkoholikaupassa hyötyä olisi vain myyntihinnan ja alkoholiliikkeestä ostetun tuotteen hankintahinnan erotus, koska kustannus ei sinänsä aiheudu rikollisesta toiminnasta. Esitöiden mukaan vähennyksenä ei tulisi kuitenkaan ottaa huomioon rikoksen valmistelusta tai täytäntöönpanosta aiheutuvia kustannuksia, kuten tiirikän valmistamiskustannuksia tai huumausaineen valmistamiseen käytettyjen kemikaalien ostohintaa.⁶⁹ Esitöiden kanta vaikuttaisi siten Korkan mukaan olevan, että nettohyötyperiaate on pääsääntö, josta tehdään kuitenkin varsin laaja bruttohyötyperiaatteen mukainen poikkeus.⁷⁰

Oikeuskirjallisuudessa on esitetty kahdensuuntaisia tulkintasuosituksia – toisissa on painotettu nettohyötyperiaatteen mukaista laskentatapaa ja toisissa bruttohyötyperiaatteen mukaista laskentatapaa. Esimerkiksi *Rautio*, *Viljanen* ja *Räty* ovat katsoeet, että yleiskielen ja luonnollisen katsantokannan mukainen tulkinta rikoshyödyn käsitteelle on nettohyötyperiaatteen mukainen tulkinta⁷¹. Heidän mukaansa jätettäessä

⁶⁵ Korkka 2015 s. 151.

⁶⁶ Kukkonen 2016a s. 731.

⁶⁷ Rautio 2006 s.159–160, Viljanen 2007 s. 88 ja Räty 2005 s. 181.

⁶⁸ HE 4/2016 vp s. 5 ja HE 80/2000 vp s. 21.

⁶⁹ HE 80/2000 vp s. 21.

⁷⁰ Korkka 2015 s. 153.

⁷¹ Mikäli rikoshyödyn käsitteeseen sisällytetään esimerkiksi huumausaineen myyntivoiton lisäksi hankintahinta eli huumausaineen arvo, rikoshyödyn käsite saa sisällön, joka ei vastaa luonnollista katsanto-

kustannukset bruttohyötyperiaatteen mukaisesti vähentämättä, konfiskaatio muodostuu selvästi rangaistukselliseksi, sillä kustannuksia vastaavilta osin rikoksenteikijä ei tosiasiaassa ole rikastunut rikoksella. Näin ollen tulkinnassa tulisi painottaa rankaisukieltoperiaatetta. Raution mukaan rikoslain 10 luvun uudistuksen ajatuksena oli nimittäin, ettei menettämisestä saa muodostua rangaistukselliseksi, jota näkökohtaa Rautio on pitänyt huomattavasti painavampana kuin esitöihin jossakin vaiheessa⁷² ilmestynyttä lausumaa rikoksenteikokulujen vähennyskelpottomuudesta. Nettohyötyperiaatteen mukaista tulkintaa puoltaa heidän mukaansa sekin, että kulujen vähennyskelpoisuutta tulkittaisiin yhdenmukaisesti rikostyyppistä riippumatta. Vähennysten sallimiseen liittyvät moraalinäkökohdat tai kriminaalipoliittiset epätarkoituksenmukaisuudet olisi tarvittaessa otettava huomioon muulla tavalla kuin hyödyn laskentasaännöissä. Viljasen mukaan esimerkiksi mahdollisuus laajennettuun hyötykonfiskaatioon kompensoi mahdollisia nettohyötyperiaatteen haittoja. Lisäksi nettohyötyperiaatetta ei ole välttämätöntä soveltaa täysin puhtasoppisesti.⁷³

Toisaalta Korkan mukaan kuluvähennyksiä koskeva tulkintakysymys on välittömässä vuorovaikutussuhteessa sen kanssa, millainen rikoshyödyn menettämisen tarkoituksenmukaisen roolin katsotaan rikosoikeudellisessa seuraamusjärjestelmässä olevan. Kuluvähennyskysymyksen osalta rikastumis- ja rankaisukieltoperiaatteet ohjaavat tulkinnassa päinvastaisiin lopputuloksiin. Rikastumiskieltoperiaatteen voidaan katsoa edellyttävän, ettei kenenkään tule voida hyötyä rikoksesta – ei edes kuluvähennysten kautta. Kaikissa tilanteissa kuluvähennyksiä ei kuitenkaan voida kieltää, sillä rikoshyödyn menettämislle ei tule antaa rankaisullisia piirteitä tilanteissa, joissa rikastumiskieltoperiaatteen painoarvo ei tätä ehdottomasti edellytä. Kuluvähennysten osalta tulkinta on keskeisesti rikastumis- ja rankaisukieltoperiaatteiden välistä punnintaa.⁷⁴

Korkan mukaan kulujen vähennyskelpoisuutta ei voida perustella vain rankaisukiellon periaatteella, sillä laskentatavan valinta edellyttää moniulotteisempaa eri suuntiin osoittavien perusteiden punnintaa sekä tarkoituksenmukaisuus- ja arvovalintojen tekemistä. Rikoshyödyn menettämislle ei pyritä ainoastaan neutralisoimaan rikoksen tuottamaa positiivista varallisuuden lisäystä, vaan myös puuttumaan laittomien ja tietyissä tilanteissa myös laillisten kulujen kattamiseen rikoshyödyllä. Bruttohyötyperiaatteen soveltaminen rikollisesta toiminnasta aiheutuneisiin kustannuksiin ei

---

kantaa eikä yleiskielistä merkitystä. Vähintään yleiskielestä poikkeavasta merkityssisällöstä tulisi sääntää selvästi. Esimerkiksi Norjan rikoslain käsitteen sisällöstä on tältä osin säädetty lailla. Ks. Viljanen 2007 s. 115, 122–123 ja Rätty 2005 s. 181.

Myös korkein oikeus on ratkaisussa KKO 2017:56 (kohta 14) katsonut, että esitöissä esitetty bruttohyötyperiaatteen mukainen kanta kuluvähennysten osalta, jonka mukaan vähennyksenä ei tulisi ottaa huomioon rikoksen valmistelusta tai täytäntöönpanosta aiheutuvia kustannuksia, ei saa tukea säännöksen sanamuodosta eikä se ole kaikissa tapauksissa ennakoitavalla ja yhdenmukaisella tavalla sovellettavissa.

⁷² Vähennyskelpottomuus ei sisällynyt vielä rikoslakiprojektin ehdotukseen.

⁷³ Viljanen 2007 s. 98 ja 122–123, Rautio 2006 s. 159–160 ja Rätty 2005 s. 178–182.

⁷⁴ Korkka 2015 s. 151–152.

tee rikoshyödyn menettämisestä rangaistusta⁷⁵, vaan lisää menettämis seuraamuksen rangaistuksellisuutta. Tätä voidaan Korkan mukaan pitää hyväksyttävänä ottaen huomioon, että kuluvähennysten kautta hyötyminen olisi selvästi vastoin rikastumiskieltoperiatteen mukaista moraaliargumenttia⁷⁶. Rikoshyödyn menettämisen preventiivinen teho saattaisi myös epätarkoituksenmukaisesti kärsiä, mikäli laittomia tai rikokseen liittymättömiä kuluja saataisiin kattaa rikoshyödyllä.⁷⁷ Edelleen rikoslain 10 lukua tulee tulkita mahdollisuuksien mukaan systemaattisena kokonaisuutena. Korkan mukaan systemaattinen tulkinta perustelee bruttohyötyperiaatteen soveltamista ainakin silloin, kun kysymys on laittomasti hallussa pidetyn esineen tai aineen eteenpäin myynnistä.⁷⁸

Korkein oikeus on antanut useita kuluvähennyksiä koskevia ennakkopäätöksiä. Ratkaisujen perusteella korkein oikeus on lähtökohtaisesti soveltanut bruttohyötyperiaatetta rikollisesta toiminnasta aiheutuneisiin kustannuksiin ja rikoksen valmistelusta ja täytäntöönpanosta aiheutuneisiin kustannuksiin.

KKO 2004:73: Tapauksessa oli kysymys laittomasti maahan tuotujen lääkevalmisteiden myymisestä samalla hinnalla, jonka myyjä oli itse niistä maksanut. Ratkaisun perustelujen mukaan (kohta 12) rikoshyödyn menettämistä koskevia säännöksiä oli perusteltua tulkita niin, että rikoksen tekemisestä rikoksentekijälle aiheutuneet kulut oli aina jätettävä rikoksentekijän itsensä vastattaviksi. Perusteluissa viitattiin tältä osin myös ratkai-

---

⁷⁵ Korkan mukaan on epäselvää, mitä ”rangaistuksen luonteisuudella” esitöissä tarkoitetaan. Kun samassa hallituksen esityksessä todetaan, että bruttohyötyperiaatetta tulee tietyissä tilanteissa kuitenkin soveltaa, on Korkan mukaan epätodennäköistä, että kuluvähennysten kieltäminen kaikissa tilanteissa johtaisi siihen, että menettämis seuraamuksesta tulisi esitöissä tarkoitettulla tavalla rangaistuksen luonteinen. Korkan toteamin tavoin relevantti kysymys sen sijaan on, missä tilanteessa menettämis seuraamus saa siinä määrin rangaistuksellisia piirteitä, että siitä muodostuu kielletyllä tavalla rangaistuksen luonteinen. Ks. Korkka 2015 s. 161.

⁷⁶ Rikoshyödyn menettämisen perustana olevan rikoksen tai kulut aiheuttaneen valmistelevan rikoksen norminvastaisuus korostaa rikastumiskieltoperiatteen mukaista moraaliargumenttia: ei ole yksinkertaisesti oikein, että rikoksentekijä saa valmistelevalta rikoksesta taloudellista etua rikoshyödyistä tehtävien vähennysten kautta. Ks. Korkka 2015 s. 152 ja 176–177.

⁷⁷ Jos rikoksentekijä saisi vähentää valmistelevalta rikoksesta johtuvat kulut, tekijällä olisi yksi kannustin vähemmän jättää valmisteleva rikos tekemättä. Ks. Korkka 2015 s. 176–177.

⁷⁸ Korkka 2015 s. 157–158.

Rikoslain 10 luvun kokonaisuudistuksen tavoitteena oli esitöiden (HE 80/2000 vp s. 32–33) mukaan koota aikaisemmin hajallaan olleet säännökset samaan lukuun ja yhtenäistää menettämis seuraamusta koskevaa sääntelyä. Uudistuksen lähtökohtana oli myös yhdenvertaisuus, jolla perusteltiin erityisesti esineen ja omaisuuden arvoon kohdistuvan menettämis seuraamuksen suhdetta. Lain esitöiden mukaan menettämis seuraamuksen ei tulisi olla riippuvainen siitä, onko tekijä hankkiutunut rikoksentekovälineestä tai rikoksen kohteena olleesta esineestä eroon tai kätkenyt sen. Tämän vuoksi esimerkiksi huumausaineen kätkenyt tulee tuomita menettämään huumausaineen arvo (rikoslain 10 luvun 8 §). Arvon menettämistä ei perustele huumausaineen vaarallisuus, vaan se, että huumausaineen kätkenyt ei saa päästä parempaan asemaan kuin tekijä, joka ei ole hankkiutunut huumausaineesta eroon.

Korkka on katsonut, että jos yhdenvertaisuuden katsotaan edellyttävän esineeseen ja arvoon kohdistuvan menettämis seuraamuksen yhteensovittamista, on vaikea nähdä, miksi tämä ei pitäisi myös esineen menettämisen ja hyödyn menettämisen suhteeseen. Kun huumausaineen kätkenyt rikoksentekijä menettää huumausaineen arvon, olisi varsin erikoista, jos huumausaineen myynyt henkilö menettäisi vain myynnistä saadun voiton ja saisi kattaa rikoshyödyllä huumausaineen ostamisesta tai valmistamisesta aiheutuneet kulunsa. Ks. Korkka 2015 s. 157–158.

suun KKO 1999:89. Perusteluissa todettiin, että nettohyötyperiaatetta oli rikoshyötyä laskettaessa syytä noudattaa ainoastaan silloin, kun rikoshyödystä vähennettäviksi vaaditut kustannukset eivät olleet liittyneet muuhun rikolliseen toimintaan. Korkein oikeus päätyi kyseisessä tapauksessa siihen, että rikoksen tekijälleen tuottamaa ja valtiolle menetettävää taloudellista hyötyä laskettaessa ei ollut otettava vähennyksenä huomioon lääkevalmisteiden hankintahintaa.

KKO 2007:1: Tapauksessa vastaaja oli myynyt lukuisissa erissä huumausainetta ja hänet oli tuomittu rangaistukseen törkeästä huumausainerikoksesta. Korkein oikeus katsoi, että ratkaisusta KKO 2004:73 ilmenevät rikoshyödyn laskemisperiaatteet soveltuvat myös tapauksiin, joissa oli kysymys laittomasti hankittujen huumausaineiden myymisestä. Näin ollen Korkein oikeus päätyi siihen, että tuomittaessa menettetyksi huumausainerikoksen tuottama taloudellinen hyöty huumausaineen myyjä menettää lähtökohtaisesti saamansa myyntivoiton lisäksi huumausaineen hankintaan käyttämiensä varojen arvon.

Sen sijaan lailliseen toimintaan liittyneet kulut on vähennetty rikoshyödystä, mikäli kysymys on ollut rikoksen tekemiseen liittyneistä kuluista.

KKO 2005:71: Tapauksessa oli kysymys paritusrikoksen tuottaman hyödyn laskemisesta. Vastaajan omistama asunto oli ollut tietyn ajanjakson vuokrattuna prostituoiduille. Menettäväksi tuomittavaa rikoksen tuottamaa taloudellista hyötyä määrättäessä vastaajan prostituoiduilta saamasta vuokratulosta vähennettiin asunnon hoitokulut, mutta ei asuntoon kohdistuneesta lainasta aiheutuneita korkoja ja kuluja.

Rikoksenteikijän saaman todellisen nettohyödyn on katsottu olleen menettämisseurauksen määräämisen lähtökohtana myös ratkaisuissa KKO 2011:61 ja KKO 2016:85. Seuraavassa ratkaisussa korkein oikeus päätyi rikoksen täytäntöönpanoon liittyvien kulujen osalta jossain määrin aiemmasta linjasta poikkeavaan ratkaisuun.

KKO 2017:56: Tapauksessa vastaaja oli harjoittanut ammattimaista henkilöliikennettä henkilöautolla ilman taksiliikennelaissa edellytettyä taksilupaa, ja hänet oli tuomittu rangaistukseen luvattoman taksiliikenteen harjoittamisesta. Vastaaja oli saanut laittomasta toiminnastaan palkkioita 2.800 euroa. Rikoshyödyn osalta korkeimmassa oikeudessa oli kysymys muun ohella palkkiosta tehtävistä kuluvähennyksistä. Hovioikeus ei ollut hyväksynyt kuluvähennyksiksi esimerkiksi polttoainekuluja, koska kulut olivat liittyneet suoraan rikoksen eli luvattoman taksiliikenteen harjoittamisen täytäntöönpanoon.

Perusteluissaan (kohta 16) korkein oikeus totesi ensinnäkin, että lain sanamuodon, esitöiden sekä korkeimman oikeuden aikaisempien ennakkopäätösten perusteella ei ollut perusteltua tehdä sellaista yleistä johtopäätöstä, jonka mukaan rikoksen valmistelusta tai täytäntöönpanosta aiheutuneita kustannuksia ei voitaisi milloinkaan ottaa vähennyksenä huomioon menetettäväksi tuomittavaa taloudellista hyötyä laskettaessa. Perustellumpana voitiin pitää tulkintaa, jonka mukaan tällaisetkin kustannukset voidaan pääsääntöisesti vähentää, jos niiden aiheutumiseen ei sinänsä liity rangaistavaa menettelyä.

Korkein oikeus totesi edelleen (kohta 17), että polttoaineen ostaminen henkilöautoon tai henkilöauton huoltaminen eivät sinänsä olleet rangaistavia tekoja. Tämän vuoksi korkein oikeus katsoi, että vastaajan suorittamista laittomista henkilökuljetuksista ai-

heutuneet polttoainekulut ja laittomia kuljetuksia vastaava arvionvarainen osuus sellaisista henkilöauton huoltamisesta aiheutuvista säännönmukaisista kustannuksista, joiden syntyminen oli riippunut siitä, kuinka paljon autolla ajettiin, oli vähennettävä hänen saamistaan palkkioista menetettäväksi tuomittavaa taloudellista hyötyä laskettaessa.

Kuluvähennysten osalta tulkinta- ja soveltamiskäytäntöä ei voida pitää täysin vakiintuneena. Vaihtelua esiintyy myös eri rikostyyppien välillä. Seuraavaksi tarkastellaan tulkinta- ja soveltamiskäytäntöä huumausainerikoksissa.

3.3.2 Netto- ja bruttohyötyperiaatteiden soveltaminen huumausainerikoksissa

Menettämisseuraamuskeskustelussa klassisena kysymyksenä voidaan pitää sitä, onko rikoshyötyä huumausaineen myynnistä saatu myyntihinta vai myyntihinnan ja huumausaineen ostohinnan välinen erotus. Eri aikoina kysymykseen on vastattu eri tavoin.

Aikaisemmin huumausainerikoksia koskevat menettämissäännökset olivat huumausainelaisissa (41/1972). Huumausaineen menettämisestä valtiolle säädettiin lain 7 §:ssä. Pykälän 1 momentin mukaan laissa mainitun rikoksen kohteena ollut huumausaine oli tuomittava valtiolle menetetyksi. Jos huumausaine oli siirtynyt toiselle taikka hukattu tai hävitetty, oli sen arvo kokonaan tai osaksi tuomittava menetetyksi. Pykälän 3 momentissa viitattiin muun muassa rikoksen tuottaman taloudellisen hyödyn menettämisen osalta rikoslain hyödyn menettämistä koskeviin säännöksiin.

Levitetyn huumausaineen osalta konfiskaatio kohdistui siis huumausaineen arvoon, joka käytännössä tarkoitti hankintakustannusta, ja taloudelliseen hyötyyn eli myynti- ja hankintahinnan erotukseen. Usein ainakin hankintakustannus jouduttiin arvioimaan. Myös käyttäjä tuomittiin menettämään käyttämänsä huumausaineen arvo. Yleensä arvo tuomittiin menetettäväksi kokonaan.⁷⁹

Huumausainerikoksia koskevat säännökset siirrettiin rikoslakiin, sen uuteen 50 lukuun, 1.1.1994 voimaan tulleella lailla (1304/1993). Tuolloin uudistettiin myös menettämisseuraamuksia koskevaa sääntelyä, vaikka tiedossa olikin, että menettämisseuraamussäännökset tullaan uudistamaan kokonaisuudessaan myöhemmin. Lainvalmistelussa katsottiin, ettei huumausainerikoksia koskeva menettämisseuraamussääntely voinut odottaa kokonaisuudistusta. Tuolloin lakiin ei enää otettu huumausaineen arvon menettämistä koskevaa yleissäännöstä. Mahdollisuus arvon menettämiseen säilytettiin rikoslain 50 luvun 6 §:ssä vain siinä harvinaisessa tilanteessa, että huumausaine oli menettämisseuraamuksen välttämiseksi kätkeyty tai hävitetty. Hyödyn menettämisen osalta viitattiin rikoslain 2 luvun 16 §:ään. Vuoden 1994 uudistuksessa luovuttiin levitetyn huumausaineen arvon tuomitsemisesta menetetyksi.⁸⁰

Hallituksen esityksessä todettiin, että silloinen menettämisseuraamus sisälsi selvästi rangaistuksen luonteisia piirteitä. Rikoslain kokonaisuudistuksessa omaksutun linjan mukaan rankaisullisiin tarkoituksiin olisi kuitenkin käytettävä vain rangaistuksia

⁷⁹ Rätty 2005 s. 179.

⁸⁰ HE 180/1992 vp s. 26–27.

ja menettämisseuraamuksia olisi käytettävä vain turvaamistoimenpiteinä.⁸¹ Huumausainelain menettämissäännöstä (7 §) pidettiin varsin ankarana. Huumausaine oli aina tuomittava valtiolle menetetyksi, ja jos se oli siirtynyt toiselle taikka hukattu tai hävitetty, oli sen arvo kokonaan tai osaksi tuomittava menetetyksi. Hukkaamiseksi oli oikeuskäytännössä tulkittu myös huumausaineen käyttäminen.⁸²

Hallituksen esityksessä todettiin edelleen, että olennainen menettämisseuraamuksen supistus nykyiseen lainsäädäntöön verrattuna olisi se, ettei huumausaineen arvoa enää voitaisi tuomita menetetyksi. Tämä merkitsisi sitä, että syytetyn käyttämän huumausaineen arvoa ei tuomittaisi menetetyksi. Arvon menetetyksi tuomitsemista ei tällaisessa tapauksessa voitu perustella turvaamistoimenpiteen näkökulmasta, vaan sillä oli puhtaasti rankaisullinen tehtävä. Menettämisseuraamus ei tullut kysymykseen myöskään sellaisen huumausaineen osalta, jonka tekijä oli vastikkeetta luovuttanut toisten käytettäväksi. Huumausaineen levittämisen osalta riittävää oli, että tekijän rikoksella saama hyöty tuomitaan menetetyksi. Siltä, joka oli ostanut huumausainetta ja myynyt sitä voitolla edelleen, tuomittaisiin menetetyksi myynnillä saatu voitto rikoksen tuottamana hyötynä. Samoin huumausaineen valmistajalta, joka oli jo myynyt tuotteensa edelleen, tuomittaisiin menetetyksi vain myynnillä saatu hyöty, ei valmistetun aineen arvoa. Jos hän olisi luovuttanut huumausaineen korvauksetta edelleen, ei hänelle olisi syntynyt konfiskoitavaa hyötyä eikä aineen arvon menettämistä määrättäisi, koska sitä ei turvaamistoimenpiteen näkökulmasta tarvittaisi.⁸³ Muutosta perusteltiin konfiskaation perusteilla: huumausaineen konfiskoimisen perusteena oli aineen vaarallisuus ja sen levittämisen estäminen, hyötykonfiskaatiolla taas pyrittiin estämään rikoksella rikastuminen. Esimerkiksi levitetyn huumausaineen arvon menettämistä ei voitu perustella kummallakaan näistä näkökohdista.⁸⁴

Uudistettaessa huumausainerikoksia koskevaa menettämisseuraamussääntelyä Suomi oli jo allekirjoittanut⁸⁵ Euroopan neuvoston rikoksen tuottaman hyödyn rahanpesua, etsintää, takavarikkoa ja menetetyksi tuomitsemista koskevan vuoden 1990 yleissopimuksen (SopS 53/1994). Sopimus saatettiin kansallisesti voimaan 1.7.1994. Yleissopimuksen yhteydessä annettiin selitysmuistio. Selitysmuistiossa todettiin, että

---

⁸¹ HE 180/1992 vp s. 8.

⁸² HE 180/1992 vp s. 26–27.

⁸³ Supistukseen päädyttiin siitäkin huolimatta, että eräissä rikoslakiprojektin ehdotuksesta hankituissa lausunnoissa vastustettiin ehdotusta sillä perusteella, että se saattaisi rikoksenteikijät eri asemaan sen mukaan, missä vaiheessa rikos paljastuu. Rikoksenteikijä, jolta huumausaine saadaan takavarikoiduksi, menettäisi huumausaineen, minkä lisäksi hän olisi kärsinyt taloudellisen menetyksen maksettuaan aineen hinnan sen myyjälle. Sitä vastoin sellaiselta rikoksenteikijältä, joka olisi jo ehtinyt levittää aineen edelleen, tuomittaisiin menetetyksi vain saatu hyöty, ei aineen arvoa. HE 180/1992 vp s. 27.

⁸⁴ HE 180/1992 vp s. 27. Myös lakivaliokunnan mietinnössä (LaVM 17/1993 vp s. 5) painotettiin sitä, että tarkoituksena ei ollut, että silloinen rangaistuksen luonteinen konfiskaatiokäytäntö, jossa myydyn tai käytetyn aineen arvo konfiskoitiin, jatkuisi.

⁸⁵ Suomi allekirjoitti sopimuksen 25.9.1991. Hallituksen esityksessä (HE 180/1992 vp s. 3) kyseiseen sopimukseen viitataan ”Euroopan neuvoston konfiskaatiosopimuksena, jonka Suomi on allekirjoittanut syyskuussa 1991”.

rikoshyödyn laskentatapa vaihteli merkittävästi eri valtioiden välillä. Joissakin valtioissa eri laskentatapaa sovellettiin jopa kansallisesti eri rikostyyppien välillä. Eri laskentatavan ei tulisi olla esteenä kansainväliselle yhteistyölle. Selitysmuistion mukaan huumausaineiden myynnin tuottamaan rikoshyötyyn olisi aina luettava myös huumausaineiden hankinta-arvo. Kyseisestä selitysmuistiossa esitetystä kannanotosta huolimatta kansallisessa uudistuksessa päädyttiin päinvastaiseen lopputulokseen.

Rikoslain 10 luvun menettämissäännökset uudistettiin kokonaisuudessaan 1.1.2002 voimaan tulleella lailla (875/2001). Uudistuksen yhteydessä lakiin ei otettu säännöksiä, joilla olisi muutettu rikoshyödyn määrittämistapaa huumausainerikoksissa. Esitöissä todettiin se oikeuskirjallisuudessa ja -käytännössä vakiintuneeksi muodostunut kanta, että rikoksen valmistelusta tai täytäntöönpanosta aiheutuneita kustannuksia, kuten huumausaineen valmistuksessa tarvittavien kemikaalien ostohintaa tai huumausaineiden kuljetuskustannuksia ulkomailta, ei tulisi ottaa huomioon kuluvähennyksenä rikoshyötyä määritettäessä⁸⁶. Esitöissä todettiin myös, että esimerkiksi laittomassa alkoholikaupassa hyötyä olisi vain myyntihinnan ja alkoholiliikkeestä ostetun tuotteen hankintahinnan erotus, koska edellä mainittu kustannus ei sinänsä ollut aiheutunut rikollisesta toiminnasta.⁸⁷ Esitöissä ei otettu kantaa rikoshyödyn laskentatapaan huumausainerikoksissa eikä nimenomaisesti muutettu edeltävissä lainvalmisteluasiakirjoissa ilmaistua näkemystä rikoshyödyn laskemisesta huumausainerikoksissa.

Alioikeuskäytännössä tuomittiin vakiintuneesti rikoksen tuottamana hyötynä valtiolle menetetyksi myynti- ja ostohinnan välinen erotus. Myös oikeuskirjallisuudessa katsottiin, että huumausaineikaupassa hyötyä on myyntihinnan ja osto- tai valmistushinnan välinen erotus.⁸⁸ Korkein oikeus päätyi kuitenkin vastakkaiseen lopputulokseen.

KKO 2004:73: Tapauksessa vastaaja oli myynyt laittomasti maahan tuodut lääkevalmisteet samalla hinnalla, jolla hän oli valmisteet hankkinut.

Korkein oikeus totesi ensinnäkin, että rikoksen tapahtuma-aikana voimassa olleesta rikoslain 2 luvun 16 §:stä ei ilmennyt, miten rikoksen tekemisestä aiheutuneisiin kustannuksiin oli suhtauduttava rikoksen tekijälleen tuottamaa ja valtiolle menetettävää taloudellista hyötyä laskettaessa. Myös 1.1.2002 voimaan tulleessa uudessa hyödyn menettämistä koskevassa säännöksessä eli rikoslain 10 luvun 2 §:ssä (875/2001) tämä kysymys oli jäänyt avoimeksi. Viimeksi mainitun lainkohdan esitöissä (HE 80/2000 vp s. 21) oli kuitenkin korostettu sitä, että valtiolle menetettäväksi oli tarkoitettu vain todellinen nettohyöty. Esimerkkinä oli mainittu, että laittomassa alkoholikaupassa hyötyä olisi vain myyntihinnan ja alkoholiliikkeestä ostetun tuotteen hankintahinnan erotus, koska puheena oleva hankintakustannus ei ollut sinänsä aiheutunut rikollisesta toiminnasta.

Korkein oikeus totesi, että johdonmukaisesti sovellettuna nettohyötyperiaate tarkoittaisi myytäessä laittomasti lääkevalmisteita sitä, että lääkerikoksen tekijälleen tuottamaa ta-

⁸⁶ HE 80/2000 vp s. 21, KKO 1999:89 ja Rätty 2005 s. 179–182.

⁸⁷ HE 80/2000 vp s. 21.

⁸⁸ Viljanen 2007 s. 110, Rätty 2005 s. 180 ja Metsäpelto 2005 s. 48.

loudellista hyötyä laskettaessa myyntihinnasta tulisi aina vähentää myytyjen tuotteiden hankintahinta. Laillisessa liiketoiminnassa noudatettavaa myyntivoiton laskemistapaa ei ollut kuitenkaan perusteltua noudattaa rikollisen toiminnan tuottamaa rikoshyötyä määriteltäessä, vaikkei rikoshyödyn menettäväksi tuomitsemisella sinänsä ollutkaan rankaisullista tavoitetta. Jos rikoshyöty rinnastettaisiin laillisen yritystoiminnan tuottamaan liikevoittoon, myös rikollisen toiminnan mahdollistamiseksi tehtyjen rikosten tekijälleen aiheuttamat kustannukset olisi luettava rikoshyödyn vähennykseksi. Tämä ei taas ollut kriminaalipoliittisesti suotavaa. Sen vuoksi oli perusteltua tulkita rikoshyödyn menettämistä koskevia säännöksiä niin, että rikoksen tekemisestä rikoksenteikijälle aiheutuneet kulut oli aina jätettävä rikoksenteikijän itsensä vastattaviksi. Nettohyötyperiaatetta oli siten rikoshyötyä laskettaessa syytä noudattaa ainoastaan silloin, kun rikoshyödystä vähennettäväksi vaaditut kustannukset eivät olleet liittyneet muuhun rikolliseen toimintaan.

Edelleen korkein oikeus perusteli näkemystään sillä, että mikäli vastaajan laittomasti hankkimat lääkevalmisteet olisi takavarikoitu häneltä ennen kuin hän ehti myydä ne edelleen, hän olisi joka tapauksessa korvauksetta menettänyt tämän kauppatavaran ja hänen siitä maksamansa hankintahinta olisi siten jäänyt hänen vahingokseen. Korkein oikeus katsoi, ettei vastaaja joutunut tätä huonompaan asemaan, kun hänet tuomittiin menettämään valtiolle näistä lääkevalmisteista saamansa kauppahinta kokonaisuudessaan ottamatta huomioon hänen itse niistä maksamaansa hankintahintaa.

Ratkaisua kritisoitiin oikeuskirjallisuudessa. Yksi keskeinen kritiikin aihe oli se, ettei korkein oikeus ollut perusteluissaan ottanut kantaa aiempiin lainvalmisteluasiakirjoissa⁸⁹ esitettyihin selkeisiin kannanottoihin, joiden mukaan huumausainerikosten tuottamaa rikoshyötyä olisi nimenomaan myynti- ja ostohinnan erotus. Lainvalmisteluasiakirjoissa torjuttiin nimenomaisesti myös korkeimman oikeuden esittämä kiinnijäämishetkeen liittyvä argumentaatio vetoamalla menettämisseuraamuksen perusteisiin: huumausaineen menettämisen perusteena oli aineen vaarallisuus ja sen levittämisen estäminen, kun taas hyödyn menettämällä pyrittiin estämään rikoksella rikastuminen.⁹⁰

Toisenlaisiakin näkemyksiä on esitetty. Korkan mukaan aiempi esityölausuma puolisi menettämisseuraamuslajien erillisyyttä eli niiden tavoitteeseen pohjautuvaa itsenäistä tulkintaa, joka ei kiinnittänyt huomiota säännösten mahdolliseen keskinäiseen yhteyteen. Korkan mukaan vaikutti siltä, että rikoshyödyn menettämisen tavoitteiden painopiste oli muuttunut rikoslain 50 luvun säätämisen ja ennakkopäätöksen KKO 2004:73 antamisen välisenä aikana. Rikoslain 10 luku tuli voimaan vuonna 2001. Lainuudistuksen tavoitteena oli koota aikaisemmin hajallaan olleet säännökset samaan lukuun ja yhtenäistää menettämisseuraamusta koskevaa sääntelyä. Uudistuksen lähtökohtana oli myös yhdenvertaisuus, jolla perusteltiin erityisesti esineen ja omaisuuden arvoon kohdistuvan menettämisseuraamuksen suhdetta.⁹¹

⁸⁹ HE 180/1992 vp s. 27.

⁹⁰ Viljanen 2007 s. 107–117, Rätty 2005 s. 180–181 ja Metsäpelto 2005 s. 48.

⁹¹ Korkka 2015 s. 157–158.

Lain esitöiden mukaan menettämisseuraamuksen ei tullut olla riippuvainen siitä, onko tekijä hankkiutunut rikosentekovälineestä tai rikoksen kohteena olleesta esineestä eroon tai kätkenyt sen. Tämän vuoksi esimerkiksi huumausaineen kätkenyt tuomitaan menettämään huumausaineen arvo (rikoslain 10 luku 8 §). Arvon menettämistä ei perustellut huumausaineen vaarallisuus, vaan se, että huumausaineen kätkenyt ei saanut päästä parempaan asemaan kuin tekijä, joka ei ollut hankkiutunut huumausaineesta eroon. Jos yhdenvertaisuuden katsotaan edellyttävän esineeseen ja arvoon kohdistuvan menettämisseuraamuksen yhteensovittamista, on Korkan tavoin vaikea nähdä, miksi tämä ei pitäisi myös esineen menettämisen ja hyödyn menettämisen suhteeseen. Kun huumausaineen kätkenyt rikosentekijä menettää huumausaineen arvon, ei voitane pitää perusteltuna, että huumausaineen myynyt henkilö menettäisi vain myynnistä saadun voiton ja saisi kattaa rikoshyödyllä huumausaineen ostamisesta tai valmistamisesta aiheutuneet kulunsa. Korkan mukaan rikoslain 10 lukua tuleekin tulkita mahdollisuuksien mukaan systemaattisena kokonaisuutena, mikä perustelee bruttohyötyperiaatteen soveltamista korkeimman oikeuden tekemin tavoin ainakin silloin, kun kysymys on laittomasti hallussa pidetyn esineen tai aineen eteenpäin myynnistä.⁹²

Kansallisen kokonaisuudistuksen jälkeen rikoshyödyn menetetyksi tuomitsemista säänneltiin jälleen myös EU-tasolla. Euroopan unionin neuvosto teki 25.10.2004 puitepäätöksen 2004/757/YOS laittoman huumausainekaupan rikostunnusmerkistöjä ja seuraamuksia koskevien vähimmäissääntöjen vahvistamisesta (jäljempänä huumausainepuitepäätös)⁹³. Neuvosto teki lisäksi 24.2.2005 puitepäätöksen 2005/212/YOS rikoksen tuottaman hyödyn ja rikoksella saadun omaisuuden sekä rikosentekovälineiden menetetyksi tuomitsemisesta (jäljempänä konfiskaatiopuitepäätös).

Puitepäätöksissä rikoshyöty oli määritelty suhteellisen yleisellä tasolla. Rikoshyödyn arviointiin vaikuttavia seikkoja tai hyödyn laskemistapaa ei myöskään ollut tarkemmin käsitelty puitepäätösten johdanto-osissa. Rikoslain 10 luvun 2 §:n hyödyn menettämistä koskevaa säännöstä ei muutettu huumausaine- ja rikoshyötypuitepäätöksiä täytäntöön pantaessa. Kansallisen sääntelyn katsottiin täyttävän näiden puitepäätösten vaatimukset.⁹⁴

Huumausaine- ja konfiskaatiopuitepäätösten keskeisenä tavoitteena oli puitepäätösten johdanto-osien sanamuotojen perusteella laittoman huumausainekaupan torjunnan ja rikoksen tuottaman hyödyn menetetyksi tuomitsemisen tehostaminen. Konfiskaatiopuitepäätöksen johdanto-osasta ilmenee, että konfiskaatiopuitepäätöksellä oli pyritty

⁹² HE 80/2000 vp s. 32–33 ja Korkka 2015 s. 157–158.

⁹³ Huumausainepuitepäätöksen seuraamuksia koskevan 4 artiklan 5 kohdan mukaan kunkin jäsenvaltion on toteutettava tarvittavat toimenpiteet, jotta 2 artiklassa tarkoitettujen rikosten tuottama hyöty taikka omaisuus, joka arvoltaan vastaa rikoksen tuottaman hyödyn arvoa, voidaan tuomita menetetyksi. Termeillä ”menetetyksi tuomitseminen”, ”rikoksen tuottama hyöty” ja ”omaisuus” on 4 artiklan 5 kohdan 2 kappaleen mukaan sama merkitys kuin rikoksen tuottaman hyödyn rahanpesusta, etsinnästä, takavarikosta ja menetetyksi tuomitsemisesta tehdyn Euroopan neuvoston vuoden 1990 yleissopimuksen 1 artiklassa.

⁹⁴ HE 53/2006 vp s. 14 ja HE 47/2007 vp s. 9.

tehostamaan Euroopan unionin toimintaa järjestäytyneen rikollisuuden vastustamiseksi, ottaen huomioon, että rajat ylittävän järjestäytyneen rikollisuuden pääasiallinen vaikutin oli taloudellinen hyöty, sekä varmistamaan, että kaikissa jäsenvaltioissa oli ”tehokkaat säännöt siitä, milloin rikoksen tuottama hyöty voidaan tuomita menetyksi”.

Korkein oikeus arvioi puitepäätösten tulkintavaikutusta huumausainerikoksissa ratkaisussa KKO 2007:1.

KKO 2007:1: Tapauksessa A oli vajaan puolentoista vuoden aikana myynyt yhteensä 938 tablettia buprenorfiinia sisältäviä Subutex-tabletteja sekä 1,5 grammaa amfetamiinia. A oli hankkinut Subutex-tabletit muutaman kymmenen tabletin erissä ja myynyt ne edelleen yleensä muutama tabletti kerrallaan. Ostoissa ja myynneissä maksetut kauppahinnat olivat olleet enimmillään satoja euroja. Alempien oikeuksien ratkaisuisissa ja A:n valituksessa lausutun perusteella oli ilmeistä, että A itse oli ollut Subutexin käyttäjä ja että käyttö oli rahoitettu nyt kysymyksessä olevalla huumausainekaupalla. A:n harjoittaman välitystoiminnan laadusta esitetyn selvityksen perusteella oli myös ilmeistä, että toimintaan alun perin sijoitettujen varojen määrä oli ollut verraten vähäinen ja välitystoimintaa oli jatkettu aiemmista myynneistä saaduilla tuloilla.

Korkeimman oikeuden mukaan tapauksessa kysymys oli siitä, velvoittaako konfiskaatiopuitepäätös tulkitsemaan rikoslain 10 luvun 2 §:ää eri tavalla kuin korkein oikeus oli ratkaisussa KKO 2004:73 tehnyt ja oliko A:lle tuomittua menettämisseuraamusta tästä syystä alennettava.

Korkein oikeus totesi ensinnäkin, että konfiskaatiopuitepäätöksen 1 artiklan mukaan rikoksen tuottamalla hyödyllä tarkoitetaan ”rikoksista koituvaa taloudellista etuutta”. Sanamuoto oli tältä osin väljä eikä puitepäätöksessä otettu muutoinkaan kantaa rikoshyödyn erilaisiin laskutapoihin. Tällöin oli ensisijaisesti kiinnitettävä huomiota rikoshyötypuitepäätöksen tarkoitukseen, joka ilmeni puitepäätöksen johdanto-osasta. Puitepäätöksellä oli pyritty tehostamaan Euroopan unionin toimintaa järjestäytyneen rikollisuuden vastustamiseksi, ottaen huomioon, että rajat ylittävän järjestäytyneen rikollisuuden pääasiallinen vaikutin oli taloudellinen hyöty, sekä varmistamaan, että kaikissa jäsenvaltioissa oli ”tehokkaat säännöt siitä, milloin rikoksen tuottama hyöty voidaan tuomita menetyksi”.

Korkein oikeus katsoi, että olisi ilmeisesti puitepäätöksen tarkoituksen vastaista antaa sille sellainen tulkintavaikutus, että rikoshyöty olisi rikoslain 10 luvun 2 §:ää sovellettaessa rinnastettava laillisen yritystoiminnan tuottamaan liikevoittoon ja että myös rikollisen toiminnan mahdollistamiseksi tehtyjen rikosten tekijälleen aiheuttamat kustannukset olisi luettava menetettävän rikoshyödyn vähennykseksi. Tällainen tulkinta merkitsisi kansallisen menettämisseuraamussäännöksen rikostorjunnallisen tehon heikentämistä verrattuna siihen, miten rikoslain 10 luvun 2 §:ää on aikaisemmin tulkittu. Voidaan pitää selvänä, ettei konfiskaatiopuitepäätöksellä ole pyritty tällaiseen lopputulokseen.

Korkein oikeus katsoi bruttohyötyperiaatteen mukaisen tulkinnan olevan sopusoinnussa myös vuoden 1990 yleissopimuksen kanssa, koska sopimukseen liittyvän selitysmuutoksen mukaan huumausaineiden myynnin tuottamaan rikoshyötyyn olisi aina luettava myös huumausaineiden hankinta-arvo.

Korkein oikeus piti selvänä, ettei kansallisen lain bruttohyötyperiaatteen mukainen tulkinta ollut ristiriidassa konfiskaatiopuitepäätöksen kanssa.⁹⁵

Ratkaisun KKO 2007:1 jälkeen vakiintuneena tapana määrittää huumausainerikosten tuottama rikoshyöty voidaan pitää seuraavaa. Huumausainerikoksen tuottaman hyödyn laskemisen perusteena on myydyistä huumausaine-eristä saatujen kauppahintojen yhteismäärä eli bruttohyötyperiaatteen mukainen laskentatapa. Bruttohyötyperiaatteen mukaisesti kauppahinnasta ei vähennetä rikoksen valmistelusta ja täytäntöönpanosta aiheutuneita kustannuksia⁹⁶ eikä huumausaineiden hankintahintaa. Bruttohyötyperiaatteen mukaisesti laskettua rikoshyötyä joudutaan kuitenkin tietyissä tilanteissa oikeamaan hyödyn moninkertaisen menettämisen estämiseksi.

3.4 Hyödyn moninkertaisen menettämisen estäminen

3.4.1 Hyödyn moninkertaisen menettämisen estäminen korkeimman oikeuden ratkaisukäytännössä ja oikeuskirjallisuudessa

Rikoshyödyn määrittämisessä keskeinen lähtökohta syy-yhteyden ja kuluvähennysten lisäksi on se, että rikoksen tekijälleen tuottama hyöty on menetettävä vain yhteen kertaan. Hyödyn moninkertainen menettäminen on pyrittävä estämään.⁹⁷

Hyödyn moninkertaisen menettämisen estäminen rajoittaa bruttohyötyperiaatteen soveltamista siten, ettei menettämisseuraamus muodostuisi liian rankaisulliseksi ja siten rankaisukieltoperiaatteen vastaiseksi. Tilanteessa, jossa sinänsä brutto- ja nettohyötyperiaatteen välisessä punninnassa päädytään bruttohyötyperiaatteen noudattamiseen, hyödyn moninkertaisen menettämisen estäminen varmistaa, ettei menettämisseuraamus muodostu rangaistukseksi.⁹⁸ Sen sijaan laskettaessa rikoshyöty nettohyötyperiaatteen mukaisesti menettämisseuraamus ei kertaudu samalla tavalla kuin laskettaessa rikoshyöty bruttohyötyperiaatteen mukaisesti. Nettohyötyperiaatteen mukaisesti lasketusta rikoshyödystä ei ole syytä tehdä kertautumisvähennystä.⁹⁹

⁹⁵ Ratkaisun kriittisestä arvioinnista EU-oikeuden tulkintavaikutuksen näkökulmasta ks. tarkemmin edellä alaviite 59 ja Lavonen 2011.

⁹⁶ Esimerkiksi ratkaisussa KKO 2017:56 annettua oikeusohjetta ei ole, ainakaan yleisesti, sovellettu huumausainerikoksissa. Ratkaisulla ei siten ole ollut vaikutusta ratkaisun KKO 2007:1 jälkeen vakiintuneeseen soveltamiskäytäntöön.

Ratkaisussa HHO 13.4.2023 nro 114373 asiassa R 21/1054 arvioitavana oli muun ohella rikoshyötynä menetettäväksi tuomittavan palkkion määrä, kun osa palkkiona saaduista varoista oli mennyt rikosten-tekovälineiden, kuten tietokoneen ja puhelimen, hankkimiseen eli kuluihin. Koska kysymys oli ollut rikosten-tekovälineiden hankkimiseen liittyneistä kuluista, vastaajan vaatimaa vähennystä ei tehty. Arvioinnissa otettiin huomioon muun ohella se, että esineet tai niiden arvo olisi joka tapauksessa tullut tuomita rikosten-tekovälineinä valtiolle menetetyiksi, mikäli syyttäjä olisi esittänyt sitä koskevan vaatimuksen.

⁹⁷ HE 80/2000 vp s. 32 ja HE 4/2016 vp s. 37.

⁹⁸ Siro 2017 s. 164–165 ja Viljanen 2007 s. 107–122.

⁹⁹ KKO 2011:61 kohta 11.

Hyödyn moninkertaisen menettämisen estäminen tulee tyypillisesti arvioitavaksi kahdessa eri tilanteessa. Se tulee arvioitavaksi ensinnäkin tilanteissa, joissa tekijä syyllistyy useisiin peräkkäisiin tekoihin ja joissa rikoksesta saatu hyöty sijoitetaan aina uusiin tekoihin. Toiseksi tilanteissa, joissa samaa laitonta hyödykettä levitetään myyntiketjussa itsenäisten tekijöiden toimesta, hyödyn laskeminen ja tuomitseminen bruttohyötyperiaatteen mukaisesti kaikilta myyntiketjun toimijoilta voi johtaa hyödyn moninkertaiseen menettämiseen.

Kertautumistilanteissa on pyrittävä oikaisemaan yhteenlasketuista myyntihinnoista saatua summaa siten, että yksittäistä tekijää ei määrätä menettämään saamaansa hyötyä moninkertaisesti eikä useita tekijöitä rikoksen tuottamaa kokonaisyötyä moninkertaisesti. Kysymys ei ole menettämisseuraamuksen kohtuullistamisesta, vaan rikoksen tuottaman taloudellisen hyödyn määrittämisestä.

Kertautumisvähennyistä on arvioitu yksittäisen tekijän osalta ratkaisussa KKO 2007:1.

KKO 2007:1: Tapauksessa A:n syyksi luettuun törkeään huumausainerikokseen oli kuulunut 938 Subutex-tabletin välittäminen noin 17 kuukauden aikana ja 1,5 gramman amfetamiinierän myyminen. A oli hankkinut tabletit muutaman kymmenen kappaleen erissä ja myynyt ne edelleen yleensä muutaman tabletin kerrallaan. Ostoissa ja myynneissä maksetut kauppahinnat olivat olleet enimmillään satoja euroja. Oli ilmeistä, että A itse oli ollut Subutexin käyttäjä ja että käyttö oli rahoitettu nyt kysymyksessä olevalla huumausainekaupalla. A:n harjoittaman välitystoiminnan laadusta esitetyn selvityksen perusteella oli myös ilmeistä, että toimintaan alun perin sijoitettujen varojen määrä oli ollut verrattain vähäinen ja että välitystoimintaa oli jatkettu aiemmista myynneistä saaduilla tuloilla.

Korkeimman oikeuden mukaan tällaisessa tilanteessa myöhemmästä kaupasta saatua myyntihintaa sisältyi sellaista hyötyä, joka oli tuomittava menetetyksi jo aiemman kaupan perusteella. Tämä taas johtaisi hyödyn moninkertaiseen menettämiseen, mikä oli pyrittävä estämään. Mikäli toiminnan rahoituksesta ei olisi täsmällistä selvitystä, menettämisseuraamuksen kertautuminen olisi pyrittävä estämään tarkastelemalla huumausainerikosta kokonaisuutena.

Tilanteissa, joissa toiminnan rahoituksesta on selvitys¹⁰⁰, hyödyn moninkertaisen menettämisen estäminen johtaa Viljasen toteamin tavoin siihen, että lopulta konfiskoitava yhteismäärä on viimeisen kaupan myyntihinnan suuruinen. Samaan lopputulokseen

---

¹⁰⁰ Tältä osin Viljanen on kritisoinut sitä, että korkeimman oikeuden ratkaisussa ratkaiseva merkitys on annettu sille, millä varoilla uudet huumausaineostot on rahoitettu. Vanhassa laskentakäytännössä ei annettu merkitystä sille, millä varoilla uudet huumeostot oli rahoitettu. Viljasen mukaan sille ei tulisikaan antaa merkitystä. Tekijän kokonaistaloudellisen aseman kannalta on merkityksetöntä, rahoittaako hän uudet huumeostot aiemmista myynneistä saamallaan tuloilla vai jättääkö hän myyntitulot koskemattomiksi ja rahoittaa uudet ostot muilla varoillaan. Menetteleppä hän kummalla tahansa tavalla, menettämisseuraamus kertautuu, jos hyödynä konfiskoidaan jokaisen huumausaine-erän myyntihinta kokonaisuudessaan. Tekijän taloudellista asemaa täytyy tarkastella kokonaisuutena. Muunlainen tarkastelutapa on Viljasen mielestä elävälle elämälle vieras. Ks. Viljanen 2007 s. 117.

päästään vähentämällä jokaisen myydyin huume-erän myyntihinnasta sen ostohinta – sillä poikkeuksella, että ensimmäisen huume-erän hankintahintaa ei vähennetä – ja laskemalla näin saadut määrät yhteen. Silloin ollaan yllättävän lähellä vanhaa hyödyn laskentakaavaa, jonka mukaan hyöty oli myynti- ja ostohinnan välinen erotus.¹⁰¹

Viljasen esittämässä esimerkissä A sijoittaa huumeiden ostamiseen 100 euroa laillisesti ansaittuja varojaan. Sitten hän myy ostamansa huumeet 500 eurolla ja ostaa näin saamillaan rahoilla taas huumeita. Ne hän myy 2.000 eurolla, ostaa saamillaan rahoilla taas lisää huumeita ja myy ne 6.000 eurolla. Tässä vaiheessa hän jää rikoksistaan kiinni.

Jos A olisi jäänyt kiinni jo ensimmäisen myyntinsä jälkeen, häneltä olisi tullut bruttohyötyperiaatteen mukaan tuomita menetetyksi rikoksen tuottamana hyötynä koko myyntihinta 500 euroa tekemättä vähennystä ostohinnan perusteella. Vastaavasti toisen myynnin perusteella pitäisi konfiskoida koko myyntihinta 2.000 euroa, mutta koska siihen sisältyi se 500 euroa, joka on tuomittava menetetyksi jo ensimmäisen kaupan perusteella, A:lta tulisi konfiskoida tältä osin vain 1.500 euroa eli molempien myyntien perusteella yhteensä 2.000 euroa. Kolmannen myynnin perusteella pitäisi konfiskoida koko myyntihinta 6.000 euroa, mutta koska siihen sisältyy aikaisempien myyntien perusteella menetetyksi tuomittavaa jo 2.000 euroa, konfiskoidaan tältä osin vain 4.000 euroa eli lopulta yhteensä 6.000 euroa.¹⁰²

Korkein oikeus on arvioinut kertautumisvähennystä myös tilanteessa, jossa kysymys on ollut toistuvasta rajat ylittävistä huumausainerikollisuudesta.

KKO 7.9.2016 nro 1797 asiassa R2015/47: Tapauksessa vastaajan syyksi oli lainvoimaisesti luettu törkeä huumausainerikos sillä perusteella, että hän oli 15.12.2011–25.5.2012 kuriireja käyttäen ja muutoinkin yhdessä toisten kanssa toimien tuonut maahan yksitoista 2–4,2 kilogramman suuruista erää marihuanaa eli yhteensä 31,1 kilogrammaa marihuanaa sekä myynyt ja levittänyt huumausaineet eteenpäin.

Asiassa oli riidatonta, että huumausainetta oli ostettu 1.000 euron kilohinnalla ja sitä oli myyty 7.000 euron kilohinnalla. Myyntitulojen yhteismäärä oli ollut yhteensä 217.700 euroa ja hankintahintojen yhteismäärä 31.100 euroa. Uusien huumausaine-erien hankkimista oli rahoitettu aiempien erien myynnistä saaduilla tuloilla.

Hovioikeus oli menettämisseuraamuksen kertautumisen estämiseksi tehnyt tuntuvan kertautumisvähennyksen ja arvioinut kokonaishyödyn määräksi 187.800 euroa.

Korkein oikeus totesi, että huumausaine- ja rikoshyötypuitepäätösten keskeisenä tavoitteena oli ollut tehostaa laittoman huumausainekaupan torjuntaa ja rikoksen tuottaman hyödyn menetetyksi tuomitsemista. Vastaava tavoite oli ollut muillakin kansainvälisillä sopimuksilla, joissa korostettiin rikoshyödyn merkitystä keskeisenä rikollisuuden motiivina etenkin kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden kohdalla.

Edelleen korkein oikeus totesi, että rikoshyötypuitepäätös oli tullut osittain korvatuksi 3.4.2014 annetulla Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivillä 2014/42/EU rikok-

¹⁰¹ Viljanen 2007 s. 116.

¹⁰² Viljanen 2007 s. 115–116.

sentekovälineiden ja rikoshyödyn jäädyttämisestä ja menetetyksi tuomitsemisesta Euroopan unionissa. Direktiivin johdanto-osassa korostettiin taloudellista hyötyä rajat ylittävän järjestäytyneen rikollisuuden tärkeimpänä motiivina ja muun ohella pyrittiin rikoshyödyn käsitteen selventämiseen niin, että se kattaisi sekä rikollisesta toiminnasta suoraan saatavan hyödyn että kaikki välilliset etuudet. Direktiivin täytäntöönpanoa koskevissa lain esitöissä korostettiin hyötykonfiskaation tarkoitusta estää hyödyn sijoittamista uusiin rikoksiin ja esitettiin, että hyödyn tuotto määriteltäisiin osaksi rikoshyötyä (HE 4/2016 vp s. 32).

Tapauksessa sovellettiin kuitenkin tekoahjella voimassa ollutta lakia, koska uudet rikoslain 10 luvun säännökset eivät olleet lievempiä kuin rikoksen tekoahjella voimassa olleet säännökset. Tekoajan jälkeen annetun direktiivin määräyksiä tai tavoitteita ei voitu tässä asiassa ottaa huomioon rikoslain 10 luvun 2 §:ää tulkittaessa.

Korkein oikeus katsoi, ettei asiassa ollut perusteita poiketa hovioikeuden ratkaisusta.

Hyödyn moninkertaisen menettämisen estäminen tulee edellä todetuin tavoin arvioitavaksi myös niin sanotuissa myyntiketjuissa. Rikoslain 10 luvun kokonaisuudistuksen yhteydessä hallituksen esityksessä todettiin arvokonfiskaation osalta, että tarkoituksena on, että menettämisseuraamus voi kohdistua vain yhteen osapuoleen ja vain kerran.¹⁰³ Myös 1.9.2016 voimaan tulleen uudistuksen esitöissä on menettämisseuraamuksen yhteisvastuullisuutta koskevan säännöksen perusteluissa tuotu esille, ettei hyötykonfiskaation tule toimia rankaisullisena, minkä vuoksi yhteisvastuullisuudella rajoitettaisiin konfiskaatiovastuuta siten, että hyöty tulisi menetetyksi vain kerran.¹⁰⁴

Siron esittämän tavoin tyypillinen tilanne voi olla esimerkiksi seuraavanlainen.

A myy valmistamansa huumausaine-erän 200 eurolla B:lle, joka myy sen 300 eurolla edelleen C:lle, joka myy sen 400 eurolla edelleen D:lle, jolta huumausaine-erä lopulta takavarikoidaan. Tässä asetelmassa laskettaessa rikoshyöty bruttobyötyperiaatteen mukaisesti D tuomitaan menettämään valtiolle ensinnäkin rikoksen kohteena ollut huumausaine-erä. A puolestaan tuomitaan menettämään rikoksen tuottamana taloudellisena hyötynä 200 euroa, B sen lisäksi 300 euroa ja C vielä 400 euroa. Kaikkiaan valtiolle tuomitaan siis menetettäväksi huumausaineen lisäksi 900 euroa rikoshyötyä.¹⁰⁵

Viljasen mukaan on vaikeaa kuvitella, että lainsäätäjän tarkoitus olisi ollut esimerkissä esitetyn kaltainen. Tulkintalinjan tulisi olla sellainen, että myös tällaisissa voitaisiin välttää lainsäätäjän tarkoituksen vastainen kaksinkertainen menettämisseuraamus eli sekä esineen että sen arvon konfiskointi, vielä useampikertaisesta menettämisseuraamuksesta puhumattakaan.¹⁰⁶

Korkein oikeus ei ole antanut ennakkopäätöstä rikoshyödyn laskemisesta ja arvioimisesta myyntiketjuissa. Seuraavaksi tarkastellaan tarkemmin alioikeuskäytäntöä.

¹⁰³ HE 80/2000 vp s. 32.

¹⁰⁴ HE 4/2016 vp s. 37.

¹⁰⁵ Siro 2017 s. 165.

¹⁰⁶ Viljanen 2007 s. 488.

3.4.2 Hyödyn moninkertaisen menettämisen estäminen hovioikeuskäytännössä

3.4.2.1 Hyödyn moninkertaisen menettämisen estäminen yksittäisen vastaajan osalta

Hovioikeuskäytännössä kertautumisvähennykset tehdään pääosin korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2007:1 annetun oikeusohjeen mukaisesti.

Ratkaisukäytännössä on lisäksi kiinnitetty huomiota siihen, kuinka todennäköisesti vastaaja todella on käyttänyt tai voinut käyttää aiemmista myynneistä saatuja varoja seuraavan erän hankkimiseen. Esimerkiksi tilanteissa, joissa maahantuontierät on tilattu tai ne ovat saapuneet hyvin lyhyin väliajoin, kertautumisvähennystä ei kaikkien erien osalta ole otettu huomioon.

HHO 21.12.2021 nro 21/155115 asiassa R 20/1440: Tapauksessa hovioikeus totesi ensinnäkin, että ensimmäisen huumausaine-erän hankintaan ei ollut voitu käyttää syytteessä tarkoitettujen muiden huumausaine-erien tuottoja. Näin ollen hyödyn moninkertaisen menettämisen estämiseen liittyvää vähennystä ei ollut perusteltua tehdä kohdassa 1. Kohtien 2 ja 3 lähetykset oli UPS:n rahtikirjoista ilmenevästi lähetetty kahden päivän välein 23.9.2019 ja 25.9.2019 eikä kohdan 2 lähetys ollut saapunut perille ennen kohdan 3 lähetyksen lähettämistä. Näin ollen kohdan 3 huumausaine-erän hankintaan ei ollut voitu käyttää kohdan 2 huumausaineiden myynnistä saatuja tuloja. Kohdan 1 lähetys sen sijaan oli lähetetty ja saapunut perille jo toukokuussa 2019. Vastaajan kertomuksesta ja matkustajatiedoista oli ilmennyt, että vastaajat olivat välillä matkustaneet pois Suomesta. Näin ollen oli mahdollista, että kohdan 1 huumausaineiden myynnistä saatuja varoja oli kuljetettu pois Suomesta ja käytetty ainakin osaksi myöhempien huumausaine-erien hankintaan.

HHO 31.1.2019 nro 19/103608 asiassa R 18/230: Tapauksessa hovioikeus oli hyväksynyt käräjäoikeuden rikoshyödyn laskentatavan. Käräjäoikeus katsoi, että vastaajan kohdalla oli ilmeistä, että hän oli käyttänyt huumausaineiden myynnistä saamansa varat seuraavien huume-erien rahoittamiseen. Kohtien 1 ja 2 välisen lyhyen ajan johdosta käräjäoikeus kuitenkin katsoi, että vastaaja ei ollut pystynyt rahoittamaan kohdan 2 ostoa kohdassa 1 saamallaan myyntituloilla, vaan että kohdista 1 ja 2 saadut myyntitulot oli käytetty vasta erien 5 ja 6 maksuksi.

Läheinen ajallinen yhteys on luonnollisesti tulkintakysymys. Peräkkäisinä tai lähes peräkkäisinä päivinä tehtyjen tilausten osalta on selvää, että edellisestä erästä saatuja varoja ei ole ollut mahdollista käyttää seuraavan tilauksen maksamiseen, koska huumausaineita ei välttämättä ole ehditty edes toimittaa perille tilausten välisenä aikana. Sen sijaan useiden päivien, puhumattakaan viikkojen, välinen aika vaatii nähdäkseni jo lisäperusteluja sen suhteen, ettei ensimmäisestä erästä saatuja varoja olisi voitu käyttää seuraavan erän hankintaan. Esimerkiksi seuraavassa ratkaisussa menettämisseuraamuksen osalta hovioikeudessa äänestettiin. Enemmistö oli sitä mieltä, että kertautumisvähennys tuli tehdä. Eriävässä mielipiteessä kiinnitettiin huomiota muun ohella maahantuontien läheiseen ajalliseen yhteyteen, vaikka tilausten välinen aika oli ensimmäisten tilausten osalta ollut viikkoja.

HHO 3.6.2022 nro 22/123118 asiassa R 20/458: Tapauksessa huumausainelähetykset olivat saapuneet postitse maahan 20.12.2017, 7.2.2018, 27.2.2018 ja 3.3.2018. Eriäväs- sä mielipiteessä katsottiin muun ohella, että huumausaineita oli saapunut maahan melko lyhyin väliajoin, joten seuraavan erän rahoittamiseen ei ollut tarvittu edellisestä erästä saatuja myyntituloja.¹⁰⁷

Mikäli vastaaja on kertonut rahoittaneensa huumausaineiden hankinnat muilla varoilla kuin edellisten erien myynnistä saaduilla varoilla, kertautumisvähennystä ei ole tehty.

HHO 23.3.2018 nro 18/113289 asiassa R 17/1885: Tapauksessa hovioikeus oli hyväksynyt kärjäoikeuden perustelut ja lopputuloksen menettämisseuraamusten osalta. Kärjäoikeus oli katsonut, ettei huumausaineiden hankkimiseen käytettyjä varoja tullut yhden vastaajan vaatimalla tavalla vähentää myyntihinnoista, koska vastaajan kerto- man mukaan suurin osa hänen myymistään huumausaineista oli hankittu ulkopuolisella rahoituksella. Menettäväksi määrättävä rikoshyöty voitiin siten määrätä laskemalla myyntihinnat yhteen. Kertautumisvähennystä ei tehty.

HHO 21.12.2021 nro 21/155115 asiassa R 20/1440: Tapauksessa hovioikeus katsoi, että kohdissa 2 ja 3 rikoksen tuottamasta taloudellisesta hyödystä oli perusteltua tehdä vähennys menettämisseuraamuksen kertautumisen estämiseksi. Hovioikeus katsoi, ottaen huomioon, että kohdassa 1 oli ollut kysymys pienemmästä erästä kuin kohdissa 2 ja 3, että kohtien 2 ja 3 huumausaine-erien hankintaan oli täytynyt käyttää muitakin varoja kuin kohdan 1 huumausaineiden tuottoja. Tähän nähden riittävänä vähennyksenä kohtien 2 ja 3 huumausaine-erien tuotosta oli pidettävä kolme euroa grammalta kärjä- oikeuden arvioiman neljän euron sijaan.

Usein arvioitava kysymys on se, voiko kertautumisvähennystä saada tilanteessa, jos- sa huumausaineet hankitaan kokonaan tai osittain velaksi ja maksetaan myöhemmin. Mikäli velat tulevat maksetuiksi, estettä ei nähdäkseen ole sille, että myös tällaisessa ti- lanteessa kertautumisvähennys tehdään, vaikka hankintahinnan suorittaminen tehdään myymisen jälkeen eikä sitä ennen. Eri asia on, mikäli velaksi saadut huumausaineet jäävät maksamatta. Tällöin myyjän saatavaa ei voida tuomita rikoshyötynä valtiolle, vaan koko myyntihinta on tuomittava velaksi ostaneen rikoshyötynä, mikäli huumaus- aine on myyty edelleen.

Ratkaisukäytäntö hieman vaihtelee sen osalta, edellytetäänkö vastaajan esittävän jotain selvitystä siitä, millä varoilla hän on tosiasiallisesti huumausaineet ostanut. Toi- sissa ratkaisuisissa asiaa on arvioitu vastaavalla tavalla kuin ratkaisussa KKO 2007:1 eli katsottu rikoshyödyn arviointikynnyksen ylittyneen, vaikka varsinaista selvitystä rahoituksesta ei ole esitetty.

---

¹⁰⁷ Eriävässä mielipiteessä ei ollut tarkemmin perusteltu sitä, millä perusteella oli päädytty siihen loppu- tulokseen, ettei rahoittamiseen ollut tarvittu edellisestä erästä saatuja myyntituloja. Pelkästään tilausten välillä kuluneesta ajasta tällaista johtopäätöstä ei nähdäkseen voida tehdä. Tilausten välillä kulunutta aikaa ei ensimmäisten tilausten kohdalla voida edes pitää lyhyenä toisin kuin edellä kuvatuissa tapauk- sissa, joissa tilausten välinen aika oli ollut muutama päivä.

HHO 22.2.2017 nro 17/107472 asiassa R 16/1889: Tapauksessa oli selvitetty huumausaine-erien osto- ja myyntihinnat. Asiassa oli myös riidatonta, että myöhempien huumausaine-erien hankinta oli ainakin osittain rahoitettu aiempien erien myynnistä saaduilla tuloilla. Hovioikeus totesi, että hyödyn moninkertaisen menettämisen estämiseksi vastaajan saamasta kokonaistuotosta tuli vähentää se osa ostohinnoista, jonka vastaaja oli rahoittanut aiemmasta huumausaineen myynnistä saadusta tuotosta.

HHO 3.6.2022 nro 22/123118 asiassa R 20/458: Asiassa ei ollut esitetty tarkempaa selvitystä siitä, missä määrin edellisistä eristä saatua hyötyä oli käytetty uusien tilausten maksamiseen. Hovioikeus totesi, että tällaisessa tilanteessa korkeimman oikeuden ennakkopäätöksestä ilmenevästi menettämisseuraamuksen kertautuminen oli pyrittävä estämään tarkastelemalla huumausainerikosta kokonaisuutena ja viime kädessä kokonaishyöty oli arvioitava. Siten, jotta menettämisseuraamus ei moninkertaistuisi, oli arvioitava, missä määrin aikaisemmista huumausaine-eristä saatua myyntivoittoa oli käytetty myöhempien kauppojen rahoittamiseen.¹⁰⁸

Seuraavassa tapauksessa selvityksen puuttumisen vuoksi hovioikeus katsoi, toisin kuin käräjäoikeus, ettei kertautumisvähennystä tullut tehdä.

HHO 7.7.2021 nro 21/130207 asiassa R 20/630: Tapauksessa oli kysymys huumausaineiden hankinnasta ja levittämisestä, jonka tarkoituksena oli ollut saada huomattavaa hyötyä. Huumausaineita oli saapunut maahan 16.1.2019, 25.7.2019, 16.8.2019, 29.8.2019, 11.9.2019, 20.9.2019, 8.10.2019 ja 10.10.2019.

Hovioikeus totesi ensinnäkin, että asiassa ei ollut esitetty mitään selvitystä siitä, millä hinnalla huumausainetta oli ostettu Espanjasta, mitä varoja ostamiseen oli käytetty eikä myöskään siitä, millä hinnalla huumausainetta oli myyty tai välitetty edelleen. Hyödyn määrä oli siten käräjäoikeuden tavoin arvioitava.

Edelleen hovioikeus totesi, että rikoslain 10 luvun 2 §:n tavoitteena voitiin pitää muun muassa sen estämistä, että hyöty käytetään uuden rikoksen tekemiseen. Vaikka ratkaisusta KKO 2007:1 ilmenevästi (kohta 16) menettämisseuraamuksen kertautuminen oli pyrittävä estämään, oli siinä todettu myös se lähtökohta (kohta 13), jonka mukaan huumausaineen myyjä menettää rikoksen tuottamana hyötynä paitsi toiminnastaan saamansa myyntivoiton myös huumausaineiden hankintaan käyttämiensä varojen arvon.

Ratkaistavana olleessa tapauksessa ei hovioikeuden mukaan ollut esitetty mitään selvitystä siitä, miten uusien erien hankinta oli rahoitettu. Lähetysten saapumisajoista tai muista olosuhteista päätellen ei voitu pitää ilmeisenä, että aiemmista lähetyksistä saatuja tuottoja olisi käytetty uusien lähetysten hankintaan. Hovioikeus katsoi, että oli perusteltua määrätä kaikki rikoksen tuottama hyöty valtiolle menetetyksi ottamatta arvioissa huomioon hyödyn kertaantumisvaikutuksen estämiseksi käräjäoikeudessa tehtyä vähennystä.

---

¹⁰⁸ Ratkaisu oli äänestysratkaisu. Eriävässä mielipiteessä todettiin muun ohella, että kertautumisvaikutusta oli arvioitava niiden seikkojen perusteella, jotka tapauksessa oli näytetty tai muuten ilmennyt. Tapauksessa huumausaineiden hankinnasta ja rahoituksesta ainoa selvitys oli ollut kansavastaajan kertomus. Eriävän mielipiteen mukaan asiassa ei ollut esitetty mitään selvitystä siitä, että vastaaja olisi käyttänyt aikaisempien huumausaine-erien myyntituloja seuraavien erien hankkimiseen. Eriävässä mielipiteessä päädyttiin siihen, ettei kertautumisvähennystä tullut lainkaan tehdä.

Tuomittaessa rikoshyötyä valtiolle menetetyksi rikoslain 10 luvun 2 §:n perusteella syyttäjällä on 10 luvun 9 §:n perusteella vaatimis-, väittämisen- ja näyttötaakka. Näyttötaakkaa kertautumisvähennyksestä ei voida asettaa vastaajalle. Menettämisseuraamus ei ole eikä tässä suhteessa rinnastu yksityisoikeudelliseen vaatimukseen, vaan kysymyksessä on rikosoikeudellinen seuraamus. Käännetty näyttötaakka edellyttää erillistä säännöstä, kuten laajennetun hyödyn menettämisen (rikoslain 10 luku 3 §) tai arvon menettämisen (rikoslain 10 luku 8 §) osalta. Tilanteissa, joissa syyttäjä ei ole voinut esittää selvitystä huumausaine-erien hankinnan rahoituksesta tai joissa selvitys olisi ollut vain vaikeuksien saatavissa, rikoshyöty on arvioitava, kuten ratkaisussa KKO 2007:1. Hovioikeuden ratkaisun perustelujen perusteella jää hieman epäselväksi, olisiko hovioikeuden mukaan nimenomaan vastaajan tullut esittää selvitystä toiminnan rahoituksesta kertautumisvähennyksen saamiseksi. Tapauksessa lähetysten saapumisajankohdat olivat ajoittuneet lähes kymmenen kuukauden ajanjaksolle, mikä vuoksi pelkästään lähetysten välillä kulunutta aikaa¹⁰⁹ tuskin voitiin pitää kertautumisvähennyksen tekemisen estävänä seikkana.

Kertautumisvähennyksen suuruuteen vaikuttaa se, onko asiassa saatu selvitettyä huumausaineiden hankinta- ja myyntihintoja. Tilanteissa, joissa hintoja voidaan pitää selvitettyinä ja vastaajan on katsottu käyttäneen myyntitulot kokonaan uusien erien hankintaan, rikoshyöty on usein arvioitu ratkaisussa KKO 7.9.2016 nro 1797 R2015/47 tehdyin tavoin vähentämällä yhteenlasketuista myyntihinnoista hankintahinnat ensimmäisen erän hankintahintaa lukuun ottamatta.

HHO 31.1.2019 nro 19/103608 asiassa R 18/230: Tapauksessa hovioikeus hyväksyi käräjäoikeuden laskentatavan. Tapauksessa oli selvitetty marihuanan hankintahinnan olleen 6.000 euroa kilogrammalta ja myyntihinnan 7.500 euroa kilogrammalta. Tapauksessa vastaajan saama hyöty laskettiin seuraavalla tavalla.

Vastaajan katsottiin saaneen kohdissa 1 ja 2 rikoshyötyä yhteensä 37.500 euroa (5 x 7.500). Kohdissa 5 ja 6 vastaaja oli maksanut huumeista yhteensä 30.000 euroa (5 x 6.000), jonka määrän hän oli pystynyt rahoittamaan kokonaisuudessaan kohdissa 1 ja 2 saamallaan tuloilla. Kohdissa 5 ja 6 vastaajan katsottiin saaneen rikoshyötyä yhteensä 7.500 euroa (5 x 7.500–30.000). Kohdissa 8 ja 9 vastaaja oli maksanut huumeista yhteensä 36.000 euroa (6 x 6.000), jonka määrän hän oli pystynyt rahoittamaan kokonaisuudessaan aikaisemmista eristä saamallaan tuloilla. Lisäksi kuuden kilon määrästä oli vähennettävä vastaajan asunnolta takavarikoitu 266,6 grammaa, jolloin määrä oli pyöristettynä 5,7 kg. Kohdissa 8 ja 9 vastaajan katsottiin saaneen rikoshyötyä yhteensä 6.750 euroa ((5,7 x 7.500)–36.000).

Yhteensä vastaajan katsottiin saaneen hyötyä 51.750 euroa.

---

¹⁰⁹ Esimerkiksi ratkaisussa KKO 7.9.2016 nro 1797 asiassa R2015/47 vastaajan oli alle kuuden kuukauden aikana ajalla 15.12.2011–25.5.2012 tuonut maahan yksitoista 2–4,2 kilogramman suuruisia erää marihuanaa. Korkein oikeus hyväksyi hovioikeuden tekemän kertautumisvähennyksen.

HHO 22.2.2017 nro 17/107472 asiassa R 16/1889: Tapauksessa hovioikeus katsoi, että hyödyn moninkertaisen menettämisen estämiseksi vastaajan saamasta kokonaistuotosta tuli vähentää se osa ostohinnoista, jonka vastaaja oli rahoittanut aiemmasta huumausaineen myynnistä saadusta tuotosta. Ensimmäisen levitykseen menneen erän hankintahintaa ei tullut vähentää rikoshyödyistä. Muita kohtia koskevien tilausten osalta asiassa oli jäänyt epäselväksi, miltä osin kukin tilaus oli mahdollisesti rahoitettu jonkin edellisen huumausaine-erän myynnistä saaduilla tuloilla. Hovioikeus katsoi, että hyöty oli arvioitava ja hyväksyi käräjäoikeuden arvioiman lopputuloksen vähennettävien ostohintojen euromäärästä.

Käräjäoikeus katsoi, että vastaaja oli levittänyt 30.8.2013 tehdyn tilauksen mukaista amfetamiinia 31.10.2013 saakka saaden myynnistä 6.000 euroa. Seuraava tilaus oli tehty 25.5.2014. Tilauksen ostohinta oli ollut 2.152,78 euroa. Vastaajan kertomus siitä, että hän oli käyttänyt osan myynnistä saamista varoista uuden huumausaine-erän ostoon, oli sanotun erän osalta uskottava. Seuraava tilaus oli tehty viikkoa myöhemmin 1.6.2014. Tilauksen ostohinta oli ollut 4.116,15 euroa. Vastaaja ei ollut 1.6.2014 uskottavasti voinut saada vielä myyntivoittoa 25.5.2014 tilatun aineen myynnistä eikä 30.8.2013 tilauksen myynnistä saatu myyntituotto (6.000 euroa) olisi edes kokonaisuutena sijoitettuna riittänyt sekä 25.5.2014 (2.152,78 euroa) että 1.6.2014 tilausten (4.116,15 euroa) maksuun. Viimeksi mainittua tilausta oli siten rahoitettu ainakin osittain muilla kuin aiemmin tilatun huumausaineen myynnistä saaduilla varoilla. 1.6.2014 tilattu huumausaine oli väärän säilytystavan vuoksi mennyt pilalle ja myyntikelvottomaksi. Siitä ei siten ollut tullut myyntituloa eikä siten myöskään menetettävää rikoshyötyä. 27.6.2014 tilatun erän osalta ei ollut edellä kerrottu huomioon ottaen uskottavaa, että tilaus olisi rahoitettu kokonaisuudessaan aiemmista myynneistä saaduilla varoilla. Asiassa ei ollut esitetty mitään selvitystä siitä, missä määrin vastaaja oli käyttänyt muita kuin huumausaineiden myynnistä saatuja varoja tilauksen maksamiseen tai huumausaineiden ostoon. Käräjäoikeus arvioi, että tilauksen kokonaisostohinnasta noin puolet eli 2.000 euroa oli rahoitettu aiemmalla huumausaineiden myynnillä. 11.8.2014 tilatun aineen oston käräjäoikeus arvioi uskottavasti rahoitetun kokonaisuudessaan aikaisemmasta huumausaineiden myynnistä saaduilla varoilla kuten myös 20.8.2014, 7.9.2014 ja 19.10.2014 tehdyt tilaukset. Vähennettävät huumausaineiden ostohinnat, jotka oli rahoitettu aiemmalla huumausaineen myynnillä saaduista tuloista, olivat siten yhteensä 16.748,84 euroa.

Joissakin tapauksissa kertautumisvähennyksen suuruus on arvioitu noin 20–30 prosentin¹¹⁰ suuruiseksi bruttobyötyperiaatteen mukaisesti lasketusta rikoshyödyn määrästä.

HHO 8.2.2018 nro 18/105343 asiassa R 17/1792: Tapauksessa oli hovioikeuden mukaan ilmeistä, että huumausaineiden myyntitoimintaa oli tehty ainakin osittain aiemmista myynneistä saaduilla varoilla. Käräjäoikeus oli määrännyt valtiolle menetetyksi rikoksen tuottamana hyötynä toisen vastaajan osalta ajalta 10.12.2015–21.12.2016 yhteensä 23.649,68 euroa, toiselta vastaajalta takavarikoiduista rahavaroista 200 euroa sekä heidän yhdessä saamana myyntitulona 119.463,06 euroa.

Hovioikeus totesi, että menettämisseuraamuksen kertaantumisen estämiseksi vastaajien saamista myyntituloista oli tehtävä arvioon perustuva vähennys. Hovioikeus arvioi riit-

---

¹¹⁰ Perusteluista ei ilmene, mihin seikkoihin valittu 30 prosentin arvionvarainen vähennys on perustunut. Esimerkiksi ratkaisussa KKO 2007:1 vähennys on ollut noin 45 prosenttia.

tävän ja asianmukaisen vähennyksen määräksi 30 prosenttia ja alensi käräjäoikeuden tuomitsemia menettämisseuraamuksia tämän mukaisesti.

HHO 14.6.2019 nro 19/127237 asiassa R 18/2140: Tapauksessa vastaaja oli myynyt 558 Subutex -tablettia. Tabletit oli ostettu 20 euron kappalehintaan ja myyty 35 euron kappalehintaan. Käräjäoikeus oli tuominut rikoshyödyn menetettäväksi bruttohyötyperiaatteen mukaisesti laskettuna eli yhteensä 19.530 euroa. Hovioikeus katsoi, ottaen huomioon vastaajan taloudellisesta tilanteesta saatu selvitys sekä hänen harjoittamansa huumausainemyynnin laajuus, että oli ilmeistä, että huumausainemyyntitoimintaa oli tehty ainakin osittain aiemmista myynneistä saaduilla varoilla, joten kauppojen myyntitulojen yhteen laskeminen olisi johtanut menettämisseuraamuksen kertautumiseen. Hovioikeus teki menettämisseuraamuksen kertautumisen estämiseksi vastaajan saamista myyntituloista arvioon perustuvan vähennyksen. Hovioikeus arvioi huumausainneiden kaupasta kertyneen kokonaishyödyn määräksi 13.650 euroa.¹¹¹

HHO 13.4.2023 nro 114373 asiassa R 21/1054: Tapauksessa hovioikeus katsoi, että toimintaan alun perin sijoitettujen varojen määrä oli ollut vähäistä suurempi. Hovioikeus katsoi, että menettämisseuraamuksen kertautumisen estämiseksi tehtävän vähennyksen tuli olla pienempi kuin ratkaisuisissa KKO 2007:1 ja KKO 2011:108. Hovioikeus hyväksyi käräjäoikeuden ratkaisun perustelut ja johtopäätökset siltä osin kuin menettämisseuraamuksen kertautumisen estämiseksi oli käytetty vähennyksenä 20 prosentin osuutta yhteenlasketuista myyntihinnoista.

Joissakin tapauksissa rikoshyöty on arvioitu ottamalla kertautumisvähennyksen perusteeksi ainoastaan myyntivoiton osuus myyntihinnan sijaan.

HHO 3.6.2022 nro 22/123118 asiassa R 20/458: Tapauksessa käräjäoikeus oli arvioinut rikoshyödyn määräksi 80.000 euroa. Tapauksessa yhteenlaskettu levitykseen päätyneet marihuanan määrä oli ollut 4.749 grammaa. Hankintahinta oli ollut kymmenen euroa grammalta ja myyntihinta oli ollut 20 euroa grammalta. Marihuanan määrä oli ollut 249 grammaa, 900 grammaa, 1.800 grammaa ja 1.800 grammaa. Hovioikeus piti uskottavana, että ensimmäisestä tilauksesta saatua myyntivoittoa oli käytetty osin toisen tilauksen rahoittamiseen ja vastaavasti toisesta kaupasta saatua myyntivoittoa kolmannen tilauksen rahoittamiseen. Sen sijaan, kun neljäs tilaus oli ollut yhtä suuri kuin kolmas tilaus, ei neljännen tilauksen rahoittamiseen ollut hovioikeuden mukaan ollut tarpeen käyttää aikaisemmista tilauksista saatua myyntivoittoa¹¹². Näin ollen hovioikeus katsoi, että ensimmäisestä tilauksesta saatu myyntivoitto oli ollut 2.490 euroa ja toisesta tilauksesta 9.000 euroa. Kun näitä myyntivoittoja oli katsottava käytetyn myöhempien kauppojen rahoitukseen, oli myyntitulon 94.980 euron määrästä vähennettävä 11.490 euroa. Menettäväksi tuomittavan hyödyn määrä oli 83.490 euroa.

Mikäli kertautumisvähennyksen suuruus perustetaan myyntivoiton osuuteen ja sen kertautumisen estämiseen, rikoshyöty ymmärretään muodostuvan nettohyötyperiaat-

¹¹¹ Hovioikeuden arviointiperusteita ei tarkemmin eritely, mutta lopputulos on hyvin lähellä 30 prosentin kertautumisvähennystä.

¹¹² Ratkaisun perusteluista ei tarkemmin ilmene, millä perusteella kolmannen erän myyntivoittoa, 1.800 euroa, ei ole ollut tarpeen käyttää neljännen erän hankintaan. Huumausaine-erien suuruudesta ei tällaista suoraan voida päätellä.

teen mukaisesti. Huuhausainerikoksissa rikoshyöty kuitenkin lasketaan bruttohyötyperiaatteen mukaisesti eli rikoshyötyä on koko myyntihinta, ei pelkästään myyntivoiton osuus. Arvioitaessa sitä, estääkö hyödyn moninkertaisen menettämisen riittävällä tavalla vain myyntivoiton osuuden kertautumisen estäminen, tätä tulkintatapaa puoltavana voidaan pitää sitä, että tällöin rikoshyödyn arviointitapa rikoslain 10 luvun 2 §:n nojalla ja arvon menettäminen rikoslain 10 luvun 8 §:n nojalla johtavat jokseenkin samaan lopputulokseen. Tällä tavalla laskettuna vastaaja menettää aina vähintään hankkimansa huuhausaine-erän arvon. Arviointitapa ei kuitenkaan vastaa korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2007:1 antamaa ja ratkaisussa KKO 7.9.2016 nro 1797 asiassa R2015/47 uudestaan soveltamaa oikeusohjetta.

Eri laskentatapoja voidaan havainnollistaa esimerkillä.

A ostaa kolmella kerralla kokaiinia 10 grammaa 100 euron grammahintaan ja myy sen 120 euron grammahintaan eteenpäin. A käyttää saadun myyntihinnan kokonaisuudessaan seuraavan erän hankkimiseen.

Vaihtoehto 1. Bruttohyötyperiaatteen mukaisesti laskettu rikoshyöty ilman kertautumisvähennystä on 3.600 euroa.

Vaihtoehto 2. A:n saamasta rikoshyödystä vähennetään kahden jälkimmäisen erän ostohinta. Rikoshyödyn määrä on 1.600 euroa.

Vaihtoehto 3. A:n saamasta rikoshyödystä tehdään 30 prosentin vähennys. Rikoshyödyn määrä on noin 2.500 euroa.

Vaihtoehto 4. A:n saamasta rikoshyödystä vähennetään A:n kahdesta ensimmäisestä erästä saama myyntivoitto eli 200 euroa per erä. Rikoshyödyn määrä on 3.200 euroa.

Arvioitaessa sitä, mitä laskentatapaa voidaan pitää perustelluimpana, huomiota tulee ensinnäkin kiinnittää siihen, että lain, esitöiden ja korkeimman oikeuden ratkaisukäytännön perusteella kertautumisvähennys ei ole harkinnanvarainen ”etuus”, vaan kysymys on siitä suhteellisen vahvasta lähtökohdasta, että rikoksen tuottama hyöty on tuomittava menetettäväksi vain yhteen kertaan. Jotta hyödyn moninkertainen menettäminen olisi täsmällisesti poissuljettavissa, tarvitaan selvitys hankinta- ja myyntihinnoista, ulkopuolisen rahoituksen osuudesta niin sanotun alkupanoksen lisäksi ja saatavien määrästä. Lähtökohta on myös selvä. Syyttäjällä on näyttötaakka siitä, ettei samaa hyötyä tuomita useaan kertaan menetettäväksi. Kertautumisvähennyksen harkinnan- ja arvionvaraisuus koskee ainoastaan hyödyn määrää niissä tilanteissa, kun edellä mainituista laskenta- ja määräytymisperusteista ei ole esitetty riittävää selvitystä tai se on vain vaikeuksien esitettävissä.

Edellä tarkemmin selostetussa korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 7.9.2016 nro 1797 asiassa R2015/47 tiedossa olivat hankinta- ja myyntihinnat sekä toiminnan rahoitus. Kysymys oli huuhausaineiden maahantuonnista, johon ei ollut liittynyt saatavia eikä ulkopuolista rahoitusta alkupanoksen lisäksi. Näin ollen rikoshyöty määritettiin siten, että vastaajat menettivät alkupanoksensa ja kuhunkin erään liittyneen myyntivoiton osuuden. Kunkin huuhausaine-erän hankintahintaa ei velvoitettu kor-

vaamaan, koska tällöin hyöty olisi tuomittu menetettäväksi useaan kertaan. Kuhunkin erään liittyvä tuotto eli myyntivoitto tuomittiin menetettäväksi, mutta toimintaan si-
joitettu alkupanos tuomittiin menetettäväksi vain kerran.

Tilanteissa, joissa hankinta- ja myyntihinnat sekä toiminnan rahoitus ovat tiedossa, rikoshyöty tulisi määrittää ratkaisusta KKO 7.9.2016 nro 1797 asiassa R2015/47 ilme-
nevin tavoin riippumatta siitä, kuinka vakavasta rikollisuudesta on kysymys. Rikos-
hyödyn määrittäminen tulee tehdä vastaavalla tavalla sekä ylätasoin että alatasoin toi-
mijoiden kohdalla, mikäli hankinta- ja myyntihinnat sekä toiminnan rahoitus ovat
selvillä. Ylätasoin toimijoiden kohdalla rikollisen toiminnan laajuus ja vakavuus on
tarvittaessa mahdollista kanavoida rikoshyötyvaatimuksiin laajennetun rikoshyödyn
kautta. Silloin kun toiminnassa on tavoiteltu ja saatu merkittävää taloudellista hyötyä,
kertautumisvähennyksen soveltamatta jättämisen tai sen määrän hyvin vähäiseksi ar-
vioimisen sijaan perustellumpaa olisi laajennetun hyötykonfiskaation soveltaminen.

Tilanteissa, joissa tarkat hankinta- ja myyntihinnat eivät ole tiedossa, hinnat joudu-
taan arvioimaan. Samalla tavoin kuin keskimääräiset myyntihinnat, myös keskimää-
räiset hankintahinnat ovat arvioitavissa. Pääsääntöisesti asiassa saadaan jotain selvi-
tystä joko hankinta- tai myyntihinnoista. Arviointi kohdistuu tällöin keskimääräisen
hankinta- ja myyntihinnan määrittämiseen, jolloin apuna voidaan käyttää asiassa sel-
vitettyjen hintojen lisäksi keskimääräisiä hintoja aineen laadun, pitoisuuden, markki-
na-alueen, hankitun tai myytävän erän koon ja muiden hankinta- ja myyntiolosuhtei-
den perusteella. Hankinta- ja myyntihintojen arviointi itsessään ei vielä johda siihen,
että kertautumisvähennyksen suuruus kokonaisuudessaan voitaisiin arvioida. Mikäli
on selvää, että toimintaa on koko ajan rahoitettu huumausainekaupasta saaduilla varoilla,
estettä ei nähdäkseni ole sille, että ratkaisusta KKO 7.9.2016 nro 1797 asiassa
R2015/47 ilmenevää laskentatapaa sovelletaan myös arvioituihin hankinta- ja myyn-
tihintoihin.

Toiminnan rahoituksen osalta keskeistä merkitystä ei nähdäkseni tulisi olla sillä,
millä konkreettisilla varoilla henkilö on maksanut tietyn huumausaine-erän hankin-
nan. Arvioinnissa keskeistä tulisi olla se, kuinka paljon toimintaan on laskennallisesti
tarvittu ulkopuolista rahoitusta. Arvioinnissa tulisi kiinnittää huomiota esimerkiksi sii-
hen, ovatko ensimmäisestä erästä saadut varat riittäneet seuraavan erän hankintaan vai
onko siihen tarvittu ulkopuolista rahoitusta alkupanoksen lisäksi. Edelleen arvioinnis-
sa tulisi kiinnittää huomiota siihen, onko toiminta jossain vaiheessa olennaisesti laa-
jentunut, joitain eriä esimerkiksi takavarikoitu tai joistain huumausaine-eristä myynti-
hinnat jääneet saamatta, jolloin toimintaan on mahdollisesti tarvittu lisää ulkopuolista
rahoitusta alkupanoksen lisäksi. Mikäli toimintaa on laskennallisesti rahoitettu koko
ajan huumausainekaupasta saaduilla varoilla, eikä ulkopuolista rahoitusta ole alku-
panoksen lisäksi tarvittu, näissäkin tilanteissa tulisi nähdäkseni noudattaa ratkaisusta
KKO 7.9.2016 nro 1797 asiassa R2015/47 ilmenevää laskentatapaa.

Tilanteissa, joissa ei ole riittävää selvitystä hankinta- eikä myyntihinnoista, toimin-
nan rahoituksesta eikä saatavien määrästä, rikoshyödyn määrä joudutaan arvioimaan.
Lisäksi tilanteissa, joissa huumausainekauppa on esimerkiksi koskenut lukuisia eri

huumausaineita, kauppa on ollut pitkäkestoista ja laajamittaista ja selvitys on ainakin osittain puutteellista tai työlästä hankkia, voidaan ajatella, että todellinen määrä on vain vaikeuksien selvitettävissä ja arviointikyky ylittyy. Tällöinkin arvioinnissa tulisi kuitenkin pyrkiä mahdollisimman lähelle sitä, ettei hyötyä tuomita moninkertaisesti menetettäväksi. Ratkaisussa KKO 2007:1 todettiin tavoin näissä tilanteissa huomiota voidaan kiinnittää huumausainerikokseen kokonaisuutena. Mitä se käytännössä tarkoittaa?

Arviointitilanteissa huomiota tulee mielestäni kiinnittää ensinnäkin siihen, millä tasolla ja missä roolissa vastaaja on toiminut, ja mikä on ollut toiminnan motivaatioperusta.

Huumausainekauppaan tyypillisesti liittyy eri toimijoita eri tasoilla, rooleissa ja motivaatioperusteilla. Alimmalla tasolla toimivat usein huumausaineista riippuvaisia käyttäjiä, joilla levitystoiminta liittyy keskeisesti oman käytön rahoittamiseen. Useimmiten edes tarvittavaa ”alkupanosta” ei ole, vaan huumausaineet hankitaan velaksi ja veloista yritetään selviytyä eri keinoin – toimeentulotuella, huumausaineita myymällä tai esimerkiksi anastamalla omaisuutta. Huumausainekauppaa voivat harjoittaa myös niin sanotut satunnaiset käyttäjät, jotka hankkivat kerralla hieman isomman määrän ja levittävät huumausainetta lähinnä tutuilleen. Näillä henkilöillä voi olla myös laillisia tuloja ja toiminnan motivaatioperustana ei välttämättä ole taloudellinen hyötymistarkoitus, vaan oman ja tuttavapiirin satunnaisen käytön mahdollistaminen. Näissä tilanteissa ulkopuolisen rahoituksen osuus voi olla merkittävä, mutta tavoitellut ja saadut myyntivoitot vähäiset. Huumausainekaupan ala- ja keskitasoilla toimintaan liittyy tyypillisesti myös toimijoita, joilla ei ole juurikaan laillisia eikä huumausainekaupan ulkopuolisia tuloja, ja joiden motivaatioperustana tai houkuttimena on ”helppo raha” ja elintason (hetkellinen) korottaminen. Tällaiset henkilöt toimivat usein palkkiota tai jonkinlaista provisiota vastaan, mahdollisesti ylemmän tason ohjauksessa. Saatua hyötyä käytetään pääosin kulutukseen eikä merkittävää, esimerkiksi takavarikoitavaa, omaisuutta kerry rikosten johdosta. Keski- ja ylätasolla toimii taas enemmän henkilöitä, joiden keskeisenä tavoitteena ja toiminnan tarkoituksena on taloudellinen hyötyminen. Henkilöillä voi olla merkittäviä laillisia tulonlähteitä, esimerkiksi laillista yritystoimintaa, tai merkittäviä muitakin laittomia tulonlähteitä kuin huumausainekauppa. Näiden toimijoiden osalta saadun rikoshyödyn rikollisen alkuperän häivyttäminen edellyttää jo jonkinasteista suunnitelmallisuutta. Rikoshyötyä ja omaisuutta koskevat järjestelyt voivat olla merkittävä osa rikollista toimintakokonaisuutta.

Suurimmat voittomarginaalit ovat maahantuontia organisoivalla tasolla. Kun huumausaine siirtyy maahantuontiportaalta seuraavalle tasolle, myyntivoiton osuus selvästi pienenee. Tyypillisesti myyntivoiton osuus pienenee sitä mukaa mitä alemmaksi ketjussa edetään. Esimerkiksi ratkaisussa KKO 7.9.2016 nro 1797 asiassa R2015/47 hankintahinta oli ollut 1.000 euroa ja myyntihinta 7.000 euroa. Hankintakulujen osuus oli näin ollen vain noin 15 prosenttia myyntihinnasta eli myyntivoiton osuus oli ollut huomattava, noin 85 prosenttia. Sen sijaan maahantuonnin jälkeisessä niin sanotussa tukkukaupassa kilogrammasta voi tyypillisesti saada noin 1.000–2.000 euroa myyn-

tivoittoa per kilogramma. Esimerkiksi 5.000 euron hankintahinnalla ja 7.000 euron myyntihinnalla myytessä viisi peräkkäistä kilogramman erää yhteenlasketut myyntihinnat ovat 35.000 euroa ja kertautumisvähennys 20.000 euroa (alkupanos 5.000 euroa). Myyntivoiton osuus on enää noin 30 prosenttia ja hankintakulujen osuus 70 prosenttia. Kun alkupanoksen menettäminen otetaan huomioon, kertautumisvähennyksen suuruus on noin 57 prosenttia yhteenlasketuista myyntihinnoista. Alemmilla tasoilla myyntivoiton osuutta voi kasvattaa ainetta jatkamalla. Toisaalta huonolaatuista ainetta ei voi myydä kovin pitkään aineen laatuun nähden liian korkealla hinnalla. Näin ollen laadun huonontuessa yleensä myös yksikköhinnat pienenevät. Huumausaineen laadun, pitoisuuden, markkina-alueen, hankitun tai myytävän erän koon ja muiden hankinta- ja myyntiolosuhteiden perusteella myyntivoiton osuus vaihtelee keskimäärin noin 10–45 prosentin välillä. Alimmalla tasolla myyntivoiton osuus voi olla vieläkin alhaisempi toiminnan erilaisen motivaatioperustan vuoksi. Myyntivoiton osuuden ja alkupanoksen perusteella arvioituna muilla kuin maahantuontitasoilla kertautumisvähennyksen suuruuden tulisi olla keskimäärin 50–85 prosenttia yhteenlasketuista myyntihinnoista.

Ulkopuolisen rahoituksen osalta alatasolla olevan huumausaineiden käyttäjän osalta on selvää, että ulkopuolisen rahoituksen osuus jää hyvin vähäiseksi. Toisaalta satunnaisten käyttäjien osalta ulkopuolisen rahoituksen osuus voi olla merkittävä, mutta tavoitellut ja saadut myyntivoitot vähäisiä. Keski- ja ylätasolla ulkopuolisen rahoituksen osuus voi olla merkittävä. Alkupanoksen lisäksi toiminnan jatkamiseen ja laajentamiseen on saatettu tarvita huomattavastikin huumausainekaupan ulkopuolista rahoitusta. Tyypillistä ja hyvin mahdollista on kuitenkin sekin, että huumausainekauppa on järjestetty omaksi kokonaisuudekseen siten, ettei ulkopuolista rahoitusta ole juurikaan tarvittu. Näin ollen ulkopuolisen rahoituksen osuutta ei voida olettaa, vaan sen tarpeesta on ainakin yleisellä tasolla esitettävä selvitystä.

Mikäli kertautumisvähennyksen suuruus arvioidaan prosenttiosuutena yhteenlasketuista myyntihinnoista, prosenttiosuuden määrittämisessä enemmän painoarvoa tulisi nähdäkseni antaa sen arvioimiselle, missä vaiheessa myyntiketjua vastaaja on toiminut, missä roolissa ja mitkä ovat tavanomaiset myyntivoiton osuudet hänen asemassaan oleville henkilöille. Mikäli ulkopuolisen rahoituksen osuus joudutaan arvioimaan ja huumausainekauppa on pääosin ollut tuottoisaa, ulkopuolisen rahoituksen osuudella ei nähdäkseni tulisi olla kovin merkittävää vaikutusta prosenttiosuutta määritettäessä.

Kokonaisuudessaan voidaan todeta, että muilla kuin maahantuontitasoilla oikeuskäytännössä käytettyjä 20–30 prosentin kertautumisvähennyksiä voidaan pitää suhteellisen vähäisinä. Mikäli arvioinnissa halutaan pyrkiä mahdollisimman lähelle sitä, ettei hyötyä tuomita moninkertaisesti menetettäväksi, prosenttiosuuksia tulisi useissa tilanteissa korottaa.

3.4.2.2 Hyödyn moninkertaisen menettämisen estäminen myyntiketjussa

Huumausainerikoksissa huumausainetta tyypillisesti levitetään ketjussa siten, että maahantuotuja eriä myydään ensin eteenpäin isommissa erissä suhteessa halvempaan kilogramma- tai grammahintaan. Tästä eteenpäin huumausaine levitetään usein ainakin muutaman myyntiportaan kautta loppukäyttäjälle. Mikäli huumausaine on jatkettavissa, tyypillistä on lisäksi huumausaineen jatkaminen eri myyntiportauksissa oman hyödyn maksimoimiseksi tai oman käytön rahoittamiseksi. Ketjun yläpäässä huumausaine on siten yleensä puhtaimmillaan ja yksikköhinnoiltaan edullisimmillaan. Ketjun alapäässä huumausaine on yleensä pitoisuudeltaan huonompilaatuista, mutta yksikköhinnoiltaan kalliimpaa.

Myyntiketju voi muodostua itsenäisistä toimijoista tai enemmän tai vähemmän organisoidusta ketjusta. Tässä luvussa käsitellään itsenäisistä toimijoista muodostuvaa myyntiketjua ja luvussa 3.5.2 tarkastelun kohteena on huumausaineen levittäminen organisaatiossa, eli tilanteissa, joissa tyypillisesti toimitaan yhdessä tai jonkun toisen lukuun.

Myyntiketjussa huumausaineesta saatava laskennallinen kokonaishyöty muodostuu ketjun loppupäässä olevasta viimeisestä myyntihinnasta ja on enintään sen suuruinen.

Esimerkki. Maahantuojalla on tuotu maahan 10.000 ekstaasitablettia ja myy koko erän Suomessa vastaanottajalle 30.000 eurolla, jolloin tabletin kappalehinta on ketjun yläpäässä kolme euroa kappaleelta. Vastaanottaja myy tabletit neljässä erässä eteenpäin joko samalle tai eri toimijoille kuuden euron kappalehintaan. Ketjussa seuraava myy tabletteja satojen kappaleiden erissä esimerkiksi kymmenen euron kappalehintaan. Viimeisenä ketjussa oleva myy tabletit kymmenien tai alle kymmenien tablettien erissä esimerkiksi 15 euron kappalehintaan. Esimerkissä ekstaasitableteista saatava laskennallinen kokonaishyöty voi enimmillään olla 150.000 euroa.

Enimmäishyödyn suuruuteen vaikuttaa toki se, kuinka suuri osa maahantuodusta erästä päättyy ketjun loppuun asti. Samat toimijat eivät välttämättä myöskään myy koko haltuunsa saamaansa erää samalla hinnalla eteenpäin, vaan myyntihintaan vaikuttavat markkinatilanne, ostajaan liittyvät seikat, myytävän erän koko ja muut levittämiseen vaikuttavat olosuhteet. Edelleen tilanteessa, jossa myyntiketjussa levitettävä huumausaine on sellaista, jota on mahdollista jatkaa eli määrää kasvattaa, laskennallisen enimmäishyödyn määrittäminen muodostuu haastavammaksi.

Esimerkki. Maahantuojalla on tuotu maahan yhden kilogramman pitoisuudeltaan hyvälaatuisia amfetamiinia ja myy sen eteenpäin 8.000 eurolla. Vastaanottaja myy koko erän eteenpäin 10.000 eurolla. Seuraava toimija ketjussa myy amfetamiinia 15 euron grammahinnalla ja viimeinen toimija 20 euron grammahinnalla. Amfetamiinista saatava kokonaishyöty on hyvin todennäköisesti enemmän kuin 20.000 euroa, koska ainetta on ollut mahdollista jatkaa.

Käytännössä tarkkaa selvitystä tietyn huumausaine-erän kulkeutumisesta maahantuonnista loppukäyttäjälle, käytetyistä myyntihinnoista, oman käytön määrästä ja

huumausaineen jatkamisesta ei ole esitettävissä. Näin ollen tietyn huumausaine-erän laskennallinen enimmäishyöty joudutaan arvioimaan vastaavalla tavalla kuin tehtäessä kertautumisvähennystä yksittäisen vastaajan osalta.

Määritettäessä rikoshyötyä myyntiketjussa keskeinen kysymys on se, miten selvitetty tai arvioitu laskennallinen enimmäishyöty jakautuu eri toimijoiden kesken. Mikäli tiettyyn huumausaine-erään liittyvää laskennallista enimmäishyötyä ei oteta lainkaan huomioon, bruttohyötyperiaatteen mukaisesti arvioituna rikoshyöty voi muodostua huomattavasti todellista kokonaishyötyä suuremmaksi.

Esimerkki. Määritettäessä rikoshyöty edellä kuvatussa ekstaasitabletteja koskevassa esimerkissä bruttohyötyperiaatteen mukaisesti rikoshyöty tuomittaisiin seuraavasti: maahantuojaan rikoshyöty 30.000 euroa, vastaanottajan rikoshyöty 60.000 euroa, kolmannen portaan rikoshyöty 100.000 euroa ja viimeisen portaan rikoshyöty 150.000 euroa. Bruttohyötyperiaatteen mukaisesti laskettuna tuomittava kokonaishyöty olisi 340.000 euroa.

Bruttohyötyperiaatteen mukaista laskentatapaa ei voida pitää perusteltuna tilanteissa, joissa huumausaineen etenemistä myyntiketjussa on saatu selvitettyä ja myyntiketjun eri toimijoita tavoitettua. Menettämisseuraamuksen kohteena voi olla vain todellisuudessa saatu hyöty. Mikäli tietyn huumausaine-erän osalta kokonaishyöty on ainoastaan 150.000 euroa, menettämisseuraamus kyseisen erän osalta ei voi olla 340.000 euroa. Lisäksi perusteltuna ei voitane pitää lopputulosta, jossa menettämisseuraamus on laskennallisesti suurin ketjun alimmalla tasolla, jonka toimijat ovat usein omaa käyttöönsä rahoittavia ”katukauppiaita”. Sen sijaan tilanteessa, jossa ketjun eri toimijat ovat jääneet selvittämättä ja tavoittamatta, yksittäisen toimijan osalta rikoshyöty määritetään tavanomaiseen tapaan bruttohyötyperiaatteen mukaisesti.

Tulkinnanvaraisempi kysymys on se, tuomitaanko myyntiketjussa toimineiden osalta rikoshyöty yhteisvastuullisesti tiettyyn määrään asti vai kullekin sen mukaan, mitä hän on rikoksesta todellisuudessa hyötynyt. Esimerkiksi seuraavassa tapauksessa käräjäoikeus oli tuominnut rikoshyödyn hankintahintaan asti yhteisvastuullisesti aiemman myyntiportaan kanssa.

HHO 25.11.2019 nro 19/151596 asiassa R 19/729: Käräjäoikeus totesi, että siltä osin kuin kysymys oli samoista huumausaineista, joita oli myyty kahdessa tai useammassa myyntiportaassa, vastaajien peräkkäisistä kaupoista saamien myyntihintojen laskeminen yhteen saattoi joissain tilanteissa johtaa siihen, että valtio sai hyödyn moninkertaisena. Samasta huumausaine-erästä myöhemmästä kaupasta saatun myyntihintaan sisältyi sellaista hyötyä, joka oli tuomittava menetetyksi jo aiemman kaupan perusteella. Lain mukaan rikoksen tekijälleen tuottama hyöty oli kuitenkin menetettävä vain yhteen kertaan. Tämän vuoksi tällaisista saman huumausaine-erän perättäisistä kaupoista saadut kauppahinnat oli määrätty menetettäväksi yhteisvastuullisesti eri portaissa erää myyneiden vastaajien kanssa.

Kyseisessä kokonaisuudessa A oli myynyt amfetamiinia muun muassa B:lle, joka oli myynyt samoja eriä edelleen omille ostajilleen. Arvioidessaan myytyjen huumausaineiden yksikköhintaa käräjäoikeus oli ottanut arvion perustaksi vastaajien kertomusten

ohella huumausaineiden myyntihinnoista katukaupassa yleisesti tiedossa olleet seikat, amfetamiinin ainakin osittain erittäin vahvan pitoisuuden ja sen tosiseikan, että jokaisen eri myyntiportaan myyjä otti oman osuutensa myynnistä saatavasta voitosta.

B oli hankkinut A:lta ja levittänyt edelleen 129 grammaa amfetamiinia. Käräjäoikeus hyväksyi B:n ostaman amfetamiinin laskennalliseksi hankintahinnan keskiarvoksi 20 euroa grammalta. B oli kertonut itse myyneensä amfetamiinia edelleen 30 euron grammahintaan. Huomioon ottaen B:n hankkiman amfetamiinin vaihteleva laatu, käräjäoikeus hyväksyi sen jälleenmyyntihinnan keskiarvoksi 25 euroa grammalta. Tällä perusteella B oli tuomittava menettämään valtiolle rikoksen tuottamana taloudellisena hyötynä yhteensä syyttäjän vaatimat 3.225 euroa, mistä määrästä korvausvastuun oli otava 2.580 euron osalta yhteisvastuullinen A:n kanssa.¹¹³

Tätä tulkintatapaa voitaneen perustella rikastumiskiellon painottamisella tulkinnessa. Menettämisseuraamuksen yhteisvastuullisuudella jokainen myyntiketjussa toiminut joutuu lähtökohtaisesti vastaamaan huumausaine-erän levittämisestä bruttohyötyperiaatteen mukaisesti, mutta samalla yhteisvastuullisuudella rajoitetaan menettämisseuraamuksen ulottuminen ainoastaan huumausaine-erän levittämisestä myyntiketjussa saatuun enimmäishyötyyn. Tulkintatapaa vastaan puhuvina seikkoina voitaneen pitää preventiivisiä ja kriminaalipoliittisia seikkoja. Myyntiketjussa ketjun yläpäässä toimivat ovat pääsääntöisesti osa jollain tavalla organisoitua, kansainvälistä järjestäytyntä rikollisuutta. Ketjun yläpäässä toiminnan vaikuttimena on useimmiten huomattavan taloudellisen hyödyn tavoittelu. Merkittävin taloudellinen hyöty myös kasautuu ketjun yläpään toimijoille. Tilanteita, joissa ketjun loppupään toimijat vastaavat yhteisvastuullisesti kaikesta siitä laskennallisesta hyödystä, joka tiettyyn huumausaineeseen ketjun aikana on liittynyt, voidaan nähdäkseni pitää kriminaalipoliittisesti epätarkoituksenmukaisena. Ketjun loppupään toimijoiden vaikuttimena on tyypillisesti oman käytön rahoittaminen ja pääsääntöisesti heille kertyy myyntiketjussa kaikkein vähiten todellista rikoshyötyä. Tulkintaa, jossa ketjun yläpään toimijat pystyvät siirtämään omaa vastuutaan yhteisvastuullisuuden muodossa ketjun alimmille toimijoille, ei voida pitää myöskään konfiskaatiodirektiivin tavoitteiden ja tarkoituksen mukaisena.

Rikoshyödyn määrittämistä on arvioitu vastaavalla tavalla myös seuraavissa hovioikeuden ratkaisuisa¹¹⁴.

HHO 24.11.2017 nro 17/147462 asiassa R 17/713: Tapauksessa A:n syyksi oli luettu 7.000 Subutex-tabletin maahantuonti ja edelleenmyynti. B:n ja C:n syyksi oli puolestaan luettu näiden 7.000 Subutex-tabletin myyminen ja levittäminen.

¹¹³ Tapauksessa B oli valittanut hovioikeuteen ja vaatinut muun ohella rikoshyötyvaatimuksen hylkäämistä. Valituksessa ei erityisesti ollut riitautettu rikoshyödyn laskentatapaa. Hovioikeus hyväksyi käräjäoikeuden ratkaisun rikoshyödyn osalta.

¹¹⁴ Useissa ratkaisuisa myyntiketjuun ja laskennalliseen kokonaishyötyyn liittyvää arviointia ei ole tehty lainkaan. Useissa tällaisissa tapauksissa kysymys on ollut siitä, ettei käräjäoikeuden ratkaisussa asia ole ollut arvioitavana, eikä kukaan ole myöskään valittanut ratkaisusta tältä osin. Näitä ratkaisuja ei ole tarkemmin esitelty kirjoituksessa. Tältä osin voidaan vain yleisesti todeta, että oikeuskäytäntö ei ole yhtenäistä eikä vakiintunutta tämän kysymyksen osalta.

Käräjäoikeus oli määrännyt yhtäältä A:n ja toisaalta B:n ja C:n menettämään rikoshyötyä valtiolle bruttohyötyperiaatteen mukaisesti, mistä hovioikeuden mukaan seurasi rikoshyödyn menettäminen useampikertaisena. Hovioikeus katsoi, että rikoshyödyn määrää laskettaessa oli pidettävä lähtökohtana samasta huumausaine-erästä saatujen kauppahintojen yhteismäärää, koska muussa tapauksessa rikoshyöty menetettäisiin moninkertaisena ja menettämisseuraamus olisi luonteeltaan rankaisullinen. Käsillä olevassa asiassa oli siten arvioitava, otettiinko aikaisemmasta teosta tuomittava rikoshyöty sellaisenaan huomioon. Asiassa oli toisin sanoen ratkaistava, miten rikoshyöty jakautuu A:n, B:n ja C:n välillä.

Hovioikeus katsoi, että oikeuskäytännön mukaisena lähtökohtana oli pidettävä, että huumausaineet maahan tuonut ja levittänyt A määrättäisiin bruttohyötyperiaatteen mukaiseen menettämisseuraamukseen. A olisi joka tapauksessa menettänyt hankkimansa huumausaine-erän hankintahinnan siinä tapauksessa, että hän olisi itse huolehtinut niiden myymisestä eteenpäin tai että huumausaineet olisi takavarikoitu A:lta. Siten rikoshyödyn määrää ei ollut A:n osalta arvioitava bruttohyötyperiaatteesta poikkeavasti sen perusteella, että maahantuotujen huumausaineiden edelleen myymisestä olivat huolehtineet B ja C.

Edelleen hovioikeus katsoi, että B ja C oli joka tapauksessa tuomittava menettämään heidän saamansa nettohyöty. B:n ja C:n osalta oli myös selvää, että huumausaineiden hankkimisesta aiheutuneet kustannukset olivat peräisin laittomasta toiminnasta ja siten lähtökohtaisesti vähennyskelvottomia. Toisaalta kustannusten vähennyskelvottomuus johtaisi rikoshyödyn useampikertaiseen menettämiseen. Hovioikeus totesi, ettei voitu pitää yleisesti perusteltuna, että huumausaineet maahantuoneeseen A:han nähden niin sanottuina alemman portaatan toimijoina olleet B ja C joutuisivat vastaamaan A:n rikoksestaan saamasta nettohyödystä. Muussa tapauksessa seurauksena olisi tilanne, jossa aina alemman portaatan toimija joutuisi ankarampaan konfiskaatiovastuuseen kuin ylempi taso, mitä ei voida pitää kriminaalipoliittisesti perusteltuna.

Hovioikeus piti nettohyötyperiaatteen soveltamista B:n ja C:n osalta bruttohyötyperiaatetta perustellumpana. B:n ja C:n rikoshyödystä tehtiin hankintahinnan suuruinen vähennys, eikä menettämisseuraamusta tuomittu yhteisvastuullisena A:n kanssa.

HHO 7.7.2017 nro 17/127333 asiassa R 16/2047: Tapauksessa oli selvitetty, että B oli myynyt tai välittänyt marihuanaa ja hasista. Riidatonta oli, että B:n myymät tai välittämät huumausaine-erät olivat olleet A:lta peräisin. B oli käräjäoikeudessa tuomittu yhteisvastuullisesti A:n kanssa menettämään samojen huumausaine-erien tuottama hyöty valtiolle.

Hovioikeus katsoi, että vaikka B oli itsenäisesti myynyt huumausaineita, hänen oli näytetty myyneen niitä ainoastaan A:n lukuun. Tähän nähden asiassa ei ollut perusteita tuomita B:tä yhteisvastuullisesti menettämään rikoshyötynä koko huumausaineen jälleenmyyntihintaa. A oli kertonut, että hän oli edellyttänyt saavansa B:lle myytäväksi antamastaan hasiksesta 14 euroa grammalta ja että B oli saanut myydä huumausaineen eteenpäin haluamaansa hintaan. Hasiksen ja marihuanan katukauppahinnaksi Vaasassa tuli muun selvityksen puuttuessa arvioida noin 20 euroa grammalta, jolloin B olisi saanut tuottoa huumausaineen myymisestä noin kuusi euroa grammalta. Hovioikeus arvioi B:n rikoksen tuottama hyödyn määräksi kuuden euron grammahinnalla yhteensä 2.400 euroa.

3.4.3 Hyödyn moninkertaisen menettämisen estäminen ja EU-oikeuden tulkintavaikutus

Kertautumisvähennyksen osalta on viime vuosina esitetty kysymys, onko konfiskaatiodirektiivi muuttanut oikeustilaa siten, että korkeimman oikeuden ratkaisusta KKO 2007:1 ilmenevää menettämisseuraamuksen kertaantumisen estämiseen liittyvää oikeusohjetta ei tulisi enää soveltaa. Korkein oikeus ei ole toistaiseksi antanut asiasta ennakkopäätöstä.

Edellä luvussa 2.2.3 tarkemmin selostetuin tavoin EU-oikeuden tulkintavaikutus edellyttää, että kansallinen tuomioistuin tulkitsee kansallista direktiivin täytäntöönpanemiseksi annettua tai muutoin siihen liittyvää kansallista lainsäädäntöä mahdollisimman pitkälti direktiivin sanamuodon ja tarkoituksen mukaisesti, jotta sillä tarkoitettu tulos saavutettaisiin.

Konfiskaatiodirektiivissä ei säännellä rikoksen tuottaman hyödyn laskentatapaa. Rikoshyödyn arviointiin vaikuttavia seikkoja tai hyödyn laskemistapaa ei ole tarkemmin käsitelty konfiskaatiodirektiivin johdanto-osassa. Unionin tuomioistuin ei ole antanut rikoshyödyn laskentatavan osalta ennakkoratkaisuja. Menettämisseuraamuksen kertaantumisen estämistä ei näin ollen voitane pitää konfiskaatiodirektiivin sanamuodon vastaisena.

Konfiskaatiodirektiivin tavoite ja tarkoitus vastaavat pitkälti sitä edeltäneen konfiskaatiopuitemääräyksen tarkoitusta. Konfiskaatiopuitemääräyksen tarkoitus ja sen tulkintavaikutus on ollut arvioitavana korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2007:1 ja edellä selostetussa korkeimman oikeuden julkaisemattomassa ratkaisussa 7.9.2016 nro 1797. Näissä ratkaisuissa menettämisseuraamuksen kertaantumisen estämistä ei ole pidetty konfiskaatiopuitemääräyksen tarkoituksen vastaisena.

Edelleen konfiskaatiodirektiivin tarkoituksen osalta on otettava huomioon, että konfiskaatiodirektiivi ei edellytä rikoshyödyn laskemista bruttohyötyperiaatteen mukaisesti. Konfiskaatiodirektiivin tarkoituksen mukaisena voidaan pitää sekä netto- että bruttohyötyperiaatteen mukaisesti laskettua rikoshyötyä. Konfiskaatiodirektiivin varsin yleisluontoisista tavoitteista ei nähdäkseni voida johtaa sellaista tulkintaa, että menettämisseuraamuksen kertaantumisen estäminen olisi vastoin konfiskaatiodirektiivin tarkoitusta.

Konfiskaatiodirektiivin kansallisen täytäntöönpanon yhteydessä muutettiin rikoshyödyn määritelmää siten, että rikoksen tuottaman hyödyn tuotto tai tuoton arvo sisällytettiin rikoshyödyn määritelmään. Toisinaan on esitetty, että määritelmän muutos yhdessä EU-oikeuden tulkintavaikutuksen kanssa johtaa siihen, ettei kertautumisvähennyksiä voida enää tehdä. Arvioitaessa sitä, onko uudella hyödyn määritelmällä vaikutusta menettämisseuraamuksen kertaantumisen estämiseen, voidaan helposti todeta, ettei ole. Laskettaessa rikoshyöty korkeimman oikeuden ratkaisujen KKO 2004:73 ja KKO 2007:1 mukaisesti bruttohyötyperiaatetta noudattaen rikoshyöty eli koko myyntihinta pitää jo sisällään rikoshyödyn tuoton. Tuotto eli nettohyötyperiaatteen mukainen myyntivoitto tuomitaan aina menetetyksi kertautumisvähennyksistä huolimatta.

Konfiskaatiodirektiivin kansallista täytäntöönpanoa koskevissa lain esitöissä¹¹⁵ korostetaan sitä, että lain tavoitteena on se, että rikoksesta tai rikollisesta toiminnasta peräisin oleva hyöty saadaan jatkossa entistä kattavammin tuomitukseksi valtiolle menetetyksi ja siten estetyksi nykyistä tehokkaammin rikoksista hyötyminen ja hyödyn käyttäminen uusien rikosten rahoittamiseen. Hyödyn moninkertaisen menettämisen estämisen ja toisaalta menettämisseuraamussääntelyn taustalla olevan tavoitteen estää rikoshyödyn sijoittaminen uusien rikosten tekemiseen voidaan katsoa vievän tulkinnaissa ainakin jossain määrin vastakkaisiin suuntiin.

Arvioitaessa sitä, edellyttääkö esitöissä esitetty tavoite luopumista hyödyn moninkertaisen menettämisen estämisestä, huomioon voidaan nähdäkseni ottaa seuraavat seikat. Lakiuudistuksen jälkeen kansallisessa laissa ei edelleenkään säädetä, kuinka rikoksen tuottama taloudellinen hyöty lasketaan, eikä rikoshyödyn arvioimista koskevaa sääntelyä ole muutettu. Laista tai sen esitöistä ei myöskään ilmene, että lakimuutoksella olisi ollut tarkoitus muuttaa sitä laista ja korkeimman oikeuden ratkaisusta KKO 2007:1 ilmenevää lähtökohtaa, että rikoksen tekijälleen tuottama hyöty voidaan tuomita menetetyksi vain yhteen kertaan. Esitöissä mainitusta tavoitteesta ei suoraan voida johtaa sellaista tulkintaa, että tavoitteella olisi tarkoitettu muuttaa nimenomaan hyödyn laskentatapaa.

Konfiskaatiodirektiivin ja siihen liittyneen kansallisen voimaannpanosääntelyn tultua voimaan 1.9.2016 lukien useissa tapauksissa on esitetty vaatimuksia rikoshyödyn tuomitsemisesta bruttohyötyperiaatteen mukaisesti laskettuna ilman kertautumisvähennyksen huomioon ottamista. Vaatimusten mukaan direktiivin perusteella rikoshyötyä oli myös alkuperäisen hyödyn sijaan tullut omaisuus ja omaisuuden tuotto, mikä tarkoitti, ettei kertautumisvähennyistä tullut tehdä vain sen vuoksi, että huumausaineiden myynnistä saadut varat oli sijoitettu uuteen huumausaine-erään. Lisäksi vaatimuksissa on vedottu konfiskaatiodirektiivin ja kansallisen voimaannpanosääntelyn tavoitteisiin.

Hovioikeuskäytännössä kansalliselle uudistukselle tai direktiivin tulkintavaikutukselle ei pääsääntöisesti ole annettu vaadittua tulkintavaikutusta rikoshyödyn laskemisessa.

HHO 31.12.2018 nro 18/157462 asiassa R 18/414: Syyttäjän valituksen johdosta asiassa oli kysymys siitä, velvoittiko 3.4.2016 voimaan tullut Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2014/42/EU tulkitsemaan rikoslain 10 luvun 2 §:ää eri tavalla kuin korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2007:1 ja tämän jälkeen vakiintuneessa oikeuskäytännössä oli tehty, ja oliko vastaajille tuomittua menettämisseuraamusta tästä syystä korotettava.

Hovioikeus totesi, että direktiivissä oli määritelty entistä tarkemmin hyödyn käsitettä. Direktiivissä ei sen sijaan ollut otettu kantaa rikoshyödyn erilaisiin laskutapoihin tai annettu velvoittavia määräyksiä siitä, miten menetettäväksi tuomittava rikoshyöty oli eri tilanteissa laskettava.

---

¹¹⁵ HE 4/2016 vp s. 25.

Hovioikeus kiinnitti huomiota myös siihen, että direktiivi oli pantu täytäntöön rikoslain 10 luvun muutoksella, joka oli tullut voimaan 1.9.2016 lailla 356/2016. Lainmuutosta koskevassa hallituksen esityksessä oli käyty menettämisseuraamuksia koskeva direktiivi artiklakohtaisesti läpi ja arvioitu, mitkä artikkelit edellyttivät lainsäädännön muuttamista (HE 4/2016 vp s. 7–25). Myöskään lainvalmistelutöissä ei ollut tuotu ilmi tarvetta muuttaa rikoshyödyn osalta vakiintuneesti oikeuskäytännössä käytettyjä laskentatapoja. Myös tämä seikka tuki hovioikeuden mukaan johtopäätöstä, ettei menettämisseuraamukseen liittyvän tulkinnan muuttamiseen direktiivin johdosta ollut aihetta.

Huumausainerikosten menettämisseuraamuksia koskevassa oikeuskäytännössä oli vakiintuneesti otettu huomioon hyödyn kertaantumisvaikutus. Hovioikeuden näkemyksen mukaan perusteena tälle oli erityisesti se, että lain mukaan rikoksen tekijälleen tuottama hyöty oli menetettävä vain yhteen kertaan. Euroopan unionissa tai kansallisella tasolla tehdyt lainsäädäntömuutokset eivät hovioikeuden näkemyksen mukaan antaneet aihetta arvioida menettämisseuraamuksen laskentatapaa tältä osin toisin kuin oikeuskäytännössä oli vakiintuneesti tehty.

HHO 21.12.2021 nro 21/155115 R 20/1440: Syyttäjän vastavalituksen johdosta asiassa oli muun ohella arvioitava, onko rikoksentekevälaineiden ja rikoshyödyn jäädyttämisestä ja menetetyksi tuomitsemisesta Euroopan unionissa annettu Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2014/42/EU (jäljempänä konfiskaatiodirektiivi) muuttanut oikeustilaa siten, että korkeimman oikeuden ratkaisusta KKO 2007:1 ilmenevää menettämisseuraamuksen kertaantumisen estämiseen liittyvää oikeusohjetta ei tulisi enää soveltaa.

Hovioikeus totesi, että konfiskaatiodirektiivi oli pantu täytäntöön Suomessa 1.9.2016 voimaan tulleella lailla 356/2016, jolla on muutettu muun ohella rikoksen tuottaman taloudellisen hyödyn menettämistä koskevaa rikoslain 10 luvun 2 §:ää. Aiemmin lainkohdan 1 momentissa ei ollut määritelty tarkemmin, mitä menetettäväksi tuomittavalla rikoksen tuottamalla taloudellisella hyödyllä tarkoitettiin. Lakiuudistuksen jälkeen 1 momentissa säädetään, että menetettäväksi oli tuomittava rikoksella välittömästi saatu omaisuus, sen sijaan tullut omaisuus, tuotto ja tuoton arvo sekä rikoksella saadun säästön arvo. Konfiskaatiodirektiivin täytäntöönpanoa koskevan lain esitöiden (HE 4/2016 vp s. 32) mukaan rikoksella saadun omaisuuden sijaan tullutta omaisuutta eli niin sanottua välillistä hyötyä voivat olla esimerkiksi rikoksella saaduilla varoilla ostetut asunto-osakeyhtiön osakkeet tai auto. Rikoshyödyn tuottoa voisi puolestaan olla esimerkiksi pankkitilin saatavalle maksettu korko tai osakkeen arvonnousu.

Hovioikeus totesi, että lakiuudistuksen jälkeen laissa ei edelleenkään säädetty, kuinka rikoksen tuottama taloudellinen hyöty lasketaan, eikä rikoshyödyn arvioimista koskevaa sääntelyä ollut muutettu. Laista tai sen esitöistä ei myöskään ilmennyt, että lakimuutoksella olisi ollut tarkoitus muuttaa sitä laista ja korkeimman oikeuden ratkaisusta KKO 2007:1 ilmenevää lähtökohtaa, että rikoksen tekijälleen tuottama hyöty voitiin tuomita menetetyksi vain yhteen kertaan.

Edellä esitetyin perustein hovioikeus katsoi, että rikoksen tuottamasta taloudellisesta hyödystä oli perusteltua tehdä vähennys menettämisseuraamuksen kertaantumisen estämiseksi.

Joissakin tapauksissa direktiiviä ja kansallisen sääntelyn tavoitteita on selostettu, mutta perustelujen perusteella on jäänyt epäselväksi, onko kertaantumisvähennys jätetty tekemättä direktiivin tulkintavaikutuksen ja kansallisen sääntelyn tavoitteiden vuoksi vai siitä syystä, ettei toiminnan rahoituksesta ole esitetty selvitystä.

HHO 7.7.2021 nro 21/130207 asiassa R 20/630: Ratkaisussa todettiin, että rikoshyöty-puitepäättös oli tullut osittain korvatuksi Euroopan parlamentin ja neuvoston menettämisseuraamuksia koskevalla direktiivillä 2014/42/EU (jäljempänä direktiivi). Nämä muutokset oli otettu huomioon rikoslain 10 luvun 1.9.2016 voimaan tulleissa tarkistuksissa. Laissa ei kuitenkaan edelleenkään säädetty, kuinka rikoksen tuottama taloudellinen hyöty laskettiin, eikä rikoshyödyn arvioimista koskevaa sääntelyä ollut muutettu. Direktiivin johdanto-osassa korostettiin taloudellista hyötyä rajat ylittävän järjestäytyneen rikollisuuden tärkeimpänä motiivina ja muun ohella pyrittiin rikoshyödyn käsitteen selventämiseen niin, että se kattaisi sekä rikollisesta toiminnasta suoraan saatavan hyödyn että kaikki välilliset etuudet. Direktiivin täytäntöönpanoa koskevissa lain esitöissä (HE 4/2016 vp s. 25) korostettiin sitä, että lain tavoitteena oli se, että rikoksesta tai rikollisesta toiminnasta peräisin oleva hyöty voitaisiin jatkossa saada tuomitukseksi valtiolle menetetyksi entistä kattavammin ja siten estää nykyistä tehokkaammin rikoksista hyötyminen ja hyödyn käyttäminen uusien rikosten rahoittamiseen. Esitöissä (s. 32) esitettiin myös, että hyödyn tuotto määriteltäisiin osaksi rikoshyötyä.

Hovioikeus totesi, että tapauksessa oli kysymys varsin laajasta huumausaineiden hankinnasta ja levittämisestä, jonka tarkoituksena oli ollut saada huomattavaa hyötyä. Huumausaineita oli saapunut maahan varsin lyhyin väliajoin (16.1.2019, 25.7.2019, 16.8.2019, 29.8.2019, 11.9.2019, 20.9.2019, 8.10.2019 ja 10.10.2019). Asiassa ei ollut esitetty mitään selvitystä siitä, millä hinnalla huumausainetta oli ostettu Espanjasta, mitä varoja ostamiseen oli käytetty eikä myöskään siitä, millä hinnalla sitä oli myyty tai välitetty edelleen. Hyödyn määrä oli siten käräjäoikeuden tekemin tavoin arvioitava.

Hovioikeus totesi, että rikoslain 10 luvun 2 §:n tavoitteena voitiin pitää muun muassa sen estämistä, että hyöty käytettiin uuden rikoksen tekemiseen. Vaikka ratkaisusta KKO 2007:1 ilmenevästi (kohta 16) menettämisseuraamuksen kertaautuminen oli pyrittävä estämään, oli siinä todettu myös se lähtökohta (kohta 13), jonka mukaan huumausaineen myyjä menetti rikoksen tuottamana hyötynä paitsi toiminnastaan saamansa myyntivoiton myös huumausaineiden hankintaan käyttämiensä varojen arvon. Tässä tapauksessa ei ollut esitetty mitään selvitystä siitä, miten uusien erien hankinta oli rahoitettu. Lähetysten saapumisajoista tai muista olosuhteista päätellen ei voitu pitää ilmeisenä, että aiemmista lähetyksistä saatuja tuottoja olisi käytetty uusien lähetysten hankintaan. Näistä syistä hovioikeus katsoi, että oli perusteltua määrätä kaikki rikoksen tuottama hyöty valtiolle menetetyksi ottamatta arvioissa huomioon hyödyn kertaantumiskeuhkujen estämiseksi käräjäoikeudessa tehtyä vähennystä.

3.5 Rikoshyötyseuraamuksen kohdentaminen

3.5.1 Rikoshyötyseuraamuksen kohdentamisesta korkeimman oikeuden ratkaisukäytännössä ja oikeuskirjallisuudessa

Rikoslain 10 luvun 2 §:n 3 momentin (356/2016) mukaan rikoshyödyn menettämiseen tuomitaan rikoksesta hyötynyt tekijä, osallinen tai se, jonka puolesta tai hyväksi rikos on tehty. Säännös vastaa aikaisempaa rikoslain 10 luvun 2 §:n 1 momenttia (875/2001).

Rikoslain 10 luvussa säädetään menettämisseuraamuksen yhteisvastuullisuudesta tilanteissa, joissa omaisuutta on siirtynyt vahingonkorvauksen tai menettämisseuraamuksen välttämistarkoituksessa niin sanotuille kolmansille tahoille. Näissä tilanteissa

rikoslain 10 luvun 2 §:n 5 momentin (356/2016) mukaan 3 ja 4 momenttien tarkoittamat samaa hyötyä koskevaan menettämisseuraamukseen tuomitut vastaavat siitä yhteisvastuullisesti. Yhteisvastuullisuus on kirjoitettu ehdottomaan muotoon.

Muissa tilanteissa rikoslain 10 luvussa ei ole säädetty yhteisvastuullisuudesta. Lähtökohtana on tuomita kukin vastaaja menettämisseuraamukseen sen mukaan, mitä tämä on tosiasiaa rikoksesta hyötynyt. Rikoslain 10 luvun kokonaisuudistuksen valmistelutöissä todettiin, että hyöty konfiskoidaan lähtökohtaisesti vain siltä, joka on todella hyötyä saanut. Jos rikoksesta on hyötynyt useampi henkilö, ensisijaisesti tuomittaisiin hyöty menetetyksi kultakin sen mukaan, mitä hän on rikoksesta tosiasiallisesti hyötynyt. Mikäli ei olisi selvitystä siitä, miten hyöty on jakautunut, voitaisiin hyöty tuomita menetetyksi yhteisvastuullisesti.¹¹⁶ Lakiin asiasta ei otettu tilanteiden moninaisuuden vuoksi sääntelyä ja asia jätettiin tuomioistuinten tapauskohtaiseen harkintaan.¹¹⁷

Viljasen mukaan menettämisseuraamuksen tuomitseminen nimenomaan hyötyä tosiasiallisesti saaneelle toteuttaa parhaiten turvaamistoimitavoitetta, johon ei kuulu varojen kerääminen valtiolle. Keskeisenä tavoitteena on rikoksen tekeminen kannattamattomaksi.¹¹⁸ Yhteisvastuullisuus ei voi perustua siihen, että se turvaa valtiolle rikoshyödyn suorittamisen. Konfiskaation tarkoitusta ei toteuta se, että joku vastaajista hyötyy rikoksesta sen kanssavastajan kustannuksella, joka kykenee rikoshyödyn korvaamaan.¹¹⁹ Kunkin saama rikoshyöty tuomitaan menetetyksi silloin, kun rikoshyödyn määrästä saadaan rikosasioissa riittävä selvitys tai rikoshyödyn määrä voidaan perustellusti arvioida. Näin vältetään menettämisseuraamuksen rankaisullinen vaikutus ja pitäydytään sen turvaamistoimiluonteessa.¹²⁰

Esimerkiksi ratkaisussa KKO 1992:119 (ään.) menettämisseuraamukseen tuomittiin vain rikoksesta tosiasiallisesti hyötynyt tekijä, vaikka itse teko oli toteutettu yhdessä.

Tapauksessa A ja B olivat yhdessä anastaneet Oy Alko Ab:ltä kaksi pulloa alkoholia, joiden arvo oli ollut yhteensä 154,50 markkaa. Rikoksen tuottama taloudellinen hyöty oli ollut 118,96 markkaa.

Korkein oikeus katsoi, että A oli nauttiessaan yksin anastetut juomat välttynyt niiden vähittäishintoihin sisältyviltä hovioikeuden mainitsemilta julkisilta maksuilta. Kun A oli siten rikoksellaan saanut näitä maksuja vastaavan taloudellisen hyödyn, hänen oli korvattava se valtiolle.

Korkein oikeus tuomitsi A:n yksin menettämisseuraamukseen.

Vähemmistöön jääneet katsoivat A:n ja B:n hyötynneen rikoksesta yhdessä ja olisivat tuominneet heidät yhteisvastuullisesti menettämään valtiolle rikoksen tuottamana taloudellisena hyötynä 118,96 markkaa.

---

¹¹⁶ HE 80/2000 vp s. 22.

¹¹⁷ Kukkonen 2016b s. 906–907 ja HE 80/2000 vp s. 21–22.

¹¹⁸ Viljanen 2007 s. 173.

¹¹⁹ Helsingin hovioikeuspiirin laatuhanke 2009 s. 18 ja Kukkonen 2016b s. 907.

¹²⁰ Kukkonen 2016b s. 907.

Yhteisvastuullisuus, lukuun ottamatta rikoslain 10 luvun 2 §:n 5 momentin tarkoittamia tilanteita, on ensisijaisesti sovellettavissa silloin, kun hyödyn jakautumisesta ei ole selvitystä. Raution mukaan tämä tulkintalinja on saanut alkunsa ratkaisusta KKO 1977 II 7, jossa aviopuolisot tuomittiin yhteisvastuullisesti menettämään salakuljettujen epäsideellisten julkaisujen myynnistä saatu rikoshyöty, kun hyöty oli tullut heille yhteisesti, eikä muuta ollut väitettykään. Raution mukaan yhteisvastuullisuutta puoltaa esimerkiksi se, että vastaajien varallisuuspiirit eivät tosiasiaassa ole toisistaan erossa ja yhtiöoikeudellisesti kysymys on samastustilanteesta.¹²¹

KKO 1995:99: Tapauksessa A ja B olivat yhdessä osakeyhtiön lukuun harjoittaneet lainvastaista toimintaa. A, joka oli ollut yhtiön toimitusjohtaja sekä hallituksen jäsen, oli ilmoituksensa mukaan omistanut yhtiön kaikki osakkeet. B, joka oli käytännössä enimmäkseen johtanut yhtiön toimintaa, oli ollut hallituksen puheenjohtaja. Korkein oikeus katsoi, että lainvastaisesta toiminnasta saatu taloudellinen hyöty oli näissä olosuhteissa tullut välittömästi myös puolisoille A ja B yhteisesti. Tämän vuoksi heidät oli yhteisvastuullisesti yhtiön kanssa tuomittava menettämään valtiolle rikoksen tuottama taloudellinen hyöty.

KKO 2018:14: Tapauksessa syyttäjä oli vaatinut, että A ja X Oy oli yhteisvastuullisesti velvoitettava korvaamaan valtiolle rikoksen tuottamana taloudellisena hyötynä erälle työntekijälle peruspalkan lisäksi maksamatta jääneet ylityökorvaukset.

Syyttäjä oli todennut yhteisvastuullisen korvausvelvollisuuden perustuvan siihen, että A oli X Oy:n toimitusjohtajana ja ainoana omistajana yhtiön ohella hyötynyt rikoksesta. Rikollisella menettelyllä saadun hyödyn seurauksena yhtiön voitonjako suurentui, mikä hyödytti A:ta. Tilanteessa, jossa yhtiön tulos olisi tappiollinen, oli tappion määrä pienentynyt hyödyn seurauksena.

Korkein oikeus totesi, että A:n syyksi luettu rikos oli tehty yhtiön toiminnassa A:n käytössä yhtiön toimeenpano- ja päätösvaltaa. Näin ollen A oli toiminut yhtiön puolesta ja sen lukuun. Yhtiön työntekijät olivat olleet työsuhteessa X Oy:öön ja yhtiö oli saanut hyväkseen heidän työpanoksensa. Mahdollinen hyöty työntekijöiden ylitoita ja lepoaikojen koskevien työturvallisuusmääräysten noudattamatta jättämisestä oli siten ensisijaisesti koitunut heidät työllistäneelle yhtiölle. Syyttäjä ei ollut esittänyt selvitystä siitä, että A itse olisi hyötynyt yhtiön toiminnassa tehdystä rikoksesta tai että A:n ja yhtiön varallisuuspiirit olisi tässä tapauksessa samastettava. Näin ollen A:ta ei voitu rikoslain 10 luvun 2 §:n nojalla tuomita menettämään sitä taloudellista hyötyä, jonka hänen rikollinen toimintansa yhtiön lukuun oli mahdollisesti yhtiölle tuottanut. Menettämisseuraamusta koskeva vaatimus A:han kohdistettuna oli siten jo tällä perusteella hylättävä.

Menettämisseuraamus kohdistetaan siihen tahoon, joka on saanut hyötyä rikoksesta. Jos rikos on tehty yhtiön toiminnassa, tapauksen tosiseikkojen perusteella on arvioitava, onko hyöty jäänyt yhtiölle vai siirtynyt sen puolesta toimineelle tekijälle tai jollekin muulle henkilölle.

---

¹²¹ Rautio 2006 s. 301–302. Ks. myös KKO 1990:7 ja KKO 1991:173.

3.5.2 Rikoshyötyseuraamuksen kohdentaminen huumausaineiden myyntiorganisaatioissa

Laajamittainen huumausainerikollisuus on tyypillisesti ainakin jossain määrin organisoitunutta. Organisoitumista voi tapahtua itsenäisten toimijoiden välillä tai useat toimijat voivat organisoitua toimimaan yhteiseen lukuun samassa organisaatioissa. Organisaation sisällä hyöty voi olla yhteistä tai jakautua muulla tavoin eri toimijoiden kesken.

Hierarkkinen organisaatio ja itsenäisten toimijoiden myyntiketju, jossa myyminen tapahtuu velaksi, voivat käytännössä vaikuttaa hyvin samankaltaisilta. Velkasuhteen perusteella myyntiketjun ylempi toimija saattaa saada sellaista määräysvaltaa alemman toimijaan, että alempien toimijoiden itsenäisyys on luonteeltaan ennemminkin näennäistä. Organisaatio eroaa kuitenkin itsenäisten toimijoiden myyntiketjusta tyypillisesti seuraavin tavoin. Ensinnäkin organisaatioissa levittämisen käytännön toteuttaja ei välttämättä sovi tai määrittele hintoja eikä muitakaan myymiseen keskeisesti liittyviä seikkoja itsenäisesti, vaan toimii saamiensa ohjeiden tai yhteisesti sovittujen ehtojen mukaan. Levittäjä ei myöskään yksin omista huumausainetta eikä vastaa eikä määrää siitä omistajan tavoin. Huumausaine on organisaation ja sen levittämisestä sovitaan organisaation tai sen ylätoimijoiden kanssa.

HHO 27.6.2019 nro 128376 asiassa R 17/750: Tapauksessa Suomeen oli tuotu neljässä eri lähetyksessä kerrallaan 100–280 kiloa hasista. Maahantuontiin oli osallistunut monitahoinen huumausaineiden salakuljetusorganisaatio, jossa eri henkilöillä oli ollut kullakin oma asemansa ja tehtävänsä. Selvitystä siitä, minkä verran hyötyä kukin rikosten toimeenpanoon osallistunut oli osuudestaan saanut, ei ollut esitetty. Hovioikeuden mukaan oli kuitenkin oletettavaa, että organisaatioissa merkittävässä ja määrävässä asemassa olevat henkilöt olivat saaneet rikoksista suurempaa hyötyä kuin organisaatioissa alemmalla tasolla olleet tekijät.

Yhden vastaajan osalta rikoshyödyn menettämiskaava oli perustunut syytöseen, jonka mukaan vastaaja olisi hänen syykseen luetun hasiksen levittämisen lisäksi syyllistynyt myös huumausaineen maahantuonnin järjestämiseen. Kun syyte oli käräjäoikeudessa hylätty maahantuonnin järjestämiseen osallistumisen osalta, menettämisseuraamus oli tuomittu käyttäen laskentaperusteena vastaajan levittämää hasiksen määrää. Käräjäoikeus oli katsonut vastaajan saaneen rikoshyötyä 7.200 euroa yhteisvastuullisesti ylemmän portaan toimijan kanssa.

Hovioikeus oli lukenut vastaajan syyksi kahden hasiskilon levittämisen. Syytteen teonkuvauksen mukaan vastaaja oli tilittänyt hasiksen myynnistä saadut varat ylemmän tason toimijalle. Asiassa ei ollut väitetty, että vastaaja olisi saanut huumausaineen välittämisestä erillistä palkkiota tai muuta taloudellista hyötyä. Näin ollen oli katsottava jääneen selvittämättä, että vastaaja olisi saanut rikoksesta taloudellista hyötyä, joka tulisi tuomita valtiolle menetetyksi. Menettämisseuraamusta koskeva vaatimus oli siten hylättävä.

Seuraavassa ratkaisussa ylemmille portaille tilitettyjä osuuksia myyntihinnoista ei otettu huomioon rikoshyötyä määritettäessä, vaikka vastaajat olivat sitä vaatineet.

HHO 13.4.2023 nro 114373 asiassa R 21/1054: Tapauksessa oli kysymys laajasta ja organisoidusta huumausaineiden maahantuonnista ja levityksestä. Maahantuonnista, toiminnan organisoinnista ja yhtenäisten toimintatapojen luomisesta olivat vastanneet kaksi vastaajaa. Useiden vastaajien katsottiin toimineen asiassa osana järjestäytyntä rikollisryhmää, mutta rikoksia ei ollut väitetty eikä katsottu tehdyn kokonaisuudessaan yhdessä eikä rikoshyöty ollut tullut yhteenliittymälle, vaan kullekin organisaation eri tasoilla toimineelle erikseen. Asiassa oli riidatonta, että rikoshyötyä oli tilitetty ylemmän tason toimijoille.

Käräjäoikeus ja hovioikeus katsoivat, ettei ylemmille tasoille tilitettyjä osuuksia rikoshyödystä tullut ottaa vähennyksenä huomioon. Käräjäoikeus ja hovioikeus tuomitsivat rikoshyödyn yhteisvastuullisena niiltä osin kuin rikoshyötyä oli tilitetty ylemmän tason toimijoille. Esimerkiksi kohdissa 12, 21, 35 ja 48 käräjäoikeus katsoi ylemmän tason toimijoiden saaneen tablettien maahantuonnista rikoshyötyä kertautumisvähennyksen jälkeen yhteensä 268.000 euroa. Seuraavalla tasolla toimineen tabletit vastaanottaneen ja levittämisen vastanneen tahon rikoshyödyn määrässä ei otettu huomioon hänen maahantuojille tilittämäänsä varoja, vaan hänen rikoshyötönsä määräksi kertautumisvähennyksen jälkeen katsottiin yhteensä 536.000 euroa, josta yhteisvastuullisena maahantuojien kanssa tuomittiin 268.000 euroa. Tältä osin asia ei ollut enää hovioikeuden arvioitavana. Hovioikeuden arvioitavana oli muutamia alemman tason vaatimuksia yhteisvastuullisuuden poistamisesta. Hovioikeus hyväksyi näiltä osin käräjäoikeuden ratkaisun ja pysytti yhteisvastuullisuuden.

Organisaatiossa myyjän palkkio huumausaineen levittämisestä voi olla kiinteä tai esimerkiksi prosenttiosuus saaduista myyntivoitoista. Tilanteissa, joissa huumausaineita myydään organisaation lukuun ja ainakin suuri osa myyntihinnoista tilitetään organisaatiolle, rikoshyötyä ei ole perusteltua tuomita kokonaisuudessaan myyjän vahingoksi, vaikka hän olisi tosiasiallisesti saanut myyntihinnat ensimmäisenä haltuunsa. Mikäli rikoshyödyn jakautumisesta on selvitys, myyjän saama rikoshyöty tulisi määrittää hänen todellisuudessa saamansa hyödyn perusteella. Näin tulisi menetellä silloinkin, kun muita organisaation jäseniä ei ole tavoitettu samaan oikeudenkäyntiin. Seuraavissa hovioikeuden ratkaisuissa rikoshyöty on määritetty todellisuudessa saadun hyödyn perusteella.

HHO 6.5.2022 nro 22/119180 asiassa R 21/1230: Tapauksessa syyttävä oli vaatinut, että vastaaja oli tuomittava menettämään valtiolle rikosten tuottamana taloudellisena hyötynä koko huumausaineen määrään perustuva myyntitulo, tiettyihin määriin saakka yhteisvastuullisesti asiassa aiemmin tuomittujen henkilöiden kanssa. Vastaajan mukaan hän oli saanut menettelystä palkkiota 500 euroa kohdassa 2 ja 700 euroa kohdassa 4. Muilta osin vastaaja oli kiistänyt vaatimuksen.

Tapauksessa hovioikeus hyväksyi käräjäoikeuden perustelut seuraavilta osin.

Vastaajan ja kanssavastaajan mukaan hän oli saanut huumausaineen luovutuksesta vain palkkion eikä siis koko luovutetun huumausaineen myyntituloa. Kertomusta tukivat osapuolten käymät WhatsApp-keskustelut. Kahden muun vastaajan kertomuksista oli ilmennyt edelleen, että huumausaineiden luovuttamisesta saadut rahat oli välittömästi kuljetettu takaisin Latviaan silloinkin, kun vastaaja oli ollut Suomessa. Nämä seikat tukivat käräjäoikeuden mukaan sitä johtopäätöstä, että vastaaja oli saanut toiminnastaan erillisen palkkion.

Vastaajan rooli oli ollut merkittävämpi kuin pelkän kuriirin rooli. Toisaalta kahden muun vastaajan kertomuksista oli ilmennyt, että huumausaineiden maahantuonnin järjestelyssä oli ollut vastaajaa korkeammalla tasolla oleva henkilö. Vastaajaa ei siten voida pitää maahantuonnin johtohenkilönä, jolle hyöty olennaisilta osin päätyisi. Asiassa ei ollut ilmennyt muitakaan seikkoja, joiden perusteella koko myyntitulon voitaisiin katsoa päätyneen vastaajan haltuun. Mainituilla perusteilla käräjäoikeus katsoi, että vastaajan saama hyöty oli perustunut hänen huumausainekauppajensa toteutumisesta saamaansa palkkioon.

Tapauksessa hovioikeus arvioi vastaajan saaman hyödyn määräksi kuusi prosenttia myyntitulojen määrästä.

Koska vastaajan oli katsottu saaneen erikseen oman palkkionsa jokaisesta maahantuonti-erästä eikä hän ollut hyötynyt koko kauppasumman verran, vaan loput rahat oli toimitettu Latviaan muille organisaatiossa häntä ylempänä oleville henkilöille, asiassa ei ollut perusteltua määrätä vastaajan saamaa rikoshyötyä yhteisvastuulliseksi muiden tuomittujen henkilöiden kanssa.

HHO 17.10.2018 nro 18/143843 asiassa R 18/623: Tapauksessa yksi vastaajista oli myynyt 5.370 ekstaasitablettia kahden muun vastaajan lukuun. Vastaaja oli tilittänyt kahdelle muulle vastaajalle myyntihinnasta yhdeksän euroa tabletilta. Vastaaja oli vaatinut, että hänet tuomitaan menettämään rikoshyötynä myyntihinnan ja yhdeksän euron välinen erotus.

Syyttäjä oli vastustanut vaatimusta ja todennut vastaajan toimineen yksituumaisesti huumausaine-erän maahantuojien ja muiden levittäjien kanssa. Hyöty oli tuomittava yhteisvastuullisena riippumatta siitä, miten rahat olivat tekijöiden välillä siirtyneet.

Käräjäoikeus oli tuominnut vastaajan suorittamaan valtiolle rikoksen tuottamana taloudellisena hyötynä yksin myyntihinnan ja yhdeksän euron välisen erotuksen ja lisäksi yhteisvastuullisesti kahden muun vastaajan kanssa yhdeksän euron osuuden.

Sen sijaan hovioikeus totesi, että hyöty konfiskoidaan lähtökohtaisesti vain siltä, joka oli todella hyötyä saanut. Jos rikoksesta oli hyötynyt useampi henkilö, ensisijaisesti tuomittiin hyöty menetetyksi kultakin sen mukaan, mitä hän oli rikoksesta tosiasiallisesti hyötynyt.

Asiassa oli riidatonta, että vastaaja oli luovuttanut ekstaasitablettien myynnistä saamista varoista rikoskumppaneilleen 53.883 euroa ja pitänyt loput itsellään. Näin ollen asiassa oli selvitetty, miten hyöty oli jakautunut rikoksesta hyötyneiden kesken. Merkitystä ei ollut sillä seikalla, että kaikki myynnistä saadut rahat olivat aluksi tulleet vastaajan haltuun.

Edellä lausutuilla perusteilla vastaaja oli vapautettava tuomitusta yhteisvastuullisesta menettämisseuraamuksesta.

4. Lopuksi

Rikoshyödyn määrittäminen huumausainerikoksissa on pääosin suhteellisen yksinkertaista ja vakiintunutta. Rikoshyötyä on lähtökohtaisesti huumausaineen myynnistä saatu myyntihinta sellaisenaan tai palkkio huumausainerikollisuuteen liittyvien tehtävien suorittamisesta. Sen sijaan omaan käyttöön menneen tai vastikkeetta eteenpäin luovutetun huumausaineen arvoa ei voida tuomita rikoshyötynä menetetyksi, vaikka huumausaine olisi saatu palkkiona. Vastaavasti huumausaineen kasvattamisen omaan käyttöön tai huumausaineen hankkimisen omaan käyttöön vastikkeetta ei voida arvioida tuottavan tekijälleen sellaista säästöä, joka olisi rikoshyötynä tuomittava valtiolle menetetyksi.

Mielenkiintoisimmat tulkinta- ja arviointitilanteet liittyvät hyödyn moninkertaisen menettämisen estämiseen ja menettämisseuraamuksen kohdentamiseen huumausaineen myyntiorganisaatiossa. Arvioitaessa yksittäisen vastaajan osalta hyödyn moninkertaisen menettämisen estämistä rikoshyöty määritetään pitkälti ratkaisussa KKO 2007:1 annetun oikeusohjeen mukaisesti. Konfiskaatiodirektiivi ja sen kansallinen täytäntöönpanosääntely ei ole muuttanut tulkintaa ja soveltamiskäytäntöä – joitakin yksittäisiä alioikeusratkaisuja lukuun ottamatta – hyödyn moninkertaisen menettämisen osalta.

Oikeuskäytännössä kertautumisvähennyksen tuomitsemisessa otetaan huomioon, millä varoilla vastaaja on huumausaineiden hankkimisen konkreettisesti rahoittanut. Mikäli huumausaineiden hankkimista ei ole rahoitettu tai ei ole ollut mahdollista rahoittaa edellisistä huumausainekaupoista saaduilla varoilla, kertautumisvähennystä ei ole tehty. Oikeuskäytännössä on jonkin verran hajontaa sen suhteen, edellytetäänkö vastaajan esittävän selvitystä toiminnan rahoituksesta vai katsotaanko arviointikynnyksen ratkaisussa KKO 2007:1 todetuin tavoin ylittyneen, kun syyttäjä tai vastaaja kumpikaan ei ole pystynyt esittämään rahoituksesta näyttöä.

Oikeuskäytännössä kertautumisvähennyksen suuruus lasketaan tai arvioidaan tapauskohtaisesti joko lähes nettohyötyperiaatteen mukaiseksi, noin 20–30 prosentin suuruiseksi tai ainoastaan myyntivoiton osuuden suuruiseksi. Kokonaisuudessaan voidaan todeta, että kertautumisvähennyksen suuruuden määrittäminen ei ole hovi- eikä alioikeuskäytännössä yhtenäistä. Lopputuloksista ilmenee rankaisu- ja rikastumiskieltojen erilainen painotus.

Arvioitaessa sitä, mitä laskentatapaa voidaan pitää perustelluimpana, huomiota tulee kuitenkin kiinnittää siihen, että lain, esitöiden ja korkeimman oikeuden ratkaisukäytännön perusteella kertautumisvähennys ei ole harkinnanvarainen ”etus”, vaan kysymys on siitä suhteellisen vahvasta lähtökohdasta, että rikoksen tuottama hyöty on tuomittava menetettäväksi vain yhteen kertaan. Jotta hyödyn moninkertainen menettäminen olisi täsmällisesti poissuljettavissa, tarvitaan selvitys hankinta- ja myyntihinnoista, ulkopuolisen rahoituksen osuudesta niin sanotun alkupanoksen lisäksi ja saatavien määrästä. Lähtökohta on myös selvä. Syyttäjällä on näyttötaakka siitä, ettei samaa hyötyä tuomita useaan kertaan menetettäväksi. Kertautumisvähennyksen har-

kinnan- ja arvionvaraisuus koskee ainoastaan hyödyn määrää niissä tilanteissa, kun edellä mainituista laskenta- ja määräytymisperusteista ei ole esitetty riittävää selvitystä tai se on vain vaikeuksien esitettävissä.

Tilanteissa, joissa on esitetty selvitys hankinta- ja myyntihinnoista sekä toiminnan rahoituksesta, kertautumisvähennys tulisi laskea ratkaisusta KKO 7.9.2016 nro 1797 asiassa R2015/47 ilmenevin tavoin. Mikäli kertautumisvähennyksen suuruus joudutaan arvioimaan, huomiota tulee mielestäni kiinnittää ensinnäkin siihen, millä tasolla ja missä roolissa vastaaja on toiminut, ja mikä on ollut toiminnan motivaatioperusta. Suurimmat myyntivoittomarginaalit ovat maahantuontia organisoivalla tasolla. Kun huumausaine siirtyy maahantuontiportaalta seuraavalle tasolle, myyntivoiton osuus selvästi pienenee. Tyypillisesti myyntivoiton osuus pienenee sitä mukaa mitä alemmaksi ketjussa edetään. Myyntivoiton osuuden ja alkupanoksen perusteella arvioituna muilla kuin maahantuontitasoilla kertautumisvähennyksen suuruuden tulisi olla keskimäärin 50–85 prosenttia yhteenlasketuista myyntihinnoista.

Ulkopuolisen rahoituksen osalta arvioinnissa keskeistä tulisi olla se, kuinka paljon toimintaan on laskennallisesti tarvittu ulkopuolista rahoitusta. Arvioinnissa tulisi kiinnittää huomiota esimerkiksi siihen, ovatko ensimmäisestä erästä saadut varat riittäneet seuraavan erän hankintaan vai onko siihen tarvittu ulkopuolista rahoitusta alkupanoksen lisäksi. Edelleen arvioinnissa tulisi kiinnittää huomiota siihen, onko toiminta jossain vaiheessa olennaisesti laajentunut, joitain eriä esimerkiksi takavarikoitu tai joistain huumausaine-eristä myyntihinnat jääneet saamatta, jolloin toimintaan on mahdollisesti tarvittu lisää ulkopuolista rahoitusta alkupanoksen lisäksi. Mikäli toimintaa on laskennallisesti rahoitettu koko ajan huumausainekaupasta saaduilla varoilla, eikä ulkopuolista rahoitusta ole alkupanoksen lisäksi tarvittu, näissäkin tilanteissa tulisi nähdäkseni noudattaa ratkaisusta KKO 7.9.2016 nro 1797 asiassa R2015/47 ilmenevää laskentatapaa. Tilanteissa, joissa ulkopuolisen rahoituksen osuus joudutaan arvioimaan, kertautumisvähennyksen suuruuden määrittämisessä ulkopuolisen rahoituksen osuutta enemmän painoarvoa tulisi kuitenkin nähdäkseni antaa sen arvioimiselle, missä vaiheessa myyntiketjua vastaaja on toiminut, missä roolissa ja mitkä ovat tavanomaiset myyntivoiton osuudet hänen asemassaan oleville henkilölle.

Huumausainetta myydään tyypillisesti joko myyntiketjussa itsenäisten toimijoiden välillä tai organisaatiossa yhteiseen lukuun tai jonkun toisen, ylemmässä asemassa olevan, lukuun. Myyntiketjussa rikoshyödyn määrittämisessä tulee ottaa huomioon tiettyyn huumausaine-erään liittyvä laskennallinen kokonaishyöty. Oikeudenkäynteissä laskennalliseen kokonaishyötyyn liittyvä ajattelu ei ole vakiintunut. Useissa tapauksissa tähän liittyviä väitteitä ei ole esitetty lainkaan eikä niitä myöskään viran puolesta ole otettu huomioon. Mikäli laskennallista kokonaishyötyä ei myyntiketjussa oteta lainkaan huomioon, muodostuu kokonaishyöty moninkertaiseksi huumausaineerään liittyvään todelliseen kokonaishyötyyn verrattuna.

Huumausaineen myyntiorganisaatiossa keskeinen kysymys ei niinkään liity rikoshyödyn laskemiseen vaan menettämisseuraamuksen kohdentamiseen. Perinteisesti rikoshyöty on tuomittu menetettäväksi yhteisvastuullisesti kaikkien organisaatioon

kuuluvien toimijoiden kesken. Toisaalta tilanteissa, joissa rikoshyödyn jakautumisesta on selvitys, rikoshyöty tulisi esitöiden mukaan tuomita menetettäväksi kultakin sen mukaan, mitä hän on rikoksesta todellisuudessa hyötynyt. Erityisesti hierarkkisissa organisaatioissa, joissa hyöty tyypillisesti kasautuu ylätason toimijoille, ei voida pitää perusteltuna lopputulosta, jossa ylätason toimijat pystyvät yhteisvastuullisuuden muodossa siirtämään vastuutaan alemman tason toimijoille.

Lähteet

Kirjallisuus ja virallislähteet

- Euroopan neuvosto: Selitysmuistio rikoksen tuottaman hyödyn rahanpesua, etsintää, takavarikkoa ja menetetyksi tuomitsemista koskevaan vuoden 1990 yleissopimukseen. European Treaty Series no. 141.
- Hallituksen esitys Eduskunnalle rikoslain täydentämisestä huumausainerikoksia koskevilla säännöksillä (HE 180/1992 vp).
- Hallituksen esitys Eduskunnalle menettämisseuraamuksia koskevan lainsäädännön uudistamiseksi (HE 80/2000 vp).
- Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi rikoslain 50 luvun muuttamisesta (HE 53/2006 vp).
- Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi vastavuoroisen tunnustamisen periaatteen soveltamisesta menetetyksi tuomitsemista koskeviin päätöksiin tehdyn puitepäätöksen lainsäädännön alaan kuuluvien säännösten kansallisesta täytäntöönpanosta ja puitepäätöksen soveltamisesta sekä eräksi siihen liittyviksi laeiksi (HE 47/2007 vp).
- Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi rikoslain 10 luvun sekä pakkokeinolain 6 ja 7 luvun muuttamisesta (HE 4/2016 vp).
- Helsingin hovioikeuspiiriin laatuhanke. Menettämisseuraamukset. Työryhmän raportti. Julkaistu 19.1.2009.
- Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä eduskunnalle laeiksi rikoslain 10 luvun sekä pakkokeinolain 6 ja 7 luvun muuttamisesta (LaVM 4/2016 vp).
- Lakivaliokunnan mietintö n:o 17 hallituksen esityksestä rikoslain täydentämisestä huumausainerikoksia koskevilla säännöksillä (LaVM 17/1993 vp).
- Korkka, Heli*: Liiketoimintarikoksen tuottaman hyödyn mittaaminen. Suomalainen Lakimiesyhdistys, Helsinki 2015.
- Kukkonen, Reima*: Rikoshyödyn menettäminen. Osa I – yleiset edellytykset, määrittely ja määrä. Defensor Legis 5/2016 s. 721–740. (2016a)
- Kukkonen, Reima*: Rikoshyödyn menettäminen. Osa II. Henkilöllinen ulottuvuus, yhteisvastuullisuus, suhde vahingonkorvaus- ja ennallistamisvelvoitteisiin. Defensor Legis 6/2016 s. 897–915. (2016b)
- Lavonen, Heli*: Konfiskaatiopuitepäätöksen tulkintavaikutus ja menetettäväksi tuomittavan rikoshyödyn määrittäminen. Lakimies 6/2011 s. 1215–1236.
- Melander, Sakari*: EU-rikosoikeus. 2., uudistettu painos. Alma Talent, Helsinki 2015.
- Melander, Sakari*: Kriminalisointiteoria – Rangaistavaksi säätämisen oikeudelliset rajoitukset. Suomalainen Lakimiesyhdistys, Helsinki 2008.
- Metsäpelto, Leena*: Oikeustapauskommentti KKO 2004:73. Teoksessa Timonen Pekka (toim.): KKO:n ratkaisut kommentein 2004:2. Alma Talent, Helsinki 2005.
- Rautio, Jaakko*: Hyötykonfiskaatiokanne. WSOYpro, Helsinki 2006.

Räty, Markku: Korkeimmasta oikeudesta. Hyödyn menettäminen huumausainerikoksissa ja KKO 2004:73. Defensor Legis 1/2005 s. 178–182.

Siro, Jukka: Huumausainerikokset. Edita Publishing Oy, Helsinki 2017.

Viljanen, Pekka: Konfiskaatio rikosoikeudellisena seuraamuksena. Edita Publishing Oy, Helsinki 2007.

Oikeuskäytäntö

Korkein oikeus

KKO 1990:7

KKO 1991:173

KKO 1992:119

KKO 1995:99

KKO 1995:181

KKO 1999:89

KKO 2002:60

KKO 2004:73

KKO 2005:71

KKO 2007:1

KKO 2011:61

KKO 2015:74

KKO 7.9.2016 nro 1797 R2015/47

KKO 2017:56

KKO 2018:14

KKO 2021:81

KKO 2022:53

Hovioikeus

Helsingin hovioikeus 22.2.2017 nro 17/107472 R 16/1889

Helsingin hovioikeus 7.7.2017 nro 17/127333 R 16/2047

Helsingin hovioikeus 24.11.2017 nro 17/147462 R 17/713

Helsingin hovioikeus 8.2.2018 nro 18/105343 R 17/1792

Helsingin hovioikeus 23.3.2018 nro 18/113289 R 17/1885

Helsingin hovioikeus 17.10.2018 nro 18/143843 R 18/623

Helsingin hovioikeus 31.12.2018 nro 18/157462 R 18/414

Helsingin hovioikeus 31.1.2019 nro 19/103608 R 18/230

Helsingin hovioikeus 14.6.2019 nro 19/127237 R 18/2140

Helsingin hovioikeus 27.6.2019 nro 128376 R 17/750

Helsingin hovioikeus 25.11.2019 nro 19/151596 R 19/729

Helsingin hovioikeus 16.10.2020 nro 20/138350 R 20/971

Helsingin hovioikeus 7.7.2021 nro 21/130207 R 20/630

Helsingin hovioikeus 21.12.2021 nro 21/155115 R 20/1440

Helsingin hovioikeus 6.5.2022 nro 22/119180 R 21/1230

Helsingin hovioikeus 3.6.2022 nro 22/123118 R 20/458

Helsingin hovioikeus 30.8.2022 nro 22/132613 R 21/1871

Helsingin hovioikeus 13.4.2023 nro 114373 R 21/1054

Mari Tikkala

Hätävarjelu oikeuskäytännössä

1. Johdanto

Tässä artikkelissa tarkoituksena on käsitellä vastuuvapausperusteisiin kuuluvan hätävarjelu edellytyksiä siihen vaikuttavan lainsäädännön ja lain esitöiden näkökulmasta ja erityisesti viimeaikaisten korkeimman oikeuden ratkaisujen ja vuosilta 2021–2022 kerättyjen hovioikeuksien oikeustapausten valossa. Tavoitteena on luoda kokonaiskuva yksityishenkilön oikeudesta voimankäyttöön hätävarjelutilanteessa ja esittää tätä koskevia sääntely- ja tulkintasuosituksia. Kirjoituksessa on tarkoitus siis selvittää käräjätuomarin näkökulmasta, mikä on hätävarjelu-oikeuden nykytulkinta ja tuottaa mahdollisesti sellaista tietoa, jota voidaan hyödyntää myöhemmin lainkäyttöön liittyvässä ratkaisuharkinnassa.

Kirjoitukseni on pääosin lainopillista eli oikeusdogmaattista tutkimusta. Oikeustapaukset koskevat nimenomaan yksityishenkilön hätävarjelu-oikeutta. Pyrin aineistooni kuuluvien viimeaikaisten korkeimman oikeuden ennakkopäätösten ja erilaisten viime vuosien hovioikeuksien ratkaisujen perusteella määrittämään hätävarjelua koskevan säännöksen sisältöä ja nykytilaa eli tulkintaa ja selvittämään ennakkopäätösten valossa, kuinka hätävarjelu rajoja pitäisi arvioida yksityishenkilön voimankäyttötilanteissa. Kirjoituksessa on tarkoitus selvittää, mistä elementeistä hätävarjelu-säännös muodostuu, millä tavalla hätävarjelu-säännökseen sisältyviä elementtejä on tulkittu viimeaikaisessa oikeuskäytännössä ja mitkä seikat arviointiin ovat vaikuttaneet. Tavoitteena on tutkia, mitä hätävarjelu-säännökseen sisältyvä vaatimus aloitetun tai välittömästi uhkaavan oikeudettoman hyökkäyksen torjumiseksi käsittää, ja erityisesti, mitä tarkoitetaan tarpeellisella puolustusteolla ja milloin tarpeelliseksi tulkittu puolustusteon katsotaan ylittäneen rajan siten, että kysymys on sen sijaan anteeksiannettavasta hätävarjelu liioittelusta. Tavoite on siten analysoida oikeustapausten avulla edellä mainittuja seikkoja ja etenkin hätävarjelu-säännökseen sisältyvää tarpeellisuus- ja puolustettavuusarviointia.

Kirjoituksessa siis tutkitaan hätävarjelu edellytysten tulkinnan kautta sitä, milloin hätävarjelu arvioidaan oikeuttamisperusteeksi ja milloin anteeksiantoperusteeksi, sekä pohditaan näiden tilanteiden rajanvetoa. Tarkoitus on myös alkuun lyhyesti käsitellä hätävarjelu-oikeuden rikosprosessuaalista puolta eli näytön arviointiin liittyviä seikkoja. Kirjoituksessa on myös useassa luvussa tarkoitus vertailla, mikä merkitys rikoslain yleisen osan uudistuksella on ollut hätävarjelukäytäntöön, eli millaisia vaikutuksia rikoslain yleisten oppien uudistuksella voidaan nähdä olleen oikeuskäytännössä tänä

päivänä verrattuna aikaan ennen uudistusta. Lisäksi kirjoituksessa käsitellään yksityishenkilön erehtymistä hätävarjelun käsilläolosta korkeimman oikeuden ja etenkin muuttaman hovioikeuden ratkaisun näkökulmasta. Myös silloin, kun viranomaisen toimenpiteen kohteena oleva aloittaa hyökkäyksen tehtävää suorittavan viranomaisen henkeä ja terveyttä vastaan, on käsillä hätävarjelutilanne. Tätä viranomaisten hätävarjeluoikeutta suhteessa niiden voimakeinojen käyttöön ei kuitenkaan käsitellä tässä artikkelissa, kuten ei myöskään yksityishenkilön hätävarjeluoikeutta laitonta virkatointia vastaan. Myös hätävarjelun suhde pakkotilan oikeuttamisperusteeseen on jätetty tämän artikkelin aiheajauksen ulkopuolelle.

2. Hätävarjelua koskevista korkeimman oikeuden ja hovioikeuksien ratkaisuista

Kaikki tässä artikkelissa käsiteltävät korkeimman oikeuden ja hovioikeuden ratkaisut koskevat siis yksityishenkilön voimakeinojen käyttöä. Korkein oikeus on antanut hätävarjelusta viisi ratkaisua rikoslain yleisten oppien uudistuksen jälkeen, viimeisimmän ratkaisun tammikuussa 2023. Lähes kaikissa korkeimman oikeuden ratkaisuissa on käytetty aseena veistä ja kysymys on ollut väkivaltilanteesta. Ratkaisut poikkeavat toisistaan muun muassa siten, että yksi niistä koskee parisuhdeväkivaltilannetta, toisessa on kysymys seksuaaliseen itsemääräämisoikeuteen puuttumisesta, kolmannessa toisen henkilön puolustamisesta ja neljännessä niin sanotusta yksi vastaan kolme-väkivaltilanteesta. Artikkelissa on tarkoitus keskittyä ensisijaisesti näihin viiteen korkeimman oikeuden ratkaisuun ja etenkin tähän viimeisimpään vuoden 2023 ennakkotapaukseen, jossa on ollut kysymys ampuma-aseen käytöstä tilanteessa, jossa hyökkääjä ei ollut vielä päässyt sisään asuntoon, ja teon katsomisesta sallituksi hätävarjeluksi. Vaikka korkeimman oikeuden ratkaisukäytäntöä hätävarjelusta voidaan todeta olevan jopa runsaasti verrattuna esimerkiksi pakkotilaan, on kuitenkin viimeaikaisimpia hovioikeuksien ratkaisuja perusteltua ottaa myös mukaan artikkeliin täydentävänä aineistona ottaen huomioon hätävarjelusäännökselle jätetty laaja kokonaisharkintaan perustuva tulkinta-ala. Lisäksi viimeaikaisesta hätävarjeluun liittyvästä näytön arvioinnista on mahdollista saada kattavampi kuva hovioikeuksien ratkaisujen kautta, koska hätävarjelutapaukset näyttävät keskittyvän alempiin tuomioistuimiin, joista hovioikeustasolla on runsaasti ratkaisuja.

Olen pyytänyt kustakin hovioikeudesta, että minulle toimitettaisiin sähköisesti kaikki vuosien 202–2022 aikana annetut hovioikeuksien tuomiot, joissa on mainittu käsite hätävarjelu. Tässä kirjoittelussa ei kuitenkaan ole mahdollisuutta käydä läpi kaikkia vuosien 2021–2022 hovioikeuksien hätävarjelua koskevia ratkaisuja. Kirjoittelman tarkoituksena ei ole luoda tilastollisesti yleistettävää tietoa, vaan sen sijaan tuoda esille, kuinka hätävarjelua vastuuvapausperusteena on käsitelty, ja määritellä erilaisten

tapausten valossa hätävarjelusäännöksen edellytyksiä¹. Vastaanotetusta aineistosta on myös saatavissa arvokasta tietoa näytön arvioinnissa ilmenneistä ongelmista ja siitä, millaisia oikeudellisia seuraamuksia hätävarjeluväitteestä on seurannut. Samalla voidaan tehdä myös joitain havaintoja siitä, millaisia ovat tuomioistuimiin päätyvät tapaukset, joissa vedotaan hätävarjeluun vastuuvapausperusteena, ottaen huomioon jatkokäsittelylupajärjestelmämme. Lähetettyjä ratkaisuja hovioikeuksista saapui yhteensä 179 ja määrät vaihtelivat hovioikeuksittain 14–57 tapauksen välillä. Olen tämän jälkeen rajannut pois ne tapaukset, joissa käsittely on hovioikeudessa rauennut tai jatkokäsittelylupaa ei ole myönnetty.

3. Hätävarjelun määrittely

”Ihmishenki ihmishenkeä vastassa” ja ”taistele tai pakene” kuvastaa lyhyesti ja ytimekkäästi hätävarjelun käsitettä kautta aikojen ja sopii vielä tänäkin päivänä määrittämään osuvasti hätävarjelun käsitteen tulkintaa. Oikeusjärjestyksessä on koko sen olemassaolon ajan uskottu yksilölle jonkinlainen oikeus hätävarjeluun.² Tämä perustuu ihmiselle syntyneeseen vaistomaiseen oikeuteen puolustaa itseään ja hänelle läheisiä henkilöitä hyökkäykseltä. Koska on ajateltu, että tätä sisäsyntyistä taipumusta ei ole mahdollisuutta kitkeä, on yhteiskunnan asetettava sallitulle hätävarjelulle tiukat rajat, jotta sitä on mahdollista kontrolloida. Ennen lainsäädännön kehittymistä nykyiseen laajuuteen hätävarjelun merkitys on ollut korostuneempi ja sillä on nähty olevan jonkinlainen pelotevaikutus hyökkääjää kohtaan. Hätävarjelun tarkoituksena ei kuitenkaan ole perinteisen käsityksen mukaan toimia rikoksia estävästi.³ Vaikka järjestäytyneessä yhteiskunnassa on lähtökohtana, että valtion viranomaiset huolehtivat järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämisestä, hätävarjelua koskevalle sääntelylle on edelleen nähty olevan tarvetta.⁴ Hätävarjelu-oikeus on nähty yhteiskunnassa välttämättömänä.⁵ Hyökkääjälle aiheutettava vahinko voidaan nähdä hintana, joka on maksettava oikeusjärjestyksen ylläpitämisestä. Hätävarjelu ei ole pelkästään itsepuolustusta vaan oikeuden puolustamista.⁶ Hätävarjelu tulee siis kysymykseen silloin, kun tiettyjen olosuhteiden vallitessa on oikeus käyttää puolustautumiseen keinoja, joiden käyttäminen ei muutoin ole sallittua.⁷ Hätävarjelu on yksityishenkilöiden käytettävissä oleva, oikeudettomia loukkauksia torjuva oikeussuojakeino, jonka varjolla ei ole oikeutta kostaa.⁸

---

¹ Lähdeluettelossa on mainittu vain ne tutkimusaineiston hovioikeuden ratkaisut, joihin tässä artikkelissa on viitattu.

² Ville A. Saarinen 2021 s. 3.

³ Tuovinen 1989 s. 450.

⁴ Melander 2016 s. 239.

⁵ Alanen 1925 s. 3.

⁶ Tuovinen 1989 s. 449–450.

⁷ Ruuskanen 2005 s. 5.

⁸ Backman 2005 s. 5.

4§

Hätävarjelu

Aloitetun tai välittömästi uhkaavan oikeudettoman hyökkäyksen torjumiseksi tarpeellinen puolustusteko on hätävarjeluna sallittu, jollei teko ilmeisesti ylitä sitä, mitä on pidettävä kokonaisuutena arvioiden puolustettavana, kun otetaan huomioon hyökkäyksen laatu ja voimakkuus, puolustautujan ja hyökkääjän henkilö sekä muut olosuhteet.

Jos puolustuksessa on ylitetty hätävarjelun rajat (hätävarjelun liioittelu), tekijä on kuitenkin rangaistusvastuusta vapaa, jos olosuhteet olivat sellaiset, ettei tekijältä kohuudella olisi voinut vaatia muunlaista suhtautumista, kun otetaan huomioon hyökkäyksen vaarallisuus ja yllätyksellisyys sekä tilanne muutenkin.

Edellä mainitusta hätävarjelusäännöksestä voidaan erottaa neljä vaatimusta. Hätävarjelusäännöksen soveltaminen edellyttää näiden kaikkien täyttymistä. Näitä ovat oikeudettoman hyökkäyksen vaatimus, hätävarjeluteon aikarajoja koskeva vaatimus, teon tarpeellisuutta koskeva vaatimus sekä teon puolustettavuutta koskeva vaatimus.⁹

3.1 Hätävarjelu oikeuttamis- ja anteeksiantoperusteena

Hätävarjelu voidaan jakaa kahteen eri perusteeseen, joilla on tuomioistuimen toiminnan ohjauksen näkökulmasta eri funktiot. Oikeuttamisperusteen käsillä ollessa samassa tilanteessa olevien voitaisiin jatkossakin suositella menettelevän samalla tavoin ja anteeksiantoperusteen käsillä ollessa taas toiselle samassa tilanteessa olevalle ei voida suositella, että hän toimisi samalla tavoin kuin tekijä, vaikka tekijä jää rankaisematta. Oikeuttamisperusteet kumoavat teon oikeudenvastaisuuden, anteeksiantoperusteet taas poistavat tekijän syyllisyyden. Jättäessään teon oikeuttamisperusteen nojalla rankaisematta tuomioistuin toteaa tekijän menettelleen oikein, kun taas anteeksiantoperusteen soveltuessa tekijä vain vapautetaan vastuusta, koska häneen ei voida kohdistaa syyllisyysmoitetta eli teko jää edelleen oikeusjärjestyksen vastaiseksi. Hän ”ei olisi voinut toimia toisin (vaikka olisi pitänyt)” eli teko on kyllä ymmärrettävä, mutta tämä ei merkitse, että se olisi hyväksyttävä, saati suositeltava.¹⁰ Oikeuttamisperuste sulkee pois myös kaikki rikokseen perustuvat seuraamukset. Anteeksiantoperusteen ollessa käsillä tekijä jää rankaisematta, mutta häneen voidaan kohdistaa muu rikoksen johdosta määrättävä seuraamus (esim. menettämisseuraamus). Oikeuttamisperusteen ja anteeksiantoperusteen ero osallisuustilanteessa näkyy siinä, että oikeuttamisperusteen käsillä ollessa vastuuvapaus koskee lähtökohtaisesti kaikkia, kun taas anteeksiantoperuste ulottaa vaikutuksensa vain sen henkilön vastuuseen, jota se koskee.¹¹

Tuomioistuimen tutkittavaksi tulevissa hätävarjelutapauksissa tuomarin on aloitettava hätävarjelun arviointi kysymällä, oliko kysymys hätävarjelutilanteesta eli ajalli-

⁹ Heino 2021 s. 256.

¹⁰ HE 44/2002 vp. s. 99.

¹¹ Rikoslaki 5 luku 7 §, HE 44/2002 vp s. 99–100.

sesti oikein määrittävällä tavalla oikeudettoman hyökkäyksen torjumisesta. Sen jälkeen arvioidaan, oliko hyökkäys lainkaan tarpeellista torjua puolustusteolla. Lopuksi selvitetään puolustautumisessa käytettyjen keinojen oikeasuhtaisuus eli kysymys käytettyjen keinojen puolustettavuudesta.¹² Tuomioistuimen tehtävänä on siten oikeuttamisperusteen osalta kysyä, onko puolustautuja tehnyt väärän valinnan ja anteeksiantoperusteen osalta, onko väärä valinta johtunut sen ymmärrettäväksi tekevästä subjektiivisista tuntemuksista. Mikäli edellä mainitut hätävarjelun rajat on ylitetty, mutta tuomioistuin päätyy siihen, että tekijältä ei olisi voinut kohtuudella vaatia muunlaista suhtautumista hätävarjelutilanteessa, on kysymys anteeksiantoperusteesta ja siten hätävarjelun liioittelusta, jota käsitellään myöhemmin luvussa 5.1.

3.2 Rikoslain yleisten oppien uudistus

Hätävarjelun määrittelyyn on vaikuttanut merkittävästi hätävarjelua koskevan sääntelyn päivittäminen osana rikoslain yleisten oppien uudistusta. Tässä yhteydessä uudessa säännöstössä edellä käsitellyt oikeuttamisperusteena pidettävä hätävarjelu ja anteeksiantoperusteena pidettävä hätävarjelun liioittelu erotettiin selvästi toisistaan.¹³ Rikosoikeuden yleiset opit uudistettiin 1.1.2004 voimaan tulleella lailla 13.6.2003/515. Vuoden 2004 alusta voimaan tulleella sääntelyllä siirryttiin aikaisemman oikeustilan tuntemasta ehdottomasta (absoluuttisesta) hätävarjeluoikeudesta etuvertailua edellyttävään (relatiiviseen) hätävarjeluoikeuteen. Oikeuskäytännössä ja -kirjallisuudessa oli jo absoluuttisen hätävarjeluoikeuden aikana kehitetty eräänlainen kohtuullisuusperiaate hätävarjelulla suojattavan ja uhrattavan intressin välille.¹⁴ Tämä tulkinta oli siten jo pitkälti syntynyt oikeuskäytännössä ja kirjallisuudessa eikä se tuonut merkittäviä uudistuksia vakiintuneeseen vastuuvapausperusteiden sisältöön.¹⁵

Aiempi puolustusteon välttämättömyyttä koskeva kriteeri muutettiin sääntelyn päivittämisen yhteydessä vaatimukseksi puolustusteon tarpeellisuudesta. Säännöksen sisältöön muutos ei juurikaan vaikuttanut, sillä jo entuudestaan oli voimassa ollut vaatimus, jonka mukaan hyökkäyksen torjumiseksi ei ollut sallittua turvautua ylimitoitettuihin voimakkeisiin puolustautumistarpeeseen nähden. Hyökkäyksen torjumiseksi ei tarpeelliseenkaan tekoon saa turvautua, mikäli sillä uhrattaisiin ilmeisesti arvokkaampi oikeushyvä kuin mitä sillä pelastettaisiin. Kysymys on siten etuvertailusta, jota kohtuullisen lopputuloksen katsottiin edellyttävän jo ennen lainmuutosta.¹⁶ Voidaan siis puhua niin sanotusta hätävarjeluoikeuden intressipunninnasta, jollaista nimitystä käytetään myös pakkotilan arvioinnin osalta. Toisaalta hätävarjelutilanteessa

---

¹² Tapani 2008 s. 883.

¹³ Majanen 2006 s. 387.

¹⁴ Matikkala 2000 s. 70.

¹⁵ HE 44/2002 vp s. 114.

¹⁶ He 44/2002 vp s. 112–116.

puolustautujalla on kuitenkin edelleen oikeus puolellaan, joten pakkotilaan rinnastetavasta intressivertailusta ei ole kysymys.¹⁷

Koska hätävarjelua ja hätävarjelun liioittelua koskeva säännös ei ole sisällöllisesti juurikaan muuttunut rikoslain yleisten oppien muutoksen myötä, voidaan kysyä, onko tulkinta eli oikeuskäytäntö tältä osin muuttunut? Tätä tullaan tarkastelemaan seuraavaksi hätävarjelusäännöksen edellytyksiä tulkittaessa.

4. Näytön arviointi hätävarjeluväitteen osalta

Näytön arviointi hätävarjeluväitteen osalta on oikeuskäytännössä vakiintunut ja perustuu oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 3 §:n 1 momenttiin, jonka mukaan rikosasiassa kantajan eli rangaistusta vaativan syyttäjän tai asianomistajan on näytettävä ne seikat, joihin hänen rangaistusvaatimuksensa perustuu. Pykälän 2 momentin mukaan tuomion, jossa vastaaja tuomitaan syylliseksi, edellytyksenä on, ettei vastaajan syyllisyydestä jää varteenotettavaa epäilyä.¹⁸ Syyttömyysolettama on yksi rikosprosessin merkittävimmistä periaatteista, joka myös ohjaa vahvasti näytön arviointia hätävarjeluväitteen osalta.¹⁹

Jotta tuomioistuin voi arvioida hätävarjelun käsilläoloa, on syytetyn saatettava hätävarjelutilanne tuomioistuimen tietoon. Tuomioistuin ei voi kuitenkaan käytännön ratkaisutilanteissa pitää tilannetta hätävarjeluna pelkästään sillä perusteella, että syytetty niin väittää. Rikoksesta epäillyn väite hätävarjelusta jää merkityksettömäksi, jollei se saa tukea tapauksen tosiseikoista. Mutta jos hätävarjeluväite ei ole epäuskottava, syyttäjän tai asianomistajan asiana on osoittaa, ettei kysymyksessä ollut hätävarjelutilanne.²⁰ Toisin sanoen, kun vastaaja väittää toimineensa hätävarjelutilanteessa, tuomioistuimen on vertailtava asiassa esitettyä muuta näyttöä vastaajan väittämästään hätävarjelutilanteesta kertomaan. Näyttöä arvioidaan paitsi kokonaisuutena myös todisteittain eriteltynä. Vastaajan väite hätävarjelusta voi tämän jälkeen menestyä, jos hänen kertomuksensa mukainen tapahtumienkulku on uskottava vaihtoehto syytteessä väitetyille tapahtumienkululle eli jos hätävarjelutilanteen käsilläoloa ei esitetyn todistelun perusteella voida riittävällä varmuudella sulkea pois.

Seuraavissa korkeimman oikeuden ratkaisuissa vastaaja on kyennyt esittämään selviä selvityksiä, että hänen kertomustaan on pidetty uskottavana ja hätävarjeluväite on hyväksytty, vaikkakin molemmissa ratkaisuissa teko on lopulta katsottu hätävarjelun liioitteluksi. Esimerkiksi ratkaisussa KKO 2016:97 vastaajan kertomusta tukivat lähinnä kirjallinen todistelu asiassa eli valokuvat, poliisin tekninen tutkinta ja televalvontatiedot sekä vastaajan kertomuksen johdonmukaisuus asian eri vaiheissa. Korkein oikeus on käynyt ratkaisun perusteluissa läpi näyttöä todisteittain eriteltynä.

¹⁷ HE 44/2002 vp s. 115.

¹⁸ KKO 2016:97 ja KKO 2019:22.

¹⁹ Ruuskanen 2005 s. 301.

²⁰ Backmann 2005 s. 9.

Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2016:97 on ollut kysymys tilanteesta, jossa A oli tappanut B:n lyömällä tätä veitsellä rintaan ja jossa A kertoi puolustaneensa itseään B:n yritettyä raiskata hänet. Korkein oikeus on todennut ratkaisun perusteluissa, että asiassa on yhtäältä esitetty näyttöä, joka on saattanut uskottavaksi A:n kertomuksen siitä, että hän oli iskenyt B:tä veitsellä torjuakseen tämän oikeudettoman hyökkäyksen. Asiassa on myös toisaalta esitetty näyttöä, joka on tukenut asianomistajien näkemystä siitä, ettei veitsenisku ole tapahtunut hätävarjeluun oikeuttavassa tilanteessa. Asianomistajien näkemystä on selvimmin tukenut se, ettei A ole kyennyt selittämään johdonmukaisella ja uskottavalla tavalla, mistä hän oli saanut käteensä veitsen, jolla hän löi B:tä. Korkein oikeus on perusteluissa todennut, että muille esitetyille väitteille asiassa on esitetty uskottava selitys, jonka valossa on mahdollista, että A:n kertomus tapahtumienkulusta on paikkansapitävä. Myös veitsen käsilläololle kyseisessä tilanteessa on kuitenkin katsottu olleen olemassa varteenotettavia selityksiä, jotka eivät ole sulkeneet pois sitä, että A kertomallaan tavalla käytti veistä puolustautumistarkoituksessa. Asiassa esitettyä näyttöä kokonaisuutena arvioiden korkein oikeus on käräjäoikeuden tavoin katsonut, ettei A:n kertomuksen mukaista tapahtumienkulkua ole voitu esitetyn todistelun perusteella riittävällä varmuudella sulkea pois, ja tapahtumienkulkua on siten arvioitu lähtökohtaisesti A:n kertomuksen perusteella.

Vastaavasti korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2020:88, jossa kysymys on ollut tilanteesta, jossa B oli pahoinpidelty puolisoaan A:ta ja heidän kahta 9–10-vuotiaasta lastaan sekä uhannut tappaa A:n, ja A oli tämän jälkeen lyönyt pitkäateräisellä veitsellä B:tä kahdesti selkään, on korkein oikeus perustanut näytön arvioinnin hätävarjelutilanteesta vastaaja A:n kertomuksen uskottavuudelle todeten, että vastaaja A:n kertomusta tapahtumajärjestyksestä ja tapahtumienkulusta itse puukotusta lukuun ottamatta on pidettävä luotettavana. Vastaaja A:n kertomuksen luotettavuutta hätävarjelutilanteesta ovat tukeneet todistajien kertomukset ja hätäkeskustallenteelta ilmenevät seikat. Tapahtumienkulkua on siten näiltä osin arvioitu oikeudellisesti vastaaja A:n kertomuksen perusteella ja teräaseella puolustautuminen on katsottu oikeutetuksi välittömän, vaarallisen ja voimakkaan hyökkäyksen torjumiseksi. Korkein oikeus on se-lostanut ratkaisun perusteluosassa laajasti tapahtumien kulkua.

Seuraavassa hovioikeuden ratkaisussa hätävarjeluväite on hylätty, koska asiassa on esitetty vastaajan kertomusta horjuttavaa näyttöä ja näin ollen vastaajan kertomusta hätävarjelutilanteesta ei ollut pidettävä uskottavana.

Rovaniemen HO 21.1.2022 (2022:102654, R 21/652): Kysymys on ollut tappelutilanteesta, jossa vastaaja A on kertonut puolustaneensa itseään lyöden B:tä teräaseella kaupan ulommaisten liukuovien kohdalla, kun B oli ollut ottamassa taskustaan puukkoa. Asiassa on esitetty todisteena valvontakameratallenne, josta on ollut havaittavissa, että B oli perääntynyt kaupan piha-alueella ja A oli tullut juoksuaskelin heti hänen peräänsä.

Näin ollen kaikki muu asiassa esitetty näyttö A:n kertomusta lukuun ottamatta oli tukenut sitä johtopäätöstä, että puukolla lyönnit olivat tapahtuneet kaupan piha-alueella,

jossa B:n A:han kohdistama pahoinpitely ei ollut enää jatkunut. Tähän nähden A:n menettelyssä ei ollut katsottu olleen kysymys hätävarjelusta, ja hovioikeus oli ratkaisun perusteluissa lisäksi todennut, että A olisi voinut poistua kaupan piha-alueelta. Edellä mainittu toteamus, että ”kaikki muu asiassa esitetty näyttö A:n kertomusta lukuun ottamatta” viittaisi vastaajan velvollisuuteen esittää väitettään tukevaa näyttöä. Lisäksi ratkaisevaa merkitystä hätävarjeluväitteen arvioinnin kannalta on nähtävästi annettu tapauksen olosuhteille eli sille, missä itse puukotus oli tapahtunut. Tästä voidaan tehdä se johtopäätös, että kaupan ulkopuolella olosuhteet eivät olleet enää olleet sellaiset, että kysymys olisi ollut hätävarjelutilanteesta.

Oikeuskäytäntö osoittaa, että arvioitaessa hätävarjeluväitteen uskottavuutta vastaajan kertomuksen uskottavuus ja erityisesti sen johdonmukaisuus teko-olosuhteista ovat merkittävässä roolissa. Kuten korkeimman oikeuden ratkaisusta KKO 2016:97 voidaan huomata, mikäli vastaajan kertomus on riittävän uskottava, se voi jopa lähes yksin riittää osoittamaan hätävarjelutilanteen olemassaolon, jopa sitä vastaan puhuvasta näytöstä huolimatta. Mikäli vastaaja kykenee kattavasti esittämään hätävarjeluväitteensä tueksi tapahtumainkulkua ja teon olosuhteita koskevaa selvitystä, vaikka itse tekoa koskeva selvitys ei olisikaan uskottavaa kuten edellä korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2020:88 on todettu, siirtyy todistustaakka syyttäjälle, ja tämän velvollisuutena on osoittaa, että vastaajan väite hätävarjelutilanteesta ei pidä paikkaansa. Tuomioistuimen tehtäväksi jää kokonaisarviointiin perustuen harkita, onko vastaajan kertomus uskottava ja olivatko olosuhteet sellaiset, että hätävarjelun kriteerit täyttyivät.²¹

5. Hätävarjelusäännöksen tulkinnasta

5.1 Aloitettu tai välittömästi uhkaava oikeudeton hyökkäys

Hyökkäyksen tulee olla aloitettu tai välittömästi uhkaava. Vanhassa laissa tämä on kuvattu sanoin ”aloitettu tai kohta päätä uhkaava”, jonka perusteella on selvää, että kysymyksessä on ainakin vaara jollekin oikeushyvälle.²² Hyökkäys on aloitettu tai välittömästi uhkaava, kun käsillä on välitön vaara suojattaville oikeushyville. Pelkkä uhkaus ei vielä riitä, jollei olosuhteiden perusteella ole pääteltävissä, että uhkausta ollaan välittömästi panemassa toimeen.²³ Ei myöskään edellytetä, että hyökkäys olisi edennyt rangaistavan yrityksen asteelle.²⁴ Siten jos rikos on edennyt yritysasteelle, voidaan yleensä puhua jo aloitetusta hyökkäyksestä. Näin ollen tulkinnallista apua hätävarjelutilanteen alkuhetken osalta on saatavissa rikoksen yrityksen alkupisteen

²¹ Ruuskanen 2005 s. 311.

²² Majanen 1979 s. 45.

²³ HE 44/2002 vp s. 116.

²⁴ Lappi-Seppälä – Melander 2022 s. 85.

määrittelystä.²⁵ Joskus rikoksen yrityksen ja sen täyttymisen välillä voi olla huomattava ajallinen ero. Yritys voi olla jo päättynyt, mutta seuraus ilmetä vasta myöhemmin. Tällöinkin voitaneen puhua aloitetusta hyökkäyksestä, mutta sen torjuminen tuskin on välttämätöntä.²⁶ Poikkeustapauksessa hyökkäys voidaan katsoa oikeudettomaksi, vaikka konkreettinen vaara ei olisi vielä käsilläkään. Tällainen tilanne voisi aktualisoitua tilanteessa, jossa ajoissa reagoiminen lievemmillä voimakeinoilla estäisi tilanteessa myöhemmin reagoimisen voimakkaammilla voimakeinoilla.

Seuraavassa Vaasan hovioikeuden ratkaisussa, vaikka henkilöllä oli ollut ase kädessä, ei kysymyksessä kuitenkaan katsottu olleen aseella uhkaaminen, mikä sinänsä voidaan nähdä melko poikkeuksellisenä tulkintana. Molemmat seuraavat hovioikeuden ratkaisut osoittavat sen, kuinka helposti tilanteessa puolustautujasta voi tulla rikollinen ja kuinka paljon tilanteessa vaaditaan puolustautujalta kykyä maltaa mielensä ja tunnistaa, milloin reagoiminen tilanteessa on hyväksyttävyyden rajoissa. Puolustautuminen täytyy ajoittaa siten, että hyökkäyksen torjuminen on sen todellinen tarkoitus. Puolustuksen aloittaminen etukäteen tulkitaan hyvin usein jo aloitteen tekemiseksi ja siten liialliseksi voimankäytöksi. Kuitenkaan niin sanottua ensimmäistä iskuja ei pitäisi joutua odottamaan, ja toisaalta liian pitkään jatkunut puolustautuminen ei sekään ole sallittua. Seuraavana on esimerkkinä kaksi hovioikeuden ratkaisua, joissa molemmissa on ollut käsillä uhkaavan tuntuinen tilanne ja joissa henkilö on reagoinut jäämättä odottamaan niin sanottua ensimmäistä iskuja. Seuraavat hovioikeuden ratkaisut havainnollistavat hyvin jo aloitetun tai välittömästi uhkaavan oikeudettoman hyökkäyksen rajanvedon haasteellisuuden, ja niistä voidaan tehdä se johtopäätös, että vasta suunnitelmallisen, tietoisien väkivallan, jolla on selkeä motiivi, voidaan nähdä näyttäytyvän puolustajalle vakavasti otettavana ja vakavana.

Vaasan HO 29.10.2021 (2021:145254, R 21/736): Hovioikeus on katsonut, että pelkkä aseiden pitäminen kädessä ja käskeminen poistumaan ilman muita hyökkäystä tarkoittavia toimenpiteitä ei ole oikeudeton hyökkäys tai sillä uhkaaminen. A:n ei ollut osoitettu ampuneen aseella taikka konkreettisesti uhanneen ampumisella. Todistaja oli esitutkinnassa kertonut A:n osoittaneen B:tä jalkoihin ja kysyneen ”kumpaan jalkaan minä ammun”. Todistaja oli hovioikeudessaakin pitänyt todennäköisenä, että aseiden piippu oli ollut suunnattuna alaspäin. Tämä yksityiskohta aseiden asennosta erosi A:n kertomuksesta, jonka mukaan aseiden piippu oli ollut suunnattuna ylöspäin. A:n oli katsottu pitäneen aseita kädessään saadakseen tehostettua lausumaansa poistumiskäskyä tilanteessa, jossa B oli tullut paikalle vastoin nimenomaista kieltoa. Poistumiskäskyt eivät kuitenkaan olleet B:hen tehonneet, vaan hän oli lähestynyt A:ta, riuhtaissut aseiden tämän kädessä ja lyönyt kovalla voimalla aseiden perällä tätä päähän. Tilannetta kokonaisuutena arvostellen hovioikeus on katsonut, että B:llä ei ole ollut oikeutta menetellä tällä tavalla riippumatta siitä, onko aseiden piippu osoittanut ylös- vai alaspäin. Edelleen asiassa esitetty selvitys A:n C:lle lähettämästä viestistä, joka oli sisältänyt maininnan B:n sisältymisestä tappolistaan, ei myöskään ollut muuttanut arviointia toiseksi, koska sitä ei ollut pidettävä riittävän konkreettisenä uhkauksena ja se oli myös esitetty tilannetta aikaisemmin. Asiassa

²⁵ Majanen 2006 s. 389.

²⁶ Majanen 1979 s. 49.

oli myös näytetty, että B ei ollut lähtenyt A:n luokse tämän C:lle lähettämien viestien vuoksi ja että A oli nimenomaan kieltänyt B:tä tulemasta.

Rovaniemen HO 30.3.2021 (2021:113927, R 20/661): Kysymys on ollut tilanteesta, jossa A on tullut koputtamaan myöhään illalla naapurinsa oveen, jolloin siellä vieraana ollut B on mennyt avaamaan sen. A on halunnut tulla sisälle keskustelemaan naapurinsa kanssa, jolloin B on ilmoittanut, että asunnon omistaja ei ollut kotona ja B ei aio keskustella ennestään tuntemattoman A:n kanssa mistään asiasta. Tällöin A on kutsunut kaksi ystäväänsä paikalle ja todennut, että asiasta tulee kyllä keskustella. Tämän jälkeen B on lyönyt A:ta veitsellä kaulaan. Hovioikeus on katsonut kuten käräjäoikeus, että A tai hänen ystävänsä eivät olleet tilanteessa varustautuneet astaloilla tai naamioituneet. Hovioikeus on kuitenkin todennut, että tilanne on ollut yllättävä ja B on voinut tuntea olonsa uhatuksi ottaen huomioon tilanteen ajankohdan ja sen, että A on pyytänyt kaksi ystäväänsä mukaan tilanteeseen. A tai hänen ystävänsä eivät olleet kuitenkaan käyttäytyneet tilanteessa uhkaavasti. Kun lisäksi on otettu huomioon, että B on sekä esitutkinnassa että hovioikeudessa kertonut lyöneensä veitsellä A:ta ennakoita, koska oli vaikuttanut siltä, että A oli pyrkinyt tulemaan asuntoon sisälle, hovioikeus on katsonut, että tilanne ei ollut edennyt siihen asti, että kysymys olisi voitu arvioida olevan aloitettu tai välittömästi uhkaavasta oikeudettomasta hyökkäyksestä. Näin ollen asiassa ei ole ollut kysymys hätävarjelutilanteesta tai sen liioittelusta.

Hätävarjelutilanteelle voidaan asettaa aloitus- ja päättymispisteet, ja näistä aloituspiste ilmenee suoraan laista. Oikeus hätävarjeluun kestää niin kauan kuin hyökkäys jatkuu tai hyökkääjän käyttäytymisestä voidaan päätellä, että uusi oikeudenloukkaus uhkaa. Henkeen ja terveyteen kohdistuvien rikosten hyökkäyksen on katsottu päättyvän, kun vastustaja on tehty vaarattomaksi, lähtenyt pakoon tai muuten lopullisesti luopunut hyökkäyksestään.²⁷ Niin kauan kun suojeltavaan oikeushyvään kohdistuu välitön vaara, voidaan hyökkäyksen katsoa jatkuvan, eivätkä tauot esimerkiksi väkivallan käytössä automaattisesti tarkoita hyökkäyksen päättymistä. Ennen rikoslain kokonaisuudistustakin tulkinta oli selkeä sen suhteen, että ruumiillista koskemattomuutta vastaan kohdistetun hyökkäyksen katsottiin voivan vielä jatkua tunnusmerkistön täyttymisen jälkeen uusina samantapaisina hyökkäyksinä aina siihen saakka, kunnes joko hyökkääjä kokonaan lopetti tai saatiin lopettamaan hyökkäyksensä.²⁸ Tulkinta ei tämän suhteen ole siten muuttunut.

Jatkuvien rikosten osalta hyökkäys kestää niin pitkään kuin oikeudenvastainen tila jatkuu. Vapaudenriistotapauksissa oikeus hätävarjeluun kestää niin kauan kuin vapaudenriisto kestää tai vastaavasti kotirauhaa koskevissa rikoksissa niin kauan kuin kotirauhaa häiritään.²⁹ Omaisuuteen kohdistuvien hyökkäysten osalta hätävarjeluoikeuden on katsottu lakkaavan, kun hyökkääjä on saanut omaisuuden ”häiriöttömään hallintaansa”. Tämän jälkeinkin takaisinotto voi olla mahdollista erillisen itseapua

²⁷ Nuutila 1997 s. 286. Ks. myös esim. KKO 1994:2.

²⁸ Majanen 1979 s. 49.

²⁹ Majanen 1979 s. 42.

koskevan oikeuden nojalla.³⁰ Omaisuuteen kohdistuvien rikosten osalta hätävarjelun päättymispisteen voidaan siten nähdä olevan selkeämpi. Mikäli jää epäselväksi, milloin hyökkäys on päättynyt eli milloin hyökkääjä on tehty vaarattomaksi, tulisi näytön arvioinnissa valita puolustautujalle edullisempi tilanteen tulkinta *in dubio pro reo*-periaatteen mukaan.³¹

Korkein oikeus on arvioinut hätävarjelutilanteen aikarajoja ratkaisussaan KKO 2013:60, jossa väkivallan uhan ei katsottu olleen tilanteessa ohitse ja puolustautumisen katsottiin edelleen olleen tarpeen, eli suojeltavaan oikeushyvään kohdistuva välitön vaara ei tausta huolimatta ollut päättynyt.

KKO 2013:60 (hätävarjelu, hätävarjelun liioittelu, pahoinpity): Kysymys on ollut tilanteesta, jossa A on aloittanut oikeudettoman hyökkäyksen C:tä kohtaan. B on ryhtynyt lyömään A:ta veitsellä siinä vaiheessa, kun C:n hengitys on ollut A:n kuristusotteen johdosta salpaantuneena. B:n käsitystä siitä, että C on ollut tuossa tilanteessa vakavassa hengen ja terveyden vaarassa, on voitu pitää perusteltuna. Korkein oikeus on katsonut, että B:n A:han kohdistamat osin kovatkin veitseniskut ovat olleet tarpeellisia A:n hyökkäyksen torjumiseksi. Siten B ei ole ryhtyessään lyömään A:ta ylittänyt sallitun puolustusteen rajoja. B on toiminut tässä tilanteessa hätävarjelussa ja hänen tekonsa on siis tältä osin ollut oikeutettu. Arvioitavaksi on jäänyt B:n menettelyn puolustettavuus sen jälkeen, kun A oli lopettanut C:n kuristamisen. A:n tunkeutuminen asuntoon ja käyttäytyminen siellä on ollut väkivaltaista. Suullisessa käsittelyssä tehtyjen havaintojen mukaan A on huomattavasti B:tä ja C:tä rotevampi. A:lle aiheutuneet pisto- ja viiltohaavat eivät olleet olleet niin vakavia, että hän olisi niiden johdosta tullut silmin nähden toimintakyvyttömäksi, ja hän oli pyrkinytkin siirtymään asunnon ulko-ovelle, kertomansa mukaan paetakseen. C puolestaan on estänyt oven aukaisemisen, jotta sen taakse tullut mies ei olisi päässyt A:n avuksi häntä ja B:tä pahoinpitelemään. Asunnon haltijoiden pelon ja C:n menettelyn on voitu katsoa olleen olosuhteet huomioon ottaen aiheellisia. Korkein oikeus on katsonut, että B on voinut perustellusti olla siinä käsityksessä, ettei väkivallan uhka ole ollut sanotussa tilanteessa ohitse ja että puolustautuminen on ollut edelleen tarpeen. Kysymys on siten ollut edelleen hätävarjelutilanteesta. Erikseen on puolustusteen sallittavuuden kannalta ollut vielä arvioitavana, onko veitsellä lyöminen tässä vaiheessa ollut enää oikeassa suhteessa havaittavaan vaaraan eli onko kysymys ollut hätävarjelun liioittelusta. B:n menettelyä on loppuvaiheiden osalta ollut perusteltua pitää anteeksiannettavana.

Ratkaisussa on otettu kantaa hätävarjelun ajallisiin puitteisiin ja siinä on kiinnitetty aikarajojen arvioinnissa huomiota siihen, että vaikka itse kuristustilanne on päättynyt, on väkivallan uhka ollut edelleen välitön siten, että hätävarjelutilanteen on katsottu olleen käsillä ja jatkuneen kuristustilanteen päättymisestä huolimatta. Hätävarjelun aikarajojen arvioinnissa painoarvoa on annettu A:n aiemmalle käyttäytymiselle eli asuntoon väkivalloin tunkeutumiselle, välittömästi aloitetulle henkeä ja terveyttä uhkaavalle hyökkäykselle ja hypoteettiselle mahdollisuudelle oven takana olevan miehen pääsemiseksi A:n avuksi tilanteeseen.

³⁰ Lappi-Seppälä – Melander 2022 s. 85.

³¹ Nuutila 1997 s. 287.

Korkein oikeus on ottanut kantaa hätävarjelutilanteen aikarajoihin myös seuraavassa ratkaisussa, jossa väkivallan ja sen uhan jatkumiseen keskeytyksettömästi on katsottu vaikuttaneen merkittävästi yhteisten lasten oleminen väkivallan uhan kohteena.

KKO 2020:88 (hätävarjelu, hätävarjelun liioittelu, tapon yritys): Vaikka A oli tapahtumienkulun aikana poistunut asunnosta hakemaan tuloksetta naapurista apua, oikeudeton hyökkäys ei ollut päättynyt ottaen huomioon, että B oli ollut asunnossa pahoinpitelemiensä heidän 10- ja 9-vuotiaiden lastensa sekä 2-vuotiaan lapsensa kanssa, joka oli ollut B:n sylissä aiemmin, puolisoiden kiistellessä veitsen hallinnasta. A on tässä tilanteessa voinut pitää lapsiin kohdistuvan väkivallan uhkaa yhä ajankohtaisena. A on ollut asunnosta poissa enintään muutamia minuutteja. A:n lähtiessä naapurista takaisin kotiin B oli ollut häntä asunnon ulkopuolella puolimatassa vastassa. Väkivalta ja sen uhka on myös jatkunut välittömästi A:n asuntoon palaamisen jälkeen, minkä takia B:n ei voida katsoa luopuneen teostaan. Korkein oikeus katsoo siten, että hätävarjelutilanne on alkanut heti A:n saavuttua töistä kotiin, jatkunut keskeytyksettömästi ja päättynyt A:n lyötyä B:tä veitsellä.

Molemmista edellä mainituista korkeimman oikeuden ratkaisusta ilmenee tulkinta, jonka mukaan hyökkäyksen on katsottava jatkuvan niin kauan kuin hyökkäyksen uudistamisen tai vahingon lisäämisen mahdollisuus on olemassa.³² Näin ollen myös pelkkä vahingon lisäämisen mahdollisuuden olemassaolo, josta korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2013:60 voidaan katsoa olleen kysymys, voi riittää hätävarjelutilanteen ajallisen ulottuvuuden jatkumiselle. Kuten *Majanen* on väitöskirjassaan todennut, täsmällisiä rajoja hyökkäyksen kohta päätä uhkaavuudelle ei ole esitettävissä. Ratkaisu jää riippumaan yksittäisistä tapauksista; kuitenkin uhan ja sen konkreettisen toteuttamisen pitää muodostaa käytännöllisesti katsoen yhtenäinen ajallinen ja asiallinen kokonaisuus.³³ Edellä mainituista korkeimman oikeuden ratkaisuista on siten havaittavissa, että tulkinta tältä osin vastaa hyvin aiempaa tulkintaa hätävarjelutilanteen aikarajoista ja uhka ja sen konkreettinen toteutuminen tilanteessa näyttäisivät muodostavan molemmissa ratkaisuissa yhtenäisen ajallisen kokonaisuuden. Nähdäkseni puolustuksellisten aikarajojen ylittyminen on sinänsä harvinaista, mikä näkyy korkeimman oikeuden viimeaikaisessa ratkaisukäytännössä, jossa hyökkäyksen päättymiseen ei ole suhtauduttu kovinkaan tiukkarajaisesti.³⁴

Vakiintuneen tulkinnan mukaan hätävarjelu on sallittua oikeudetonta hyökkäystä vastaan. Oikeudettomalta hyökkäykseltä vaaditaan eräänlaista intensiivisyyttä ja konkreettisuutta, kuten käden ylös nostamista lyöntiasentoon.³⁵ Hyökkäyksen tulee olla toimintaa, joka on omiaan aiheuttamaan vahinkoa tietylle oikeushyväille ja konkreet-

³² Terenius 2007 s. 202.

³³ Majanen 1979 s. 50.

³⁴ KKO 2020:88 kohta 26 ja KKO 2013:60 kohta 22.

³⁵ Rovaniemen HO 5.11.2021 (2021:146833, R 21/626): A on aloittanut hyökkäyksen B:tä kohtaan nostamalla molemmat nyrkit pystyasentoon ja ainakin yrittämällä lyödä B:tä.

tisesti uhkaa suojeltavaa oikeushyvää.³⁶ Oikeudettomana hyökkäyksenä ei siten voida pitää kaikkia toisen ruumiilliseen koskemattomuuteen puuttuvia tekoja.³⁷

Siihen, voidaanko henkilön käden heilautus tilanteessa tulkita aloitetuksi oikeudettomaksi hyökkäykseksi säännöksen tarkoittamalla tavalla, vaikuttaa kuitenkin hyvin moni seikka, sillä arviointi on usean yksittäisen seikan vaikutusta koskevaa kokonaisarviointia. Seuraavasta Rovaniemen hovioikeuden ratkaisusta ilmenee, kuinka näytöllisesti herkkää yhden käden heilautuksen arvioiminen konkreettisena uhkana suojeltavalle oikeushyväälle voi olla.

Rovaniemen HO 30.9.2021 (2021:140462, R 21/240): Kysymys on ollut tilanteesta, jossa 16-vuotias sijaishuollossa oleva A ei ollut noudattanut laitoksen sääntöjä. Laitoksessa työskentelevä B oli ensin sanallisesti kehottanut A:ta palaamaan laitoksen alueelle, ja koska A ei ollut suhtautunut tähän myönteisesti, oli B kädellä ohjannut A:ta olkapäästä. Hovioikeuden enemmistö on katsonut A:n ja C:n hovioikeudessa sekä B:n esitutkinnassa pian tapahtuman jälkeen antamien kertomusten perusteella asiassa tulleen selvitetyn, että alkutilanteessa A on heilauttanut kättään päästäkseen irtaantumaan B:n otteesta. A ja B ovat olleet tässä vaiheessa toisiinsa nähden kyljittäin. Hovioikeus on katsonut, että esitetyissä olosuhteissa käden heilauttaminen ei ole oikeuttanut B:tä päättelemään, että hän joutuu A:n oikeudettoman hyökkäyksen kohteeksi. Näin ollen sellaista oikeudetonta hyökkäystä, jonka torjumiseksi A:n takaapäin kiinni ottaminen ja maahan kaatumisen jälkeen maassa kiinni pitäminen olisivat olleet hätävarjeluna sallittuja, ei ole ollut.

Eri mieltä ollut jäsen on katsonut kuten enemmistö, että asiassa on näytetty, että A:n heilauttaessa kättään A ja B ovat olleet toisiinsa nähden kyljittäin. Eri mieltä ollut jäsen on kuitenkin katsonut, että B:n esittämää vaihtoehtoista tapahtumienkulkua eli B:n kertomusta siitä, että A on kohdistanut lyönnin hänen päätänsä kohti, ei voida esitetyn näytön perusteella riittävällä varmuudella sulkea pois. B kertoman mukaan tilanne oli kehittänyt nopeasti ja B oli ollut alussa yksin tilanteessa kahden nuoren kanssa. Tällaisessa tilanteessa B:llä olisi ollut oikeus ottaa kiinni A:sta selän puolelta, kun kiinnipito on tapahtunut välittömästi torjutun lyönnin jälkeen. Asiassa ei siten ole voitu poissulkea riittävällä varmuudella sitä, että kysymys on ollut sallitusta hätävarjelusta.

Vaikka rikoslain hätävarjelusäännöksestä ei suoranaisesti käy ilmi, että säännös olisi tarkoitettu myös toisen henkilön oikeuksien puolustamiseen, käy lain esitöistä kuitenkin ilmi, että hätävarjelutilanteeseen kuuluvaa oikeutta saa käyttää hyökkäyksen kohteeksi joutuvan lisäksi muukin henkilö, mikä tulkinta ilmenee myös edellä korkeimman oikeuden ratkaisusta KKO 2013:60 ja Helsingin hovioikeuden ratkaisusta 21/124173.³⁸

Hätävarjelulla ei kuitenkaan voi puolustautua hätävarjelua vastaan, mikä tulkinta on pysynyt muuttumattomana oikeuskäytännössä.³⁹ Hätävarjeluteko ei ole edellä kuva-

³⁶ Ruuskanen 2005 s. 100.

³⁷ Hahto 2006 s. 416.

³⁸ HE 44/2002 vp s. 117, KKO 2013:60 ja Helsingin HO 2.6.2021 (2021:124173, R 20/680).

³⁹ Majanen 1979 s. 51, KKO 1969 II 98 ja KKO 1946 II 231.

tulla tavalla oikeudeton hyökkäys, jota vastaan alkuperäisen hyökkäyksen tekijä voisi puolustautua hätävarjeluteolla. Rikoslain 4 luvun 4 §:n 1 momentissa tarkoitettu hätävarjelu on oikeuttamisperuste, joten hätävarjelu poistaa puolustuksena tehdyn teon oikeudettomuuden, ja näin ollen käsillä ei ole oikeudeton hyökkäys.⁴⁰ Tämä on todettu myös hätävarjeluväitteen arvioinnin yhteydessä seuraavassa Helsingin hovioikeuden ratkaisussa.

Helsingin HO 15.4.2021 (2021:115694, R 20/1686): Kysymys on ollut tilanteesta, jossa A oli pahoinpidelty kihlattuun B:tä ja tämän pahoinpitelyn aikana B:n 11-vuotias lapsi C oli hyökännyt A:n kimppuun. A oli tarttunut C:tä kiinni ja heittänyt tämän seinää päin, ja tämän jälkeen kuristanut C:tä kaulasta molemmin käsin. Hätävarjeluväitteen osalta hovioikeus on hyväksynyt käräjäoikeuden johtopäätöksen, jonka mukaan A:n väite hätävarjelutilanteen olemassaolosta C:hen kohdistuneen väkivallan osalta ei saa tukea esitetystä näytöstä. Kuristaminen ei tekona ole puolustautumista varsinkaan, jos siihen on ryhdytty toistamiseen. Kuristaminen ei vallinneissa olosuhteissa ole ollut puolustautumista yllättävää oikeudetonta hyökkäystä vastaan. Lisäksi hovioikeus on katsonut, että C on uskottavasti kertonut käyttäneensä voimakeinoja A:ta vastaan keskeyttääkseen pahoinpitelyn, jonka A oli kohdistanut B:hen. Hovioikeus on todennut olevan selvää, että hätävarjeluoikeuteen perustuvaa tekoa vastaan ei saa käyttää hätävarjelua. Tältäkin kannalta arvioituna A:lla ei ole ollut oikeutta ryhtyä hätävarjelutekoon C:tä vastaan.

Otettaessa sen sijaan huomioon hätävarjeluun aikarajat, eli jos hätävarjelutekoon oikeutettu kohdistaa alkuperäiseen hyökkääjään uuden väkivallanteon, joka ei enää mahdu oikeutetun hätävarjeluteon sallittujen aikarajojen piiriin, alkuperäinen hyökkääjä voi sen sijaan tätä tekoa vastaan puolustautua hätävarjelulla.

Lähtökohtaisesti hyökkäyksenä pidetään aktiivista tekoa, ja myös ennen rikoslain yleisen osan uudistusta lainsäätäjät liitti hätävarjeluoikeuden yleensä tilanteisiin, joissa edellytettiin aktiivista toimintaa. Ennen rikoslain yleisen osan uudistusta rikoslain niukat perustelut eivät kuitenkaan tuoneet vastausta siihen kysymykseen, voitiinko laiminlyönti tulkita lain tarkoittamaksi hyökkäykseksi.⁴¹ Nykyisen lain esitöissä todetaan selkeästi, että myös henkilö, jolle on asetettu jokin toimimisvelvollisuus tilanteessa, voi laiminlyönnillään tämän velvollisuuden syyllistyä hyökkäykseen.⁴² Normaalisti hyökkäykseen liittyy hyökkääjän tahallinen vahingoittamistarkoitus, mutta myös tahaton toiminta voi oikeuttaa hätävarjeluuun, jos uhka on todellinen. Esitöiden mukaan ratkaisevaa on se, onko puolustautuja tahattoman hyökkäyksen tilanteessa tulkinnut tilanteen oikein, eli puolustautujan käsitystä tilanteesta pidetään merkityksellisenä.⁴³ Jos puolustautuja sen sijaan tulkitsee tilanteen virheellisesti hyökkäykseksi, on kyseisenkaltaista tilannetta varten olemassa erehdyssäännös, jota käsitellään myöhemmin luvussa 6.2.

⁴⁰ Melander 2016 s. 243.

⁴¹ Majanen 1979 s. 43.

⁴² HE 44/2002 vp s. 115.

⁴³ HE 44/2002 vp. s. 116.

Hyökkäykseltä ei edellytetä rangaistavuutta, vaan hätävarjeluteko on oikeutettu, vaikka hyökkääjältä puuttuisi niin sanottu syyllisyselementti. Sallittua on siten puolustautuminen myös syntyneen henkilön hyökkäyksiä vastaan.⁴⁴ Hätävarjelun rakentuminen aikaisemman absoluuttisen hätävarjeluoikeuden sijasta relatiiviselle hätävarjeluoikeudelle antaa aiempaa paremmat mahdollisuudet sosiaalieettisten rajoitusten huomioon ottamiseen.⁴⁵

Edellä selostetussa korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2013:60 oikeudeton hyökkäys on ollut A:n tunkeutuminen väkivalloin B:n ja C:n asuntoon sekä välittömästi alkanut C:hen kohdistuva pahoinpitely. Tämä korkeimman oikeuden ratkaisu on myös hyvä esimerkki painoarvon antamisesta puolustautujan arviolle tilanteesta, mitä on painotettu esitöissäänkin hätävarjeluväitteen yhtenä arviointiperusteena.

Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2013:60 on ollut kysymys aloitetusta oikeudettomasta hyökkäyksestä, joka on ollut pahoinpitely kohdistuen C:hen. Tuoreimmassa korkeimman oikeuden hätävarjelua koskevassa ratkaisussa KKO 2023:3 on myös katsottu olleen kysymys aloitetusta oikeudettomasta hyökkäyksestä, vaikka hyökkääjä ei ollut päässyt vielä sisään asuntoon eikä varsinaista fyysistä väkivaltaa oltu vielä tilanteessa kohdistamassa kehenkään.

KKO 2023:3 (hätävarjelu, hätävarjelun liioittelu, tapon yritys): B oli tullut yöllä päihtyneenä A:n kerrostaloasunnon edustalle mukanaan moottorisaha ja sorkkarauta ja uhanut sanallisesti toisessa kerroksessa sijainneen asunnon parvekkeella olleita A:ta ja tämän seurustelukumppania. A oli ampunut parvekkeelta haulikolla laukauksen B:n eteen asfalttiin, josta hauleja oli kimmonnut B:n alaraajoihin. B oli murtautunut kerrostalon porraskäytävään rikkomalla ulko-oven lasin sorkkaraudalla ja yrittänyt tunkeutua A:n asuntoon sahaamalla moottorisahalla aukon A:n asunnon oveen. Kun B oli kumartunut aukosta asunnon sisään ja yrittänyt avata asunnon oven sisäpuolelta, A oli ampunut B:tä kerran haulikolla olkapäähän.

Korkein oikeus on katsonut edellä selostetussa ratkaisussa, että silloin, kun A on ampunut B:tä, B on ollut tunkeutumassa A:n asuntoon oveen leikkaamansa reiän kautta moottorisahalla ja sorkkaraudalla varustautuneena, on kysymyksessä ollut hätävarjelusäännöksessä tarkoitettu jo aloitettu oikeudeton hyökkäys. Arviointiin voidaan katsoa myös vaikuttaneen jo aiemmat kerrostaloasunnon edustan tapahtumat ja B:n uhkaukset. Ratkaisussa on myös todettu, että välittömän väkivallan uhka on ollut tilanteessa ilmeinen, eli hyökkäys on arvioitu myös välittömästi uhkaavaksi ottaen huomioon, että tapauksen olosuhteiden perusteella on ollut jo pääteltävissä, että uhkausta ollaan välittömästi panemassa toimeen B:n ollessa tunkeutumassa moottorisahalla A:n asuntoon. Puolustustarve on olemassa jo silloin, kun hyökkääjän taholta on oikeudenloukkaus odotettavissa ja torjumistoimenpiteiden pidemmälle lykkääminen merkitsisi niiden onnistumisen vaaranalaiseksi saattamista.⁴⁶ Sen sijaan A:n ensimmäisen lau-

⁴⁴ Terenius 2007 s. 201.

⁴⁵ HE 44/2002 vp s. 116.

⁴⁶ Alanen 1925 s. 96.

kauksen parvekkeelta maahan koskevan arvioinnin osalta voidaan huomata, että pelkät suusanalliset uhkaukset, joita B oli tässä vaiheessa esittänyt, harvoin oikeuttavat minkäänlaisiin voimakeinoin hin hätävarjelutarkoituksessa.

Paitsi sille, että kysymys on oikeudettomasta hyökkäyksestä, on myös hyökkäyksen laadulle ja laajuudelle annettava merkitystä hätävarjeluväitteen arvioinnissa, eli esimerkiksi sille, kuinka voimakas, vaarallinen ja yllättävä hyökkäys on ollut. Nämä seikat on otettava huomioon puolustettavuusarvioinnissa, jota käsitellään jäljempänä luvussa 5.4.

Kysymys ei ole aloitetusta tai välittömästi uhkaavasta hyökkäyksestä hätävarjelusäännöksen tarkoittamassa mielessä, mikäli esimerkiksi välejä on lähdetty selvittämään yhteisymmärryksessä väkivaltaisesti.

Helsingin HO 5.5.2022 (2022:118589, R 20/2381): Kysymys on ollut A:n ja B:n yhteisymmärryksessä ravintolan ulkopuolella tapahtuneesta välienselvittelystä, joka on perustunut heidän aiempaan uhkaavaan kohtaamiseensa ja seurueidensa väliseen tappeluun, joilla ei katsottu olevan sellaista kytkeä nyt käsillä olevaan väkivaltilanteeseen, että sanotuilla olosuhteilla olisi ollut merkitystä hätävarjeluväitteen arvioinnissa. Välienselvittelyssä väkivalta oli ollut molemminpuolista, mutta A:lla oli ollut kädessään puukko. A:n ei ollut näytetty olleen varustautunut puukolla jo heti tappelun alkaessa, vaan puukko oli selvitetysti ollut A:lla vasta siitä lähtien, kun hän oli poiminut sen maasta. B oli jo omankin kertomuksensa mukaan tiennyt A:n varustautumisesta puukolla. Tästä huolimatta B oli toistuvasti koko tappelun ajan liikehtinyt kuin hyökäten A:ta kohti. Kummallakin olisi ollut lisäksi mahdollisuus poistua tilanteesta turvallisesti missä tahansa vaiheessa. Hovioikeus on katsonut A:n ja B:n siirtyneen tilanteen alussa yhteisymmärryksessä selvittämään välejään väkivaltaisesti, ja ettei kumpikaan heistä ollut missään vaiheessa toiminut hätävarjelussa.

Selkeästi välienselvittelyyn liittyvää hätävarjeluväitettä arvioitaessa on hovioikeus antanut merkitystä väkivallan laadulle eli sen tasapuolisuudelle ja muun muassa sille, oliko tappelutilanteeseen varustauduttu jo ennakolta aseella ja oliko toisella osapuolella ollut tietoa tästä aseesta tappelutilanteeseen lähdeittäessä, eli vastapuolen riskinotolle. Myös Itä-Suomen hovioikeus on todennut 4.7.2022 antamassaan ratkaisussa (2022:127828, R 22/449), että kysymyksessä on ollut molemminpuolinen tappelu, johon molemmat osapuolet ovat vapaaehtoisesti ryhtyneet, ja jossa molemmat ovat tehneet ja yrittäneet tehdä toisilleen väkivaltaa pyrkimättäkään poistumaan tappelutilanteesta. Asiassa esitetty näyttö ei ollut tukenut kummankaan asianosaisen väitettä siitä, että toinen asianosainen olisi aloittanut oikeudettoman hyökkäyksen toista kohtaan, minkä vuoksi asianosainen olisi joutunut käyttämään tilanteessa väkivaltaa. Kysymys ei siten ollut ollut hätävarjelu- tai sen liioittelutilanteesta.⁴⁷

---

⁴⁷ Kyseinen hovioikeuden ratkaisu ei ole lainvoimainen, sillä korkein oikeus on 1.3.2023 antamallaan ratkaisulla R2022/695 nro 296 kumonnut hovioikeuden tuomion ja palauttanut asian hovioikeuteen uudelleen käsiteltäväksi.

5.2 Suojeltava oikeushyvä

Ennen siirtymistä hätävarjelusäännöksen tarpeellisuus- ja puolustettavuusarvioinnin tarkempaan käsittelyyn, on hyvä tarkastella tässä yhteydessä sitä oikeushyvien piiriä, jota hätävarjelulla pyritään suojaamaan. Hätävarjelusäännöksen lainsäädäntökehitys on myös vaikuttanut ehkä merkittävimmin hätävarjelulla suojeltaviin oikeushyviin.

Vuoden 1889 rikoslain mukaan hätävarjelulla suojattavia intressejä olivat lähinnä henki, terveys, fyysinen koskemattomuus, seksuaalinen itsemääräämisoikeus, henkilökohtainen vapaus ja varallisuuteen liittyvät oikeudet. Rikoslain 3 luvun 7 § lisäsi vielä hätävarjelulla suojeltavien intressien piiriin kotirauhan luvaton tunkeutumista vastaan ja omaisuuteen kohdistuvan oikeudettoman hyökkäyksen välittömän jälkitilanteen.⁴⁸ Edellä mainitusta on huomattavissa, että aiemmassa säännöksessä hätävarjelu katsottiin sallituksi ainoastaan yksilöä koskevien oikeushyvien ja yksilöllisten intressien suojelemiseksi. Yksilöllisillä intresseillä tarkoitetaan sellaisia intressejä, jotka voidaan yhdistää yksilöön itseensä ja jotka kuuluvat hätävarjeluun suojelun ydinalueelle.⁴⁹

Viimeaikaisesta hätävarjelua koskevasta oikeuskäytännöstä on havaittavissa, että suurimmassa osassa suojeltava oikeushyvä on henkilön henki ja terveys. Seuraavassa Rovaniemen hovioikeiden ratkaisussa suojeltava oikeushyvä on kuitenkin kotirauha. Ratkaisusta on havaittavissa, että keinot suojata kotirauhaa oikeudellisesti suojattuna etuna ovat huomattavasti rajoitetummat kuin ruumiillisen koskemattomuuden suojaamiseksi hyväksyttävät keinot. Rajanveto kotirauhan suojan piiriin kohdistuvan hyökkäyksen osalta on katsottu olleen jo ennen rikoslain yleisen osan uudistusta vaikeaa ja joskus ehkäpä keinotekoistakin, sillä mainitunlaisen tunkeutumisen uhan on katsottu jo sinällään sisältävän vaaran jollekin muulle hätävarjelutoimin puolustettavalle oikeushyväälle. Tällöin tämän oikeushyvän suojelemiseksi on katsottu olevan sallittua ryhtyä puolustautumaan, vaikka pelkän kotirauhan suojaksi se ei olisikaan ollut mahdollista.⁵⁰

Rovaniemen HO 26.8.2022 (2022:132420, R 21/524): Kysymys on ollut tilanteesta, jossa B ja C olivat pyrkineet asuntoon sisälle. Kiellosta huolimatta B oli myös pitänyt jalkaansa oviaukossa estäen oven sulkemisen. Ovi oli saatu väkivalloin auki ja B oli oikeudettomasti tunkeutunut A:n asuntoon. Mainitun menettelyn vuoksi A:lla on ollut oikeus suojata kotirauhaansa sillä tavoin, että hänellä on ollut oikeus kohtuullisin voimatoimin poistaa B asunnostaan. B ei ollut kohdistanut A:han väkivaltaa, vaan oli ainoastaan tunkeutunut asuntoon. A oli kohdistanut B:hen yhden lyönnin pesäpallomailalla. Tässä tilanteessa A:n käyttämää voimakeinoa ei ollut voitu pitää rikoslain 4 luvun 4 §:n 1 momentissa tarkoitettulla tavalla kokonaisuutena arvioiden puolustettavana, eikä siten sallittuna hätävarjeluna. A on kotirauhan puolustamisessa ylittänyt hätävarjeluun rajat. Hän olisi voinut muulla tavoin poistaa B:n asunnostaan. Edellä mainitut seikat

⁴⁸ Backman 2005 s. 6–7.

⁴⁹ Frände 2012 s. 145–146.

⁵⁰ Majanen 1979 s. 96.

huomioon ottaen kysymys on ollut hätävarjelun liioittelusta, ja A on siten menettelyl-
lään syyllistynyt hätävarjelun liioitteluna tehtyyn pahoinpitelyyn.⁵¹

Voimassa olevassa lainsäädännössä ei enää erikseen nimitä hätävarjelulla suojattavia etuja. Säännöksessä puhutaan vain aloitetun tai välittömästi uhkaavan oikeudettoman hyökkäyksen torjumisesta. Tämä merkitsee käytännössä hätävarjelulla suojattavien etujen piirin jonkinasteista laajentumista. Muutoksen taustalla on yleisempi suojaa kaipaavien ja rikoslain suojaa saavien intressien piirin vastaava laajentuminen: hengen, ruumiillisen koskemattomuuden, vapauden, omaisuuden ja kotirauhan ohella rikoslailla tarjotaan suojaa lukuisille yhteisöllisille ja myös yksilöä eri tavoin koskeville oikeushyville. Nykyisessä säännöksessä myös kunnia sekä yksilön intimitteetti nauttivat periaatteessa hätävarjelulla ylläpidettävää oikeussuojaa. Kunnian sulkeminen hätävarjelupiirin ulkopuolelle oli absoluuttisen hätävarjelu-oikeuden järjestelmässä tavallaan johdonmukaista. Loukkaajaa nyrkillä lyöneen väitettä, jonka mukaan toimi oli välttämätön loukkausten lopettamiseksi, olisi ollut vaikea kiistää. Nykyisen suhteellisen hätävarjelu-oikeuden mukaan puolustuksen välttämättömyys ei enää ole yhtä ratkaisevassa roolissa kuin aiemmin, vaan tilanne arvioidaan kokonaisuutena. Ihmisten on kuitenkin voimatoimiin ryhtymättä siedettävä arvostelua, myös kunnialle käyviä lausumia. Voimatoimet maineen puolustamiseksi ovat aniharvoin tilanne kokonaisuutena arvioiden puolustettavia.⁵²

Vaikka hätävarjelulla suojattavia oikeushyviä ei enää erikseen ole nimetty, ei käytäntö sen suhteen ole muuttunut. Suurimmassa osassa oikeuskäytännössä esiintyvistä tilanteista on kysymys väkivaltatilanteista, joissa puolustettava oikeushyvä on ruumiillinen koskemattomuus eli henki ja terveys, ja joissa tilanteissa puolustautuja usein turvautuu vastaaviin keinoihin kuin hyökkääjä. Kun hyökkäys kohdistuu hätävarjelulla suojattavien oikeushyvien ydinalueelle, eli fyysiseen koskemattomuuteen, on tarpeellista turvautua puolustustekoon. Tämä käy ilmi korkeimman oikeuden ratkaisusta KKO 2016:96.

KKO 2016:97 (hätävarjelu, hätävarjelun liioittelu, tappo): A oli tavannut B:n ravintolassa, josta A ja B olivat siirtyneet taksilla B:n asunnolle. B oli kaatanut A:n sängylle makuuasentoon ja tullut hajareisin istumaan tämän päälle, jolloin B oli painanut A:ta alleen ja pitänyt B:stä kiinni reisillään ja käsillään. A oli uskonut B:n yrittävän raiskata tämän. Saatuaan veitsen käteensä, A oli lyönyt B:tä veitsellä rintaan, josta syntyneeseen pistovammaan B oli menehtynyt. Korkein oikeus on perusteluissaan katsonut, että A:lla oli ollut perusteltu aihe uskoa, että B aikoo raiskata tämän. Näin ollen A:lla oli ollut oikeus puolustautua tarpeellisin keinoin. Kuitenkin A:n lyönti teräaseella B:n keskivartaloon oli ylittänyt puolustettavuuden rajat, ja A oli syyllistynyt hätävarjelun liioitteluna tehtyyn tappoon.

⁵¹ Kyseinen hovioikeuden ratkaisu ei ole lainvoimainen, sillä asiassa on haettu valituslupaa korkeimmalta oikeudelta, jossa asian käsittely on vielä kesken.

⁵² HE 44/2002 vp s. 115, Lappi-Seppälä – Melander 2022 s. 83.

Edellä mainittu korkeimman oikeuden ratkaisu on siinä määrin mielenkiintoinen suojeltavien oikeushyvien näkökulmasta, että se on ensimmäinen ennakkopäätös, jossa on otettu kantaa hätävarjeluun ja seksuaaliseen itsemääräämisoikeuteen oikeushyvinä. Vaikka henkilön seksuaaliseen itsemääräämisoikeuteen ja koskemattomuuteen kohdistuva loukkaus on aina vakava, voidaan edellä mainittu korkeimman oikeuden ratkaisu yleisen oikeustajun näkökulmasta nähdä kuitenkin jokseenkin poikkeuksellisenä, koska lähtökohtaisesti tällaista hyökkäystä ei ole katsottu tarpeelliseksi torjua hyökkääjän henkeä varsin todennäköisesti vaarantavalla tavalla. Vastustajan kuolemaan johtavia puolustustekoja on ylipäänsäkin syytä arvostella ankarasti. Tällaiset puolustusteot tulevat äärimmäisen harvoin arvioitaviksi ainakaan oikeudenmukaisena hätävarjeluna. Niitä saatetaan pitää sallittuina vain, jos hyökkäys on ollut välittömästi hengenvaarallinen. Käytännössä on katsottu, että ilman asetta tapahtuvaa hyökkäystä ei yleensä ole pidettävä hengenvaarallisena tässä tarkoitettussa mielessä.⁵³

Milloin tärkeäarvoinen oikeushyvä on vaarassa, sen pelastamiseksi järkevästi ajatteleva ihminen käyttää rohkeammin hyökkääjälle vaarallisia puolustuskeinoja kuin jos kysymys olisi vähemmän arvoisesta suojeltavasta oikeushyvästä. Tämä käytännönläheinen elämän sääntö myös lainkäyttäjän tulee ottaa toiminnassaan huomioon.⁵⁴

5.3 Tarpeellisuusarviointi

Koska suojattavat oikeushyvät ovat laajentuneet rikoslain yleisen osan uudistuksen myötä, hätävarjelu-oikeus vaatii selviä rajoituksia väärinkäytösten estämiseksi.⁵⁵ Hätävarjelusäännöksen mukaan puolustusteon on oltava tarpeellinen hyökkäyksen torjumiseksi. Tämä merkitsee konkreettisesti sitä, että ensin on tutkittava, oliko hyökkäystä lainkaan tarpeellista torjua puolustusteolla.⁵⁶ Tämän jälkeen tehdään puolustettavuusarviointi: mikäli puolustusteko katsotaan tarpeelliseksi, arvioidaan, oliko tarpeellinen voimankäyttö puolustettavaa.

Tarpeellisuusarviointi tehdään aina tapauskohtaisesti ja arviointiin vaikuttaa merkittävästi se, mistä rikostyyppistä on kysymys, eli onko kysymys esimerkiksi omaisuusrikoksista vai henkeen ja terveyteen kohdistuvista rikoksista. Kun tarpeellisuusarviointia tehdään, on pidettävä mielessä, millä lievimmillä mahdollisilla keinoilla hyökkäys olisi ollut torjuttavissa, ja suhteuttaa käytetty puolustusteko tähän arviointikriteeriin. Näin ollen voidaan todeta, että tarpeellisuusarviointi ja puolustettavuusarviointi kulkevat niin sanotusti käsi kädessä hätävarjeluväitettä tuomioistuimessa tulkittaessa. Se, onko puolustusteko tarpeellinen, arvioidaan objektiivisesti tekohekellä huolellisen tarkkailijan näkökulmasta.⁵⁷

⁵³ Boucht – Frände 2019 s. 79.

⁵⁴ Alanen 1925 s. 126.

⁵⁵ Boucht – Frände 2019 s. 77.

⁵⁶ Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020 s. 254.

⁵⁷ Bouch – Frände 2019 s. 77.

Kuten edellä Helsingin hovioikeuden ratkaisussa 21:115694 on todettu, kuristaminen ei tekona ole puolustautumista varsinkaan, jos siihen on ryhdytty toistamiseen. Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2013:60 ja seuraavassa Itä-Suomen hovioikeuden ratkaisussa on kuristamiseen myös hyökkäyksenä suhtauduttu hyvin vakavasti, ja tällöin tarpeellisuusvaatimuksen kynns on matala.

Itä-Suomen HO 10.2.2022 (2022:105814, R 21/1069): Kysymys on ollut tilanteesta, jossa A oli kuristanut B:tä tämän maassa ja B oli lattialta löytämällään veitsellä lyönyt A:ta sivusta lapaluiden väliin. Hovioikeus on katsonut, että A:n kuristaessa B:tä tämän maassa maassa on kysymys ollut sellaisesta oikeudettomasta hyökkäyksestä, jota vastaan B:llä on ollut oikeus tarpeellisin keinoin puolustautua. A oli selvästi B:tä kookkaampi ja väkivalta oli estänyt B:tä pääsemästä vapaaksi, eikä hänellä ollut ollut muuta mahdollisuutta päästä pois kuristusotteesta. Näin ollen B:n menettely oli ollut A:n hyökkäys huomioon ottaen hätävarjelutekona sallittu puolustuskeino, ja syyte on hylätty.

Vaikka hätävarjelusäännöksessä ei enää edellytetä, että puolustuksen tulee tapahtua suojelemistarkoituksessa, esitöiden mukaan vaatimus on tästä tarkoituksesta edelleen olemassa, mikä ilmenee siitä, että puolustusteon tulee olla tarpeellinen hyökkäyksen torjumiseksi.⁵⁸ Suojelemistarkoitus on kyetty näyttämään toteen edellä olevassa hovioikeuden ratkaisussa väkivallan laadulla ja A:n ja B:n fyysisellä kokoerolla.

Siirryttäessä absoluuttisesta relatiiviseen hätävarjeluun perustetaan voimakeinojen käytön edellytysten arviointi entistä laajempaan kokonaisuuteen, ja siten myös paon ja viranomaisen apuun turvautumiselle on annettu aiempaa suurempi merkitys arvioitaessa lievimmän mahdollisen keinon käyttöä. Tietyissä tilanteissa voidaan siis katsoa, että paon sijasta puolustustekoon ryhtyminen ilmeisesti ylittää sen, mitä on pidettävä puolustettavana.⁵⁹ Konfliktin välttämistä on siis pidetty hyväksyttävimpänä ratkaisuna. Tässä yhteydessä tulisi kuitenkin kiinnittää myös huomiota siihen, että pakeneminen hätävarjelutilanteessa voi olla myös vaarallista ja vaikeaa.⁶⁰ Vaikka pakeneminen olisikin turvallista, tulisi merkitystä antaa myös mahdollisille konkreettisille ja psykologisille olosuhteille, joiden vuoksi tilanteeseen jääminen voi vaikuttaa paremmalta vaihtoehdolta ja olla siten toimintatapana ymmärrettävämpi ja uskottavampi.⁶¹ Yleensä on kuitenkin tunnustettu, että henkeen ja terveyteen kohdistuvissa hyökkäyksissä ketään ei voida velvoittaa pakenemaan paikalta, vaikka se olisi tietyissä tilanteissa järkevin vaihtoehto. Tässä tulee ottaa huomioon, että hätävarjelutilanteessa kysymys on nimenomaan oikeudettomasta hyökkäyksestä, ja pakenemiseen velvoittamisen kyseisessä tilanteessa voitaisiin katsoa vähentävän hyökkäyksen oikeudettomuutta kansalaisten silmissä. Huomiota tulee myös kiinnittää siihen, että pakene-

⁵⁸ HE 44/2002 vp s. 116.

⁵⁹ Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020 s. 254.

⁶⁰ Ruuskanen 2005 s. 175–176.

⁶¹ Tästä esimerkkinä KKO 2016:97 kohta 21.

misvelvollisuus rajoittaisi yksilön liikkumisvapautta, joka sekkin on suoja ansaitseva oikeushyvä.⁶²

Kun ratkaisussa päädytään siihen, että vastaajan keinot ovat olleet vääriä, ilmaistaan se hyvin usein siten, että vastaaja on ”käyttänyt enemmän väkivaltaa kuin hyökkäyksen torjumiseksi on ollut välttämätöntä”. Sen sijaan vastaajan mahdollisuuksia toimia toisin eli sitä, mitä vastaajaan tilanteessa olisi pitänyt tehdä, ei yleensä tuoda esiin, vaikka taustalla olisi ollut ajatus esimerkiksi pakoon tai viranomaisapuun turvautumisen mahdollisuudesta. Toisin sanoen vaihtoehdoisen puolustautumiskeinon olemassaoloa ei useinkaan voida pitää selvänä. Se, että lievempi puolustautumiskeino, tai se, olisiko käytettävissä edes ollut lievempää puolustautumiskeinoa, jätetään auki, on tämä nähdäkseni vaarallinen ilmiö etenkin lainkäytön ennakoitavuuden ja oikeusvarmuuden toteutumisen näkökulmasta.

Seuraavassa Rovaniemen hovioikeuden ratkaisussa on sen sijaan tuotu hyvin avoimesti esiin toisintoimimisen mahdollisuuksia.

Rovaniemen HO 22.12.2022 (2022:152253, R 22/55): Kysymys on ollut tilanteesta, jossa A on sinällään aloittanut tilanteen käymällä B:hen käsiksi, mutta esitetyn näytön perusteella on kuitenkin todennäköistä, että tilanteen kehittymiseen on liittynyt molemminpuolista provokaatiota. Hovioikeus on katsonut käräjäoikeuden tavoin, että A:n aloitettua fyysisen yhteenoton B:n on näytetty olleen pikemminkin vihainen ja aggressiivinen kuin pelossaan. Osapuolten kokoero ei myöskään ole ollut merkittävä eikä B ole silläkään perusteella ollut tilanteessa altavastajana, vaan tilanteessa on ollut kysymys molempien osapuolten aktiivisesta osallistumisesta. B on käyttänyt veistä A:ta vastaan tilanteessa, jossa A:lla ei ole ollut minkäänlaista asetta. Hän on kertonut käyttäneensä teräasetta heti yhteenoton alusta asti. Ainakin osassa lyönneistä on käytetty aiheutettujen vammojen perusteella voimaa ja B on menehtynyt lyöntien seurauksena. A:lle itselleen aiheutuneet vammat puolestaan ovat olleet hyvin lieviä. Hovioikeus on todennut, että B:n menettelyssä ei ole ollut kysymys sellaisesta tarpeellisesta puolustusteosta, joka olisi rikoslain 4 luvun 4 §:n 1 momentissa tarkoitettulla tavalla hätävarjeluna sallittu. B:ltä olisi voitu kohtuudella edellyttää muunlaista suhtautumista, kuten ainakin suurempaa pidättyvyyttä ja hyökkäyksen väistämistä esimerkiksi perääntymällä ja poistumalla tilanteesta. Hänellä olisi ollut mahdollisuus toimia toisin usealla eri tavalla. Kysymys ei siten ole ollut myöskään hätävarjelun liioittelusta.

Myös pakenemismahdollisuuden puuttumiselle on annettu korkeimman oikeuden viimeaikaisessa ratkaisukäytännössä näkyvästi merkitystä tarpeellisuusarvioinnissa. Tästä esimerkkinä on viimeisin korkeimman oikeuden hätävarjelua koskeva ratkaisu KKO 2023:3, jossa pakenemismahdollisuuden lisäksi myös viranomaisapuun turvautumisen mahdollisuutta on arvioitu aiemmista ratkaisuista poiketen.

KKO 2023:3 (hätävarjelu, hätävarjelun liioittelu, tapon yritys): Korkein oikeus on katsonut alempien oikeusasteiden selvitetyn katsomien seikkojen perusteella, että B on murtautunut ensin kerrostalon ulko-oven ja sitten A:n asunnon oven läpi varsin nopeasti

---

⁶² Alanen 1925 s. 128.

A:n parvekkeelta ampuman laukauksen jälkeen. A:n asunnosta on ollut toinen ulospääsy parvekkeelta, joka on kuitenkin sijainnut viiden metrin korkeudessa. A:lla ei siten ole ollut tilanteessa pakoreittiä. Hyökkäyksen nopeus on myös merkinnyt, että mahdollinen poliisille soittaminen ja avun odottamaan jääminen ei olisi estänyt B:n tunkeutumista asuntoon.

Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2019:22 on pakenemismahdollisuus arvioitu hyvin lyhyesti, johon todennäköisesti ovat ainakin osaksi vaikuttaneet hyökkääjän tilanteessa käytettävissä olevat voimavarat. Pakenemismahdollisuuden arvioimiselle ei ole siten koettu arvioinnissa järkeväksi antaa enempää painoarvoa.

KKO 2019:22 (hätävarjelu, hätävarjelun liioittelu, tapon yritys): A:n veitsen käyttöä oli edeltänyt kolmen henkilön yhteisesti häneen kohdistama yllätyksellinen, voimakas ja hänen tietensä jopa hengenvaaralliseksi katsottava hyökkäys. A oli ollut ahdistettuna pieneen keittiöön, mistä hän ei ollut voinut paeta.

Tässä yhteydessä on hyvä nostaa esiin myös seuraava Helsingin hovioikeuden ratkaisu, jossa tapahtumapaikalle on annettu painoarvoa edellisistä korkeimman oikeuden ratkaisuista poiketen päinvastaisessa merkityksessä, eli siten, että tapahtumapaikka on mahdollistanut tilanteesta poistumisen.

Helsingin HO 31.5.2021 (2021:123506, R 19/576): Kysymys on ollut A:n ja B:n välistä tappelutilanteesta, jossa A on lyönyt B:tä kaksi kertaa nyrkillä ohimoon ja kaatanut B:n maahan sekä pitänyt tämän jälkeen B:tä allaan maassa paikoillaan kuristusotteella. Hovioikeus on katsonut, ettei A:lla olisi ollut tarvetta puolustautua edellä mainitulla tavalla, vaikka B:n käytös olisikin ollut aggressiivista. Ottaen huomioon tapahtumapaikka, eli koulun piha, esitetty näyttö tukee johtopäätöstä myös siitä, että A olisi voinut poistua tilanteesta. Hovioikeus on katsonut, ettei kysymys ole ollut rikoslain 4 luvun 4 §:ssä tarkoitettua hätävarjelusta taikka sen liioittelusta.

Arvioitaessa lievintä mahdollista keinoa hätävarjelutilanteesta viranomaisapuun turvautuminen on otettu usein punninnassa huomioon. Seuraavasta Helsingin hovioikeuden ratkaisusta kuitenkin ilmenee, että myös muille kuin viranomaisille on asetettu laissa velvollisuuksia reagoida tilanteissa ja heidän apuunsa turvautuminen lievempänä puolustautumiskeinona voidaan ottaa huomioon hätävarjeluväitettä arvioitaessa.

Helsingin HO 24.6.2021 (2021:128200, R 20/88): A:n mukaan syynä hänen menetteilynsä oli ollut B:n C:hen kohdistunut uhkaava käyttäytyminen. C:n kertomuksen perusteella häntä oli häirinyt ja ärsyttänyt B:n jankuttaminen C:n aikaisemmin illalla erään henkilön kanssa käymästä keskustelusta, joka oli ymmärretty väärin. A:n tai C:n kertomusten taikka muukaan asiassa esitetyn perusteella C:n ei voida katsoa olleen syytteessä tarkoitettussa tilaisuudessa ruumiilliseen koskemattomuuteen kohdistuneen tai välittömästi uhkaavan hyökkäyksen kohteena. Hätävarjelutilanteen käsilläolo ei saa asiassa riittävää tukea. B on ollut kooltaan huomattavasti A:ta pienempi ja 19-vuotiaana nuorena eri asemassa kuin aikuinen A. A:lta on voitu kohtuudella edellyttää tilanteessa muunlaista toimintaa kuin käydä fyysisesti käsiksi B:hen. He ovat lisäksi olleet ravintolassa, jossa henkilökunnalla on ollut tuolloin voimassa olleen alkoholilain 23 §:n (764/2002) mukainen velvoite poistaa häiritsevästi käyttäytyvä asiakas anniskelupai-

kasta sekä muutoinkin vastuu järjestyksenpidosta. Näin ollen hovioikeus on katsonut, ettei kysymys ole ollut rikoslain 4 luvun 4 §:ssä tarkoitettusta sallitusta hätävarjelusta tai sen liioittelusta, josta A olisi kokonaan rangaistusvastausta vapaa tai jossa olosuhteet muistuttaisivat vastuuvapausperusteiden soveltamiseen johtavia olosuhteina niin, että rangaistus tulisi sanotun lain 6 luvun 8 §:n 1 momentin 4 kohdan nojalla määrätä noudattaen lievennettyä rangaistusasteikkoa tai että saman luvun 6 §:n 2 kohdan lieventämisperuste tulisi sovellettavaksi.

Kuten edellä on todettu, tarpeellisuusarviointiin vaikuttaa merkittävästi myös se, mistä rikostyyppistä on kysymys ja mille seikoille arvioinnissa siten annetaan erityistä merkitystä. Esimerkiksi parisuhdeväkivallassa poliisiviranomaisen apuun turvautumiseen on todettu liittyvän ongelmia. Parisuhdeväkivallassa hyökkääjä ja hyökkäyksen kohde ovat useimmiten samassa yksityistilassa, jolloin hyökkääjä voi muun muassa tehokkaasti estää uhria soittamasta poliisia paikalle. Ongelma on sitä suurempi, mitä vakavammasta väkivallasta on kysymys. Hyökkääjä voi myös uhata lisäväkivallalla joko akuutissa tilanteessa tai myöhemmin siinä tapauksessa, että uhri ottaa yhteyttä poliisiin. Lisäksi tilanteessa väkivallan uhka voi kohdistua sekä uhriin että hänelle läheisiin henkilöihin kuten yhteisiin lapsiin.⁶³

Korkein oikeus on antanut ratkaisun KKO 2020:88, jonka perusteluista ilmenee hyvin, kuinka hätävarjeluväitteen tarpeellisuusarvioinnissa merkitystä on annettu erilaisille näkökohdille rikostyyppi, kuten tässä tapauksessa lähisuhdeväkivalta, huomioon ottaen. Korkein oikeus on ratkaisussa muun muassa todennut, että hätävarjelu-oikeuden yksittäistapauksellisen tapahtumainkulun pohjalta tehtävässä arvioinnissa on perusteltua kiinnittää huomiota myös niihin olosuhteisiin, joissa pitkäkestoisen ja toistuvan perhe- ja lähisuhdeväkivallan kohteena aiemmin ollut vastaaja on toiminut. Korkein oikeus on katsonut, että rikoslain 4 luvun 4 §:n edellytysten täyttymistä arvioitaessa puolustautujan aikaisemmat lähisuhdeväkivaltakokemukset voivat vaikuttaa siihen, milloin puolustusteon voidaan katsoa olevan tarpeellinen ja mitä puolustautujalta voidaan kulloinkin kohtuudella edellyttää.

KKO 2020:88 (hätävarjelu, hätävarjelu-liioittelu, tapon yritys): Arvioidessaan sitä, onko A:han kohdistunut aloitettu tai välittömästi uhkaava oikeudeton hyökkäys, korkein oikeus on kiinnittänyt huomiota siihen, että tapahtumaketju kokonaisuudessaan on kestänyt vain 16–17 minuuttia. Tuona aikana B on pahoinpidellyt A:ta, syllistynyt laittomaan uhkaukseen sekä pahoinpidellyt heidän vanhinta, 10-vuotiaasta lastaan. Näitä tapahtumia edeltävästi B oli samana päivänä toistuvasti yrittänyt puhelimitse tavoitella A:ta tämän työpaikalta, minkä vuoksi A oli kantanut jo kotiin tullessaan huolta kodissa vallitsevasta tilanteesta. Välittömästi kotiin tultuaan A oli voinut havaita keskimmäisen lapsensa nenästä vuotavan verta, ja hän oli tullut B:n pahoinpitelemäksi. A on viimeistään tuolloin voinut perustellusti olla siinä käsityksessä, että B oli kohdistanut päivän mittaan myös hänen 9-vuotiaaseen lapseensa väkivaltaa. Paitsi että perheen asunnossa oli ollut fyysistä ja suusanallista välienselvittelyä A:n ja B:n välillä, B oli kohdistanut voimankäyttöä myös vanhimpaan 10-vuotiaaseen lapseensa tämän pyrittä soittamaan

⁶³ Ruuskanen 2005 s. 191.

hätäkeskuksesta apua perheelle. Hätäkeskusnauhoitteesta ilmenee, että puhelun aikana tilanne asunnossa oli ollut kaoottinen ja ahdistava. Korkein oikeus on katsonut, että B on kohdistanut A:han ja perheen kahteen vanhimpaan lapseen oikeudettoman hyökkäyksen, jota vastaan A:lla on ollut oikeus puolustautua hätävarjelutoimin.

Korkein oikeus on todennut, että hätävarjeluteon puolustettavuuden arviointi on usean yksittäisen seikan vaikutusta koskevaa kokonaisarviointia. B:n A:han kohdistama pahoinpitely on ollut sen verran voimakas, että A on menettänyt hetkeksi tajuntansa. Tämän lisäksi B on uhannut tappaa A:n, kohdistanut A:n tieteen perheen kahteen vanhimpaan lapseen väkivaltaa, ja väkivaltaisen menettelynsä yhteydessä pitänyt kädessään veistä samalla, kun perheen 2-vuotias lapsi on ollut hänen sylissänsä. Hyökkäys on tapahtunut perheen asunnossa, jossa perheen lapset ovat olleet koko ajan paikalla. B on ollut myös selvästi häntä pienikokoisempaa A:ta voimakkaampi. Hyökkäystä voidaan siten pitää ulkopuolisen tarkkailijan näkökulmasta vaarallisenä ja kestoltaan ennakoimattomana. A on puolustautunut lyömällä aseeton B:tä kahdesti veitsellä selkään B:n ollessa kumartuneena lastensa puoleen. Lyönnit ovat olleet voimakkaita, kun otetaan huomioon lyönneistä aiheutuneet syvät pistovammat ja kylkiluumurtuma. Korkein oikeus on katsonut, että puolustautujalta ei voida yleensä edellyttää asunnosta pakenemista tilanteessa, jossa hyökkäyksen väistäminen asunnosta pois lähtemällä samalla tarkoittaisi myös väkivallan kohteena olevien muiden henkilöiden, kuten tässä omien lasten, suojelemisesta luopumista. Teräaseella puolustautuminen itsensä tai muiden suojelemiseksi voi olla oikeutettua välittömän, vaarallisen ja voimakkaan hyökkäyksen torjumiseksi. Tässä asiassa on ollut kysymys tuollaisesta, ylivoimaisesta ja välittömästä hyökkäyksestä, eikä väkivallan loppuminen ollut näköpiirissä.

Edellä mainitussa ratkaisussa korkein oikeus on kirjoittanut avoimesti näkyviin ulkopuolisen tarkkailijan näkökulman, mikä tekee perusteluista ymmärrettävämmät ja tuo ne lähemmäksi lukijaa. Myös tilanteesta pakenemisen mahdollisuus on arvioitu ja tapauksessa se on poissuljettu ottaen huomioon, että pakeneminen olisi tarkoittanut omien lasten suojelemisesta luopumista, mitä ei ole pidetty oikeushyvien suojelemisintressi huomioiden varteenotettavana mahdollisuutena.

Käytännössä relatiivisuuden voidaan nähdä kytkevän yhteen tarpeellisuus- ja puolustettavuusarvioinnin: jos puolustustekoa pidetään hyökkäyksen torjumiseksi tarpeellisenä, se on säännönmukaisesti myös puolustettavuusarvioinnin näkökulmasta hyväksyttävä. Edellä mainitussa ratkaisussa KKO 2020:88 sen sijaan puolustusteko ei läpäissyt puolustettavuusarviointia, vaikka hätävarjeluteko oli tilanteessa tarpeellinen. Toisin sanoen jo pidemmän ajan jatkuneen perheväkivallan kärjistyessä puolustautujan toteuttamat kaksi veitseniskua hyökkääjän selkään kattanut teko katsottiin ylittäneen voimankäytöltään sen, mitä kokonaisuutena arvioiden voitiin tilanteessa pitää puolustettavana. Korkein oikeus kuitenkin päätyi katsomaan, että hätävarjeluteko oli tilanteessa tarpeellinen puolustautujan ja tämän lasten suojaamiseksi, ja tuomitsi vastaajan hätävarjelun liioitteluna tehdystä tapon yrityksestä.

5.4 Puolustettavuusarviointi

Jos voimakeinoja arvioitaisiin vain tarpeellisuusarvioinnin kannalta, olisi lievänkin rikoksen estämiseksi sallittua käyttää mitä tahansa keinoja, kunhan nämä olisivat ainoita siinä tilanteessa käytettävissä olevia keinoja rikoksen estämiseksi.⁶⁴ Näin ollen tarpeellisuusarviointi ei yksinään riitä, vaan tarvitaan myös puolustettavuusarviointi. Se noudattelee suhteellisuusperiaatetta, jonka mukaan hätävarjelutilanteessa voidaan käyttää vain sellaisia keinoja, jotka ovat puolustettavia suhteessa suojattavaan etuun.⁶⁵

Kuten edellä korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2020:88 on todettu, hätävarjeluteon puolustettavuuden arviointi on usean yksittäisen seikan vaikutusta koskevaa kokonaisarviointia.⁶⁶ Rikoslain hätävarjelusäännöksen mukaan kokonaisarvioinnissa otetaan huomioon hyökkäyksen laatu ja voimakkuus, puolustautujan ja hyökkääjän henkilö sekä muut olosuhteet. Puolustettavuusarviointi tarkoittaa sitä, että tarpeellinen puolustusteko on sallittu, kun teko ei ilmeisesti ylitä sitä, mitä on kokonaisuutena arvostellen pidettävä puolustettavana.⁶⁷ Seuraavasta hovioikeuden ratkaisusta ilmenee, että arvioinnissa on otettava huomioon yhtäältä suojeltavan edun merkitys ja hyökkäyksen vaarallisuus, toisaalta myös puolustuksessa käytetyn väkivallan ja sen aiheuttamien vahinkojen suuruus.

Helsingin HO 12.3.2021 (2021:110537, R 20/861): A oli halaamistilanteessa pistänyt B:tä yllättäen veitsellä kaulaan. Hovioikeus on katsonut, että A on kohdistanut B:hen sellaisen äkillisen, yllätyksellisen, vakavan ja ennalta arvaamattoman hyökkäyksen, johon B ei ole voinut varautua ja jota vastaan B:llä on ollut oikeus puolustautua. B:llä on ollut perusteltu aihe uskoa terveytensä ja jopa henkensä olevan vakavassa vaarassa.

A oli kohdistanut useita veitseniskuja muun muassa B:n ylävartaloon. B oli yrittänyt päästä pois tilanteesta muun muassa yrittämällä potkaista A:ta. Heillä oli ollut käsikähmä ja he olivat kaatuneet. Molemmat olivat olleet vuoroin toistensa alla ja tapelleet veitsestä. B on kertonut, että veitsi oli saattanut tappelun yhteydessä osua A:han siinä vaiheessa, kun he olivat kamppailleet veitsestä ja B oli yrittänyt saada veistä pois A:n kädestä. Hovioikeus on kuitenkin katsonut A:n reiden vamman perusteella näytetyksi, että myös A:lle on kamppailutilanteessa aiheutettu tahallisesti vamma reiteen, eivätkä vammat ole siten syntyneet vain osapuolten kamppailleessa veitsestä.

Hovioikeus on katsonut, että B:hen kohdistunut oikeudeton hyökkäys on jatkunut siihen saakka, kunnes B on saanut veitsen haltuunsa ja poistunut paikalta. A on yllättäen hyökännyt veitsellä B:n kimppuun ja aiheuttanut tälle vakavia vammoja. Hovioikeus on katsonut, ettei B:n teko ole ylittänyt sitä, mitä on pidettävä kokonaisuutena arvioiden puolustettavana. B:ltä ei selostetuissa olosuhteissa ole kohtuudella voitu edellyttää muunlaista toimintaa, kun huomioon otetaan hyökkäyksen vaarallisuus ja yllätyksellisyys ja tilanne muutoinkin. B:n käyttämät voimakeinot ovat siten olleet tarpeellisia

⁶⁴ Nuutila 1997 s. 290–291.

⁶⁵ Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019 s. 402.

⁶⁶ KKO 2020:88 kohta 27.

⁶⁷ Rikoslaki 4 luku 4 § ja Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019 s. 399.

ja välttämättömiä sekä oikeasuhtaisia hyökkäyksen pysäyttämiseksi. Näin ollen B:n menettely on ollut rikoslain 4 luvun 4 §:n 1 momentin mukaisena hätävarjeluna sallittu. Käräjäoikeus oli tuominnut B:n hätävarjelun liioitteluna tehdystä törkeästä pahoinpitelystä.

Vertailussa on huomattava, että hätävarjelua harjoittavalla on oikeus puolellaan.⁶⁸ Hätävarjelua saa käyttää siinäkin tilanteessa, että hyökkäys on provosoitu. Jos henkilö ärsyttää toista henkilöä esimerkiksi suunnallisesti niin paljon, että ärsytetty henkilö hyökkää ärsyttäjän kimppuun, saa ärsyttävä turvautua tilanteessa hätävarjeluun. Tässä tilanteessa ärsyttäjän ei ole voitu katsoa odottaneen, että ärsytetty tulisi vastaamaan tähän voimakkeinoin. Merkitystä arvioinnissa on siten nimenomaan annettava ärsytyksen tarkoitukselle, jota voi usein olla hyvin vaikea tunnistaa.⁶⁹ Toisinaan saattaa esiintyä tilanteita, joissa joku provosoi toista henkilöä käymään kimppuunsa nimenomaan siinä tarkoituksessa, että voisi käyttää itse provosoitua henkilöä eli hyökkääjää vastaan hätävarjeluoikeuden tarjoamia puolustuskeinoja. Tässä yhteydessä voidaan todeta, että Majanenkin on ottanut väitöskirjassaan kantaa välillisesti provosointitilanteeseen siten, että hyökkääjän alkuperäinen motiivi tuskin muuttuu itsepuolustustarkoitukseksi sillä, että hyökkäyksen kohde käy vastahyökkäykseen.⁷⁰ Tällaisessa tilanteessa kysymys on selkeästi hätävarjeluoikeuden väärinkäytöksestä. Provosoija voi onnistua torjumaan hyökkäyksen niin, että hänelle ei aiheudu hyökkäyksestä vahinkoja, mutta hyökkääjälle saattaa aiheutua vahinkoja. Tällaisessa tilanteessa hätävarjelua harjoittavalla ei siten voida katoa olevan oikeutta puolellaan, koska hän on itse syypää hyökkäykseen ja näin ollen hänet tulisi tuomita tunnusmerkistön mukaisesta rikoksesta. Sen sijaan hyökkääjää eli provosoitua henkilöä ei voitaisi tuomita täytetystä rikoksesta, mutta hänen syykseen tulisi luettavaksi kyseisen rikoksen tunnusmerkistön yritys.⁷¹

Hovioikeuskäytännön mukaan hätävarjelusäännös tarkoittaa hätävarjelun olevan oikeutettua sellaista ennakoimatonta hyökkäystä vastaan, joka on tapahtunut sillä tavalla yllättävästi, että hätävarjeluun oikeutetulla ei ole ollut mahdollisuutta muunlaiseen toimintaan tai puolustustekoon kuin mihin hän on ryhtynyt. Säännöstä ei siis ole tarkoitettu sovellettavaksi väkivaltaiseen kohtaamiseen, jonka hätävarjeluoikeuteen vetoava on itse järjestänyt ja provosoinut väkivaltaan yllyttäväksi.⁷²

Itä-Suomen HO 3.3.2022 (2022:109116, R 21/969): Kysymys on ollut tilanteesta, jossa tapaamisen syynä olivat olleet A:n ja B:n väliset riidat. Hovioikeus on katsonut, että tapaamisen on katsottava syntyneen A:n aloitteesta. Molemmat seurueet olivat varustautuneet tapaamiseen vakavan väkivallan tekemiseen soveltuvilla välineillä niin, että A:n seurueella oli ollut miesylivoima ja suuri valikoima teräaseita mukanaan. A:n seurueen saavuttua koaamispaikalle A oli jäänyt autoon seuraamaan tapahtumienkulkua. Kertomuksensa mukaan hän oli päättänyt osallistua tappeluun vasta, kun oli havainnut

⁶⁸ Lappi-Seppälä – Melander 2022 s. 86.

⁶⁹ Nuutila 1997 s. 287.

⁷⁰ Majanen 1979 s. 307.

⁷¹ Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019 s. 394.

⁷² Itä-Suomen HO 10.2.2021 (21:104887, R 20/965).

B:n olevan C:n päällä. A oli mennyt B:n kimppuun veitsellä varustautuneena. Näiden seikkojen johdosta hovioikeus on katsonut A:n järjestämän tapaamisen tarkoituksena olleen väkivaltainen välienselvittely A:n ja B:n kesken. Tämä huomioon ottaen A:n teon keskeisenä motiivina on C:n puolustamisen asemesta pidettävä sitä, että B:n C:hen kohdistama hyökkäys on antanut A:lle sen syyn toimia tapaamisen väkivaltaisen tarkoituksen mukaisesti, jota hän oli jäänyt autoon odottamaan. Kysymys on siten ollut A:n provosoimasta väkivaltatilanteesta eikä sellaisesta ennakoimattomasti syntyneestä hätävarjelutilanteesta, jota laissa tarkoitetaan. Kysymys ei siten ole ollut hätävarjelusta tai sen liioittelusta.

5.4.1 Hyökkäyksen laatu ja voimakkuus

Hyökkäyksen laadun arvioinnissa merkitystä annetaan lähinnä hyökkäyksen ennakoimattomuudelle ja ympäristölle, jossa hyökkäys toteutettiin. Siten merkitystä voidaan antaa tapahtumapaikan ominaisuuksille. Hyökkäyksen voimakkuus taas viittaa hyökkäyksen vaarallisuuteen. Vaarallisuuden arvioinnissa merkitystä annetaan sille, onko hyökkäyksessä käytetty pelkästään fyysistä voimaa vai onko hyökkääjällä ollut käytössä hengenvaarallinen väline. Arvioinnissa huomiota on myös kiinnitettävä siihen, että hyökkäyksen ja suojellun oikeushyvän välillä vallitsee järjellinen suhde.⁷³ Korkeimman oikeuden ratkaisu KKO 2019:22 konkretisoi edellä mainittuja seikkoja.

KKO 2019:22 (hätävarjelu, hätävarjelen liioittelu, tapon yritys): A:n asuntoon oli tunkeutunut kolme henkilöä, joista yksi oli varustautunut ampuma-aseella ja kaksi pesäpallomailoilla. Asunnon eteisessä pesäpallomailoja käyttäneet henkilöt olivat kohdistaneet lyöntejä A:n päähän, ylävartaloon ja käsiin. Lisäksi kolmas henkilö oli osoittanut A:ta ampuma-aseella ja paininut tämän kanssa. A oli paennut hyökkäystä asuntonsa keittiöön ja sieltä ottamallaan veitsellä hyökkäyksen yhä jatkuessa lyönyt hyökkääjiä, joille aiheutui A:n menettelystä hengenvaarallisia vammoja.

Korkein oikeus lausui johtopäätöksissään kolmen henkilön hyökkäyksen olleen yllytyksellinen ja raju. Tätä voidaan katsoa korostaneen tapahtumien paikka eli A:n yksityisasunnon eteinen, josta on esitetty myös pohjapiirros kirjallisena todisteena havainnollistamaan tapahtumapaikan ominaisuuksia eli olosuhteita, joissa väkivaltaa puolustautujaan on kohdistettu. Kysymys on ollut kolmen henkilön tunkeutumisesta A:n kotirauhan suojaamaan paikkaan, jossa he olivat välittömästi yhdessä hyökänneet A:n kimppuun. A:lla on häneen eteisessä kohdistetun väkivallan ja pistoolilla uhkaamisen sekä tilanteesta muutoin tekemiensä havaintojen perusteella ollut perusteltu aihe uskoa terveytensä ja mahdollisesti myös henkensä olevan vakavassa vaarassa. Ratkaisusta on pääteltävissä, että yllytyksellisessä hyökkäyksessä puolustautujalla ei ole aikaa harkita puolustautumisvaihtoehtoja, jolloin puolustautujalle voidaan sallia melko ankarien ja rajujenkin voimakeinojen käyttö.

⁷³ Tapani – Tolvanen 2008 s. 321 ja Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020 s. 256.

Kyseisessä korkeimman oikeuden ratkaisussa on lisäksi todettu, että jotta tekoa voidaan pitää hätävarjeluna, on A:n hätävarjelun välttämättömyysvaatimuksen vuoksi tullut käyttää veistä tavalla, joka aiheuttaa hyökkääjälle lievimmät mahdolliset henkilövahingot. Tämä tarkoittaa sitä, että puolustautumisessa ei saa käyttää väkivaltaa enemmän kuin hyökkäyksen torjumiseksi on välttämätöntä, eikä voimakeinoja myöskään saa käyttää ennen kuin niihin on tarve, eikä sen jälkeen, kun tilanne on jo ohi.⁷⁴ Koska arvioinnissa on otettava huomioon teon olosuhteet, kuten hyökkäyksen laatu, voidaan lievimmän käytettävän väkivallan vaatimuksen katsoa sisältyvän puolustettavuusarvioon.⁷⁵

Korkeimman oikeuden ratkaisussa siis katsottiin, että puolustautujan ei ollut mahdollista valita käyttämäänsä suurikokoista veistä vähemmän vaarallista puolustautumisvälinettä tilanteessa, jossa hänen kotiinsa tunkeutuneet kolme henkilöä olivat kohdistaneet häneen yllätyksellisen ja rajun hyökkäyksen. Korkein oikeus kuitenkin päätyi arvioimaan puolustautumistekoa hätävarjelun liioitteluna katsoen, että A:lta olisi kyseisissä olosuhteissa voitu kohtuudella edellyttää sitä, että hän olisi kuitenkin käyttänyt veistä vähemmän vaarallisella tavalla kuin lyömällä sillä B:tä vatsan alueelle, jolla sijaitsee yleisesti tunnetusti herkästi vaurioituvia sisäelimiä. Lisäksi veitsellä tehty jonkinlainen koukkausliike on lisännyt riskiä B:n menehtymisestä, mikä A:n on täytyntä ymmärtää. Veitsen käyttö ei siten täyttänyt välttämättömyysvaatimusta, ja näin ollen A:n voitiin katsoa kohdistaneen B:hen väkivaltaa enemmän kuin hyökkäyksen torjumiseksi oli välttämätöntä.

Tämä välttämättömyysvaatimus on myös mahdollista kyseenalaistaa ottaen huomioon, kuinka vaarattomasti teräaseella on ylipäättään mahdollista puolustautua, kun otetaan huomioon usein tilanteen yllätyksellisyys, mikä korkeimman oikeuden oikeuskäytännössäkkin puolustettavuusarvioinnissa usein toistuu. Lisäksi on huomioitava, että hyökkäyksen vaarallisuutta ja yllätyksellisyyttä on lähtökohtaisesti arvioitava nimenomaan puolustusteon tekijän kannalta. Kuten oikeuskäytännöstä voidaan havaita, hätävarjeluväitteitä esitetään useimmin tapauksissa, joissa väitteen tekijä on joutunut väkivallan kohteeksi. Henkilöllä, joka joutuu hyökkäyksen kohteeksi, ei ole aikaa tai mahdollisuutta harkita toimintavaihtoehtojaan tilanteessa, ja tämä voi osin aiheuttaa ongelmallisuutta hätävarjelu säännöksen ja puolustettavuusarvion välttämättömyysvaatimuksen tulkinnassa. Välttämättömyysvaatimukselle ei siten tule antaa liikaa painoarvoa ottaen huomioon jo edelläkin todettu, että tilanne tulee arvioida kokonaisuutena.

Edellä mainitun korkeimman oikeuden ratkaisun KKO 2019:2 perustelut osoittavat jälkikäteisen arvioinnin vaikeuden, kuten myös seuraavan Turun hovioikeuden ratkaisun perustelut, jotka on hyvä nostaa esiin tässä kohtaa. Käräjäoikeus oli tilanteessa katsonut olleen kysymys hätävarjelun liioittelusta puolustautujan voimakeinojen käytön osalta, mutta Turun hovioikeus päätyi katsomaan kysymyksessä olleen oikeutettu

---

⁷⁴ HE 44/2002 vp s. 114–116.

⁷⁵ Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019 s. 399.

hätävarjelu, ja hylkäsi syytteen hätävarjelun liioitteluna tehdystä pahoinpitelystä. Ratkaisusta ilmenee hyvin arvio voimankäytön puolustettavuudesta ottaen huomioon hyökkäyksen yllätyksellisyys ja puolustautujan mahdollisuus tilanteessa toimia toisin ja arvioida käytettävissä olevien keinojen täsmällisyyttä. Ratkaisusta ilmenee myös suhteellisuusperiaatteen huomioiminen arvioitaessa voimankäyttöä hyökkäystä vastaan. Molemmille syntyneitä vammoja on myös vertailtu laajasti ja myös niille on annettu painoarvoa puolustettavuusarvioinnissa. Se, että arvio on hovioikeudessa kään-
tynyt oikeutetuksi hätävarjelukseksi, näkyy myös siinä, että hovioikeus on painottanut puolustautujan pyrkimystä perääntyä tilanteesta eli toisintoimimisen mahdollisuutta ja lievempien keinojen käyttämistä tilanteessa.

Turun HO 25.10.2022 (2022:142084, R 22/434): Kysymys on ollut tilanteesta, jossa A oli huitaissut vastaajaa roskapussilla päähän, raapinut tätä kasvojen alueelta ja lyönyt muutaman kerran nyrkeillä kasvojen alueelle. B:llä oli ollut koirien talutushihna toisessa kädessä ja sanomalehdet toisessa kädessä, joten hänellä ei ollut ollut muuta puolustautumiskeinoa pahoinpitelyn lopettamiseksi kuin purra suussaan ollutta A:n peukaloa. Käräjäoikeus oli todennut, että A:n hyökkäyksen seurauksena B:n kasvojen molemmilla puolilla oli ollut pitkiä verestäviä naarmuja ja suussa vertavuotanut haava ja että B oli jo hyödyntänyt perääntymistä saamatta hyökkäystä päättymään. Käräjäoikeus on kuitenkin arvioinut B:n käyttäneen liiallista voimaa purrestaan suussaan ollutta A:n sormea.

A:n teko oli lisäksi aiheuttanut B:lle hampaiden heilumista ja etuhampaan sisäänpäin kallistumisen. A:lle oli puolestaan aiheutunut B:n menettelystä kipua, turvotusta ja ompeleita vaatinut haava peukaloon. A:n vammat eivät olleet olleet vakavampia kuin B:n vammat. B:n voimankäyttöä ei siten voitu pitää voimakkaampana kuin häneen kohdistunutta hyökkäystä. A:n hyökkäys ei myöskään ollut päättynyt. Kysymys on näin ollen ollut siitä, olisiko B:llä ollut muita vaihtoehtoja hyökkäyksen torjumiseen tai olisiko vähempi voimankäyttö lopettanut A:n hyökkäyksen.

Hovioikeus on katsonut kuten käräjäoikeus, että B ei ollut voinut käyttää molempia käsiään hyökkäyksen torjumiseen ja tilanne oli ollut nopea. Kun otettiin lisäksi huomioon se, että B ei ollut saanut lopetettua A:n hyökkäystä tilanteesta poistumalla ja että A:n sormi oli ollut hänen suussaan, ei asiassa ollut selvitetty, että B olisi voinut toimia jotenkin toisin hyökkäyksen torjuakseen. Oli ilmeistä, ettei tarvittavan voimankäytön arviointi voinut olla kuvatulnaisessa tilanteessa kovin täsmällistä. Näin ollen sormen pureminen ei ollut ylittänyt sitä, mitä oli pidettävä kokonaisuutena arvostellen puolustettavana.

Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että aseeton hyökkäys on jo lähtökohtaisesti sellainen hyökkäys, että sitä ei voida pitää hengenvaarallisena. Sen torjumiseen on käytettävä lievimpiä mahdollisia keinoja, joiden tällaisessa tapauksessa katsotaan olevan lähinnä sellaisia keinoja, joita hyökkäyksessä on käytetty.⁷⁶ Lain esitöissä ei ole erikseen arvioitu aseeton käytön oikeutusta, mutta siellä on tunnustettu, että mikäli hyökkäys kohdistuu ruumiilliseen koskemattomuuteen, on puolustautujan sallittua käyttää voi-

⁷⁶ Ruuskanen 2005 s. 166.

makkaampaa väkivaltaa kuin mitä hyökkääjä käyttää ja aiheuttaa hyökkääjälle vakavampia vammoja kuin mihin hyökkäys otaksuttavasti johtaisi. Viimeisin korkeimman oikeuden hätävarjelua koskeva ratkaisu KKO 2023:3, jota on selostettu edellä luvussa 5.3, on hyvä esimerkki hyökkäyksen laadun ja voimakkuuden arvioinnista puolustettavuusarvioinnissa ja hyökkäyksen torjumisesta ampuma-aseella.

Vaikka tilanteessa kyseisessä tapauksessa voidaan katsoa olevan osaksi myös kysymys A:n provosoivasta käytöksestä hänen ampuessaan parvekkeelta laukauksen, jonka on voitu todennäköisesti osaltaan katsoa vaikuttaneen B:n hyökkäyksen aloittamiseen, on B:n hyökkäys erityisesti laatunsa puolesta ollut kuitenkin A:n kannalta yllätyksellinen ja rajua. Tilanteessa, jossa B on leikannut A:n oveen aukon moottorisahalla, A:lla on ollut perusteltu aihe uskoa sekä oman että seurustelukumppaninsa hengen ja terveyden olevan vakavassa vaarassa ottaen huomioon B:n aiemmat uhkaukset, eikä kysymys siten ole ollut vain kotirauhan rikkomisesta asuntoon tunkeutumisen osalta, vaikka fyysinen väkivalta ei ollutkaan ehtinyt vielä alkaa. Kun B on A:n tietä tätä ennen A:n asunnon ulkopuolella uhannut A:ta sanallisesti ja heti tämän jälkeen murtautunut asuntoon hajottamalla ulko-oven, on välittömän väkivallan uhka ollut tilanteessa ilmeinen riippumatta siitä, oliko B ampumistilanteessa vielä päässyt sisään A:n asuntoon vai ei. Puolustautumisen B:n hyökkäyksen torjumiseksi on siten katsottu olleen tarpeen ja A:n toiminta tilanteessa on katsottu oikeutetuksi hätävarjeluksi. A:n ensimmäinen laukaus tuomittiin vaaran aiheuttamisena, vaikka B oli uhannut A:ta pihalla tappamisella sorkkarauta ja moottorisaha kädessä. Tältä osin ratkaisusta ei valitettu ja se jäi alioikeuden ratkaisun varaan. Kuten myös edellä on todettu, suusanalliset uhkaukset harvoin oikeuttavat voimakeinoin hätävarjelutarkoituksessa.

Oikeuskäytännössä on lähtökohtaisesti suhtauduttu torjuvasti ampuma-aseella tehdyn hyökkäyksen torjumiseen ampuma-aseella. Korkein oikeus on edellä mainitussa ratkaisussaan KKO 2023:3 todennut myös, että ampuma-aseella toteutettua puolustustekoa voidaan lähtökohtaisesti pitää erittäin voimakkaana etenkin silloin, kun hyökkääjä ei ole itse varustautunut vastaavalla välineellä. Korkein oikeus ei ole siten ratkaisullaan muuttanut aiempaa tulkintalinjaa, jonka mukaan ase on äärimmäinen keino suojella omaa tai toisen henkeä. Ratkaisussa on hyökkäyksen vaarallisuutta arvioitaessa kuitenkin kiinnitetty huomiota siihen, että B:n hyökkäykseen käyttämän moottorisahan voidaan katsoa soveltuvan erittäin vakavan väkivallan käyttöön ja se on siten rinnastettu ampuma-aseeseen.

Muita puolustettavuusarvioinnissa huomioon otettavia seikkoja ovat puolustusteon laatu ja voimakkuus sekä siitä aiheutuneet vahinkoseuraukset. Myös esimerkiksi sillä, esittikö puolustautuja varoituksen, että puolustuksessa tullaan käyttämään asetta, samoin kuin hyökkääjän aikaisemmalla väkivaltaisuuudella, voi olla merkitystä puolustettavuusarvioinnissa. Esimerkiksi nimenomaan viimeisimmässä hätävarjelua koskevassa korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2023:3 puolustautujan varoitukselle, että puolustuksessa tullaan käyttämään asetta, on annettu mielenkiintoisella tavalla merkitystä puolustettavuusarvioinnissa.

KKO 2023:3: A on ennen hyökkäystä ampunut B:n eteen asfalttiin laukauksen, jota hän on itse kuvannut varoituslaukaukseksi. B on siten aloittanut hyökkäyksen tietäen, että A:lla on haulikko, ja siitä huolimatta, että hänen viereensä oli ammuttu ja hauleja oli kimmonnut hänen alaraajoihinsa. Kun lieviä vammoja aiheuttanut varoituslaukaus on ollut vaikutukseton, ei A:n ole asunnon oven leikkaamisen yhteydessä voitu kohtuudella edellyttää odottavan hyökkäyksen etenemistä pidemmälle tai puolustautuvan asetta vähemmän vaarallisella välineellä.

Korkein oikeus on katsonut ratkaisussaan, että koska A oli jo varoittanut B:tä varoituslaukauksella aseiden käytöstä ja tästä huolimatta B oli lähtenyt hyökkäykseen A:ta kohtaan, ei A:lta voitu kohtuudella edellyttää lievempien keinojen käyttämistä, ja aseiden käyttöä tilanteesta voitiin siten pitää puolustettavana. Yksityisellä ihmisellä harvoin on mukanaan arsenaalia, josta voisi valita kunkin hyökkäyksen torjumiseen tarkasti sopivan välineen. Tästä syystä toiseksi lievin käytettävissä oleva vaihtoehto saattaa olla hyvinkin vaarallinen ase. Henkilöllä ei välttämättä ole muita käytännöllisiä vaihtoehtoja kuin puolustautua joko paljain käsin tai käyttämällä asetta, olipa hyökkääjän varusteena sitten haulikko, puukko, sorkkarauta tai moottorisaha.⁷⁷

Ottaen huomioon, mitä on edellä todettu suhtautumisesta aseiden käyttöön hätävarjelutilanteessa, poikkeuksellisen korkeimman oikeuden ratkaisusta KKO 2023:3 puolustettavuusarvioinnin näkökulmasta tekee se, että hyökkäyksessä puolustautuja on nimenomaan käyttänyt ampuma-asetta eikä puolustusteen ole katsottu ylittäneen sitä, mitä on voitu pitää kokonaisuutena arvioiden puolustettavana. Kysymys on siten katsottu olleen sallitusta hätävarjelusta eli oikeuttamisperusteesta. Tätä aikaisempi korkeimman oikeuden ratkaisu, jossa ampuma-aseneiden käyttö hyökkääjän taltuttamiseksi katsottiin poikkeuksellisesti mahdolliseksi, oli KKO 1997:182. Kyseisessä ratkaisussa sekavassa mielentilassa ja raivoissaan olleen, muiden henkilöiden läsnä ollessa haulikolla ammuskelleen henkilön ampuminen pienoiskiväärillä katsottiin oikeutetuksi hätävarjeluksi. Vieläkin poikkeuksellisempaan viimeisimpään korkeimman oikeuden ratkaisuun KKO 2023:3 nähden edellä mainitusta korkeimman oikeuden ratkaisusta KKO 1997:182 tekee se, että siinä hyökkääjä menetti henkensä ja teko katsottiin tästä huolimatta oikeutetuksi hätävarjeluksi.

Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2016:97 on nostettu esiin hyökkääjän aiemman väkivaltaisuuden merkitys asiassa.

KKO 2016:97 (hätävarjelu, hätävarjeluun liioittelu, tappo): A on hätävarjelutilanteen käsilläoloa koskevan väitteensä tueksi tuonut esiin, että B on tuomittu rangaistukseen 31.1.2012 tehdystä raiskauksen yrityksestä sekä 5.1.2009 tehdystä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä ja pakottamisesta sukupuoliyhteyteen. Korkein oikeus toteaa, että B:n aikaisemmat rikokset ovat olleet luonteeltaan samankaltaisia kuin se menettely, johon hän oli A:n kertomuksen mukaan nyt kysymyksessä olevassa tilanteessa ryhtynyt. Tämä selvitys tukee vähäisessä määrin A:n kertomuksen uskottavuutta.

---

⁷⁷ Ville A. Saarinen 2021 s. 7.

Se, missä tarkoituksessa korkein oikeus on hyökkääjän aiemman rikollisen menettelyn nostanut ratkaisunsa perusteluissa esiin, on nähdäkseni hieman epäselvää: onko hyökkääjän aiemmalle väkivaltaisuudelle haluttu antaa merkitystä nimenomaan hätävarjeluväitteen puolustettavuusarvioinnin kannalta vai ennemmin A:n kertomuksen uskottavuudessa näytön arviointia koskevien seikkojen näkökulmasta? Hyökkääjän aikaisempi väkivaltaisuus olisi perusteltua ottaa huomioon nimenomaan hyökkäyksen luonteen ja tämän vaarallisuuden arvioinnissa sekä puolustautujan käyttäytymisessä. Näkisin, että tässä korkeimman oikeuden ratkaisussa hyökkääjän aiempi rikollinen menettely on nostettu esiin ennemmin A:n kertomuksen uskottavuuden arvioinnin kuin puolustautujan käyttäytymisen puolustettavuuden kannalta, vaikka A:n kertomuksen uskottavuuden puolesta puhuvana seikkana sen voidaan nähdä myös välillisesti tukevan puolustautujan käyttäytymistä tilanteessa. Hätävarjeluväitteen puolustettavuusarvioinnin kannalta kyseisellä seikalla olisi nähdäkseni ollut enemmän painoarvoa, mikäli puolustautuja eli tässä tilanteessa A olisi ollut tietoinen B:n aiemmasta vastaavanlaisesta rikollisesta menettelystä hetkellä, jolloin hän on puolustautunut B:n hyökkäystä vastaan, koska tämän olisi todennäköisesti voitu nähdä aiheuttavan A:ssa sellaista pelkoa, joka olisi perustellut hänen puolustustekoaan laajemmin.

Tässä yhteydessä on kuitenkin hyvä tuoda esiin, että henkilön subjektiivisten tunteusten ei ole katsottu yksinään riittävästi todistavan hätävarjelutilanteen olemassaoloa, vaan väitteen tulee saada tukea myös objektiivisista olosuhteista, mikä on todettu myös korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2019:22.⁷⁸ Arvioinnin subjektiivinen puoli viittaa puolustustekojen tekijän teonhetkiseen arviointiin ja objektiivinen siihen, mitä jälkikäteisarvion perusteella yleisesti ottaen samassa tilanteessa toimivalta voitaisiin edellyttää.⁷⁹

5.4.2 Hyökkääjän ja puolustautujan henkilö

Toisena huomioon otettavana seikkana puolustettavuusarvioinnissa on hyökkääjän ja puolustautujan henkilö. Rikoslain uudet yleiset opit ovat vahvistaneet periaatteen, jonka mukaan henkilön persoonalle voidaan antaa merkitystä puolustettavuusarvioinnissa. Hätävarjelusäänöksen perusteluissa todetaan, että ”hyökkääjän henkilöllä voi olla merkitystä pohdittaessa esimerkiksi velvollisuutta väistää hyökkäys perääntymällä tai pakenemalla”.⁸⁰ Hyökkääjän ja puolustautujan henkilöllä tarkoitetaan lähinnä henkilöiden ominaisuuksia, kuten sukupuoli, ikä ja koko, eli heidän fyysiset eroavaisuutensa. Myös henkilön päihtymykselle tai mahdolliselle sairaudelle on annettava merkitystä, ja henkilöltä odotetaan tällöin voimankäytössään suurempaa pidättyvyyttä. Päihtymys ja sairaus saattavat myös toimia toisin päin, eli tehdä hyökkäyksestä myös vaarallisemman. Näin ollen arvio täytyy tehdä ulkopuolisen tarkkailijan näkökulmasta vallitsevan

⁷⁸ KKO 2019:22 kohta 10.

⁷⁹ Melander 2016 s. 253–254.

⁸⁰ HE 44/2002 vp s. 114–115.

tekohetken mukaisesti. Puolustautujalta edellytetään erilaista suhtautumista myös silloin, jos hyökkääjänä on lapsi tai muutoin vajaavaltainen henkilö.⁸¹ Lisäksi erilaista suhtautumista, mutta usein päinvastaista kuin edellä, edellytetään tai pikemminkin sallitaan, mikäli henkilö osoittautuu koulutuksensa ja/tai kokemuksensa perusteella hyökkäystilanteessa voimakeinot tai aseet hyvin hallitsevaksi.

Helsingin HO 12.5.2022 (2022:119588, R 21/1320): Kysymys on ollut tilanteesta, jossa A oli tehnyt ennen B:n rinnuksista puristamista ja tämän kasvoihin lyömistä nyrkkeilemiseen viittaavia liikkeitä. Ratkaisussa on siten annettu B:n osalta hätävarjelun anteeksiantoperusteiden puolesta puhuvana seikkana vähäisessä määrin merkitystä B:n olettamukselle A:n kamppailulajitaustasta. Hovioikeus on kuitenkin tästä kamppailulajioletuksesta huolimatta katsonut B:n kohdistaneen aseettomaan A:han väkivaltaa selvästi enemmän kuin hyökkäyksen torjumiseksi oli voitu pitää välttämättömänä, vaikka A:n toiminta olikin ollut yllätyksellistä. B oli ottanut puukon ja pistänyt sillä A:ta vasempaan kylkeen vasemman keuhkon alueelle. Kysymys ei siten ollut ollut sallitusta hätävarjelusta tai edes hätävarjelun liioittelusta.

Mikäli edellä mainitussa tapauksessa kysymys olisi ollut molemminpuolisesta täysin aseettomasta väkivaltatilanteesta, olisi kamppailulajioletukselle todennäköisesti annettu suurempi merkitys hätävarjeluväitteen arvioinnissa. Esimerkkinä hyökkääjän henkilön ominaisuuksien arvioinnista ja sen vaikutuksesta puolustettavuusarvioon ovat seuraavat korkeimman oikeuden ratkaisut.

KKO 2013:60 (hätävarjelu, hätävarjelun liioittelu, pahoinpitely): Arvioitavaksi jää B:n menettelyn puolustettavuus sen jälkeen, kun A oli lopettanut C:n kuristamisen. A:n tunkeutuminen asuntoon ja käyttäytyminen siellä on ollut väkivaltaista. Suullisessa käsittelyssä tehtyjen havaintojen mukaan A on huomattavasti B:tä ja C:tä rotevampi. A:lle aiheutuneet pisto- ja viiltohaavat eivät ole olleet niin vakavia, että hän olisi niiden johdosta tullut silmin nähden toimintakyvyttömäksi, ja hän oli pyrkinytkin siirtymään asunnon ulko-ovelle, kertomansa mukaan paetakseen. C puolestaan on estänyt oven aukaisemisen, jotta sen taakse tullut mies ei pääsisi A:n avuksi häntä ja B:tä pahoinpitelmään. Asunnon haltijoiden pelon ja C:n menettelyn voidaan katsoa olleen olosuhteet huomioon ottaen aiheellisia.

Edellä selostetusta korkeimman oikeuden ratkaisusta on pääteltävissä, että A:n rotavuuden on nähty vaikuttaneen asunnon haltijoiden eli B:n ja C:n pelkoon tilanteessa ja siten se on tehnyt C:n menettelystä puolustettavamman.

KKO 2016:97 (hätävarjelu, hätävarjelun liioittelu, tappo): B on ollut aseeton eikä hän ole kohdistanut A:han muutakaan suoranaista väkivaltaa esimerkiksi lyömällä tai kuristamalla. A:n kertomuksen mukaan B:n käyttämä väkivalta on koostunut siitä, että hän on painanut A:ta alleen ja pidellyt tätä kiinni reisillään ja käsillään. Kun B on ollut A:ta selvästi kookkaampi, tämäkin väkivalta on kuitenkin riittänyt estämään A:ta pääsemästä vapaaksi. B olisi saattanut raiskata A:n, jollei A olisi puolustautunut.

---

⁸¹ Rovaniemen HO 28.10.2021 (21:145434, R 20/763) ja Helsingin HO 15.4.2021 (2021:115694, R 20/1686). Molemmissa ratkaisussa on hätävarjeluväitettä arvioitaessa annettu merkitystä sille, että hyökkääjä on ollut lapsi, sekä aikuisen ja lapsen kokoeroon tilanteessa.

Tässä ratkaisussa sillä, että hyökkääjä on ollut selvästi kookkaampi, on korostettu puolustautujan mahdollisuutta vapautua tilanteesta, koska tilanteessa hyökkääjä ei ollut käyttänyt puolustautujaa kohtaan suoranaista väkivaltaa.

KKO 2020:88 (hätävarjelu, hätävarjelen liioittelu, tappo – surma): B:n A:han kohdistama pahoinpitely on ollut sen verran voimakas, että A on menettänyt hetkeksi tajuntansa. Tämän lisäksi B on uhannut tappaa A:n, kohdistanut A:n tietien perheen kahteen vanhimpaan lapseen väkivaltaa, ja väkivaltaisen menettelynsä yhteydessä pitänyt kädessään veistä samalla, kun perheen 2-vuotias lapsi on ollut hänen sylissään. Hyökkäys on tapahtunut perheen asunnossa, jossa perheen lapset ovat olleet koko ajan paikalla. B on ollut myös selvästi pienikokoisempaa A:ta voimakkaampi. Hyökkäystä voidaan siten pitää ulkopuolisen tarkkailijan näkökulmasta vaarallisena ja kestoltaan ennakoimattomana.

Edellä mainitussa korkeimman oikeuden ratkaisussa sen sijaan on korostettu hyökkääjän ominaisuuksien sijaan puolustautujan ominaisuuksia eli puolustautujan selvää pienikokoisuutta. Puolustautujan voidaan katsoa olevan sallitumpaa käyttää ankarampia voimakeinoja, mikäli fyysinen kokoero hyökkääjän ja puolustautujan välillä on suuri, sillä fyysinen kokoero vaikeuttaa puolustautujan mahdollisuuksia puolustautua tehokkaasti ja lievemmillä voimakeinoilla hyökkäystä vastaan ja turvautua esimerkiksi apuvälineisiin tilanteessa.

Kuten edellä on todettu, myös henkilön päihtymykselle on annettava tilannetta arvioitaessa merkitystä. Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2023:3 on todettu, että B on saapunut päihtyneenä A:n kerrostaloasunnon pihamaalle 29.6.2020 yöaikaan mukanaan moottorisaha ja sorkkarauta. Hyökkääjän päihtymystilalle ei ole kuitenkaan annettu edellä mainitun ratkaisun puolustettavuusarvioinnissa merkitystä. Päihtymyksen ei liene arvioitu vaikuttaneen itse hyökkäykseen siten, että päihtynyt hyökkääjä olisi ollut tilanteessa sen vaarallisempi tai vaarattomampi kuin selväpäinenkään hyökkääjä. Tässä suurempi merkitys puolustettavuusarvioinnissa on annettu hyökkääjän käyttämille apuvälineille eli moottorisahalle ja sorkkaraudalle kuin hänen päihtymysasteelleen, vaikka päihtymys onkin nostettu ratkaisussa esiin. Päihtymyksen esiin nostamisen tarkoitus jää siten ratkaisussa hieman epäselväksi.

5.4.3 Muut olosuhteet

Rikoslain 4 luvun 4 §:n 1 momentissa mainittuina puolustettavuusarvioinnissa huomioon otettavina muina olosuhteina voidaan kiinnittää huomiota muun muassa suojeltavan ja uhrattavan intressin arvoon eli intressivertailuun. Myös puolustautujan ja hyökkääjän käytössä olevat voimavarat ovat seikkoja, jotka voidaan ottaa huomioon tässä kohtaa muita olosuhteita arvioitaessa, mutta ne voidaan ottaa huomioon myös hyökkäyksen laadun ja voimakkuuden samoin kuin hyökkääjän ja puolustautujan henkilön ominaisuuksien arvioinnissa. Jos hyökkääjiä on useita, puolustautujan on sallittua käyttää enemmän voimakeinoja kuin yhtä hyökkääjää vastaan puolustauduttaessa.⁸²

⁸² Melander 2016 s. 250. Ks. myös Nuutila 1997 s. 288.

Esimerkinä tilanteesta, jossa on ollut useita hyökkääjiä ja jossa puolustautujalle on sallittu selkeästi käyttää enemmän ja ankarampia voimakeinoja, on korkeimman oikeuden ratkaisu KKO 2019:22, jota on selostettu edellä luvussa 5.4.1, mutta josta on syytä ottaa seuraava kohta havainnollistamaan teon sallittavuutta tilanteessa, jossa on ollut useita hyökkääjiä ja jossa puolustautuja on aiheuttanut veitsellä kahdelle henkilölle potentiaalisesti hengenvaarallisia vammoja.

KKO 2019:22 (hätävarjelu, hätävarjelun liioittelu, tapon yritys): A on käyttänyt veistä C:tä ja D:tä vastaan tilanteessa, jossa C:llä oli ollut esillä pistooli ja jossa D oli lyönyt A:ta pesäpallomailalla. C:n ja D:n yhdessä A:han kohdistama oikeudeton hyökkäys oli A:n tieteen ollut kehittymässä entistä vaarallisemmaksi. A:lla on ollut perusteltu aihe uskoa terveytensä ja jopa henkensä olevan vakavassa ja välittömässä vaarassa. A:n käytämät voimakeinot ovat siten olleet tarpeellisia hyökkäyksen pysäyttämiseksi. Korkein oikeus on katsonut, että A:n puolustustekoa on voitu selostetuissa olosuhteissa pitää hyökkäyksen pysäyttämiseksi myös välttämättömänä. Näin ollen A:n menettelyä C:n ja D:n osalta on pidetty sallittuna hätävarjeluna.

Siitä, miten hyökkääjän käytössä olevia voimavaroja on arvioitu tilanteessa, jossa hyökkääjän seurassa ollut mies oli tullut asunnon, jossa hyökkääjä ja puolustautuja olivat olleet, oven taakse, on esimerkkinä korkeimman oikeuden ratkaisu KKO 2013:60, jota on selostettu laajemmin edellä luvussa 5.1.

KKO 2013:60 (hätävarjelu, hätävarjelun liioittelu, pahoinpitely): Kukin heistä on kuulut A:n seurassa olleen miehen tulleen asunnon oven taakse, mutta miehen aikeista B:llä ja C:llä ei ole ollut tietoa. C puolestaan on estänyt oven aukaisemisen, jotta sen taakse tullut mies ei pääsisi A:n avuksi häntä ja B:tä pahoinpitelemään. Asunnon haltijoiden pelon ja C:n menettelyn voidaan katsoa olleen olosuhteet huomioon ottaen aiheellista. B:n pelkoa on lisännyt oven takana ollut A:n kaveri.

Vaikka miehen aikeista ei ole ollut tietoa hänen tullessaan oven taakse, on ratkaisussa annettu puolustusarvioinnissa myös selkeästi painoarvoa puolustautujan pelolle siitä, että hyökkääjän voimavarat olisivat kasvaneet, mikäli hyökkääjän seurassa ollut mies olisi päässyt sisään. Kyseisessä korkeimman oikeuden ratkaisussa on sinänsä myös mielenkiintoinen tilanne puolustautujan voimavarojen suhteen tilanteessa, jossa B on lyönyt A:ta veitsellä vielä useita kertoja tämän istuessa eteisen lattialla jo saamistaan iskuista tuupertuneena. Korkein oikeus on todennut, että C:n on täytynyt olla tällöin jo A:n ja oven välissä. Tilanteessa puolustautujan eli B:n voimavarojen arvioinnissa tulisi nähdäkseni antaa merkitystä myös C:n toiminnalle. C:n oven aukaisemisen estäminen ja tilanteessa A:n ja oven välissä oleminen on näkemykseni mukaan vaikuttanut puolustautuja B:n voimavaroihin ja täten myös puolustusarviointiin. Korkeimman oikeuden ratkaisun perusteluissa on vain tyydytty toteamaan lyhyesti C:n menettely tilanteessa aiheelliseksi, mutta tästä ei ilmene se, millä tavalla sille on annettu painoarvoa puolustautujan eli B:n voimavarojen arvioinnissa. On eri asia puolustautua yksin useita vaarallisia hyökkääjiä vastaan kuin joukolla yhtä pahoinpitelijää vastaan.⁸³

⁸³ Nuutila 1997 s. 288.

Puolustettavuusarvioinnissa muut huomioon otettavat olosuhteet, jotka tässä tapauksessa liittyvät myös vahvasti henkilöön, korostuvat kattavasti seuraavassa Helsingin hovioikeuden ratkaisussa, jossa hovioikeus on katsonut olleen kysymys sallitusta hätävarjelusta kaasusumutinta käytettäessä.

Helsingin HO 22.9.2021 (2022:136715, R 22/240): Kysymys on ollut tilanteesta, jossa A on lyönyt B:tä laudalla päähän B:n noustua autostaan ulos. Kysymys on ollut ennakkoimattomasta ja yllättävästä, keskellä yötä tapahtuneesta hyökkäyksestä, jossa B ei ollut tuntenut hyökkääjää. Tilanne on kokonaisuudessaan ollut nopea. B on yrittänyt paeta hyökkäystä, mikä yritys on päättynyt muutaman askeleen jälkeen siihen, että A on lyönyt B:tä toistamiseen laudalla. Hovioikeus on katsonut, että B:n tosiasialliset mahdollisuudet harkita eri toimintavaihtoehtoja ja niiden seurauksia ovat olleet tilanteessa vähäiset. A on toisen lyönnin jälkeen edelleen ollut lähestymässä B:tä astalo kädessään, minkä vuoksi hovioikeus on katsonut B:hen kohdistuneen hyökkäyksen olleen edelleen käynnissä. Hovioikeus on hätävarjeluväitteen arvioinnissa antanut merkittävästi painoarvoa B:n jalkojen huonolle kunnolle, etäisyydelle koskien B:n kerrostalon alaovea, B:n järjestyksenalvojakoulutuksissaan saamalle tietotaidolle, hyökkäyksen laadulle ja yllätyksellisyydelle sekä sille, että B on jo kerran yrittänyt paeta paikalta siinä onnistumatta. Hovioikeus on katsonut, ettei B:ltä kohtuudella voinut edellyttää tilanteessa muunlaista toimintaa. Kaasusumuttimen käyttäminen ei ole käynnissä olleen B:n terveyteen kohdistuneen hyökkäyksen pysäyttämiseksi voimankäytöltään ylittänyt sitä, mitä voidaan kokonaisuutena arvostellen pitää puolustettavana. Kysymys on siten ollut sallitusta hätävarjelusta.

Aiheellista on myös kysyä, voidaanko muina olosuhteina puolustettavuusarvioinnissa ottaa huomioon hyökkääjän ja puolustautujan hätävarjelutilanteen jälkeinen menettely. Korkein oikeus on ratkaisussaan KKO 2016:97 ottanut kantaa siihen, millaista merkitystä puolustautujan hätävarjelutilanteen jälkeiselle menettelylle on annettu hätävarjeluväitettä arvioitaessa.

KKO 2016:97 (hätävarjelu, hätävarjelun liioittelu, tappo): A:n on selvitetty tapahtuneen jälkeen pesseen veitsen, jolla hän oli lyönyt B:tä, ja ottaneen veitsen sekä B:n puhelimen asunnosta poistuessaan mukaansa. Hän ei ole soittanut B:lle apua eikä kertonut tapahtuneesta asiassa todistajina kuulluille kahdelle henkilölle, joilta hän oli aamuyöllä saanut kyydin. Hän ei ole kertonut veitsellä lyömisestä myöskään ensimmäisissä esitutkintakuulusteluissa.

Korkein oikeus on todennut, ettei A:n sanotusta menettelystä voi tehdä syytettä ratkaisevasti tukevia tai A:n hätävarjeluväitteen poissulkevia johtopäätöksiä. On mahdollista, ettei oikeudettoman hyökkäyksen kohteeksi joutunut ja sitä vastaan A:n kertomalla tavalla puolustautunut henkilö teon jälkeen osaa menettellä järkevällä tavalla. Näin ollen tämäkään seikka ei sulje pois mahdollisuutta A:n kertomuksen mukaisen hätävarjelutilanteen käsillä olemisesta.

Edellä mainituista ratkaisuista on havaittavissa, että puolustautujan hätävarjelutilanteen jälkeisen menettelyn painoarvoon hätävarjelutilannetta arvioitaessa on suhtauduttu kriittisesti. Näin ollen voitaisiin ajatella, että sille, miten puolustautuja menettelee hätävarjelutilanteen jälkeen ei ole annettava ainakaan ratkaisevaa merkitystä hätävar-

jeluväitettä arvioitaessa, vaan hätävarjeluväitteen arviointiin vaikuttavat ainoastaan hätävarjelutilanteessa käsillä olevat seikat. *Alanen* on todennut väitöskirjassaan, että useiden vanhempien oikeuslähteiden mukaan se, joka oli käyttänyt hätävarjelua, oli velvollinen ilmoittamaan teostaan viranomaisille uhalla, että teko muussa tapauksessa katsottiin rangaistavaksi. Tällaiselle ilmoittamiselle on annettu aiemmin vähintään prosessuaalista merkitystä, mutta näyttäisi, että uudemman oikeuskäytännön myötä seikan merkitys on vähentynyt.⁸⁴

Myös korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2004:16 on ollut käsillä hätävarjelutilanteen arvioiminen ja hyökkääjän ja puolustautujan tilanteen jälkeinen menettely.

KKO 2004:16 (tappo, hätävarjelu, myötävaikuttava tuottamus): A:n ammuttua B:tä tämä oli hakeutunut hoitoon vasta seuraavana päivänä. B oli menehtynyt vammoihinsa. Asiassa esitetty selvitys huomioon ottaen oli ilmeistä, ettei B ollut ymmärtänyt tilansa vakavuutta. B:n menettelyllä ei katsottu olevan merkitystä arvioitaessa A:n vastuuta B:n kuolemasta. Kysymys myös hätävarjelusta.

Koska edellä mainitussa ratkaisussa A:n ei katsottu toimineen hätävarjelutilanteessa, ei ratkaisu anna vastausta siihen kysymykseen, minkälainen merkitys hätävarjeluväitteen arvioinnin kannalta A:n menettelylle olisi annettu tilanteessa, jossa hän oli ampumisen jälkeen vain poistunut paikalta ja taas vastaavasti B:n menettelylle eli sille, että hän oli kieltäytynyt tilanteen jälkeen hakeutumusta hoitoon. Nähdäkseni mikäli puolustautuja aiheuttaa hyökkääjälle hätävarjelutilanteessa hengenvaarallisen vamman, ei hyökkääjälle voida asettaa hätävarjeluväitteen ja erityisesti puolustusarvioinnin kannalta hoitoon hakeutumisen velvollisuutta. Vastaavasti kuten korkein oikeuskin on ratkaisussaan KKO 2016:97 katsonut, on mahdollista, ettei oikeudettoman hyökkäyksen kohteeksi joutunut ja sitä vastaan puolustautunut henkilö teon jälkeen osaa menetellä järkevällä tavalla. Näin ollen puolustautujan hätävarjelutilanteen jälkeisestä menettelystä ei voida tehdä hätävarjeluväitteen poissulkevia johtopäätöksiä. Mielestäni on hyvin perusteltu lähtökohta, ettei henkilön käyttäytyminen hätävarjelutilanteen jälkeen voi vaikuttaa siihen, kuinka itse hätävarjelutilannetta arvioidaan, ja näin ollen se ei voi tulla muina olosuhteina huomioon otettavaksi seikaksi hätävarjelutilanteen puolustettavuusarvioinnissa. Sen sijaan tämä ei estä, etteikö puolustautujan hätävarjelutilanteen jälkeinen menettely voisi tulla arvioitavaksi esimerkiksi rikoslain 21 luvun 13, 14 tai 15 §:ien mukaisena tekona.

Puolustettavuusarvioinnissa tulee kiinnittää huomiota puolustautujan subjektiiviseen syyllisyyteen. Merkitystä kokonaisarvioinnissa tulisi antaa siten myös sille, ovatko tilanteeseen ja sen seurauksiin vaikuttaneet esimerkiksi niin sanotut onnettomat olosuhteet, eli onko kysymys esimerkiksi siitä, että hyökkääjän kuolema olisi aiheutunut ainoastaan huolimattomuudesta. Tällöin myöskään puolustautujaa ei voida hätävarjeluväitteen puolustettavuusarvioinnissa tästä rankaista, vaikka lähtökohtana onkin, että vastustajan kuolemaan johtavia puolustustekoja arvostellaan ankarasti.

---

⁸⁴ Alanen 1925 s. 138.

Nähdäkseni viimeaikaisesta korkeimman oikeuden oikeuskäytännöstä voidaan havaita, että verrattuna aikaan ennen rikoslain yleisen osan kokonaisuudistusta, ratkaisussa on pyritty kiinnittämään aiempaa laajemmin huomiota hätävarjeluväitteen arvioinnin kannalta merkityksellisiin olosuhteisiin, kuten ympäristöön jossa hyökkäys on tapahtunut ja hyökkääjän ja puolustautujan ominaisuuksiin, mikä ilmenee ratkaisujen avoimesta tarpeellisuus- ja puolustettavuusarvioinnista.⁸⁵

Sen sijaan se, että tuomioistuimet eivät säännönmukaisesti tulkitse lainsäätäjän tarkoittamalla tavalla käsitteitä puolustustalon tarpeellisuudesta ja puolustettavuudesta, voi aiheuttaa hankaluuksia arvioida muun muassa sitä, mitä seikkoja tuomioistuin on arvioinut milloinkin ja miten näitä seikkoja on arvioitu. Korkeimman oikeuden ratkaisusta KKO 2019:22 voidaan havaita, kuinka käsitteitä puolustustalon tarpeellisuudesta ja puolustettavuudesta tulkitaan toisiinsa kietoutuneina. Toisinaan taas puolustustalon tarpeellisuutta ja puolustettavuutta arvioidaan hyvinkin toisistaan erillisinä, kuten korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2016:97 ja Turun hovioikeuden ratkaisussa 2021:115884, R 20/1224.⁸⁶ Teon tarpeellisuus- ja puolustettavuusarvioinnin sekoittamisen myötä voi olla vaarana, että hätävarjelua koskeva säännös uhkaa muuttua kohuttomaksi puolustautujaa itseään kohtaan.

6. Hätävarjelun liioittelu ja putatiivihätävarjelu

6.1 Hätävarjelun liioittelu anteeksiantoperusteena

Edellä käsitelty hätävarjelusäännös sisältää hätävarjelun lisäksi säännöksen hätävarjelun liioittelusta, joka toisin sanoen tarkoittaa tilannetta, jossa on käytetty ”enemmän väkivaltaa kuin hätä on vaatinut”. Hätävarjelun liioittelu luetaan rikosoikeudellisen vastuun poistaviin seikkoihin eli anteeksiantoperusteisiin. Hätävarjelun liioittelussa tulee olla kysymys hätävarjelutilanteesta. Tämä tarkoittaa oikeuskäytännön tasolla sitä, että tuomioistuimen tulee ensin todeta, että kysymyksessä on ollut hätävarjelutilanne. Tämän jälkeen tuomioistuin tekee arvion siitä, onko sallitun puolustustalon rajat ylitetty käyttämällä suurempaa voimaa kuin tilanne olisi vaatinut, ja onko siten kysymys hätävarjelun liioittelusta. Tavallisin sallitun hätävarjelun rajojen ylitystilanne on nimenomaan ylimitoitettujen voimakeinojen käyttäminen puolustautumisessa oikeudetonta hyökkäystä vastaan.⁸⁷

Ennen rikoslain yleisen osan kokonaisuudistusta, jos kysymyksessä oli hätävarjelutilannetta edeltävä liian aikainen voimakeinojen käyttö tai hätävarjelutilanteen päätyttyä liian myöhään tapahtunut toimi, rangaistiin tästä sen tunnusmerkistön mukaan, joka kulloinkin oli täyttynyt ilman mahdollisuutta soveltaa hätävarjelusäännöksen

⁸⁵ KKO 2019:22 ja KKO 2023:3.

⁸⁶ KKO 2016:97 kohdat 38–45 ja Turun HO 13.4.2021 (2021:115884, R 20/1224).

⁸⁷ Melander 2016 s. 253.

vähentämisperustetta tai tuomitsematta jättämistä.⁸⁸ Häätävarjelun liioittelua koskeva säännös sisältää kuitenkin nykyään aikarajojen ylittämisen, eli arvio tehdään myös sen suhteen, onko puolustusteko tapahtunut välittömästi ennen hyökkäyksen konkretisoitumista välittömästi uhkaavaksi tai välittömästi sen jälkeen, kun hyökkäys on päättynyt. Tämä on ollut ainakin periaatteessa suuri ja merkittävä muutos aiempaan oikeustilaan nähden.⁸⁹ Kyseistä arviointia tehtäessä tulee kiinnittää huomiota siihen, että mikäli kysymys on häätävarjelun liioittelusta, pysytään sallitun häätävarjelun ja täytetyn rikoksen tai sen yrityksen niin sanotussa välimaastossa. On selvää, että häätävarjelun liioittelu muuttuu jossakin vaiheessa itsenäiseksi rikokseksi, mutta sitä, missä tämä raja kulkee, on vaikea tämentää.⁹⁰ Laki suojaa kaikkia Suomen kansalaisia väkivallalta, vaikka edellä on todettu, että hyökkääjälle aiheutettava vahinko voidaan nähdä maksettavana hintana oikeusjärjestyksen ylläpitämisestä.

Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2013:60 näyttäisi olleen kysymys molemmista häätävarjelun liioittelun muodoista eli sekä ylimitoitetuista voimakeinoista että aikarajojen ylityksestä, mutta tekijältä ei voitu kohtuudella vaatia muunlaista käyttäytymistä.

KKO 2013:60 (häätävarjelu, häätävarjelun liioittelu, pahoinpitely): Vastaja B oli puukottanut asianomistaja A:ta saadakseen tämän lopettamaan B:n kumppanin C:n kuristamisen. Korkein oikeus katsoi B:n toimineen häätävarjelussa siihen asti, kunnes A oli lopettanut kuristamisen. B oli kuitenkin jatkanut puukottamista edelleen. Kysymys siitä, oliko kysymys häätävarjelun liioittelusta vai jo täytetystä itsenäisestä rikoksesta.

Edellä mainittua korkeimman oikeuden ratkaisua on selostettu laajemmin luvussa 5.1, jossa on arvioitu häätävarjelutilanteen aikarajoja. Tässä yhteydessä voidaan kuitenkin lyhyesti todeta, että korkein oikeus katsoi, että häätävarjelutilanne jatkui tuossakin vaiheessa, koska B oli voinut olla perustellusti siinä käsityksessä, että väkivallan uhka ei ollut ohitse. B:n puukoniskujen määrä ja voima olivat kuitenkin olleet liiallisia etenkin ottaen huomioon, että ne olivat jatkuneet A:n jo istuessa maassa tuupertuneena saamistaan iskuista. Tässä vaiheessa voidaan katsoa olleen jo kysymys aikarajojen ylittämistapauksesta. Koska tapahtumat asunnossa olivat edenneet nopeasti, B oli joutunut pelkäämään sitä, että A voisi päästää oven takana olleen kaverinsa sisään asuntoon osallistumaan B:n ja C:n pahoinpitelemiseen. B:llä oli siten ollut vähäiset mahdollisuudet harkita puolustustoimiensa suhteellisuutta. Puukoniskut eivät olleet olleet hengenvaarallisia vaan vaikutuksiltaan pinnallisia. Näin ollen korkein oikeus antoi nämä jo maassa istuneeseen A:han kohdistuneet puukoniskut anteeksi ja jätti B:n niistä rangaistukseen tuomitsematta rikoslain 4 luvun 4 §:n 2 momentin perusteella lukien siten B:n syyksi häätävarjelun liioitteluna tehdyn pahoinpitelyn.

⁸⁸ Majanen 1979 s. 339.

⁸⁹ Majanen 2006 s. 389

⁹⁰ Boucht – Frände 2019 s. 111.

Nähdäkseni hätävarjelun aikarajojen tulkinnassa on oikeuskäytännössä siirrytty lievempään suuntaan. Voidaan jopa puhua kansainvälisemmästä tulkinnasta, sillä hätävarjelun aikarajoja ei yleensä tulkita ulkomailla yhtä tiukasti kuin Suomessa. Hätävarjelun aikarajojen tulkinnan muutos johtunee myös osittain siitä, että kuten edellä todettiin, rikoslain yleisen osan uudistuksessa käsitystä hätävarjelun aikarajoista tarkistettiin, ja nykyinen hätävarjelun liioittelua koskeva säännös sisältää aikarajojen ylittämisen.⁹¹

Hätävarjelun liioittelu anteeksiantoperusteena edellyttää, että olosuhteet olivat sellaiset, ettei tekijältä kohtuudella olisi voinut vaatia muunlaista suhtautumista. Oikeuskirjallisuudessa tätä on luonnehdittu myös toisintoimimismahdollisuuden puuttumiseksi.⁹² Lain esitöiden mukaan arvioinnissa vaikuttavina perusteina mainitaan hyökkäyksen vaarallisuus ja tilanteen yllätyksellisyys: mitä yllätyksellisempi tilanne ja mitä lyhyempi harkinta-aika, sitä ymmärrettävämmiksi käyvät mahdolliset virhearvioinnit. Virhearvioinnilla ymmärretään paniikista ja pelästyksestä johtuvia reaktioita, jotka nähdään hyökkäyksen torjumisen kannalta tarpeettomina, mutta joiden kannalta on kohtuutonta vaatia, että puolustautuja olisi niin sanotusti malttanut mielensä.⁹³ Tapahtumien kehitys on toisin sanoen saanut sellaisia piirteitä, ettei tekijää voida enää moittia teostaan. Myös jo ennen rikoslain yleisen osan kokonaisuudistusta rikoslain 3 luvun 9 §:n tuomitsematta jättämissäännöksen soveltaminen on ollut pakollista, jos tuomioistuimien on havainnut moitittavuuden puuttuvan sen vuoksi, ettei tekijä voinut mieltänsä malttaa.⁹⁴ Esimerkkinä tilanteesta, jossa tekijää ei voida enää moittia teostaan etenkin tilanteen yllätyksellisyyden ja lyhyen harkinta-ajan vuoksi, on seuraava hovioikeuden ratkaisu.

Turun HO 13.4.2021 (2021:115884, R 20/1224): Kysymys on ollut tilanteesta, jossa A ja C olivat viettäneet iltaa B:n kanssa tämän asunnolla. A:n ja B:n välille oli tullut väkivaltilanne ja illanvietto oli päättynyt puukotuksiin, joiden takia A oli menehtynyt ja B oli saanut vakavia vammoja ylävartalonsa. B oli tunnustanut aiheuttaneensa A:n vammat ja siten tappaneensa A:n. Asiassa oli jäänyt luotettavasti selvittämättä, kumpi osapuolista oli lyönyt ensin veitsellä. B:n mukaan A oli tullut hänen kimppuunsa ja lyönyt veitsellä heti sen jälkeen, kun B oli puuttunut väkivaltaan, jonka A oli kohdistanut vaimoonsa C:hen. Asiassa oli riidatonta, että A oli kohdistanut vaimoonsa väkivaltaa, ja henkilötodistelussa oli käynyt ilmi A:n kiivas luonne. B:n kertomus alkutilanteesta oli siten täysin mahdollinen, eikä hätävarjelun mahdollisuutta siten ollut voitu riittävällä varmuudella sulkea pois. Asiaa oli arvioitava siitä näkökulmasta, että kysymys oli ollut sellaisesta oikeudettomasta hyökkäyksestä, jota vastaan B:llä oli ollut oikeus puolustautua.

B oli kuitenkin tilanteessa kohdistanut A:han enemmän väkivaltaa kuin hyökkäyksen torjuminen olisi edellyttänyt. Tilanne oli kuitenkin ollut B:n kannalta uhkaava ja mah-

⁹¹ Boucht – Frände 2019 s. 111.

⁹² Melander 2016 s. 251.

⁹³ Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020 s. 290.

⁹⁴ Majanen 1979 s. 340.

dollisuus harkintaan oli ollut ajallisesti erittäin lyhyt. Hän oli itse saanut veitseniskusta varsin vakavan vamman rintakehään eli hengenvaaralliselle alueelle. A on ollut B:tä huomattavasti kookkaampi ja B:n mukaan uhannut tappamisella. B oli lisäksi esitutkinassa kertonut pelänneensä A:ta, eikä B:n kertoman uskottavuutta ollut ollut perusteltua epäillä tältä osin. Asunnosta oli päässyt normaaliin tapaan poistumaan kerrostalon rappukäytävään ja sitä kautta ulos, mutta asunto oli ollut pieni ja suuren tavaramäärän ja sotkun vuoksi hyvin ahdas. B:llä oli siten ollut nopeasti edenneessä tilanteessa ja ahtaassa tilassa vaikeuksia tarkasti kontrolloida toimintaansa ja harkita esimerkiksi mahdollisuutta pyrkiä pakenemaan tilanteesta tai yrittää kohdistaa veitsellä lyönnit vähemmän vaaralliselle alueelle A:n keho. B:n mahdollisuuksia harkita eri toimintavaihtoehtoja ja niiden seurauksia oli ylipäättään pidettävä vähäisinä. Hovioikeus on katsonut, ettei B:ltä selostetuissa olosuhteissa ollut kohtuudella voitu edellyttää muunlaista toimintaa, kun huomioon otetaan hyökkäyksen vaarallisuus ja yllätyksellisyys ja tilanne muutoinkin. B:n on katsottu syyllistyneen hätävarjelun liioitteluna tehtyyn tappoon ja olevan rangaistusvastuusta vapaa.

Arvioitaessa tilannetta kokonaisuudessaan on lupa ottaa huomioon ennen kaikkea myös tekijän subjektiiviset tuntemukset.⁹⁵ Koska vastuuvapaus perustuu subjektiiviseen moitearvosteluun liittyviin seikkoihin, anteeksiantoperusteiden käsillä ollessa vaikutusten rajaaminen vain tekijään on ymmärrettävää, ja tämä on ollut myös lainsäätäjän tarkoitus. Vain tekijältä ei ole voinut käsillä olevassa tilanteessa kohtuudella vaatia toisenlaista käyttäytymistä.⁹⁶ Edellä mainitussa korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2013:60 on annettu melko suuri merkitys sille, miten tekijä on tilanteen käsittänyt. Tämä ilmenee muun muassa siitä, että ratkaisun perusteluissakin on todettu, ettei oven taakse tulleen miehen aikeista ollut ollut tietoa, mutta jo tälle miehen oven taakse tulemiselle ja sille, missä mielessä puolustautuja sen tilanteessa käsitti, sekä tästä puolustautujalle aiheutuneelle pelkoreaktiolle on annettu suuri merkitys arvioinnissa.

Kuten jo edellä on voitu huomata sallittua hätävarjelua käsiteltäessä, arvioidaan hätävarjelu lähinnä objektiivisilla perusteilla, kun taas hätävarjelun liioittelu on enemmän subjektiivisiin premisseihin keskittyvää arviointia. Tämä voi johtaa lainkohtaa tulkittaessa hyvinkin vaikeisiin rajanvetotilanteisiin ja kirjavaan oikeuskäytäntöön. Vaarana on, että mikäli huomio arvioinnissa kiinnittyy ensisijaisesti vastaajan tuntemuksiin ja kokemuksiin tilanteesta eli subjektiiviseen puoleen, jää teon oikeuttamistai anteeksiantoperuste vaille oikeudellista arviota. Näin ollen, jotta hyökkäyksen kohteen subjektiiviselle käsitykselle tilanteesta ei annettaisi liikaa painoarvoa lain kohtaa tulkittaessa, rajoittaa arviointia niin sanottu itsehillintävaatimus. Kuten jo edellä luvussa 3 on todettu, hätävarjelun varjolla ei ole oikeutta kostaa. Jokaiselta voidaan siis edellyttää kykyä arvioida, missä kulkee raja sallittujen pelon ja paniikin tuntemusten sekä toisaalta kiellettyjen tuntemusten, kuten kostonhalun, välillä. Myös lain esityöt lähtevät siitä, että se, että tekijän on vaikea hillitä itseään ja tekemisiään, ei yksin oikeuta vastuuvapauteen. Ymmärrettäviä ja anteeksiannettavia ovat ensi si-

---

⁹⁵ HE 44/2002 vp s. 117–118.

⁹⁶ Melander 2016 s. 252.

jassa voimakeinot, joita ovat edeltäneet toimintatavan valinnassa sellaiset vaikeudet, jotka ovat aiheutuneet esimerkiksi pelosta, kauhusta ja hämmennyksestä. Sitä vastoin sellainen liiallinen voimankäyttö, jonka taustalla vaikuttavina tekijöinä voidaan pitää aggressiivisia tuntemuksia, kuten vihaa, kostonhimoa tai raivoa, ei tee tekoa anteeksiannettavaksi.⁹⁷ Vaikka tekoon ajavien tunteiden erottelemisen edellä kuvatulla tavalla vaikuttaa perustellulta, on näistä tekoon motivoivista tunteista hankalaa hankkia luotettavana pidettävää näyttöä, sillä henkilöiden käyttäytymisten taustalla on lähes aina useita, jopa toisiinsa nähden ristiriidassa olevia tuntemuksia.⁹⁸

Korkein oikeus on arvioinut ratkaisussaan KKO 2019:22, onko voimakeinojen taustalla vaikuttanut enemmän kostonhimo ja vahingoittamistarkoitus kuin pelko, kauhu ja hämmennys.

KKO 2019:22 (häätävarjelu, häätävarjelun liioittelu, tapon yritys): Korkein oikeus on katsonut, että A:lla on kyseisissä olosuhteissa ollut oikeus puolustautua kolmen henkilön oikeudetonta hyökkäystä vastaan lyömällä B:tä veitsellä kuten alemmat oikeusasteet ovat katsoneet. Alemmat oikeusasteet ovat kuitenkin pitäneet A:n menettelyä rangaistuksen lieventämisperusteena huomioon otettavana häätävarjelun liioitteluna, koska veitsellä koukkaaminen on viitannut tietoiseen tekoon ja osoittanut pikemminkin kosto- ja vahingoittamistarkoitusta kuin puolustautumistarkoitusta. Puolustusteko oli siten selvästi ylittänyt sen, mitä kyseisessä tilanteessa voitiin pitää puolustettavana.

Korkein on sitä vastoin todennut, että vaikka veitsellä suoritettua voimakasta lyöntiä B:n vatsaan ja siihen sisältynyttä koukkausta voidaan pitää puolustautumisen kannalta liioiteltuna, huomioon on otettava, että veitsen käyttöä uhkaavassa tilanteessa edeltänyt mahdollisuus harkintaan on ollut erittäin lyhyt. Uskottavaa lisäksi on, että A:lla on ollut nopeasti edenneessä tilanteessa ja ahtaassa keittiössä vaikeuksia tarkasti kontrolloida toimintaansa. A:n kamppaillessa B:n kanssa muut hyökkääjät ovat olleet välittömässä läheisyydessä, eikä heistä ja erityisesti ampuma-aseella varustautuneesta C:stä aiheutunut uhka ollut millään tavoin lakannut. Korkein oikeus on katsonut edellä mainittuja seikkoja kokonaisuutena arvioituaan, ettei A:lta selostetuissa olosuhteissa ole kohtuudella voitu edellyttää muunlaista toimintaa, kun huomioon otetaan hyökkäyksen vaarallisuus ja yllätyksellisyys ja tilanne muutoinkin. A:n menettelyä on näin ollen B:hen kohdistuneen veitseniskun osalta pidettävä sellaisena häätävarjelun liioitteluna, jonka johdosta A on rikoslain 4 luvun 4 §:n 2 momentin nojalla rangaistusvastuusta vapaa.

⁹⁷ HE 44/2002 vp s. 117–118 ja Helsingin HO 6.7.2021 (2021:129842, R 21/259): Se, että A on poistunut autostaan B:n ja C:n perään yhdessä neljännen henkilön kanssa ja nimenomaisesti varustautunut vakaavan väkivaltaan soveltuvalla välineellä, osoittaa tämä A:n harkinneen jo etukäteen väkivallan käyttöä ja suunnitelmia siitä, että hän ei jäisi tällä kertaa niin sanotusti altavastajaksi. Vaikka kysymys olisi A:n väitteen mukaisesti ollut tässä vaiheessa jonkinlaisesta kamppailutilanteesta A:n ja B:n välillä, hovioikeus on katsonut tapahtuneesta kirjatun näytön perusteella, että A on joka tapauksessa käytetty tekoväline ja lyöntien määrä huomioon ottaen ylittänyt selvästi sen, mitä voitaisiin sanotuissa olosuhteissa pitää puolustettavana B:n taholta tulleen hyökkäyksen torjumiseksi. Hovioikeus on pitänyt ilmeisenä, että A:n voimankäytön taustalla on vaikuttanut kostonhalu. Kysymys ei siten ole ollut häätävarjelusta taikka häätävarjelun liioittelusta.

⁹⁸ Päivärinta 2021 s. 24.

Korkeimman oikeuden ratkaisusta on havaittavissa, että toisin kuin alioikeus, korkein oikeus ei ole nähnyt veitsellä lyöntiä kosto- ja vahingoittamistarkoituksessa tehdyksi, vaikka tätä ei ole nimenomaisesti lähdettykään ratkaisussa laajemmin perustelemaan. Korkein oikeus on arvioinut veitseniskun puolustautumisen kannalta liioitelluksi, mutta antanut näytöllisesti painoarvoa tilanteen vaarallisuudelle, yllätyksellisyydelle ja lyhyelle harkinta-ajalle sekä tästä johtuvalle sinänsä hyväksyttävälle virhearvioinnille koskien voimakasta veitseniskua B:n vatsaan ja sen sisältämää koukkausta. Erittäin vaarallisissa hyökkäyksissä, jotka tehdään esimerkiksi hengenvaarallisilla aseilla, voi tekijän toiminta ansaita suurempaa ymmärrystä liioittelun arvioinnissa. Tämä suurempi ymmärrys liioittelun arvioinnissa ilmenee ratkaisun perusteluista, joissa on korostettu läsnä olevan toisen hyökkääjän varustautumista ampuma-aseella. Korkein oikeus on antanut ratkaisussaan merkitystä sille, että puolustautumisen tapaa koskevat ratkaisut joudutaan tekemään monesti hyvin nopeassa aikataulussa ja poikkeuksellisen henkisen paineen alla ainakin, jos puolustaudutaan hengenvaarallista tai muutoin erittäin vaarallista hyökkäystä vastaan, kuten kyseisessä tapauksessa. Korkein oikeus on katsonut A:n B:hen kohdistaman veitseniskun osalta olleen kysymys anteeksiannettavasta hätävarjelun liioittelusta.

Jos teko siis on ylittänyt sallitun hätävarjelun rajat, joudutaan kysymään, onko se kuitenkin tehty anteeksiannettavissa tai rangaistusvastuuta lieventävissä olosuhteissa. Varsin tavallisesti puolustusteko on rangaistava, mutta sillä tavoin harmaalla alueella, että rangaistusasteikkoa tai rangaistusta on lievennettävä. Edellä mainitusta korkeimman oikeuden ratkaisusta ilmenee myös hyvin kahdenlaisen hätävarjelun liioittelun tulkintaa ja niiden erilaisia oikeusvaikutuksia, kun alioikeus oli katsonut teon tehdyksi olosuhteissa, jotka läheisesti muistuttivat anteeksiannettavaa hätävarjelun liioittelua, ja korkein oikeus sen sijaan katsoi sen tehdyksi anteeksiannettavissa olosuhteissa.

Ennen rikoslain yleisen osan uudistusta ja vielä sen jälkeenkin oikeuskäytännöstä on havaittavissa, että teot lähes poikkeuksetta katsottiin liioitelluiksi. Faktoiltaan tietynlaisissa tapauksissa päädyttiin johdonmukaisesti johtopäätöksiltään samanlaisiin tuomioihin. Näkisin kuitenkin, että oikeuskäytännössä ollaan pikkuhiljaa siirtymässä pois tästä yksittäisiin tosiseikkoihin pohjautuvasta johtopäätösten tekemisestä kohti relevantteihin olosuhteisiin keskittyvää arviointia. Toisin sanoen arvostelussa otetaan huomioon enenevässä määrin hyökkäyksen laatu ja voimakkuus, hyökkääjän henkilö sekä muut olosuhteet. Näin ollen, vaikka puolustautuja jatkaa hätävarjelutekoaan vielä senkin jälkeen, kun pakottava vaara on ohi, tekijän menettely ymmärretään useammin itsesuojeluvaiston toteuttamiseksi intensiivisen tilanteen aiheuttamassa kiihtymyksessä, pelossa tai suuttumuksessa.⁹⁹ Tältä osin oikeuskäytännössä on siten nähdäkseni myös siirrytty lähemmäksi hätävarjelusäännöksen alkukantaisempaa tulkintaa.

Hätävarjelun liioittelua koskeva säännös lähtee siitä, että mikäli olosuhteet olivat sellaiset, ettei tekijältä kohtuudella olisi voinut vaatia muunlaista reagointia, puolus-

---

⁹⁹ Nuutila 1997 s. 286–287 ja KKO 2013:60, erityisesti kohdat 21 ja 22.

tusteon liioittelu johtaa kokonaan rangaistusvastuusta vapautumiseen. Mikäli puolustusteon katsotaan kokonaisarvioinnin perusteella ilmeisesti ylittävän sen, mitä on pidettävä puolustettavana, mutta teko katsotaan tehdyksi olosuhteissa, jotka läheisesti muistuttavat anteeksiannettavaa hätävarjelun liioittelua, ei tekijä tällöin ole kokonaan rangaistusvastuusta vapaa, mutta vastuuta voidaan lieventää rikoslain 4 luvun 7 §:n nojalla.¹⁰⁰ Tässä yhteydessä on myös hyvä kiinnittää huomiota siihen, että vaikka hätävarjelun liioittelun ei katsottaisi olleen käsillä, on lainsoveltajalle annettu vielä mahdollisuus ottaa hätävarjelua lähellä ollut tilanne huomioon rangaistuksen määräämisessä joko asteikon lieventämisperusteena (rikoslain 6 luvun 8 §) tai rangaistuksen mittaamisessa lieventämisperusteena (rikoslain 6 luvun 6 §).¹⁰¹ Nämä eri hätävarjelun muodot tuovat hätävarjelusäännöksen tulkintaan samanaikaisesti haastavuutta, mutta myös laajaa harkintavaltaa.

Tekijän ei yleensä katsota olevan rangaistusvastuusta vapaa tilanteessa, jossa hyökkäys ei ollut riittävän yllätyksellinen. Tästä on esimerkkinä KKO 2016:97, jossa puolustustekoon ryhtynyt on ymmärtänyt hyökkäyksen olevan välittömästi uhkaava, mutta kysymys ei ole ollut täysin yllätyksellisestä hyökkäyksestä.¹⁰² Näin ollen puolustustekoon ryhtyvällä nähdään olevan suurempi mahdollisuus mukauttaa puolustus siihen, mitä tilanne vaatii. Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2016:97 on puolustautujan katsottu olleen selvillä siitä, että lähettyvillä on veitsi, ja päätöstä veitsen käyttämisestä on siten edeltänyt harkinnan mahdollisuus. Suhteettomat voimakeinot menevät herkästi rangaistavan hätävarjelun liioittelun alueelle, koska ne ovat pientä liioittelua harvemmin esimerkiksi säikähdyksellä selitettävissä.¹⁰³ Täysin yllätyksellisissä hyökkäyksissä kontrollikyky heikentyy, ja tällöin puolustusteko helpommin ylittää sallitut rajat. Jotkut puolustusteot voivat olla jopa täysin vaistomaisia, kun kysymys on ihmisestä inhimillisenä olentona, ja huomiota tulee myös kiinnittää siihen, että harvoin ihmiset ovat tottuneet käyttämään väkivaltaa saatikka mitoittamaan puolustustekoaan hyökkäyksen mukaan. Majanen on väitöskirjassaan todennut, että “muutama ylimääräinen isku” kuului aikaisemminkin hätävarjelun liioittelun piiriin, mikäli suojautumisessa käytetyt teot muodostivat yhden kokonaisuuden.¹⁰⁴

Koska oikeudettomat hyökkäykset ja niitä koskevat olosuhteet vaihtelevat, ei puolustustekoja voida arvioida joustamattoman vastuuvapausperustemallin mukaisesti. Joissakin tilanteissa on perusteltua vapauttaa puolustautuja rikosoikeudellisesta vastuusta enemmän ja joissakin tilanteissa taas vähemmän. On myöskin mahdotonta määrittää ohjeellisesti, missä kulkee oikeutetun hätävarjelun ja anteeksiannettavan hätävarjelun liioittelun välinen raja.¹⁰⁵

---

¹⁰⁰ Boucht – Frände 2019 s. 112.

¹⁰¹ Melander 2016 s. 252.

¹⁰² KKO 2016:97 kohta 44.

¹⁰³ Ville A. Saarinen 2021 s. 11.

¹⁰⁴ Majanen 1979 s. 290.

¹⁰⁵ Melander 2016 s. 252.

6.2 Putatiivihätävarjelu

Hätävarjelutilanteesta on myös mahdollista erehtyä. Tekijää ei voida siten tuomita tahallisesta rikoksesta, jos hän erehtyy tilanteesta siten, että se hänen luulemassaan muodossa olisi oikeuttanut hätävarjeluun, eli jos tekijä perustellusti erehtyy oikeuttamis- ja anteeksiantoperusteen olemassaolosta. Luulotellun hätävarjelun tapaukset ratkaistaan rikoslain 4 luvun 3 §:n nojalla. Tämän mukaan erehdys poistaa tahallisuuden, mutta tekijä voidaan tuomita tuottamuksellisesta rikoksesta, jonka edellytykset harkitaan erikseen.¹⁰⁶ Putatiivihätävarjelun osalta pohdittavaksi tulee, kuinka varmana hyökkäyksen alkamista on pidettävä, jottei kysymys putatiivihätävarjelun sijaan olisi varsinaisesta hätävarjelusta.

Kyseinen lainsäädännös siis edellyttää, että tekijän käsitys tekotilanteesta on ollut perusteltu. Lain esitöiden mukaan rajauksen tehtävänä on ennen kaikkea torjua vastuu-vapaus tapauksessa, jossa tekijän virhekäsityksille ei löydy minkäänlaista järkevää selitystä tai puolustusta.¹⁰⁷ Tekijän virhekäsitykselle täytyy siis löytyä perusteltu ja järkevä syy. Sillä, luuleeko henkilö olevansa hätävarjelutilanteessa tai hätävarjelun liioittelutilanteessa, ei ole merkitystä putatiivihätävarjelun arvioinnin kannalta. Pelkkä väite oletetusta hätävarjelutilanteesta ei kuitenkaan riitä, vaan tekijän on kyettävä esittämään uskottavia syitä hyökkäystä koskevalle oletukselleen.¹⁰⁸ Siihen, kuinka laajaa selvitystä syytetyltä voidaan oikeudenkäynnissä edellyttää ottaen huomioon syyttäjän todistustaakka, ei lakivaliokunnan mietintö anna vastausta, mutta jotta erehdys ja siihen kuuluvat tosiasialliset olosuhteet tulevat ylipäättään tuomioistuimen tietoon ja arvioinnin kohteeksi, voidaan syytetyltä vähintään edellyttää tuomioistuimen huomion kiinnittämistä näihin.¹⁰⁹ Kuten luvussa 4 on todettu hätävarjelutilanteen osalta, vaikka vastaaja ei pystyisi esittämään mitään väitettään tukevaa konkreettista seikkaa, mutta erehtymistä voidaan kuitenkin pitää järjellisesti ajatellen mahdollisena, eikä syyttäjän onnistu osoittamaan tekijän erehtymisen syitä epäuskottaviksi, syytettyä ei tule tuomita tahallisesta rikoksesta.¹¹⁰

Luuloteltua hätävarjelua koskevia tapauksia ei ole ollut usein korkeimman oikeuden ratkaistavana, vaikka erehdystilanteeseen vedotaan usein etenkin tyypillisissä tappelu-tilanteissa. Korkeimman oikeuden tapauksessa KKO 2020:33 on esitetty erehdystä koskeva väite, mutta erehdystä koskevalle väitteelle ei ole annettu merkitystä, mikä perustuu ilmeisesti näyttöharkintaan.

KKO 2020:33: A oli surmannut B:n mattoveitsellä tämän asunnon WC-tiloissa. B:llä oli ollut eri puolilla kehoaan 19 veitsellä aiheutettua vammaa, jotka olivat pinnallisia menehtymiseen johtaneita kaulan alueen vammoja lukuun ottamatta. A:n kertomuksesta

¹⁰⁶ Boucht – Frände 2019 s. 306.

¹⁰⁷ HE 44/2002 vp s. 110.

¹⁰⁸ LaVM 28/2002 vp s. 10.

¹⁰⁹ Boucht – Frände 2019 s. 306–307.

¹¹⁰ Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019 s. 406.

ei ollut ollut uskottavasti pääteltävissä, että häneen olisi B:n taholta ollut kohdistumassa sellainen oikeudeton hyökkäys, jonka torjumiseksi väkivallan käyttäminen ainakaan teräaseeseen turvautumalla olisi ollut tarpeellista. Sellaisena hyökkäyksenä ei voida pitää kerrottua kädellä tönimistä eikä sitä, että B:n sukupuolielin olisi ollut WC:ssä esillä. Nämä seikat olivat A:n kertomuksen mukaan kuitenkin vaikuttaneet häneen voimakkaasti. Asiassa on lisäksi varteenotettavalla tavalla mahdollista, huomioon ottaen myös A:n ja B:n varsin voimakas päihtymystila, että A olisi erehtynyt B:n menettelyn tarkoituksesta. Korkein oikeus on kuitenkin katsonut, että A on kohdistanut B:hen voimakasta väkivaltaa mattoveitsellä jatkaen väkivallan käyttöä lukuisin veitseniskuina ja kuolettavin seurauksin vielä sen jälkeen, kun B oli kaatunut WC-tilan lattialle ja ollut puolustuskyvytön. A ei siten ole voinut perustellusti käsittää tilannetta sellaiseksi, jossa käsillä olisi ollut rikoslain 4 luvun 3 §:n mukainen vastuusta vapauttava seikka. Olosuhteita ei voida pitää myöskään sellaisina kuin hätävarjelun liioittelua koskevassa rikoslain 4 luvun 4 §:n 2 momentissa tarkoitetaan ja joissa A:lta ei kohtuudella olisi voitu vaatia muunlaista suhtautumista. Siten sanotut vastuuvapausperusteet eivät olleet tulleet asiassa sovellettaviksi. A oli tuomittu taposta.

Koska luuloteltua hätävarjelua koskevia korkeimman oikeuden ratkaisuja on niukasti, voidaan putatiivihätävarjelun arvioinnista esimerkkeinä tässä yhteydessä nostaa esiin kaksi melko tuoretta Itä-Suomen hovioikeuden ratkaisua.

Itä-Suomen HO 19.10.2022 (2022:140674, R 22/420): Vastaaja on laivan ravintolassa tönäissyt A:ta siten, että A on tönäisyn seurauksena kaatunut. Asiassa on kysymys siitä, onko kysymys ollut hätävarjelutilanteesta tai onko vastaaja voinut perustellusti luulla toimivansa sellaisessa ja siten erehtyä tekonsa sallittavuudesta rikoslain 4 luvun 3 §:ssä tarkoitettulla tavalla. Vastaaja on kertonut ajatelleensa tilanteessa, että häntä kohti kuvaamallaan tavalla kävellyt A saattoi olla joku oluet hänen päälleen läikyttäneen henkilön ystävä, joka olisi luullut, että heillä on siellä joku tappelu, vaikka hän oli vain pyytänyt kohteliaasti oluen läikyttäjää tilaamaan hänelle uuden oluen. Asiassa esitetty todistelu ei tue vastaajan väitettä siitä, että A:n käyttäytymisessä olisi ilmennyt uhkaavaksi tulkittavia piirteitä.

Tilanne on ollut molempien asianosaisten kertoman mukaan nopea. Vastaajan esituskertomuksen perusteella tilanne ei ole kuitenkaan edennyt niin nopeasti, että vastaaja ei olisi ehtinyt tehdä havaintoja A:n todellisesta tarkoituksesta ja asian todellisesta luonteesta. Vastaaja on itse kertonut keskustelunsa oluet läikyttäneen henkilön kanssa olleen rauhallinen. Kysymys ei ole siten ollut tappelutilanteesta tai edes suusanallisesta riidasta, jonka perusteella vastaaja olisi voinut kertomallaan tavalla olettaa tilanteeseen nähden täysin ulkopuolisella A:lla olevan tarve puolustaa oluet läikyttäneitä henkilöä ja kohdistaa väkivaltaa häntä kohtaan.

Hovioikeus on katsonut, että asiassa esitetty selvitys ei anna aihetta päätellä, että vastaajan tönäisessä A:ta tilanne olisi hänen kannaltaan ollut A:n käyttäytymisen tai oluen läikyttämistä koskevan selvittelytilanteen perusteella tai mistään muustakaan syystä siten uhkaava, että hänellä olisi ollut perusteita luulla joutuvansa A:n oikeudettoman hyökkäyksen kohteeksi. Vastaajan ei näin ollen voitu katsoa tahallisuuteen vaikuttavalla tavalla erehtyneen tekoonsa johtaneista tosiseikoista.¹¹¹

---

¹¹¹ Ratkaisusta haettiin valituslupaa korkeimmalta oikeudelta. Korkein oikeus ei 5.4.2023 antamallaan päätöksellä myöntänyt valituslupaa asiassa.

Edellä selostetussa ratkaisussa vastaajan kertomuksen mukaista tapahtumainkulkua on voitu pitää siinä määrin epäuskottavana, että se on tullut poissuljetuksi vaihtoehdoksi. Ratkaisusta voidaan huomata, että kysymys on tuomioistuimessa erehtymistä koskevan väitteen uskottavuuden arvioinnista asiassa esitetyn näytön kokonaisarvioinnin perusteella, ihan kuten hätävarjelua tai hätävarjeluun liioittelua koskevan väitteenkin kohdalla.

Kynnys tekijän perustellulle käsitykselle tilanteesta on asetettu melko korkealle, mikä osaltaan on ristiriidassa sen kanssa, että syyttäjällä on todistustaakka myös erehdyksen osalta, mikäli tällainen väite esitetään. Seuraavassa hovioikeuden ratkaisussa on korostettu vastaajan toisintoimimisen mahdollisuutta ja tilanteen syntymisolosuhteita, jotka ovat poissulkeneet väitetyn erehtymisen käsillä olon.

Itä-Suomen HO 5.12.2022 (2022:148617, R 22/504): Hovioikeus on todennut, että vaikka vastaaja olisi ollut siinä käsityksessä, että oven takana on ollut hänen entisen vaimonsa nykyinen mies ystävineen tarkoituksenaan vastaajan pahoinpiteleminen, niin syytteessä tarkoitettu tilanne on kuitenkin aiheutunut ainoastaan siitä syystä, että vastaaja on kokemastaan väkivallan uhasta huolimatta avannut asuntonsa oven. Toisin sanoen vastaajan luulemaa pahoinpitelytilannetta ei olisi edes aiheutunut, mikäli vastaaja ei olisi avannut ovea. Vastaajan luulema häneen kohdistuva oikeudeton hyökkäys ei ollut vielä alkanut eikä vastaajan syytteessä tarkoitettu menettely ole siten ollut tarpeen. Vastaajalla ei ole myöskään aggressiivisen koputtamisen ja ovikellon soittamisen perusteella ollut oikeutta hätävarjeluuun. Näillä perusteilla hovioikeus on katsonut, ettei vastaajan menettelyssä ole ollut kysymys niin sanotusta luulotellusta hätävarjelusta.

7. Loppusanat

On selvää, että yksityishenkilöiden voimakeinojen käyttötarve muuttuu yhteiskunnan kehittyessä, sillä hätävarjeluun rajat ovat tiukasti sidoksissa valtion kykyyn viranomaisien avulla turvata yksilön oikeudet. Mitä kehittyneemmästä yhteiskunnasta on kysymys, sitä rajoitetumpaa hätävarjeluun käyttö on. Yhteiskunta on meillä asettanut sallitulle hätävarjelulle tiukat rajat. Tämä on nähtävissä hätävarjelusäännöksen soveltamisen kontrolloinnissa, mikä näkyy muun muassa siinä, että suurimmassa osassa hätävarjelua koskevista ratkaisuista on päädytty hätävarjelun liioitteluun sallitun hätävarjeluun sijasta. Kysymys kuuluukin, elämmekö tällä hetkellä jonkinlaisessa murroksen vaiheessa hätävarjelusäännöksen soveltamisen suhteen ottaen huomioon poliisiviranomaisten resurssien puute, josta on käyty viime aikoina paljon keskustelua. Mitä heikommin valtio pystyy viranomaisien avulla turvaamaan yksilön oikeudet, sitä laajempaa soveltamisalaa hätävarjelusäännös yhteiskunnassa ottaa. Myös viimeaikaisesta oikeuskäytännöstä, etenkin korkeimman oikeuden ratkaisuista, on nähtävissä, että niissä on sovellettu sallittua hätävarjelua.¹¹²

---

¹¹² KKO 2023:3 ja KKO 2019:22.

Edellä artikkelissa käsitellyt oikeustapaukset havainnollistavat sitä, kuinka olosuhdesidonmaisesta harkinnasta hätävarjelutapauksissa on kysymys ja kuinka kirjaviin tulkitoihin niissä voidaan päätyä, vaikkakin itse hätävarjelukriteerien tulkinta näyttäisikin olevan suhteellisen vakiintunutta. Tätä korostaa etenkin korkeimman oikeuden ratkaisu KKO 2020:88, jossa on esitetty sekä esittelijän mietintö että eri mieltä olevien jäsenten lausunnot ja lopulta kyseinen tapaus päättyi myös tasavallan presidentin pöydälle. Tasavallan presidentin armahduksen myötä hätävarjelun liioitteluna tehdystä tapon yrityksestä vastaajalle tuomittu ehdoton vankeusrangaistus muuttui ehdolliseksi.¹¹³ Myös tämä osoittaa, että hätävarjelutapauksissa on mahdollista täysin perustellustikin päätyä hyvinkin erilaisiin lopputuloksiin. Vastaajan on usein vaikea näyttää toteen esittämänsä hätävarjeluväitettä tukevia seikkoja, ja usein myös syyttäjän on yhtä vaikea näyttää toteen, että hätävarjeluun vetoava vastaaja ei ole toiminut hätävarjelussa. Tämä näyttää johtuvan siitä, että tapahtumien olosuhteet ovat usein hyvin epäselvät ja näyttö niin hätävarjelusta kuin sen puuttumisestakin jää heikoksi, mikä tekee tuomarin tehtävästä hätävarjeluväitteen tulkitsijana haastavan.

Oikeuskäytännöstä on havaittavissa, että väkivaltaiset tappelutilanteet, joissa suojeltavana oikeushyvänä on henkilön henki ja terveys, pitävät selkeästi kärkisijaa tapauksista, joissa hätävarjeluun vedotaan. Näin ollen näyttäisi siltä, että suojattavien oikeushyvien tarkemmasta määrittelystä luopumisella ei näyttäisi olevan juurikaan merkitystä hätävarjelusäännöksen soveltamisessa. Hätävarjeluväitteen arvioinnista tekee kuitenkin näissä tilanteissa usein haastavan nimenomaan se, että tappelutilanteissa näyttäisi olevan usein epäselvää, onko tarkoituksena ollut lainkaan itsensä tai toisten suojele vai pikemminkin vain toisen pahoinpitely. Paljon viime aikoinakin uutisoidun jengirikollisuuden kasvun myötä nykyään on enenevässä määrin sellaisia yhdessä sovittuja välienselvittelyjä tai molemminpuolisia tappelutilanteita, joissa kummankaan osapuolen toimintaa ei voida kutsua puolustusteoksi, mutta joissa pääsääntöisesti kuitenkin vedotaan hätävarjeluväitteeseen. Jotta näissäkin tilanteissa hätävarjeluväitettä kyettäisiin arvioimaan oikeista lähtökohdista käsin, on nämä tilanteet nähdäkseni vain osattava tunnistaa tuomioistuimessa.

Tuomioistuimille on siten asetettu haastava tehtävä kyetä tunnistamaan ja perustelevaan tekijän taustalla olevat motiivit, jotka ovat vaikuttaneet henkilön toimintaan hätävarjelutilanteessa, kun henkilöllä itselläänkin täysin yllättävässä hyökkäystilanteessa voidaan havaita olevan tähän rajalliset mahdollisuudet. Hätävarjelua arvioitaessa täytyy kuitenkin tiedostaa, että teon kaikkien motiivien selvittäminen on mahdotonta. Vaikka hätävarjelussa tapahtunut teko katsottaisiin oikeudenmukaiseksi, ei oikeushyvän suojaaminen välttämättä ole ollut tekijän yksinomaisten tarkoituksena. On mahdollista, että jossakin vaiheessa puolustusteko saattaa muuttua kostoksi, ja näiden kariseminen hätävarjelusäännöksen soveltamistilanteista on vaikeaa.

---

¹¹³ KKO 2020:88 ja tasavallan presidentin esittely 12.2.2021.

Sekä korkeimman oikeuden että hovioikeuden ratkaisukäytännössä näyttää selkeästi korostuvan puolustettavuusarvioinnin merkitys. Tämä on sinänsä ymmärrettävää, sillä puolustettavuusarviointi ratkaisee nimenomaan sen, onko kysymys sallitusta vai liioitellusta hätävarjelusta. Vaikka viime vuosina korkeimman oikeuden ratkaisuisa on päädytty rohkeammin sallitun hätävarjeluun tulkintaan, on edelleen ratkaisuisa hyvin usein nähtävissä tulkintaa, jonka mukaan voimakeinot, joita puolustuksessa on käytetty, ovat pääsääntöisesti liioiteltuja. Puolustuskeinot ylittävät helpommin tilanteessa sallittuna pidettävän rajan tilanteissa, joissa ihminen on kiihtyneessä mielen-tilassa puolustautuessaan hyökkäystä vastaan. Ratkaisuisa on havaittavissa, että puolustettavuusarvioinnissa korostetaan selvästi tekijän kykyä pystyä kontrolloimaan käyttäytymistään sekä valitsemaan sallitun ja kielletyn toiminnan väliltä.

Huomionarvoista myös on, että kun toisintoimimismahdollisuuksia arvioidaan, on hätävarjelua koskevissa ratkaisuisa annettu yllättävänkin paljon merkitystä puolustautujan pakenemismahdollisuudelle, jonka tunnistan myös omasta kärjätuomarin työstäni arvioidessani hätävarjeluväitettä. Tämän tulkinnan voidaan kuitenkin nähdä olevan ristiriidassa edellä oikeuskirjallisuudessa esitetyn tulkinnan kanssa, jonka mukaan ketään ei voida velvoittaa pakenemaan etenkin henkeen ja terveyteen kohdistuvissa hyökkäytilanteissa. Mikäli pakeneminen nähdään nykyään lähes pääsääntöisesti yhtenä toisintoimimisen keinona, tulisi arvioinnissa kiinnittää erityisesti huomiota pakenemisen turvallisuuteen suhteessa puolustautumiseen ja sen käytännöllisen toteuttamisen mahdollisuuteen. Jotta pakenemismahdollisuudelle voitaisiin antaa rikosoikeudellista merkitystä, on huomiota myös kiinnitettävä siihen, että hyökkäyksen on täytynyt jo edetä välittömästi uhkaavaksi, mikä tulkinta myös asettaa omat haasteensa arvioinnille.

Nähdäkseni hätävarjelusäännöksen tulkinta pohjautuu alun perin ajatukselle, jossa väkivaltaisia hyökkäyksiä pyritään ehkäisemään. Siten pakeneminen ei lähtökohtaisesti toteuta tätä ajatusta. Hovioikeuksista kerätyistä oikeustapauksista voidaan kuitenkin havaita, että nyky-yhteiskunnassa kannustetaan enemmän väkivallan ja voimakeinojen välttämiseen kuin puuttumiseen toisen henkilökohtaiseen koskemattomuuteen. Näin ollen todellisuus ei välttämättä aina vastaa sitä mallia hätävarjelu-oikeudesta, jonka varaan hätävarjelusäännös on rakentunut. Elämme tältä osin jonkinäköistä murroksen vaihetta, sillä osassa ratkaisuisa on päädytty selkeästi painottamaan paikalta poistumista toisintoimimismahdollisuuden arvioinnissa ja osassa taas henkilön oikeutta hätävarjeluuun on pidetty puolustettavampana. Oikeustila näyttäisi siten olevan jossain määrin epäselvä paikalta poistumisen ja siten hyökkäyksen väistämisen ja puolustautumisen osalta. Myöskään korkeimman oikeuden ratkaisuisa ei ole havaittavissa, että hyökkäyksen välttämisen paikalta poistumalla tai puolustautumisen ensisijaisuudesta suhteessa toisiinsa olisi mitään yksiselitteistä sääntöä.

Vaikka hätävarjelusäännöksen tulkintaan liittyviä näkökohtia on artikkelissa pyritty tuomaan ilmi viimeaikaisen oikeuskäytännön valossa, on hätävarjelusäännöksen tulkinnalle haastavaa esittää sellaisia yleismaailmallisia sääntöjä, jotka soveltuisivat tapaukseen kuin tapaukseen. Koska hätävarjeluväitettä esitetään hyvin usein henkeen

ja terveyteen kohdistuvissa rikoksissa, tarkoittaa tämä erittäin moninaista tapausten kirjoa. Vaikka hätävarjelun eri muodot voivat tuntua hätävarjeluväitettä arvioitaessa haastavilta, ovat ne kuitenkin paikallaan, koska hätävarjelussa tapahtuneet teot ovat suuressa määrin toisistaan poikkeavia. Siten laajan harkintavallan antaminen tuomarille hätävarjeluväitteen arvioinnissa voidaan nähdä ainoana mahdollisena säännöksen tarkoituksenmukaisuuden ja oikeellisuuden vaatimuksia tyydyttävänä menettelytapana.¹¹⁴

Lähteet

Kirjallisuus ja virallislähteet

- Alanen, Aatos*: Hätävarjelus yksityisen käyttämänä oikeussuojakeinona. Helsingin uusi kirjapaino osakeyhtiö, Helsinki 1925.
- Backman Eero*: Huomioita hätävarjelusta ja todistustaakan jaosta hätävarjeluasioissa. Referee-artikkeli. Julkaistu Edilexissä 2.12.2005.
- Boucht, Johan – Frände, Dan*: Suomen rikosoikeus. Rikosoikeuden yleisten oppien perusteet. Poliisiammattikorkeakoulun oppikirjat 29/2019. PunaMusta Oy, Tampere 2019.
- Frände, Dan*: Yleinen rikosoikeus. 2., uudistettu painos. Edita Publishing Oy, Helsinki 2012.
- Hahto, Vilja*: Uhrin myötävaikutus ja rikosentekijän vastuu. Rikos- ja vahingonkorvausoikeudellinen tutkimus tekoa edeltävästä uhrikäyttäytymisestä fyysistä koskemattomuutta loukkaavissa rikoksissa. Edita Prima Oy, Helsinki 2006.
- Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi (HE 44/2002 vp).
- Heino, Jarno*: Hätävarjelu-oikeus hätävarjelutilanteissa. Teoria vs. käytäntö. Referee-artikkeli. Defensor Legis 2/2021 s. 353–372.
- Korkka-Knuts, Heli – Helenius, Dan – Frände, Dan*: Yleinen rikosoikeus. 3., uudistettu painos. Edita Publishing Oy, Helsinki 2020.
- Lappi-Seppälä, Tapio – Melander, Sakari*: Vastuuvapausperusteista. Teoksessa Lappi-Seppälä, Tapio – Hakamies, Kaarlo – Helenius, Dan – Melander, Sakari – Nuotio, Kimmo – Ojala, Timo – Rautio, Ilkka: Rikosoikeus. 5., uudistettu painos. Edita Publishing Oy, Helsinki 2022. LaVM 28/2002 vp. Lakivaliokunnan mietintö. Hallituksen esitys rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.
- Majanen, Martti*: Yksityishenkilön oikeudesta voimakeinojen käyttöön. Rikosoikeudellinen tutkimus. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 140, Helsinki 1979.
- Majanen, Martti*: Hätävarjelun liioittelusta. Teoksessa Lohiniva-Kerkelä, Mirva (toim.): Väki-valta. Seuraamukset ja haavoittuvuus. Terttu Utraisen juhla-kirja. Talentum, Helsinki 2006.
- Matikkala, Jussi*: Henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset. Kauppakaari / Lakimiesliiton kustannus, Helsinki 2000.
- Melander, Sakari*: Rikosvastuun yleiset edellytykset. Tietosanoma, Helsinki 2016.
- Nuutila, Ari-Matti*: Rikoslain yleinen osa. Lakimiesliiton kustannus, Helsinki 1997.
- Päivärinta, Päivi*: Vastaaajan tunnetilan oikeudellinen merkitys puolustustesteon anteksiannettavuuteen hätävarjelun liioittelussa. Pro gradu -tutkielma, Itä-Suomen yliopiston oikeustieteiden laitos 2021.

---

¹¹⁴ Alanen 1925 s. 143–144.

- Ruuskanen, Minna:* Hätävarjelu ja parisuhdeväkivalta. Rikosoikeudellinen ja diskurssianalyttinen tutkimus. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 267, Helsinki 2005.
- Saarinen, Ville A.:* Taistele tai pakene. Hätävarjelun liioittelun rangaistavuus. Referee-artikkeli. Julkaistu Edilexissä 23.6.2021.
- Tapani, Jussi:* Hätävarjelun liioittelu. Sekaannusta vai systematiikkaa? Defensor Legis 6/2008 s. 883–892.
- Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti:* Rikosoikeuden yleinen osa. Vastuuoppi. Talentum, Helsinki 2008.
- Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti– Hyttinen, Tatu:* Rikosoikeuden yleinen osa. Vastuuoppi. 3., uudistettu painos. Alma Talent Oy, Helsinki 2019.
- Tasavallan presidentin esittely 12.2.2021. Saatavilla verkosta osoitteessa <https://www.presidentti.fi/tiedote/tasavallan-presidentin-esittely-12-2-2021/>. Viitattu 18.4.2023.
- Terenius, Markus:* Hätävarjelu ja voimakeinojen käyttö. Teoksessa Lahti, Raimo (toim.) – Ojala, Timo (toim.): Rikosoikeuden uudistuneet yleiset opit s. 198–215. Helsingin hovioikeus, Helsinki 2007.
- Tuovinen, Timo:* Hätävarjelun ja rikoslainsäädännön luonne. Rikosoikeudellisia kirjoitelmia VI Rikosoikeuden juhluvuonna 1989. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 185, Helsinki 1989.

Oikeuskäytäntö

Korkein oikeus

- KKO 1997:182
- KKO 2013:60
- KKO 2016:97
- KKO 2019:22
- KKO 2020:33
- KKO 2020:88
- KKO 2023:3

Hovioikeudet

- Helsingin HO 12.3.2021 nro 110537 (R 20/861)
- Helsingin HO 15.4.2021 nro 115694 (R 20/1686)
- Helsingin HO 5.5.2022 nro 118589 (R 20/2381)
- Helsingin HO 31.5.2021 nro 123506 (R 19/576)
- Helsingin HO 2.6.2021 nro 124173 (R 20/680)
- Helsingin HO 24.6.2021 nro 128200 (R 20/88)
- Helsingin HO 6.7.2021 nro 129842 (R 21/259)
- Helsingin HO 22.9.2021 nro 136715 (R 22/240)
- Helsingin HO 12.5.2022 nro 119588 (R 21/1320)

- Itä-Suomen HO 10.2.2021 nro 104887 (R 20/965)
- Itä-Suomen HO 10.2.2022 nro 105814 (R 21/1069)
- Itä-Suomen HO 3.3.2022 nro 109116 (R 21/969)
- Itä-Suomen HO 4.7.2022 nro 127828 (R 22/449)
- Itä-Suomen HO 19.10.2022 nro 140674 (R 22/420)
- Itä-Suomen HO 5.12.2022 nro 148617 (R 22/504)

Rovaniemen HO 30.3.2021 nro 113927 (R 20/661)
Rovaniemen HO 30.9.2021 nro 140462 (R 21/240)
Rovaniemen HO 28.10.2021 nro 145434 (R 20/763)
Rovaniemen HO 5.11.2021 nro 146833 (R 21/626)
Rovaniemen HO 21.1.2022 nro 102654 (R 21/652)
Rovaniemen HO 26.8.2022 nro 132420 (R 21/524)
Rovaniemen HO 22.12.2022 nro 152253 (R 22/55)

Turun HO 13.4.2021 nro 115884 (R 20/1224)
Turun HO 25.10.2022 nro 142084 (R 22/434)

Vaasan HO 29.10.2021 nro 145254 (R 21/736)

Matti Vaattovaara

Velallisen epärehellisyys toiminimiyrittäjän kohdalla. Tutkimus erityisesti toiminimiyrittäjän tekemien yksityisottojen hyväksyttävyyden arvioimisesta ja vaikutuksesta toiminimiyrittäjän maksukykyyn.

1. Johdanto

1.1 Tutkimuskohteen kuvaus

Luonnollinen henkilö harjoittaa elinkeinotoimintaa toiminimellä. Liiketoiminta sujuu hyvin ja yrittäjä arvioi kasvunäkymät hyviksi. Toiminimiyrittäjä nostaa yksityisottoina itselleen toiminimen liiketoiminnasta kertyviä tuloja 4.000–6.000 euroa kuukaudessa. Yrittäjä on ostanut perheensä käyttöön autoliikkeestä saadulla rahoituksella katumaasturin. Yrittäjä on myös ostanut perheelleen omakotitalon pankista ottamallaan lainalla. Kaikki näyttää tässä vaiheessa yrittäjän näkökulmasta hyvältä, mutta yllättäen vaimo ilmoittaa haluavansa erota. Eron seurauksena yrittäjä määrätään käräjäoikeuden päätöksellä maksamaan entiselle vaimolleen kolmesta lapsesta elatusmaksuja yhteensä 2.000 euroa kuukaudessa. Käräjäoikeus on ottanut huomioon elatusmaksujen määrässä yrittäjän verotettavat ansio- ja pääomatulot. Yrittäjällä ei ole ollut muita tulonlähteitä kuin toiminimellä harjoittamansa elinkeinotoiminta.

Tämän jälkeen elinkeinotoiminnan tulevaisuudennäkymät heikkenevät. Liiketoiminnan vaikeuksien takia toiminimelle ei kerry tuloja tasaisesti eikä toiminimiyrittäjä kykene maksamaan elinkeinotoimintaan kuuluvia velkojaan. Samanaikaisesti yrittäjä ei kykene nostamaan tasaisesti yksityisottoja, minkä seurauksena myös yksityistalouden velat erääntyvät, ja lopulta autolainan lyhennykset ja elatusmaksut päätyvät ulosottoon. Kun toiminimelle kertyy tuloja, yrittäjä nostaa ne itselleen yksityisottoina ja maksaa niillä ulosotossa olevia velkojaan.

Lopulta yrittäjä haetaan konkurssiin toiminimen haltijana, minkä jälkeen konkurssipesä tekee tutkintapyynnön velallisen epärehellisyydestä, koska konkurssipesä katsoo yrittäjän maksukyvyttömyyden aiheutuneen ylisuurista yksityisotoista.

1.2 Tutkimusongelma ja tutkimusmetodi

Luonnollinen henkilö voi harjoittaa elinkeinotoimintaa yksityisenä elinkeinonharjoittajana toiminimellä. Tällöin voidaan puhua toiminimiyrittäjästä. Elinkeinotoiminnan harjoittaminen toiminimellä poikkeaa yhtiöoikeudellisesta näkökulmasta merkittävästi oikeushenkilömuotoisista yhtiöistä, koska toiminimi ei muodosta yrittäjästä eli toiminimen haltijasta erillistä oikeushenkilöä¹. Tämä tarkoittaa muun muassa sitä, ettei luonnollisen henkilön yksityistalouden varallisuus muodosta erillistä varallisuuspiiriä toiminimen elinkeinotoimintaan kuuluvasta varallisuudesta².

Toiminimen yhtiöoikeudelliset erot verrattuna oikeushenkilömuotoisiin yhtiöihin voivat vaikuttaa myös muiden lakien ja säännösten soveltamiseen tai vähintäänkin nämä erot on otettava huomioon oikeudellisessa päätöksenteossa. Toiminimiyrittäjän erityispiirteet vaikuttavat esimerkiksi rikoslain 39 luvun velallisen rikosten arviointiin ja erityisesti velallisen epärehellisyiden tunnusmerkistön tulkintaan.

Tässä tutkimuksessa tutkimusongelmana on rikoslain 39 luvun 1 §:n mukainen velallisen epärehellisyys toiminimiyrittäjän kohdalla. Tutkimuksessa pyritään selvittämään ensinnäkin se, milloin toiminimiyrittäjän kohdalla yksityisottojen nostaminen ja käyttäminen yksityistaloudessa voi tulla rangaistavaksi rikoslain 39 luvun 1 §:n mukaisena velallisen epärehellisytenä. Tutkimuksessa pyritään erityisesti selvittämään se, miten yksityisottojen hyväksyttävyyttä tulisi arvioida.

Rikoslain 39 luvun 1 §:n 2 momentin perusteella velallisen epärehellisyys edellyttää lisäksi, että yksityisottojen nostaminen on aiheuttanut toiminimiyrittäjän tulemisen maksukyvyttömäksi tai että yksityisotot ovat oleellisesti pahentaneet yrittäjän maksukyvyttömyyttä. Tässä tutkimuksessa tutkitaan toiseksi sitä, miten toiminimiyrittäjän kohdalla maksukyvyttömyyttä tulisi oikeudellisesti arvioida.

Kolmanneksi velallisen epärehellisyys edellyttää tahallisuutta³. Näin ollen tutkimuksessa tutkitaan toiminimiyrittäjältä vaadittavaa tietoisuutta tekemiensä yksityisottojen vaikutuksesta tämän maksukykyyn.

Tutkimusmetodinä on lainoppi, eli tutkimus on oikeusdogmaattinen. Tutkimuksen tarkoituksena on systematisoida rikoslain 39 luvun 1 §:n velallisen epärehellisyyttä toiminimiyrittäjän kohdalla. Säännöstä systematisoidaan ja tulkitaan erityisesti yrittäjän tekemien yksityisottojen näkökulmasta. Toisaalta tutkimuksessa hyödynnetään myös oikeustaloustieteellistä näkökulmaa säännöksen tulkinnassa. Oikeustaloustieteellä tarkoitetaan tutkimussuuntaa, jossa oikeuden ja talouden vuorovaikutus otetaan huomioon ja lainopillisessa tulkinnassa käytetään hyväksi taloustieteellistä argumentointia⁴. Oikeustaloustieteellinen näkökulma hyödynnetään, koska tutkimus-

¹ Ks. esim. Vaasan hovioikeuden 19.8.2020 ratkaisu nro 360 (S 20/495).

² Ks. esim. Kukkonen 2018 s. 76. Laajemmin toiminimiyrittäjän muodostaman varallisuuspiirin arvioinnista jäljempänä luvussa 3.1.

³ Ks. esim. Vilkkonen 2007 ja Koponen 2004 s. 97.

⁴ Määttä 1999 s. 9–10.

tehtävissä yhdistyvät sekä oikeustieteellinen että taloustieteellinen tarkastelu erityisesti rikoslain 39 luvun 1 §:n 2 momentin tulkinnassa.⁵

Tutkimuksessa käytetään oikeuskirjallisuuden lisäksi eri hovioikeuksien ratkaisuja tulkinnan ja systematisoinnin apuna⁶. Säännöksen tulkinnassa hyödynnetään myös korkeimman oikeuden ratkaisuja siitä, miten henkilöyhtiöiden vastuunalaisen yhtiömiehen yksityisottojen määrää ja luonnollisen henkilön varojen käyttöä on arvioitu velallisen epärehellisyysrikoksen näkökulmasta ja miten maksukyvyttömyyden aiheuttamista tai sen oleellista pahentamista on arvioitu.

2. Velallisen epärehellisyuden lähtökohdista

2.1 Tekotavat

Velallisen epärehellisyteen syyllistyminen edellyttää ensinnäkin velallisen varallisuusaseman todellista heikentymistä.⁷ Lisäksi velallisen epärehellisydeltä edellytetään, että varallisuusaseman heikentyminen on aiheuttanut velallisen tulemisen maksukyvyttömäksi tai vaihtoehtoisesti velallisen maksukyvyttömyys on oleellisesti pahentunut^{8,9} Rikoslain 39 luvun 1 §:ssä säädetään erikseen ne tekotavat, joiden perusteella velallinen voi syyllistyä velallisen epärehellisyteen.

Ensimmäisenä tekotapana on omaisuuden hävittäminen (1 kohta). Lain esitöiden mukaan omaisuuden hävittämällä tarkoitetaan sellaisia toimia, joiden avulla omaisuus saatetaan velkojien saavuttamattomiin. Velallinen voi saattaa omaisuutensa velkojien ulottumattomiin esimerkiksi tuhoamalla omaisuuden tai vastaavalla tavalla fyysisesti hävittämällä sen. Velallisen menettelyn seurauksena velallisen omaisuutta joutuu asiattomalla tavalla hänen varallisuuspiirinsä ulkopuolelle.¹⁰ Toisaalta omaisuuden hävittämisenä on oikeuskirjallisuudessa ja oikeuskäytännössä pidetty myös omaisuuden luovuttamista ilman hyväksyttävää syytä¹¹. Omaisuuden luovuttamista ilman hyväksyttävää syytä voidaan pitää omaisuuden hävittämisenä esimerkiksi sel-

---

⁵ Ks. Taloustieteellisestä argumentoinnista oikeudellisessa ratkaisutoiminnassa tarkemmin Hakamies 2007 s. 63–81.

⁶ Käytettävissä ollut aineisto on kerätty eri hovioikeuksista keväällä 2018, jolloin eri hovioikeuksista on tilattu toiminimiyrittäjiä koskevat tapaukset. Lisäksi ratkaisuja vuosilta 2018–2022 on tilattu Vaasan hovioikeudesta ja Helsingin hovioikeudesta.

⁷ Ks. HE 66/1988 vp s. 161. Velallisen näennäinen taloudellinen aseman huonontaminen tulisi rangaistavaksi sen sijaan rikoslain 39 luvun 2 §:n perusteella velallisen petoksena. Ks. toisaalta KKO 2005:68, KKO 2005:119 ja KKO 2020:101.

⁸ Ks. HE 66/1988 vp s. 162.

⁹ Ks. Koponen 2004 s. 81, jossa Koponen huomauttaa, ettei säännöksen soveltamiskäytäntöä ole ollut tarkoitus muuttaa, vaikka ennen 1.4.2003 voimassa olleen säännöksen tunnusmerkistö edellytti lisäksi, että velallinen menetteli ”tietäen jo olemassa olevien tai odotettavien taloudellisten vaikeuksien perusteella tekonsa voivan vahingoittaa velkojiensa taloudellisia etuja”.

¹⁰ HE 66/1988 vp s. 161.

¹¹ Ks. Tapani 2014 s. 751–752, KKO 2000:108 ja KKO 2004:89.

laisissa tilanteissa, joissa syyttäjä ei kykene näyttämään tarkkaan, miten yrittäjä on yrityksen varoja ottanut käyttöönsä¹².

Toisena tekotapana on omaisuuden lahjoittaminen tai muuten luovuttaminen ilman hyväksyttävää syytä (2 kohta). Omaisuuden lahjoittamisella tai muuten luovuttamisella ilman hyväksyttävää syytä tarkoitetaan velallisen varallisuusasemaa huonontavia oikeustoimia. Jos velallisella on hyväksyttävä syy luovuttaa omaisuuttaan, ei tämä syyllisty velallisen epärehellisyteen, vaikka tämän varallisuusasema huonontuisi oikeustoimen johdosta.¹³ Yrittäjä-omistaja voi syyllistyä yritystoiminnassaan velallisen epärehellisyteen siirtämällä perusteettomasti yhtiön varoja itselleen tai lähipiirilleen. Yrittäjä voi siirtää henkilöyhtiöstä varoja itselleen joko yksityisottoina tai palkkana. Osakeyhtiöstä yrittäjä voi puolestaan nostaa joko palkkaa, osinkoja tai osakaslainaa.¹⁴ Lisäksi kysymykseen voivat tulla erilaiset ketjuttamistapaukset, joissa yhtiön varallisuutta siirretään toiseen yhtiöön, jossa liiketoimintaa jatketaan ja vanha yhtiö ajetaan konkurssiin¹⁵.

Kolmantena tekotapana on omaisuuden siirtäminen ulkomaille saattaakseen sen velkojensa ulottumattomiin (3 kohta). Tämä tekotapa poikkeaa merkittävästi muista velallisen epärehellisyden tekotavoista, koska tällöin poiketaan velallisen epärehellisyden yleisenä vaatimuksena olevasta varallisuusaseman todellisesta huonontamisesta, koska omaisuuden siirtäminen ulkomaille velkojien ulottumattomiin rinnastetaan varallisuusaseman todelliseen huonontamiseen. Muista tekotavoista poiketen tekotapaan liittyy erityinen tahallisuusvaatimus. Tekotavan täyttyminen edellyttää, että velallinen on siirtänyt omaisuuden ulkomaille tarkoituksenaan saattaa se velkojensa ulottumattomiin. Omaisuuden katsotaan olevan velkojien ulottumattomissa, jos sitä ei ole mahdollista saada takaisin Suomeen ja velkojen maksamiseen velallisen omalla myötävaikutuksella eikä kansainvälisen oikeusavun keinoin. Koska omaisuus on kuitenkin velallisen hallinnassa ja sinänsä kysymys on vain varallisuusaseman näennäisestä huonontamisesta, voi menettely täyttää myös velallisen petoksen tunnusmerkistön, jos velallinen salaa omaisuuden täytäntöönpano- tai selvitysmenettelyssä.¹⁶

Neljäntenä tekotapana on velvoitteiden perusteeton lisääminen. Lain esitöiden mukaan lisävelan ottaminen liiketoimintaa varten ei yleensä tarkoita velvoitteiden perusteetonta lisäämistä, vaan tällaista lisävelkaantumista voidaan pitää hyväksyttävänä, jos sen tarkoituksena on auttaa velallista selviytymään taloudellisista vaikeuksistaan. Sen sijaan velallinen voisi syyllistyä velallisen epärehellisyteen ottamalla lisää luottoa selvästi tappiolliseen liiketoimintaan tai liiketoiminnan kannalta hyödyttömiin hankintoihin taikka ryhtymällä muihin liiketoiminnan kannalta perusteettomiin vastuu-

¹² Tapani 2014 s. 751.

¹³ Ks. HE 66/1988 vp s. 161.

¹⁴ Tapani 2014 s. 752.

¹⁵ Tapani 2014 s. 759.

¹⁶ HE 66/1988 vp s. 161. Tässä tutkimuksessa ei systematisoida tai tulkita tämän tarkemmin tätä tekotapaa, vaikka toiminimiyrittäjä voi syyllistyä velallisen epärehellisyteen myös siirtämällä omaisuuttaan ulkomaille saattaakseen sen velkojensa ulottumattomiin.

sitoumuksiin.¹⁷ Velvoitteiden perusteettomana lisäämisenä voi olla esimerkiksi tuotantovälineiden hankkimen velkarahoituksella ja hankittujen tuotantovälineiden myyminen nopeasti eteenpäin, ja näin saatujen varojen käyttäminen yrityksen liiketoiminnan juoksevien kulujen rahoittamiseen. Yritys voi syyllistyä velallisen epärehellisyyteen myös silloin, jos se joutuu turvautumaan yhä kalliimpiin lainamuotoihin muiden rahoituslähteiden tyrehtyessä. Oikeuskäytännössä velvoitteiden perusteettomana lisäämisenä on pidetty muun muassa tavaroiden ja palvelujen tilaamista, lainanottoa ja varojen siirtämistä.¹⁸

Toiminimiyrittäjän kohdalla neljännen kohdan tekotapaa, velvoitteiden perusteetonta lisäämistä, voidaan arvioida kolmesta eri näkökulmasta. Ensimmäisenä on elinkeinotoimintaan kuuluvien velvoitteiden lisääminen, toisena toiminimiyrittäjän yksityistalouden velvoitteiden lisääminen ja kolmantena velvoitteiden lisääminen samanaikaisesti sekä elinkeinotoiminnassa että yksityistaloudessa.

Toiminimiyrittäjä voi sinänsä syyllistyä velallisen epärehellisyyteen lisäämällä perusteettomasti yksityistalouteen kuuluvia velkojaan. Tällöin on kuitenkin otettava huomioon lain esitöissä lausuttu kanta, jonka mukaan yksityishenkilön tavanomaisia kulutusta varten ottamaa luottoa ei yleensä voida pitää sillä tavoin perusteettomana, että siinä voisi olla kysymys velallisen epärehellisyydestä. Sen sijaan yksityishenkilö saattaa kulutusluottoa ottaessaan syyllistyä petosrikokseen, mikäli hän jo luottoa ottaessaan tietää itsensä maksukyvyttömäksi.¹⁹ Toiminimiyrittäjä voi kuitenkin syyllistyä velvoitteidensa perusteettomaan lisäämiseen esimerkiksi myöntämällä ylisuuret elatusmaksut.²⁰

2.2 Rajanveto-ongelmat eri tekotapojen välillä

2.2.1 Yleistä teonkuvauksen muodostamisesta

Eri velallisen rikokset voivat käytännön tilanteissa aiheuttaa rajanveto-ongelmia, jotka johtuvat ensinnäkin siitä, että talousrikoksissa tosiseikaston perusteella voidaan toisaalta muodostaa erilaisia teonkuvauksia ja toiseksi siitä, että tuomioistuimet ovat syytesidonnaisuuden periaatteen mukaisesti sidottuja syyttäjän teonkuvaukseen.²¹ Velallisen rikoksissa tunnusmerkistöjen tulkinta on poikkeuksellisen vahvasti sidoksissa säännösten taustalla olevaan systematiikkaan²². Tämä vaikuttaa myös siihen, millaisia teonkuvauksia tosiseikaston perusteella voidaan muodostaa.

---

¹⁷ HE 66/1998 vp s. 162. Ks. tarkemmin tappiollisen liiketoiminnan jatkamisesta ja velallisen epärehellisyydestä Hakamies 2012 s. 252–262.

¹⁸ Tapani 2014 s. 761 ja sen alaviitteissä 117–120 mainitut hovioikeuksien ratkaisut.

¹⁹ HE 66/1988 vp s. 162.

²⁰ Ks. Tapani 2014 s. 762 ja KKO 2002:46.

²¹ Ks. Koponen 2004 s. 89 ja Koponen 2007 104–106.

²² Koponen 2007 s. 104.

Velallisen rikoksissa yleisesti rajanveto-ongelmia aiheuttavat ensinnäkin velallisen epärehellisyys ja velallisen petos. Oikeudellisessa arvioinnissa keskeisin ero näissä rikoksissa on se, onko velallisen varallisuusaseman heikentäminen todellista vai näennäistä. Mikäli kysymys on ainoastaan näennäisestä varallisuusaseman heikentämisestä, kysymys ei ole velallisen epärehellisyydestä vaan velallisen petoksesta.²³ Edellä todetusti ulkomaille siirretyn omaisuuden kanssa saattaa tulla erikseen tulkintaongelma, koska tällöin varallisuus kylläkin on velallisen hallinnassa, mutta velkojien saavuttamattomissa. Rajanveto-ongelmia aiheuttaa myös velallisen epärehellisyyden ja velallisen suosinnan rajanveto silloin, kun velallinen on maksanut tietyn velkojan saatavia toisten velkojien oikeuksia loukaten.²⁴

Näiden eri velallisen rikosten välisten rajanveto-ongelmien lisäksi myös velallisen epärehellisyysrikoksen eri tekemuotojen välillä voi aiheutua käytännön tilanteissa rajanveto-ongelmia. Syytesidonnaisuuden periaatteen mukaan tuomioistuin ei voi tuomita vastaajaa muusta velallisen rikoksesta tai velallisen epärehellisyyden tekotavasta kuin mistä häntä on syytetty. Syytesidonnaisuuden lisäksi tunnusmerkistön ja rikosnimikkeen valinnassa on otettava huomioon oikeusvoimavaikutus. Vaikka esimerkiksi velallisen epärehellisyys ja velallisen petos ovat toistensa poissulkevia tunnusmerkitöiltään ja ovat eri rikoksia, kuuluvat ne lähtökohtaisesti oikeusvoiman negatiivisen vaikutuksen kannalta samaan oikeusvoiman piiriin²⁵.

Seuraavaksi käsitellään rajanveto-ongelmaa ensinnäkin omaisuuden hävittämisen ja omaisuuden luovuttamisen ilman hyväksyttävää syytä välillä sekä toiseksi niiden ja velvoitteiden perusteettoman lisäämisen välillä.

2.2.2 Rajanvetoa omaisuuden luovuttamisen ja omaisuuden hävittämisen tekotapojen välillä

Oikeuskirjallisuudessa ylisuuria yksityisottoja henkilöyhtiöistä on käsitelty omaisuuden luovuttamisena ilman hyväksyttävää syytä.²⁶ Toisaalta oikeuskirjallisuudessa on esitetty, että omaisuuden luovuttaminen ilman hyväksyttävää syytä voi tulla arvioitavaksi myös omaisuuden hävittämisenä²⁷. Tämä kanta on perustunut muun muassa korkeimman oikeuden ennakkoratkaisuihin KKO 2004:89 ja KKO 2011:52. Tapauksissa luonnollisen henkilön oli katsottu hävittäneen omaisuuttaan käyttämällä saamiaan tuloja yli hyväksyttävänä pidettävien elinkustannusten ja laiminlyömällä velkojensa maksamisen.

Toiminimiyrittäjän kohdalla sen sijaan on oikeuskäytännössä havaittavissa epäselvyyttä siitä, miten rikosoikeudellisesti tulisi arvioida yksityisottoja velallisen epärehel-

²³ Ks. Kukkonen 2016 s. 179–180 ja Koponen 2004 s. 82–83 ja 89–91.

²⁴ Ks. Koponen 2004 s. 94.

²⁵ Koponen 2004 s. 90–91.

²⁶ Ks. Tapani 2014 s. 752–754.

²⁷ Tapani 2014 s. 751–752.

lisyyksirikoksen näkökulmasta. Oikeuskäytännössä yksityisottojen määrää on arvioitu sekä rikoslain 39 luvun 1 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaisena omaisuuden hävittämisenä että 2 kohdan mukaisena omaisuuden luovuttamisena ilman hyväksyttävää syytä.

Helsingin hovioikeuden 22.6.2000 antamassa ratkaisussa nro 1678 syyttäjä oli syyttänyt toiminimiyrittäjä A:ta velallisen epärehellisydestä, koska hän oli käyttämällä välttämättömät elantomenonsa ylittävältä osin joko hävittänyt tai luovuttanut ilman hyväksyttävää syytä varallisuuspiiriinsä ulkopuolelle noin 510.000 markkaa. Hovioikeus oli pitänyt A:n varojenkäyttöä velallisen epärehellisyysrikoksen tunnusmerkistössä tarkoitettuna joko omaisuuden hävittämisenä tai ilman hyväksyttävää syytä tapahtuneena muuna luovuttamisena siltä osin kuin A oli käyttänyt varoja ulosoton suojaosuutta ylittävän osan.

Lisäksi Vaasan hovioikeuden 13.5.2015 antamassa ratkaisussa nro 120629 (R 14/467) on arvioitu sitä, onko kysymyksessä 1 kohdan mukainen omaisuuden hävittäminen vai 2 kohdan mukainen omaisuuden luovuttaminen ilman hyväksyttävää syytä, kun yrittäjän tekemä yksityisottojen määrä ylittää hyväksyttävänä kulutuksena ja kohtuullisina elantomenoina katsottavan määrän. Kärjäoikeus oli katsonut asiassa jääneen näyttämättä syytteessä sanottujen yksityisottojen jääneen miltään osin yrittäjän varallisuuspiiriin ja oli katsonut, että menettelyä oli pidettävä 1 kohdassa tarkoitettuna omaisuuden hävittämisenä. Hovioikeus on myös katsonut, ettei kaikille yrittäjän nostamille yksityisotoille ollut esitetty hyväksyttävää syytä ja tältä osin kysymys oli ollut 1 kohdassa tarkoitettuna omaisuuden hävittämisestä.

Edelleen Helsingin hovioikeuden 27.12.2017 antamassa ratkaisussa nro 153077 (R 16/1521) on jouduttu ottamaan kantaa rajanvetoon rikoslain 39 luvun 1 § 1 momentin 1 ja 2 kohdan välillä. Tapauksessa syyttäjä oli katsonut A:n syyllistyneen törkeään velallisen epärehellisyyteen sillä perusteella, että A oli hävittänyt omaisuuttaan siltä osin kuin hänen nostamansa ja käyttämänsä varat olivat ylittäneet kohtuullisina elinkustannuksina pidettävät 3.500 euroa kuukaudessa. Kärjäoikeus on ratkaisussaan katsonut, että A:n menettelyssä oli ollut kysymys pikemminkin omaisuuden luovuttamisesta itselle ilman hyväksyttävää syytä kuin omaisuuden hävittämisestä, ja lukenut A:n syyksi velallisen epärehellisyyden rikoslain 39 luvun 1 §:n 1 momentin 2 kohdan perusteella. A oli valittanut kärjäoikeuden tuomiosta Helsingin hovioikeuteen ja vedonnut muun muassa syytesidonnaisuuteen, koska häntä ei ollut syytetty omaisuuden luovuttamisesta ilman hyväksyttävää syytä. Syyttäjä oli tarkentanut tältä osin syytettä hovioikeudessa siten, että A oli joko hävittämällä tai luovuttamalla ilman hyväksyttävää syytä käyttänyt nostamiaan varoja yli kohtuullisena pidettävän elinkustannusten määrän. Hovioikeus on ratkaisussa katsonut, että vastaaja oli loukannut velkojien oikeuksia ainakin kohdekuukauden 12/2010 arvonnäköveron ja vuodelta 2010 olevien jäännösverojen määrällä. Vastaaja oli siten käyttänyt varojaan ainakin 25.841,96 euroa ilman hyväksyttävää syytä²⁸. Hovioikeuden syyksilukemisesta ei suoraan ilmene,

---

²⁸ Kärjäoikeus oli katsonut ilman hyväksyttävää syytä luovutetun määrän olleen noin 38.000 euroa.

onko hovioikeus syyksilukenu A:n syyksi velallisen epärehellisuuden 1 vai 2 kohdan perusteella. Perusteluiden alkuosassa hovioikeus on kuitenkin selostanut rikoslain 39 luvun 1 § 1 momentin 2 kohdan sisältöä ja on todennut velallisen voivan syyllistyä velallisen epärehellisyyteen, jos hän velallisena ilman hyväksyttävää syytä käyttää varojaan enemmän kuin kohtuullisiin elinkustannuksiin tarvitaan. Tämän perusteella voitaneen kuitenkin tulkita hovioikeuden lukeneen A:n syyksi velallisen epärehellisuuden nimenomaan 2 kohdan perusteella.

Velallisen epärehellisyysrikoksen tekotapaa arvioitaessa on Helsingin hovioikeuden 26.2.2009 antamassa ratkaisussa nro 478 (R 08/1642) jouduttu arvioimaan 1 ja 2 kohdan välisen rajanveto-ongelman kohdalla, onko toiminimiyrityksellä ylipäättään oikeus nostaa palkkaa vastaavaa korvausta yksityisottoina taloudellisessa kriisitilanteesta olevasta toiminimestä.²⁹ Tapauksessa A:ta oli syytetty törkeästä velallisen epärehellisuudesta, kun hän oli tietoisena siitä, että hänen toimensa voi vahingoittaa toiminimen velkojien taloudellisia etuja siirtänyt toiminimensä varallisuutta yli kaksi miljoonaa markkaa *yhtiön varallisuuspiiriin*³⁰ ulkopuolelle *toiminimen* velkojien ulottumattomiin. A:n mukaan hän oli käyttänyt varat perheensä elatukseen.

Espoon käräjäoikeuden 29.4.2008 antamassa ratkaisussa nro 1075 (R 06/2042) on todettu, ettei lainkohdan sanamuotoa lahjoittamisen tai luovuttamisen osalta voitu tulkita laajentavasti vastaajan vahingoksi, eikä A ollut syyttäjän väittämin tavoin luovuttanut yhtiön varallisuutta yhtiön varallisuuspiiriin ulkopuolelle, koska A oli toiminut luonnollisena henkilönä eikä erillistä yhtiötä taikka sellaisen erillistä varallisuuspiiriäkään ollut ollut. Näin ollen A ei ollut omaan ja perheensä elatukseen varoja nostaessaan luovuttanut niitä oman varallisuuspiirinsä ulkopuolelle siten, että hän olisi menettellyllään velallisen epärehellisyyteen.

Syyttäjä oli valittanut tapauksesta Helsingin hovioikeuteen ja tarkentanut syytettä siten, että A oli *hävittänyt* teonkuvauksessa mainitut noin kaksi miljoonaa markkaa *käyttämällä ne*. Syyttäjä siis oli katsonut, että kaikki yksityiskäyttöön nostetut varat oli hävitetty velkojien oikeuksia loukaten. Sen sijaan A:n konkurssipesä oli vaatinut rangaistusta velallisen epärehellisuudesta ainoastaan noin 1,2 miljoonan markan osalta, koska siltä osin varojen käyttämisestä ei ollut voinut pitää velkojien kannalta hyväksyttävänä. Hovioikeus on ratkaisussaan katsonut, että siltä osin kuin yksityisottojen määrä oli ylittänyt hyväksyttävänä pidettävät elinkustannukset, varojen nostaminen voi täyttää velallisen epärehellisyysrikoksen tunnusmerkistön omaisuuden hävittämisenä. Tässä tapauksessa hovioikeus on katsonut yksityisotot omaisuuden hävittämiseksi 15.000 markan kuukausittaisten yksityisottojen ylittäviltä osin.

Yksityishenkilön kohdalla omaisuuden hävittämistä ja luovuttamista ilman hyväksyttävyyttä syytä on arvioitu myös korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2004:89

---

²⁹ Toiminimestä yrittäjä ei voi maksaa itselleen palkkaa, vaan korvaus tehdystä työstä kirjataan yksityisoitoiksi toiminimen kirjanpitoon.

³⁰ Syytteen teonkuvauksessa T:mi X:stä on käytetty myös käsitettä *yhtiö*.

ja Turun hovioikeuden 30.1.2018 antaman ratkaisun nro 103739 (R 16/2023) liitteenä olevassa Varsinais-Suomen käräjäoikeuden 30.9.2016 antamassa ratkaisussa nro 140138.

Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2004:89 A oli nostanut varoja omistamansa osakeyhtiön kassasta yhteensä noin 440.000 markkaa, ja nämä nostot olivat myöhemmin kirjattu yhtiön kirjanpitoon osingoiksi ja lainaksi. A oli käyttänyt nostamansa varat kulutukseen, eikä niillä ollut lyhennetty osaksikaan A:n ulosotossa olleita velkoja. A:ta syytettiin törkeästä velallisen epärehellisyudesta, koska hän oli olemassa olevien taloudellisten vaikeuksiensa perusteella ollut tietoinen tekonsa voivan vahingoittaa velkojiansa taloudellisia etuja, ja tästä tietoisena *hävittänyt tai velkojiansa kannalta ilman hyväksyttävää syytä luovuttanut* varallisuuspiirinsä ulkopuolelle varojaan 247.000 markkaa. Käräjäoikeus oli katsonut vastaajan hävittäneen omaisuuttaan 247.000 markkaa. Hovioikeus piti varojen käyttämistä myös omaisuuden hävittämisenä. Korkein oikeus katsoi, että hyväksyttävät elantomenot ylittäneitä yksityisottoja oli pidettävä rikoslain 39 luvun 1 §:ssä tarkoitettuna *omaisuuden hävittämisenä*.

Turun hovioikeuden 30.1.2018 antaman ratkaisun nro 103739 (R 16/2023) liitteenä olevassa Varsinais-Suomen käräjäoikeuden 30.9.2016 antamassa ratkaisussa nro 140138 käräjäoikeus on katsonut vastaajan syyllistyneen törkeään velallisen epärehellisyteen hävittämällä omaisuuttaan ilman hyväksyttävää syytä, kun vastaaja oli käyttänyt noin 26.000 euroa rahapeleihin tietäessään rahojen käytön johtavan varsin todennäköisesti hänen tulemiseensa maksukyvyttömäksi tai pahentavan hänen maksukyvyttömyyttään.

Ottaen huomioon sen, ettei oikeuskäytäntö ole vakiintunut siltä osin, arvioidaanko yksityisottojen nostamista omaisuuden hävittämisenä vai luovuttamisena ilman hyväksyttävää syytä, olisi syyttäjien turvallisinta syyttää vastaajaa molempien tekemuotojen perusteella. Tällöin tuomioistuimessa ei ainakaan tulisi syytesidonnaisuus esteeksi syyksilukemiselle, jos tuomioistuin arvioisi yksityisottojen nostamista ja niiden käyttämistä yli hyväksyttävänä pidettävän määrän velallisen epärehellisyttä koskevan tekotavan osalta toisin kuin syyttäjää.

2.2.3 Rajanveto omaisuuden hävittämisen tai luovuttamisen ilman hyväksyttävää syytä ja velvoitteiden perusteettoman lisäämisen välillä

Arvioitaessa hyväksyttävien yksityisottojen määrää toiminimiyrittäjien kohdalla arvioitavaksi tulee usein myös se, miten suhtaudutaan toiminimiyrittäjän maksamiin yksityistalouden velkoihin. Kysymys on tältä osin erityisesti siitä, otetaanko todelliset velkojen lyhennykset huomioon hyväksyttävää määrää arvioitaessa vai katsotaanko, että yrittäjän olisi pitänyt selvittää kohtuullisilla elinkustannuksilla myös yksityistalouden velkojen maksamisesta. Tämän tutkimuksen lähdeaineistona olevista oikeustapauksista on ilmennyt, että suhtautuminen yksityistalouden velkojen maksamiseen on vaihdellut eri hovioikeuksittain ja myös samasta hovioikeudesta on tullut vastakkaisia

ratkaisuja.³¹ Suhtautuminen yksityistalouden velkojen maksamiseen vaikuttaa kuitenkin laajasti velallisen epärehellisyys säännöksen tulkintaan.

Suhtautuminen yksityistalouden velkojen maksamiseen vaikuttaa ensinnäkin siihen, tulisiko toiminimiyrittäjää syyttää velvoitteiden perusteettomasta lisäämisestä sillä osin kuin toiminimiyrittäjä on maksanut todellisia yksityistalouden velkojaan sen sijasta, että toiminimiyrittäjää syytettäisiin velkojen maksamiseen käytettyjen varojen osalta omaisuuden hävittämisestä tai luovuttamisesta ilman hyväksyttävää syytä.

Jos katsotaan, ettei todellisten yksityistalouden velkojen maksaminen täytä velallisen epärehellisyys tunnusmerkistöä, on toiminimiyrittäjä voinut syyllistyä kuitenkin velvoitteiden perusteettomaan lisäämiseen ja syyllistyä sillä perusteella velallisen epärehellisyteen. Tämä edellyttäisi kuitenkin näyttöä siitä, että toiminimiyrittäjä olisi velkaantunut tavalla, jota ei voida pitää hyväksyttävänä.

Korkein oikeus on ennakkoratkaisussa KKO 2002:46 katsonut luonnollisen henkilön syyllistyneen velvoitteiden perusteettomaan lisäämiseen, kun tämä oli myöntänyt oikeaksi elatusavun määrän, joka oli ylittänyt selvästi sen, mitä lasten tarpeet ja velallisen maksukyky huomioon ottaen oli voitu pitää riittävänä elatuksena.

Lisäksi korkein oikeus on arvioinut ennakkoratkaisussa KKO 2020:101 velvoitteiden perusteetonta lisäämistä osakeyhtiön osalta. Ratkaisussa korkein oikeus katsoi osakeyhtiön lisänneen velvoitteitaan perusteettomasti, kun yhtiö oli ostanut moottori- pyörän osamaksulla.

3. Toiminimiyrittäjän edellytyksistä syyllistyä velallisen epärehellisyteen

3.1 Toiminimiyrittäjän varallisuusasema ja sen heikentäminen

Rikoslain 39 luvun 1 §:n mukainen velallisen epärehellisyysrikos edellyttää varallisuusaseman todellista heikentymistä³². Tämän vuoksi arvioitaessa velallisen epärehellisyttä tulee ensin määritellä varallisuusasema, jonka heikentymistä arvioidaan.

Osakeyhtiö ja henkilöyhtiöt muodostavat yrittäjästä erillisen varallisuuspiirin, vaikka yrittäjä olisi henkilöyhtiössä vastuunalainen yhtiömies. Näin ollen osakeyhtiöstä tai henkilöyhtiöstä yrittäjälle siirtyneet varat ovat siirtyneet samalla pois yhtiön varallisuuspiiristä. Toiminimiyrittäjän osalta varallisuusaseman määrittäminen ei ole kuitenkaan yhtä selkeää kuin osakeyhtiön ja henkilöyhtiöiden kohdalla, koska toiminimi ei muodosta omistajastaan erillistä oikeushenkilöä³³. Arvioitaessa toiminimiyrittäjän varallisuusaseman heikentymistä tulee ottaa huomioon toiminimiyrittäjän yhtiöoikeudelliset erityispiirteet.

³¹ Tarkemmin velkojen maksamisen huomioon ottamisesta luvussa 3.2.2.

³² Ks. HE 66/1988 vp s.161.

³³ Ks. KKO 1981 II 35 ja Kukkonen 2016 s. 180.

Varallisuusaseman heikentymisen arvioiminen edellyttää toiminimiyrittäjän varallisuusaseman laajuuden määrittämistä. Kysymys on ensinnäkin siitä, arvioidaanko toiminimiyrittäjän kohdalla varallisuusasemaa pelkästään toiminimen elinkeinotoiminnan alaisuuteen kuuluvan varallisuuden näkökulmasta vai otetaanko huomioon myös toiminimiyrittäjän yksityistalouteen kuuluva varallisuus. Toisaalta kysymys on siitä, otetaanko huomioon varallisuusaseman heikentymistä arvioitaessa ainoastaan muutokset elinkeinotoiminnan varallisuudessa vai myös mahdolliset muutokset yrittäjän yksityistalouden varallisuudessa ja velvoitteissa.

Oikeuskirjallisuudessa on esitetty, että toiminimi ja sen omistaja muodostavat yhteinäisen taloudellisen kokonaisuuden ja ero toiminimen liikevarallisuuden ja omistajan yksityistalouden varallisuuden välillä tehdään ainoastaan kirjanpidossa. Yrittäjä vastaa yksityistalouden varallisuudellaan täysimääräisesti toiminimensä liiketoiminnasta johtuvista velvoitteista. Koska toiminimi ja sen omistaja eivät muodosta erillisiä taloudellisia kokonaisuuksia, vastaa toiminimen liikevarallisuus täysimääräisesti myös yrittäjän yksityistalouden velkojen ja velvoitteiden taloudellisesta täyttymisestä.³⁴

Kukkonen on ottanut teoksessaan kantaa kysymykseen toiminimiyrittäjän varallisuuspiirin laajuudesta. Ensinnäkin Kukkonen on katsonut, että varallisuuspiiri on oikeussubjektikohtainen. Kukkonen on katsonut, ettei liike- ja ammattitoiminnan harjoittaminen toiminimilain mukaisella toiminimelläkään muodosta erillistä varallisuuspiiriä. Kukkonen on kuitenkin todennut, että sekaannusta asian kanssa voi aiheutua siitä, että kirjanpitolain mukaan luonnollinen henkilö on kirjanpitovelvollinen harjoittamastaan liike- ja ammattitoiminnasta, vaikka erillisestä kirjanpitovelvollisuudesta huolimatta varallisuuspiiri on yhteinen. Kukkonen on myös katsonut, ettei velallisen epärehellisyys voi tästä syystä täytyä omaisuuden siirroilla liike- ja ammattitoiminnasta toimintaa harjoittavan luonnollisen henkilön varallisuuspiiriin. Kukkonen on ottanut huomioon myös sen, että toiminimiyrittäjän tulee ilmoittaa maksukyvyttömyysmenetelyissä sekä henkilökohtainen varallisuuteensa että liike- ja ammattitoimintaan kuuluva varallisuus.³⁵

Kysymykseen toiminimiyrittäjän varallisuusaseman laajuudesta velallisen epärehellisyysrikoksen näkökulmasta on otettu nimenomaisesti kantaa muutamassa tämän tutkimuksen lähdeaineistona olevassa oikeustapauksessa. Kuitenkin näissä tapauksissa arviointi on tapahtunut erityisesti siitä näkökulmasta, onko syytteessä kuvattu menetely ollut omaisuuden hävittämistä vai luovuttamista ilman hyväksyttävää syytä.

Kouvolan hovioikeuden 25.2.2003 antamassa ratkaisussa nro 226 (R 02/242) on jouduttu ottamaan epäsuorasti kantaa toiminimiyrittäjän varallisuusaseman laajuuteen, kun syytteen teonkuvauksen mukaan A oli ”toiminimellä harjoittamassaan elinkeinotoiminnassa velallisena tietäen jo olemassa olevien taloudellisten vaikeuksiensa

³⁴ Villa – Ossa – Saarnilehto 2007 s. 21–22 ja Villa 2013 s. 21.

³⁵ Kukkonen 2018 s. 37.

perusteella tekonsa voivan vahingoittaa velkojien taloudellisia etuja ilman hyväksyttävää syytä luovuttanut yrityksen omaisuutta nostamalla varoja yksityisottoina – – ja siten aiheuttanut maksukyvyttömäksi tulemisensa. – –”

Kouvolan hovioikeus on hylännyt syytteen sillä perusteella, että A oli harjoittanut toimintaa yksityisenä elinkeinonharjoittajana ja se oli merkinnyt sitä, että kaikki tuotot yritystoiminnasta olivat tulleet suoraan A:lle. Ne olivat olleet A:n tuloja ja välittömästi käytettävissä hänen yksityistaloudessaan. Hovioikeuden mukaan edellä kerrottu oli merkinnyt sitä, että syytteessä tarkoitetuilla yksityisotoilla ei ollut siirretty omaisuutta velallisenä olevalta oikeushenkilöltä toiselle oikeushenkilölle. Edelleen hovioikeus on todennut, ettei syytteen teonkuvauksen perusteella ollut edellytyksiä arvioida, oliko A varojen käyttämisellä syyllistynyt rikokseen. Siten Kouvolan hovioikeuden ratkaisussa varallisuusarvioinnissa oli otettu huomioon sekä toiminimiyrittäjän yksityistalouden varallisuus että elinkeinotoimintaan kuuluva varallisuus.

Turun hovioikeuden 16.11.2011 antamassa ratkaisussa nro 2616 (R 11/284) on myös otettu kantaa toiminimiyrittäjän varallisuusarvioinnin laajuuteen arvioitaessa, onko toiminimen varallisuusarvioinnissa heikentynyt tosiasiallisesti yrittäjän tehdessä yksityisottoja. Hovioikeudessa on ollut erikseen ratkaistavana oikeudellinen kysymys siitä, rinnastuuko toiminimenä harjoitettu yksityisliike yhtiömuodossa harjoitettavaan liiketoimintaan varallisuuden eroteltavuuden osalta.

Tapauksessa syyttäjä oli katsonut toiminimen rinnastuvan osakeyhtiöön ja siten toiminimen elinkeinotoimintaan kuuluvan varallisuuden muodostavan erillisen kokonaisuuden toiminimiyrittäjän yksityistalouden varallisuudesta. Syyttäjä oli perustellut näkemystään kirjanpitolailla, jonka mukaan toiminimi on yritystoiminnastaan kirjanpitovelvollinen. Hovioikeus ei kuitenkaan hyväksynyt syyttäjän esittämää näkemystä, vaan totesi, että toiminimi ei ollut itsenäinen oikeushenkilö. Turun hovioikeus on perusteluissaan viitannut Villan, Ossan ja Saarnilehdon teoksessa³⁶ todettuun, jonka mukaan yksityisliike ja sen omistaja muodostavat yhtenäisen taloudellisen kokonaisuuden. Siten yrittäjä vastaa kaikella omaisuudellaan yritystoiminnasta syntyvistä velvoitteista ja vastaavasti yksityisliikkeen varallisuus vastaa liikkeenharjoittajan yksityisten velkojen ja velvoitteiden täyttymisestä. Hovioikeus on johtopäätöksensä todennut, että toiminimen kirjanpidossa mainittujen varojen otto elinkeinonharjoittajalle hänen yksityistaloudessaan käytettäväksi ei muodosta rikoslain 39 luvun 1 §:n 2 kohdassa tarkoitettua luovutusta, sillä varat eivät tällöin siirry velallisen varallisuuspiiriin ulkopuolelle.

Lisäksi Espoon kärjäoikeus on 29.4.2008 antamassaan tuomiossa nro 1075 (R 06/2042) esittänyt Turun hovioikeuden 16.11.2011 antamassa tuomiossa nro 2616 esittämää kantaa vastaavasti, että toiminimen elinkeinotoiminnan varallisuus ja yrittäjän yksityistalouden varallisuus muodostavat yhden kokonaisuuden niiden kirjanpidollisesta erillisyydestä huolimatta. Kärjäoikeus oli katsonut, ettei lainkohdan

---

³⁶ Villa – Ossa – Saarnilehto 2007.

sanamuotoa lahjoittamisen tai luovutuksen osalta voida tulkita laajentavasti vastaajan vahingoksi. Kärjäoikeus oli katsonut, ettei vastaaja ollut syyttäjän väittämin tavoin luovuttanut yhtiön varallisuutta yhtiön varallisuuspiirin ulkopuolelle, koska vastaaja oli toiminut luonnollisena henkilönä eikä erillistä yhtiötä taikka sellaisen erillistä varallisuuspiiriäkään ollut ollut. Johtopäätöksenä kärjäoikeus oli vielä lausunut, että vastaaja ei ollut nostaessaan varoja omaan ja perheensä elatukseen luovuttanut niitä oman varallisuuspiirinsä ulkopuolelle siten, että hän olisi menettelyllään syyllistynyt velallisen epärehellisyteen.

Syyttäjä oli valittanut asiasta Helsingin hovioikeuteen ja tarkentanut syytettä siten, että vastaaja tuomittaisiin velallisen epärehellisydestä, koska vastaaja oli nostanut toiminimen tileiltä syytteessä mainitut varat, jotka vastaaja oli *hävittänyt* käyttämällä ne. Helsingin hovioikeus on 26.2.2009 antamassaan ratkaisussa nro 478 (1642) lue- nut vastaajan syyksi törkeän velallisen epärehellisyden sillä perusteella, että vastaaja oli *hävittänyt* omaisuutta kohtuullisina yksityisottoina pidettävän 15.000 markan ylittäviltä osin. Helsingin hovioikeuden ratkaisusta ilmenee erikseen, ettei vastaaja ollut hankkinut yksityistalouteensa sellaista omaisuutta, jota olisi voitu käyttää velkojien hyväksi, eikä vastaajalla ollut ollut muutakaan sellaista liiketoimintaan kuulumatonta omaisuutta, jota olisi voinut käyttää liiketoiminnasta aiheutuneiden vastuiden suorittamiseen.

Edelleen Vaasan hovioikeuden 8.7.2016 antamassa ratkaisussa nro 128993 (R 16/128) on lausuttu velallisen epärehellisyysrikoksen täyttymisen edellytyksistä koskien varallisuuspiirin laajuutta. Ratkaisussa on vahvistettu myös edellä selostetuissa tapauksissa esitetty lähtökohta siitä, että toiminimiyrittäjän liiketoiminnasta saamat tulot tulevat suoraan hänen varallisuuspiiriinsä. Siten sitä, että elinkeinonharjoittaja käyttää niitä varoja myös omassa kulutuksessaan, ei voida vielä pitää rikoslain 39 luvun 1 § 1 momentin 1 kohdassa tai 2 kohdassa tarkoitettuna omaisuuden hävittämisenä tai luovuttamisena ilman hyväksyttävää syytä. Menettely täyttää kuitenkin velallisen epärehellisyden tunnusmerkistön, jos taloudellisissa vaikeuksissa oleva velallinen käyttää varoja selvästi enemmän kuin kohtuullisiin elinkustannuksiin tarvitaan ja siten aiheuttaa maksukyvyttömäksi tulemisensa tai siten oleellisesti pahentaa maksukyvyttömyyttään.

Vaasan hovioikeus on tehnyt 21.3.2018 käsittelyratkaisun asiassa R 17/439 vahvennetussa kokoonpanossa (ään. 4–3) koskien syytteen muuttamista velallisen epärehellisydessä. Syytteen alkuperäisen teonkuvauksen mukaan A oli ilman hyväksyttävää syytä ottanut itselleen toiminimen liiketoiminnasta tulleita varoja. A:n yksityisottoina itselleen ottamat rahamäärät olivat ylittäneet hyväksyttävänä pidettävän määrän 103.000 eurolla, ja siten A:n menettely oli oleellisesti pahentanut hänen maksukyvyttömyyttään. Hovioikeudessa syyttäjä oli lausumassaan täydentänyt teonkuvausta ja vaatinut rangaistusta A:lle sillä perusteella, että yksityisottoina nostettujen varojen määrä oli ylittänyt 115.000 eurolla hyväksyttävänä pidettävän määrän ja että vastaaja oli hävittänyt tai ilman hyväksyttävää syytä luovuttanut nämä yksityisottoina itselleen ottamansa rahat käyttämällä ne yksityiseen kulutukseen.

Käsittelyratkaisussa enemmistö on katsonut kysymyksessä olleen sallittu syytteen tarkistaminen eikä kielletty syytteen muuttaminen. Vähemmistö puolestaan on katsonut, että kysymyksessä oli ollut kielletty syytteen muuttaminen. Vähemmistö on katsonut, että nostamalla omistamastaan toiminimestä varoja itselleen A ei ollut rikoslain 39 luvun 1 §:n 1 momentin 2 kohdan mukaisesti huonontanut omaa varallisuusasemaansa. Siten syyttäjä oli vaatinut A:lle kärjääoikeudessa ja hovioikeudelle osoittamassaan valituksessa rangaistusta sellaisen teonkuvauksen perusteella, joka ei täyttänyt velallisen epärehellisyys-tunnusmerkistöä. Syytteen täydentämisen takia teon toteuttamistapa oli muuttunut toiseksi kuin mitä alkuperäisessä syytteessä oli kuvattu, jolloin teko oli muuttunut toiseksi ja näin ollen kysymyksessä ei ollut syytteen tarkennus. Syyttäjä oli vasta hovioikeudessa esittänyt laillisen rangaistusvaatimuksen ja vasta hovioikeudessa esitettynä se oli jätettävä tutkimatta.

Vaasan hovioikeuden 1.3.2017 antamassa ratkaisussa nro 108419 (R 15/697) syyttäjä oli valittanut Satakunnan kärjääoikeuden ratkaisusta ja vaatinut, että A tuomitaan velallisen epärehellisyys-tunnuksella, että A oli tallettanut 25.000 euroa pankin tallelokeroon välttääkseen ulosottoa. Hovioikeus on ratkaisussaan hylännyt syytteen kokonaisuudessaan ja erikseen todennut, ettei A ollut tosiasiallisesti heikentänyt varallisuusasemaansa siirtämällä rahavaroja pankkitililtään tallelokeroon.

Yhteenvedon oikeuskirjallisuuden ja käsiteltyjen oikeustapausten perusteella voidaan kuitenkin esittää, että yksityisottojen hyväksyttävää määrää ei tulisi arvioida pelkästään niiden kirjanpidon mukaisen määrän perusteella, koska yrittäjän varallisuuspiiri ei heikkene vielä yksityisottoja tehtäessä. Yrittäjän varallisuuspiiristä yksityisotoina nostetut varat poistuvat vasta, kun yrittäjä käyttää varat yksityistaloudestaan.

Koska toiminimiyrittäjän elinkeinotoiminnan varallisuus ja yksityistalouden varallisuus eivät muodosta erillistä varallisuuspiiriä, katsotaan tässä tutkimuksessa, että Vaasan hovioikeuden 1.3.2017 antama ratkaisu nro 108419 (R 15/697) voidaan analogisesti soveltaa myös toiminimiyrittäjiin. Toiminimiyrittäjä ei syöllisty velallisen epärehellisyys-tunnuksella, pelkästään siirtämällä rahavaroja elinkeinotoiminnan varallisuudesta yksityistalouden varallisuuteen, koska tällöin yrittäjän varallisuusasema ei ole tosiasiallisesti heikentynyt.

Sen sijaan jos Turun hovioikeuden 16.11.2011 antamassa ratkaisussa nro 2612 syyttäjän esittämä näkemys siitä, että toiminimi tulee rinnastaa osakeyhtiöön, olisi hyväksytty, pelkästään tehdyt yksityisotot riittäisivät toiminimen varallisuusaseman heikentymiseen. Tällöin ei olisi merkitystä sillä, mihin toiminimiyrittäjä on nostamassa varat käyttänyt. Tästä puolestaan seuraisi se, että toiminimen maksukyvyttömyyttä arvioitaessa olisi riittävä ottaa huomioon ainoastaan toiminimen kirjanpidosta ilmenevä varallisuus, eikä maksukyvyttömyyttä tai sen oleellista pahentumista arvioitaessa olisi tarpeellista arvioida toiminimiyrittäjän yksityistalouden varallisuusasemaa. Tämä puolestaan tarkoittaisi sitä, ettei rikosoikeudellisesti olisi merkitystä sillä, että toiminimiyrittäjän yksityistalouden varallisuusasema ja sitä kautta toiminimiyrittäjän henkilökohtainen maksukyky olisi parantunut omaisuuden luovutuksen perusteella.

Syyttäjän esittämää kantaa ei ollut edellä todetusti hyväksytty Turun hovioikeuden ratkaisussa.

Vaikka muissa tämän tutkimuksen lähdeaineistona olevissa oikeustapauksissa syyttäjä ei ollut nimenomaisesti vaatinut toiminimen rinnastamista osakeyhtiöön, vaikuttaisi syytteiden teonkuvausten perusteella kuitenkin vastaavanlainen näkemys otetun lähtökohdaksi. Syytteiden teonkuvaukset ovat perustuneet siihen, että yksityisötöt ovat ylittäneet hyväksyttävänä pidettävän määrän ja yrittäjä on käyttänyt ne yksityistaloudestaan. Lisäksi maksukyvyttömyyttä on perusteltu erityisesti toiminimen velkojen erääntymisellä, eikä syytteissä ole tuotu esille, miten varojen käyttö on vaikuttanut toiminimiyrittäjän yksityistalouden varallisuusasemaan. Edelleen syytteiden teonkuvauksissa toiminimeen on usein viitattu käsitteellä *yhtiö* ja tarkasteltavaan varallisuuspiiriin käsitteellä *yhtiön varallisuus*.

Varallisuusaseman laajuuden määrittämisessä on lisäksi kysymys siitä, otetaanko huomioon varallisuusasemassa pelkästään varallisuus vai myös velat. Tällä on merkitystä erityisesti arvioitaessa sitä, onko omaisuuden luovuttaminen tai hävittäminen heikentänyt velallisen maksukykyä.

Kukkonen on esittänyt, että velallisen varallisuusasemaa laajempaan käsitteeseen voidaan käyttää velallisen varallisuuspiiriä. Varallisuuspiiri kuvastaa velallisen varallisuusasemaan kuuluvaa omaisuutta ja varallisuusasemaan vaikuttavia velvoitteita.³⁷ Tällöin arvioitaessa sitä, onko omaisuuden luovuttaminen heikentänyt velallisen varallisuusasemaa ja onko se johtanut velallisen tulemiseen maksukyvyttömäksi tai onko omaisuuden luovuttaminen pahentanut oleellisesti velallisen maksukyvyttömyyttä, tulisi ottaa huomioon myös samalla mahdollisesti tapahtuneet muutokset velallisen velvoitteissa eli veloissa, jotka vaikuttavat velallisen varallisuuspiiriin³⁸.

Tämän tutkimuksen lähdeaineistona olevissa oikeustapauksissa suhtautuminen velkojen maksamiseen on kuitenkin vaihdellut huomattavasti. Velkojen maksaminen voidaan ottaa huomioon kahdessa eri vaiheessa. Ensinnäkin mahdollisten velkojen maksaminen voidaan ottaa huomioon jo arvioitaessa sitä, onko yksityisottojen määrä ollut hyväksyttävä. Toisaalta velkojen maksaminen voidaan ottaa huomioon arvioitaessa, onko omaisuuden luovuttamisesta aiheutunut velallisen tuleminen maksukyvyttömäksi tai onko velallisen maksukyvyttömyys oleellisesti pahentunut. Lisäksi eräässä Vaasan hovioikeuden ratkaisussa velkojen maksaminen oli otettu huomioon arvioitaessa sitä, oliko velallisen epärehellisyys ollut kokonaisuutena arvostellen törkeä³⁹.

Turun hovioikeus on edellä mainitussa 16.11.2011 annetussa ratkaisussa nro 2616 (R 11/284) erikseen ottanut kantaa myös varallisuusaseman laajuuteen varallisuuden ja velkojen osalta arvioidessaan velallisen epärehellisyydeltä edellytettävää maksu-

---

³⁷ Kukkonen 2018 s. 29.

³⁸ Tässä tutkimuksessa käsitteet varallisuusasema ja varallisuuspiiri ymmärretään kuitenkin synonyymeina ottaen huomioon sen, että myös oikeuskäytännössä käsitteitä on käytetty samassa merkityksessä.

³⁹ Vaasan hovioikeuden 25.1.2019 antama ratkaisu 101613 (R 17/439). Ratkaisua selostetaan tarkemmin myöhemmin luvussa 4.4.

kyvyttömäksi tulemista tai maksukyvyttömyyden oleellista pahentamista. Hovioikeus on todennut, että menettely voi tulla rangaistavaksi ainoastaan siinä tapauksessa, että vastaaja olisi aiheuttanut maksukyvyttömäksi tulemisensa taikka oleellisesti pahentanut maksukyvyttömyyttään. Hovioikeus on kiinnittänyt ratkaisussa huomiota erikseen siihen, ettei asiassa ollut selvitetty, milloin vastaaja hänen kokonaisvaransa ja -velkansa huomioon ottaen oli tullut maksukyvyttömäksi. Edelleen hovioikeus on todennut, että huomioon ottaen pesäluettelosta ilmenevän konkurssihetken mukaisen varojen ja velkojen suhteellisen pienen erotuksen oli myös kyseenalaista, oliko vastaajan menettely kokonaisuutena arvioiden ollut sellaista, että vastaajan voitaisiin katsoa rangaistavalla tavalla pahentaneen maksukyvyttömyyttä.

3.2 Hyväksyttävien yksityisottojen määrän arviointi

3.2.1 Arviointikriteereiden määrittely

Oikeuskäytännössä on yleisesti katsottu, että yrittäjä voi syyllistyä velallisen epärehellisyteen rikoslain 39 luvun 1 §:n 1 kohdan perusteella hävittämällä omaisuuttaan tai vaihtoehtoisesti 2 kohdan perusteella luovuttamalla omaisuuttaan ilman hyväksyttävää syytä nostaessaan liian suurta palkkaa osakeyhtiöstä tai henkilöyhtiöstä taikka tekemällä liian suuria yksityisottoja henkilöyhtiöstä.

Tässä artikkelissa rikoslain 39 luvun 1 §:n 1 momentin 1 kohdasta (omaisuuden hävittäminen) ja 2 kohdasta (omaisuuden lahjoittaminen tai luovuttaminen ilman hyväksyttävää syytä) käytetään myös yhteistä käsitettä *omaisuuden perusteeton luovuttaminen*, kun arvioidaan yksityisottojen hyväksyttävyyttä, koska oikeuskäytännössä ylisuuriksi katsottuja yksityisottoja on arvioitu sekä omaisuuden hävittämisenä (1 kohta) että omaisuuden luovuttamisena ilman hyväksyttävää syytä (2 kohta).

Oikeuskirjallisuudessa yrittäjällä on lähtökohtaisesti katsottu olevan oikeus nostaa palkkaa osakeyhtiöstä tai tehdä yksityisottoja henkilöyhtiöstä antamaansa työpanosta vastaan. Siten yrittäjä ei syyllisty velallisen epärehellisyteen pelkästään maksamalla palkkaa itselleen tai tekemällä yksityisottoja, vaikka yhtiö olisi maksuvaikeuksissa. Kuitenkaan yrittäjällä oleva oikeus korvaukseen yhtiölle antamastaan työpanoksesta ei tarkoita sitä, etteikö yrittäjä voisi syyllistyä velallisen epärehellisyteen maksaessaan itselleen palkkaa tai tekemällä yksityisottoja. Palkan tai yksityisottojen määrän on oltava kohtuullinen, jotta niiden nostamiselle olisi hyväksyttävä syy.

Oikeudellisesti kysymys on siis siitä, mitä palkan tai yksityisottojen määrää voidaan pitää lain tarkoittamalla tavalla hyväksyttävänä. Jos yrittäjän katsotaan nostaneen yhtiönsä taloudelliseen tilanteeseen nähden ylisuurta palkkaa tai yksityisottoja, voidaan tätä kohtuullisena pidettävän ja tosiasiallisesti nostetun määrän erotusta pitää omaisuuden luovuttamisena ilman hyväksyttävää syytä tai omaisuuden hävittämisenä.⁴⁰

---

⁴⁰ Ks. Tapani 2014 s. 753 ja Koponen 2004 s. 93.

Osakeyhtiöiden ja henkilöyhtiöiden kohdalla palkan tai yksityisottojen kohtuullisuuden arviointi suoritetaan oikeuskirjallisuudessa esitetyn kannan sekä vallitsevan oikeuskäytännön mukaan erityisesti kahden arviointikriteerin perusteella. Ensinnäkin palkkojen ja yksityisottojen tulee olla kohtuullisessa suhteessa yrittäjän antamaan työpanokseen. Mikäli yrittäjän palkka tai yksityisotot ylittävät kohtuullisena pidettävän korvauksen työpanoksesta, kysymykseen voi tulla kohtuullisen määrän ylittävältä osin velallisen epärehellisyys. Toiseksi yksityisottojen kohtuullisuutta arvioidaan yrittäjän välttämättömien elinkustannusten määrän näkökulmasta. Mikäli yksityisotot ylittävät välttämättömien elinkustannusten määrän, voi yrittäjä jälleen syyllistyä velallisen epärehellisyteen välttämättömät elinkustannukset ylittävältä osin.⁴¹

Toiminimen kohdalla yksityisottojen hyväksyttävyyttä arvioitaessa tulisi kuitenkin ottaa huomioon toiminimen yhtiöoikeudelliset erityispiirteet. Toisin kuin osakeyhtiöt ja henkilöyhtiöt toiminimi ei muodosta erillistä oikeushenkilöä, jolloin toiminimi ja toiminimen haltija muodostavat ainoastaan yhden varallisuuspiirin. Tällöin yksityisotot eivät suoraan siirry pois yrittäjän varallisuuspiiristä. Sen sijaan oikeushenkilöstä nostettu palkka tai yksityisotot siirtyvät oikeushenkilön varallisuuspiiristä yrittäjän henkilökohtaiseen varallisuuspiiriin, jolloin niiden hyväksyttävyyttä arvioitaessa on lähtökohtaisesti riittävää ottaa huomioon yrittäjän antama työpanos ja yrittäjän välttämättömät elinkustannukset.

Edelleen arvioinnissa on otettava huomioon se, että varojen luovutuksen hyväksyttävyyttä arvioidaan osakeyhtiön tai henkilöyhtiön näkökulmasta, eli siitä, onko yhtiöllä ollut hyväksyttävä syy luovuttaa varoja yrittäjälle. Toiminimiyrittäjän osalta tilanne on toinen, koska yrittäjän henkilökohtainen varallisuus ja toiminimen elinkeinotoimintaan kuuluva varallisuus muodostavat yhden varallisuuspiirin. Näin ollen toiminimiyrittäjän kohdalla yksityisottojen määrän hyväksyttävyyttä tulisi arvioida kuten luonnollisen henkilön varojen käyttöä, eikä toiminimeä tulisi rinnastaa osakeyhtiöihin tai henkilöyhtiöihin. Toiminimiyrittäjän kohdalla arvioitavana tulisi siten olla erityisesti se, onko yrittäjällä luonnollisena henkilönä ollut hyväksyttävää syy luovuttaa omaisuuttaan varallisuuspiiristään esimerkiksi käyttämällä sitä yksityiseen kulutukseen. Kuitenkin vallitsevassa oikeuskäytännössä toiminimiyrittäjän yksityisottojen hyväksyttävyyttä on arvioitu samoista lähtökohdista kuin osakeyhtiöstä nostetun palkan tai henkilöyhtiöistä nostettujen yksityisottojen hyväksyttävyyttä eli arvioimalla yrittäjän antamaa työpanosta toiminimen hyväksi ja yrittäjän välttämättömien elinkustannusten määrää.

Luonnollisen henkilön kohdalla omaisuuden saantotavalla ei tulisi kuitenkaan olla merkitystä, kun arvioidaan sitä, onko luonnollisella henkilöllä ollut hyväksyttävä syy luovuttaa omaisuutta pois varallisuuspiiristään. Luonnollisen henkilön kohdalla arvioinnin kannalta keskeistä tulisi olla siten ainoastaan se, voidaanko omaisuuden luovuttamiselle katsoa olleen hyväksyttävä syy vai onko sillä loukattu luonnollisen hen-

---

⁴¹ Koponen 2007 s. 116–117.

kilön velkojien etua. Tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, ettei toiminimiyrittäjän kohdalla yrittäjän antaman työpanoksen arvioimisella tulisi olla yhtä suurta merkitystä kuin osakeyhtiöiden ja henkilöyhtiöiden kohdalla, koska toiminimelle tulleet varat ovat tulleet suoraan luonnollisen henkilön varallisuuspöörään ja toiminimiyrittäjän käytettäväksi⁴². Siten suurta merkitystä ei tulisi olla sillä, ovatko toiminimen tulot kertyneet yrittäjän henkilökohtaisen työpanoksen perusteella vai mahdollisten työntekijöiden työpanoksella.

Toiminimiyrittäjän kohdalla yksityisottojen hyväksyttävyyttä tulisikin arvioida erityisesti sen perusteella, mihin varat on käytetty, ja voidaanko varojen luovutukselle katsoa olleen hyväksyttävä syy.

Tässä tutkimuksessa esitetäänkin, että arvioitaessa toiminimiyrittäjän kohdalla hyväksyttävien yksityisottojen määrää tulee ensinnäkin selvittää varojen käyttökohde. Varojen käyttökohteen selvittämisellä on merkitystä kahdesta näkökulmasta: ensinnäkin arvioitaessa varojen luovutusten hyväksyttävyyttä ja toiseksi arvioitaessa luovutuksen vaikutusta yrittäjän varallisuusasemaan ja tämän kykyyn vastata veloistaan.

Varojen käyttökohteen merkitys on noussut arvioitavaksi esimerkiksi korkeimman oikeuden ennakkoratkaisussa KKO 2021:60. Syytteen mukaan luonnollinen henkilö oli hävittänyt tai luovuttanut ilman hyväksyttävää syytä kaikki yhtiöstään saamansa varat. Korkein oikeus on ensinnäkin todennut, ettei vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan varojen hävittämistä tai luovuttamista ilman hyväksyttävää syytä kuitenkaan ole varojen käyttäminen kohtuullisena pidettäviin elinkustannuksiin. Korkein oikeus on väliainena pyytänyt lausumat asianosaisilta velallisen kohtuullisia elantomenoja koskevan korkeimman oikeuden ratkaisukäytännön merkityksestä. Lisäksi korkein oikeus on todennut ratkaisussa, että syyttäjällä on näyttötaakka siitä, että vastaaja on hävittänyt varat, eli syyttäjän olisi tullut esittää selvitystä siitä, mihin vastaaja oli varat käyttänyt. Korkeimman oikeuden mukaan näyttöksi ei riittänyt pelkästään se, että vastaaja ei ollut maksanut ulosottovelkojaan. Toisaalta korkein oikeus on katsonut, että vastaajalla olisi velvollisuus yksilöidä ainakin suurimmat varainkäytön erät. Ratkaisussa on erikseen ollut arvioitavana syyteoikeuden vanhentuminen. Sen osalta korkein oikeus on ottanut huomioon sen, ettei syyttäjä ollut esittänyt selvitystä siitä, mihin käyttökohteisiin ja milloin vastaaja oli varansa käyttänyt. Korkein oikeus on katsonut, että näyttötaakka olisi ollut näiltäkin osin syyttäjällä.

Varojen käyttökohteen lisäksi yksityisottojen hyväksyttävyyttä arvioitaessa tulee ottaa toiminimiyrittäjänkin kohdalla huomioon välttämättömät elinkustannukset. Arvioinnin kohteena tulisi kuitenkin olla se osuus yksityisotoista, jonka yrittäjä on tosiasiallisesti käyttänyt perheensä elatukseen ja kulutukseen. Vaikka toiminimiyrittäjän kohdalla yrittäjän antamalla työpanoksella ei tulisi olla yhtä suurta merkitystä arvioitaessa omaisuuden luovutuksen hyväksyttävyyttä kuin osakeyhtiön tai henkilöyhtiön luovuttaessa varoja yrittäjälle, voidaan kuitenkin yrittäjän työpanos ottaa

---

⁴² Ks. Kouvolan hovioikeuden 25.2.2003 antama ratkaisu nro 226 (R 02/242).

jossain määrin huomioon arvioitaessa yksityisottojen kohtuullisuutta. Tätä voidaan perustella sillä, että luonnollinen henkilö saisi käyttää ulosotossa ulosmittaamatta jätettävän osan tuloistaan haluamallaan tavalla, eikä niitä edellytetä käytettävän velkojen maksamiseen, vaikka ulosmittaamatta jäävä osa ylittäisi luonnollisen henkilön välttämättömät elinkustannukset. Toiminimiyrittäjän kohdalla työpanos voitaisiin ottaa huomioon erityisesti silloin, jos jälkikäteen arvioituna yksityisotot ovat ylittäneet ainoastaan vähäisessä määrin välttämättömät elinkustannukset ja jos yrittäjän antama työpanos on ollut huomattavan suuri.

Vielä määriteltäessä arviointikriteereitä sille, miten hyväksyttävää yksityisottojen määrää tulisi arvioida, voidaan ottaa huomioon korkeimman oikeuden ennakkoratkaisut KKO 2005:68, KKO 2005:119 ja KKO 2020:101. Oikeuskirjallisuudessa ja aikaisemmassa oikeuskäytännössä⁴³ velallisen epärehellisyys on edellyttänyt velallisen varallisuusaseman heikentymistä. Kuitenkin korkeimman oikeuden ennakkoratkaisuisissa KKO 2005:68, KKO 2005:119 ja KKO 2020:101 ovat olleet arvioitavina tilanteet, joissa velallisen varallisuusasema ei ole kirjanpidollisesti tarkasteltuna heikentynyt omaisuuden luovutusten perusteella. Sen sijaan arvioitavana on ollut se, onko omaisuuden luovutukselle ollut hyväksyttävä syy ja onko omaisuuden luovutuksella aiheutettu velallisen tuleminen maksukyvyttömäksi ja onko omaisuuden luovutuksella siten loukattu velkojien taloudellisia etuja.

Korkeimman oikeuden ennakkoratkaisuisissa KKO 2005:68 ja KKO 2005:119 on ollut kysymys osakeyhtiölain vastaisesti nostetusta osakaslainasta. Korkein oikeus on katsonut, että osakaslainoina luovuteltuina varoilla oli puuttunut hyväksyttävä syy, koska ne oli nostettu osakeyhtiölain vastaisesti. Korkein oikeus on katsonut menettelyllä loukatun velkojien etua ja aiheutetun osakeyhtiön tuleminen maksukyvyttömäksi. Korkein oikeus on katsonut ratkaisuisissa vastaajien syyllistyneen velallisen epärehellisyyteen, vaikka yhtiöille oli sinänsä muodostunut kirjanpidossa osakaslainaa vastaava saamisoikeus.⁴⁴

Lisäksi korkein oikeus on katsonut ennakkoratkaisussa KKO 2020:101 velallisen epärehellisyyden tunnusmerkistön voivan täytyä, vaikka velallinen luovuttaisi omaisuuttaan täyttä vastiketta vastaan. Tällöinkään velallisen varallisuusasema ei muodollisesti heikkene kirjanpidollisesti, mutta menettely voi loukata velkojien oikeuksia ja aiheuttaa velallisen tuleminen maksukyvyttömäksi. Korkeimman oikeuden ennakkoratkaisusta ilmenevän oikeusohjeen mukaan omaisuuden vaihtuminen likvidistä omaisuudesta, kuten käteisvaroista, hankalasti realisoitavaksi omaisuudeksi tai omaisuudeksi, josta aiheutuu merkittävät omaisuudenhoitokustannukset, voi loukata velkojien oikeuksia ja aiheuttaa velallisen tuleminen maksukyvyttömäksi tai oleellisesti pahentaa velallisen maksukyvyttömyyttä. Tällöin omaisuuden luovuttaminen voi täyttää

---

⁴³ Ks. esim. KKO 2000:74.

⁴⁴ Korkeimman oikeuden ennakkoratkaisussa KKO 2005:68 osakaslainat olisi kuitenkin tullut kirjjata yhtiön kirjanpidossa luottotappioiksi. Ks. Hakamies 2012 s. 181, jossa Hakamies on kommentoinut ratkaisua.

velallisen epärehellisyys tunnusmerkistön, mikäli omaisuuden luovutukselle ei ole ollut hyväksyttävää syytä. Tapauksessa yhtiö oli ostanut neljä hevosta, eikä hevosliiketoiminta ollut kuulunut yhtiön varsinaiseen liiketoimintaan. Korkeimman oikeuden ratkaisussa on ollut erikseen arvioitavana myös se, milloin velallisen voidaan katsoa perusteettomasti lisänneen velvoitteitaan hankkimalla omaisuutta osamaksukaupalla.

3.2.2 Varojen käyttökohde

3.2.2.1 Käyttökohteiden jäsentely

Oikeuskirjallisuudessa esitettyjen kannanottojen mukaan hyväksyttävän yksityisoton määrää arvioitaessa yleisinä kriteereinä ovat toisaalta yrittäjän antaman työpanoksen ”markkinahinta” ja toisaalta yrittäjän kohtuullisina pidettävät elinkustannukset⁴⁵. Oikeuskirjallisuudessa ei sen sijaan ole erikseen arvioitu sitä, mikä merkitys yksityisottojen hyväksyttävyyttä arvioitaessa on sillä, mihin yrittäjä on nostamansa varat käyttänyt. Toisaalta oikeuskirjallisuudessa velallisen epärehellisyttä on yrittäjien kohdalla systematisoitu ja tulkittu lähinnä elinkeinonharjoittajan harjoittaessa liiketoimintaa osakeyhtiö- tai henkilöyhtiömuotoisena oikeushenkilönä, eikä toiminimiyrittäjää koskevia erityispiirteitä ole erikseen käsitelty⁴⁶. Osakeyhtiöiden ja henkilöyhtiöiden kohdalla varojen käyttökohteella ei ole edes merkitystä, koska yhtiö ja sen omistaja muodostavat erilliset varallisuuspiirit⁴⁷. Toiminimiyrittäjän kohdalla näin ei ole, jolloin varojen käyttökohteella voi olla merkitystä yksityisottojen hyväksyttävyyttä arvioitaessa. Toisaalta varojen käyttökohteella voi olla merkitystä arvioitaessa sitä, onko varojen luovutus vaikuttanut yrittäjän varallisuusasemaan ja tämän kykyyn suoriutua veloistaan.

Toiminimiyrittäjän kohdalla yksityisottoina nostettujen varojen käyttökohteet voidaan jäsentää usealla eri tavalla, mutta tässä tutkimuksessa varojen käyttökohteet jaetaan ensinnäkin sen mukaan, onko kirjanpitoon yksityisotoiksi kirjatut varat tosiasiaassa käytetty elinkeinotoiminnassa vai yrittäjän yksityistaloudessa. Toiseksi käyttökohde jaetaan sen mukaan, onko varat käytetty yksityistaloudessa yrittäjän yksityistalouden olemassa olevien velvoitteiden täyttämiseen vai yrittäjän yksityiseen kulutukseen. Yrittäjän yksityiseen kulutukseen jääneiden varojen osalta tulee vielä erikseen arvioitavaksi se, ovatko varat tosiasiaassa siirtyneet pois yrittäjän varallisuuspiiristä, vai onko varallisuuden muoto ainoastaan vaihtunut likvideistä käteisvaroista erikseen realisoimista vaativaksi omaisuudeksi.⁴⁸

⁴⁵ Ks. esim. Koponen 2007 s. 116–117.

⁴⁶ Yksi syy tähän voi olla toiminimellä elinkeinotoimintaa harjoittavien yrittäjien vähäinen määrä suhteessa osakeyhtiö- tai henkilöyhtiömuodossa liiketoimintaa harjoittaviin yrittäjiin.

⁴⁷ Ks. kuitenkin KKO 1998:10, jossa oli otettu huomioon yksityisottojen käyttötarkoitus henkilöyhtiön vastuunalaisen yhtiömiehen kohdalla.

⁴⁸ Tämä jäsentely perustuu jäljempänä käsitellyistä oikeustapauksista tehtyihin havaintoihin ja tulkintoihin.

Käyttökohteen jäsentelyn ensimmäisessä vaiheessa on tarkoituksena selvittää, mikä osuus yksityisöistä on tosiasiallisesti käytetty elinkeinotoiminnassa, ja mikä osuus on tosiasiallisesti käytetty yrittäjän yksityistalouden kulutukseen. Käyttökohteen jäsentelyn toisessa vaiheessa selvitetään puolestaan se, mihin yrittäjä on varat yksityistaloudestaan käyttänyt. Toisessa vaiheessa selvitetään, mikä merkitys käyttökohteella on toisaalta yksityisottojen hyväksyttävän määrän arvioimisessa ja toisaalta arvioitaessa yrittäjän varallisuusasemaa ja kykyä vastata veloistaan.

Arvioitaessa yksityisottojen hyväksyttävyyttä velallisen epärehellisyysrikoksen näkökulmasta on otettava huomioon se, että varojen luovutuksella tulee olla lähtökohteisesti velallisen varallisuusasemaa heikentävä vaikutus, jotta varojen luovutus voisi johtaa velallisen tulemiseen maksukyvyttömäksi tai oleellisesti pahentaa velallisen maksukyvyttömyyttä. Edellä todetusti joissakin tapauksissa velallinen voi kuitenkin heikentää varallisuusasemaansa velkojen näkökulmasta, vaikka velallisen taloudellinen asema ei näennäisesti heikkene, mikäli velallinen luovuttaa likvidiä omaisuuttaan ja saa vastikkeeksi vaikeasti realisoitavaa omaisuutta tai omaisuutta, joka aiheuttaa huomattavia omaisuudenhoitokustannuksia. Toisaalta velallinen voi aiheuttaa maksukyvyttömäksi tulemisensa esimerkiksi lainaamalla varojaan maksukyvyttömälle henkilölle. Tällöin velallisen varallisuusasema ei näennäisesti heikkene, koska velallinen saa luovutettuja rahavaroja vastaavan saamisoikeuden. Kuitenkin velallisen kyky vastata omista veloistaan tosiasiallisesti heikkenee.

Varojen käyttökohteen toisessa vaiheessa tulee puolestaan arvioitavaksi suhtautuminen toisaalta toiminimiyrittäjän yksityistalouden velkojen maksamiseen ja toisaalta yksityistalouden varallisuuden lisääntymiseen. Jäsentelyn toisen vaiheen merkitys hyväksyttävien yksityisottojen määrän arvioinnissa perustuu siihen, että toiminimiyrittäjä muodostaa vain yhden yhteisen varallisuuspiirin elinkeinotoiminnan varojen ja velkojen sekä yksityistalouden varojen ja velkojen osalta. Siten toiminimen elinkeinotoiminnan varat vastaavat myös yrittäjän henkilökohtaisista velvoitteista.⁴⁹ Yhtiömuotoisissa oikeushenkilöissä näin ei ole, vaan yhtiö muodostaa omistajastaan erillisen varallisuuspiirin, eikä yhtiön varallisuus vastaa yrittäjän velvoitteista, vaikka yrittäjä vastaisikin omalla varallisuudellaan yhtiön velvoitteista.

3.2.2.2 Elinkeinotoiminnan kulujen sisältyminen yksityisottoihin

Tässä tutkimuksessa käytettävän käyttökohteen jäsentelyn mukaan yksityisottojen hyväksyttävyyttä arvioitaessa tulee ensinnäkin selvittää, mikä osuus yksityisöistä on tosiasiallisesti käytetty elinkeinotoiminnan kulujen maksamiseen, mutta jotka on kirjattu yksityisöiksi esimerkiksi asianmukaisen tositteen eli kuitin puuttumisen vuoksi. Toiminimiyrittäjän kohdalla tämän seikan merkitys korostuu, koska toiminimiyrittäjät ovat usein pienyrittäjiä, jolloin kuitit ja muut tositteet voivat helpommin hävitä ennen

---

⁴⁹ Ks. esim. Turun hovioikeuden 16.11.2011 antama ratkaisu nro 2612 (R 11/284).

kuin yrittäjä saa toimitettua kuitit kirjanpitäjälle. Yrittäjä voi kuitenkin kyetä rikosprosessissa tai esitutkinnassa osoittamaan riittäväällä varmuudella, että osa yksityisöistä on käytetty elinkeinotoimintaan. Tällöin tulee erikseen ratkaista se, katsotaanko elinkeinotoimintaan tosiasiallisesti käytettyjen varojen luovutukselle olleen hyväksyttävää syy.

Elinkeinotoimintaan tosiasiallisesti käytettyjen varojen merkitykseen yksityisöiden hyväksyttävyyden arvioinnissa on otettu kantaa esimerkiksi Itä-Suomen hovioikeuden 21.4.2016 antamassa ratkaisussa nro 116290 (Etelä-Karjalan kärjäoikeuden 28.5.2015 antama ratkaisu nro 1222517) ja Helsingin hovioikeuden 31.10.2011 antamassa ratkaisussa nro 3199 (R 11/492).

Etelä-Karjalan kärjäoikeuden 28.5.2015 antamassa ratkaisussa nro 1222517, jonka Itä-Suomen hovioikeus on 21.4.2016 antamallaan ratkaisulla nro 116290 vahvistanut, on todettu, että yksityisöidellistä arviota yksityisliikkeen eli toiminimen omistajan toiminnasta ei voida perustaa pelkkään menon kirjaamiseen yksityistilille. Toiminimen kirjanpidossa kaikki elinkeinotoimintaan liittyvä rahankäyttö, josta ei kirjanpitoon toimiteta hyväksyttävää tositetta, kirjataan elinkeinonharjoittajan yksityisöiksi. Elinkeinotoimintaan liittyvät vähennyskelpoiset menot, joista on asianmukaiset tositteet, kirjataan elinkeinotoiminnan kuluksi kirjanpitoon. Muut elinkeinonharjoittajan menot kirjataan yksityisöiksi. Esimerkiksi kyseisessä tapauksessa kärjäoikeus on hyväksynyt toisen vastaajan toiminimen osalta syytekohtassa 2 tällaisiksi vastaajan toiminimen elinkeinotoimintaan kuuluviksi, mutta sinne kirjaamattomiksi menoiksi noin 48.000 euroa. Toisaalta kärjäoikeus on katsonut syytekohtassa 1, etteivät vastaajat voineet saada hyötyä siitä, että esitutkinnassa ei ollut voitu selvittää tarkasti yksityistilin käyttöön liittyviä epäselvyyksiä, jotka olivat johtuneet siitä, ettei kirjanpitoon ollut liitetty asianmukaisesti tositteita⁵⁰.

Myös Helsingin hovioikeuden 31.10.2011 antamassa ratkaisussa nro 3199 (R11/492) on pidetty uskottavana, että osa syytteessä kerrotuista nostoista oli ollut toiminimen kirjanpitoon kirjamatta jääneitä menoja. Hovioikeus ei ole kuitenkaan pitänyt ilman tositteita tällaisten menojen määrää merkittävänä.

Tässä tutkimuksessa esitetään, että yksityisöiden määrän hyväksyttävyyttä arvioidessa tulee pyrkiä selvittämään, sisältävätkö yksityisöt sellaisia elinkeinotoimintaan kuuluvia menoja, joista yrittäjällä ei ole ollut syytä tai toisesta esittää asianmukaista tositetta. Jos havaitaan, että yksityisöihin sisältyy tosiasiasa elinkeinotoimintaan kuuluvia menoja, tulisi näitä menoja vastaava määrä vähentää yksityisöistä arvioidessa niiden kohtuullisuutta. Tällöin yksityisöiksi kirjatuille varojen luovutuksille on tosiasiallisesti ollut liiketoimintaan perustuva syy, joten luovutuksille tulisi katsoa olleen hyväksyttävä syy, koska liiketoimintaan käytetyillä varoilla ei ole loukattu velkojien oikeuksia.

---

⁵⁰ Tapauksessa vastaajat olivat aviopuolisoita, joilla molemmilla oli ollut omat toiminimet. Syytekohta 1 oli koskenut toiminimeä, jonka haltijana oli ollut mies ja syytekohta 2 toiminimeä, jonka haltijana oli ollut nainen.

Näin ollen elinkeinotoimintaan käytetyt varat tulisi vähentää kirjanpidon mukaisesti yksityisottojen määrästä ennen kuin arvioidaan, ovatko toiminimiyrittäjän yksityistalouteen käytettäväksi päätyneet yksityisotot olleet määrältään hyväksyttäviä. Lähdeaineistona olevien oikeustapausten perusteella voidaan kuitenkin todeta, että selvitysvelvollisuus tällaisesta tosiasiassa elinkeinotoimintaan kuuluvien menojen osoittamisesta on asetettu velalliselle.

3.2.2.3 Yksityistalouden velkojen maksamisen merkitys yksityisottojen hyväksyttävyyttä arvioitaessa

Osakeyhtiö- ja henkilöyhtiömuotoisissa yhtiöissä kohtuullisen palkan ja yksityisottojen määrää arvioitaessa riittävää on arvioida pelkästään sitä, mitä määrää voidaan kokonaisuutena pitää tavanomaisista elinkustannuksista selviytymisen kannalta ja annetun työpanoksen perusteella kohtuullisena *yhtiön* näkökulmasta. Yrittäjän tulisi selvittää tällä kohtuulliseksi arvioitavalla määrällä kohtuullisista elinkustannuksistaan ja yksityistalouden veloistaan. Mikäli yhtiön maksukyky heikkenee, tulee yrittäjän vähentää palkan tai yksityisottojen määrää, mikäli ne ylittävät kohtuullisena pidettävän määrän, vaikka yrittäjän henkilökohtaisten velkojen lyhennysten määrissä ei tapahtuisi muutosta. Yrittäjän tulisi tällöin pyrkiä sopeuttamaan yksityistaloutensa kulutus sellaiselle tasolle, että hän selviäisi myös yksityistalouden velkojen lyhennyksistä objektiivisesti hyväksyttävänä pidettävällä palkalla tai yksityisottojen määrällä. Mikäli yrittäjä ei kykene sopeuttamaan yksityistä kulutustaan riittävästi selviytyäkseen yksityistalouden veloistaan, tulisi yrittäjän yrittää sopia yksityistalouden velkojen kanssa muutoksista maksuaikatauluihin.

Toiminimiyrittäjän kohdalla on kuitenkin erikseen ratkaistava, mikä merkitys yksityisottojen hyväksyttävyyden arvioinnille on sillä, että toiminimiyrittäjä on lyhentänyt yksityisottoillaan yksityistaloutensa velkoja tai että toiminimiyrittäjän yksityistalouden varallisuus on lisääntynyt yksityisottojen perusteella.

Tässä tutkimuksessa katsotaan, että toiminimiyrittäjän kohdalla ei ole riittävää arvioida varojen käyttökohdetta samalla tavalla yhtenä kokonaisuutena kuin jos yrittäjä nostaa varoja osakeyhtiöstä tai henkilöyhtiöstä. Näin ollen tässä tutkimuksessa esitetään, että yksityisottojen hyväksyttävyyttä arvioitaessa tulisi ensinnäkin selvittää, mikä osuus yksityisotoista on käytetty yksityistalouden velkojen maksamiseen.

Keskeisenä perusteena tälle kannanotolle on ensinnäkin velallisen epärehellisyyteen sisältyvä vaatimus varallisuusaseman todellisesta heikentämisestä. Lain esitöissä edellytetään, että velallisen epärehellisyytenä voivat tulla tuomittavaksi vain oikeustoimet, joissa tapahtuu velallisen varallisuusaseman todellinen huonontaminen, eikä ainoastaan varallisuusaseman näennäinen heikentyminen täytä velallisen epärehellisyyttä.⁵¹ Toisena keskeisenä perusteena kannanotolle on se, että korkeimman oikeuden

⁵¹ HE 66/1988 vp s. 161, vrt. kuitenkin KKO 2005:68, KKO 2005:119, KKO 2020:101 ja KKO 2157/15.10.2007 sekä Hakamies 2012 s. 420.

julkaistuissa ratkaisuisa on yhdenmukaisesti katsottu, ettei todellisten velkojen maksaminen heikennä velallisen varallisuusasemaa siten kuin velallisen epärehellisyyttä koskevassa rangaistussäännöksessä edellytetään⁵². Ottaen huomioon sen, että toimিনিyrittäjä muodostaa ainoastaan yhden varallisuuspiirin ja ero liiketoiminnan varallisuuteen ja yrittäjän henkilökohtaiseen varallisuuteen tehdään ainoastaan kirjjanpidossa, tulisi toiminiyrittäjän tekemän oikeustoimen vaikutusta toiminiyrittäjän varallisuusasemaan arvioida siitä näkökulmasta, miten oikeustoimi on vaikuttanut yrittäjän kokonaisvarallisuusasemaan. Näin ollen ei olisi riittävää arvioida ainoastaan sitä, miten yksityisöt ovat vaikuttaneet toiminimen elinkeinotoiminnan varallisuusasemaan.⁵³ Jos yrittäjä käyttää yksityisottoja yksityistalouden velkojen maksamiseen, vähenevät yrittäjän varat samassa suhteessa kuin hänen velkansa, jolloin yrittäjän kokonaisvarallisuusasema ei tosiasiallisesti heikkene oikeustoimen seurauksena.

Korkeimman oikeuden ennakkoratkaisussa KKO 1998:82 oli kysymys tilanteesta, jossa A oli myynyt avoimen yhtiönsä kannattavan osan toiselle omistamalleen yhtiölle käyvistä hinnasta. Kauppahinnalla oli maksettu avoimen yhtiön velka pankille. Yhtiön myöhemmin alkanut konkurssi raukesi varojen puutteessa. A:ta syytettiin velallisen epärehellisyydestä, koska hän oli ilman hyväksyttävää syytä luovuttanut avoimen yhtiön vaihto-omaisuuden omistamalleen osakeyhtiölle, vaikka hän oli avoimen yhtiön jo olemassa olleiden ja odotettavien taloudellisten vaikeuksien perusteella tiennyt tekonsa voivan vahingoittaa avoimen yhtiön seitsemän muun velkojan taloudellisia etuja. Tapauksessa kärjäoikeus oli hylännyt syytteen luovutetun omaisuuden osalta sillä perusteella, ettei syytteessä tarkoitettulla luovutuksella ollut katsottava huonontunut velallisen varallisuusasemaa, koska yhtiön omaisuus oli myyty käyvistä hinnasta.

Hovioikeus oli puolestaan arvioinut, että varallisuusaseman todellista huonontumista voitiin arvioida kahdesta näkökulmasta. Ensimmäisessä näkökulmassa tarkastellaan maksettua kauppahintaa. Kun kauppahintana oli ollut kaupan kohteen käypä hinta, ei velallisen varallisuusasema ollut huonontunut eikä tästä näkökulmasta ollut siten voitu syyllistyä velallisen epärehellisyyteen. Vaihtoehtoisesti velallisen varallisuusasemaa tarkastellaan suorituksetta jääneiden velkojien näkökulmasta. Tästä näkökulmasta tarkasteltuna kaupan seurauksena oli ollut se, ettei muiden velkojien kuin pankin saatavien katteena enää ollut osakeyhtiölle myytyä omaisuutta eikä myöskään sitä tuloa, joka myydystä liiketoiminnasta olisi ollut saatavissa. Hovioikeus katsoi tästä näkökulmasta A:n menettelyn pahentaneen oleellisesti avoimen yhtiön maksukyvyttömyyttä suhteessa muihin velkojiin kuin pankkiin. A:n oli tullut ymmärtää menettelynsä loukkaavan muiden velkojien kuin pankin taloudellisia etuja, ja siten hän oli syyllistynyt velallisen epärehellisyyteen.

---

⁵² KKO 1998:82, KKO 2004:70, KKO 2009:70 ja KKO 2011:33, vrt. kuitenkin KKO 2011:33 eri mieltä olleiden jäsenten lausunto.

⁵³ Esimerkiksi pelkästään varallisuuden siirtyminen elinkeinotoiminnan varallisuudesta yrittäjän yksityistalouden varallisuuteen yksityisottoina ei täytä Turun hovioikeuden 16.11.2011 antamassa ratkaisussa nro 2612 (R 11/284) ja Vaasan hovioikeuden 8.7.2016 antamassa ratkaisussa nro 128993 lausutulla tavalla velallisen epärehellisyyden tunnusmerkistöä.

Korkein oikeus sen sijaan katsoi ratkaisussaan, ettei A ollut huonontanut avoimen yhtiön varallisuusasemaa rikoslain 39 luvun 1 §:ssä tarkoitettulla tavalla luovuttamalla mainitun omaisuuden käypään hintaan ja käyttämällä varat yhtiön velkojan eli pankin saatavien suorittamiseen. Sen sijaan A oli näin toimiessaan menetellyt tavalla, joka olisi täyttänyt rikoslain 39 luvun 6 §:n mukaisen velkojansuosinnan tunnusmerkistön, jos syyteoikeus tästä rikoksesta ei olisi ollut vanhentunut.

Korkein oikeus on ratkaisussaan KKO 2000:74 vahvistanut ratkaisussa KKO 1998:82 esitetyn oikeusohjeen siitä, ettei todellisten velkojen maksamisessa ole kysymys velallisen epärehellisyydestä, vaikka velkoja maksettaisiin valikoidusti tietyille velkojille toisten velkojien kustannuksella. Tapauksessa A oli maksukyvyttömiä X Oy:n ja Y Oy:n puolesta maksanut itselleen yhtiöiltä olevia saataviaan. Syyttäjän mukaan A oli syyllistynyt velallisen epärehellisyyteen muun muassa luovuttamalla ilman hyväksyttävää syytä A:n vakuudettomien ja etuoikeudettomien saatavien maksuksi X Oy:n varoja noin 7,4 miljoonaa markkaa. A oli menettelyllään oleellisesti pahentanut yhtiöiden maksukyvyttömyyttä ja aiheuttanut yleiselle velkojataholle erittäin merkittävän, noin kymmenen miljoonan markan, vahingon. Käräjäoikeus oli hylännyt syytteen A:lle luovutetun omaisuuden osalta muun muassa sillä perusteella, ettei yhtiöiden taloudellinen tilanne ollut huonontunut sen vuoksi, että ne olivat maksaneet velkojaan A:lle ja B:lle, koska yhtiöiden velat olivat tällöin pienentyneet varoja vastaavalla määrällä. Rikostunnusmerkistön edellyttämää velallisen varallisuusaseman todellista huonontumista ei siten ollut tapahtunut. Sen sijaan hovioikeus oli katsonut, että laissa käytetty ilmaisu ”luovutus” oli merkitykseltään yleinen eikä rikostunnusmerkistön soveltamisalasta voitu näin ollen katsoa rajoitetun pois mitään erityistä omaisuuden luovuttamisen tyyppiä. Myös rahavaroin tapahtuvassa velan maksussa oli kysymys likvidin rahoitusomaisuuden luovuttamisesta pois velalliselta. Näin ollen tässä tapauksessa oli arvioitavana se, oliko luovutukselle ollut hyväksyttävä syy. Hovioikeus katsoi, että niissä taloudellisissa ahdinkotilanteissa, joissa yhtiöt olivat tuolloin olleet, rahojen luovutukselle A:lle ja B:lle ei ollut ollut hyväksyttävää syytä. Hovioikeus oli ottanut arvioinnissa huomioon, että muiden vastaavassa asemassa olevien A:han ja B:hen verrattuna ulkopuolisten velkojien saatavien maksuja oli samanaikaisesti lykätty, ja esimerkiksi Verohallinnon osalta jätetty, asiasta sopimatta, maksamatta. Hovioikeus katsoi, että yhtiöiden varallisuusasema oli kuitenkin oleellisesti heikentynyt tilanteessa, jossa niiden likvidejä rahavaroja oli luovutettu huomattava määrä, vaikka velkojen maksu ei ollut muuttanut yhtiöiden taseasemaa. Sen sijaan korkein oikeus on todennut ratkaisussaan, että A:n ja B:n saatavat olivat olleet todellisia ja että yhtiöiden omien varojen käyttäminen sen omien velkojen maksamiseen ei ollut voinut huonontaa yhtiön varallisuusasemaa rikoslain 39 luvun 1 §:ssä tarkoitettulla tavalla. Tällaisten suoritusten osalta kysymys ei ollut siten lainkohdassa rangaistavaksi säädetystä velallisen epärehellisyydestä.

Edelleen korkeimman oikeuden ennakkoratkaisussa KKO 2009:70 (kohta 15) on todettu, että koska yhtiön velat olivat olleet todellisia, ei yhtiön varojen käyttäminen

niiden maksamiseen ollut voinut rikoslain 39 luvun 1 §:ssä tarkoitetulla tavalla huonontaa yhtiön varallisuusasemaa.

Vielä korkeimman oikeuden ennakkoratkaisussa KKO 2011:33 (kohdat 7–10) on ollut arvioitavana todellisten velkojen maksamisen hyväksyttävyyden ja vaikutus velallisen taloudelliseen asemaan. Arvioinnissa korkein oikeus on ottanut huomioon myös aikaisemmat ratkaisut KKO 2005:68 ja KKO 2005:119. Korkein oikeus on katsonut, että pätevän ja erääntyneen veloitteen maksamiseen oli ollut hyväksyttävä syy. Korkein oikeus on erikseen katsonut, ettei hyväksyttävyyden arviointiin vaikuttanut se, että tapauksessa suoritus oli tehty yrityssaneerauslain nojalla yhtiölle määrätyn maksukiellon vastaisesti. Sen sijaan eri mieltä olleet jäsenet ovat katsoneet lausunnossaan, että velan suoritukselle ei ollut ollut hyväksyttävää syytä, koska se oli maksettu yrityssaneerauslain nojalla yhtiölle määrätyn maksukiellon vastaisesti eli lainvastaisesti.

Vastaavasti korkein oikeus on ennakkoratkaisussa KKO 2021:60 katsonut, että A:n ulosottoon maksama 531 euroa oli voitu ottaa huomioon hävitetyksi väitettyä rahsummaa vähentävänä.

Korkeimman oikeuden ennakkoratkaisussa KKO 2011:52 (kohta 13), joka oli koskenut tilannetta, jossa vastaajalle itselleen oli siirtynyt kahdesta yhtiöstä varoja, jotka tämä oli käyttänyt muuhun kuin velkojensa maksamiseen, on puolestaan lausuttu, että ottamalla lainaa velallinen lisää velvoitteitaan. Periaatteellista eroa ei tällöin ole sillä, otetaanko laina yhtiöstä tai esimerkiksi pankista. Mikäli velallinen kuitenkin maksaa näillä varoilla muita velkojaan, hänen kokonaisvelkamääränsä ei kasva eikä menettelyllä ole yleensä vaikutusta hänen maksukyvyttömäksi tulemiseensa tai maksukyvyttömyyden olennaiseen pahenemiseen. Jos velallinen sen sijaan käyttää saamansa varat muuhun tarkoitukseen eli omien velkojensa kannalta katsoen hävittää kyseisen omaisuuden, hänen varallisuusasemansa huononee ja hän voi tulla maksukyvyttömäksi tai hänen maksukyvyttömyytensä voi oleellisesti pahentua.

Ottaen huomioon erityisesti korkeimman oikeuden ratkaisut siitä, ettei todellisten velkojen maksaminen täytä velallisen taloudellisen aseman huonontamista siten kuin velallisen epärehellisyyttä koskevassa rangaistussäännöksessä edellytetään, tässä tutkimuksessa katsotaan, että suhtautumisessa toiminimen haltijan yksityistalouden velkojen maksamiseen on pohjimmiltaan kysymys siitä, tuleeko toiminimen haltijan maksaa elinkeinotoimintaan kuuluvat velat ennen yksityistalouden velkoja.

Arvioitaessa puolestaan elinkeinotoiminnan velkojen mahdollista etuoikeutta suhteessa yrittäjän yksityistalouden velkoihin voidaan ottaa huomioon velkojen maksunsaantijärjestyksestä annetun lain (maksunsaantilaki) 2 §, jonka mukaan velkojilla on yhtäläinen oikeus saada maksu pakkotäytäntöönpanossa, jollei jäljempänä laissa tai erikseen toisin säädetä. Kyseisessä laissa ei säädetä mahdollisessa toiminimiyrittäjän konkurssissa elinkeinotoimintaan liittyviä velkoja etusijalle suhteessa yrittäjän yksityistalouden velkoihin. Toisaalta myöskään konkurssilain nojalla konkurssimenettelyssä ei tehdä eroa toiminimen haltijan elinkeinotoimintaan kuuluvien tavallisten velkojen ja yksityistalouteen kuuluvien tavallisten velkojen välillä maksunsaantijärjestyksen kohdalla. Sen sijaan maksunsaantilain 4 §:ssä elatusapuvelat säädetään

etuoikeutetuksi saatavaksi. Tällöin toiminimiyrittäjällä olisi jopa velvollisuus suorittaa yksityistalouden elatusapuvelat ennen elinkeinotoiminnan velkoja⁵⁴.

Lisäksi arvioinnissa voidaan ottaa huomioon ulosottoa koskevat säännökset. Ulosottokaaren 4 luvun 64 §:n 1 momentin 1 ja 2 kohdan mukaan, jos velallinen on elinkeinoa harjoittava luonnollinen henkilö, hänen saamastaan toistuvasta elinkeinotulosta jätetään ulosmittaamatta viisi kuudesosaa. Velalliselle voidaan jättää tätä enemmän, jos velallinen voi siten jatkaa elinkeinotoimintaa tai velallinen on ryhtynyt elinkeinonharjoittajaksi pitkän työttömyyden jälkeen tai jos velallisen maksukyky on erityisen syyn vuoksi olennaisesti heikentynyt tai tätä vähemmän, jos sitä voidaan pitää velallisen varallisuusasemaan nähden kohtuullisena tai jos velallinen on olennaisesti laiminlyönyt elinkeinoonsa liittyviä maksuvelvoitteita. Siten myöskään ulosottokaaren säännöksessä ei tehdä eroa sille, ovatko ulosotossa olevat velat toiminimiyrittäjän yksityistalouteen kuuluvia velkoja vai elinkeinotoimintaan kuuluvia velkoja muilta osin kuin, että elinkeinotulosta voidaan ulosmitata suurempi osa, mikäli yrittäjä on laiminlyönyt olennaisesti elinkeinotoimintaansa liittyviä maksuvelvoitteita.

Edelleen voidaan ottaa huomioon se, että maksuvaikeuksiin ajautuneella toiminimiyrittäjällä on myös mahdollisuus hakeutua yksityishenkilön velkajärjestelyyn lopetettuaan liiketoimintansa, jolloin elinkeinotoiminnasta johtuvat velat olisivat samassa asemassa kuin yksityistalouden velat.

Edellä mainitut seikat huomioon ottaen tässä tutkimuksessa esitetään, että yksityisottojen hyväksyttävyyttä arvioitaessa tulisi ottaa huomioon täysimääräisesti yrittäjän maksamat yksityistalouden velat. Todellisten velkojen maksamiselle tulisi katsoa olleen hyväksyttävä syy, eikä todellisten velkojen maksamisen tulisi katsoa heikentäneen velallisen maksukykyä. Sen sijaan yrittäjä voisi syyllistyä velkojansuosintaan, jos hän on epäasiallinen perusteiden valinnut, kenen velkojan saatavia hän on maksanut.

Suhtautuminen toiminimiyrittäjän maksamien yksityistalouden velkojen huomioon ottamiseen yksityisottojen hyväksyttävän määrän arvioinnissa on kuitenkin vaihdellut oikeuskäytännössä. Joissakin ratkaisuissa ei ole lausuttu mitään yksityistalouden velkojen maksamisen vaikutuksesta hyväksyttävänä pidettävien yksityisottojen määrään, ja joissakin on katsottu, että yksityistalouden velvoitteista olisi tullut selvitä hyväksyttäväksi määräksi arvioidulla määrällä. Osassa puolestaan velkojen maksamiseen käytetty määrä on lisätty osittain hyväksyttävänä pidettävään määrään. Eräissä ratkaisussa ulosottovelkojen maksaminen oli puolestaan otettu huomioon teon törkeysarvioinnissa.

Esimerkiksi seuraavissa oikeustapauksissa on ollut erikseen ratkaistavana oikeudellisena kysymyksenä toiminimiyrittäjän yksityistalouden velkojen maksamisen huomioon ottaminen yksityisottojen määrän hyväksyttävyyttä arvioitaessa.

Vaasan hovioikeuden 13.5.2015 antamassa ratkaisussa nro 120629 (R 14/467) pääasiallisena ratkaistavana kysymyksenä on ollut se, onko velallisen epärehellisyys-

---

⁵⁴ Toisaalta toiminimiyrittäjä voi syyllistyä velallisen epärehellisyteen tekotapana ”velvoitteiden perusteeton lisääminen”, jos hän on tunnustanut liian suuret elatusapumaksut. Ks. KKO 2002:46.

rikoksen arvioinnissa otettava huomioon hyväksyttävänä yksityisottoina vastaajan tekemät lainanhoitomaksut ja vähennettävä lainanhoitomaksujen määrä syytteessä mainitusta vararikkotekojen määrästä. Tapauksessa vastaaja oli lyhentänyt kahta lainaa, jotka olivat olleet pesäluettelon mukaan yhteisiä tämän puolison kanssa. Hovioikeus on katsonut, että vastaaja oli käyttänyt omaan osuuteensa yhteisistä lainoista puolet lainanhoitomaksujen kokonaismäärästä ja että tämä määrä oli tullut vastaajan velkojen hyväksi. Hovioikeus on siten katsonut, että puolelle lainanhoitomaksuihin käytetyistä yksityisotoista on ollut hyväksyttävä syy, ja kyseinen määrä on vähennetty syytteessä mainitusta vararikkotekojen määrästä. Sen sijaan esimerkiksi Vaasan hovioikeuden 8.7.2016 antamassa ratkaisussa nro 128993 (R 16/128) hyväksyttynä yksityisottojen määränä oli pidetty 3.500 euroa, jonka oli katsottu sisältäneen myös asuntolainan lyhennykset.

Helsingin hovioikeuden 17.11.2016 antamassa ratkaisussa nro 147631 (R 16/154) oli kysymys toiminimiyrittäjän kohdalla hyväksyttävänä pidettävän yksityisottojen määrästä. Ratkaisussa hovioikeus ei ole ottanut erikseen kantaa, mikä merkitys yksityisottojen hyväksyttävää määrää arvioitaessa oli ollut sillä, että vastaaja oli maksanut jonkin verran velkoja ulosottoon, vaan velkojen maksaminen on tullut ilmi hovioikeuden selostaessa vastaajan kertomusta. Käräjäoikeus⁵⁵ on sen sijaan ottanut näytön arvioinnissa selvän kannan yksityistalouden velkojen maksamisen vaikutukseen hyväksyttävänä pidettävään yksityisottojen määrään. Käräjäoikeus on katsonut, että yrityksen velat olisi tullut hoitaa ennen yksityisnostoja, eikä se, että yksityisnostoilla oli osittain maksettu ulosotossa olevia vastaajan velkoja, tehnyt nostoista hyväksyttäviä. Vastaaja oli käräjäoikeudessa erikseen vedonnut siihen, että hän oli lyhentänyt ulosottoon aikaisemmasta yritystoiminnasta aiheutuneita velkoja sekä lastensa elatusmaksuja.

Lisäksi syyttäjien ja velkojen suhtautuminen yksityistalouden velkojen maksamiseen on vaihdellut tämän tutkimuksen lähdeaineistona olevissa ratkaisuisissa.

Esimerkiksi Vaasan hovioikeuden 10.1.2018 antamassa ratkaisussa nro 100783 (R 17/386) syyttäjä on hovioikeudessa tarkentanut syytettä siten, että syytteen teonkuvauksessa hyväksyttävänä yksityisottoina pidetyn 2.500 euron lisäksi hyväksytyinä yksityisottoina pidettiin yhteismäärältään reilun 1.000 euron suorituksia asuntolainan lyhennyksiin ja sijoitusrahastoon, koska näiden voitiin katsoa kasvattaneen yrittäjän yksityistalouden varallisuutta. Asianomistajana ollut Verohallinto yhtyi syyttäjän tekemään syytteen tarkennukseen. Sen sijaan syyttäjä katsoi muiden yksityistalouden velkojen lyhennysten sisältyvän tähän hyväksyttävänä pidettävään 2.500 euroon. Vellallinen oli tapauksessa lyhentänyt muun muassa ulosottoon elatusapalvelkoja sekä maksanut auton osamaksueriä ja eri perintäyhtiöiden saatavia.⁵⁶

⁵⁵ Helsingin käräjäoikeuden 4.12.2015 ratkaisu nro 152757.

⁵⁶ Hovioikeus on hylännyt syytteen velallisen epärehellisydestä kokonaisuudessaan muun muassa sillä perusteella, etteivät yksityisotot olleet aiheuttaneet maksukyvyttömyyttä, ja maksukyvyttömyyden alettua yksityisottojen määrää oli pidettävä käyttötarkoitukseen nähden kohtuullisena.

Etelä-Karjalan kärjäoikeuden 28.5.2015 antamassa ratkaisussa nro 1222517 (R 14/1533)⁵⁷ syyttäjä oli hyväksynyt syytteen teonkuvauksessa hyväksymiensä kumman puolison tekemien 3.000 euron yksityisottojen⁵⁸ lisäksi toiminimen haltijan lainojen lyhennyksiin käyttämät yksityisotot. Tapauksessa toiminimiyrittäjä oli käyttänyt yksityisotoistaan vuonna 2007 lainojen maksuun noin 2.300 euroa, verojen maksuun 12.000 euroa ja perintäyhtiön maksuihin noin 2.400 euroa sekä vuonna 2008 lainojen maksuun noin 2.000 euroa ja verojen maksuun noin 31.500 euroa.

Satakunnan kärjäoikeuden 18.3.2021 antamassa ratkaisussa 112226 ei ole katsottu hyväksyttäväksi yksityisotoksi varoja, joilla yrittäjä oli lyhentänyt ulosotossa olleita elatusapuvelkoja. Kärjäoikeus on katsonut kysymyksessä olleen sellaisia yksityismenoja ja elinkuluja, että ne oli katettava kuukausiansioilla. Sen sijaan yrittäjän muut lainanlyhennykset oli hyväksytty vähennyksiksi eikä niitä ollut otettu huomioon yksityisottojen määrässä yksityisottojen hyväksyttävyyttä arvioitaessa. Vaasan hovioikeus ei ole myöntänyt vastaajalle jatkokäsittelylupaa 10.6.2021 tekemällä päätöksellään nro 125914 (R 21/480)⁵⁹.

Edelleen yksityistalouden velkojen maksaminen on ollut arvioitavana Helsingin hovioikeuden 13.12.2018 antamassa ratkaisussa nro 154917 (R 17/2701) ja 23.6.2022 antamassa ratkaisussa nro 126591 (R 21/233).

Helsingin hovioikeuden 13.12.2018 antamassa ratkaisussa nro 154917 syyttäjä oli syytteessä hyväksynyt asuntolainan lyhennykset ja tuloverot hyväksyttäväksi varojen käytöksi. Sen sijaan syyttäjä ei ollut hyväksynyt autolainan lyhennyksiä velkojien kannalta hyväksyttäväksi, vaan autolainan lyhennyksiä oli pidetty muina elantokuluihin menneinä varoina. Helsingin hovioikeus on ratkaisussaan katsonut, ettei autolainan lyhennyksiä tullut ottaa huomioon syyksilukemisessa edes siltä osin kuin auton ulosmittauksesta oli kertynyt varoja velkojille.

Helsingin hovioikeuden 23.6.2022 antamassa ratkaisussa nro 126591 (R 21/233) oli puolestaan näyttökysymyksenä se, oliko vastaaja maksanut todellisia velkojaan entiselle puolisolleen. Kärjäoikeus oli katsonut, että vastaaja oli ollut velkaa entiselle puolisolleen, mutta ei ollut katsonut varojen luovutuksella olleen hyväksyttävää syytä, koska vastaajan entinen puoliso ei ollut lyhentänyt saamillaan suorituksilla lainoja pankille. Sen sijaan hovioikeus on todennut, että syytteen tekoaikana entisellä puolisollla oli ollut vastaajalta 20.000 euron saatava, jonka maksuksi vastaaja oli varojen siirrot toissijaisesti tarkoittanut. Sen vuoksi, vaikka entinen puoliso ei ollut käyttänyt saamiaan varoja niiden ensisijaisen käyttötarkoituksen mukaisesti, vaan oli pitänyt ne itsellään, varojen siirtoja ei ollut näytetty tehdyn rikoslain 39 luvun 1 §:ssä tarkoitetulla tavalla ilman hyväksyttävää syytä.

---

⁵⁷ Itä-Suomen hovioikeuden 21.4.2016 antama ratkaisu nro 116290 (R 15/923). Hovioikeus on hyväksynyt kärjäoikeuden tuomion perustelut ja lopputuloksen.

⁵⁸ Tapauksessa toiminimien tulot jaettiin verotettavaksi molempien vastaajien veronalaisiksi tuloiksi heidän toiminimien eteen tehtyjen työmääriensä mukaisessa suhteessa.

⁵⁹ Korkein oikeus on myöntänyt asiassa valitusluvan jatkokäsittelyluvan myöntämisen edellytyksistä (KKO VL:2022-35).

Korkeimman oikeuden julkaistua ennakkoratkaisua tai julkaisematonta ratkaisua⁶⁰ koskien yksityisottojen käyttökohteen vaikutusta hyväksyttävän määrän arviointiin toiminimiyrittäjän kohdalla ei ole. Hovioikeustason ratkaisukäytännössä on edellä todetusti vaihtelevasti otettu kantaa siihen, mikä merkitys on ollut sillä, että toiminimiyrittäjä on maksanut yksityistalouden velkoja. Kuitenkin vaikuttaa siltä, että ainoastaan mahdolliset asuntolainan lyhennyksiin käytetyt yksityisotot on vakiintuneemmin otettu erikseen huomioon yksityisottojen kohtuullista määrää arvioitaessa. Sen sijaan muiden velkojen maksamista ei ole otettu lähtökohtaisesti erikseen kohtuullista määrää arvioitaessa huomioon. Ilmeisesti taustalla on laajemminkin ajatus, joka on Helsingin käräjäoikeuden ratkaisussa⁶¹ julkikirjoitettu, että toiminimiyrittäjän tulisi maksaa ensisijaisesti elinkeinotoiminnan velkoja ja vasta sen jälkeen, mikäli toiminimen maksukyky sen kestää, yksityistalouden velkoja.

Vaikka korkein oikeus ei ole ottanut suoraan ratkaisuissaan kantaa siihen, miten toiminimiyrittäjän todellisten velkojen maksamista tulisi arvioida velallisen epärehellisyysrikoksen tunnusmerkistön täyttymisen kannalta, voidaan analogisesti soveltaa korkeimman oikeuden ennakkoratkaisuja KKO 1998:82, KKO 2000:74, KKO 2009:70 ja KKO 2011:33. Niissä on arvioitu velallisen epärehellisyysrikoksen täyttymistä velallisina olleiden kommandiittiyhtiön ja osakeyhtiöiden maksettua valitsemiensa velkojen velkoja toisten velkojen kustannuksella. Edelleen voidaan ottaa huomioon korkeimman oikeuden ennakkoratkaisu KKO 2021:60, jossa velallisena oli ollut luonnollinen henkilö.

Korkeimman oikeuden ratkaisuissa KKO 1998:82, KKO 2000:74, KKO 2009:70, KKO 2011:33, KKO 2011:52 ja KKO 2021:60 on edellä selostetulla tavalla katsottu, ettei todellisten velkojen maksaminen täytä vaatimusta velallisen varallisuusaseman todellisesta huonontumisesta. Velallisen epärehellisyudesta ei ole kysymys edes silloin, kun velallisyhtiö maksaa tosiasiallista määräysvaltaa käyttävän saatavia ja samalla jättää muiden velkojien saatavat maksamatta.⁶² Ottaen huomioon edellä mainitut korkeimman oikeuden ratkaisut on laillisuusperiaatteen näkökulmasta ongelmallista, ettei toiminimiyrittäjän kohdalla hyväksyttävien yksityisottojen määrää arvioitaessa ole oikeuskäytännössä aina otettu huomioon yrittäjän maksamia yksityistalouden velkoja. Pelkästään sen seikan perusteella, että yrittäjä on saanut itse taloudellisen hyödyn yksityistalouden veloistaan, ei tulisi poiketa korkeimman oikeuden linjauksesta, että todellisten velkojen maksaminen ei heikennä velallisen varallisuusasemaa eikä se siten täytä velallisen epärehellisyysrikoksen tunnusmerkistöä.

---

⁶⁰ Korkeimman oikeuden kirjaamosta 21.2.2018 saadun tiedon mukaan yhdenkään julkaisemattoman ratkaisun sisällöstä ei ilmene, että vastaajana olisi ollut toiminimiyrittäjä. Korkein oikeus on kuitenkin myöntänyt valitusluvan VL:2022-35 Vaasan hovioikeuden 10.6.2021 antamaan ratkaisuun nro 125914 (R 21/480).

⁶¹ Helsingin hovioikeudessa asia R 16/154.

⁶² Ks. ratkaisuista myös Koponen 2004 s. 94–95, jossa niitä arvioidaan erityisesti velallisen epärehellisyys- ja velkojansuosinnan välisen rajanvedon näkökulmasta.

Edelleen voidaan ottaa huomioon korkeimman oikeuden ennakkoratkaisu KKO 2004:89, jossa luonnollisen henkilön katsottiin syyllistyneen velallisen epärehellisyyteen käyttäessään tuloensa muuhun kuin velkojen maksamiseen. Ratkaisua käänteisesti tulkiten luonnollinen henkilö ei syyllistyisi lähtökohtaisesti velallisen epärehellisyyteen, jos tämä käyttäisi tuloensa todellisten velkojen maksamiseen. Ottaen huomioon puolestaan sen, että toiminimelle tulleet varat ovat tulleet suoraan luonnolliselle henkilölle⁶³, ei luonnollisen henkilön tulisi katsoa syyllistyvän velallisen epärehellisyyteen maksaessaan saamallaan elinkeinotoiminnan tuloilla todellisia yksityistalouden velkojaan.

Edellä todetusti tässä tutkimuksessa esitetään, että myös yksityistalouden velkojen maksaminen tulisi olla hyväksyttävää ja näin ollen velkojen lyhennyksiin käytettyjen varojen luovutuksille tulisi olla hyväksyttävää syy. Ensinnäkään toiminimiyrittäjän kokonaisvarallisuusasema ei heikkene velkojen maksamisen vuoksi eikä todellisten velkojen maksamisen voida katsoa loukkaavan velkojen etua velallisen epärehellisyyserikoksen edellyttämällä tavalla⁶⁴. Toiseksi elinkeinotoimintaan kuuluvia velkoja ei ole lailla säädetty ensisijaisiksi suhteessa yksityistalouden velkoihin. Siten elinkeinotoimintaan kuuluvien velkojen velkojilla ei ole etuoikeutta saada suoritusta saatavilleen ennen yksityistalouteen kuuluvien velkojen velkoja.

Erikseen on kuitenkin otettava huomioon, että toiminimiyrittäjän yksityistalouden velkojen maksaminen voi tietyissä tilanteissa täyttää rikoslain 39 luvun 6 §:n mukaisen velkojansuosinnan tunnusmerkistön. Jos yrittäjä on suosinut yksityistalouden velkoja ja maksanut heidän saataviaan loukaten samalla elinkeinotoimintaan kuuluvien velvoitteiden velkojen oikeuksia, voisi menettely tulla rangaistavaksi velkojansuosintana eikä velallisen epärehellisyytenä.

Lisäksi voidaan ottaa huomioon se, että yrittäjä voisi syyllistyä jo kulutusluottoja nostaessaan velallisen epärehellisyyteen rikoslain 39 luvun 1 §:n 1 momentin 4 kohdan perusteella, jos yrittäjän katsotaan lisänneen velvoitteitaan perusteettomasti⁶⁵. Tällöin kulutusluottojen lyhentäminen olisi sallittua, mutta yrittäjä olisi syyllistynyt rikokseen jo luottoja nostaessaan. Toisaalta tällaisessa tilanteessa pitäisi ottaa erikseen huomioon lain esitöissä esitetty kanta, jonka mukaan yksityishenkilön tavanomaista kulutusta varten ottamaa luottoa ei yleensä voida pitää sillä lailla perusteettomana, että siinä voisi olla kysymys velallisen epärehellisyydestä⁶⁶.

Kun toiminimiyrittäjän yksityisottojen määrästä vähennetään elinkeinotoimintaan tosiasiaassa käytetyt varat sekä yksityistalouden velkojen maksamiseen käytetyt varat, saadaan selville se osuus yksityisotoista, joka on jäänyt toiminimiyrittäjälle yk-

---

⁶³ Ks. Kukkonen 2018 s. 67 ja Kouvolan hovioikeuden 25.2.2003 antama ratkaisu nro 242.

⁶⁴ Tosin todellisten velkojen maksaminen voi suosia yksittäistä velkojaa, jolloin menettely voisi täyttää rikoslain 39 luvun 6 §:n mukaisen velkojansuosinnan tunnusmerkistön.

⁶⁵ Korkein oikeus on ennakkoratkaisussa KKO 2020:101 arvioinut osakeyhtiön kohdalla velvoitteiden perusteetonta lisäämistä, kun yhtiö oli hankkinut ajoneuvoja osamaksulla.

⁶⁶ HE 66/1988 vp s. 162.

sityiseen kulutukseen käytettäväksi. Tässä tutkimuksessa esitetyn kannan mukaisesti elinkeinotoimintaan käytettyjen varojen ja yksityistalouden velkojen maksamiseen käytettyjen varojen luovutuksille tulisi katsoa olleen hyväksyttävä syy.

3.2.2.4 Yksityistalouden varallisuuden lisääntymisen merkitys yksityisottojen hyväksyttävyyttä arvioitaessa

Yksityisottojen määrän hyväksyttävyyttä arvioitaessa tulisi selvittää, mikä osuus toiminimiyrittäjän yksityisotoista on päätenyt tosiasiallisesti yksityiseen kulutukseen, kuten välttämättömien elinkustannusten maksamiseen, ja mikä osuus yksityisotoista on käytetty tavalla, joka on kasvattanut yksityistalouden varallisuutta.

Aikaisemmin oikeuskirjallisuudessa on katsottu, ettei velallinen voisi syyllistyä velallisen epärehellisyteen, jos tämän kokonaisvarallisuusasema ei heikkene varojen luovutuksella, koska tällöin omaisuuden luovuttaminen ei ole aiheuttanut velallisen maksukyvyttömyyttä tai oleellisesti pahentanut sitä. Esimerkiksi Kukkonen on esittänyt, että rikoslain 39 luvun 1 §:n 2 kohdan *muulla omaisuuden luovutuksella* tarkoitetaan oikeustoimen lajin ja laadun osalta avoimeksi jäävää menettelyä, jonka ulkopuolelle jäävät sellaiset oikeustoimet, joilla velallinen saa arvonsa säilyttävän täyden vastikkeen luovutuksen kohteesta⁶⁷.

Korkein oikeus on ennakkoratkaisussa KKO 2020:101 arvioinut osakeyhtiön kohdalla varojen luovutuksen hyväksyttävyyttä ja vaikutusta osakeyhtiön maksukyvyttömäksi tulemiseen, kun hallituksen puheenjohtaja oli hankkinut yhtiölle neljällä eri kaupalla neljä hevosta yhteishintaan 112.000 euroa. Lisäksi yhtiö oli maksanut hevosten hoitokustannuksista 146.000 euroa. Asiassa ei ollut edes väitetty, että yhtiö olisi ostanut hevoset ylihintaan. Korkeimman oikeuden ratkaisussa arvioinnin kohteena oli sen sijaan se, oliko maksuvaikeuksissa olevan osakeyhtiön ollut hyväksyttävää laajentaa liiketoimintaa hevosliiketoimintaan. Korkein oikeus on katsonut ensinnäkin selvityksen jääneen vähäiseksi siitä, että sijoitus hevosiin olisi tuonut yhtiölle voitollista liiketoimintaa. Korkein oikeus on johtopäätöksissään katsonut, ettei yhtiöllä ollut ollut hyväksyttävää syytä luovuttaa likvidejä varoja vaikeasti realisoitavissa olevaan omaisuuteen, josta oli lisäksi aiheutunut merkittäviä omaisuudenhoitokustannuksia. Korkein oikeus on katsonut, että kahden viimeiseksi hankitun hevosen hankintahintojen ja niistä aiheutuneiden hoitokustannusten osalta vastaajan oli yhtiön taloudellinen tilanne huomioon ottaen täytynyt mieltää, että ne osaltaan varsin todennäköisesti johtavat yhtiön maksukyvyttömyyteen.

Korkeimman oikeuden ennakkoratkaisua KKO 2020:101 voidaan soveltaa myös toiminimiyrittäjän kohdalla arvioitaessa sitä, onko omaisuuden luovutukselle ollut hyväksyttävää syytä ja onko omaisuuden luovutuksella ollut vaikutusta yrittäjän maksukykyyn. Lähtökohtaisesti toiminimiyrittäjä voisi syyllistyä velallisen epärehellisy-

---

⁶⁷ Kukkonen 2018 s. 60.

teen, jos yrittäjä luovuttaa likvidejä varojaan ja saa vastikkeeksi vaikeasti realisoitavissa olevaa omaisuutta. Arvioinnissa voidaan ottaa huomioon myös se, millaiset omaisuuden hoitokustannukset vastikkeena saadusta omaisuudesta aiheutuu. Kuitenkin sovellettaessa korkeimman oikeuden ennakkoratkaisua on otettava huomioon jälleen se, että korkeimman oikeuden arvioimassa tapauksessa vastaaja oli luovuttanut osakeyhtiön varoja. Osakeyhtiölain 13 luvun 1 §:n 3 momentin mukaan muu liiketapahtuma, joka vähentää yhtiön varoja tai lisää sen velkoja ilman liiketaloudellista perustetta, on laitonta varojenjako. Osakeyhtiölain osakeyhtiöitä koskevaa säännöstä vastaavaa säännöstä ei ole luonnollista henkilöä koskien, joten arviointi omaisuuden luovutuksen hyväksyttävyydestä ei voine olla yhtä tiukkaa luonnollisen henkilön luovuttaessa omaisuuttaan täyttä, arvonsa säilyttävää, vastiketta vastaan. Osakeyhtiön osalta luovutuksen hyväksyttävyyttä edellyttää liiketaloudellista perustetta.

Jos toiminimiyrittäjä on esimerkiksi sijoittanut osan yksityisotoistaan julkisen kaupankäynnin kohteena oleviin osakkeisiin, joiden pörssikurssin on voitu perustellusti olettaa nousevan tai vähintään pysyvän samana, ei toiminimiyrittäjän varallisuusasema ole muuttunut varojen luovutusten takia velkojien kannalta negatiivisesti, vaan ainoastaan hänen omaisuutensa laji on muuttunut. Koska toiminimiyrittäjän varallisuusasema tai kyky vastata veloistaan ei olisi tällaisessa tilanteessa tosiasiaassa muuttunut varojen luovutuksen perusteella, tulisi omaisuuden luovutukselle katsoa olleen hyväksyttävä syy, jolloin menettely ei täyttäisi velallisen epärehellisyys-tunusmerkistöä. Esimerkiksi Helsingin hovioikeuden 26.2.2009 antamassa ratkaisussa 478 (R 08/1642) on perusteluissa todettu, etteivät vastaajat olleet kertoneet, että yksityisottoina nostetuilla varoilla olisi hankittu sellaista omaisuutta, joka voitaisiin käyttää velkojien hyväksi.

Edellä mainitut seikat huomioon ottaen tässä tutkimuksessa esitetään, että yksityisottojen hyväksyttävyyden arviointi tulisi lopulta pelkistyä siihen määrään, joka on tosiasiaassa päätynyt sellaiseen yksityiseen kulutukseen tai omaisuuslajeihin, jolla on ollut vaikutusta toiminimiyrittäjän varallisuusasemaan ja kykyyn vastata veloistaan niitä heikentävästi, koska vain tällaisilla omaisuuden luovutuksilla toiminimiyrittäjä on voinut aiheuttaa maksukyvyttömäksi tulemisensa tai oleellisesti pahentaa maksukyvyttömyyttään.

3.2.3 Kohtuullisen yksityisen kulutuksen arvioiminen

Oikeuskäytännössä ja oikeuskirjallisuudessa välttämättömien elinkustannusten määrää on arvioitu erityisesti yrittäjän nostaessa varoja itselleen osakeyhtiöstä tai henkilöyhtiöstä. Kohtuullisten elinkustannusten ylittäviltä osin varojen luovutukselta on vaikiintuneesti katsottu puuttuneen hyväksyttävä syy yhtiön näkökulmasta.

Oikeuskäytännössä toiminimiyrittäjänkin kohdalla yksityisottojen hyväksyttävyyttä on arvioitu ottamalla huomioon yrittäjän välttämättömät elinkustannukset. Oikeuskäytännössä erityisesti syytteiden teonkuvauksissa ilman hyväksyttävää syytä luovutettuna tai hävitettynä omaisuutena on pidetty sitä osaa yksityisotoista, joka on

ylittänyt hyväksyttävänä pidettävät elinkustannukset. Teonkuvauksissa ei ole kuitenkaan perusteltu tarkemmin hyväksyttävänä pidettävien elinkustannusten määrää. Syytteiden teonkuvauksissa ei ole myöskään otettu huomioon eroja toiminimien ja henkilöyhtiöiden välillä. Sen sijaan vaikuttaisi siltä, että toiminimi ja henkilöyhtiöt on rinnastettu keskenään. Lisäksi teonkuvauksissa hyväksyttävänä elinkustannuksina pidettävä määrä on vaihdellut alueellisesti paljonkin⁶⁸.

Kuitenkin arvioitaessa toiminimiyrittäjän kohdalla välttämättömiä elinkustannuksia ja kohtuullista kulutusta tulisi arvioinnissa ottaa huomioon se, että toiminimiyrittäjä ei muodosta erillistä oikeushenkilöä. Edellä on esitetty, että toiminimiyrittäjän kohdalla yksityistalouden velkojen maksaminen ja varojen käyttäminen arvonsa säilyttävään omaisuuteen tulisi ottaa erikseen huomioon yksityisottojen hyväksyttävyyttä arvioitaessa siten, että niihin käytetyillä varoilla olisi hyväksyttävää syy. Välttämättömiä elinkustannuksia arvioitaessa tulisi ottaa huomioon ainoastaan kulutukseen päätyneet varat. Tältä osin hyväksyttävien elinkustannusten määrän arvioiminen tulisi poiketa toiminimiyrittäjän kohdalla verrattuna vastuunalaisen yhtiömiehen tai osakeyhtiön osakkaan välttämättömien elinkustannusten määrän arvioimisesta. Vastuunalaisen yhtiömiehen tai osakkaan välttämättömiin elinkustannuksiin kuuluvat muun muassa kohtuulliset asuntolainan lyhennykset. Toiminimiyrittäjän kohdalla välttämättömien elinkustannusten määrässä ei puolestaan tulisi enää ottaa huomioon lainojen lyhennyksiä, koska lainoihin käytetyt varat tulisi ottaa huomioon erikseen.

Edelleen arvioitaessa hyväksyttävien elinkustannusten määrää tulisi ottaa huomioon se, että toiminimen tuloksesta verovelvollinen on toiminimiyrittäjä. Siten toiminimiyrittäjä maksaa tuloveroja koko toiminimen kirjanpidollisesta tuloksesta, vaikka yksityisotoista itsessään ei makseta veroja.

Toisaalta arvioitaessa toiminimiyrittäjän kohtuullisia elinkustannuksia tulisi ottaa huomioon myös mahdolliset muut yrittäjän tulonlähteet. Mikäli yrittäjällä on ollut myös muita tulonlähteitä kuin kyseinen elinkeinotoimintansa, on yrittäjä kyennyt maksamaan osan kohtuullisista elinkustannuksista näillä muilla tuloilla, joten hyväksyttävänä pidettävien yksityisottojen määrä voi näissä tilanteissa olla alhaisempi kuin kohtuullisten elinkustannusten määrä.

Esimerkiksi hyväksyttäviä elantomenoja on arvioitu Helsingin hovioikeuden 13.12.2018 antamassa ratkaisussa nro 154917 (Hyvinkään käräjäoikeuden 3.11.2017 antama ratkaisu nro 144596). Syyttäjä oli katsonut syytteessä, että kohtuullisina *muihin elantokuluihin menneinä varoina* oli voitu pitää 2.000 euroa. Kohtuullisten elantokulujen määrää arvioitaessa oli otettu huomioon se, että maksetuille asuntolainan lyhennyksille ja tuloveroille oli katsottu olleen hyväksyttävää syy. Käräjäoikeus oli ottanut puolestaan huomioon sen, että yrittäjälle olisi jäänyt 2.000 eurosta käytettä-

---

⁶⁸ Tämän tutkimuksen lähdeaineistona olevissa tapauksissa esimerkiksi Vaasan hovioikeuden alueella syyttäjät ovat pitäneet hyväksyttävänä määränä 2.500–2.800 euroa kuukaudessa. Itä-Suomen hovioikeuden alueella hyväksyttävä määrä on ollut 3.000 euroa ja Helsingin hovioikeuden alueella 2.500–3.500 euroa.

väksi lasten elatuksen jälkeen ainoastaan 500 euroa, joka määrä olisi alittanut yksityishenkilön velkajärjestelyssä hyväksyttävien elinkustannusten määrän. Käräjäoikeus oli pitänyt hyväksyttävänä elantomenoina 2.500 euroa. Hovioikeus on hyväksynyt käräjäoikeuden arvion hyväksyttävänä pidettävistä elantomenoista. Hyväksyttävien elantomenojen lisäksi hyväksyttävänä yksityisottoina oli pidetty myös asuntolainan maksamiseen käytettyjä noin 46.000 euroa ja tuloverojen maksuun käytettyjä noin 135.000 euroa.

Korkeimman oikeuden ratkaisukäytännössä on välttämättömiksi elinkustannuksiksi hyväksytty 1990-luvulla 13.000–15.000 markkaa eli noin 2.500 euroa kuukaudessa (KKO 1998:10 ja KKO 2004:89). Korkein oikeus on ratkaisussa KKO 2021:60 katsonut, että A:n kohtuullisina elinkustannuksina on voitu pitää enintään 1.500 euroa. Korkein oikeus on ottanut kohtuullisia elinkustannuksia arvioidessaan huomioon ensinnäkin sen, ettei A:lla ollut ollut alaikäisiä huolettavia, ja toiseksi sen, että A:n puoliso oli käynyt töissä. Lisäksi korkein oikeus on ottanut huomioon sen, että A oli yhtiön kautta tekemillään järjestelyillä mahdollistanut asumisensa omakotitalossa ja välttynyt maksamasta ainakaan käypää vuokraa.

Hovioikeuksien ratkaisuisissa hyväksyttävänä pidettävien välttämättömien elinkustannusten määrissä on ollut suuriakin vaihteluja. Esimerkiksi Helsingin hovioikeuden 26.2.2009 antamassa ratkaisussa nro 478 (R 08/1642) hyväksyttävänä elinkustannuksia on pidetty 15.000 markkaa (noin 2.500 euroa) kuukaudessa. Helsingin hovioikeuden 17.11.2016 antaman ratkaisun nro 147631 (R 16/154) syytteen teonkuvauksessa kohtuullisena yksityiskäytön määränä oli puolestaan pidetty 3.000 euroa, jonka myös käräjäoikeus oli arvioinut kohtuulliseksi yksityiskäytön määräksi, eikä hovioikeus omassa ratkaisussaan muuttanut tätä käräjäoikeuden arviota.

Etelä-Pohjanmaan käräjäoikeuden 3.12.2015 antamassa ratkaisussa nro 151398 on nostettu esille välttämättömien elinkustannusten jälkikäteiseen arviointiin liittyviä ongelmia perustuslain 8 §:ssä säädetyn rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen näkökulmasta. Tapauksessa toiminimiyrittäjä oli nostanut keskimäärin noin 4.500 euroa kuukaudessa yksityisottoja perheensä elatukseen ja asuntolainan maksamiseen. Toiminimiyrittäjällä ja hänen avopuolisollaan oli ollut kolme alaikäistä lasta ja avovaimo oli ollut työttömänä. Syyttäjää oli katsonut hyväksyttäväksi yksityisen käytön määräksi 2.800 euroa. Käräjäoikeus on ratkaisussaan nostanut esille sen, ettei syyttäjää ollut tapauksessa edes yrittänyt selvittää, mihin yrittäjä oli nostamansa varat käyttänyt. Käräjäoikeus on ottanut vertailukohteeksi oikeusministeriön asetuksen 322/2001 velkajärjestelyssä tapauksen kaltaiselle viisihenkiselle perheelle hyväksytyt elinkustannukset, jotka alittavat ainoastaan hieman syytteessä hyväksytyt määrän, vaikka velkajärjestelyssä hyväksyttyä tasoa voidaan pitää eräänlaisena minimikulutustasona.

Käräjäoikeus on pitänyt laillisuusperiaatteen kannalta ongelmallisena, jos sallittua yksityiskulutusta lähdetään määrittelemään jälkikäteen ensin vuositasona ja sen jälkeen kuukausittaisena kulutuksena, koska usein velallinen käyttää tulonsa sitä mukaa kuin hän niitä ansaitsee. Lisäksi laillisuusperiaatteen kannalta on käräjäoikeuden nä-

kemyksen mukaan erityisen ongelmallista, jos sallittu rahankäyttö rikosoikeudellisessa mielessä määritellään jonkinlaisen keskimääräistä sallittua kulutusta koskevan epävirallisen normin perusteella kiinnittämättä lainkaan huomiota siihen, mihin rahat on käytetty. Käräjäoikeus oli hylännyt syytteen velallisen epärehellisyydestä muun muassa sillä perusteella, ettei ollut ollut käytettävissä tietoa siitä, mihin yrittäjä oli nostamansa rahat tarkkaan ottaen yleisten elantomenojen ohella käyttänyt.

Syyttäjä oli valittanut käräjäoikeuden ratkaisusta Vaasan hovioikeuteen. Vaasan hovioikeus on 8.7.2016 antamassaan ratkaisussa nro 128993 (R 16/128) katsonut yrittäjän perheen kohtuulliseksi yksityiskäytön määräksi 3.500 euroa, joka oli sisältänyt kohtuullisten elantomenojen lisäksi myös mahdolliset asuntolainan lyhennykset. Hovioikeus on katsonut, että 12.000 euron osalta yksityisottojen käytöltä oli puuttunut hyväksyttävä syy, ja tältä osin hovioikeus on katsonut vastaajan syyllistyneen velallisen epärehellisyyteen.

Vaasan hovioikeus on puolestaan 13.3.2014 antamassaan ratkaisussa nro 111523 (R 13/2044) hyväksynyt kommandiitti-yhtiön vastuunalaisen yhtiömiehen välttämättömäksi yksityisottojen määräksi noin 5.340 euroa kuukaudessa. Tapauksessa yhtiömiehellä oli kuusi lasta ja hänen vaimonsa oli kotona kotihoidontuen varassa.

Selvän poikkeuksen vallitsevaan oikeuskäytäntöön tekee Itä-Suomen hovioikeuden 21.4.2016 antama ratkaisu nro 116290 (R 15/923). Hovioikeus on hyväksynyt ratkaisussa Etelä-Karjalan käräjäoikeuden 28.5.2015 antaman ratkaisun nro 122517 näytön arvioinnin ja oikeudellisen arvioinnin osalta syytekohtissa 1 ja 2⁶⁹. Tapauksessa puolisoilla A oli ollut toiminimi vuodesta 2007 alkaen ja puolisoilla B vuodesta 2008 alkaen, mutta puoliset olivat tehneet töitä molemmissa toiminimissä. Puolisot olivat tehneet yksityisottoja molemmista toiminimistä kuukausittain. Molemmat toiminimet olivat ajautuneet konkurssiin ja molempia puolisoita vastaan oli nostettu syytteet muun muassa törkeästä velallisen epärehellisyydestä. Puoliso A:n toiminimeä koskevan rikoksen teko-aika syytekohtassa 1 oli ollut 1.1.2007–31.12.2008 ja puoliso B:n toiminimeä koskevan rikoksen teko-aika syytekohtassa 2 oli ollut 1.1.2008–31.12.2008. Sekä syytekohtassa 1 että syytekohtassa 2 syyttäjä oli pitänyt hyväksyttävänä yksityisottojen määränä 3.000 euroa kuukaudessa puolisoa ja toiminimeä kohden ottaen huomioon kohtuullisen työkorvauksen ja elantomenot. Näin ollen vuoden 2007 osalta puolisoitten yhteenlaskettuna hyväksyttävänä pidettävien yksityisottojen määränä oli ollut yhdestä toiminimestä 72.000 euroa (2 henkilöä x 3.000 euroa x 12 kuukautta). Sen sijaan vuonna 2008 kahden toiminimen kohdalla hyväksyttävien yksityisottojen yhteismäärä oli tuplaantunut ja hyväksyttävänä määränä oli pidetty yhteensä 144.000 euroa (2 henkilöä x 3000 euroa x 12 kuukautta x 2 toiminimeä). Ratkaisussa hyväksyttäväksi yksityisottojen määräksi oli katsottu syyttäjän hyväksymä määrä. Tämän lisäksi yksityisottille oli katsottu olleen hyväksyttävä syy siltä osin kuin niitä oli käytetty yksityistalouden velkojen maksuun ja elinkeinotoimintaan kuuluneiden

---

⁶⁹ Tapauksessa valittajina olivat olleet vastaajat.

menojen maksamiseen, joista ei ollut kuitenkaan ollut tallella kuitteja liitettäväksi kirjanpitoon.

Ratkaisusta ei kuitenkaan ilmene, millä perusteilla perheen hyväksyttävänä pidettävien kohtuullisten elinkustannusten määräksi oli arvioitu vuonna 2007 puolet vähemmän kuin vuonna 2008. Toisaalta myös vuodelta 2007 hyväksytyjen perheen välttämättömien elinkustannusten määrä, 6.000 euroa kuukaudessa, on ollut huomattavasti korkeampi kuin mitä oikeuskäytännössä on vakiintuneesti hyväksytty välttämättömiksi elinkustannuksiksi. Mahdollisesti ratkaisussa oli annettu vastaajien työpanokselle tavanomaista suurempi merkitys arvioitaessa hyväksyttävien yksityisottojen määrää.

Toisaalta välttämättömien elinkustannusten määrää ja yksityiseen kulutukseen käytettyjen varojen hyväksyttävyyttä arvioitaessa tulisi ottaa huomioon myös ulosottoa koskevat säännökset. Ulosottoaaren 49 §:ssä säädetään siitä määrästä, joka luonnollisen henkilön palkasta jätetään ulosmittaamatta. Esimerkiksi yksityishenkilön velkajärjestelyn edellytyksiä arvioitaessa ei ole edellytetty, että luonnollinen henkilö olisi lyhentänyt velkojaan ulosmittaamatta jääneellä palkan osalla, vaan tämän osan luonnollinen henkilö on saanut käyttää yksityiseen kulutukseen.

Korkein oikeus on ratkaisussa KKO 1981 II 35 todennut, että konkurssivelallisen konkurssin aikana nauttimasta palkasta tai eläkkeestä kuului konkurssipesälle niin suuri osuus kuin palkasta tai eläkkeestä saatiin ulosmitata. Korkein oikeus on katsonut, että vaikka vastaavaa säännöstä ei ollut elinkeinonharjoittajan ammattitulosta, niin sitä voitiin soveltaa, joten konkurssipesälle kuului se osa elinkeinotulosta, joka ilmeisesti ylitti sen määrän, joka tarvittiin velallisen ja hänen perheensä elatukseen.

Helsingin hovioikeus on 22.6.2000 antamassaan ratkaisussa nro 1678 arvioinut kohtuullisten elinkustannusten ja ulosmittavissa olevien varojen välistä suhdetta. Hovioikeus on katsonut, että arvioitaessa velkojan kannalta hyväksyttävän yksityiskäytön määrää voitiin yhdeksi arviointiperusteeksi ottaa kohtuulliset elinkustannukset, jotka A:lla olivat olleet elatusvelvollisuuteensa ja ammattinsa asettamiin vaatimuksiinsa nähden. Toisaalta arviointiperusteeksi voitiin ottaa normaalissa ulosottomenettelyssä velalliselle jäävät varat. Ratkaisussa on katsottu voitavan soveltaa normaalia palkan ulosmittauksen pääsääntöä, jonka mukaan velallisen nettopalkasta on jätettävä ulosmittaamatta kaksi kolmasosaa, koska jälkikäteen olisi ollut vaikea arvioida, mikä kertymä ulosotosta olisi tullut, jos olisi sovellettu elinkeinonharjoittajan tulojen ulosottoa koskevaa normistoa. Hovioikeus on ratkaisussa verrannut toisiinsa näitä kahta arviointiperustetta ja valinnut niistä sen, joka oli johtanut vastaajan kannalta edullisempaan tulokseen. Tässä tapauksessa hovioikeus oli katsonut velkojien oikeuksia loukanneen varainkäytön määräksi sen, joka A:lta olisi voitu enintään ulosmitata.

Näin ollen tässä tutkimuksessa esitetään, että yksityisottojen hyväksyttävyyttä arvioitaessa tulisi ottaa huomioon myös se, mikä määrä toiminimiyrittäjän elinkeinotoiminnan tuloista olisi voitu enintään ulosmitata yrittäjän velkojen suoritukseksi. Helsingin hovioikeuden 22.6.2000 antamassa ratkaisussa nro 1678 tekemää vertailua välttämättömien elinkustannusten ja ulosmittavissa olevan tulon määrän välillä voidaan pitää lähtökohtaisesti oikeudenmukaisena, vaikka vastaavanlaista arviointia ei

muissa tämän tutkimuksen lähteinä olevissa oikeustapauksissa olekaan tehty, koska siinä toiminimiyrittäjävälallinen asetetaan samaan asemaan kuin palkansaajavälallinen. Palkansaajavälallinen ei syyllisty velallisen epärehellisyyteen, mikäli hän käyttää palkastaan ulosmittaamatta jäävän osan elämiseensä eikä velkojensa suorittamiseksi.

3.2.4 Työpanos

Oikeuskäytännössä ja oikeuskirjallisuudessa on vakiintuneesti katsottu, että yrittäjän osakeyhtiöstä tai henkilöyhtiöstä nostaman palkan tai yksityisottojen hyväksyttävyyden arvioinnissa otetaan huomioon yrittäjän välttämättömien elinkustannusten lisäksi yrittäjän antama työpanos yhtiön hyväksi. Osakeyhtiössä työskentelevän omistajan palkan kohtuullisuutta arvioitaessa tulisi selvittää ensinnäkin, mikä on ollut omistajan normaali palkka, onko hän ollut sellaisessa työsuhteessa yhtiöön, että palkanmaksu on ollut perusteltua, ja miten palkanmaksun muodolliset perusteet ovat voineet täytyä. Edelleen varojen luovutusten hyväksyttävyyden arviointiin vaikuttaa se, mitä kyseisellä toimialalla yleensä maksetaan palkkana vastaavista tehtävistä.⁷⁰ Lisäksi korkeimman oikeuden ennakkoratkaisuisissa KKO 2005:68 ja KKO 2005:129 on katsottu, että varat voidaan luovuttaa hyväksyttävästi palkkana ainoastaan, jos palkanmaksu on tapahtunut palkanmaksua koskevien säännösten mukaisesti. Siten palkanmaksun hyväksyttävyyden edellyttää muun muassa sitä, että palkanmaksu on kirjattu asianmukaisesti yhtiön kirjanpitoon ja palkasta on tehty ennakonpidätykset. Kuitenkin korkein oikeus on katsonut uudemmassa ennakkoratkaisussa KKO 2011:64, että toimitusjohtaja A:n nostamat varat, noin 8.000 euroa, oli voitu katsoa kohtuulliseksi korvaukseksi toimitusjohtajan yhtiön hyväksi tekemästä työstä, vaikka näitä nostoja ei ollut kirjattu yhtiön kirjanpitoon palkaksi. Korkein oikeus on lausunut ratkaisussa, ettei nostojen todellista tarkoitusta ollut tapauksessa syytä epäillä, vaikka palkanmaksun kirjanpidollisia ja verotuksellisia säännöksiä ei ollut palkkioita nostettaessa noudatettu.

Henkilöyhtiöiden kohdalla kohtuullisen vastikkeen määrää arvioitaessa on otettava huomioon, onko yhtiömies antanut työpanoksensa yhtiön hyväksi, mitä yhtiömies on tehnyt yhtiössä, eli onko työpanos ollut tarpeellinen, ja mikä on työpanosta vastaava kohtuullisen palkan määrä, eli paljonko yhtiö joutuisi maksamaan bruttopalkkana ulkopuoliselle, vastaavia työtehtäviä hoitavalle ammattilaiselle.⁷¹ Lähtökohtaisesti yrittäjä ei syyllistyisi velallisen epärehellisyyteen, jos hän on nostanut palkkaa osakeyhtiöstä tai yksityisottoja henkilöyhtiöstä määrän, jota voidaan pitää kohtuullisena korvauksena hänen tekemälleen työlle.

Edellä luvussa 3.2.1 on kuitenkin esitetty, ettei toiminimiyrittäjän kohdalla työpanoksella tulisi olla vastaavalla tavalla suurta merkitystä arvioitaessa yksityisottojen hyväksyttävyyttä, koska toiminimiyrittäjän yksityistalouden varallisuus ei muodosta erillistä varallisuuspiiriä elinkeinotoimintaan kuuluvasta varallisuudesta. Siten myös

---

⁷⁰ Salminen 1998 s. 97.

⁷¹ Tapani 2014 s. 753.

työntekijöiden työpanoksen perusteella tullut tulos on suoraan yrittäjän varallisuutta. Kuitenkin oikeuskäytännössä on ollut arvioitavana jopa se, onko toiminimiyrittäjällä ollut ylipäättään oikeutta tehdä yksityisottoja, jos toiminimiyrittäjän harjoittama liike-toiminta on maksuvaikeuksissa⁷². Toiminimiyrittäjän kohdalla yrittäjän oikeudesta korvaukseen antamastaan työpanoksesta ei sinänsä suoraan säädetä laissa.

Esimerkiksi Helsingin hovioikeuden 26.2.2009 antamassa ratkaisussa nro 478 (R 08/1642) on ollut riidanalaista toiminimiyrittäjän oikeus tehdä ylipäättään yksityisottoja toiminimen hyödyksi tekemänsä työpanoksen perusteella. Tapauksessa konkurssipesä oli hyväksynyt osan yksityisotoista hyväksyttäväksi omaisuuden luovutukseksi, kun niitä oli käytetty välttämättömiin elinkustannuksiin. Sen sijaan syyttäjä oli katsonut, että kaikki yksityiskäyttöön nostetut varat oli hävitetty velkojien oikeuksia loukaten. Ratkaisussa hovioikeus on puolestaan katsonut ensinnäkin, ettei kohtuullisten elinkustannusten määrää tullut arvioida erityisen tiukasti, koska näyttömahdollisuudet menojen määrästä olivat huonontuneet ajan kulumisen vuoksi. Hovioikeus on arvioidessaan kohtuullisia elinkustannuksia ottanut huomioon toiminimen liikevaihdon, vastaajan uskottavana pidetyn kertomuksen työpanoksestaan leipomossa sekä muut olosuhteet.

Myös Kouvolan hovioikeuden 25.2.2003 antamassa ratkaisussa nro 226 (R 02/242) syyttäjä oli käräjäoikeudessa katsonut, ettei toiminimiyrittäjällä olisi ollut oikeutta tehdä ollenkaan yksityisottoja vastikkeeksi työpanoksestaan. Hovioikeudessa vastaaja vaati syytteen hylkäämistä, koska yksityisotot olivat olleet korvaus työsuorituksista, jotka hän oli tehnyt toiminimen liiketoiminnan hyväksi. Hovioikeudessa vastaajan valitukseen antamassaan vastauksessa syyttäjä oli lausunut, että hyväksyttävänä yksityisottona voitiin pitää enintään 5.000 markan eli noin 840 euroa kuukaudessa, mikäli vastaajalla katsottiin olleen oikeus nostaa korvausta tekemästään työstä. Hovioikeus on ratkaisussaan todennut, että syytteessä tarkoitettu *yritys* oli ollut toiminimi. Tuossa yritystoiminnassa oli ollut kysymys elinkeinotoiminnasta, jota vastaaja oli harjoittanut yksityisenä elinkeinonharjoittajana. Hovioikeus on lisäksi todennut, että tämä oli merkinnyt sitä, että kaikki tuotot yritystoiminnasta olivat tulleet suoraan vastaajalle. Ne olivat olleet vastaajan tuloja ja välittömästi käytettävissä hänen yksityistaloudessaan. Hovioikeus on hylännyt syytteen kokonaisuudessaan, koska syytteessä tarkoitetuilla yksityisotoilla ei ollut siirretty omaisuutta velallisena olevalta *oikeushenkilöltä* toiselle *oikeushenkilölle*.

Edelleen Satakunnan käräjäoikeuden 28.3.2021 antamassa ratkaisussa nro 112226 (R 20/2272) on katsottu kohtuulliseksi vastikkeeksi vastaajan tekemästä työstä syytteen teonkuvauksen ajanjaksolla 3.500 euroa kuukaudessa. Käräjäoikeus oli ottanut huomioon kohtuullista vastiketta arvioitaessa vastaajan elatusvelvollisuuden, yritystoiminnan luonteen, sen tuloksen ja kannattavuuden.⁷³

---

⁷² Ks. esim. KKO 2021:60.

⁷³ Vaasan hovioikeus ei ole antanut asiassa jatkokäsittelylupaa (Vaasan hovioikeuden 10.6.2021 antama päätös nro 125914). Korkein oikeus on myöntänyt asiassa valitusluvan jatkokäsittelyluvan myöntämisen edellytyksistä (KKO VL 2022-35).

Arvioitaessa työpanoksen vaikutusta yksityisottojen hyväksyttävyyteen toiminimiyrittäjän kohdalla on kuitenkin otettava huomioon se, ettei toiminimi muodosta toiminimen haltijasta erillistä oikeushenkilöä tai varallisuuspiiriä. Toiminimiyrittäjä rinnastuu tällöin luonnolliseen henkilöön. Luonnollisen henkilön tulee käyttää kohtuulliset elinkustannusten ylittävä osuus saamistaan tuloista velkojensa maksamiseen⁷⁴. Siten toiminimiyrittäjän tulee ottaa huomioon velkojien edut käyttäessään yksityisottoina nostamiaan varoja, vaikka yksityisottojen määrä olisi kohtuullinen työpanokseen nähden. Näin ollen pelkästään työpanokseen nähden kohtuullinen vastike ei ole riittävä edellytys varojen luovutuksen hyväksyttävyydelle pois toiminimiyrittäjän varallisuuspiiristä. Näin ollen yrittäjä voisi syyllistyä velallisen epärehellisyyteen, vaikka hänen yksityiskulutuksensa voitaisiin arvioida kohtuulliseksi hänen työpanokseensa verrattuna.

Luonnollinen henkilö voi syyllistyä velallisen epärehellisyyteen käyttäessään saamistaan ansiotuloista muuhun kuin velkojan maksamiseen yli hyväksyttävänä pidettävänä määränä. Kuitenkaan luonnollisen henkilön ei edellytetä lyhentävän lainojaan ulosmittaamatta jätettävällä osuudella, vaan sen osuuden luonnollinen henkilö saa käyttää yksityiseen kulutukseen. Näin ollen yrittäjän antama työpanos voidaan ottaa huomioon kohtuullisen kulutuksen määrän arvioimisessa siitä näkökulmasta, olisivatko yrittäjän ulosmittaamatta jääneet tulot ylittäneet tämän välttämättömät elinkustannukset, mikäli yrittäjä olisi ollut ulkopuolisen työnantajan palveluksessa.

Edellä mainitut seikat huomioon ottaen tässä tutkimuksessa esitetään, että toiminimiyrittäjän kohdalla yksityisottojen kohtuullisuutta ei voida arvioida pelkästään arvioimalla joko välttämättömien elinkustannusten määrää tai työpanoksesta suoritettavan kohtuullisen vastikkeen määrää, vaan arviointi tulee tehdä kokonaisarvioinnin perusteella, jossa samanaikaisesti otetaan huomioon toiminimiyrittäjän välttämättömät elinkustannukset, hänen työpanoksensa määrä sekä varojen käyttökohde.

4. Toiminimiyrittäjän maksukyvyttömyyden arviointi

4.1 Seuraustunnusmerkistön lähtökohdista

Rikoslain 39 luvun 1 §:n 1 momentin mukaan velallinen voi syyllistyä velallisen epärehellisyyteen, jos tämä hävittää omaisuuttaan (1 kohta), ilman hyväksyttävää syytä lahjoittaa tai muuten luovuttaa omaisuuttaan (2 kohta), siirtää omaisuuttaan ulkomaille saattaakseen sen velkojensa ulottumattomiin (3 kohta) taikka lisää perusteettomasti veloitteitaan (4 kohta). Rikoslain 39 luvun 1 §:n 1 momentissa säädetään siten niistä tekotavoista, joiden perusteella velallinen voi syyllistyä velallisen epärehellisyyteen.

---

⁷⁴ Ks. KKO 2004:82 ja KKO 2021:60.

Velallisen epärehellisuuden kannalta ei ole kuitenkaan riittävää, että velallinen luovuttaa omaisuuttaan perusteettomasti, vaan rikoslain 39 luvun 1 §:n 2 momentin mukaisesti rangaistavuuden edellytyksenä on lisäksi se, että velallinen aiheuttaa menettelyllään maksukyvyttömäksi tulemisensa tai oleellisesti pahentaa maksukyvyttömyyttään. Velallisen epärehellisuuden tunnusmerkistö on siten teko- ja seurausrikoksen yhdistelmä⁷⁵.

Arvioitaessa, täyttääkö velallisen menettely rikoslain 39 luvun 1 §:n mukaisen velallisen epärehellisuuden tunnusmerkistön, tulee ottaa huomioon ensinnäkin se, että velallisen epärehellisyys edellyttää varallisuusaseman todellista heikentämistä⁷⁶. Lisäksi menettelyn rangaistavuus edellyttää sitä, että tämä varallisuusaseman huonontaminen on tapahtunut velkojien vahingoksi⁷⁷.

Aikaisemmin velallisen epärehellisyys edellytti säännöksen sanamuodon mukaan erikseen vielä sitä, että velallisen oli tekohetken tilanteessa tiedettävä jo olemassa olevien tai odotettavissa olevien taloudellisten vaikeuksien perusteella tekonsa voivan vahingoittaa velkojiansa taloudellisia etuja. Tämän tarkoituksena oli korostaa sitä, että rikoslain 39 luvun 1 §:n säännöksessä tarkoitettu teko tulisi rangaistavaksi vain tilanteissa, joissa velallinen huonontaa varallisuusasemaansa ollessaan taloudellisessa kriisitilanteessa.⁷⁸ Vaikka velallisen epärehellisuuden säännöksen edellytyksistä on poistettu vaatimus tekijän tietoisuudesta, muutoksella ei ollut kuitenkaan tarkoitus muuttaa säännöksen soveltamista siitä, millaiseksi se oli vakiintunut.⁷⁹

Aikaisemmin kriisitilanteen edellyttäminen oli saattanut aiheuttaa tulkintaongelmia sen osalta, täyttääkö velallisen teko velallisen epärehellisuuden tunnusmerkistön, jos maksukykyinen velallinen aiheuttaa maksukyvyttömäksi tulemisensa yhdellä yksittäisellä oikeustoimella⁸⁰. Tähän kysymykseen oli ottanut kantaa Vaasan hovioikeus tuomiossaan asiassa R 95/584. Vaasan hovioikeus oli katsonut, että velallisen epärehellisuuden tunnusmerkistö täyttyy, kun velallisen varallisuutta vähentävä teko itsessään aiheuttaa maksukyvyttömyyden. Maksukyvyttömyys siis syntyy tässä tapauksessa vasta samalla hetkellä, kun velallinen luovuttaa omaisuuttaan.⁸¹ Toisaalta mikäli velallinen on jo maksukyvyttön tekonsa aikana tai jos velallinen jatkaa vararikkotekoja maksukyvyttömäksi tulemisensa jälkeen, menettelyn rangaistavuus edellyttää erikseen sitä, että velallinen pahentaa oleellisesti maksukyvyttömyyttään. Tällä pyritään siihen, etteivät velkojien kannalta ainoastaan vähämerkitykselliset teot tulisi rangaistavaksi velallisen epärehellisyutenä.⁸²

⁷⁵ Kukkonen 2018 s. 47.

⁷⁶ Ks. esim. HE 66/1988 vp s. 161, Kukkonen 2018 s. 58, Koponen 2004 s. 82–83, vrt. KKO 2157/15.10.2007 (R2006/730), KKO 2011:33 eri mieltä olleiden jäsenten lausunto, KKO 2020:101 ja Hakamies 2012 s. 420.

⁷⁷ Kukkonen 2018 s. 29.

⁷⁸ HE 66/1988 vp s. 163.

⁷⁹ HE 53/2002 vp s. 38.

⁸⁰ HE 53/2002 vp s. 21.

⁸¹ HE 53/2002 vp s. 20.

⁸² HE 66/1988 vp s. 163.

Velallisen epärehellisuuden rangaistavuuden edellytyksenä on siten se, että velallinen aiheuttaa maksukyvyttömäksi tulemisensa tai oleellisesti pahentaa maksukyvyttömyyttään luovuttamalla ilman hyväksyttävää syytä tai hävittämällä omaisuuttaan.

Velallisen menettelyn rangaistavuuden arvioiminen puolestaan edellyttää ensinnäkin sen määrittämistä, mitä laissa tarkoitetaan maksukyvyttömyydellä tai sen oleellisella pahentamisella. Toiseksi rangaistavan menettelyn arvioiminen edellyttää sen ajankohdan määrittämistä, milloin velallisen voidaan katsoa tulleen maksukyvyttömäksi. Maksukyvyttömyyden ajankohdalla on merkitystä kahdesta eri näkökulmasta. Ensinnäkin sillä on merkitystä sen kannalta, arvioidaanko velallisen omaisuuden perusteetomia luovutuksia siitä näkökulmasta, ovatko ne aiheuttaneet velallisen maksukyvyttömäksi tulemisen, vai siitä näkökulmasta, ovatko omaisuuden perusteettomat luovutukset pahentaneet oleellisesti velallisen maksukyvyttömyyttä.

4.2 Maksukyvyttömyys ja sen oleellinen pahentaminen

Velallisen epärehellisyys edellyttää, että omaisuuden luovuttamisella on aiheutettu velallisen tuleminen maksukyvyttömäksi tai että omaisuuden luovuttamisella on oleellisesti pahennettu velallisen maksukyvyttömyyttä. Kuitenkaan rikoslain 39 luvussa ei erikseen määritellä, mitä käsitteillä *maksukyvyttömyys* tai *maksukyvyttömyyden oleellisella pahentamisella* tarkoitetaan. Toisaalta käsite *maksukyvyttömyys* saa erilaisen sisällön tulkittaessa sitä osana velallisen epärehellisuuden tunnusmerkistöä kuin osana veropetosten tunnusmerkistöä⁸³. Lisähaasteita käsitteen tulkinnalle antaa se, että sille voidaan antaa oikeudellinen ja liiketaloudellinen sisältö. Siten maksukyvyttömyyden arvioimisessa ja maksukyvyttömyystunnuksmerkistön tulkinnassa tulee käyttää taloustieteellistä käsitteistöä ja argumentaatiota.⁸⁴

Insolvenssioikeudessa käsitteelle maksukyvyttömyys on sen sijaan annettu legaali-määritelmä esimerkiksi yrityssaneerauslaissa⁸⁵. Yrityssaneerauslaissa maksukyvyttömyydellä tarkoitetaan tilannetta, jossa velallinen on muutoin kuin tilapäisesti kykenemätön maksamaan velkojaan niiden erääntyessä. Yrityssaneerauslaissa on myös käsite uhkaava maksukyvyttömyys. Uhkaavalla maksukyvyttömyydellä tarkoitetaan sitä, että velallinen on vaarassa tulla maksukyvyttömäksi.

Velallisen epärehellisuuden kohdalla arvioinnissa voidaan hyödyntää insolvenssioikeudessa yleisesti hyväksyttyä legaalista määritelmää maksukyvyttömyydelle⁸⁶. Näin ollen velallisen epärehellisyysvelallisen maksukyvyttömyys edellyttää sitä, että velallinen on muutoin kuin tilapäisesti kykenemätön maksamaan velkojaan niiden erääntyessä. Maksukyvyttömyys ei ole tilapäistä, jos velallinen ei kykene täyttämään

⁸³ Ks. Hakamies 2012 s. 173 ja Kukkonen 2018 s. 25.

⁸⁴ Kukkonen 2018 s. 46 ja Hakamies 2012 s. 417–418.

⁸⁵ Laki yrityksen saneeruksesta (47/1993).

⁸⁶ Ks. KKO 2020:101 kohdat 7 ja 10.

erääntyneitä velvoitteista kohtuullisessa ajassa⁸⁷. Siten pelkästään velallisen tilapäiset maksuvaikeudet eivät riitä siihen, että velallisen voitaisiin katsoa olevan maksukyvyttö. Toisaalta velallisen tilapäiset maksuvaikeudet omaisuuden luovuttamishetkellä voivat kuitenkin indikoida sitä, että omaisuuden luovuttaminen aiheuttaa myöhemmin velallisen maksukyvyttömäksi tulemisen.

Velallisen maksukykyisyyttä arvioitaessa ei kuitenkaan oteta huomioon pelkästään velallisen varoja ja velkoja, vaan maksukykyisyyttä arvioitaessa tulisi ottaa huomioon myös velallisen mahdollisuudet hankkia tuloja⁸⁸ tai muuta varallisuutta⁸⁹. Lisäksi arvioitaessa velallisen maksukykyisyyttä tulisi ottaa huomioon velallisen mahdollisuus saada lisäluottoa.⁹⁰ Liiketaloudellisesti velallisen maksukykyisyyden arvioiminen on luonteeltaan ennustamista tulevaisuuteen. Kuitenkin velallisen epärehellisyttä käsiteltäessä velallisen maksukykyisyyttä joudutaan arvioimaan jälkikäteen ja siitä näkökulmasta, milloin velallinen on tullut maksukyvyttömäksi. Vaikka maksukykyisyyden arviointi tehdään jälkikäteen, tulisi se pyrkiä tekemään niillä tiedoilla, jotka voidaan olettaa olleen velallisen tiedossa omaisuutta luovutettaessa, koska velallisen epärehellisyys edellyttää tahallisuutta. Velallisen tahallisuuden arviointi tulee puolestaan toteuttaa tekohetkellä käytettävissä olleiden tietojen perusteella.⁹¹

Toisaalta arvioitaessa velallisen maksukykyisyyttä tai -kyvyttömyyttä tulee maksukyvyttömyyden käsitteestä erottaa erikseen ylivelkaisuuden käsite. Ylivelkaantuneisuudella tarkoitetaan puolestaan sitä, että velallisen velat ylittävät velallisen ulosmittauskelpoiset varat⁹². Velallinen voi olla maksukykyinen, vaikka velallinen olisi ylivelkainen, jos velallinen selviytyy tulorahoituksellaan erääntyvistä velvoitteistaan. Näin ollen arvioitaessa velallisen maksukyvyttömyyttä pelkkä velallisen ylivelkaisuus ei ole peruste katsoa velallisen olleen myös maksukyvyttö, vaan arvioinnissa on kiinnitettävä huomiota myös velallisen tulorahoitukseen⁹³. Lisäksi tulorahoituksen merkitys velallisen maksukykyisyydelle tulee ottaa erikseen huomioon arvioitaessa maksukyvyttömyyden syitä ja velallisen tahallisuutta mahdollisessa velallisen epärehellisytydessä. Kysymys on tällöin erityisesti siitä, onko velallinen voinut luottaa siihen, että toiminimen tulorahoitus säilyy vähintäänkin samalla tasolla myös tulevaisuudessa.

Myöskään maksukyvyttömyyden oleelliselle pahentamiselle ei ole legaalialla määritelmää. Lain esitöissä on kuitenkin katsottu, ettei ainoastaan vähäisiä omaisuuden

---

⁸⁷ Kukkonen 2018 s. 105.

⁸⁸ Ks. Vilkkonen 2007 s. 306.

⁸⁹ Vrt. Vilkkonen 2007 s. 307, jossa on esitetty, ettei velallisen epärehellisytyden syyksilukemiseen vaikuta velallisen käyttö- ja vaihto-omaisuuden määrä eikä se, mitä siitä saataisiin, jos se realisoitaisiin.

⁹⁰ Ks. Kukkonen 2018 s. 106 ja 107, Vilkkonen 2007 s. 306, Hakamies 2012 s. 153–154, HE 53/2002 vp s. 38 ja KKO 2020:101 kohta 10.

⁹¹ Ks. Koponen 2004 s. 96.

⁹² Ks. Vilkkonen 2007 s. 307.

⁹³ Tulorahoituksen merkitykseen maksukyvyttömyyden arvioimisessa on kiinnitetty huomiota esimerkiksi Hyvinkään käräjäoikeuden 3.11.2017 antamassa ratkaisussa nro 133596.

aiheettomia luovutuksia tulisi rangaista velallisen epärehellisyutenä velallisen ollessa maksukyvyttöm⁹⁴.

Korkein oikeus on ennakkoratkaisussa KKO 1998:110 katsonut, että oleellisuusarviointi tulee tehdä siitä näkökulmasta, miten luovutus heikentää velallisen kykyä maksaa velkojaan. Arvioinnissa ei tällöin ole keskeistä luovutuksen arvo suhteessa velallisen velkoihin tai ylivelkaisuuteen. Ratkaisussa korkein oikeus on katsonut, että alihintaiset omaisuuden luovutukset olivat pahentaneet oleellisesti yhtiön maksukyvyttömyyttä⁹⁵.

Oikeuskirjallisuudessa esimerkiksi Kukkonen on tulkinnut maksukyvyttömyyden oleellisella pahentamisella tarkoitettavan sitä, missä määrin omaisuuden luovuttaminen on heikentänyt velallisen kykyä suoriutua veloistaan. Sen sijaan arvioinnin kannalta ei ole merkitystä sillä, mikä on ollut luovutetun omaisuuden arvo suhteessa velallisen ylivelkaisuuteen.⁹⁶

4.3 Maksukyvyttömyyden arvioimisen vaiheistaminen

4.3.1 Maksukyvyttömyyden arvioimisen vaiheistamisen lähtökohdat

Oikeuskirjallisuudessa arvioitiin maksukyvyttömyyden arvioimisesta tulevan entistä yksityiskohtaisempaa velallisen epärehellisyttä koskevan säännöksen muuttamisen johdosta⁹⁷. Kuitenkin Vilkon vuonna 2007 tekemässä tutkimuksessa on havaittu, ettei ratkaisujen perusteluissa maksukyvyttömyyden ja taloudellisen asemaan arviointiin liittyviä seikkoja ole esitetty riittävän täsmällisesti, jotta ratkaisujen pohjalta olisi löydettävissä jokin yhtenäinen linja tai näyttökynnys⁹⁸. Myös tämän tutkimuksen lähdeaineistona olevien ratkaisujen perusteluissa maksukyvyttömyyttä tai sen oleellista pahentamista on arvioitu hyvin vaihtelevalla tarkkuudella.

Maksukyvyttömyyden arvioimiseen ei ole olemassa yksittäistä hyväksyttyä mallia, vaan maksukyvyttömyyttä voidaan arvioida liiketaloudellisesti usealla eri tavalla. Laskentatoimissa käytettävät mallit vaihtelevat muun muassa sen perusteella, mitä seikkoja maksukyvyttömyyden arvioinnissa otetaan huomioon. Laskentatoimissa kehitetyt mallit voidaan jakaa karkeasti kolmeen ryhmään. Ensimmäisessä ryhmässä maksukyvyttömyyttä ennustetaan pelkästään oikaistujen tilinpäätöstietojen perusteella. Toisessa ryhmässä otetaan huomioon oikaistujen tilinpäätöstietojen perusteella

---

⁹⁴ HE 66/1988 vp s. 163.

⁹⁵ Ratkaisussa X Oy:n omaisuutta oli luovutettu 30.000 markan alihintaan ja yhtiön varat konkurssihetkellä olivat olleet noin 40.000 markkaa ja velat noin 2,5 miljoonaa markkaa. Z Oy:n omaisuutta oli luovutettu noin 50.000 markan alihintaan ja sen varat olivat olleet noin 3,5 miljoonaa markkaa ja velat noin 5,9 miljoonaa markkaa.

⁹⁶ Kukkonen 2018 s. 116 ja vastaavasti Hakamies 2012 s. 251.

⁹⁷ Koponen 2004 s. 95.

⁹⁸ Vilko 2007 s. 305.

myös yhtiön tulevaisuudennäkymät. Kolmannessa ryhmässä maksukyvyttömyyden ennustamisessa otetaan huomioon lähtökohtaisesti vain tulevaisuudennäkymät.⁹⁹

Maksukyvyttömyyden arvioiminen oikeudellisesti hyväksyttävällä tavalla on vielä haasteellisempaa, koska oikeudellinen arviointi tulisi suorittaa objektiivisesti hyväksyttävällä tavalla, jotta arvioinnin tulosta voitaisiin hyödyntää oikeudellisessa päätöksenteossa. Sen sijaan arvioitaessa esimerkiksi liiketoiminnassa asiakkaan konkurssiriskiä voi arvioinnin suorittaja itse päättää, miten tämä ennustaa asiakkaan maksukykyisyyttä.

Vaikka maksukyvyttömyyden arvioiminen tehdään tapauskohtaisesti, tulisi maksukyvyttömyyden oikeudellinen arvioiminen olla objektiivisesti perusteltavissa. Siten seikkojen, joiden perusteella velallisen maksukyvyttömyyttä arvioidaan, tulisi olla yksilöitävissä.

Tässä tutkimuksessa maksukyvyttömyyttä arvioidaan kolmen määrittävän seikan avulla. Maksukyvyttömyyden arvioimisen vaiheistamisen tavoitteena on mahdollistaa yksityiskohtaisemmat perustelut maksukyvyttömyyden arvioimiselle.

Arvioinnin ensimmäisessä vaiheessa määritetään se varallisuuspiiri, joka otetaan huomioon maksukyvyyn arvioimisessa. Varallisuuspiirin määrittämisen yhteydessä pyritään myös selvittämään, ovatko omaisuuden luovutukset huonontaneet tosiasiallisesti velallisen taloudellista asemaa ja kykyä vastata velvoitteistaan, mikä on lähtökohtaisesti velallisen epärehellisyuden rangaistavuuden edellytyksenä.

Arvioinnin toisessa vaiheessa määritetään puolestaan ne arviointimenetelmät, joiden perusteella velallisen maksukyvyttömyyttä arvioidaan. Lisäksi tässä vaiheessa määritetään se aineisto, jonka perusteella maksukyvyttömyyttä yksittäistapauksessa arvioidaan.

Kolmannessa vaiheessa määritetään valitun arviointimenetelmän avulla ajankohhta, jolloin velallisen katsotaan tulleen maksukyvyttömäksi. Maksukyvyttömyyden alkamisajankohta puolestaan määrittää sen, arvioidaanko velallisen omaisuuden luovutuksia siitä näkökulmasta, ovatko luovutukset aiheuttaneet maksukyvyttömäksi tulemisen vai ovatko luovutukset oleellisesti pahentaneet velallisen maksukyvyttömyyttä.

Lisäksi maksukyvyttömyyden arvioimiseen liittyy läheisesti maksukyvyttömyyden syiden arvioiminen. Tässä tutkimuksessa maksukyvyttömyyden syiden arvioiminen kuitenkin jäsennetään erilliseksi välivaiheeksi velallisen epärehellisyttä arvioitaessa, koska maksukyvyttömyyden syiden selvittäminen liittyy läheisesti myös velallisen tahallisuuden arvioimiseen.

4.3.2 Velallisen varallisuusaseman laajuuden merkitys

Toiminimiyrittäjän kohdalla velallisen varallisuusaseman määrittäminen on merkityksellistä ensinnäkin sen arvioimisessa, onko toiminimiyrittäjä luovuttanut omaisuut-

---

⁹⁹ Vaattovaara 2015 s. 51–53.

taan pois omasta varallisuuspiiristään ja onko omaisuuden luovuttaminen heikentänyt velallisen varallisuuspiiriä. Toiseksi velallisen varallisuusaseman määrittämisellä on merkitystä maksukyvyttömyyden ja sen oleellisen pahentamisen arvioinnissa.

Toiminimiyrittäjän kohdalla varallisuusasemassa tulisi ottaa huomioon sekä toiminnan elinkeinotoimintaan kuuluva varallisuus että toiminimiyrittäjän yksityistalouden varallisuus¹⁰⁰. Siten maksukyvyttömyyden arvioimisessa ei ole riittävää hyödyntää vain toiminnan tilinpäätöstä, vaan samalla tulisi esittää selvitystä toiminimiyrittäjän yksityistalouden varallisuudesta.

Lisäksi maksukyvyttömyyden arviointiin vaikuttaa se, onko yksityisottojen hyväksyttävää määrää arvioitaessa hyväksytty yksityistalouden velkojen maksaminen täysimääräisesti vai ei. Mikäli velkojen lyhennykset on vähennetty täysimääräisesti arvioinnin kohteena olevista yksityisotoista ja arvioinnin kohteena ovat ainoastaan yksityiseen kulutukseen käytetyt yksityisotot, maksukyvyttömyyttä arvioitaessa on riittävää arvioida, miten ylisuuriksi katsotut yksityisotot ovat vaikuttaneet maksukyvyttömäksi tulemiseen tai sen oleelliseen pahentamiseen. Sen sijaan jos velanlyhennyksiä ei ole otettu huomioon hyväksyttävien yksityisottojen määrässä, ne tulisi ottaa huomioon erikseen arvioitaessa velallisen maksukyvyttömyyttä tai sen oleellista pahentamista, koska todellisten velkojen maksaminen ei voi johtaa velallisen maksukyvyttömäksi tulemiseen eikä myöskään oleellisesti pahentaa maksukyvyttömyyttä¹⁰¹.

Vastaavasti maksukyvyttömyyttä arvioitaessa tulisi ottaa huomioon myös yksityisottojen käyttökohde. Jos sellaisille yksityisotoille, jotka on käytetty yrittäjän yksityistalouden varallisuuden kasvattamiseen, on katsottu olleen hyväksyttävä syy, ei käyttökohdetta tarvitse enää ottaa huomioon maksukyvyttömyyttä arvioitaessa. Jos sen sijaan yksityisottojen hyväksyttävyyttä arvioitaessa ei ole otettu huomioon yksityistalouden varallisuuden kasvamista, tulisi se ottaa huomioon erikseen arvioitaessa yrittäjän maksukyvyttömyyttä tai maksukyvyttömyyden oleellisesta pahentamista.¹⁰²

Kuitenkin käytettävissä olevissa oikeustapauksissa on otettu vaihtelevasti kantaa toiminimiyrittäjän yksityistalouden varallisuusasemaan arvioitaessa toiminimiyrittäjän maksukyvyttömyyttä.

Turun hovioikeuden 16.11.2011 antamassa ratkaisussa nro 2612 on hylätty syyte velallisen epärehellisuudesta, koska asiassa ei ollut selvitetty, milloin vastaaja hänen kokonaisvaransa ja -velkansa huomioon ottaen oli tullut maksukyvyttömäksi. Käräjäoikeuden ratkaisun¹⁰³ perusteluista ilmenee, että todistajana kuullulla rikostarkastajalla oli ollut rikosperusteista tarkastusta tehdessä käytössään toiminnan kirjanpitoaineiston ja yritystililotteiden lisäksi myös vastaajan henkilökohtaisten tilien tililotteet. Käräjäoikeus oli todennut, ettei asiassa ollut esitetty selvitystä siitä, että vastaajalla

---

¹⁰⁰ Ks. esim. Kukkonen 2018 s. 76.

¹⁰¹ Ks. KKO 2009:70, KKO 2011:33, KKO 2011:52 (erityisesti kohta 13), KKO 2021:60 ja Kukkonen 2018 s. 60–61 ja 116.

¹⁰² Ks. Kukkonen 2018 s. 60–61 ja 116.

¹⁰³ Varsinais-Suomen käräjäoikeus 7.12.2010 nro 6769.

olisi ollut yksityistaloudessaan sellaista varallisuutta, jota olisi helposti voitu käyttää elinkeinotoiminnassa syntyvien velkojen maksuun.

Helsingin hovioikeuden 26.2.2009 antaman ratkaisun nro 478 perusteluissa on puolestaan tuotu esille ensin se, ettei vastaajien mukaan yksityisotoilla ollut hankittu sellaista omaisuutta, joka olisi voitu käyttää velkojen hyväksi. Lisäksi ratkaisussa on tuotu esille se, ettei vastaajan kertoman mukaan tällä ollut ollut sellaista liiketoimintaan kuulumatonta omaisuutta, jota olisi voitu käyttää liiketoiminnasta aiheutuneiden vastuiden suorittamiseen.

Yksityistalouden varallisuudesta on lausuttu erikseen myös Satakunnan kärjäoikeuden 18.3.2021 antamassa ratkaisussa nro 112226¹⁰⁴, jossa kärjäoikeus on todennut, ettei vastaaja ollut väittänyt eikä pesäluettelosta ilmennyt, että vastaajalla olisi ollut tarkasteltavana ajanjaksona muita merkittäviä tuloja tai henkilökohtaista varallisuutta, joilla voisi olla vaikutusta arvioitaessa hänen taloudellista asemaansa.

Hyvinkään kärjäoikeuden 3.11.2017 antamassa ratkaisussa nro 144596¹⁰⁵ ei ole puolestaan otettu huomioon autolainan lyhennyksiä eikä autosta ulosmittauksessa saatua suoritusta maksukyvyttömyyttä tai sen oleellista pahentamista arvioitaessa. Kärjäoikeus on perustellut ratkaisua sillä, että ulosotossa saatu suoritus oli tullut vastaajan hyväksi vähentämällä hänen velvoitteidensa määrää eikä sitä ollut tarpeen ottaa erikseen huomioon rikoksella aiheutetun vahingon määrää arvioitaessa.

Espoon kärjäoikeuden 18.5.2016 antamassa ratkaisussa nro 121510¹⁰⁶ on erikseen mainittu, että asiassa oli ollut riidatonta, ettei vastaajalla ollut ollut tekoaikana sellaista nettovarallisuutta, joka olisi tullut ottaa huomioon arvioitaessa tämän maksukyvyttömyyttä.

4.3.3 Toiminimiyrittäjän maksukyvyttömyyden arviointimenetelmät ja arviointiaineisto

Velallisen epärehellisyysyden kannalta on keskeistä määrittää se, miten toiminimiyrittäjän maksukyvyttömyyttä tulisi arvioida rikosoikeudellisesti hyväksyttävällä tavalla.

Tämän tutkielman lähdeaineistona olevien ratkaisujen perusteella velallisen epärehellisyysydessä velallinen on katsottu maksukyvyttömäksi usein pelkästään sillä perusteella, että velalliselta on alkanut jäädä erääntyneitä veroja säännöllisesti maksamatta.

Kuitenkin liiketaloudellisesti voidaan erottaa maksukyvyttömyys ja heikko maksuvalmius ja toisaalta maksukyvyttömyys ja maksuhaltomuus. Maksuhaltuon velallinen olisi halutessaan kyennyt selviytymään veloistaan, mutta velkojen maksun sijasta hän on halunnut käyttää varat muuhun¹⁰⁷. Tämän takia maksukyvyttömyyden

---

¹⁰⁴ Vaasan hovioikeuden 10.6.2021 päätös nro 125914 ja KKO VL:2022-35.

¹⁰⁵ Helsingin hovioikeus 13.12.2018 ratkaisu nro 154917 (R 17/2701).

¹⁰⁶ Helsingin hovioikeuden 27.12.2017 ratkaisussa nro 153077 ei ole erikseen lausuttu toiminimiyrittäjän maksukyvyttömyydestä eikä maksukyvyttömyyden oleellisesta pahentamisesta.

¹⁰⁷ Ks. Vilkkonen 2007 s. 309, jossa maksuhaltomuuden on katsottu usein johtavan maksukyvyttömyyteen.

arvioiminen voi osoittautua liian suppeaksi, jos kiinnitetään huomiota ainoastaan siihen, milloin toiminimiyrittäjän elinkeinotoimintaan kuuluvia velkoja on alkanut jäädä maksamatta. Maksukyvyttömyyden arvioiminen tulisikin tehdä laajemmin liiketaloudellisesti hyväksytyillä menetelmillä.

Liiketaloudellisissa tutkimuksissa kehitellyt arviointimenetelmät voidaan karkeasti jakaa tunnuslukuanalyysihin ja yritysanalyysihin. Tunnuslukuanalyysien käyttö perustuu yhtiön tilinpäätöstietoihin. Tunnuslukuanalyysille on asetettu tiettyjä suositus- ja raja-arvoja, jotka helpottavat maksukyvyn objektiivista arviointia ja ennustamista. Tunnuslukuanalyysien heikkoutena on kuitenkin se, etteivät niistä ilmene tiedossa olevat muutokset yhtiön maksukykyyn, vaan ne kuvastavat ainoastaan historiatietoja. Lisäksi yritykset voivat kirjanpitolain sallimissa rajoissa myös muokkaamaan tilinpäätöstään osittain harkinnanvaraisilla erillä ja siten manipuloimaan tunnuslukuja.¹⁰⁸

Yritysanalyysillä tarkoitetaan laajempia selvityksiä yrityksestä ja sen taloudellisesta tilasta. Tällöin ennustamisessa ei hyödynnetä ainoastaan tilinpäätöstietoja. Yritysanalyysillä voidaan selvittää myös maksuvaikeuksia aiheuttavia riskitekijöitä, jotka eivät vielä näy tunnusluvuissa.¹⁰⁹ Jakonen jakaa analyysit taloudellisiin analyysihin, yrityksen filosofia- ja strategia-analyysihin ja operatiiviseen analyysiin¹¹⁰.

Liiketaloudelliset arviointimenetelmät on kuitenkin kehitetty erityisesti osakeyhtiötä silmällä pitäen. Maksukyvyttömyyden arvioiminen poikkeaa toiminimiyrittäjän kohdalla huomattavasti oikeushenkilömuotoisen velallisen maksukyvyttömyyden arvioimisesta. Osakeyhtiöillä ja henkilöyhtiöillä on oma varallisuuspiirinsä, joten arvioinnin kohteena on ensinnäkin ainoastaan yhtiöiden taseesta ilmenevä varallisuus. Lisäksi arvioitaessa omaisuuden luovutuksen vaikutusta yhtiön maksukykyisyyteen merkitystä ei lähtökohtaisesti ole sillä, mihin yrittäjä on saamansa varat käyttänyt.¹¹¹ Toisaalta Kukkonen on katsonut, että myös henkilöyhtiöiden maksukykyä arvioitaessa tulisi joissakin tilanteissa ottaa huomioon myös vastuunalaisen yhtiömiehen henkilökohtainen varallisuus arvioitaessa sitä, onko yksityisotoilla aiheutettu henkilöyhtiön maksukyvyttömäksi tuleminen, koska vastuunalainen yhtiömies vastaa yhtiön veloista

---

¹⁰⁸ Vaattovaara 2015 s. 50–51 ja siinä mainitut lähteet, kuten Jakonen 1993 s. 28–35.

¹⁰⁹ Vaattovaara 2015 s. 52 ja siinä mainitut lähteet, kuten Laitinen – Laitinen 2004 s. 220 ja Jakonen 1993 s. 28, 31, 35 ja 37.

¹¹⁰ Jakonen 1993 s. 31, 35 ja 37.

¹¹¹ KKO on ratkaisussaan 1998:10 katsonut, ettei yksityisottojen määrä ole ollut huomattavassa epäsuhteessa vastaajan arvioituaan työpanokseen ja ettei vastaaja ollut käyttänyt henkilöyhtiöstä nostamiaan varoja tavalla, joka olennaisesti heikentäisi vastaajan mahdollisuuksia vastuunalaisena yhtiömiehenä vastata kommandiittiyhtiön veloista. Turun hovioikeus on 4.9.2003 antamassaan ratkaisussa nro 2205 (R 02/1181) erikseen todennut KKO 1998:10 ratkaisusta voitavan päätellä, että vastuunalainen yhtiömies voi syyllistyä velallisen epärehellisyteen siinäkin tapauksessa, ettei yksityisottojen määrä ole ollut epäsuhteessa yhtiömiehen työpanokseen, jos yhtiömies on käyttänyt omaisuuden tavalla, joka olennaisesti heikentää hänen mahdollisuuksiaan vastuunalaisena yhtiömiehenä vastata kommandiittiyhtiön veloista. Siten Turun hovioikeus on katsonut varojen käyttökohteella olevan merkitystä, jos varojen nostamiselle sinänsä on ollut hyväksyttävä syy, mutta niiden käyttäminen ei silti ole täysin vapaata.

kuin omistaan¹¹². Sen sijaan toiminimi ei muodosta erillistä varallisuuspiiriä, jolloin maksukyvyttömyyttä arvioitaessa tulee ottaa huomioon sekä toiminimen elinkeinotoimintaan kuuluva varallisuus että yrittäjän henkilökohtainen varallisuus ja toisaalta myös yrittäjän yksityistalouden velat. Lisäksi arvioitaessa omaisuuden luovutuksen vaikutusta yrittäjän maksukykyisyyteen ja kykyyn vastata velvoitteistaan tulee ottaa huomioon se, mihin yrittäjä on nostamansa varat käyttänyt. Tällöin pelkästään tilinpäätöstiedot tai toiminimen liiketoiminnan analyysit eivät anna riittävästi kuvaa velallisen eli toiminimiyrittäjän maksukyvyttömyyden syistä.

Toiminimiyrittäjän maksukyvyttömyyttä arvioitaessa tulisi siten olla käytettävissä toiminimen elinkeinotoimintaan liittyvän aineiston lisäksi selvitystä yrittäjän yksityistalouden varallisuudesta ja veloista. Toisaalta selvitystä tulisi olla myös siitä, onko yrittäjällä ollut muita tulonlähteitä kuin elinkeinotoiminta.

Tässä tutkimuksessa katsotaan kuitenkin, että laskentatoimen yleisiä maksukyvyn arviointimalleja voidaan soveltaa arvioitaessa toiminimiyrittäjän maksukyvyttömyyttä, kun samalla otetaan huomioon toiminimen erityispiirteet. Arvioitaessa toiminimen maksukyvyttömyyttä ja toiminimen mahdollista ylivelkaisuutta tulisi ottaa huomioon myös yrittäjän yksityistalouden varallisuus, koska toiminimiyrittäjällä voi olla sellaista yksityistalouteen kuuluvaa varallisuutta, jonka ansiosta toiminimiyrittäjä olisi maksukykyinen ja vakavarainen, vaikka elinkeinotoimintaan kuuluvien velkojen määrä ylittäisi elinkeinotoimintaan kuuluvan varallisuuden tai vaikka elinkeinotoimintaan liittyviä velkoja jäisi maksamatta. Lisäksi on tärkeää muistaa, ettei toiminimen taseesta ilmenevät velat tarkoita sitä, että velat olisivat olleet erääntyneitä eikä siten niiden määrästä voida suoraan tehdä johtopäätöksiä yrittäjän maksukykyisyydestä.

Toisaalta toiminimiyrittäjän yksityistalouden varallisuus voi olla sellaista, että se tulisi ensin realisoida, jotta sitä voisi käyttää toiminimiyrittäjän elinkeinotoimintaan kuuluvien velkojen maksamiseen. Kukkonen on lisäksi esittänyt, että myös velallisen ulosmittauskiellon alainen omaisuus tulisi ottaa huomioon arvioitaessa velallisen maksukyvyttömyyttä¹¹³.

Yrittäjän maksukyvyttömyyttä arvioitaessa tulisi kiinnittää huomiota olemassa olevan varallisuuden lisäksi liiketoiminnan kassavirtaan ja sen vaikutukseen yrittäjän maksukykyyn. Pelkästään toiminimiyrittäjän ylivelkaisuus ei tarkoita, että yrittäjä olisi maksukyvytön. Toiminimen liiketoiminta voi kuitenkin olla kannattavaa, jolloin yrittäjä voi selviytyä tulorahoituksella velvoitteistaan. Tulorahoituksen merkityksen arvioiminen korostuu myös arvioitaessa yrittäjän tahallisuutta maksukyvyttömäksi tulemisessa, jos yrittäjän maksukyvyttömäksi tulemiseen ovat vaikuttaneet muutokset toiminimen liiketoiminnassa ja tulorahoituksessa.

Lisäksi arvioitaessa toiminimiyrittäjän kykyä suoriutua tulorahoituksella veloistaan niiden erääntyessä tulisi ottaa huomioon myös yrittäjän yksityistalouden tulot

---

¹¹² Kukkonen 2018 s. 108–109.

¹¹³ Kukkonen 2018 s. 107.

ja velat¹¹⁴. Jos elinkeinotoiminta on yrittäjän ainoa tulonlähde, yrittäjän maksukykyä arvioitaessa tulisi ottaa huomioon se, selviääkö yrittäjä sekä elinkeinotoimintaan liittyvien velkojen että yksityistalouteen liittyvien velkojen maksamisesta. Jos yrittäjällä on myös muita tulonlähteitä, tulisi myös nämä yritystoimintaan liittymättömät tulot ottaa huomioon arvioitaessa yrittäjän maksukykyä, koska toiminimiyrittäjä voisi käyttää näitäkin tuloja elinkeinotoimintaan liittyvien velkojen maksamiseen. Toisaalta yrittäjän muut tulonlähteet tulisi ottaa huomioon myös arvioitaessa hyväksyttävien yksityisottojen määrää, jolloin pienemmälle määrälle yksityisottoja voidaan katsoa olleen hyväksyttävä syy.

Esimerkiksi Vaasan hovioikeuden 10.1.2018 antamassa ratkaisussa nro 100783 on otettu huomioon toiminimen tulorahoitus vastaajan maksukyvyttömyyttä arvioitaessa. Hovioikeus on lausunut, että toiminimen maksuvalmius oli ollut tilinpäätöstietojen mukaan syytteen tekoaikana heikko, kun ei otettu huomioon toiminnan tulorahoitusta. Vastaajan toiminimen tulorahoitus oli ollut kuitenkin hyvä ja vastaaja oli kyennyt selviytymään 30.6.2012 päättyneellä tilikaudella velvoitteistaan tulorahoituksella kohtuullisessa ajassa.

Lisäksi Hyvinkään käräjäoikeuden 3.11.2017 antamassa ratkaisussa nro 144596 on katsottu, että velallinen olisi selviytynyt veloistaan tulorahoituksella huomattavista yksityisotoistaan huolimatta, mikäli tulorahoituksessa ei olisi tapahtunut huomattavaa pienentymistä yrittäjän sairauden vuoksi.

Varsinais-Suomen käräjäoikeuden 7.12.2010 antamassa ratkaisussa nro 6797¹¹⁵ on puolestaan todettu, ettei vastaajan toiminnassa ollut ollut odotettavissa sellaista olennaista liikevaihdon kasvua, joka olisi voinut johtaa myös toiminimen varallisuusaseman selvään paranemiseen. Käräjäoikeus oli ottanut arvioinnissa huomioon sen, että vastaaja oli tehnyt yksin asennustyötä.

Lisäksi osassa lähdeaineistoa olevista ratkaisuista joko hovioikeuden tai käräjäoikeuden tuomion perusteluissa oli erikseen todettu, ettei vastaajalla ollut ollut selkeää yksityistalouden varallisuutta, joka olisi tullut ottaa huomioon vastaajan maksukykyä arvioitaessa.¹¹⁶ Lisäksi osassa ratkaisuja todistajina kuulluilla rikostarkastajilla oli ollut käytettävissään myös yrittäjän yksityistalouden tiliotteet ja muuta selvitystä yksityistalouden varallisuudesta.

Suurimmassa osassa lähdeaineistona olevista ratkaisuista maksukyvyttömyyttä oli kuitenkin arvioitu ainoastaan sillä perusteella, milloin toiminimen velat olivat jääneet säännöllisesti maksamatta. Mikäli toiminimiyrittäjän maksuvaikeudet ovat kuitenkin johtuneet heikosta maksuvalmiudesta eivätkä niinkään maksukyvyttömyydestä, on

---

¹¹⁴ Esimerkiksi Satakunnan käräjäoikeuden 18.3.2021 antamassa ratkaisussa nro 112226 on erikseen todettu, ettei vastaaja ollut väittänyt, että hänellä olisi ollut tarkasteltavana ajankohtana merkittäviä tuloja tai henkilökohtaista varallisuutta, jolla voisi olla vaikutusta arvioitaessa hänen taloudellista asemaansa.

¹¹⁵ Turun hovioikeuden 16.11.2011 antamassa ratkaisussa nro 2612 syyte velallisen epärehellisyydestä on edellä mainitusti hylätty kokonaisuudessaan, koska asiassa oli jäänyt näyttämättä, milloin vastaaja oli tullut maksukyvyttömäksi.

¹¹⁶ Ks. esim. Espoon käräjäoikeuden 18.5.2016 antama ratkaisu nro 121510.

yrittäjä voinut päättää lykätä velkojen maksamista välttääkseen omaisuutensa realisoinnin. Tällöin kysymys olisi enemmänkin yrittäjän maksuhaluttomuudesta kuin varsinaisesta maksukyvyttömyydestä. Esimerkiksi Vaasan hovioikeuden 10.1.2018 antamassa ratkaisussa nro 100783 on katsottu todistajan kertomuksesta käyneen ilmi, että vastaaja oli suhtautunut verojen maksamiseen ajallaan välinpitämättömästi. Hovioikeus on katsonut, että ulosotossa olleet verovelat olivat kuvanneet ennemminkin vastaajan maksuhaluttomuutta kuin varsinaista maksukyvyttömyyttä.

4.3.4 Maksukyvyttömyyden alkamisajankohdan määrittäminen

Velallisen epärehellisuuden tunnusmerkistökiteijöiden arvioimisen kannalta on keskeistä määrittää se, milloin velallinen on tullut maksukyvyttömäksi. Velallisen maksukyvyttömyyden alkamisajankohdan voidaan katsoa vaikuttavan velallisen menettelyn rangaistavuuden arvioimiseen kahdella tavalla.

Ensinnäkin ennen velallisen maksukyvyttömäksi tulemista tapahtuneet omaisuuden luovutukset voisivat tulla rangaistaviksi, jos velallisen maksukyvyttömyyden voidaan katsoa aiheutuneen omaisuuden luovuttamisen seurauksena. Omaisuuden luovutusten ei kuitenkaan tarvitse olla ainoa syy maksukyvyttömäksi tulemiselle, mutta velallisen on täytynyt ymmärtää, että omaisuuden luovutukset yhdessä muiden toimien kanssa aiheuttavat maksukyvyttömäksi tulemisen¹¹⁷. Sen sijaan maksukyvyttömyyden alkamisajankohdan jälkeen tapahtuneiden omaisuuden luovuttamisten tulisi oleellisesti pahentaa velallisen maksukyvyttömyyttä, jotta nämä luovutukset tulisivat rangaistaviksi.

Toiseksi maksukyvyttömyyden ajankohdan määrittämisellä on merkitystä arvioitaessa velallisen tahallisuutta. Vaikka rangaistussäännöksessä ei enää edellytetä sitä, että velallinen tiesi olevansa taloudellisessa kriisitilanteessa, velallisen epärehellisyys edellyttää silti yhä tahallisuutta¹¹⁸. Velallisen epärehellisyydessä tahallisuus edellyttää sitä, että velallisen on tullut olla tietoinen siitä, että hänen tekonsa aiheuttaisi hänen maksukyvyttömäksi tulemisensa tai oleellisesti pahentaisi maksukyvyttömyyttä. Arvioitaessa velallisen tahallisuutta velalliselle kuitenkin asetetaan velvollisuus olla selvillä taloudellisesta asemastaan.¹¹⁹ Mikäli velallinen luovuttaa omaisuutta ennen maksukyvyttömäksi tulemista, arvioinnissa joudutaan selvittämään se, mitä muita syitä maksukyvyttömyydelle mahdollisesti on ollut ja ovatko nämä muut syyt olleet velallisen tiedossa tai olisiko niiden pitänyt olla velallisen tiedossa ennen omaisuuden luovuttamista. Mikäli taas velallisen voidaan katsoa olleen jo maksukyvyttön, tulee arvioitavaksi se, onko velallisen täytynyt ymmärtää omaisuuden luovuttamisen pahentavan oleellisesti hänen maksukyvyttömyyttään.

---

¹¹⁷ Ks. Vilkkonen 2007 s. 304. Ks. myös Koponen 2004 s. 96.

¹¹⁸ Ks. Koponen 2004 s. 96–97.

¹¹⁹ HE 53/2002 vp s. 38.

Maksukyvyttömyys ei kuitenkaan yleensä aiheudu yksittäisellä hetkellä yksittäisen oikeustoimen johdosta. Sen sijaan tavanomaisemmin maksukyvyttömyys kehittyy pidemmällä aikavälillä, jonka aikana velallisen maksukyky ensin heikkenee, mutta jolloin velallisen voidaan kuitenkin katsoa vielä olevan maksukykyinen. Tällöin velallisen maksuvalmius on kuitenkin usein heikko.¹²⁰ Mikäli velallinen ei saa oikaistua taloudellista asemaansa, kehittyä heikosta maksuvalmiudesta usein maksukyvyttömyys. Velallisen epärehellisyttä arvioitaessa maksukyvyttömyyden alkamishetkeä ei voida useinkaan määritellä yksittäiseksi päiväksi, vaan maksukyvyttömyyden alkamisajankohta on määriteltävissä ainoastaan tietynä aikavälinä, jonka aikana velallisen voidaan katsoa viimeistään tulleen maksukyvyttömäksi.¹²¹

Velallisen epärehellisyydessä maksukyvyttömyydellä tarkoitetaan sitä, ettei velallinen selviydy kohtuullisessa ajassa erääntyvistä veloistaan. Siten arvioitaessa toiminnimiyrittäjän maksukyvyttömyyden alkamisajankohtaa tulee selvittää se, milloin velkojen on katsottava jääneen maksamatta säännöllisesti kohtuullisessa ajassa niiden erääntymisestä. Maksukyvyttömyys ei kuitenkaan edellytä, että velallinen jättäisi kaikki velkansa maksamatta tai edes pysyvästi osan veloistaan, vaan riittävää on, että velallisen veloista merkittävä osa jää maksamatta niiden erääntyessä.¹²²

Tämän tutkimuksen lähdeaineistossa olevissa ratkaisuisissa maksukyvyttömyyden alkamisajankohta on useimmiten määritelty tilikauden tarkkuudella siten, että toiminnimiyrittäjän on katsottu tulleen maksukyvyttömäksi viimeistään tietyn tilikauden aikana. Maksukyvyttömyyden alkamisajankohtaa on usein perusteltu todistajan asemassa kuullun rikostarkastajan tekemillä havainnoilla. Maksukyvyttömyyden on useimmiten katsottu alkaneen sen tilikauden aikana, jolloin toiminnimiyrittäjälle on alkanut kertyä verovelkoja. Toisaalta useassa ratkaisussa vastaaja oli ollut maksukyvyttömyyden jo ennen väitettyjä vararikkotekoja, jolloin syyte oli koskenut ainoastaan maksukyvyttömyyden oleellista pahentamista.

Maksukyvyttömyyden alkamisajankohtaan ja sen vaikutukseen velallisen epärehellisyyden arviointiin on puolestaan otettu nimenomaisesti kantaa esimerkiksi Vaasan hovioikeuden 10.1.2018 antamassa ratkaisussa nro 100783, Hyvinkään käräjäoikeuden 3.11.2017 antamassa ratkaisussa nro 144596 ja Helsingin hovioikeuden 31.10.2011 antamassa ratkaisussa nro 3199. Ratkaisuisissa tuomioistuimet olivat arvioineet erikseen, mikä vaikutus maksukyvyttömäksi tulemiseen oli ollut niillä yksityisotoilla, jotka oli katsottu nostetun ilman hyväksyttävää syytä ennen maksukyvyttömäksi tulemistä, ja miten yksityisotot olivat vaikuttaneet yrittäjän maksukyvyttömyyteen maksukyvyttömäksi tulemisen jälkeen.

Vaasan hovioikeus on 10.1.2018 antamassaan ratkaisussa nro 100783 (R 17/386) arvioinut toiminnimiyrittäjän maksukyvyttömäksi tulemisen ajankohtaa. Tapauksessa todistajana kuultu rikostarkastaja oli katsonut vastaajan tulleen maksukyvyttömäksi

---

¹²⁰ Ks. Kukkonen 2018 s. 109 ja Hakamies 2012 s. 142–143.

¹²¹ Vilkkö 2007 s. 302.

¹²² Ks. Kukkonen 2018 s. 109.

viimeistään 30.6.2011. Rikostarkastaja oli perustanut maksukyvyttömyysarvionsa erityisesti vastaajan toiminimen ylivelkaisuuteen, vaihtuvien vastaavien ja vaihtuvien vastattavien väliseen suhteeseen ja vastaajan toiminimen maksukäyttämiseen. Hovioikeus on todennut, että vastaajan toiminimen maksuvalmius oli ollut tilinpäätös-tietojen mukaan syytteen tekoaikana heikko, kun ei otettu huomioon toiminnan tulorahoitusta. Hovioikeus oli kuitenkin ottanut huomioon sen, että toiminimen tulo-rahoitus oli ollut hyvä ja että vastaaja oli kyennyt selviytymään 30.6.2012 päättyneellä tilikaudella velvoitteistaan tulorahoituksella kohtuullisessa ajassa. Tästä syystä hovi-oikeus oli katsonut vastaajan tulleen maksukyvyttömäksi vasta 1.7.2012 alkaneella tilikaudella.

Hyvinkään käräjäoikeuden 3.11.2017 antamassa ratkaisussa 144596 maksukyvyttömyyden alkamishetkeä on arvioitu erillisen alaotsikon ”maksukyvyttömyyden alkamisaika” alla. Käräjäoikeus on ottanut arvioinnissa huomioon sen, että verovelka-luettelon mukaan vastaaja oli alkanut laiminlyödä verojen maksamisen vuonna 2012 ja että vastaaja oli tehnyt vielä vuonna 2011 merkittäviä suorituksia verottajalle ja vaakuutusyhtiöille. Lisäksi käräjäoikeus on ottanut huomioon sen, etteivät kaikki vuoden 2011 taseessa lyhytaikaisissa veloissa ilmenneet vero- ja sosiaaliturvamaksut olleet kokonaisuudessaan eräänntyneet. Rikosperusteisen erityistarkastuksen mukaan toimi-nimi oli tullut maksukyvyttömäksi vuoden 2012 alussa. Käräjäoikeus oli katsonut, että vastaaja oli tullut maksukyvyttömäksi vuonna 2012. Käräjäoikeus on tämän jälkeen erikseen todennut, että vastaajan menettelyä oli arvioitava vuoden 2011 yksityisotto-ten osalta maksukyvyttömyyden aiheuttamisena ja vuosien 2012 ja 2013 osalta mak-sukyvyttömyyden pahentamisena.

Helsingin hovioikeuden 31.10.2011 antamassa ratkaisussa nro 3199 (R 11/492) on ollut myös arvioitavana toiminimiyrittäjän maksukyvyttömyyden alkamisajankohta. Syytteen mukaan toiminimi oli tullut maksukyvyttömäksi vuoden 2006 aikana. Ta-pauksessa toiminimen kirjanpitäjä ja pesänhoitaja eivät olleet kyenneet kertomaan, milloin toiminimen maksukyvyttömyys oli tarkalleen alkanut. Arvioidessaan toimi-nimen taloudellista asemaa vuoden 2006 osalta hovioikeus on ottanut huomioon sen, että toiminta oli ollut vielä vuonna 2006 kannattavaa ja että velkoja oli alkanut kertyä vasta vuoden 2006 loppupuolella. Hovioikeus on päätenyt arvioinnissaan siihen, ettei vastaaja ollut ollut vielä vuonna 2006 maksukyvytön. Lisäksi hovioikeus on katsonut, ettei vastaaja ollut merkittävistä yksityisnostoista huolimatta aiheuttanut menettely-lään maksukyvyttömäksi tulemistaan tai oleellisesti pahentanut toiminimen maksu-kyvyttömyyttä vielä vuonna 2006, ja on hylännyt syytteen vuoden 2006 osalta.

4.4 Maksukyvyttömyyden oleellinen pahentaminen

Toiminimiyrittäjä voi syyllistyä velallisen epärehellisyyteen myös sillä, että perusteet-tomiksi katsotut omaisuuden luovutukset pahentavat oleellisesti yrittäjän maksukyvyt-tömyyttä. Tämä pitää samalla sisällään vaatimuksen siitä, että toiminimiyrittäjä on

ollut jo maksukyvytön luovuttaessaan omaisuuttaan perusteettomasti. Siten myös tämän seuraustunnusmerkistökäsitteen soveltaminen edellyttää sitä, että toiminimiyrittäjän maksukyvyttömyyden alkamishetki on määritelty. Toisaalta toisinaan luonnollisen henkilön kohdalla voi olla riidatonta, että luonnollinen henkilö on ollut jo maksukyvytön ennen omaisuuden luovuttamista. Lisäksi arvioitaessa maksukyvyttömyyden oleellista pahentamista tulee ottaa huomioon se, että luonnollinen henkilö voi aiheuttaa omaisuuden perusteettomilla luovutuksilla ensin tulemisensa maksukyvyttömäksi ja jatkaessaan omaisuuden perusteettomia luovutuksia pahentaa oleellisesti maksukyvyttömyyttään.

Maksukyvyttömyyden alkamisajankohdalla voidaan katsoa olevan erityisesti kahdessa näkökulmasta merkitystä arvioitaessa sitä, onko toiminimiyrittäjä pahentanut maksukyvyttömyyttään oleellisesti omaisuuden perusteettomilla luovutuksilla.

Ensinnäkin tulisi yksilöidä erikseen sen luovutetun omaisuuden arvo, jonka toiminimiyrittäjä on luovuttanut ilman hyväksyttävää syytä tai hävittänyt varallisuuspiiristään maksukyvyttömyyden alkamisen jälkeen, koska ainoastaan tämä osa omaisuuden luovuttamisesta voisi täyttää velallisen epärehellisyys tunteen edellyttämän maksukyvyttömyyden oleellisen pahentamisen. Merkitystä ei silloin tulisi olla mahdollisilla omaisuuden luovutuksilla, jotka ovat tapahtuneet ennen maksukyvyttömäksi tulemistä, koska tällaiset omaisuuden luovutukset voisivat tulla rangaistaviksi sillä perusteella, että niistä on aiheutunut toiminimiyrittäjän maksukyvyttömyys.¹²³ Siten omaisuuden luovuttamisen ajankohtien yksilöimisellä on merkitystä myös mahdollisen syyksiluettavan menettelyn määrittämisessä.

Keskeistä rikosoikeudellisesta näkökulmasta on se, että omaisuuden luovuttamisen tulee olla perusteetonta myös maksukyvyttömäksi tulemisen jälkeen. Tämän arvioiminen puolestaan edellyttää yksilöityä tietoa varojen siirroista toiminimiyrittäjän varallisuuspiiriin ulkopuolelle ja niiden ajankohdasta. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että toiminimiyrittäjän kohdalla varojen siirron hyväksyttävyyttä tulisi arvioida uudestaan sen jälkeen, kun on ensin määritelty maksukyvyttömyyden alkamishetki. Toiminimiyrittäjällä on oikeus nostaa yksityisottoja välttämättömiin elinkustannuksiin vaikka hän olisi maksukyvytön. Mikäli yrittäjä on maksukyvyttömäksi tulemisen jälkeen käyttänyt varoja yksityiseen kulutukseen ainoastaan hyväksyttävänä pidettävän määrän, yrittäjän ei voitaisi katsoa luovuttaneen tai hävittäneen omaisuuttaan ilman hyväksyttävää syytä eikä siten pahentaneen oleellisesti maksukyvyttömyyttään, jolloin menettely ei täyttäisi velallisen epärehellisyys tunteen tunnusmerkistöä.¹²⁴

Lisäksi maksukyvyttömyyden oleellista pahentamista arvioitaessa tulisi ottaa huomioon se, milloin velallisen voidaan katsoa käyttäneen ylisuuriksi katsotut yksityisotot. Omaisuuden luovutushetki voi vaikuttaa tekoajan rajaamiseen syytteestä poi-

¹²³ Ks. Vaasan hovioikeuden 10.1.2018 antama ratkaisu nro 100783 (R 17/386) ja Hyvinkään käräjäoikeuden 3.11.2017 antama ratkaisu nro 144596.

¹²⁴ Ks. Vaasan hovioikeuden 10.1.2018 antama ratkaisu nro 100783. Vrt. Vaasan hovioikeuden 25.1.2019 antama ratkaisu nro 103613.

keten, jolloin sillä voi olla vaikutusta myös syyteoikeuden vanhentumiseen. Tällöin syyttäjän tulisi esittää selvitystä siitä, milloin yrittäjä on käyttänyt varoja yli hyväksyttävänä pidettävän määrän. Rangaistavan menettelyn kannalta ei ole riittävää, että yrittäjän voidaan katsoa keskimääräisellä kulutuksella ylittäneen kohtuullisen kulutuksen. Esimerkiksi korkein oikeus on ennakkoratkaisussa KKO 2021:60 katsonut jääneen näyttämättä, että vastaaja olisi käyttänyt yhtiöstä saamiaan varoja kohtuukäytön ylittäen 12.8.2012 tai sen jälkeen. Tämän vuoksi korkein oikeus on katsonut syyteoikeuden vanhentuneen.

Toisaalta myös maksukyvyttömyyden oleellisen pahentamisen arviointiin vaikuttaa se, miten yksityistalouden velkojen maksamiseen tai varallisuutta säilyttävän omaisuuden hankintaan on suhtauduttu yksityisottojen hyväksyttävyyttä arvioitaessa. Mikäli omaisuuden luovutuksille on näissä tapauksissa katsottu olleen hyväksyttävä syy, ei niitä tarvitse enää ottaa huomioon maksukyvyttömyyden oleellista pahentamista arvioitaessa, koska arvioinnin kohteena oleva osa yksityisotoista on käytetty muihin käyttökohteisiin eli sellaiseen yksityiseen kulutukseen, joiden osalta luovutuksilta on katsottu puuttuneen hyväksyttävä syy. Jos sen sijaan velkojen maksuun tai omaisuuden kartuttamiseen käytettyjä määriä ei ole vähennetty arvioinnin kohteena olevista yksityisotoista, eli jos kyseisille luovutuksille ei ole katsottu olleen tekotunnusmerkistön edellyttämää hyväksyttävää syytä, tulisi näiden osuus ottaa erikseen huomioon arvioitaessa maksukyvyttömyyden oleellista pahentamista.

Jos yrittäjä on luovuttanut omaisuutensa siten, että hän on saanut arvonsa säilyttävän täyden vastikkeen luovutuksen kohteesta, yrittäjän varallisuusasema tai hänen kykynsä maksaa velkojaan ei ole heikentynyt.¹²⁵ Lisäksi yrittäjän kyky maksaa velkojaan ei ole heikentynyt varojen luovutuksella, jos niillä on maksettu hänen todellisia velkojaan.¹²⁶ Tällöin oikeustoimi ei ole heikentänyt yrittäjän varallisuusasemaa.

Korkein oikeus on kuitenkin julkaisemattomassa ratkaisussa KKO 2157/15.10.2007 (R2006/730)¹²⁷ arvioinut maksukyvyttömyyden oleellista pahentamista toisesta näkökulmasta. Ratkaisussa osakeyhtiö oli myynyt omistamansa autot käypään hintaan yrittäjälle, joka oli vuokrannut autot takaisin yhtiölle. Yhtiö oli maksanut saamallaan kauppahinnalla velkojaan. Korkein oikeus on ratkaisussa katsonut, että arvioitaessa, onko menettely pahentanut yhtiön maksukyvyttömyyttä, ei merkitystä ole pelkästään sillä, onko autosta maksettu kauppahinta sinänsä ollut käypää hintaa vastaava tai onko sovittu vuokra ollut autojen vuokraustoimintaa harjoittavien liikkeiden perimiä vuokria alhaisempi. Maksukyvyttömyyden pahenemisen arvioinnissa keskeistä on tarkastella teon vaikutusta velallisen kykyyn maksaa eräänäntyneitä velvoitteitaan kohtuullisessa ajassa. Ratkaisevaa ei tällaisessa tilanteessa ole velallisen kokonaisvarallisuuden suhde velkoihin, vaan ennen kaikkea maksuihin käytettävissä olevien varojen ja tulo-

---

¹²⁵ Ks. Kukkonen 2018 s. 60–61 ja 116. Ks. myös Helsingin hovioikeuden 26.2.2009 antama ratkaisu nro 478 (R 08/1642).

¹²⁶ Ks. KKO 2009:70, KKO 2011:33 ja KKO 2011:52.

¹²⁷ Ratkaisua on kommentoinut myös Hakamies, ks. Hakamies 2012 s. 420.

jen suhde samana ajanjaksona erääntyviin velvoitteisiin. Korkein oikeus on katsonut johtopäätöksensä, että autojen myyntiä ja takaisinvuokrausta koskevat järjestelyt olivat olennaisesti pahentaneet yhtiön maksukyvyttömyyttä. Näin ollen korkein oikeus ei ole edellyttänyt, että velallisen taloudellinen asema olisi tosiasiallisesti heikentynyt, vaan riittävää oli, että velallisen kyky suoriutua velvoitteistaan oli oikeustoimen johdosta heikentynyt ja siten velallisen maksukyvyttömyys oli pahentunut oleellisesti.¹²⁸

Tämän tutkimuksen lähdeaineiston muodostavissa oikeustapauksissa maksukyvyttömyyden aiheuttamista tai sen oleellista pahentamista ei ole perusteluissa kuitenkaan useinkaan kovin yksityiskohtaisesti perusteltu, vaan perusteluissa on lähinnä todettu yksityisottojen määrän ylittäneen hyväksyttävänä pidettävän määrän ja niiden aiheuttaneen velallisen maksukyvyttömäksi tulemisen tai pahentaneen oleellisesti velallisen maksukyvyttömyyttä.

Edellä jo mainitussa Vaasan hovioikeuden 10.1.2018 antamassa ratkaisussa nro 100783 (R 17/386) on otettu huomioon myös maksukyvyttömyyden alkamishetken jälkeen tapahtuneiden yksityisottojen määrän hyväksyttävyyden erillinen arvioiminen ja sen merkitys toiminimiyrittäjän maksukykyyn. Hovioikeus on katsonut ratkaisussaan, että vastaajalla oli ollut liiketoimintaa vielä alkuvuodesta 2013, jolloin hän oli ollut oikeutettu saamaan kohtuullisen korvauksen tekemästään työstä. Hovioikeus on arvioinut, että 1.1.2013 jälkeiset vastaajan tekemät yksityisotot olivat olleet niiden käyttötarkoitukseen nähden kohtuullisia ja siten niiden luovuttamiselle oli ollut hyväksyttävä syy.

Hyvinkään käräjäoikeuden 3.11.2017 antamassa ratkaisussa nro 144596 (Helsingin hovioikeuden 13.12.2018 antamassa ratkaisussa nro 154917¹²⁹) on ollut kysymys muun muassa yksityisottojen vaikutuksesta vastaajan maksukyvyttömäksi tulemiseen ja sen jälkeen maksukyvyttömyyden oleelliseen pahentamiseen. Käräjäoikeus oli katsonut ratkaisussaan A:n tulleen maksukyvyttömäksi vuonna 2012. Käräjäoikeus on perusteluissaan erikseen todennut, että A:n menettelyä oli arvioitava vuoden 2011 yksityisottojen osalta maksukyvyttömyyden aiheuttamisen kannalta ja vuoden 2012 ja 2013 osalta maksukyvyttömyyden pahentamisen kannalta. Käräjäoikeus on katsonut, ettei A ollut aiheuttanut maksukyvyttömäksi tulemistaan tahallisesti. Maksukyvyttömyyden pahentamisen osalta käräjäoikeus on puolestaan lausunut, että siltä osin kuin A:n varojen käyttö yksityisiin tarkoituksiin oli ylittänyt hyväksyttävänä pidettävät määrät, A oli syyteessä kerrotulla tavalla pahentanut maksukyvyttömyyttään.

Korkein oikeus on puolestaan ratkaisussa KKO 2021:60 katsonut, että ulosotossa ollut luonnollinen henkilö oli syyllistynyt velallisen epärehellisyyteen pahentamalla

---

¹²⁸ Ks. myös KKO 2011:33 eri mieltä olleiden jäsenten lausunto, jossa yhtiön katsottiin luovuttaneen varoja ilman hyväksyttävää syytä ja pahentaneen oleellisesti yhtiön maksukyvyttömyyttä, kun yhtiö oli maksanut velan yrityssaneerauslain nojalla määrätyn väliaikaisen maksukiellon aikana eli lainvastaisesti.

¹²⁹ Hovioikeus on muuttanut käräjäoikeuden ratkaisua vastaajan tahallisuudesta koskien maksukyvyttömyyden aiheuttamista. Hovioikeus on katsonut vastaajan aiheuttaneen maksukyvyttömäksi tulemisensa tahallisesti.

maksukyvyttömyyttään oleellisesti, kun henkilö oli käyttänyt määräysvallassaan oleesta yhtiöstä saamansa varat kohtuullisiksi elinkustannuksiksi katsotun määrän ylittäviltä osin muuhun tarkoitukseen kuin omien velkojensa maksuun tai taloudellisen tilanteensa parantamiseen. Vastaaja oli ollut varaton ja hänellä oli ollut huomattava määrä ulosottovelkoja. Korkein oikeus on katsonut, että vastaaja oli varat hävittämällä oleellisesti pahentanut maksukyvyttömyyttään.

Sen sijaan Vaasan hovioikeuden 8.7.2016 antamassa ratkaisussa nro 128993 (R 16/128) ei ole perusteltu erikseen maksukyvyttömyyden oleellista pahentamista, vaikka toiminimiyrittäjää syytettiin velallisen epärehellisydestä sillä perusteella, että tämä oli pahentanut maksukyvyttömyyttään oleellisesti. Hovioikeus on katsonut, että vastaajan kohtuullisena yksityisnostojen määränä oli pidettävä 3.500 euroa ja että se oli kattanut kohtuulliset elantomenot sekä mahdolliset asuntolainan lyhennykset. Tämän jälkeen hovioikeus on todennut, että vastaajan yksityisnostot olivat 12.000 euron osalta ylittäneet hyväksyttävänä pidettävän yksityiskäytön määrän ja että teko täytti velallisen epärehellisyys-tunnusmerkistön. Kuitenkin syyksi lukemisessa on todettu, että vastaaja oli menettelyllään olennaisesti pahentanut maksukyvyttömyyttään. Tapauksessa käräjäoikeus oli hylännyt syytteen törkeästä velallisen epärehellisyysdestä.

Myöskään Vaasan hovioikeuden 25.1.2019 antamassa ratkaisussa nro 101613 (R 17/439) ei ole perusteluissa otettu kantaa maksukyvyttömyyden oleelliseen pahentamiseen, vaikka myös tässä tapauksessa syyte oli perustunut maksukyvyttömyyden oleelliseen pahentamiseen. Syytteen mukaan vastaajan toiminimen vakavaraisuus oli ajanjaksolla 2009–2011 ollut heikolla tasolla koko ajan ja myös toiminimen maksuvalmius oli ollut heikko. Syytteen mukaan vastaaja oli ollut maksukyvytön viimeistään 1.1.2008 alkaen. Vastaajan menettely oli olennaisesti pahentanut hänen maksukyvyttömyyttään. Vaasan hovioikeus on ratkaisun perusteluissa kuitenkin arvioinut ainoastaan hyväksyttävänä pidettävien yksityisostojen määrää. Hovioikeus on katsonut, että vastaaja oli ilman hyväksyttävää syytä luovuttanut varoja 1.1.2009–1.11.2011 yhteensä 35.000 euroa. Tämän jälkeen hovioikeus on todennut, että teko täytti velallisen epärehellisyys-tunnusmerkistön ja teolla oli rikoslain 39 luvun 1 a §:n 1 momentin 1 kohdan mukaisesti tavoiteltu huomattavaa taloudellista hyötyä. Lisäksi hovioikeus on todennut, että asian ratkaisemisessa oli tämän johdosta kysymys siitä, oliko tekoa pidettävä myös kokonaisuudessa arvioiden törkeänä.

Hovioikeus ei ole ottanut yksityisnostojen hyväksyttävyyttä arvioitaessa eikä velallisen maksukyvyttömyyden oleellista pahentamista arvioitaessa huomioon sitä, että yrittäjä oli käyttänyt yksityisostoina nostamansa varat merkittäviltä osin yksityistalouden lainojen maksamiseen. Sen sijaan hovioikeus on ottanut huomioon varojen käyttökohteen arvioitaessa sitä, oliko tekoa pidettävä kokonaisuutena arvostellen törkeänä. Hovioikeus on ottanut ratkaisussa huomioon sen, että vastaaja oli maksanut ulosottoon velkojaan vuosina 2009–2011 yhteensä yli 73.000 euroa. Hovioikeus on ottanut velkojen maksun huomioon teon moitittavuutta vähentävänä seikkana. Hovioikeus on erikseen todennut vastaajan käyttäneen vuosina 2009–2011 merkittävän osan yksityisostoina nostamista varoista velkojensa maksamiseen. Hovioikeus on päätenyt koko-

naisarvioinnissaan siihen, ettei tekoa ollut pidettävä kokonaisuutena arvostellen törkeänä, ja hylännyt syytteen tämän jälkeen vanhentuneena.

Turun hovioikeus on puolestaan 16.11.2011 antamassaan ratkaisussa nro 2612 (R 11/282) hylännyt syytteen velallisen epärehellisyydestä kokonaisuudessaan muun muassa sillä perusteella, ettei asiassa ollut esitetty selvitystä siitä, milloin vastaaja hänen kokonaisvaransa ja -velkansa huomioon ottaen oli tullut maksukyvyttömäksi. Lisäksi Turun hovioikeus oli kiinnittänyt huomiota pesäluettelosta ilmenneeseen varojen ja velkojen erotukseen. Hovioikeuden mukaan varojen ja velkojen suhteellisen pienen erotuksen takia oli myös kyseenlaista, oliko vastaajan menettelyn kokonaisuutena arvioiden ollut sellaista, että tämän voitaisiin katsoa rangaistavalla tavalla pahentaneen maksukyvyttömyyttään.

Yhteenvetona maksukyvyttömyyden oleellisesta pahentamisesta voidaan esittää, että toiminimiyrittäjä voi pahentaa maksukyvyttömyyttään oleellisesti, jos hän maksukyvyttömänä käyttää yksityisottoja yli hyväksyttävien elinkustannusten määrän yksityiseen kulutukseen eli muuhun kuin velkojensa maksamiseen tai omaisuutensa kartuttamiseen. Arvioinnin tulisi kuitenkin kohdistua ainoastaan siihen osaan yksityisotoista, jotka on tehty toiminimiyrittäjän ollessa maksukyvytön ja joilta on katsottu puuttuneen hyväksyttävä syy. Ottaen huomioon lisäksi korkeimman oikeuden ennakkoratkaisun KKO 2021:60 syyttäjän tulisi esittää näyttöä siitä, milloin yrittäjä oli käyttänyt varoja yli hyväksyttävänä pidettävän tason.

5. Maksukyvyttömyyden aiheuttaminen rikosvastuun edellytyksenä

5.1 Maksukyvyttömyyden syiden arvioiminen

Velallisen epärehellisyyden tunnusmerkistö edellyttää, että velallisen omaisuuden hävittäminen tai luovuttaminen ilman hyväksyttävää syytä on aiheuttanut velallisen maksukyvyttömäksi tulemisen tai oleellisesti pahentanut velallisen maksukyvyttömyyttä. Tästä syystä rikosprosessissa tulee selvittää ne syyt, jotka ovat johtaneet velallisen tulemiseen maksukyvyttömäksi, jotta voidaan arvioida sitä, ovatko yksityisotot aiheuttaneet velallisen tulemisen maksukyvyttömäksi.

Maksukyvyttömyyden syitä ja yrittäjän tahallisuutta arvioitaessa on otettava huomioon kuitenkin se, että toiminimiyrittäjän kohdalla velallisen epärehellisyyden tyyppitapaukset poikkeavat merkittävästi niistä velallisen epärehellisyyden tyyppitapauksista, joissa yrittäjä on harjoittanut liiketoimintaa osakeyhtiömuodossa. Osakeyhtiöitä koskevissa syytteissä yrittäjä on usein alkanut siirtää yhtiön omaisuutta itselleen maksuvaikeuksien alettua tai niiden lähestyessä. Yrittäjä on voinut myydä yhtiön omaisuutta alihintaisesti itselleen tai perustamalleen uudelle yhtiölle tai nostanut yhtiöstä osakeyhtiölain vastaisesti osakaslainaa. Sen sijaan toiminimiyrittäjiä koskevissa oikeustapauksissa yrittäjän varojen käytössä ei ole useinkaan tapahtunut

olennaisia muutoksia ennen maksuvaikkeuksien alkamista ja maksukyvyttömäksi tule-
mista, vaan keskimääräiset yksityisottojen määrät ovat pysyneet samana kuin ennen
maksuvaikkeuksia.¹³⁰

Toiminimiyrittäjän kohdalla maksukyvyttömyyden arviointi konkretisoituu tyypil-
lisimmin, kun toiminimiyrittäjä on asetettu konkurssiin toiminimen haltijana. Tällöin
yrittäjä ei ole selviytynyt liiketoimintaan kuuluvien velvoitteiden maksamisesta. Usein
kysymys on ollut lakisääteisten maksujen laiminlyönneistä. Velallisen epärehellisyyttä
koskevissa syyteissä velallisen maksukyvyttömyyden syyksi on teonkuvauksissa esi-
tetty useimmiten yksityisotot, jotka ovat ylittäneet hyväksyttävänä pidettävän määrän.
Sen sijaan syyteissä ei ole tuotu esille muita syitä, jotka ovat voineet johtaa yrittäjän
maksukyvyttömyyteen. Näiden muiden maksukyvyttömyyden syiden esiintuominen
on jätetty vastaajan vastuulle.

Maksukyvyttömyyden syitä arvioitaessa voidaan ensinnäkin pyrkiä tunnistamaan
ulkopuolisia syitä, jotka ovat aiheuttaneet toiminimiyrittäjän tulemisen maksukyvyttö-
mäksi. Ulkopuoliseksi syiksi voidaan katsoa sellaiset olosuhteiden muutokset, jotka ei-
vät ole aiheutuneet välittömästi toiminimiyrittäjän tekemien oikeustoimien perusteel-
la. Olosuhteiden muutokset voivat kohdistua sekä toiminimen liiketoimintaan että
yrittäjän yksityistalouteen ja henkilökohtaiseen elämään. Velallisen tahallisuus puolesta-
taan edellyttää, että yrittäjän olisi pitänyt kyetä kohtuudella arvioimaan tapahtuvat
muutokset, koska velallinen ei ole toiminut tahallisesti ennalta-arvaamattomien olo-
suhteiden muutosten osalta¹³¹.

Maksukyvyttömyyden syitä analysoitaessa voidaan kiinnittää huomiota ensinnäkin
siihen, onko toiminimen liiketoiminnan kannattavuudessa tapahtunut muutoksia, jotka
olisivat voineet aiheuttaa maksukyvyttömyyden. Mikäli liiketoiminnan kannattavuus
on heikentynyt, voi maksukyvyttömyyden syynä olla tosiasiaassa liiketoiminnan kan-
nattavuuden heikentyminen eivätkä niinkään myöhemmin ylisuuriksi osoittautuneet
yksityisotot. Tällöin tulisi selvittää ne syyt, jotka ovat aiheuttaneet liiketoiminnan kan-
nattavuuden heikentymisen, jotta velallisen tahallisuutta voitaisiin arvioida erikseen.
Sytä liiketoiminnan kannattavuuden heikentymiselle voivat olla esimerkiksi samalle
toimialalle tullut kilpailija ja siitä seurannut hintakilpailu tai yleinen kustannustason
nousu. Lisäksi liiketoiminnassa on voinut tapahtua muutoksia, jotka ovat vaikuttaneet
liikevaihdon määrään ja sitä kautta toiminimen liiketoiminnan tulokseen. Kuten kan-
nattavuuden kohdalla, mahdollisen kilpailijan tuleminen samalle toimialalle voi ai-
heuttaa liikevaihdon pienentymisen. Myös markkinamuutokset voivat aiheuttaa ky-
synnän laskun. Toisaalta toiminimiyrittäjän kohdalla liikevaihdon laskun syynä voivat
olla myös yrittäjän henkilökohtaiset syyt, kuten yrittäjän sairastuminen.

Toiminimiyrittäjän kohdalla ei ole kuitenkaan riittävää analysoida ainoastaan toi-
minimen liiketoiminnassa tapahtuneita muutoksia, vaan toiminimiyrittäjän maksu-
kyvyttömäksi tulemiseen ovat voineet vaikuttaa myös yrittäjän yksityistaloudessa ja

---

¹³⁰ Ks. Koponen 2004 s. 92.

¹³¹ Ks. Koponen 2004 s. 95.

henkilökohtaisessa elämässä tapahtuneet yllättävät ja olennaiset muutokset. Tällaisia muutoksia voivat olla esimerkiksi avioero tai yksityistalouden omaisuuden tuhoutuminen, joka on voinut aiheuttaa elinkustannusten yllättävän ja tilapäisen kasvun ja tarpeen aikaisempaa suuremmille yksityisöille.

Arvioitaessa puolestaan yksityisottojen vaikutusta velallisen maksukyvyttömäksi tulemiseen arvioinnin kohteena tulisi ensinnäkin olla ainoastaan se osa yksityisöistä, jotka on katsottu tapahtuneen ilman hyväksyttävää syytä. Tällöin tulee erikseen ottaa huomioon se, jos hyväksyttäväksi katsottujen yksityisottojen määrä poikkeaa syytteen teonkuvauksessa hyväksyttäväksi katsotusta määrästä. Arvioinnissa ei tulisi antaa tällöin merkitystä sille, mikä on ollut yksityisottojen kokonaismäärä, vaan maksukyvyttömyyden on täytynyt johtua nimenomaisesti niistä yksityisöistä, joilta on katsottu puuttuneen hyväksyttävä syy¹³².

Arvioitaessa yksityisottojen vaikutusta toiminimiyrittäjän maksukyvyttömäksi tulemiseen voidaan ensinnäkin kiinnittää huomiota siihen, onko yksityisottojen määrä ylittänyt liiketoiminnan tuloksen. Tältä osin liiketoiminnan tuloksessa tulisi ottaa kuitenkin huomioon mahdolliset kirjanpidolliset erät, jotka ovat vaikuttaneet tulokseen ilman, että kirjauksilla olisi vaikutusta liiketoiminnan kassavirtaan. Tällaisia eriä ovat muun muassa poistot ja harkinnanvaraiset toimintavaraukset. Lisäksi tulee ottaa huomioon se, että toiminimen kirjanpitoon kirjataan tuloveroja tulosta vähentävästi, vaikka verovelvollisena on toiminimiyrittäjä luonnollisena henkilönä.

Edelleen toiminimiyrittäjän kohdalla arvioitaessa yksityisottojen vaikutusta yrittäjän maksukykyyn ja maksukyvyttömäksi tulemiseen arviointiin vaikuttaa se, miten yksityisottojen hyväksyttävyyttä on alun perin arvioitu. Jos tekotapatunnusmerkistötekijöitä arvioitaessa velkojen maksaminen on otettu täysimääräisesti huomioon hyväksyttävänä pidettävässä yksityisottojen määrässä siten, että ne on vähennetty yksityisottojen kokonaismäärästä arvioitaessa sitä, mikä määrä on jäänyt yrittäjälle yksityiseen kulutukseen, yksityisottojen vaikutusta toiminimiyrittäjän maksukykyyn arvioitaessa riittää arvioida sitä, mihin toiminimiyrittäjä on käyttänyt hyväksyttävänä pidetyn yksityisottojen ylittävän määrän. Mikäli puolestaan hyväksyttävänä pidettyjen yksityisottojen määrä ei ole pitänyt sisällään täysimääräisesti toiminimiyrittäjän yksityistalouden lainojen lyhennyksiä, eli mikäli velkojen lyhennyksille ei ole katsottu olleen hyväksyttävää syytä, tulisi velkojen maksaminen ottaa huomioon erikseen siinä vaiheessa, kun arvioidaan yksityisottojen vaikutusta yrittäjän maksukyvyttömäksi tulemiseen. Tätä voidaan perustella oikeuskirjallisuudessa ja oikeuskäytännössä esitetyllä kannalla, ettei velallisen varallisuusasema heikkene silloin, jos velallinen maksaa todellisia velkojaan.¹³³

---

¹³² Vrt. Helsingin hovioikeuden 31.10.2011 antama ratkaisu nro 3199, jonka perusteluissa on ensin arvioitu maksukyvyttömyyden alkamisajankohtaa ja yksityisottojen vaikutusta velallisen maksukyvyttömäksi tulemiseen ja vasta tämän jälkeen yksityisottojen hyväksyttävyyttä.

¹³³ Ks. Koponen 2004 s. 83 sekä KKO 2009:70, KKO 2011:33 ja KKO 2011:52 kohta 13.

Lisäksi arvioitaessa yksityisottojen vaikutusta toiminimiyrittäjän maksukykyyn tulisi kiinnittää huomiota siihen, mihin yrittäjä on varat käyttänyt. Mikäli yrittäjä on hankkinut itselleen sellaista realisoitavissa olevaa omaisuutta, jonka voidaan lähtökohdaisesti olettaa säilyttävän arvonsa, eivät ylisuuriksi katsotut yksityisotot olisi tosiasiallisesti vaikuttaneet yrittäjän taloudelliseen asemaan eivätkä tämän kykyyn vastata velvoitteistaan. Tällöin yksityisottojen ei voida katsoa johtaneen velallisen maksukyvyttömäksi tulemiseen. Tällaisessa tapauksessa omaisuuden muoto olisi ainoastaan muuttunut käteisvaroista realisointia vaativaksi irtaimeksi tai kiinteäksi omaisuudeksi, jolloin velallisen epärehellisyydeltä edellytettävä taloudellisen aseman todellinen heikentyminen ei täytyisi. Toisaalta arviointia monimutkaistaa se, jos yrittäjä on hankkinut sellaista omaisuutta, joka säilyttää arvonsa ainoastaan osittain tai jonka realisointi olisi poikkeuksellisen vaikeaa, tai jos hankitun omaisuuden säilyttämisestä aiheutuu huomattavia omaisuudenhoitokustannuksia¹³⁴. Tällöin omaisuuden luovuttaminen on voinut aiheuttaa velallisen tulemisen maksukyvyttömäksi tai pahentaa velallisen maksukyvyttömyyttä oleellisesti.

Näin ollen lähtökohdaisesti velkojien oikeuksia loukkaavana ja maksukyvyttömyyden aiheuttaneena varojen käyttönä voisi olla lähtökohdaisesti ainoastaan se osuus yksityisotoista, jotka on käytetty puhtaasti toiminimiyrittäjän yksityiseen kulutukseen.

Mikäli velallisen maksukyvyttömyyteen ovat vaikuttaneet myös ulkopuoliset olosuhteiden muutokset, tulee erikseen arvioida, mikä merkitys kulutukseen päätyneillä yksityisotoilla on ollut maksukyvyttömäksi tulemiseen. Kuitenkaan kulutukseen päätyneiden ylisuurten yksityisottojen ei tarvitse olla ainoa syy velallisen tulemiseen maksukyvyttömäksi, vaan rangaistavuuden kannalta on riittävää se, että ylisuuret yksityisotot ovat yhdessä muiden syiden kanssa johtaneet velallisen maksukyvyttömyyteen.¹³⁵ Kuitenkin menettelyn rangaistavuudelta voidaan edellyttää sitä, että ylisuuret yksityisotot ovat keskeisesti vaikuttaneet maksukyvyttömyyden syntymiseen tai sen oleelliseen pahentumiseen¹³⁶. Lisäksi tällaisessa tilanteessa menettelyn rangaistavuus edellyttää sitä, että velallisen olisi tullut kyetä varautumaan kohtuudella ulkopuolisiin olosuhteiden muutoksiin käyttäessään yksityisottoja yli hyväksyttävänä pidetyn määrän.

5.2 Tahallisuuden arvioiminen

Velallisen epärehellisyyden tunnusmerkitön täytyminen edellyttää maksukyvyttömyyden aiheuttamisen tai sen oleellisen pahentamisen lisäksi velalliselta tahallisuutta. Näin ollen velallisen epärehellisyyttä arvioitaessa viimeisenä vaiheena on velallisen tahallisuuden arvioiminen. Tällöin velallisen on katsottu luovuttaneen omaisuuttaan

---

¹³⁴ Ks. KKO 2020:101.

¹³⁵ Ks. Koponen 2004 s. 96.

¹³⁶ Ks. Kukkonen 2018 s. 119–120.

perusteettomasti ja aiheuttaneen tällä menettelyllä maksukyvyttömäksi tulemisensa tai maksukyvyttömyyden oleellinen pahentuminen.

Velallisen tahallisuus edellyttää ensinnäkin, että velallisen on täytynyt ymmärtää, että omaisuuden perusteettomat luovutukset aiheuttavat hänen tulemisensa maksukyvyttömäksi tai vähintäänkin varsin todennäköisesti johtavat hänen maksukyvyttömäksi tulemiseensa. Toisaalta velallisen tahallisuuden tulee kattaa myös se, että velallisen on täytynyt pitää vähintäänkin varsin todennäköisenä sitä, ettei hänen omaisuutensa luovuttamiselle ole ollut hyväksyttävää syytä.¹³⁷ Oikeuskirjallisuudessa on erikseen esitetty, että seuraustunnusmerkistötekijöihin eli maksukyvyttömyyden aiheuttamiseen tai sen oleelliseen pahentamiseen tulee sovellettavaksi todennäköisyystahallisuus ja tekotunnusmerkistötekijöihin puolestaan olosuhdetahallisuus¹³⁸.

Arvioitaessa velallisen tahallisuutta tulee erikseen ottaa huomioon se, että velallisen epärehellisyydessä osatekojen ja maksukyvyttömyyden välinen aika voi olla tapauskohtaisesti verraten pitkä, koska velallisen epärehellisyydessä yksittäiset osateot on vakiintuneesti katsottu yhdeksi teoksi¹³⁹. Siten tekoajka alkaa ensimmäisestä vararikkoteosta ja päättyy vasta konkurssiin asettamiseen¹⁴⁰. Mikäli osatekojen välillä on kulunut pitkä aika, joudutaan tahallisuuden arvioinnissa ensimmäisten osatekojen kohdalla arvioimaan sitä, onko velallisen täytynyt ymmärtää ensimmäisestä osateosta lähtien oikeustoimen aiheuttavan tämän tulemisen maksukyvyttömäksi tai oikeustoimen oleellisesti pahentavan tämän maksukyvyttömyyttä¹⁴¹. Kuitenkin yhtiöiden osalta tahallisuus on usein helpommin näytettävissä pitkänkin tekoajan aikana, jos yhtiön varallisuutta on keinotekoisesti ja osakeyhtiölain vastaisesti siirretty pois yhtiön varallisuuspiiristä¹⁴².

Oikeuskirjallisuudessa velallisen epärehellisyyden edellyttämää tahallisuutta on usein arvioitu tilanteissa, joissa varoja on siirretty perusteettomasti osakeyhtiöstä yrittäjälle tai tämän lähipiirille. Tällaisissa tapauksissa yrittäjä on tehnyt erillisiä päätöksiä, joiden avulla varoja on siirretty pois osakeyhtiöstä.¹⁴³ Tällaisissa tapauksissa voi olla yksinkertaisempaa näyttää toteen se, että yrittäjällä on ollut tarkoitus siirtää varoja pois yhtiöstä sen velkojia loukkaavalla tavalla kuin tilanteissa, joissa toiminimiyrittäjä on nostanut yksityisottoja. Siten siirrettäessä varoja osakeyhtiön varallisuuspiirin ulkopuolelle velallisen tahallisuuden toteen näyttäminen voi olla yksinkertaisempaa kuin arvioitaessa toiminimiyrittäjän tahallisuutta. Toiminimiyrittäjän kohdalla on otet-

¹³⁷ Ks. Koponen 2004 s. 84 ja Etelä-Karjalan käräjäoikeuden 28.5.2015 antama ratkaisu nro 122517, jossa on todettu, että teon edellyttämään tahallisuuteen kuuluu, että velallinen on tekoajankohtana tietoinen kaikista tekonsa tunnusmerkeistä.

¹³⁸ Koponen 2004 s. 99.

¹³⁹ Vilkkonen 2007 s. 301 ja 303–304.

¹⁴⁰ Hakamies 2012 s. 252.

¹⁴¹ Vilkkonen 2007 s. 302.

¹⁴² Ks. Hakamies 2012 s. 248–249.

¹⁴³ Ks. Tapani 2014 s. 766–767.

tava huomioon se, ettei yksityisottojen nostaminen edellytä yhtiöoikeudellisesti erillistä päätöstä varojenjaosta¹⁴⁴.

Toiminimiyrittäjän kohdalla tahallisuuden arvioiminen voi kuitenkin olla haastavampaa, koska toiminimiyrittäjä ei ole yleensä pyrkinyt tarkoituksella siirtämään varallisuuttaan varallisuuspiirinsä ulkopuolelle, vaan syyte on koskenut ylisuureksi katsottua yksityistä kulutusta. Toiminimiyrittäjän kohdalla tahallisuuden arvioimisen voidaan katsoa korostuvan erityisesti tilanteissa, joissa edellisen tai edellisten tilikausien yksityisottojen on katsottu aiheuttaneen yrittäjän maksukyvyttömyyden vasta myöhemmillä tilikausilla. Tällöin yrittäjän olisi tullut ymmärtää ensimmäisten ylisuureksi katsottujen yksityisottojen nostamisesta alkaen, että yksityisotot ja niiden käyttäminen yksityiseen kulutukseen tulee aiheuttamaan hänen maksukyvyttömyytensä tai että yksityinen kulutus pahentaa hänen maksukyvyttömyytensä oleellisesti.

Velallisen tahallisuuden arvioiminen korostuu erityisesti tilanteissa, joissa velallisen maksukyvyttömäksi tulemiseen ovat vaikuttaneet ylisuuriksi katsottujen yksityisottojen lisäksi liiketoiminnassa tapahtuneet muutokset tai yrittäjän yksityiselämän olosuhteissa tapahtuneet muutokset. Tällöin tahallisuus edellyttäisi, että toiminimiyrittäjä olisi voinut ottaa kohtuudella huomioon liiketoiminnassa tai yksityiselämässä tapahtuneet muutokset. Olosuhteiden muutosten ennakoitavuuden arviointi korostuu varsinkin tilanteissa, joissa yksityisottojen määrässä ei ole tapahtunut aikaisempiin vuosiin verrattuna olennaisia muutoksia ja yrittäjä on pysynyt aikaisempina vuosina maksukykyisenä yksityisottojen määrästä huolimatta. Näissä tilanteissa kysymys on erityisesti siitä, olisiko yrittäjän tullut ymmärtää vähentää yksityisottojen määrää liiketoiminnassa tapahtuvien muutosten takia.

Toisaalta arvioitaessa velallisen tahallisuutta ja velallisen mahdollisuutta reagoida liiketoiminnassa tai yksityistaloudessaan tapahtuviin muutoksiin tulee jälleen kiinnittää huomiota toiminimellä ja osakeyhtiö- tai henkilöyhtiömuodossa harjoitettavan liiketoiminnan eroihin. Oikeuskäytännössä on katsottu, että osakeyhtiö- ja henkilöyhtiömuodossa harjoitettavassa liiketoiminnassa yrittäjän tulee olla jatkuvasti perillä yrityksen maksukyvyistä. Velalliselle on asetettu laaja selonottovelvollisuus yrityksensä taloudellisesta asemasta.¹⁴⁵

Vastaavasti toiminimiyrittäjän kohdalla yrittäjä on kirjanpitovelvollinen liiketoiminnastaan. Siten toiminimiyrittäjän tulisi olla jatkuvasti tietoinen elinkeinotoimintansa taloudellisesta asemasta ja pyrkiä tunnistamaan liiketoimintaan kohdistuvia epävarmuustekijöitä ja riskejä sekä arvioimaan niiden toteutumisen todennäköisyyksiä ja vaikutusta maksukykyynsä. Kuitenkaan toiminimiyrittäjä ei ole kirjanpitovelvollinen yksityistalouden kulutuksestaan ja varojen käytöstään¹⁴⁶. Tästä syystä yrittäjältä ei voida edellyttää samanlaista selvitystä liiketoiminnasta saamiensa varojen käyttökohteista yksityistaloudessa kuin liiketoimintaan käytettyjen varojen osalta. Kuitenkin yrittäjän

---

¹⁴⁴ Kukkonen 2018 s. 76.

¹⁴⁵ Ks. Viikko 2007 s. 316 ja 322.

¹⁴⁶ Ks. KKO 2021:60 kohta 14.

tulisi kyetä yksilöimään suurimmat yksittäiset varojen käyttökohteet.¹⁴⁷ Yrittäjältä ei voida myöskään edellyttää samanlaista selonottovelvollisuutta yksityistalouteen vaikuttavista epävarmuustekijöistä ja riskeistä kuin liiketoimintaansa liittyvistä seikoista.

5.3 Maksukyvyttömyyden syiden ja tahallisuuden arvioiminen oikeuskäytännössä

Maksukyvyttömyyden syitä ja vastaajan tahallisuutta on arvioitu vaihtelevalla tarkkuudella lähdeaineistona olevissa ratkaisuisissa.

Maksukyvyttömyyden syyksi on useimmissa tapauksissa katsottu ylisuuret yksityisöt, eikä ratkaisujen perusteluista useinkaan käy ilmi, onko toiminimen liiketoiminnassa tapahtunut sellaisia muutoksia, jotka olisivat voineet vaikuttaa velallisen tulemiseen maksukyvyttömäksi. Toisaalta osassa ratkaisuja on tuotu esille se, että yksityisöt ovat ylittäneet toiminimen tilikauden tuloksen tai että yksityisöt ovat olleet suuremmat kuin toiminimen oman pääoman määrä.

Velallisen tahallisuutta ei ole myöskään perusteltu useinkaan ratkaisuisissa kovin yksityiskohtaisesti. Tahallisuuden osalta on usein ensin katsottu, että velallisen olisi tullut ymmärtää, että hänen tekemänsä yksityisöt voivat vahingoittaa hänen velkojensa etuja. Sen jälkeen on puolestaan todettu, että vastaajan on täytynyt pitää vähintäänkin varsin todennäköisenä, että yksityisöt aiheuttavat hänen maksukyvyttömäksi tulemisensa.

Maksukyvyttömyyden syitä on arvioitu nimenomaisesti esimerkiksi Vaasan hovioikeuden 10.1.2018 antamassa ratkaisussa nro 100783 (R 17/386). Hovioikeus on arvioinnissa kiinnittänyt huomiota ensinnäkin siihen, että vastaajan liiketoiminta oli mennyt hyvin nopeasti alas keväällä 2013¹⁴⁸. Hovioikeudessa vastaaja ja todistaja olivat nimenneet liiketoiminnan äkillisen loppumisen syyksi sen, että vastaajan entinen työntekijä oli aloittanut kilpailevan liiketoiminnan. Hovioikeus on katsonut toiminimen tilinpäätöstietojen tukeneen vastaajan ja todistajan kertomuksia. Hovioikeus on toiseksi ottanut huomioon sen, etteivät vastaajan yksityisöt olleet ylittäneet tilikausilta 2011 ja 2012 toiminimen tulosta kyseisiltä tilikausilta. Lisäksi hovioikeus oli ottanut huomioon sen, että merkittävä osa yksityisöistä oli lisännyt vastaajan yksityistalouden varallisuutta. Johtopäätöksenä hovioikeus on katsonut, etteivät vastaajan tilikausina 2011 ja 2012 tekemät yksityisöt olleet syy-yhteydessä vastaajan maksukyvyttömäksi tulemiseen 1.7.2012 alkaneella tilikaudella, vaan vastaajan maksukyvyttömyys oli aiheutunut hänen entisen työntekijänsä aloittamasta kilpailevasta toiminnasta, josta oli seurannut liiketoiminnan loppuminen.

---

¹⁴⁷ Ks. KKO 2021:60 kohta 16.

¹⁴⁸ Edellä todetusti Vaasan hovioikeus oli katsonut vastaajan tulleen maksukyvyttömäksi 1.7.2012 alkaneella tilikaudella.

Itä-Suomen hovioikeuden 21.4.2016 antamassa ratkaisussa nro 116290 (R 15/923) on hyväksytty kärjäoikeuden ratkaisu. Etelä-Karjalan kärjäoikeuden 28.5.2015 antamassa ratkaisussa nro 122517 on puolestaan arvioitu toiminimiyrittäjän maksukyvyttömyyden alkamisajankohtaa ja sen syitä rinnastamalla toiminimi erilliseksi yhtiöksi. Etelä-Karjalan kärjäoikeuden ratkaisussa maksukyvyttömyyden syistä oli kuultu muun muassa konkurssipesän pesänhoitajaa. Pesänhoitaja oli kuulemisessaan kertonut, että toiminimen liiketoiminta oli näyttänyt alussa kannattavalta, mutta maksukyky oli näyttänyt pikkuhiljaa heikentyvän ainakin osittain suurten yksityisottojen takia. Lisäksi pesänhoitaja oli kuulemisessaan arvioinut konkurssin syyksi liialliset yksityisotot ja talousasioita koskevan tietämättömyyden. Kärjäoikeus on katsonut, että toisen toiminimen maksukyvyttömyys oli aiheutunut 1.1.–31.12.2007 ja että sen maksukyvyttömyys oli oleellisesti pahentunut 1.1.–31.12.2008. Kärjäoikeus on lisäksi katsonut näytetyksi, että molemmat vastaajat olivat mieltäneet menettelynsä varsin todennäköisesti liittyneen *yhtiön* maksukyvyttömyyden uhan jo vuonna 2007. Kärjäoikeus on edelleen katsonut, että vastaajien oli täytynyt käsittää, että jatkuvilla kassasta nostoilla voidaan aiheuttaa velallisen maksukyvyttömyys.

Tahallisuuden osalta kärjäoikeus oli viitannut Marita Vilkon kirjoitukseen¹⁴⁹, jonka mukaan väite siitä, että velallinen ei ole ollut tietoinen yrityksensä taloudellisesta tilanteesta, ei ole oikeuskäytännössä menestynyt, koska velallisella on varsin ankara rikosoikeudellinen velvollisuus seurata tarkasti yrityksensä taloudellista tilaa ja kehitystä sekä olla joka hetki selvillä yrityksensä kokonaistilanteesta ja tulevaisuuden näkymistä.

Sen sijaan kärjäoikeus ei ollut arvioinnissaan kiinnittänyt huomiota yrittäjien yksityistalouden varallisuuteen. Toisaalta ratkaisun perusteluista ilmeni, että toiminimi X oli asetettu konkurssiin 30.7.2009, jolloin pesän varat olivat olleet 9,63 euroa ja velat 362.437,47 euroa. Kuitenkaan ratkaisusta ei ilmene se, miten velallisen epärehellisyyttä arvioitaessa oli otettu huomioon se, että vastaaja oli syytettynä samanaikaisesti törkeästä velallisen petoksesta, koska hän oli siirtänyt huomattavan määrän omistamiaan ajoneuvoja toisen henkilön nimiin.

Velallisen tahallisuutta on lisäksi arvioitu nimenomaisesti Helsingin hovioikeuden 13.12.2018 antamassa ratkaisussa nro 154917 (Hyvinkään kärjäoikeuden 3.11.2017 antama ratkaisu nro 144596). Kärjäoikeus on katsonut, että vastaajan liiketoiminnan huomattava tuotto oli aikaisempina vuosina sallinut runsaan rahankäytön. Kärjäoikeus on katsonut, että vastaajalle vuonna 2011 kertyneet velat olisivat olleet maksettavissa vuoden 2012 voitolla. Siten kärjäoikeus on katsonut, ettei vastaajan liiketoiminnan ajautuminen maksukyvyttömyyteen ollut vielä vuonna 2011 ollut niin todennäköistä, että vastaaja olisi tahallaan aiheuttanut liiketoiminnan maksukyvyttömyyden.

Sen sijaan hovioikeus on ratkaisussaan katsonut, että vastaaja oli vuoden 2011 aikana nostamallaan kohtuuttoman suurilla yksityisotoilla ja niiden käytöllä osaltaan ai-

---

¹⁴⁹ Vilko 2007.

heuttanut maksukyvyttömyytensä vuoden 2012 aikana. Hovioikeus on siten katsonut, että yksityisotoilla oli ollut syy-yhteys vastaajan maksukyvyttömyyden syntymiseen. Hovioikeus on katsonut ensinnäkin, että vastaajan olisi täytynyt tietää ja varautua siihen, että verovuotta 2011 koskevat verot ja maksut tulivat maksettaviksi viimeistään seuraavana vuonna. Lisäksi hovioikeus on ottanut huomioon sen, että vastaajan sairaus oli ilmennyt jo aikaisemmin, eikä vastaaja tästä huolimatta ollut vähentänyt yksityisottojen määrää, siitä huolimatta, että vuoden 2011 voitto oli jäänyt tavallista vähäisemmäksi. Hovioikeus on edelleen katsonut, että kyseisessä tilanteessa vastaajan oli tullut pitää vähintään varsin todennäköisenä, että hänen yksityisottonsa vuonna 2011 johtavat maksukyvyttömyyteen. Näin ollen hovioikeus on katsonut vastaajan menettelyn olleen tahallista. Sen sijaan hovioikeuden perusteluista ei ilmene, mikä merkitys vastaajan tahallisuuden arvioinnille on annettu sille seikalle, että vastaajan liikevaihto oli laskenut vuoden 2011 noin 900.000 eurosta noin 520.000 euroon vuonna 2012.

6. Johtopäätökset

6.1 Yksityisottojen hyväksyttävyyden kokonaisarviointi

Oikeuskäytännössä on vakiintuneesti katsottu, että yksityisottojen hyväksyttävyyden arvioinnissa tulee ottaa huomioon ensinnäkin kohtuullisen vastikkeen määrä yrittäjän antamalle työnpanokselle ja toiseksi yrittäjän välttämättömät elinkustannukset. Kommandiittiyhtiöissä yhtiömiehen yksityisottojen määrän hyväksyttävyyden arvioinnissa on otettu huomioon joissakin tapauksissa erikseen se, mihin yrittäjä oli yksityistaloudestaan käyttänyt varat ja miten varojen käyttökohde oli vaikuttanut yhtiömiehen mahdollisuuteen vastata yhtiön veloista. Lisäksi oikeuskäytännössä ratkaisujen perusteluissa on yleensä arvioitu ensin yrittäjän antamaa työnpanosta ja tämän jälkeen yrittäjän välttämättömiä elinkustannuksia, minkä jälkeen on päädytty hyväksyttävänä pidettävään yksityisottojen määrään. Kuitenkaan ratkaisujen perusteluista ei ole ollut suoraan pääteltävissä, mikä on ollut kohtuullisen työnpanoksen ja välttämättömien elinkustannusten välinen painotus kokonaisharkinnassa. Sen sijaan vaikuttaisi enemmän siltä, että hyväksyttävien yksityisottojen määränä on pidetty kaavamaisesti alueellisesti keskimäärin hyväksyttävänä pidettävää elinkustannusten määrää.

Tässä tutkimuksessa toiminimiyrittäjän kohdalla yksityisottojen hyväksyttävyyden arviointi on sen sijaan vaiheistettu. Arvioinnin vaiheistamisen tavoitteena on ottaa huomioon toiminimen yhtiöoikeudelliset erityispiirteet verrattuna osakeyhtiö- tai henkilöyhtiömuodossa tapahtuvaan elinkeinotoimintaan. Toiminimiyrittäjän osalta velallisen epärehellisyyttä tulisi arvioida kuten luonnolliseen henkilön kohdalla, koska toininimi ei muodosta luonnollisesta henkilöstä erillistä oikeushenkilöä.

Ensinnäkin tässä tutkimuksessa katsotaan, ettei toiminimiyrittäjän kohdalla työnpanoksen määrällä tulisi olla samanlaista merkitystä yksityisottojen hyväksyttävyyttä arvioitaessa kuin henkilöyhtiöiden kohdalla. Henkilöyhtiön kohdalla yksityisottojen

hyväksyttävyyttä arvioidaan henkilöyhtiön näkökulmasta eli siitä, onko henkilöyhtiöllä ollut hyväksyttävä syy siirtää henkilöyhtiön varallisuuspiiristä varoja yrittäjän henkilökohtaiseen varallisuuspiiriin. Tällöin merkitystä on sillä, mitä henkilöyhtiö on saanut vastikkeeksi yrittäjältä. Sen sijaan toiminimiyrittäjän kohdalla yksityisottojen hyväksyttävyyttä arvioidessa kysymys on pohjimmiltaan siitä, onko toiminimiyrittäjällä ollut oikeus luovuttaa varoja omasta varallisuuspiiristä pois. Tällöin varojen saantotavalla ei tulisi olla merkitystä, kun arvioidaan luovutuksen hyväksyttävyyttä. Tosin usein yrittäjällä ei ole ollut muita tulonlähteitä kuin elinkeinotoiminta.

Yksityisottojen arvioinnin vaiheistamisella voidaan yksityiskohtaisemmin arvioida ensinnäkin sitä, onko omaisuuden luovutuksella ollut hyväksyttävä syy, ja toiseksi sitä, onko tietyn omaisuuden luovutuksella ollut vaikutusta yrittäjän maksukykyyn ja kykyyn selviytyä velvoitteistaan.

Ensimmäisessä vaiheessa arvioidaisiin varojen käyttökohdetta ja sen suhdetta yrittäjän kohtuulliseksi arvioituihin välttämättömiin elinkustannuksiin. Arvioinnin kohteena tulisi olla vain se osa yksityisotoista, jolla ei ole maksettu yrittäjän yksityistalouden velkoja tai käytetty yrittäjän yksityistalouden varallisuutta kasvattavasti, eli se osa, jonka voidaan katsoa päätyneen yksityiseen kulutukseen. Hyväksyttäviä elinkustannuksia arvioidessa tulisi kiinnittää tarkemmin huomiota velallisen olosuhteisiin ja niiden vaikutuksiin hyväksyttävänä pidettävään määrään, kuten korkein oikeus on ennakkoratkaisussa KKO 2021:60 arvioinut.

Toisaalta jos kulutukseen käytettyjen yksityisottojen määrä ylittää hyväksyttävänä pidettävät elinkustannukset, tulisi yksityisottojen määrää verrata myös siihen, mitä yrittäjältä olisi voitu enintään ulosmitata. Jos kulutukseen käytetyt yksityisotot ovat kuitenkin enintään arvioidun ulosmittaamatta jäävän osan verran, ei yrittäjän tulisi katsoa loukanneen velkojien etua. Varojen luovutukselle tulisi katsoa olleen hyväksyttävä syy.

Vaikka toiminimiyrittäjän varojen saantotavalla ei tulisikaan olla suurta merkitystä yksityisottojen hyväksyttävyyttä arvioidessa, voidaan toiminimiyrittäjän työpanos ottaa huomioon siitä näkökulmasta, onko työpanos ollut sellainen, jonka perusteella yrittäjälle voitaisiin sallia välttämättömät elinkustannukset ylittävä yksityinen kulutus. Tällöin arvioinnissa voidaan ottaa huomioon edellä todetusti se määrä, joka ulosotossa olisi jäänyt ulosmittaamatta. Tällöin toiminimiyrittäjää ei asetettaisi rikosoikeudellisesti heikompaan asemaan kuin palkkatyössä olevaa luonnollista henkilöä.

6.2 Maksukyvyttömyyden tai sen oleellisen pahentamisen arvioiminen

Tutkimuksen lähdeaineiston perusteella voidaan todeta, ettei tuomioistuinten ratkaisuissa edelleenkään perustella kovin yksityiskohtaisesti toiminimiyrittäjän maksukyvyttömyyttä¹⁵⁰. Toiminimiyrittäjän kohdalla maksukyvyttömyyden syyksi on

---

¹⁵⁰ Sama havainto on ollut Vilkolla vuonna 2007 osakeyhtiöitä koskevassa tutkimuksessa.

yleensä katsottu ylisuuret yksityisöt arvioimatta tarkemmin, onko toiminimiyrittäjän liiketoiminnassa tapahtunut muutoksia ja miten nämä muutokset ovat vaikuttaneet yrittäjän maksukykyisyyteen. Liiketoiminnassa tapahtuneiden muutosten vaikutusta yrittäjän maksukyvyttömäksi tulemiseen tai tämän tahallisuuteen ei ole perusteltu yksityiskohtaisesti edes tilanteissa, joissa vastaaja oli esittänyt muita syitä maksukyvyttömäksi tulemiselleen kuin tekemänsä yksityisöt.

Tutkimuksen perusteella voidaan lisäksi todeta, ettei oikeuskäytäntö ole vakiintunutta edes hovioikeuksittain sen osalta, miten yksityisottojen käyttökohte otetaan huomioon yksityisottojen hyväksyttävyyttä arvioitaessa tai arvioitaessa yksityisottojen vaikutusta yrittäjän taloudelliseen asemaan ja tämän maksukykyyn ja kykyyn selviytyä velvoitteistaan. Erityisesti suhtautuminen yrittäjän yksityistalouden velkojen maksamiseen on vaihdellut huomattavasti.

Tässä tutkimuksessa esitetään ensinnäkin, että maksukyvyttömyyttä tai sen oleellista pahentamista arvioitaessa tulisi ottaa elinkeinotoimintaan liittyvien varojen ja velkojen lisäksi huomioon myös yrittäjän yksityistalouden varat ja velat. Lisäksi yrittäjän yksityistalouden varallisuusasema tulisi ottaa huomioon arvioitaessa sitä, onko yksityisottojen käyttäminen heikentänyt yrittäjän varallisuusasemaa ja ovatko yksityisöt siten voineet aiheuttaa velallisen tulemisen maksukyvyttömäksi tai oleellisesti pahentaa velallisen maksukyvyttömyyttä. Näin ollen tässä tutkimuksessa esitetään, että yksityistalouden velkojen maksamiselle tulisi katsoa olleen hyväksyttävä syy tai toissijaisesti ottaa yksityistalouden velkojen maksaminen huomioon maksukyvyttömyyttä arvioitaessa. Todellisten lainojen maksaminen ei ole heikentänyt yrittäjän taloudellista asemaa.

Lisäksi tässä tutkimuksessa esitetään, että varojen käyttökohte tulisi ottaa aikaisempaa selkeämmin huomioon arvioitaessa yksityisottojen vaikutusta yrittäjän maksukyvyttömäksi tulemiseen tai sen oleelliseen pahentamiseen. Koska toiminimiyrittäjä muodostaa yhden taloudellisen kokonaisuuden, ei yrittäjä ole voinut aiheuttaa maksukyvyttömäksi tulemistaan tai oleellisesti pahentaa maksukyvyttömyyttään, jos yksityisöt on käytetty arvonsa säilyttävän omaisuuden hankkimiseen tavalla, joka ei ole heikentänyt hänen kykyään vastata velvoitteistaan.

Edelleen tässä tutkimuksessa esitetään, että arvioitaessa maksukyvyttömyyden syitä tulisi aikaisempaa tarkemmin selvittää toiminimen liiketoiminnassa tai yrittäjän yksityiselämässä mahdolliset tapahtuneet muutokset, joilla on voinut olla vaikutusta yrittäjän maksukyvyttömäksi tulemiseen. Maksukyvyttömyyden syiden tarkempi selvittäminen puolestaan mahdollistaisi yrittäjän tahallisuuden yksityiskohtaisemman arvioimisen ja perustelemisen. Tämän tutkimuksen lähdeaineistossa tahallisuutta on perusteltu lähinnä sillä, että yrittäjän on täytynyt ymmärtää, että yksityisöt aiheuttavat maksukyvyttömyyden tai oleellisesti pahentavat sitä.

Ylisuurten yksityisottojen vaikutusta velallisen maksukyvyttömäksi tulemiseen tulisi arvioida erityisen tarkasti silloin, jos nostettujen yksityisottojen ja hyväksyttävien yksityisottojen määrän välinen ero on ollut kuukausitasolla vähäinen ja jos samalla on ollut muutoksia liiketoiminnassa. Tällöin ylisuuriksi katsotut yksityisöt eivät vält-

tämättä ole keskeisesti vaikuttaneet yrittäjän maksukyvyttömäksi tulemiseen, vaan ovat ainoastaan vähäisessä määrin edesauttaneet tai nopeuttaneet yrittäjän maksukyvyttömäksi tulemistä. Tällöin tulisi ottaa erityisesti huomioon se, että hyväksyttävien yksityisottojen määrä on oikeuskäytännössä vakiintuneesti arvioitu keskimääräisenä kuukausikulutuksena, eikä todellista kuukausikohtaista kulutusta tai varojen käyttökohteita ole edes pyritty selvittämään. Tällöin ei ole myöskään selvitetty mahdollisia syitä, joiden vuoksi jonkin kuukauden kulutus on voinut poiketa huomattavasti yrittäjän keskimääräisestä kulutuksesta, eikä sitä, olisiko poikkeuksellisen suurelle kulutukselle ollutkin hyväksyttävä syy.

Vielä voidaan nostaa esille korkeimman oikeuden ennakkoratkaisu KKO 2021:60. Ratkaisussa on arvioitu muun muassa näyttötaakkaa velallisen epärehellisyydessä. Tapauksessa korkein oikeus on todennut, että näyttötaakka on syyttäjällä. Korkeimman oikeuden mukaan tämä on tarkoittanut sitä, että syyttäjän tehtävänä on osoittaa ensinnäkin se, että velallinen on hävittänyt haltuunsa saamansa omaisuuden, ja toiseksi se, milloin velallinen on omaisuuden hävittänyt. Sen sijaan korkein oikeus on katsonut, ettei luonnollisen henkilön kohdallakaan yksilöimätön väite velkojen maksamisesta ole riittävä, vaan velallisen olisi tullut kyetä yksilöimään vähintään suurimmat varainkäytön erät.

Lähteet

Kirjallisuus ja virallislähteet

Frände, Dan – Matikkala, Jussi – Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti – Viljanen, Pekka – Wahlberg, Markus: Keskeiset rikokset. 3., uudistettu ja laajennettu painos. Edita Publishing Oy, Helsinki 2014.

Hakamies, Kaarlo: Maksukyvyttömyys ja taloudellinen hyöty rikosoikeudessa. Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja, Helsinki 2012.

Hallituksen esitys Eduskunnalle eräiden rikoslain talousrikossäännösten ja eräiden niihin liittyvien lakien muuttamiseksi (HE 53/2002 vp)

Hallituksen esitys Eduskunnalle rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen ensimmäisen vaiheen käsitteväksi rikoslain ja eräiden muiden lakien muutoksiksi (HE 66/1988 vp).

Jakonen, Jukka: Saneeraus. Yrityksen saneerauslaki käytännössä. Tietosanoma Oy, Helsinki 1993.

Koponen, Pekka: Velallisen rikokset. Teoksessa Koponen, Pekka (toim.) – Lahti, Raimo (toim.): Uudistuva talousrikosoikeus. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja, Helsinki 2004.

Kukkonen, Reima: Velallisen rikokset ja rikosoikeudellinen laillisuusperiaate. Edita Publishing Oy, Helsinki 2016.

Kukkonen, Reima: Velallisen rikokset. Tunnusmerkitöt ja yleiset opit. Edita Publishing Oy, Helsinki 2018.

Laitinen, Erkki K. – Laitinen, Teija: Yrityksen rahoituskriisin ennustaminen. Talentum, Helsinki 2004.

Määttä, Kalle: Oikeustaloustieteen aakkoset. Helsingin yliopisto, Helsinki 1999.

Salminen, Markku: Velallisen rikos. Tutkimus velallisen rikosten selvittämisestä erityisesti osakeyhtiöihin kohdistuneiden tekotapojen ja osakeyhtiöihin kohdistuneiden tekotapojen

ja osakeyhtiötä koskevan oikeuskäytännön valossa. Werner Söderström Lakitieto Oy, Helsinki 1998.

Vilkkö, Marita: Tahallisuus ja sen ajallinen ulottuvuus velallisen epärehellisyydessä maksukyvyttömyystunnusmerkin kannalta. Teoksessa Koponen, Pekka (toim.) – Lahti, Raimo (toim.) – Ojala, Timo (toim.): Kirjoituksia talousrikosoikeudesta. Helsingin hovioikeus 2007.

Vaattovaara, Matti: Uhkaava maksukyvyttömyys saneerausmenettelyn edellytyksenä. Pro gradu -tutkielma, Lapin yliopisto 2015.

Villa, Seppo: Henkilöyhtiöt ja osakeyhtiö. Talentum Oyj, Helsinki 2013.

Villa, Seppo – Ossa, Jaakko – Saarnilehto, Ari: Yritysmuodot. Toiminta, rahoitus ja verotus. WSOYpro, Vantaa 2007.

Oikeuskäytäntö

Korkein oikeus

KKO 1981 II 35

KKO 1998:10

KKO 1998:82

KKO 1998:110

KKO 2000:74

KKO 2000:108

KKO 2002:46

KKO 2004:82

KKO 2004:89

KKO 2005:68

KKO 2005:119

KKO 2009:70

KKO 2011:33

KKO 2011:52

KKO 2011:64

KKO 2020:101

KKO 2021:60

KKO 2157/15.10.2007 (R2006/730)

Hovioikeudet

Helsingin hovioikeuden 22.6.2000 ratkaisu nro 1678

Helsingin hovioikeuden 26.2.2009 ratkaisu nro 478 (R 08/1642)

Helsingin hovioikeuden 31.10.2011 ratkaisu nro 3199 (R11/492)

Helsingin hovioikeuden 17.11.2016 ratkaisu nro 147631 (R 16/154)

Helsingin hovioikeuden 27.12.2017 ratkaisu nro 153077 (R 16/1521)

Helsingin hovioikeuden 13.12.2018 ratkaisu nro 154917 (R 17/2701)

Helsingin hovioikeuden 23.6.2022 ratkaisu nro 126591 (R 21/233)

Itä-Suomen hovioikeuden 21.4.2016 ratkaisu nro 116290 (R 15/923)

Kouvolan hovioikeuden 25.2.2003 ratkaisu nro 226 (R 02/242)

Turun hovioikeus on 4.9.2003 ratkaisu nro 2205 (R 02/1181)
Turun hovioikeuden ratkaisu 16.11.2011 nro 2616 (R 11/284)
Turun hovioikeuden 30.1.2018 ratkaisu nro 103739 (R 16/2023)

Vaasan hovioikeuden 13.5.2015 ratkaisu nro 120629 (R 14/467)
Vaasan hovioikeuden 8.7.2016 ratkaisu nro 128993 (R 16/128)
Vaasan hovioikeuden ratkaisu 1.3.2017 nro 108419 (R 15/697)
Vaasan hovioikeuden 10.1.2018 ratkaisu nro 100783 (R 17/386)
Vaasan hovioikeus 25.1.2019 ratkaisu nro 101613 (R 17/439)
Vaasan hovioikeus 10.6.2021 ratkaisu nro 125914 (R 21/480) (KKO VL 2022-35)

Raimo Lahti

Ammatillinen oikeustieteen lisensiaatin tutkinto, Helsingin hovioikeuspiirin laatuhanke ja yliopistoyhteistyö – 21 vuoden kehitys (2003–2023)

Lakimiesten jatkuvan oppimisen idea ja koulutustarpeen lisääntyminen

Yliopistojen järjestämä oikeustieteellinen peruskoulutus – eli oikeustieteen kandidaatin ja vuoden 2005 tutkinnonuudistuksen myötä oikeustieteen maisterin tutkinto – antaa yleiset valmiudet lakimiehen tehtäviin. Yhä yleisemmin on tiedostettu, että oikeudenhoidon ja lainkäytön eri tehtäviin hakeuduttaessa tarvitaan lisäksi harjoittelun tuottamaa tai ammattiin pätevöittävää lisäkoulutusta. Lainkäyttötehtävissä jo olevat taas tarvitsevat oikeustieteellistä täydennys- ja jatkokoulutusta ammattiin kuuluvien tietojen ja taitojen ylläpitämiseksi ja kehittämiseksi – jatkuvan koulutuksen ja elinikäisen oppimisen ideain mukaisesti.

Oikeustieteellisen perustutkinnon jälkeistä, lakimiestehtäviin aikoville tarkoitettua koulutusta ei ole järjestelmällisesti kehitetty, vaan tuomareiksi, asianajajiksi, syyttäjiksi ja poliisilakimiehiksi hakeutuville on aikojen kuluessa luotu omia harjoittelu- ja koulutusmuotoja. Tällaisen lisäkoulutuksen monimuotoisuus on ollut tavallaan rikkaus, mutta samalla ovat puuttuneet yhtenäiset kriteerit eri koulutusmuotojen laajuuden ja laadun arvioimiseksi, ja eri koulutusmuotojen vertailu on ollut vaikeaa.

Yliopistot eivät ole yhtenäisen suunnitelman mukaan osallistuneet näiden koulutusmuotojen järjestämiseen tai niiden tason arvioimiseen, vaikka oikeustieteelliset tiedekunnat ja niiden laitokset ovat vaihtelevasti tarjonneet koulutuspalveluja ja tiedekuntien opettajat ovat toimineet täydennyskouluttajina. Koulutusmuotojen suunnittelu- ja järjestämisvastuu on keskeisesti ollut lainkäyttöhenkilöstön eri ryhmien keskeisten taustaorganisaatioiden – oikeusministeriön, Suomen Asianajajaliiton, valtakunnansyyttäjän toimiston ja sisäasiainministeriön – käsissä. Oikeustieteelliset tiedekunnat aktivoituivat asiassa 2000-luvun alussa.

Lainkäyttötehtäviin hakeutuvien tai sellaisissa tehtävissä jo toimivien lakimiesten lisäkoulutuksen tarve on muun muassa lainsäädännön ja muiden oikeuslähteiden laajentumisen ja nopeatahtisten muutosten vuoksi entisestään kasvanut. Samaan aikaan paineet lainkäyttötehtävissä erikoistumiseen ovat lisääntyneet. Kumpikin näistä sei-

koista nostetaan aiheellisesti esiin tuomioistuinlaitoksen kehittämiskomitean mietinnössä: ”Kattavaan ja tehokkaaseen täydennyskoulutukseen panostaminen on tärkeää koko tuomioistuinlaitoksen toiminnan kehittämisen kannalta.” (KM 2003:3 s. 360.)

Asia oli sen jälkeen esillä etenkin tuomarikoulutusta suunniteltaessa, jolloin virallisehdotukset tuomareiden pätevyitysmiskoulutuksesta saivat ristiriitaisen vastaanoton ja johtivat lopulta riippumattoman tuomarinkoulutuslautakunnan perustamiseen. Tuomarinkoulutuslautakunnan tuomioistuinlaissa (673/2016) säädettynä tehtävänä on huolehtia tuomioistuinten henkilöstölle järjestettävän koulutuksen suunnittelusta yhteistyössä Tuomioistuinviraston ja tuomioistuinten kanssa.

Yksimielisyys on tuntunut vallitsevan siitä, että tuomareiden ja tuomioistuinten muun henkilöstön täydennyskoulutusta on entisestään lisättävä ja edelleen kehitettävä. Itsenäisten Tuomioistuinviraston ja tuomarinkoulutuslautakunnan perustaminen ovat edistäneet sellaisen koulutuksen kehittämistä.

Ammatillinen oikeustieteen liseniaatin tutkinto: vuoden 1997 ehdotuksesta vuosien 2005 ja 2007 tutkinonuudistuksiin

Ammatillisesti suuntautuneen oikeustieteen liseniaatin tutkinnon kehittämisen alkuna voidaan pitää vuotta 1997, jolloin Suomen Lakimiesliiton hallitus nykyisen emerituslaamannin Heikki Nousiaisen johdolla esitti sitä. Olin silloin Lakimiesliiton hallituksessa ja asiaa valmistelleen työryhmän puheenjohtaja. Asiaa valmisteltiin edelleen oikeustieteellisten tiedekuntien yhteisessä työryhmässä. Tämän tutkinnon ja opetusmuotojen kehittämiseksi oikeustieteellisten tiedekuntien yhteistyönä opetusministeriö myönsi vuosille 2001–2003 yhteensä 250.000 euron suuruisen määrärahan. Tällä määrärahalla järjestettiin noina vuosina 30 opintojaksoa, joille osallistui yhteensä noin 250 jatko-opiskelijaa – heistä arviolta puolet asianomaisen opintojakson kokonaan suorittaen.

Kokeilukauden aikana ja sen jälkeen toiminut ammatillisipainotteisen oikeustieteen liseniaatin tutkinnon valtakunnallinen johtoryhmä hyväksyi myös eräitä muulla rahoituksella järjestettyjä vastaavia opintojaksoja jatkotutkintokelpoisiksi silloin, kun niihin on liittynyt asianmukainen oppimisen kontrollointi. Sellaisista ovat esimerkiksi Suomen Lakimiesliiton aloitteesta vuosina 2001–2002 järjestetyt kansainvälisen rikosoikeudenhoidon Robert Schuman -koulutusohjelmat ja varsinkin Helsingin hovioikeuspiirin laatuhankkeeseen kuuluvat koulutusjaksot vuodesta 2003 alkaen. Jouduin hankkeen puuhamiehenä jo alkuvaiheessa julkisesti puolustamaan ammatillista oikeustieteen liseniaatin tutkintoa, kun sitä ei kritiikissä pidetty tiedeyliopiston tutkintorakenteeseen sopivana (ks. kirjoituksiani Lakimiesuutisissa 3/2001 s. 52–53 ja 2/2002 s. 34–35).

Yliopistoissa tutkintojärjestelmää uudistettiin 1.8.2005 lukien ns. Bolognan julistuksen mukaisesti, jolloin perustutkinnoista tuli yhtenäisen eurooppalaisen mallin mu-

kaisesti kaksiportaisia. Oikeustieteen maisterin (entinen kandidaatin) tutkinto säilyi yleistutkinnon luonteisena. Siten lakimiesten lisäkoulutuksen tarpeeseen tutkinnon-uudistus ei tuonut olennaista muutosta. Sitä vastoin jatkotutkintoihin tutkintojärjestelmän uudistus merkitsi Helsingin yliopistossa melko olennaisia muutoksia 1.8.2007 lukien. Linjausten mukaan oikeustieteen tohtorin tutkinto oli ensisijainen jatkotutkinto tutkijanuralle aikoville ja muilla tutkijankoulutusta tarvitseville, kun taas oikeustieteen lisensiaatin tutkintoa tarkoitettiin kehitettävän ammatillisesti suuntautuneen lisensiaatin tutkinnon mallin suuntaan. Oikeustieteelliseen jatkokoulutukseen haakeutuvilla on siten ollut kaksi vaihtoehtoa: joko tieteellisesti painottunut oikeustieteen tohtorin tai ammatillisesti suuntautuneen lisensiaatin tutkinnon linja, ja kumpaankin on eri hakumenettely.

Oikeustieteellisen tiedekunnan tutkintomääräyksissä on kuvattu ammatillisesti suuntautunutta lisensiaatin tutkintoa siten, että se on ammatillista osaamista syventävä koulutusohjelma käytännön työelämästä tuleville. Ammatillista osaamista syvennetään harjoittamalla opintoja tietyllä valitulla omaan ammattitastaan liittyvällä erikoisalalla. Tutkinnon painopiste on ammatillisen osaamisen syventämisessä, joskin siinäkin tähdätään myös tieteellis-teoreettisen osaamisen syvenemiseen ja harjaantumiseen tieteellisen tutkimuksen taidoissa itsenäisen työskentelyn kautta. Käytännössä eroavuus perinteiseen oikeustieteen lisensiaatin tutkintoon ilmenee siinä, että ammatillisessa oikeustieteen lisensiaatin tutkinnossa työkokemus ja siihen liittyvä koulutus kytketään osaksi ammatillisia opintoja ja että tutkinnon päättötyöllä – sekin lisensiaatintutkimuksen nimikkeinen – osoitetaan ammatillisen osaamisen syvenemistä erikoisalalla, eikä päättötyö ole tarkoitettu puhtaasti tieteelliseksi oppinäytteeksi. Hakemuksessa ilmoitettava erikoisala vastaa useimmiten tiedekunnan oppiainetta, mutta se voi poiketa niistä (esimerkkinä lainkäyttö). Hakijalla tulee olla erikoisalan työkokemusta vähintään kolmen vuoden ajalta. Uusimuotoisen tutkinnon päättötyön suosituslaajuus on ollut 70–100 sivua, kun perinteisen lisensiaatintutkimuksen suosituslaajuus on 100–150 sivua. Päättötyö on voinut koostua myös useista samaa erikoisalaa koskevista erillisistä kirjoituksista, jolloin on käytännössä pidetty riittävänä tyypillisesti kolmea tavanmukaisen laajuista, julkaistua artikkelia.

Uusien tutkintomääräysten mukaan tiedekunnassa ei ole välttämättä järjestetty sellaista erikoisalan koulutusta, joka olisi sisällytettävissä ammatillisen oikeustieteen lisensiaatin tutkinnon mukaisiin opintoihin. Henkilökohtainen opintosuunnitelma on laadittu nimettävän työnhajaajan kanssa neuvotellen ottamalla huomioon tarjolla oleva tutkintoon soveltuva opetus. Sellaista opetusta ovat tyypillisesti olleet Helsingin hovioikeuspiirin laatuhankeeseen kuuluvat jatko- tai täydennyskoulutusjaksot.

On ollut yliopistojen ja niiden oikeustieteellisten tiedekuntien sekä lainkäyttöhenkilöstön koulutusintresseistä huolehtivien organisaatioiden edun mukaista kehittää yhteisesti koulutusmuotoja (opintojaksoja), jotka täyttävät yliopistollisen jatko- ja täydennyskoulutuksen tai yliopiston yhteiskunnallisen vaikuttamisen vaatimukset ja vastaavat lainkäyttöorganisaatioiden koulutustarpeisiin. Kun koulutus on järjestetty maksullisena palvelutoimintana, yliopistot ovat saaneet kipeästi kaipaamaansa lisä-

rahoitusta. Yksittäisiä opintojaksoja on voitu maksullisena palvelutoimintana järjestää niin, ettei jatko-opiskelijaksi hakeutuminen niihin osallistumiseksi ole ollut välttämätöntä silloinkaan, kun opintojakso on sinänsä ollut hyväksyttävissä jatkotutkintoon.

Oikeustieteellisillä tiedekunnilla on yhteiskunnallisen vaikuttamisen osana sekä tiedekuntakohtaista että yhteistä täydennyskoulutustoimintaa, johon ei liity ammatillisen tain muun jatkotutkinnon tarkoituksia. Tätä toimintaa tiedekuntien ja niiden yksiköiden suoraan järjestämänä on viime vuosina laajennettu.

Oikeustieteellisten tiedekuntien tehostunut koulutusyhteistyö lainkäyttöhenkilöstöön kuuluvien ja heidän organisaatioidensa suuntaan on myös osaltaan lisännyt näiden henkilöiden hakeutumista oikeustieteen tohtorin tutkinnon suorittamiseen. Suurella osalla oikeustieteen tohtoriksi väitelleistä on ollut vahva ammatillinen tausta, ja he ovat myös keskeisesti sijoittuneet yliopistolaitoksen ulkopuolisiin tehtäviin. Oikeustieteen tohtorinkaan tutkinto ei siis ole vain teoreettisesti asennoituvien ja yliopistouralle tähtäävien koulutusväylä.

Helsingin hovioikeuspiirin ja Helsingin yliopiston koulutusyhteistyö 2003 (2002)–2023

Kun Helsingin hovioikeuspiirissä aloitettiin lainkäytön kehittämistyö eli laatuhanke, sen keskeiseksi osaksi liitettiin Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan kanssa harjoitettava koulutusyhteistyö. Alkuneuvotteluun vuoden 2002 syksyllä osallistui silloiset hovioikeuden presidentti Olli Huopaniemi ja valtakunnansyyttäjä Matti Kuusimäki sekä Helsingin oikeustieteellisen tiedekunnan varadekaanina allekirjoittanut. Yhteistoimintaperiaatteista on 5.7.2004 allekirjoitettu muistio Helsingin hovioikeuden ja oikeustieteellisen tiedekunnan kesken. Yhteistyö on jatkunut hyvin myöhempien hovioikeuden presidenttien (Lauri Melanderin, Mikko Könkkölään ja Asko Välimaan) samoin kuin valtakunnansyyttäjien (Matti Nissisen ja Raija Toiviaisen) kanssa. Myös oikeustieteellisen tiedekunnan dekaanien Jukka Kekkonen, Kimmo Nuotion, Pia Letto-Vanamon ja Johanna Niemen suhtautuminen asiaan on ollut myönteistä, joskin Letto-Vanamon ja Niemen dekaanikausien aikana ollaan mukauduttu jäljempänä mainittavaan yliopiston johdon kannanottoon ammatillisesti suuntautuvan lisensiaatintutkinnon lakkauttamisesta ja muunlaisen ammatillisen täydennyskoulutuksen tehostamisesta.

Vastaavanlaisia lainkäytön laatuhankkeita olivat Rovaniemen hovioikeuspiirissä 1999 alulle pannut käräjäoikeuksien lainkäytön laadunparannushanke ja Lapin yliopiston oikeustieteiden tiedekunnan kanssa toteutettu kolmivuotinen Pohjois-Suomen tuomarikoulu. Sikäläinen laadunparannushanke johti muun muassa julkaistuihin valmisteluryhmien loppuraportteihin, jotka sisältävät suosituksia näyttöratkaisujen perustelemiseksi ja käytäntöjen yhtenäistämiseksi rangaistuksen määräämisessä, sekä vuonna 2005 julkaistuun laatumittaristoon tuomioistuinratkaisujen perustelujen kehittämiseksi.

Helsingin hovioikeuspiirin ja Helsingin yliopiston koulutusyhteistyö on toteutettu maksullisena palvelutoimintana, jonka tilaajana on ollut hovioikeus ja johon osallistumisen ovat kustantaneet koulutettavien työnantajat ilmoittamiensa kurssilaisten puolesta. Opintojaksojen kokonaissuunnittelusta on vastannut laatuhanke koulutustoitominnan ohjausryhmä. Siihen ovat kuuluneet oikeustieteellisen tiedekunnan nimeämä henkilö puheenjohtajana (alusta alkaen allekirjoittanut), Helsingin hovioikeuden, käräjäoikeuksien, valtakunnansyyttäjänviraston ja myöhemmin valtakunnansyyttäjän toimiston sekä Suomen Asianajajaliiton edustajat. Kullakin opintojaksolla (kurssilla) on ollut oma suunnitteluryhmänsä, jossa tiedekunnan edustaja – tyypillisesti professori – on toiminut tieteellisenä vastuuhenkilönä mahdollisen toisen akateemisesti pätevytyneen henkilön kanssa. Ohjausryhmä on vastannut opintojaksojen sisällön suunnittelemisesta siten, että ne ovat tasoltaan hyväksyttävissä osaksi ammatillisipainotteista liseniaatin tutkintoa tai muuta oikeustieteellisestä jatkotutkintoa (yleensä kymmenen tai 15 opintopisteen laajuusina). Opintojaksot on tarkoitettu hovioikeuspiirin tuomareille ja esittelijöille, syyttäjille ja asianajajille, mutta myös muita juristeja on harkinnanvaraisesti hyväksytty joillekin kursseille.

Vuosina 2003–2022 toteutettuja opintojaksoja ovat seuraavat:

- 1) Rikosoikeuden uudistuneet yleiset opit, syksy 2003 – kevät 2004; vastuuopettajana professori Raimo Lahti.
- 2) Todistusoikeus, kevät 2004 – syksy 2004; vastuuopettajana professori Juha Lappalainen.
- 3) Rikostuomion perustelevinen, syksy 2004 – kevät 2005; vastuuopettajina käräjätuomari, OTT Mika Huovila ja professori Raimo Lahti.
- 4) Velvoiteoikeus, kevät 2005 – syksy 2005; vastuuopettajana professori Mika Hemmo.
- 5) Talousrikosoikeus, syksy 2005 – kevät 2006; vastuuopettajina professori Raimo Lahti ja valtiosyyttäjä, OTT Pekka Koponen.
- 6) Insolvenssioikeus, kevät 2006 – syksy 2006; vastuuopettajana yliopistotutkija, OTT Tuomas Hupli.
- 7) Kansainvälinen oikeusapu siviili- ja rikosasioissa, syksy 2006 – kevät 2007; vastuuopettajina dosentti Risto Koulu ja professori Raimo Lahti.
- 8) Immateriaalioikeudet, kevät 2007 – syksy 2007; vastuuopettajana professori Niklas Bruun.
- 9) Eurooppaoikeus, kevät 2008 – syksy 2008; vastuuopettajana professori Juha Raitio.
- 10) Työoikeus, syksy 2008 – kevät 2009; vastuuopettajana professori Kari-Pekka Tiitinen.
- 11) Viestintäoikeus, kevät 2009 – syksy 2009; vastuuopettajana yliopistotutkija, OTT Päivi Tiilikka.
- 12) Asiantuntemustieto ja asiantuntijat oikeudessa, syksy 2009 – kevät 2010; vastuuopettajana professori Raimo Lahti.
- 13) Perus- ja ihmisoikeudet rikosprosessi- ja rikosoikeudessa, syksy 2010 – kevät 2011; vastuuopettajina professori Laura Ervo ja professori Raimo Lahti.

- 14) Rangaistuksen määrääminen, syksy 2011 – kevät 2012; vastuuopettajana professori, ylijohtaja, OTT Tapio Lappi-Seppälä.
- 15) Lapsioikeus, syksy 2012 – kevät 2013; vastuuopettajana professori Tuulikki Mikkola.
- 16) Ajankohtaista rikosoikeudesta, syksy 2013 – kevät 2014; vastuuopettajana professori Raimo Lahti.
- 17) Ajankohtaista rikosprosessioikeudesta, syksy 2014 – kevät 2015; vastuuopettajina oikeusneuvos, OTT Pekka Koponen ja professori Raimo Lahti.
- 18) Moderni rikosoikeus, syksy 2015 – kevät 2016; vastuuopettajana professori Raimo Lahti.
- 19) Valittuja kysymyksiä rikos- ja rikosprosessioikeudesta I, syksy 2016 – kevät 2017; vastuuopettajina oikeusneuvos, OTT Pekka Koponen ja professori Raimo Lahti.
- 20) Valittuja kysymyksiä rikos- ja rikosprosessioikeudesta II, syksy 2017 – kevät 2018; vastuuopettajina oikeusneuvos, OTT Pekka Koponen ja professori Raimo Lahti.
- 21) Valittuja kysymyksiä rikos- ja rikosprosessioikeudesta III, syksy 2018 – kevät 2019; vastuuopettajina oikeusneuvos, OTT Pekka Koponen ja professori Raimo Lahti.
- 22) Valittuja kysymyksiä rikos-, prosessi- ja vahingonkorvausoikeudesta I, syksy 2019 – kevät 2020; vastuuopettajina oikeusneuvos, OTT Pekka Koponen ja professori Raimo Lahti.
- 23) Valittuja kysymyksiä rikos-, prosessi- ja vahingonkorvausoikeudesta II, syksy 2020 – kevät 2021; vastuuopettajina oikeusneuvos, OTT Pekka Koponen ja professori Raimo Lahti.
- 24) Valittuja kysymyksiä rikos-, prosessi- ja vahingonkorvausoikeudesta III, syksy 2021 – kevät 2022; vastuuopettajina oikeusneuvos, OTT Pekka Koponen ja professori Raimo Lahti.

Helsingin hovioikeuspiirin laatuhankeen kunkin koulutusjakson tarkastetuista lopputöistä on tavoitteena ollut laatia kurssikohtainen julkaisu. Helsingin hovioikeuden julkaisemina ja tuomioistuinlaitoksen verkkosivuilta sähköisesti ja avoimesti luettavina ovat vuosina 2004–2023 valmistuneet seuraavat teokset:

- 1) Rikosoikeuden uudistuneet yleiset opit. Toim. Raimo Lahti ja Timo Ojala, 2004;
- 2) Rikostuomion perusteleminen. Toim. Mika Huovila, Raimo Lahti ja Timo Ojala, 2005;
- 3) Kirjoituksia todistusoikeudesta. Toim. Juha Lappalainen ja Timo Ojala, 2006;
- 4) Kirjoituksia talousrikosoikeudesta. Toim. Pekka Koponen, Raimo Lahti ja Timo Ojala, 2007;

- 5) Kirjoituksia kansainvälisen oikeusavun alueelta. Toim. Risto Koulu, Raimo Lahti ja Timo Ojala, 2009;
- 6) Kirjoituksia työoikeudesta. Toim. Risto Jalanko ja Marika Siiki, 2009;
- 7) Kirjoituksia viestintäoikeudesta. Toim. Päivi Tiilikka ja Jukka Siro, 2010;
- 8) Asiantuntemustieto ja asiantuntijat oikeudessa. Toim. Raimo Lahti ja Jukka Siro, 2011;
- 9) Perus- ja ihmisoikeudet rikosprosessissa. Toim. Laura Ervo, Raimo Lahti ja Jukka Siro, 2012;
- 10) Rangaistuksen määrääminen. Toim. Tapio Lappi-Seppälä ja Veera Kankaanrinta, 2013;
- 11) Lapsen asema kansainvälistyvässä maailmassa. Toim. Tuulikki Mikkola ja Essi Konttinen, 2013;
- 12) Kirjoituksia rikosoikeudesta. Toim. Raimo Lahti ja Essi Konttinen-Di Nardo, 2015;
- 13) Kirjoituksia rikosprosessioikeudesta. Toim. Pekka Koponen, Raimo Lahti ja Essi Konttinen-Di Nardo, 2016;
- 14) Kirjoituksia modernista rikosoikeudesta. Toim. Raimo Lahti ja Essi Konttinen-Di Nardo, 2017;
- 15) Valittuja kysymyksiä rikos- ja rikosprosessioikeudesta I. Toim. Pekka Koponen, Raimo Lahti ja Elina Elo, 2018;
- 16) Valittuja kysymyksiä rikos- ja rikosprosessioikeudesta II. Toim. Pekka Koponen, Raimo Lahti ja Elina Elo, 2019;
- 17) Valittuja kysymyksiä rikos- ja rikosprosessioikeudesta III. Toim. Pekka Koponen, Raimo Lahti ja Laura Kallioinen, 2020;
- 18) Valittuja kysymyksiä rikos-, prosessi- ja vahingonkorvausoikeudesta I. Toim. Pekka Koponen, Raimo Lahti ja Laura Kallioinen, 2021;
- 19) Valittuja kysymyksiä rikos-, prosessi- ja vahingonkorvausoikeudesta II. Toim. Pekka Koponen, Raimo Lahti ja Laura Kallioinen, 2022;
- 20) Valittuja kysymyksiä rikos-, prosessi- ja vahingonkorvausoikeudesta III. Toim. Pekka Koponen, Raimo Lahti ja Laura Kallioinen, 2023.

Opintojaksoille on kevääseen 2022 mennessä osallistuttu seuraavasti Helsingin hovioikeuspiirin eri yksiköistä tai aloilta (seuraavassa esitettävät luvut ovat Suvi Niemelän 3.5.2023 päiväämästä, yliopistopainotteisen hovioikeuspiirin laatuhankeen ohjausryhmän sihteerinä laatimasta yhteenvedosta):

- Helsingin hovioikeudesta 139 ja Kouvolan hovioikeudesta 2 lainkäyttöhenkilöä,
- käräjäoikeuksista tuomareita yhteensä 65, heistä Helsingin käräjäoikeudesta va-
jaat puolet eli 31,
- syyttäjiä yhteensä 45,
- asianajajia yhteensä 46 ja
- muita juristeja yhteensä 20;
- kaikkiaan siis 317 henkeä.

Monet ovat osallistuneet usealle kurssille. Kullekin kurssille on hyväksytty enintään 30 osanottajaa, ja useimmissa niistä on ollut 20–25 aktiivisesti opetukseen osallistunutta.

Lopputyön pohjalta artikkelin yhteen tai useampaan julkaisuun tehneitä on edellä mainitun Suvi Niemelän laskelman pohjalta ollut yhteensä 154. Artikkeleiden kokonaismäärä mainituissa 20 hovioikeuden julkaisussa on 255, joista melkein kaikki on kurssien osanottajien laatimia ja vain jokunen yksittäinen on ollut kurssin opettajan käsialaa.

Sellaisia ammatillisen oikeustieteen lisensiaatin tutkinnon suorittaneita, joiden nämä jatko-opinnot ovat pääasiallisesti muodostuneet Helsingin hovioikeuspiirin laatu-hankkeen kursseihin osallistumisesta ja niihin kuuluvien kirjalliset töiden laatimisesta ja julkaisemisesta, on ollut alkukesään 2023 mennessä yhteensä 48. Useat muutkin kursseihin osallistuneet ovat saaneet hyväksiluetuiksi oikeustieteen jatkotutkinnon osaksi yhdestä tai useammasta kurssisuorituksesta saamansa opintopisteet.

Myös oikeustieteen tohtoriksi väitelleissä on niitä, jotka ovat jatko-opintojensa osana suorittaneet jonkin mainituista kursseista ja saaneet tällöin virikkeen väitöskirjan tekemiseen: Ritva Sahavirta, Sanna Palo, Timo Kerttula, Helena Vihriälä, Markus Terenius, Markku Fredman ja Heikki Kempainen.

Ammatillisen oikeustieteen lisensiaatin tutkinnon suoritusoikeuden lakkauttaminen vuonna 2019 (2023) ja sen jatko

Helsingin yliopiston vararehtorin päätöksellä 10.10.2019 päätettiin lakkauttaa lisensiaatin tutkintoon sisällytettävät erikoistumiskoulutukset 31.7.2023 lukien. Kun asia oli oikeustieteellisen tiedekunnan tiedekuntaneuvoston käsittelyssä keväällä 2019, laadin 7.3.2019 päivätyin, ammatillisen oikeustieteen lisensiaatin tutkinnon lakkauttamista vastustavan muistion. Esitin siinä vasta-argumentteja yliopistonlehtori, oikeustieteen tohtori Ari Hirvosen laatimaa, lakkauttamista puoltavaa taustamuistiota (11.2.2019) kohtaan. Viittasin muistioni alussa toiminnan tunteneiden käytännön edustajien antamiin myönteisiin haastattelulausuntoihin, joista päätellen ammatillinen oikeustieteen lisensiaatin tutkinto ja yliopistoyhteistyö Helsingin hovioikeuspiirin kanssa on ollut menestystarina. Esitin myös vastaväitteitä sen torjumiseksi, että ammatillisen oikeustieteen lisensiaatin tutkinnon ylläpitäminen tuottaisi opettajille liikaa työtä, ettei tutkinnosta olisi mainittavaa hyötyä akateemisesti tai taloudellisesti tai että sellaisen tutkinnon opintosuoritukset olisivat heikompilaatuisia kuin jatkotutkinnoissa yleensä.

Kritiikin johdosta on myönnettävä, että ammatillisessa oikeustieteen lisensiaatin tutkinnossa on vaatimusten epäselvää mitoitusta, opetusta ei ole toimeenpantu järjestelmällisesti eikä yliopistotason suunnittelussa ammatilliselle lisensiaatintutkinnolle ole luontevaa paikkaa. Vetosin sanotussa vastamuistiossani jo 2006 tiedekuntaneuvostolle tekemääni ehdotukseen, että oikeustieteen jatkotutkinnoissa voitaisiin lisen-

siaatintutkinto säilyttää – kuitenkin sitä erottelematta tieteelliseen ja ammatilliseen – siten, että sitä suorittamaan haettaisiin erikseen ja suoritettavat opintopisteet voitaisiin ottaa huomioon myös myöhemmässä mahdollisessa oikeustieteen tohtorin tutkinnossa siihen tutkinto-ohjelmaan olevan erillisen haun perusteella.

Eriväyläiselle oikeustieteen lisensiaatin tutkinnolle on lisääntyvää tarvetta, kun oikeustieteen tohtorin tutkinto-opiskelijaksi ottamisen käytäntöä on muutama vuosi sitten olennaisesti tiukennettu yliopiston rehtorin ja tiedekunnan linjausten mukaisesti. Oikeustieteen tohtorin tutkintoa suorittamaan hyväksytyt voi kyllä nykyisinkin päätyä pelkästään oikeustieteen lisensiaatin tutkinnon suorittamiseen, mutta karsinta oikeustieteen tohtorin tutkintoa hakeville on nykyisin tiukka. Vanhassa tutkintokäytännössä, jonka mukaan itsekin pätevädyin tutkijaksi 1960-luvulla, oikeustieteen lisensiaatin tutkinto suoritettiin ennen väitöskirjan laatimista ja oikeustieteen tohtorin arvon hankkimismahdollisuutta.

Oikeustieteellisessä tiedekunnassa päädyttiin siis vuonna 2019 ammatillisen oikeustieteen lisensiaatin tutkinnon lakkauttamiseen, asetetun siirtymäajan (31.7.2023 saakka) jälkeen. Vaihtoehdoksi tälle tutkinnolle pyritään kehittämään tiedekunnan tai valtakunnallisen tason täydennyskoulutusta, jonka suorittajat saisivat koulutuksen läpäisystä sertifikaatin. Vuodesta 2023 tiedekunnassa toimii varadekaani Anette Alénin johdolla työryhmä, joka selvittää jatkuvan oppimisen ja sen osana ammatillisen täydennyskoulutuksen kehittämistä.

Lopuksi: ammatillisesta oikeustieteen lisensiaatin tutkinnosta ja hovioikeusyhdistyöstä saatujen kokemusten arviointia

Hovioikeuden presidentti Lauri Melanderin korostaman mukaan hovioikeuden laatuhankeen ja siihen kuuluvan yliopistotasaisen koulutustoiminnan ensisijaisena tavoitteena on ollut hovioikeuspiirin lainkäyttöhenkilöstön ammattitaidon kehittäminen oikeudellista tietoa syventämällä ja sitä kautta tuomioistuinten ratkaisujen laadun parantaminen. Samankaltaisesti on asiasta lausunut Melanderin seuraaja, hovioikeuden presidentti Mikko Könkkölä.

Edellä kuvatulla koulutustoiminnalla on pyritty kannustamaan lainkäyttöhenkilöstöä pitkäjänteiseen itsensä kehittämiseen ja ammattitaidon parantamiseen. Sillä, että hakukaille on mahdollistettu opintojaksojen lukeminen hyväksi jatkotutkinnon suorittamisessa ja että koulutukseen osallistuneiden tarkastetut lopputyöt on pääsääntöisesti julkaistu, on alennettu heidän kynnystään aloittaa jatko-opinnot ja lisensiaatin- tai väitöstutkimuksen tekeminen. Lopputöiden julkaisemisella on myös laajennettu koulutuksen tulosten hyödyntämistä ja arvioimista koko hovioikeuspiirissä ja oikeusyhdistyksissä yleisesti.

On syytä yhtyä tuomioistuinlaitoksen kehittämiskomitean lausumaan, että aktiivinen ja menestyksellinen koulutukseen osallistuminen tulisi ottaa huomioon ansiona nimitysvaiheessa (KM 2003:3 s. 359).

Laatuhankkeen koulustoitominnan johtoryhmän puheenjohtajan ja usean opintojakson vastuopettajan kokemusten perusteella katson tällaisen koulutuksen ilmentävän molemmin puolin hyödyllistä vuorovaikutusta yliopistotutkijain ja lainkäyttöhenkilöstön kesken. Teoria tarvitsee tuekseen käytäntöä ja käytäntö teoriaa. Oikeustieteellisten tiedekuntien ja niiden opettajien on tunnettava kasvavaa vastuuta myös lainkäyttöhenkilöstön täydennys- ja jatkokoulutuksesta. Lainkäyttöhenkilöstön antia koulutusjaksoihin ja lopputöihin ovat käytännössä esiintyneiden ongelmien ja niiden ratkaisuvaihtoehtojen esiin tuominen.

Heti Helsingin hovioikeuspiirin laatuhankkeen mukaisen lainkäyttöhenkilöstön koulutuksen alkaessa lausuin 15.9.2003 oikeustieteellisen tiedekunnan silloisena varadekaanina seuraavaa: Yhteistyöhankkeen taustana on se, että lainkäyttöhenkilöstön jatkuva kouluttaminen on osa tuomioistuinten toiminnan laadun kehittämistä. Jotta turvataan laadukas ja samalla puolueeton ja riippumaton koulutus, yliopiston yksikön (tässä tapauksessa Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan) tulee keskeisesti osallistua sellaisen koulutuksen suunnitteluun, toteutukseen ja tason valvontaan.

Helsingissä huhtikuussa 2023

Raimo Lahti

Kirjoittajat

Juhani Laine: OTT, VT, Helsingin hovioikeus, asessori

Hanna Lehdes: OTM, KTM, VT, Helsingin hovioikeus, hovioikeuden esittelijä

Maiju Päivärinne: OTL, VT, Helsingin hovioikeus, hovioikeudenneuvos

Toni Pörsti: OTL, VT, Etelä-Suomen syyttäjäalue, aluesyyttäjä

Elisa Savolainen: OTL, VT, Helsingin käräjäoikeus, käräjätuomari

Mari Tikkala: OTL, VT, Oulun käräjäoikeus, käräjätuomari

Matti Vaattovaara: KTL, OTL, VT, Keski-Suomen käräjäoikeus, käräjätuomari

